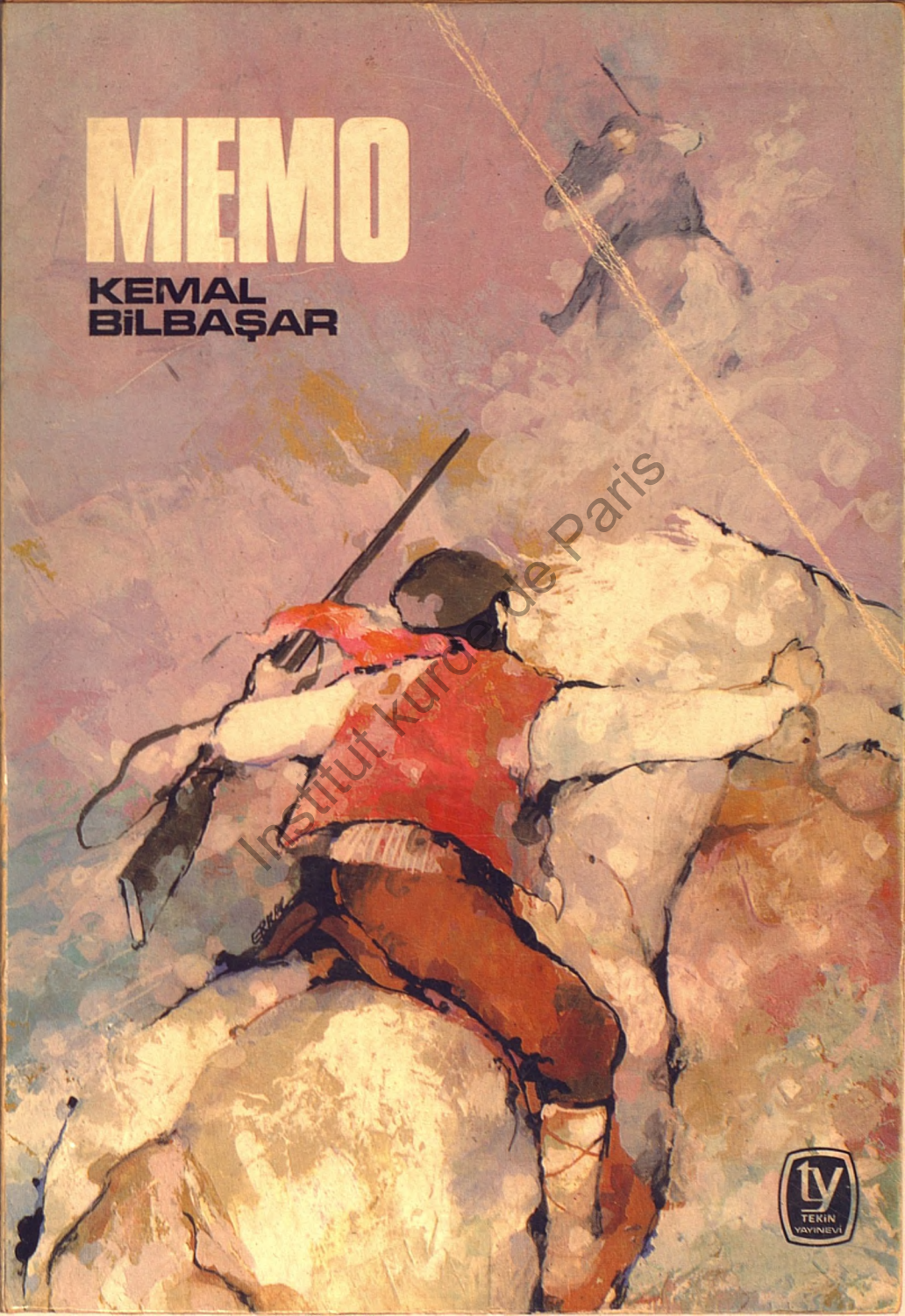
MEMO

KEMAL BİLBAŞAR

Institut kurde de Paris

tY TEKİN YAYINEVİ

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

OFFERT
PAR
JOYCE BLAU

1. Basım 1969
2. Basım 1972
3. Basım 1974 (Mayıs)

Institut kurde de Paris

M E M O

KEMAL BİLBAŞAR

- Kapak Kompozisyonu : **Erkal Yavi**
- Kapak Baskısı : **Evren Ofset**
- Dizgi ve Baskı : **Yaylacık Matbaası**
- Cilt : **Deniz Mücellithanesi**
- Kitabı Hazırlayan : **Metin Aldemir**
- Kitabı Yayımlayan : **Kemal Karatekin**

Tekin Yayınevi
Tel: 27 69 69 - Ankara Caddesi No. 51 - İst.

KEMAL BİLBAŞAR

MEMO

ROMAN

Üçüncü Basım

Institut kurde de Paris

TEKİN YAYINEVİ

Kemal Bilbaşar

KEMAL BİLBAŞAR VE ESERİ

Rauf MUTLUAY

Bir yazara bakmanın birçok yolları vardır. Kemal Bilbaşar'ın edebiyat kişiliğine ve otuz yıllık eserine yönelirken, ülkemizle zamanımızın şartları içinde, onu yazarlığa götüren güçlere ve olanaklara eğilmeyi her şeyden gerekli sayıyorum.

Bilirsiniz, devlet ve hükûmete karşı bağımsız bir yazarlık anlayışı bizde Tanzimat'la başlar biraz; hiç değilse niyet ve ilk adım olarak: «Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten.» Ne var ki o dönemin yazarları, gene de yüksek mevkilerin maaşlarında, soyluluk ve miras olanaklarının rahatlığında edebiyatı hep ikinci iş diye yaparak eksilirler. Hemen hepsi İstanbul konaklarının çocuklarıdır ve yetişmelerine gösterilen dikkat, aileden geçen yüksek kat ayrıcalığı geleneği, onları bu soylu işe özentiye sürükler. Aralarında yetişen tek halk çocuğunun, Ahmet Mithat'ın ise, yeteneğini ve emeğini sonradan nelerle değiştiği, bu işin usta esnaflığıyla nerelere ulaştığı bellidir. Bu paşalar - beyler sülâlesi, ancak elli yıl sonra yerini, kalabalıktan gelen, yazarlığı bir tatlı avuntu, boş zamanları doldurma uğraşı olarak kabul etmekle yetinmeyip, yetişmelerinin kaderlerine yüklediği özel bir görev saymanın sorumluluğuyla işlerini inançla savunanlara bırakır yavaş yavaş. Yirminci yüzyıl edebiyatımız bu noktada başlar. Ve diyebilirim ki yazarlarımızın soy ve aile, toplumsal kat ve çevre, eğitim ve iş alanlarında gösterdikleri değişim, aynı zamanda toplu-

Institut Kurde de Paris

mumuzun da gelişim aşamalarını gösterir. Buna «edebiyatın halklaşması» denebilir. Yüzyılın başında doğanların hemen hepsi, ömürlerinin başlangıcını karartan nice savaş, yenilgi, bozgun anıları içinde yeni bilinçlere kavuşurlar. Günümüzün çoğu yazarlarının verimli emeklerini sağlayan ana toprak, alabildiğine ciddiyetle girişilmiş bir yaşama sınavının güçlükleri olarak temelde sapasağlam durur. O kuşakların, Kurtuluş Savaşına ve Cumhuriyet'in kuruluşuna adanmış duyguları önceleri yanıltıcı coşkular edebiyatı olarak doğsa bile, kısa bir süre «Millî Edebiyat» diye adlandırılan akımın gerçekçi sözcüleri çıkar ortaya; köpük durulmuş, maya tutmuştur.

Kemal Bilbaşar, 1 Şubat 1910'da Çanakkale'de doğar. Bu İkinci Meşrutiyet bebeği, Kafkasya'dan gelen bir babayla Bulgarya göçmenlerinden bir anamın Anadolu toprağında kaynaşmış ürünü olarak dünyaya gelirken, tarih boyunca süregelmiş Türk göçü ve Türkiye bileşiminin canlı bir özeti gibidir. İki yaşında şehit babanın yetimliğiyle ana kucağında eksik kalmak, sonra bir üvey babanın esirgemesine sığınmak, nice kişisel yaşantı olarak o yılların belki çok rastlanır kaderidir. Trablus - Balkan - Dünya savaşlarının yarattığı «**Şu rûy-i zerd-i sefalet**» nice çocuğun hayatında «**siyah-ı mateme benzer terane-i ıyd**»ler olarak sürecek. Sonra bilinç altından etkilenen tohumlar, zor geçitlerden birer birer kurtulur, geçmişlerini yeni değerlerle doldurarak insancıl ölçülerini bulurlar.

Küçük yaşlarda geçim güçlüğünün sorumluluğunu duymak, sigara kâğıdı, kibrit, gazete satmak bir çocuk ruhunda ne etkiler bırakır, bunu belirlemek güç olmalıdır. «**Sekiz yaşıma dek yetim büyüdüm. Annem ikinci kez evlendi. Üvey babam küçük bir memurdu. Evimizde geçim darlığı çekilirdi. Terzide ve kavaf dükkânında çıraklık ettiğimi hatırlıyorum.**» diyor yazar. «**Üvey babam sofu bir adamdı. Geceleri ailece camilere, tekkelere giderdik. Biz çocukların en sevdiği cami, Kurşunlu Cami idi. Namazdan sonra ortaya çıkarılan kocaman doksan-**

Institut Turc de Paris

dokuzluk tespihi topluca çekmek, etekleri açılarak dönen dervişleri seyretmek oyundan tatlı gelirdi bize. Kış ayları ailemizin tek eğlencesi masal ve hikâye okumaktı. Fukara tatar mahallesinde toprak sıvalı evimizi bugün arasam belki bulamam. O evi Binbir Gece Masallarından, Tutinâme'den, Kırk Vezir hikâyesinden örtülü renkli bir düş evreni içinde hatırlarım.» (Türk Dili Dergisi 195, Aralık 1967 ve Cemo'nun 2. baskısına önsöz).

Bu anı izlenimleri, bu bölük pörçük geçmiş dünyası, nice korkulu karabasanla imparatorluğun yıkım yıllarına raslayan bir ömür başlangıcı, o uzun süren ilköğrenim şansı ve yetişme güçlüğü kimbilir hangi çabalardan sonra değerlenecek ve Bilbaşar «Denizin Çağırışı»nda bir ucundan araladığı tedirgin çocukluğundan ne kadar sonra, o Tatar mahallesindeki kerpiç evi gene edebiyat dünyasının ögeleriyle hatırlayarak mutluluk duyacaktır. «Paylaştıkça sevinç artar, keder azalır» - «Elle gelen düğün bayram» diyerek her bulduğu kurtuluş yolundan gereğince yararlanacak...

Bilbaşar'ın çocukluğunu kolaylıkla tasarlayabiliriz; bu hepimizin birazıdır. Bu, taşra kasabalarında oluruna bırakılmış özensiz bir bitki hayatı gibi, belki ondan da yoksun, susuz ve güneşsizdir. «Üvey babama kalsa biz iki oğlan hâfız olacak ve sanaatkâr yetişecektik» diyor. «Ne var ki kurtuluştan sonra ortaya çıkan ağabeyimin direnci ile bu istek gerçekleşmedi. Ağabeyim ilkokulu bitirtti ve bizi öğretmen okuluna yerleştirdi.» İşte Türkiye budur; bir yanda hâfızlık ülküsüne göz dikmiş kuşaklar, onun dizi dibinden öğretmen okuluna koşan çocuklar... Aynı ailenin bireyleri içinde ayrı çağlar bakışı. Karmaşık bir şey gibi görünmesine karşın bu yaygın bir gerçekliktir ve Yeşil Gece'nin (Reşat Nuri Güntekin» Şahin Efendisi gibi, medreseden muallim mektebi aydınlığına gitme yolunu bulmuş insanlara borçluyuz birçok şeyi. Yirminci yüzyıla birbirine karşıt kurumların yanyanalığıyla giren Tanzimat artığı imparatorluğun, Cumhuriyet günlerinde bel bağlayacağı umutlar bu küçük kaçışların toplamındadır.

Institut Kurde de Paris

Kemal Bilbaşar'ın öğretmenliği, bana sadece onun kişisel meslek kaderi gibi görünmez. Cumhuriyet öğretmenliği apayrı bir şeydir. Ben bunu kendi hayatımda, geleceğimi o kadar etkilemiş olan, imrenilecek ülküler ve örnek insanlar olarak gördüm. 1930 yılları öğretmenliği para pul düşünmez çıkarsızlığı, zafer sonrası ülkücülüğüne adamış inançlarıyla coşkulu, çalışkan, yorulmaz, aydınlık bir kişilik gibi görünmüştür hep. Onun için Bilbaşar'ın iki yıllık köy öğretmenliğini de (1929 - 1931), Eğitim Enstitüsü aşamasını (1931 - 1935) da apayrı açılardan değerlendiriyorum. Kişiliğindeki ahlâkçı, ülkücü, inançlı ve devrimci çizgi, umutsuz bir çocukluktan hep kendini aşarak gelen dürüst bir çabanın özeti olmalıdır. Ve burada üçüncü öğeye sıra gelir: Öğretmen evliliği.

Sanırım en sağlıklı, en devamlı, en mutlu, en dirlikli evlilikler olagelmiştir bu. Ekmeğin yarısını kadının eşitlikle kazandığı, çiftin birbirini horlamadan tamamladığı, aynı işin çabasında birbirini yücelterek desteklediği bu ortak emek ve inanç birliğinde birçok güzellikler saklıdır. Böylece içyüzünü hiç bilmediğim Bilbaşar'ın kişisel yaşantısını ve onun edebiyata yansıyışını hayat çizgisini etkilediğine inandığım üç açıdan değerlendiriyorum: Aile olanaklarıyla öğrenim ve yetişme yolları, seçtiği mesleğin ülkü ve iş yönü, kurduğu yuvanın mutluluk ve dirlik şartları.

Kemal Bilbaşar'ın ilk yazısının, 1938'de yayımladığı, «Kaza yahut Çımacı Hasan» adlı hikâye olduğunu biliyoruz. Bir başlangıç için geç bir tarih; bu, onun, 1937'de yerleştiği İzmir ömrünün ilk dürtüsüdür. Daha önce o dönemin en okunan yazarlarının eserleriyle uzun süre kendi kendine hazırlanmış olduğu bellidir. Çileli bir yaşamanın elbette hem kendi içine, hem çevresine yönelen, dost kitapların bakış açılariyle değerlendirilen özgün bir sesi olacaktır. «Anadolu'dan Hikâyeler» (1939), mesleğinin ilk aşamasında ve muhtemelen aile ve akraba kişilerinin tanıdık topraklarında yakından gördüğü kasaba hayatının görüntüleriyle doludur ve bu alan bizim edebiyatı-

Institut Kurde de Paris

mızda en iyimser ölçüye yirmi otuz yıllık geçmişi olan acemi ve uzak bakışların değinmeleriyle azıcık dile getirilmiş taze bir konu çerçevesidir. Bütün edebiyatiyle her zaman «yerli» bir yazar olarak, özentisiz saflığın ve kendine bağlı tutumunu yitirmeden savunacak olan Bilbaşar; ilk kitabından bugüne kadar bu sözcülüğü bırakmayacak, gittikçe daha kökten bir dönüşle hep oraya, Anadolu'ya dönecektir.

«Cevizli Bahçe» (1941), «Pazarlık» (1944), küçük hikâyenin en tutulan tür olduğu bir dönemin ürünleridir. Sanki o günlerde herkes hikâye yaşamakta, hikâye görmekte, hikâye bulmaktadır. Bilbaşar'ın yolu, bütün çeşitliliği içinde hep aynı çevre insanlarını; dar gelirli memurları, emekçileri, kasaba eşrafını, günlük hayatı içinde küçük şehirlerin sivrilmiş tiplerini, savaş darlıklarr içinde ölçüleri bozulan orta kat insanının derece derece düşüş serüvenlerini, hep yerel havanın çekici değişikliği içinde ustalıkla anlatır.

Nazilli ve İzmir öğretmenlikleri; 1950 sonrasında değişen toprak, emek ve üretim biçimleriyle yeni yeni yerleşmeye başlayan kapkaç düzeninin sıkıntıya soktuğu dar gelirliler yıpranışını gösterir ona. Pembe Kurt (1953) ve «Köyden Kentten Üç Boyutlu Hikâyeler» (1956) İlhan Tarus ve Samim Kocagöz'de de başka örneklerini gördüğümüz bu konuların yer yer psikolojik ögelerle yumuşatılmış gerçekçi ürünleridir. İşte burada Kemal Bilbaşar'ın bir öğretmen olduğunu hiç unutmamalıyız. Bu, ta Reşat Nuri Güntekin - Halide Edip Adıvar tutumuna kadar uzayan, aşırıya kaçmadan gerçeklere dokunan, ılımlı bir olumlulukla ortalığı düzeltmek için eleştiren ölçülü bir bakıştır. Bütün bu acılıklar içinde biraz gülünçlük, acemilik, beceriksizlik görerek gülümseten; kalabalık sayfalarında olayları ilk nedenleriyle çözümlemeye çalışan dolaylı bir bakış. Girişi, serimi, düğümü ve sonucu açıkça belli, yapısı klasik ama güçlü, anlatımı yalın, biraz yerel taklitlerle donatılmış, kendini rahatça okutan dengeli hikâyeler.

Institut Turc de Paris

Bana göre Kemal Bilbaşar'ın büyük başarısı, her çeşidinde türlü ustaları yetişmiş olan hikâye biçiminde değildir. Onda sürekli olarak hikâyenin sınırlarını zorlayan, hep bir süreç içinde zincirlenmiş kaderler konusunu ele alan, en kısasında bile bir anı değil, geniş bir zamanı işlemeye çalışan büyük hikâyeye ve romana yaklaşan soluklu bir emek vardı. Ne var ki bu eğilim ilk roman denemesi olan «Denizin Çağırışı»nı (1943) olgun bir başlangıç yapmaya yetmedi. Burada birinci şahıs ağzından denediği anlatımla, hayatını yaşamak için dar çevreden büyük şehre gelmiş hasta ve dengesiz bir tipin acemiliklerini ve çaresiz ölümünü anlatıyordu. Ama büyük fırsatları çabuk bakışlarla atlıyor, asıl anlatılacak konuları harcıyordu. O küçük kasaba hayatına iyimser umutlarla başlayan savcıyla doktorun zavallı çöküşlerini iki üç paragrafta özetliyor, ele aldığı mariz tipin kuruntuları, sanıları arasında kendi bastığı yeri yitiriyordu. Sonradan bu iki paragraflık yaşantılardan ayrı ayrı romanlar çıkacak, söz gelimi İlhan Tarus «Yeşilkaya Savcısı»nda, Yaşar Kemal «Teneke»de ayrı ayrı başarılara ulaşacaklar, Sabahattin Âli'nin «Kuyucaklı Yusuf»undaki Kaymakam Selâhattin, Cevdet Kudret'in «Havada Bulut Yok» romanındaki öğretmen, işte çabucak bakılıp geçilmiş bu alanların dramını vereceklerdir.

1956 - 1961 arası öğretmenlik - gazetecilik işinde yorulan, tefrika - senaryo ek çalışmalariyle geçimini kurtarmaya çalışan yazarın zor dönemi olmuştur sanıyorum. Hikâyenin yerine tiyatro eserleriyle başarılı romanların geçtiği bu dönemde, kalem yatkınlığını son derece keskinleştiren verimli çalışmalar yaptığı, şimdi ulaştığı yükseklikten belli oluyor. Öyleyken kitap biçimine gelen ikinci romanı «Ay Tutulduğu Gece»de (1961) çok umutlu bir devam değildi. «Pek tabii bu bir övgü değil, birkaç satırla geçiştirilmiş bir umut kırılışı; nice güzel hikâyesini okuduğum bir yazarın, bekleneni getirmediği zaman sükûta yakın bir geveleme ile savsaklanmış kısır dönemi» gerekçesiyle bu kitaptan şu satırlarla söz etmiştim: «Alıştığımız kasaba hayatı konularını sürdürüyor; yer yer en uyartıcı cinsiyet tasvirleriyle, nükte ve fıkralarla

Institut Kurde de Paris

doldurulan eser, belli ki film olma imkânlarını da hesaba katan yazarının, senaryo kolaylıklariyle kaleme aldığı renkli bir çerçeve çiziyor. Bir kasabaya su getirme olayı etrafında birleşen ressam, öğretmen, nahiye müdürü, ağa, eşraf, ayak takımı. Tam yerli film ölçülerine göre ayarlanmış bir tatlı sonuç...» (T.E.B. Yıllık 1962). Sanırım bu yumuşak romanın özrü, yazıldığı yılların sıkıntısında yatar.

Kemal Bilbaşar'ın, emeğinin son döneminde giriştiği ilginç uğraştan büyük sonuçlar bekliyorum. Yeni konular yaratma yoluna girmeden, eski işlediği dilimlere dönüşü, bilinçli ve çalışkan bir yazarın değişen zamanların koşullarına göre yeniden koşuya başlayışı gibi, inanılmaz bir çaba gerektiriyor. Bildiğiniz gibi 1953'te Cancı'nın Karısı, 1962'de Saltanatın Satılışı (T.E.B. Yıllık) adlariyle yayımladığı iki hikâyeden Cemo'yu çıkardı. Eşine raslamadığım bir yücelişle, derin topraklar altında akıp akıp da birden yeryüzüne yeniden fışkıran büyük bir düden gibi birden o müthiş Cemo çıktı ortaya. Bu gerçek bir edebiyat zaferiydi ve hak ettiği ilgiyi, övgüyü de gördü.

1961 sonrası, isteğiyle emekliye ayrılan Bilbaşar'ın geniş bir rahatlık içinde değilse bile güzel bir özgürlük havasında bulunduğu dönem olmalıdır. Emeğiyle yetişmiş nice öğrencilerinin karşısında açık alınlı bir öğretmen diriliğiyle kendini bütünüyle sanatına verecektir sanırım. İşte bu mutlu dönemin ürünü Cemo; diliyle, anlatı ustalığıyla, konusunun ilginçliği oranında doğruluğu, etkisi oranında gücü, coşkusu oranında düşünce özüyle, yepyeni, görülmemiş bir güzellik gibi birden çıktı ortaya. **«Kemal Bilbaşar'ın durmuş dinlenmiş bir şarap gibi bekledikçe olgunlaşmış emeğini kutlamak istiyorum. Cemo'yu hemen okumanızı salık verirken, bir zevkin ortaklığını paylaşmak onu defalarca arttırmanın tadını yaşayacağınıza güveniyor, o hazzı duyuyorum.»** (Yön 155, 18 Mart 1966) satırlariyle iletmeye çalıştığım sevgi o gün gibi bugün de içimde. Bunun, şimdi Memo ile artacağına inanarak ne kadar hoşnudum.

Cemo, tam bir roman mıydı? Şiirsel anlatımının, des-

Institut Kurde de Paris

tansı havasının, kahramanlarının kendi dilleriyle konuşmalarının güzelliği nerden geliyor? Doğu sorunu tıpkı böyle midir? Daha geniş kuşkulara kapılmanın gereği yok. Her sanat eseri kendi ölçüsünü, kendi erdemini, kendi kuralını kendi yaratır. Cemo, edebiyatımızda örneğine pek az rasladığımız yeni bir başarıdır.

Elbet bu romanın bir devamı olmalıydı. Sabahattin Âli, «Kuyucaklı Yusuf»unu, kitabın sonunda öldürmez, dağlara doğru koşturur. Çamlıbel, namusunu kurtaran Ahmed'i (Canavar) aynı kurtuluşa yöneltir. Yaşar Kemal'in İnce Memed'i öyle... Bu, Köroğlu'nun sırroluşu gibi gizli ve güçlü bir umuttur. Cemo'nun sonunda Memo'nun Dersim dağlarına doğru yöneldiğini görmüştük. Sorikoğlu'ndan alınan öçten sonra ne olacak? Cemo ile Senem'in ortasında Ağa Memo hangi dramlara girecek? Bilmiyorum. Bu gizli hazinenin kapıları sanırım bu kitapla açılmak üzeredir. Hepimizi yeni bir eserin güzel coşkusu bekliyor.

Bir kadın güzelliğine düzülen hayranlık destanından, toplumsal sorunlar içinde Doğu coğrafyasının bütün insan özelliklerine yönelen Kemal Bilbaşar Cemo'da Komutan ve Fahri Yarbay umudunda iyimser kişiler çizer, sivil memurlar dünyasının bencil çürüyüşünü verir. Ağa rüşvetine yatkın bu dirençsiz kalleşliklerle Doğu insanının yasa haklarının sağlanamıyacağı bellidir. Kendini silip herşeyi kahramanlarına anlattıran yazar, bütün konuşmaların ustalığında, bir yığın imkânın zengin başlangıç noktalarında bırakır eserini. Onun için Cemo'nun devamını ilgiyle, özlemle, saygıyla bekliyorum.

Institut Kurde de Paris

ŞIH KIZI SENEM

ANLATIYOR

Institut kurde de Paris

I. BÖLÜM

Institut kurde de Paris

— 1 —

BEN Monzur gözesi (*) nin dikensiz gülü, Ke... uşağı şıhının biricik dölüyüm. Senem derler adıma. Tujik Baba toprağından karılmış çamurum. Ak süde benzeyen Monzur suyuyla yunulmuş tenim. Gözümün elifinde gün ışığı yanar, kara saçlarımdan gök ışıltıları dökülür. Bu sebeble kaklem kaşlı, gül nakışlı güzelliğim dillerde gezer, kara gözlerimin elifi fermanlar bozardı. Kara saçlarımın her teli bir yiğidin bileğini bağlar, kirpiklerimin her oku bir âşığın yüreğini dağlardı. Seyyitler uğruma keko (**) sun satar, şıhlar, ağalar kapımızda kulluğa can atardı. Dersim yaylasından Dicle düzüne söylenirdi türküm.

Öyleyken bir cancı ustasına yanmış, kul olmuşum. Canım helâl, gözüm helâl Memo'ya. Ben ki şıh babomun ömür boyu beklediği onca ağacın bir tek meyvasıyım, ben kimi bin şıh kızı feda yoluna.

Babom Abdo, Koresanlı'ların ulusu, Ke.. uşağının namdar şıhı idi. Sürüsü celebi sayıya gelmez, yatağı (***) nın, toprağının sonu nere, bilinmezdi. Marabası, tüfekçisi oba basar, kervan soyar; ak sakallı seyitleri adak derler, cer toplar, getirir ayağına yığarlardı. Mal desen mal, pul desen pul, koca aşiret

---

(*) **Göze:** Kaynak.
(**) **Keko:** Ocak, adak sunulan yer.
(***) **Yatak:** Otlak, yaylak.

Institut Kurde de Paris

halkı kapısında kul... Bir var ki, rızkına onca cömert davranan Tanrı, zürriyetinden nasip göstermemiş, nikâhladığı üç şıh kızının birinden de bir döl ihsan etmemiş. İlk karısı urçanlık (*) belâsına yediği dayağa katlanamamış, kendisini asmış. İkinci karısı döllenmezliğin utancına ortalıktan kaybolmuş. Ecdat beşiğini boş koyan üçüncü karısını şıh babom ayağı altında ezmiş... Dördüncüye anamı almış A.. aşiretinden, Seyit Raşo'nun bacısı kızını. Lâkin Seyit Raşo, kızı satanda demiş ki:

«Baka şıh Abdo... Döl uğruna üç şıh kızını harcadığını bilirik. Anası ikiz dölleyen bir kız veririm sana. Bu kancık urçan çıktı, der de, yavruya ziyanlık getirirsen pişman ederim seni. Meyvasız bir ağaç kütüğüne kurban vermezim A... ceyranını. Bunu hatırdan heç çıkarmayasın.»

Bu sebebe anam on yıl Ke... uşağı şıhlık postuna oturacak bir döl dünyaya getirmemişse de, olmadık hakaret görmemiş şıh babomdan. Ne var ki döl için baş vurmadık çare komamışlar. Ne Zeve köyünün muskası, yağı; ne yüce dağ başlarındaki ziyaretlerin kutsal toprağı fayda vermiş; ne geceleri yıldıza aya yakarmaları, ne gündüzleri ecdat ruhunu imdada çağırmaları yaralarına merhem olmuş.

Günlerden bir gün babam, Dersim'in damı sayılan yere, Tujik Baba ziyaretine çıkmış, Sultan Hızır'a adak verip yakarmağa. Hani gökyüzüne yakın çıkar ki, sesini rahat duyura...

Ziyarette el kavuşturmuş:

(*) **Urçan: Kısır**

Institut Kurde de Paris

«Altmışıma varmış kocalamışım, dalım kurur, köküm çürür. Niyazımı duy, imdadıma yetiş hey Sultan atamız, Hızır babomuz!» diye yaş dökende anam evde yalnızmış. Közleme pişirmiş, yorgunluk dinlendirmeğe sedirde uzanırmış.

Anam der ki:

«Uyur muydum, uyanık mıydım, bilmezim. Bir yel esintisiyle konağımızın örtülü kapısı ardına dek açılmıştır. Başı tavana değen, gözlerinden heybet saçılan, kara sakalı göbeğinde, kara keşkülü elinde bir seyit peydahlanmıştır. Dersim'de o güne değin sıfatını görmediğim bir seyit...»

Anam seyide buyur edip önüne sıcak közlemeleri, yağı ayranı sürer. Karnını bir güzel doyuran seyit, sakalını bıyığını yeniyle silip doğrulanda, ikramdan ziyadesiyle hoşnutluk getirip anamın sırtını okşar, duaya durur:

«Tanrı heç bir keremini esirgemeye sizden. Kısır koyunlarınız kuzulaya, urçan marabanız ikiz döllene, meyvasız ağacınız meyvaya donana.»

Seyidin sesi derinden gelirmiş. «Bir ses ki», der anam «sanırsın şikeftan (*) dan yankılanır. Bir ses ki yüreğine ferahlık verir, burnuna amber kokuları getirir.»

Anam, Hızır'ı görmüş biri gibi niyaza durup:

«N'ola duanı bu kanayaklı (**) dan da esirgeme. Bir nefes eyle ki bahtım açıla, üzerime döl bereketi saçıla...» diyende, seyit anamı sedire yatırıp cılbak karnına, taşle efsun okumuş, sıvazlamış, sonra kaldırmış:

(*) **Şikeftan:** Mağaralar topluluğu, mağaralık.

(**) **Kanayaklı:** Kadın anlamına. Saçıuzun gibi.

Institut Kurde de Paris

«Gece, ay ışığında Monzur Gözesi'nde çimeceksin ve de Bismillâh! çekip Tujik Baba'ya sesleneceksin! **'Ya Tujik, ya Hızır! Oniki İmam hatırına imdadını benden esirgeme!'** diye niyaz edeceksin.» demiş; keşkülünden bir elma çıkarıp vermiş:

«Bunu yatmadan erinle bölüşeceksin. Hızır niyazını kabul eder de, döllenirsen, sancın tutanda, kar demeyip kış demeyip, yavrunu gidip Monzur Gözesi'nde doğuracaksın. Kız ise, buzu kırıp yavrunu Monzur'un südünde yuyacaksın. Oğlansa, kundağa sarıp şikeftana varacaksın! **'Ali, Hızır, Monzur!.. Bu yavru sizin!...'** diye bağışlayıp döneceksin. Bu öğüdümü de zinhar bir kula duyurmayacaksın!» diye tembih geçmiş, yidiklerine helâllık dileyip çıkmış gitmiş.

Şıh babam ziyaretten dönende kapıyı açık, anamı sedirde uyur bulmuş. Üstünü örtmüş. Ertesi sabaha dek uyanmamış anam.

Institut kurde de Paris

2

Düşünü sır saklar gibi saklamış anam herkeslerden. Lâkin kara sakallı seyidin öğüdünü de bir bir yerine getirmiş. Tanrının hikmetine bak ki, çok geçmeden anam mayalandığını, dölleneceğini fark etmiş. Bir var ki babama hemen müjdelemeğe cesaret bulamamış. Beklemiş ki iyice emin ola...

Yavaştan yavaştan karnı dolup şişende, müjde fırsatını kollamağa başlamış anam. O günlerde Diyarıbekir'den bir savahçı (*) şıh, adamlariyle yatak

---

(*) Savahçı: Otlak kiralayıp sürü besleyen.

kiralamağa gelmiş obamıza; ziyafet sofrasında pazarlığa oturmuşlar. Anam hizmetlerine dolanırmış ortalıkta. Diyarıbekir'li şıh, tamahkârlık eder :

«Kışın sizin sürünüz, celebiniz bizim düze iner, döllenir. Yazın bizim mallarımız yaylağınıza çıkar, yayılır. Üste hayvan başına bir mecidiye ne parası istersiz. Everecek oğlun mu var ki, tamahkârlık edersin de, oğullarımın birikmiş başlık parasına göz dikersin.» der, dikilir, şıh babomun yarasına neşter sokarmış. Oysa gelenek böyle. Yaylaya çıkan düzün hayvanlarını haramilerden koruma hakkına alınır bu para.

Babom tamahkârlık ne bilmez, konuğuna canını verir, gani yürekli bir şıh. Kem söz söyleyip misafirini küçük düşürmek istemez; sakalını sıvazlar, durmaz, ya sabır! çekermiş. En sonu lâtifeye boğmuş:

«Haklısın bre herif! Malım, pulum kalacak oğlum mu var, satılacak kızım mı var? Ha bir mecidiyeyi de verme, n'ola... Soframızın keyfini kaçırmayak...» demiş. İşte o zaman anam :

«Yok ağam, yok şıhım, yok!» diye araya girmiş, «aşiretin hakkından bağışta bulunmana ben razı gelmezim!» demiş.

Babam, hiç umulmadık bir cüret saymış anamın söze karışmasını. Doğurmamış bir avradın ağzını açıp şu da şu! demeğe hakkı mı var obanın içinde?

Şıh babam celâllanmış :

«Sen konakta söz sahibi olmuş musun ki aşire-

Institut kurde de Paris

tin hakkını korumağa cesaret bulursun?» diye kükremiş.

Anam heç alınıp pısmamış:

«Bir bildiğim var ki cesaret bulurum. Aşiretimin hakkı, dölümün de hakkıdır. Bağışına nece karşı çıksam yeridir.» demiş, sininin üzerindeki boş sahanı alıp yürümüş.

Şıh babam o zaman ayılmış, fırlamış peşinden gitmiş. Kulağının duyduğuna bir türlü inanamazmış. Yüreği çarparak yetişmiş, anamı omuzlarından tutmuş çevirmiş. Anam utangaç gülmüş, eğmiş gözlerini yere.

«Şıh kızı!» demiş babom, «Doğru musun? Beni boş yere divane etmek dilemezsin he mi?»

Anam başını sallayıp:

«Tanrı nasip ederse Kegan (*) bayramında ata beşiğin dolup sallanacak.» diyende şıh babom:

«Yahhuuu!» diye sarığını fırlatır havaya. Anama sarılır, oda içinde dönderir. Sonra duvardan asılı mavzerini kapar, sıkmağa başlar, konukların ödünü koparır. Anamın, şıh babomu, pazarlık sebebine üzerlerine kışkırttığını sanıp, gizlenecek delik aranırlar, sedirlerin altına sığınırlar biçareler. Onların halini görende babam, kasıklarını tutarak güler:

«Çıkın herifler, çıkın dışarı. Gizlenecek zaman mı? Gülüp şadlık edecek dem gelmiştir. Hızır Sultan duamı kabul etmiş, ağacım meyvaya donanmıştır. Hey baboo!.» diye haykırarak kapıya çıkar, tü-

---

(*) Kegan Bayramı: Ocak ayının birinci haftası sonundaki iki gündür. İlk gün çocuklar evleri dolaşır, hediye toplarlar.

Institut Kurde de Paris

fek sıkıp oba halkını ayağa kaldırır. Mavzerini kapan koşar, gelir. Haramî obayı bastı sanırlar. Oysa şıh babomu şadlık içinde, kabına sığmaz bulurlar. Babom bağırır:

«Ule Ke... uşağı, ule it oğlu itler!. Ule malımı çoğaltan, toprağıma tohum saçan marabalarım. Şaşkın şaşkın bakacağınıza, şıh ananızın ayağına kapanıp yüz sürün ki size bir şıh yavrusu döllemeğe hazırlanır. Ule mavzerinizin kurşunu mu tükenmiştir ki, sopa gibi elinizde tutarsınız da havaya sıkmazsınız? Ule davulunuzun derisi mi çatlamış, tokmağı mı kırılmıştır ki, ortalığa şenlik salmazsınız? Ule bu yaylalar, beller nice zamandır hasretini çekerdi bu günün, ne durursunuz?» diye müjdeyi aşiret halkına duyuranda bir mavzer cayırtısı kopar, bir şadlık haykırışı doldurur Monzur'u. Davullar gümülemeğe, sazlar, meyler şakımağa başlar. Danalar, koyunlar kesilir, kazanlar ateşe vurulur. Bir şölen edilir ki yer yerinden oynar.

Babom yatak kiralamağa gelen konukları, «Obama uğur getirdiniz.» deyi bağışa, armağana boğar. «Ben sağ kaldıkça hayvanlarınızdan yatak kirası alınmayacak.» der.

Diyarbekir şıhı şımarır:

«Doğacak yavru kızsa oğluma alırım, oğlansa kızım veririm.» diye baboma sarılır. Şadlık içinde olan babom da söz keser:

«Söz bir, Allah bir!» der.

3

Günü dolasıya anam pamuk içinde tutulur, kuş südüyle beslenir. Aşiretin kızları, çeyiz işler gibi

Institut kurde de Paris

kundağıma çaputuma göz nuru dökerler, beşiğimi donatırlar. Çobanlar, kurbanlık kınalı koçları semirtirler.

Tujik, başına ak papağanı, Monzur sırtına beyaz gocuğunu giyende günü yaklaşır, dolar anamın. Hızır Bayramı (*) na iki gün kala sancısı tutanda:

«Yavrumu Monzur Ziyareti'nde döllemeğe adak almışım.» deyi yürüyünce, babam karşı duramamış, lâkin kara kışta doğacak yavrusuna bir hal olmasın deyi, Monzur Gözesi'ndeki ulu meşenin altına bir büyük hayme kurdumuş anam için. Bir büyük hayme de kendi için kurdurmuş cevizlerin altına. İki haymenin çevresinde odunlar yığdırmış, yaktırmış. Alevler göğe öyle yükselirmiş ki, sanırsın Tujik'in başındaki papak tutuşur.

Aşiretin en yaşlı ebeleri anamın yatağı başına toplanmışlar, doğumuna kucak açmışlar. Gecenin bir vaktinde, canavar ulumasına karşılık verir gibi yankılanmış Monzur'da sesim.

Anam, ebelerin bizi bir yana koyup, bağış almak hevesiyle birbirlerini ezerek şıh babomun haymesine koşmadıklarını,

«Var, sen git mücideyi ver şıhımıza...»

«Senin gitmen daha münasip olur. En yaşlımız sensin.» diye fısıldaşıp çekiştiklerini görende, kancık doğurduğunu anlamış. Ne var ki aşireti reissiz koduğuna üzülmek heç gelmemiş hatırına. Yağız seyidin öğüdü kulağında çınlarmış çünküm: «... yav-

---

(*) Hızır Bayramı: Şubatın 17. günü kutlanır. Buğday kavrulup değirmende çekilir, tatlı bulamaç edilir, komşulara dağıtılır.

Institut kurde de Paris

ruyu Monzur'un südünde yuyacaksın!» deyi. Bu sebebe anam, fırlamış, kalkmış yerinden, beni kaptığı gibi Monzur Gözesi'ne götürmüş. Süt beyaz suyuyle yummuş, temizlemiş, eteğine sarıp dönmüş.

O, bu işleri göre dursun, ebelerin en yaşlısı şıh babomun haymesine varmış. Babom, azbet (*) ağalariyle oturup mücüdecileri beklermiş. Ebe anam, şıhın hışmına çarpılmayı göze alıp huzurunda dikilmiş:

«Hızır nazardan koruya, eli ayağı düzgün, elik (**) yavrusundan azgın kara saçlı, gül nakışlı bir kızın dünyaya gelmiştir, şıhım, mücüdeler ola!» deyi doğumumu haber vermiş. Beklemiş ki şıh:

«Hem kancık doğurtursun, hem de mücde istemeğe cüret gösterirsin!» deyi kırbaçla üzerine yürüye. Oysa şıh babom :

«Eli ayağı düzgün, hemi de elik yavrusundan azgın, gül nakışlı bir kızım mı olmuştur? Uy babooo!» deyi şadlık gösterip bir kese atmış ebe anama, mavzerini kapıp havaya sıkmağa başlamış.

Mavzer sesini duyan oba halkı, tüfek sıkarak ziyaret'e koşuşmuşlar doğumumu kutlamağa.. Şıh babom, azbet ağalarını ardına katıp, anamın haymesine varmış, ebelere avuç avuç para saçıp, lôhusa yatağına yanaşmış. Anamı alnından öpmüş. Beşikten beni kucağına almış, yüzümdeki çapıtı açmış. Maşallah! çekip ak sakalını yüzüme sürmüş:

«Kancık doğurdum, aşireti reissiz kodum, deyi koyguya düşme sakın ha ana! Böyle hançer bakışlı,

---

(*) Azbet: Aşireti meydana getiren küçük topluluklar.
(**) Elik: Yaban keçisi.

Institut Kurde de Paris

gül nakışlı ceyranın önünde hangi şık, ağa dize gelmez ki, kullar dize gelmeye. Hem vallaha da bu kancık benden sonra Ke... uşağına hükümran olacaktır. Beni böyle bir kızın babosu ettiğinden sana yatağımı, mezraamı tüm bağışlasam, hakkını ödeyemezim.» demiş. Beni beşiğimle kaldırıp, ziyaret'in önünde şadlık gösteren aşiret halkının karşısına çıkarmış:

«Ey Ke... uşağı!» demiş, «Hızır onca yıllık niyazımızı kabul etmiş, benden sonra aşiretimize sahip çıkacak bir canavar yavrusunu vâris göndermiştir. Eli ayağı düzgündür, hançer bakışlıdır, lâkin kancıktır. Bilmezim şu âhir ömrümde Hızır babomuz başka bir döl verir mi. Vermez de zürriyetim bu yavruyla kalırsa, kancık! der de, hor mu bakarsız, yoksa, Hızır'ın ihsanı budur! deyi tevekkül gösterip bağrınıza mı basarsız? Eğerçe, nasibimiz buymuş! der de, aşiretim kızımı baş tacı ederse, ben de çeliğine su verip, bileğini değme yiğitin bükemiyeceği bir civan olarak yetişmesine himmet gösteririm.» diyende azbet ağalarının en yaşlısı Huso, öne çıkıp beşiğimin başında dize varmış:

«Ke... uşağına yüzelli yıl önce S e n e m derler bir şıh kızı başkanlık ettiğinden töreye bir aykırılığı yoktur. N'ola, günü gelende aşiretimiz bu dişi canavarın da peşinden gide...» demiş.

Şıh babom, yaşlı azbet ağasının sırtına vurmuş:

«Hay ömrüne bereket Huso... Madem öyle, benim hançer bakışlı kızımın adı da Senem ola..» dedikten sonra azbet ağalarına dönmüş:

«Soydaşlarım sadakat andına ne söylerler?» diye Ke... uşağının ferasetli ululara sormuş. Azbet ağaları ileri varmışlar. İçlerinden biri:

institut kurde de Paris

«Olacak çocuk bokundan bellidir, deyi bir söz vardır. Lâkin şimdiden kesip atmak doğru değildir. Eğerçe bu yavru, senin benim, tüm aşiretin himmetiyle, bir reiste bulunması gerekli vasfı kazanırsa, elbet ki buyruğu altına girerik, sadakatle hizmet görürük.» demiş. Ötekiler de onu doğrulamışlar.

Bunun üzerine şıh babom, azbet ağalarının öğüdüne uyup, beni yetiştirmeğe Huso'yu vazifelendirmiş. Yek başına yaşayan Huso da, obasını bırakıp şıh babomun konağında yerleşmeğe rıza göstermiş, obamızın muhtarı olmuş.

Böylece odun alevi altında o gece, azbet ağalarının her biri Monzur göllegine üç çakıl atarak şıh baboma ant verirler. Ardından kullar doğum armağanlarını sunarlar. Besili kurbanlıklar kesilir, kazanlar ateşe vurulur, davullar dövülür. Şölen, eğlenti günler günü sürer.

Institut kurde de Paris

4

Memeden kesilende, Huso beni anamdan almış ki, çekirdekten, aşirete reis yetiştire. Oğlan gibi giydirip, oğlan gibi eğitmiş. Bu sebebe kendimi bildim bileli er gibi giyinir, at sırtından inmez, yiğitlerin arasından ayrılmazdım. Doğduğum yıl koyunlarımız hep ikiz yavruladığından, şıh babom beni uğurlu bellerdi. Nereye gitse atının kucağında gezdirir, mavzerini elime tuttururdu. Gül kokulu ak sakalı sırtımı korurdu. Bir ava rastlayanda tüfengi kendi doğrultur, tetiği bana düşürtürdü. Oyuncağım tüfenkti, kurşundu, hançerdi. Akranlarımın saçı pisik kokar-

dı, benimki barut kokulu idi. Babomun kucağında at'la kurt koğanda, keyfimden canavar gibi ulurdum. Dağdan elik devirende, kayalara keçi gibi tırmanırdım. Mevsiminde şahin uçurur, keklik düşürürdük.

Bazı bir pınarın başında azık yiyende, babom beni dizine yatırır, dağın taşın, uçan kuşun meselini söyleyip beni uyuturdu. Düşümde gökyüzüne başı değen Tujik, köprü kurup Dersim'i haraca kesen zalimi taş eder; Kureyş Babo, ayının sırtına binip, bileğine doladığı yılanı kamçı ederek, at gibi dört-nala koşturur; Baba Monzur, ördüğü Muhundi (*) duvarının üzerine kurulup onu havada gezdirirdi.

Altı yaşıma basanda, altıma yağız atı çekip tüfekçimizin en yiğidi Halo'yu seyis olarak ardıma kattı, babom. Halo'yle Monzur suyunu çevreleyen dağları düz ederdik. Ziyaret'ten Tujik Babo'ya, Dolu Babo'dan Pokir'e, Balikan'dan Yılanlı dağına at sürer, elik kovardık. Ata binmeyi, hançer fırlatmayı, nişana kurşun sıkmayı, bilek büküp hasmın silâhını elden düşürmeyi, güreş tutmayı bellemekten başka işi yoğdu Halo'nun. Çok geçmeden tüm hünerlerin kavrayanda, yaşdaşım oğlanların karşısına çıkardılar beni. Yarışları şıh babom, azbet ağalarile bile izlerdi. Güreşte karşımdakini belinden kavrayıp yere vuranda babom keyiflenir:

«Oy babosunun çeliğine su verilmiş canavar tohumi, yidiğin helâl!» diye narayı basardı. Ben oğlanın altına düşende suratını asar:

(*) Muhundi Duvarı: Baba Mansur soyundan seyitlere tapulu bir ziyaret idi. Burada seyit olacaklara el verme törenleri yapılırdı.

Institut kurde de Paris

«Kancık gibi ne yatarsın altına itoğlu itin? Toparlan hele canavarın tohumi!» diye gürler, eliyle azbet ağalarını gösterir: «Bu ihtiyarlar sonra seni er sayıp Ke... uşağının sırtına bindirmezler.» diye kışkırtırdı. Şıh babomu çok sevdiğimden, azarı yüreğime ateş düşürür, kızgınlığım gücümü arttırırdı. Çok geçmeden oğlanı solutup atıma alır, sırtını yere getirirdim.

Şıh babom sağ dursaydı her hal, azbet ağalarının seve seve biat edecekleri İkinci Şıh Senem olarak yetişir, rahatça şıhlık postuna yerleşirdim. Ne var ki alın yazıma pek çok çile nakşetmiş Tanrı..

5

Yedi yaşıma bastığım yıl büyük deprem oldu, Dersim'in yeri göğü sallandı. Günler günü gökyüzünün mavisi hiç görünmedi. Anam bunu uğursuzluğa yorardı:

«Dersim toprağı ne vakit sallansa, aşiretlerin başı Osmanlıyle derde girermiş.» der, of! çekerdi. Dediği de çıktı ya..

Kegan bayramında Monzur ziyareti işidilmedik rağbet gördü. Aşiret reislerinin biri gitti, öbürü geldi. Ziyaretin içi çakıl, para doldu, kilerimiz adak malıyla taştı. Ne var ki, babom heç hoşnut görünmezdi, kaşlarını yıkar, dolaşırdı. Fırsatını kollayıp kucağına tırmanır, sakalı, bıyığıyla oynayıp dil dökerek onu güldürmeğe uğraşırdım. Lâkin kaşının arası açılmazdı. Kıçıma bir şaplak vurup :

«Hele al şunu, avlanmağa götür Halo. Canavar

Institut kurde de Paris

tohuminin canı sıkılır her hal..» diye beni başından savardı. O günedek beni şımartan babomun ilgisiz kalışı yüreğime dokanır, kimseye göstermeden gözyaşı tökerdim.

Bir gün ava çıkanda Halo'ya sordum:

«Şıh babomun üzüntüsü nedir ki, yüzü gülmez, gözü beni görmez, bilir misin kurban? Bilirsen söyle ki, derdine derman arayak.» dedim.

Halo, başını salladı:

«Çaresi elimizde olmayan bir derdi vardır şıh babonun. Tüm aşiret halkı bilirik. Lâkin elimiz kolumuz bağlanmıştır, imdat edemezik ona.»

Merak sardırdım:

«Hele şu işe bak ki, tüm aşiret halkının bildiğini ben bilmezim. Babocuğumun yüreğine kurt düşmüş yerde, ben dağlarda bellerde av kovalar, gezerim. Sen benim gözüm kulağım, elim ayağım değil misin? Ne susar da söylemezsin olanları bana..»

Halo, başını eğdi:

«Bunları öğrenmeğe daha pek küçüksün şıh kızı.. Senin şimdi gülüp eğlenme çağın. Derdi, tasayı büyükler yüklenir.»

«Hele bir deyiver n'ola Halo? **'Aşirete baş olacak kişi her acıya, her sıkıntıya katlanmasını bilmeli'** diyen sen değil misin?

Halo, karşı duramadı, atının gemlerine asıldı:

«Şu göze'nin cevizi altına oturak da, söyleşek Lâkin benden duymamış olacaksın!» dedi.

Atlardan indik, çayıra karşılıklı serildik.

«Şah babonun derdi budur ki, Şıh Sait, Dersim şıhlarını, ağalarını Osmanlı'ya karşı bayrak açmağa

Institut kurde de Paris

çağırır. Şıh babon katılmamağa direnir. Lâkin Dersim aşiretlerinin şıh Said'e uyacaklarından yılar. Şıhların, ağaların Ziyaret'i aşındırması bundandır. Şıh Sait, hatırını kırmayacağını umduğu her şıhı, ağayı, şıh Abdo'nun ayağına gönderir ki, onu yola yatıralar..»

«Şıh babom ne sebebe dayatır katılmamağa? Marabasının yiğitliğine mi güvenemez?»

Halo güldü:

«Yoh kurban! Marabasının yiğitliğine güvenmez olur mu? Ke... uşağının yiğitliği Dersim'de değil tüm Anadolu aşiretleri arasında söylenir. Şıh Saitli'nin Ke... uşağını bayrak açtırmağa zorlaması da bundandır.»

«Öyleyse sebebi n'ola?»

Halo, mavzerinin demirini yere vurdu:

«Şıh babon bir çok özür sürer ortaya. Lâkin asıl sebebi söylemez. Nasıl söylesin? Şıhlara ağalara, **ben şuncacık Senem'imi öksüz komaktan korkarım,** nasıl desin? Desin de, dünyayı kendine güldürsün mü? Seni büyüdüp aşiretin başına reis olmuş görmek umuduyla yaşar biçare.. Osmanlı'ya bayrak açar da, başına bir hal gelirse, bir zorbanın reisliğe göz dikip, seni bu hakkından mahrum bırakacağından yılar.»

Oy benim sakalı gül kokan babocuğum. Benim uğruma nelere katlanırmış da bilmezmişim. Benim yüzümden yiğitlik şanına gölge düşermiş de haberim yokmuş.

«Aşiret halkı bayrak açmaktan yana mıdır?» deyi sordum. Halo'nun gözleri kor gibi yandı:

Institut Kurde de Paris

«Tüm aşiretler bayrak açanda, Ke... uşağının yüreksiz it gibi kuyruğunu kısıp kulağı üstüne yattığı heç görülmüş, duyulmuş şey değildir.» dedi. Anladım ki Halo da bayrak açılmasından yanadır.

Halo, tüfenginin dipçiğiyle bir kımı (*) otunu ezdi:

«Müşkili budur ki, şıh Sait, baharın ilk gününe aşiret reislerini ant toplantısına çağırmıştır. Şıh babonun inadını yenmeğe son fırsat bilir bu toplantıyı.. Babonun derdi sıkıntısı da bundandır. Ke... uşağının tasası da bundandır. O gün şıhımızın, aşiret reisleri önünde vereceği cevap tüm uykularımızı kaçırır.»

Oy benim kınalı sakalı gül kokan babocuğum. Uğruna bin Senem feda ola.. Benim yüzümden onca aşiret halkının, ihtiyar şıh babomun tasalanmasına yürek mi dayanır?

Obaya dönende azbet ağalarının ulusu Huso'nun yanına vardım. Elini öptürdü:

«El öpenin çok ola Monzur göze'sinin dikensiz gülü.» Beni her görende böyle derdi. Yüzü nur gibiydi, gözlerinin içi gülerdi. «Kefete hoşe? Bir müşkilin mi var, yoksa birinden şekvaya mı gelmişsin?» diye sordu.

Kucağına tırmandım:

«Müşkil ki nasıl müşkil Huso Emmi, heç sorma!» dedim, «Böyleyken böyle..» diye duyduğumu anlatanda yüzü asıldı.

«Bu müşkilin bir çaresi yok mudur ki, Ke... uşağının şıhı marabası tatlı uykularından olur. Sen aşiretin en fikirlisi olasın da bu düğümü çözmeyesin

(*) **Kımı:** Salata yapılan bir yabani ot.

Institut Kurde de Paris

he mi? Ant toplantısına dek bir çare düşün buna!. Öyle bir çare bul ki, şıh babomun da, Ke... uşağının da dost katına çıkacak yüzleri ola. Bir kancık bebe uğruna elleri kolları bağlanmaya..» dedim.

Azbet ağası Huso'nun yeniden gözleri güldü. Yanağımı sevdi, okşadı:

«Tahsin sana!» dedi. «Şuncacık canınla Ke... uşağının, şıh babonun yiğitlik şanını düşünürsün. Hızır seni kem gözlerden koruya ki, günü gelende aşirete büyük hizmetler göresin!» Beni kucağından indirdi: «Hele var! Gezip oyna! Sana deyen, yanlış demiş kurban.. Şıh Abdo bilir ne sebebe direndiğini.. Ne kendi yüzünü kara çıkarır, ne aşirete söz değdirir.» dedi de yüreğim rahatladı. Huso'nun bir bildiği vardı ki, umursamazlıkla konuşurdu.

Institut kurde de Paris

6

O yıl baharın ilk günü yapılan ant toplantısı yıllar yılı söylenmiştir Dersim'de, hâlâ da söylenir durur. Ezberlemişim her söyleneni. O gün dağın, düzün aşiret reisleri, seyidi, ağası, beyi tüm sancak açıp gelmişlerdir Monzur'a. Kılıç şakırtısı, nal türküsü doldurmuştur Monzur deresini.. Sakalları göbeğinde, ak sarıklı yeşil sarıklı reislerin ardında yiğitleri el bağlayıp Monzur göze'sinin çevresinde toplanmışlardır. Şıh Sait, yeşil papağına beyaz sarık bağlamıştı, sakalı boyalı idi. Heybetli bir ihtiyardı. Şıh Sait'in yanında Drahini, Hani, Palu, Pirani şıhları, ağaları ihtiram dururlardı. Dersim'in şıhları, seyitleri onların karşısında yer almışlardı. Dayım Seyit Raşo

ortalarındaydı. Kara sakalı, beyaz kavuğuyla şıh Said'ten daha heybetli dururdu. Ardında el bağlayan azbet ağalarının sayısı daha kabarıktı. Dayımın bir yanında Şıh Hasan oğullarından Karaballı, Kırıklı, Ferhanlı, Abbaslı şıhları, azbet ağaları sıraya dizilmişlerdi. Bir yanında, Şıh Seyit oğullarından Kol'un, Persin'in, Kaf'ın, Beyt'in, Bezger'in şıhları, azbet ağaları sıralanmışlardı. Hepsi de sakalı göbeğinde heybetli adamlardı. Lâkin şıh babom, tümünden de gösterişli idi. Sakalı aslan yelesi gibi kabarırdı. Kara gözlerinin ateşine bakan alazlanır tutuşurdu. Yüzünü bir gören bir daha görmek isterdi, bakmağa doyamazdı.

Şıh babom, Monzur göze'sinde ev sahipliği ederdi. Dersim'lilere, Dersim dışından gelmiş şıhlara, ağalara, beylere hoş-âmedi! söylerdi. Armağanlar alır, armağanlar sunardı.

Bu iş bitende, şıh Said'in münadisi ortaya çıkıp bir hutbe okudu. Dersim dışındaki Kürt beylerinin, Kayılı aşiret reislerinin, Zaza şıhlarının şıh Said'i Kürt padişahı tanıdıklarını, ona biat ettiklerini, Kemal Paşalı'ya sancak açmağa söz kestiklerini söyledikten sonra:

«Şu kutsal bahar günü huruca geçmeden Sultan Hızır'dan şefaat, şıh Ahmet Yesevî'nin torunlarından da ant dilemeğe gelmişiz. Karaballı'nın, Abbaslı'nın, Kırıklı'nın, Ferhatlı'nın şıhları; Kaf'ın, Beyt'in, Persin'in seyitleri, Şıh Sait'li olmaya hazır mıdırlar? Demen'in, Haydaranın, Ke... uşağının namıdar reisleri, siz ne dersiniz, Kemal Paşalı'ya sancak açacak mısınız?» diye soranda, Monzur gözesinde soluk kesildi. Derenin şarıltısından, hayvan horklamasından,

Institut Kurde de Paris

başka ses duyulmazdı. Dersimli seyitler, şıhlar, Seyit Raşo'nun ağzına bakarlardı.

O sıra şıh babom, Seyit Raşo'nun yanına sokulup kulağına bir şeyler fısıldadı. Seyit Raşo, kafa sallayarak dinlerdi. Şıh babomun konuşması bitende; Raşo Dayım sakalını sıvazlayarak doğruldu:

«Dersim'li seyitler, şıhlar, azbet ağası ihtiyarlar! Şıh Saitli'nin münadisini dinlediniz. Kemal Paşa'lıya sancak açmağa çağırırlar bizi. Bir var ki, Ke... uşağı aşireti, karar vermeden açık meşveret diler. Şıh Said'in ne sebebe sancak açılmasını istediğini açık seçik bilmek ister. Ant toplantısında bu dileğe saygı göstermek gelenektir. Şıh Sait ortaya çıkıp dâvasını konuşsun!» dedi.

Bunun üzerine Şıh Sait ortaya çıktı, meramını dile getirdi. Ne var ki sesi gür değildi. Sözünü duyuramazdı. O sebebe hutbesini münadisi tekrarladı.

Şıh Sait, ilkin, Kürt padişahı olmasının sebeblerini anlattı:

«Kemal Paşalı, müslümanların Halifesi olan Osmanlı padişahını küffar diyarına sürmüştür. Osmanlı ülkesi padişahsız kalmıştır. Kemal Paşa, urum diyarından gelmiştir. Osmanlı tahtına veraset dâvacılığı eder. Kürdistan'a da el atmıştır. Ağayı marabadan ayırt etmez. Tüm aşiretlerden vergi ister, asker ister, sadakat ister. Ben aşiret nizamımızı korumak için Kürt padişahlığımı ilân edende, Kemal Paşa'nın dâvası haksız bir dâva olacaktır; İngilizi, Fransızı dâvamızı arkalayacaktır, bizi silâha, paraya donatacaktır. Bu sebebe padişahlığımı ilân ederim. Kürdis-

Institut kurde de Paris

tan padişahı olarak, Kemal Paşa'nın ayaklar altına aldığı islâmlığı, küffar diyarına sürdüğü İslâm Halifesini kurtarmağa ant içmişimdir. Ben İslâm dâvacısı olarak bayrak açanda, tüm Osmanlılar ardımdan gelecektir. Kürdistan padişahı, Emir-ül-mücahidin deyi anılacaktır. Süleyman Şah torunlarının hükümranlık çağı gelmiştir. O sebebe sancak açıp ardımdan gelmenizi, Şıh Saitli olmanızı isterim sizden.» diye sözünü bitirende bir mırıltı dolandı Dersim aşiretlerini... Şıhlar, seyitler, azbet ağası ihtiyarlar kafa kafaya verip söyleştiler.

Babomun izniyle ilk söze duran azbet ağası Huso oldu:

«Şıh Said'in Kürdistan padişahlığı dâvasına iyidir, kötüdür! demek bana düşmez. Aşiret reislerinin bileceği iştir bu. Padişahtır! derlerse, padişah olur, Lâkin Şıh Said'in Halife yüzünden Kemal Paşa'lıya sancak açmak istemesi ters gelir bana... Üzerinde durulacak bir taleptir bu ve de Dersim için gerekli bir dôva değildir. Gazi Paşa ne etmiştir ki sancak açıp karşısına dikilmek isterik? Yavuz'dan beri Halifelik kaftanı giyen, Kürdistanda alevî kanı döken Osmanlı padişahına baş kaldırdığı, tahtını devirdiği için mi üzerine yürümek isterik? Hasmımıza hasımlık eden yiğit bize düşman ola? Ayıp değil, zihnime sığdıramazım bunu... Şıh Sait buyurur ki, Kemal Paşa urum diyarından gelmiş, İslâmı ayaklar altına almıştır. Oysa ben duymuşum ki Gazi Paşa, devlet kapısına ana bir zagon astırmıştır. 'Devletimizin dini, İslâm dinidir.' deyi yazdırmıştır zagonuna... Daha da ileri varmıştır: Her kul, kendi Tanrı-

Institut Kurde de Paris

sına kulluk eder, heç kimseyi ibadetinden ötürü zulüm edilmeye!' buyurmuştur. Yani ki hıristiyanı, müslümanı sünnî''yi, alevî'yi dininde serbest bırakmıştır. Böyle olanda, biz Kemal Paşalıya ne sebebe sancak açarık? Alevîliğe yasak komadığı için mi Sünnî Halifenin dâvacılığına kalkarık, nahak yere kan dökülmesini isterik? Ben derim ki, bize düşen Kemal Paşa'lıya sancak açmak değil, alevîliğe yasağı kaldırdığı için şükranlık armağanı yollamaktır. Biz Ke... uşağı ihtiyarları böyle düşünürük. Osmanlı'ya sancak açılmasına bu sebeple karşı çıkarık. Lâkin ayak dirememize türlü bühtan söylenir. Şıhımızın kara saçlı, gül nakışlı yavrusuna olan muhabbetinden ötürü savaştan kaçındığı çalınmıştır kulağımıza. Tüm kiziptir bu, tüm bühtandır. Dersim aşiretlerinin hayrına bir dâva olanda, bir Senem değil tüm yavrularımızı kurban ederik. Haklı bir dâva uğruna canımız kurban, Lâkin Şıh Saitli'nin ortaya attığı dâva hak bir dâva değildir. Ke... uşağı şimdiye haksız bir dâvaya sancak açmamıştır, alışkanlığı yoktur.»

Huso, «Benim sözüm bu kadardır» deyi sözünü tekmilleyip yerine dönende bir çokları gelip tahsin çekti, omuzun öptü. Ben de kucağına tırmanıp boynuna sarıldım, yanağını, sakalını öptüm.

Azbet Ağası Huso'dan sonra Koçgir'in türkü düzen, destan yazan namıdar ozanı Şir ileri çıktı:

«Ben de Azbet Ağası Huso'nun fikrine katılırım.» dedi, «Bir zamansız sancak açma, bir gereksiz huruç etme isteğidir bu, derim. Osmanlı padişahı, yedi düvelin saldırısına uğradığı zamanda açmalıydı sancak. Lâkin o zaman heç kimse yerinden kı-

Institut kurde de Paris

mıldamamıştır. İngilizin vâdına kanıp sırt üstü yatmışlardır. Oysa İngiliz, Rus'un, Amerika'nın hatırını sayıp Kürdistan'ı Ermenilere bırakmıştır. Rıza göstermeyeceğimizi bilip, Rus Kazakları Dersim'e girmiş, Ovacık'ta at oynatmışlardır. Nerdeyse Hozat elden giderdi. Bereket o sıra Kemal Paşa başkaldırıp Sivas'a gelmiştir, ehli İslâmı küffara karşı kıyama çağırmıştır da, bahtımız değişmiştir, Türk'ü, Arnavud'u, Çerkez'i, Lâz'ı Sivas'a sözcü yolladığı gibi, bizde Diyap Ağa ile Seyit Raşo'ya destur verdik. Müslümandan müslümana kötülük gelmez, deyip oraya varmasalar, Kemal Paşa'nın birlik andına parmak basmasalar, acep Kürdistan'da bugün kemiklerimizin tozu savrulmaz mıydı? Bizim vaktinde yapmadığımızı Kemal Paşalı yapmıştır. Kılıç kuşanıp at tepmişlerdir. Yedi düveli denize dökmüşlerdir. Padişahın tahtını da başına geçirmişlerdir. Gazi Paşa, kılıcının hakkına Osmanlı'nın mirasına oturmuştur. Bir de Lozan'da yapılan barış toplantısında kâfirine, müslümanına beyliğini tanıtmıştır. Gazi Paşa akıllı bir beydir. Osmanlı'nın hatasına düşmek istememiştir. Azbet Ağası Huso'nun dediği doğrudur. Paşa, devlet kapısına ana bir zagon astırmıştır. Sünnî dâvacılığını terk etmiştir. Her kulu dininde serbest bırakmıştır. 'Hıristiyanı, müslümanı, alevîsi, sünnîsi, dininde ibadetinde serbest olacaktır' deyi buyurmuştur. Osmanlı olmayanların örflerini sürdürmelerine de izin vermiştir. Rumun, Ermeninin dinine, örfüne itibar gösterildiği gibi, Kürd'ün, Zaza'nın da dinine, örfüne itibar gösterilecektir.»

Ozan Şir'in davudî sesi dağlarda yankılanırdı.

Institut Kurde de Paris

Şıh Sait, durmaz sakalını sıvazlar, kaşını çekiştirirdi. Şir, hutbesini kesmezdi:

«Kemal Paşa, hökümat kapısına astığı bu ana zagonu geri mi almıştır? Aşiret nizamımıza, örfümüze, töremize saygısızlık mı göstermiştir ki, sancak açmağa kalkarız. Vergiyi az verirsiniz, çok verirsiniz mi demiştir; şıhların, ağaların beratını mı, seyitlerin fetvasını mı tanımamıştır, hele hele biz sünnî miyik ki, sünnî Halifenin dâvacısı oluruk? Yok ulu şıhlarım, ağalarım, güngörmüş ihtiyarlarım, seyitlerim yok... Bu, hak bir dâva değildir. Şıh Sait, İngiliz'in kendisini arkalayacağını buyurur. Ben haksız bir dâvaya sahip çıkanın niyetinden kuşku duyarım. Kemal Paşalı, Iraklı Kürt kardeşlerimizi koruyup İngiliz'e başkaldıran Şıh Mahmud'u arkaladığından, İngiliz bizi ayaklandırır ki, Osmanlı'nın başına gaile açıla; Kemal Paşalı'yı Kürt savunuculuğundan vaz geçire... İngiliz'in ekmeğine yağ çalmak için mi aşiret halkının kırılmasını isterik? Heç şüphe yok, biz İngiliz'in zerine, mavzerine güvenir de huruç edersek, ziyanı Kemal Paşalı'ya değil, bize olacaktır. Şıh Said'in umduğu gibi Osmanlılar Kemal Paşa'ya ayaklanmayacaklardır. İslâm diyarını küffardan temizlemiş, yurda barış getirmiş, dirlik getirmiş bir yiğide ayaklanıla? Yok şıhlarım, yok seyitlerim yok. Kemal Paşalı'ya sancak açmakla biz onun hökümat kapısına astığı, alevîlerle sünnîleri bir tutan ana zagonuna karşı çıkmış oluruk. Alevîlik sünnîlik düşmanlığını sürdürmüş oluruk. Bu haksız dâvaya kalkmakla bölünürük, birbirimize düşerik. Kemal Paşalı'yı da Kürtleri arkaladığına pişman ederik, deyi korkarım.

Institut Kurde de Paris

Gazi Paşa dinimize, örfümüze saygı gösterdiğinden nadimlik duysa yerden göğe haklı olur. İşte bu sebebe Dersim'lilerin böyle bir Kürt Padişahlığı dâvasına katılmaları, hele sünnî Halife uğruna sancak açmağa kalkmaları büyük hata olur. Zerine, mavzerine güvenip, İngiliz'in iğvasına Dersim aşiretlerini kırdırmayı Tanrı da, ecdat da vebal sayar. Bunu yapanda aşiretlerimizin başına Tujik Babadan, Zel'den, Bobyaz'dan türlü belâ yağar. Ke... uşağının ayak diremesine yerden göğe hak veririm. Dersim'i belâdan siyanet etmek ister kardaşlarımız. Benim sözüm de bu kadardır, karar sizindir.»

Azbet Ağası Huso, tahsin çekip Şir'in omuzunu öptü:

«Ömrüne bereket! benden has konuştun!» dedi. Anladım ki, söz birliği etmişlerdir.

Şir'in, hutbesiyle Dersimlileri iyice uyardığı görülürdü. Çapul hevesinde olanlar da sancak açmanın yersizliğinden söz ederlerdi. Lâkin hutbeler, Şıh Said'i pek kızdırmıştı:

«Bilirim, Kemal Paşalı'nın pulu söyletir bu türküyü size. Ana zagonun aşiret nizamımızı bozacağını pek âlâ bilirsiniz; Dersim'e hayınlık edersiniz!» deyi hançerine el atıp iki ihtiyarın üzerine yürüyende dayım Seyit Raşo, karşısına dikildi:

«Padişah olmadan şıhı, seyidi, azbet ağasını, ozanı hiçe sayar, ölümle korkutmağa mı kalkarsın hey Şıh Sait? Aşiret nizamını korumaktan dem vurursun, sonra da meşveret divanında bile o nizama riayet göstermezsin! Hodpesendane davranışınla, padişahlık dâvana sahip çıkmağa kimsede cesaret

Institut kurde de Paris

komazsın!» diye azarladıktan sonra şöyle devam etti:

«Ozan Şir de, Huso Ağa da yerden göğe haklıdırlar. Biz, sünnî Halife'nin dâvacısı olup Kemal Paşalı'ya karşı çıkamıyacağımız gibi, Kürt padişahlığı dâvasına da katılamazık. Dilimize bakıp biz Dersimlilere Kürt! demek gelenek olmuşsa da biz Zazalardan değilik. Kürt olan obalarımız varsa da, çoğumuz Süleyman Şah'ın torunlarıyık. Osmanlı ile bir atanın evlâtlarıyık. Kemal Paşa ile Sivas'ta, bir arada yaşamağa söz kesmişiz, ant vermişiz. Milleti gâvura satmış bir sünnî Halife uğruna Kemal Paşalı'ya karşı çıkamazık. Çıkarsak küfranlık etmiş oluruk. O yiğit paşa elimizden tutmasa, topunu mitralyözünü esirgeseydi, heç şüphe yok, kökümüz kazınır, Dersim adı, Ermenistan yazılırdı. Ben, Kemal Paşa'yı tanımışım, yüzyüze görüşüp niyetini, kastını öğrenmişim. Kürdü, Arnavudu, Lâzı Türkten aşağı tutmaz, sünnîyi alevîyi kışkırtmaz bir adaletli begdir. Bu sebebe bir arada yaşama andına parmak basmış, kardaşlığa söz kesmişim. Kemal Paşa şimdiye sözünden hulf etmemiş, andını bozmamıştır. Zagon çıkarıp her kulu dininde, diyanetinde serbest bırakmıştır. Böyle bir paşaya karşı çıkamazık. Sözümüzden hulf edip dostu düşman edemezik, adımızı namerde çıkaramazık...» diyerek Dersim'in bu dâvayı hak görmediğine kalıbını bastı.

Şıh Sait, Hasan Dede torunlarının en ulusu, en hatırlısı Seyit Raşo'yu kızdırdığına nadimlik getirip çok dil döktüyse de, çatılan kaşları bir daha açılmadı dayımın.

Institut Kurde de Paris

Karşılıklı konuşmalar son bulanda, Seyit Raşo, Dersim'li şıhlara, seyitlere döndü :

«Şıh Saitli olmak, sancak açmak dileyenler, gözeye çakıl atıp ant vereler.» diye bağırdı.

İlkin Şıh Sait, Hızır'a dua okuyup oniki çakıl attı gözeye. Onun ardından Drahini, Hani, Palu, Pirani, Varto aşiretlerinin yeşil papaklı, ak sarıklı şıhları ant çakıllarını töktüler suya. Lâkin Dersim'li şıhların, seyitlerin hiçbiri kıpırdamadılar, Seyit Raşo'nun yanından ayrılmadılar.

Sancak açmağa ant içenler, atlarına, esterlerine binip giderken Şıh Sait :

«Tanrının inayetiyle Kürt padişahlığını kuranda Dersimli'leri dize getirmek boynumun borcudur.» deyi tehdit savurdu. O sıra esteri zarta çektiğinden tüm Dersimli şıhlar, seyitler Şıh Sait'in tehdidine daha bir keyifli güldüler.

Şıh Babom, Dersimli'lere şükranını göstermeğe büyük şölen vermek dilediyse de Seyit Raşo:

«Şölenle vakit geçirecek zaman değildir. Ola ki Şıh Saitli, obalarımızı basa... Her şıh, aşiretinin yanında, tüfekçilerinin başında bulunmalıdır.» dediğinden cümlesi dağıldılar.

7

Çok geçmeden Şıh Saitli'nin sancak açıp huruç ettiği, Genç hökümat konağını bastığı duyuldu. Ardından Elâziz'i yağmaladıkları öğrenildi. Sancak açanların Diyar-ı-Bekir'e ulaştıkları haberi gelende, Dersim'de bir bölük çapulcu aşiret reisi, Şıh Saitli olmadıklarına hayıflandılar. Komşu Akabalı uşağının

Institut Kurde de Paris

ağası Şıh Persin'in, çapul hevesine dayanamayıp marabalarını Şıh Saitli ardına kattığı rivayeti çıktı.

Oysa şıh babom, Azbet Ağası Huso'nun öğüdüne uyup tüfekçilerini Çapakçur, Kiği taraflarına yollayarak, âsilerin köylerine baskın verdi, Şıh Saitli'yi ardından vurdu.

Az zaman sonra yağmagerlerin, Diyar-ı-Bekir'de bozguna uğradığı Elâziz'i de boşaltıp Varto taraflarına çekildiği öğrenildi. Bu haber üzerine şıh babom, hatırlı aşiret reislerini ardına katıp Elâziz'e vardı, kumandarın aracılığıyla Gazi Paşa'ya Dersim'lilerin sadakatini duyurdu. Çok geçmeden Gazi Paşa'dan her birine ayrı name geldi. Şıh Saitli'ye uymayıp cumhuriyet hükümatına bağlılık gösterdiklerinden dolayı cümlesine hoşnutluğunu bildirdi.

Bir aya varmadan, Monzur gözesine ant çakılı döküp huruç edenlerin cümlesini Kemal Paşalı'nın perişan ettiği duyuldu. Şıh Said'in; Şıh Aptullah, Şıh Ali, Şıh Galip, Ceyranlılardan Kasım, İsmail ve Rüştü Beyler ve de Kargapazarlı Reşit Ağayla birlikte, Muş üzerinden İran'a kaçmak dilerken, Çarbuh köprüsü civarında yakalandığı, zincire vurulup Diyar-ı-Bekir'e gönderildiği, orada kadı huzuruna çıkarıldığı öğrenildi.

Institut kurde de Paris

8

Büyük bir belâyı savuşturduğumuza sevinip şenlik ettiğimiz günlerden bir gün obamıza bir bölük Kemal Paşalı süvari leşkerinin geldiğini gördük. Şıh babom, ihtiyar ağalariyle karşı çıkıp gelenlere hoş-amedi söyledi. Kazanlar kurdurup zabitleri, leşkeri

ağırlamak diledi. Lâkin, Kemal Paşalı'nın dostluk ziyaretine gelmediği anlaşıldı. Kadı, ferman yazmış ki, Şıh Abdo'yu alıp huzuruna götüreler.

Kaşları çatılan şıh babom :

«Biz Şıh Saitli olmamışık, Gazi Paşa'ya sadakat andı iletmişik, Paşa'dan amanlık fermanı almışık... Kadı ne sebebe huzuruna ister bizi?» diye soranda, zabit omuzlarını kaldırıp :

«Bilmezim,» dedi, «ola ki şahitlik için çağıra... Vakit fevt etmeden gitmemiz gerekir.»

Şıh babom naçar kalıp, seyislerine hayvan hazırlamalarını söyledi. Anama helâllik dilemek için, beni kolumdan tutup, içeri götürdü, azbet ağası Huso'ya da ardından gelmesini işaretledi.

Anam, Kemal Paşalı'nın şıh babomu götürmeğe geldiğini duymuştu. Dizlerini döğer, saçını yolardı. Şıh babom, anamı teselli için:

«Meraklanacak bir şey yoktur hatun!.. Kadı, şahitliğe çağırırmış bizi...» diyende anam :

«Bir alay leşker boşuna gönderilmez bir şıhı almağa kurban... Niyetleri kötü bunların... Canına mı kıyacaklar, zindana mı atacaklar bilmezim. Oy anam, evimin temeli sallanır, oy!» diye başını duvara vururdu.

Bunun üzerine şıh babom, yutkunarak anamın sırtını okşadı:

«Şıh anaya saç yolup döğünmek yaraşmaz. Kaderin her cilvesini metanetle karşılamak gerek.» Bir elini Huso'nun, bir elini anamın omuzuna koydu. Vasiyet eder gibi ağıtlı bir sesle :

«Senem kızımı da, aşiretimi de size emanet ede-

Institut Kurde de Paris

rim.» dedi, «Yokluğumu bir kula duyurmayacaksınız. Aşiret halkının dâvasına sen bakacaksın Huso. Başınız sıkılanda Seyit Raşo'dan imdat dilersiniz.»

Anamla helâllaştı, Huso Emmiyle sarmaştı, helâllık diledi. Sonra beni kollarıyla sardı, bağrına bastı:

«Hançer bakışlı, gül nakışlı kızım! Günü gelende yerimi almak için gözünü budaktan sakınmayacaksın! Sakınırsan yarın ahrette yirmi tırnağımla yakana sarılırım. Bunu heç hatırından çıkarma!» dedi, yanaklarımı öptü, ardına bakmadan yürüdü. Şıh babomun ağıtlı sözleri yüreğimi yakardı. Bir daha yüzünü heç göremeyecekmişim korkusu düşerdi içerime. Boğazıma bir yumak tıkanırdı sanki. Ağzımı açıp bir lâf söyleyemezdim. Sicim gibi yaş dökülürdü gözlerimden.

Şıh babomu hazırlanan ata bindirdiler. Kemal Paşalı'nın süvari leşkerleri babomu aralarına aldılar, Monzurdan aşağı yürüyüp gittiler.

Şıh babom bir daha geri dönmedi.

Sonradan öğrendik ki, Şıh Saitli marabalar, şıhlarının öğüdüne uyup ağız birliği etmişler, şıh babomu kadıya gammazlamışlar:

«Bizi sancak açmağa kışkırtan, şıhımızdır. Biz Ke... uşağı şıhının marabalarıyık.» demişler.

Şıh babom, kadıya:

«Hâşa, bunlar Ke... uşağının marabaları değildirler. Ke... uşağından müfteri çıktığı heç görülmemiştir. Lânet yüzlerini ilk kez gördüğüm bu hayınlar, Şıh Sait'in sadık kulları, müridleridir. Kemal Paşalı'ya sancak açmadık deyi bize düşmanlık eder-

Institut Kurde de Paris

ler, iftira söyleyip bizi yakmak isterler.» demişse de kadıya meram anlatamamıştır. Şıh Saitli ile birlikte şıh babomu da yağlı ipe çekmişlerdir.

9

Şıh babomun ne sebebe asıldığını öğrenende saçımı başımı yoldum:

«Sakalı gül kokan babocuğumun mevtine ben sebeb olmuşum. Benim yüzümden çekmiştir Şıh Saitli'nin düşmanlığını üzerine...» deyi kendimi yerden yere çaldım. Azbet Ağası Huso teselliye çalışırdı beni:

«Düşmanlığını çekmesin deyi Şıh Saitli olup sancak mı açsaydı kurban? Açsaydı da aşiretin başına bin türlü belâ mı çekseydi?» derdi de yüreğime su serpilirdi.

Ne var ki, babocuğumun Şıh Saitli olmaması da aşiretimizi belâdan kurtarmaya yetmedi. Şıh babomu astıranlar, Kemal Paşalı'nın husumetini aşiretimiz üzerine de çektiler. Bir bölük cenderme, silâh toplama bahanesiyle obamızı bastı. Monzur gözesindeki cevizler altına hayme kurup silâh topladılar. Silâh aramağa girdikleri komlarda, haymelerde ne bulduysa aldılar. Yol keserler, kervan soyarlar, mavzer gizlerler, deyi Huso ile birlikte iki azbet ağasını, yüz kırkbeş marabayı zincire vurup götürdüler. Başka oba seyitlerinin, şıhlarının ve de kullarının sürgüne gönderildiği rivayeti de duyuldu.

10

Yalnız kalan anam, emmisi Seyit Raşo'dan yar-

Institut Kurde de Paris

dım diledi. Hay dilemez olaydı!..

«Avrat ersiz, aşiret başsız edemez.» deyi dayım Seyit Raşo, azbeti Akabalı uşağının ağası Şıh Persin'i, başımıza belâ getirdi. Şıh Persin duldu, Seyit Raşo'nun hısımı olurdu Seyit Raşo, anamı ona satmış ki, Akabalı uşağı gibi Ke... uşağını da haraca bağlaya.

Ne bilirdik asıl hud'akârın Şıh Persin olduğunu... Meğer ki kadıya: «Bizi kışkırtan Ke... uşağının şıhıdır!» diyen marabalar, Şıh Persin'in adamlarıymış. Alçak, kendi yerine babomu astıracak ki, hısımı Seyit Raşo'ya kulluğunu arzedip, Ke... uşağının başına geçe... Ne yazık ki, çok geç öğrendik bu melânetini.

Anam, emmi kızı olduğundan, Seyit Raşo'nun isteğine karşı çıkıp direnemedi. Gözyaşı döke döke, Şıh Persin'in yolladığı gelin kofisini geydi. Seyit Raşo, adamlarıyla mavzer sıkarak, Şıh Persin'i Monzur konağına getirip oturttu. Sonra hep birlikte gözede şölene çıkıldı. Şıh Persin'in, etli pilâvı salt ağa sofrasına koydurduğu görüldü. Maraba sofrasına ayran çanağı verildi. Ağa sofrasında temizlenen kemikleri Şıh Persin, maraba sofrasına atardı. Adamları kemikleri kapışıp ağalarına şükran söylerlerdi. İyice yaladıkları kemikleri onlar da itlere atarlardı. Bizim marabamız böyle şeye alışık olmadıklarından taaccüple bakarlardı onlara.

Azbet Ağası Huso, marabaya etli bir kemik atacak oldu. Şıh Persin fırlayıp kalktı, etli kemiği marabanın elinden kaptı. Gözlerini açarak Huso'ya çıkıştı:

Institut Kurde de Paris

«Adamların ahlâkını mı bozacaksın herif? Sıyrılmış kemik bu itlerin nesine yetmez?» dedi de, parmağımızı ağzımızda kodu. Yeni şıhın pintiliğini görüp kulların çok sıkıntı çekeceğini kestirdik, yüreğimize bir ateş düştü.

Şölenden sonra dayım, aşireti Şıh Persin'e armağan vermeğe, biate zorladı. Monzur gözesine çakıl atıp Şıh Persin'e babo dememeğe ant içtiğimden, beni zorla Şıh Persin'in huzuruna götürüp:

«Hele öp elini şıh babonun!» dediklerinde:

«Öpmezim...» diye dayattım.

Seyit Raşo'nun kaşları çatıldı:

«Ne sebebe öpmezsin?» dedi.

«Şunun için ki,» dedim, «ben Dersim'in en ulu şıhına babo! demiştim. Onun yerini başkasına kaptırmamağa ant vermişim. Başkasına babo! diyemezim.»

Seyit Raşo :

«Bebedir, kusuruna bakılmaz. Zamanla alışacaktır.» diye direnişimi bağışladı. Lâkin Şıh Persin'in üzerimde dolanan gözlerinde şimşekler çakılırdı, ilk günden bana düşman kesildiğini görürdüm.

Seyisim Halo, beni Şıh Persin'in gazabından uzaklaştırmak dileğiyle kolumdan çekende, Şıh Persin bağırdı:

«Bu inatçı kancığa er kaftanı giydirmeyin bundan böyle... Eysik etek olduğunu bile ki, erlik taslamaya ve de anasının dizi dibinden ayrılmaya.»

Böylece Şıh Persin'in, aşiret yaşayışımızı kendine göre değiştireceği, obamıza ayak bastığı ilk günden belli oldu.

Institut kurde de Paris

11

Şıh Persin, kendisine karşı çıkıp nizamı koruyacak ağalarımız zindanda olduklarından, meydanı boş buldu, dilediğini yaptırmakta heç güçlük çekmedi. Obamızı adamlarile doldurdu. Şıh Persin'in adamları su katılmadık uğru idiler. Yarı çıplak göğüslerinde çapraz fişeklik taşırlardı. Saçı sakalı birbirine karışmıştı. Boyunlarına birer iri hamaylı bağlamışlardı. Esterlerinin göğsünde de tospa kemiği, yeşil - mavi boncuklar asılıydı.

Şıh Persin, Akabalı marabalarına, tüfekçilerimizin mavzerlerini toplattı, onları sürülere, ağıllara çoban etti. Gözcülüğü, bekçiliği Akabalı uğrılara verdi. Ziyaretlerin başına kendi seyitlerini koydu. Sığırtmaçlığa rıza göstermeyenleri, komları yıktırıp, göçmeğe zorladı. Bir ikisini ağaca bağlatıp meydan dayağına yatırdı ki, marabamız yılgınlık getire.

Şıh Persin'in en azılı adamı Maho idi. Maho'nun kırbacı, Ke... uşağını her yola pek çabuk yatırdı. Maho'nun kurduğu soygun çeteleri, Kemal Paşalı cendermelerin kol gezdiği Karabel gediğinden, Hovaçor boğazından akıp Arapkir'i; Behre gediğinden saldırıp Kemaliye'yi talana başladılar. Ne var ki, cenderme kurşununa kurban giden Ke..... uşağının yiğitleri olurdu, talan malı, Şıh Persin'in öz obasına taşınırdı. Maho, bir kula pay verdirmezdi.

Şıh Persin'in yokluğunda meydan tüm Maho'ya kalırdı. Kırbacına hedef olmak korkusuyla aşiretin eri, kancığı gün batmadan komlarına kapanırdı. Öyleyken Maho, zulmüne fırsat bulurdu. Gece vakti canı yanan marabaların feryatları, avrat, bebe çığlık-

Institut Kurde de Paris

ları Monzur gediğinde yankılanırdı.

Şıh Persin, baskısını bizden de esirgemezdi. Anamın konaktan çıkması, obayı komu dolaşması, kulların hastasile, bebesile ilgilenmesi yasaktı. Benim er içinde dolaşmama, at binmeme, hançer fırlatmama, canavar kovmama izni yoğudu. Biz ana-kız konakta oturup aş pişirmeli, bulaşık yumalı, nakış işlemeliydik. Babom beni şımartmışmış. Satılık kancık, tabağın derisi gibi, Tanrının günü döğülecekmiş ki, pişkin, yetişkin ola. Şıh kızı, güneşi pencereden, sokağı kapı arasından görecekmiş, dünya yansa başını gergeften kaldırmayacak, gökte uçan kuşun nakşını çıkaracakmış. Arpa unundan vala (*) gibi ekmek pişirecek, evin içinde akşama dek kirmen gibi dönecek, of demeyecekmiş.

Diyarıbekir şıhının adamı, sür gelen yatak kiralama anlaşmasını tazelemeğe varanda, başımın söz kesimini de yenilemiş, fidan tüylenip meyvaya donananda eliyle götürüp teslim edeceğine dair ant vermiş olduğundan, kadınlığa zorlanıp yetiştirilmemde Şıh Persin, kendini yerden göğe haklı görürdü. Bu yüzden en küçük kusuruma göz yummaz, avaz avaz açardı ağzını anama:

«Akşama sabaha budu genişleyip göğsü kabaracak nerdeyse kancığın. Sen nasıl bir dodi (**) sin ki, bir bambiko (***) pişirmesini öğretememişsindir

(*) **Vala: Kırmızı yazma.**

(**) **Dodi: Ana**

(***) **Bambiko: Bir çeşit hamur yemeği.**

Institut kurde de Paris

keçik (*) ine. Diyarıbekir konağında, Şıh Abuzer tayfasının ekmeği yarpuz (**) a banıp yediklerini mi sanırsın? Elbet ki taam isteyeceklerdir bu kancıktan. Aşiretimizin namı iki paraya söylense yeridir.»

Anam, aşure bayramında dayımı ziyarete gidende, Şıh Persin'in zulmünden, baskısından yakınacak oldu. Lâkin Seyit Raşo, geleneğe uyarak, avrat milletidir, deyi heç yüz göstermedi:

«Kancık kısmının bu işlere aklı ermez. Bilirim ki Şıh Persin'in her yaptığı, aşiretin iyiliğinedir.» dedi.

Bir arkalayanımız kalmadığından biz de, aşiret halkı da, Şıh Persin'in her isteğine boyun eğer olduk. Obamızda Şıh Persin'in zulmüne karşı çıkılmayışının bir sebebi de, Kemal Paşalı'nın, Şıh Sait ayaklanmasından sonra Dersim'e soluk aldırmaması idi. Cenderme alayları durmadan baskın verip obalarda silâh toplar, esker kaçağı arardı. Şıh Persin, kendine körü körüne sadakat göstermeyen Ke... uşağı marabasını esker kaçağı, soyguncu deyi cendermeye teslim edip zincire vurdurduğundan, eşinden yuvasından ayrılmak istemeyen her kul, ya sabır! çekerek kaderine rıza gösterirdi. Bu sebebe içimde, Şıh Persin'e karşı bir kin ateşi alevlenir, tutuşurdu. Marabamızdan biri şıhın, ya da Maho'nun hışmına uğrayanda, feryadını duymamak için kulaklarımı parmağımla tıkar, öç almağa ant içerdim.

Günler ay gibi, aylar yıl gibi geçerdi. Günümüz gecemiz de durmaz kararırdı, çilemiz dolmak bilmezdi.

(*) **Kecik: Kız**

(**) **Yarpuz: Yaban nane**

Institut Kurde de Paris

12

Günlerden bir gün, Şıh Saitli olayında toplanıp zindana atılanlara, sürgün gidenlere af çıktığını duyduk. Azbet ağalariyle sağ kalan marabamızın dönecekieri haberi obamıza gün ışığı oldu saçıldı. yüreklerimizi ısıttı, haymelerimizi aydınlattı, şenlendirdi. Aşiret halkının sevincine, Şıh Persin'in suratı asılırdı. Elindeki tesbihi hızlı hızlı şakırdatır, yerli yersiz söver sayardı.

Gariplerimizin geleceği gün, Şıh Persin, Akabalı obasına çekti gitti adamlarile. Ağalarımızla karşılaşmak istemezdi. Oysa biz davullar zurnalarla tüm oba halkı döküldük yollara. Obanın öksüz delisi Hazel bacı bile anacığım! diye yanından ayırmadığı keçisile aramıza katıldı. Monzur Gediği'nden karşıladık gelenleri. Azbet ağalarının da, marabanın da kılıkları perişandı, kaftanları lime lime dökülürdü. Yalın ayak, başı kabak gezerlerdi. Bir deri bir kemik görünürlerdi.

Yolun dönemecinde karşılayanlarla gelenler birbirlerine karıştılar. Herkes eşini, yavrusunu arardı. Koyun-kuzu gibi meleşir, ağlaşırlardı. Birbirini bulanlar sarmaşır, koklaşırlardı.

Ben de varıp Huso Emmi'nin elini öptüm, kollarına atıldım. Beni bağrına bastı. Hem ağlar, hem yüzünü, sakallarını öperdim. Biçarenin avurtları çökmüş, elleri kadide dönmüştü. Lâkin gözleri gene kor gibi yanar, tatlı tatlı bakardı.

Beni boy atmış, hemi de kız kaftanı geymiş görende gülümsedi:

Institut Kurde de Paris

«Monzur gözesi'nin dikensiz gülü! Yaşın büyüdüğü, kancıklığın ağır bastığı için mi bu kılığa özenmişsin?» diye soranda :

«Yok Huso Emmi,» dedim, «özendiğimden değil, zorlandığımdan giyerim bu kaftanı. Ke... uşağının yeni şıhı böyle münasip görmüştür. Duymuş musun anamın yeniden nikâhlandığını?»

Huso'nun kaşları yıkıldı:

«Duymuşum, lâkin heç hoşnut kalmamışım.» dedi. «Persin, Ke... uşağına lâyık bir şıh değildir.»

Azbet Ağası Huso'nun bu sözleri yüreğimin çıbanını deşti:

«Hak konuşursun Emmiciğim, Şıh Persin obamızın başına belâ kesilmiştir. Böyleyken böyledir işlerimiz...» diye Şıh Persin'in, hunhar adamı Maho'nun Ke... uşağına reva gördüklerini bir bir anlatıp içimi döktüm:

«Tüylenip meyvaya dönananda beni de kökümden sökecek, aşiretimden ayıracak, yâd ellere salacaktır. Diyar-ı-bekir şıhına sözü tazelemiştir.» deyi yakıldım.

Huso Emmi, yanağımı okşadı:

«Üzme tatlı canını kurban, biz geldik daha... Ağalar rıza göstermeyende olmayacak duaya âmin! denile?»

Sevinçten zıplayarak elinden tuttum. Hep birlik yürüdük.

Gelenleri konak önünde anam karşıladı, hal hatır sordu; Şıh Persin'in selâmını, özürünü söyledi. Gûya ki obasına çırağ parasını toplamaya gitmiş

Institut Kurde de Paris

Şıh Persin. Utancından erinin saygısızlığına, kanat gerip gizlemeğe çalışırdı garip anam. İlk günden şekvaya durup, keyiflerini kaçırmak istemezdi herhal gelenlerin.

Lâkin azbet ağası Huso, tedirgindi:

«Ağası marabası, Osmanlı'nın zindanından kurtulmuş gelirler, deyi aşiretin eri, avradı, bebesi yollara dökülüp bayram ederler. Gelenek odur ki, şıh, aşiret ulularını ardına katıp davul vurdurarak gelenleri karşılaya. Oysa o, savuşur gider. Böyle bir günde, kullarının sevincine katılacak yerde, çırağ parasının şıkırtısına koşan şıhın selâmı bize gerekmez. Zati geleneğe, töreye saygısı, Senem kızımın sırtına giydirdiği çapıttan bellidir. Boşuna kanat germeğe çalışırsın erinin üzerine.»

Anam, yerin dibine girmek isteğiyle büzülüp avucuyle gözyaşlarını kurulayanda, Huso:

«Muradım sana gözyaşı döktürmek değildir Şıh Ana.» dedi, «Bir oba halkı, nahak yere gözyaşı döktüğünüz yeter. Töremize, geleneğimize sahip çıkmanın, rahmetli şıhımıza verdiğimiz sözü tutmanın zamanı gelmiştir.»

Huso konuştukça, oba halkının silkinip, doğrulduğu görülürdü. Bir dal bulmuş tutunurlar, bir duvar görmüş yaslanırlardı. Dilsiz ağızları açılmıştı, her ağızdan bin şekva yükselirdi. Kimi yıkılan komların, gitmeğe zorlanan yiğitlerin ağıdını söylerdi. Kimi kaftanını sıyırır, etindeki kırbaç yaralarını gösterirdi. Deli Hazel de anacığının tekmelendiğinden yakılırdı. Bir ana-baba günüyle boğaz uğuldardı.

Institut Kurde de Paris

Birden aşağıdan yankılanan nal sesleriyle kalabalığın dili boğazına çekildi. Şıh Persin'in geldiğini sanıp benizleri soldu. Lâkin seslerin geldiği yana dönende gördük ki, varan Şıh Persin değildir: peşinde ağaları yiğitleriyle Seyit Raşo gelir. Ke... uşağı sürgünlerinin affa uğrayıp obaya döndüklerini duymuş, hoş-âmedi'ye varırlarmış. Lâkin asıl meramı, zindandan dönenleri Şıh Persin'e biat ettirmekmiş.

Seyit Raşo, konağın önüne varanda, attan inip azbet ağası Huso'yu kollarına aldı, omzunu öptü:

«Geçmiş ola, Tanrı başka dert yüzü göstermeye. Osmanlı'ya güvenmekle hata etmişiz.» dedi.

Azbet Ağası Huso:

«Osmanlı'yı suçlamayak. Şıh Sait, darağacına giderken bizden öc almağa yeltenmiştir, münafıklığının belâsını çekmişiz. Lâkin Osmanlı, yaptığından nedamet getirip bizi salıvermiştir.» diye Kemal Paşa'ya güveninin sarsılmadığını bildirdi. Seyit Raşo direnmedi. Öteki ağaların, kulların cümlesine de göz aydınlığı diledikten sonra konağın kapısı önünde dikilen anama seslendi:

«Gözün aydın bacım kızı!.. Kefete hoşe?»

Anam sağlık diledi. Dayımın gözleri Şıh Persin'i aranırdı:

«Şıh Persin'i göremezim. Hasta mıdır ki, aşiretin mutluluğuna katılmaz?» dedi.

Anam sönük bir sesle:

«Elhamdülillâh bir hastalığı yoktur. Sabahtan Akabalı obasına gitmiştir dayı.» dedi, sustu.

Seyit Raşo'nun kaşları hançer oldu çatıldı:

İnsan Kitabevi

«Biz A... obasında duymuşuz kardaşlarımızın bugün geleceklerini, Şıh Persin, duymamış mıdır ki Akabalı'ya gitmiştir?»

Dayımın ihtiyar ağalariyle, Ozan Şir'le sarmaşıp söyleşen Huso Emmi, bu soruyu duyanda, anam yerine cevaba durdu:

«Çırağ parasının şıkırtısı mücideyi duymasına engel olmuştur herhal ulu seyidim. O ses, bir uğursuz sestir, insana zagonu, töreyi unutturur.»

Seyit Raşo, canı sıkkın bağırdı:

«Ne söylersin sen böyle Huso? Dilinin altında ne vardır?»

Huso, yumuşak ağırbaşlı:

«Hak söylerim kurban.» dedi. «Şıh Persin, Ke... uşağının şıhlık postuna oturduğundan bu yana heçbir töremize, geleneğimize saygı göstermemiş, aşiret halkını üretip dirliğe kavuşturacağına, kırbaç altına yatırıp yıldırmağa kalkmış, hayme söktürmüş, kom yıktırmış, yiğitlere kervan yeddireceğine oba bastırmış, katar soydurmuş, pul uğruna kul harcamıştır. Ve de eline geçirdiği ganimeti has obasına taşıtmıştır. Rahmetli şıhımızın vasiyetini de hiçe saymış, er gibi yetiştirilen Senem'i, kancık kaftanı giydirip konağa tıktırmıştır, gün yüzüne çıkmayı haram etmiştir yavruya.»

Huso konuşanda Dayım sakalını bıyığını çekiştirir, cık cık! eder dururdu. Seyit Raşo, birden parlayıp anama:

«Şıh Persin'in bu bokları yldiğini neye bana duyurmadınız ki, haddini bildireyim?» diyende, fakir anam:

Institut Kurde de Paris

«Muharrem aşuresinde ocağına varıp niyazda bulunmuşum.» diyemedi, gözyaşlarını, leçeğinin ucuyle gizlerdi.

Onun yerine Azbet Ağası Huso cevaba durdu:

«İşte aşiretin halini sana duyurmuşuk kurban.. Olan olmuş, nacak kırılmıştır. Senin hatırın büyük... Şıh Anamızın dayısına canımız helâl, gözümüz helâl... Lâkin aşiretimize eski düzenini verip töremize sadakat göstereceğine ant içtirmeden, Şıh Persin'e bizi biate zorlama!»

Seyit Raşo, gözlerini açıp bağırdı:

«Elbet ki başka şey geçmez aklımızdan. Biz töreye hörmeti yoktur, diye Şıh Said'in hatırını saymamışız, Şıh Persin'in saygısızlığına göz yumula? Tez haber salıp Monzur gözesinde beklediğimizi duyurun kendisine.» dedi.

Anam, Seyit Raşo'yu, yorgunluk alsın diye konağa çağırdise de, dayım cevizlerin gölgesinde dinlenmeği yeğ gördü.

Sürgünden gelenler, kirli yırtık rubalarını soyunup yeni kaftanlar kuşandılar. Tüm aşiret halkı göze'nin çevresinde toplandılar. İkindi olmadan Şıh Persin'in at koşturup geldiği görüldü. Rengi uçuktu.

Şıh Persin, attan inip elini öpmeğe seyirdende dayım elini öptürmedi:

«Eksiz olsun böyle saygı... Herkesin önünde elim öpersin, ardımdan yemediğin bok komaz, âleme yüzüm kara çıkarırsın. Ben seni Ke... uşağının başına şıh diye oturtmamışım, belâ getirmişim he mi? Kimden cesaret bulmuşsun ki, aşiret nizamını,

Institut Kurde de Paris

geleneği hiçe sayar, kusursuz kullara zulmeder, komlarını başlarına geçirirsin?» diye bir güzel azarladı.

Şıh Persin, kem küm edip kendini temize çıkarmak istediyse de, dayım onu konuşturmadı:

«Kes!» dedi, «Aşirete olan saygın bugünkü davranışından belli. Kullarının sevincine katılıp bayram edeceği günde, çırağ parası toplamağı bahane edip savuşan şıha hangi kul yürekten kulluk eder? Bugünden tezi yok, Ke... uşağının düzeni geri gelecektir. Azbet ağalarına, ihtiyarlara danışılmadan bir taş bile yerinden oynatılmayacaktır. Yıkılan komlar onarılacak, çobanlığa sürülenler geri getirilecektir. Bu şartlarla Ke... uşağına şıhlık edemezim, dersen siktir olur, obana gidersin!»

Şıh Persin, sopa yemiş it gibi kuyruğunu kısıp suspus oldu.

Ozan Şir'in öğüdüne uyarak, dayım iki gün obamızda konuk kalıp aşiretimizin işlerini kendi eliyle düzene koydu. Çobanlığa gönderilen konağın tüfekçileri geri geldi. Seyislerim hizmetime verildi. Hiçbir kul Maho'yu istemediğinden, Şıh Persin naçar onu Akabalı obasına yolladı.

Seyit Raşo, obamızdan ayrılmadan Şıh Persin'e, aşiret töresine sadakat göstereceğine Monzur gözesinde ant içirdi, azbet ağalarına biat ettirdi.

13

O günden sonra Ke... uşağı rahat nefes aldı. Ben eski günlerime kavuştum. Seyisimle dağda bel-

Institut kurde de Paris

de gezip şahin uçurmağa, keklik düşürmeğe koyuldum. Bir var ki Azbet Ağası Huso:

«Öğrenme çağın gelmiştir.» diye beni rahlesi önüne oturttu. Tanrının günü diz çöküp kalem tutar, hat sökerdim. Hızır'ın, Monzur'un, Celâlettinin, Yesevî'nin, Oniki İmamın destanını, ağıdını; Pir Sultan'ın, Dadaloğlu'nun, Köroğlu'nun divanını, öğüdünü hıfzeder, ecdat menkıbesini bülbül gibi söylerdim. Bunların içinde, her söylediğimde gözümden yaş getireni, Pir Sultan kızı Senem'in babosuna ağıdı idi. Zalim bahtımız, adımız gibi acımızı da birbirine benzetmişti. Onun babosını Sivas'ta, benimkini Diyarıbekir'de dara çektirmişti. Senem'in, ağıdını, bahtımın nakışile işler:

Şıh Abdo kızıydım ben de Monzur'da
Kanlı yaş akıttım kışta baharda
Dedemi astılar Diyar'Bekirde
Darağacı ağlar Şıh Abdo deyu

diye okuyarak gözyaşı dökerdim.

Huso Emmi, hastalıkları iyi etmenin çarelerini, şifalı otları, yaraya ağrıya merhem yapıp yakı çalmayı öğretir; Zeve ocağının kısırlığa, sar'aya; Sarı Saltuk kekosunun ağız yarasına, göz ağrısına şifa sunduğunu belletirdi. Çapul yollarının nerelerden geçtiğini, hangi mevsimde hangi yoldan gitmek gerektiğini de anlatırdı.

«Lâkin iyi bir şıh, marabasını bu yollarda tüketmez.» diyerek çapulun iyi bir geçim yolu olmadığını öğütlerdi.

Şıh Persin, Seyit Raşo'dan yılgınlık getirdiğinden mel'unluğunu göstermeğe fırsat bulamazdı. Lâ-

Institut Kurde de Paris

kin anamdan bir oğlu dünyaya gelende, yabancı obanın erinden alınan dölün yabancı obaya düştüğünü bilmezlikten gelerek, onu ke... uşağına aşiret etme hevesine kapılmış. Diyarıbekir Şıhına satılacağım erginlik çağını beklemeden beni obadan uzaklaştırmayı kurmuş. Güz zamanı, Kemal Paşalı bir avradın aşiret aşiret dolanıp küçük kızlarını Elâziz'de açtığı mektepte okutmağa talip çıkmasını fırsat bilmiş. Akabalı uşağına gittiği bir gün bu avradı obasına çağırtmış, izazını ikramını sunmuş. Şıh Said'e el altından yardım ettiğinden, Kemal Paşalı avrada ziyadesiyle yüzsuyu dökmekte, yaltaklık göstermekte kusur işlememiş:

«Duymuşum ki Dersim'li aşiretlere iyilik eder, kancık eniklerini devşirir, okutmağa götürürmüşsün. N'ola, kereminden bizi de mahrum eyleme... Akabalı uşağının, Ke... uşağının kızları ranadır, müstesnadır.» diye dil döküp her yıl Akabalı uşağından beş, Ke... uşağından beş kız göndermeğe söz kesmiş. Kemal Paşalı avrat, aşiret kızlarını gönüllü verir diye, Şıh Persin'e şaşmış. Şu sebebe ki, o günecek heç bir aşirette böyle bir cömertlik görmemiş, Şıh Persin'e tahsin çekmiş:

«Elaziz Paşasına sadakatini duyurup sana bir nişan göndertmek boynuma borç ola...» demiş. Ne bilsin avrat Şıh Persin'in meram'ı, niyeti benim üzerimdedir.

Şıh Persin Ke... uşağına dönende pek keyifli idi. Eli de dolu gelmişti. Anama, bana şal kaftanlık, çerez, şeker getirmişti. Anam:

Institut Kurde de Paris

«Hayır ola ağa, düğün değil, bayram değil...» diye sormadan Şıh Persin söze durdu:

«Mücdeler ola şıh ana;» dedi, «Kemal Paşalı'nın düşmanlığı dostluğa çevrilmiş, gayri obamız için o yandan bir korku kalmamıştır. Elâziz Paşası bize nişan gönderir. Senem kızımızın başına da devlet kuşu konmuştur. Kemal Paşalı bir avrat müderris, bir dahaki aya gelip, Elaziz'de açtığı medresede okutmağa götürecektir Senem'i; söz kesmiştir. Kızımız gurbette yalnızlık çekmeye, gülüp oynaya diye, Akabalı uşağından beş, Ke... uşağından dört kancık enik katarım yanına.»

Anam şaşkın, ben şaşkın, bir söz bulup diyemedik. O sıra, şıhın döndüğünü duyan azbet ağaları, aşiret ahvalini duyurmağa geldiler. Ben koşup Huso'nun kucağına atıldım, ağlamaya durdum.

Azbet Ağası Huso, gözümün yaşını sildi:

«Ne ağlarsın kurban? Biri canını mı incitmiştir?» diye sordu. Kaşları çatılmış bakan Şıh Persin'i gösterdim:

«Beni Elâziz medresesine yollamağa söz kestiğini söylemiştir Şıh Persin.» dedim. «Ben Osmanlı medresesinde okumak istemezim, obamdan ayrılmazım.» diye hıçkırdım.

Azbet Ağası Huso, saçım okşayarak Şıh Persin'e baktı:

«Hak mı söyler bu yavru?» diye sordu:

Şıh Persin, canı sıkkın, sedire yerleşti:

«Beli,» dedi, «aşiret aşiret dolanıp bebe devşiren, Kemal Paşalı bir avrat müderrisle söz kesmişim. Bir dahaki ay gelip, Senem'le birlik Ke... uşa-

Institut Kurde de Paris

ğının dört seçkin kızını Elaziz'e götürecektir. Yidirip içirerek, giydirip kuşandıracaktır, en namdar müderrislerden ders aldıracaktır kızlarımıza. Madem günü gelende Senem aşirete baş olacaktır, her kuldan bilgili yetişmesi gereklidir, diye düşünmüşüm. İyi etmemiş miyim?»

Şıh Persin, ağaların kendisini doğrulamasını beklerdi. Oysa Huso Emmi beni kucağından indirdi:

«Bizlere sormadan, danışmadan karar vermekle hata işlemişsin Şıh Persin!» dedi. «Ke... uşağında şimdiye, şıh oğlanlarının, şıh kızlarının oba rahlesin bir yana itip, Osmanlı medresesine tahsile gittiği heç görülmüş, duyulmuş değildir. Bebelerimizin kendi örfümüzü, töremizi belleyeceğine Osmanlı terbiyesi görüp Osmanlı olmasını istersin?»

Şıh Persin kafasını salladı:

«Ben senin fikrine katılmazım.» dedi, «Üç beş kancığımızı Osmanlı medresesine yollamakla örfümüze bir zarar gelmez. Üstesine Kemal Paşalı bizi sadık bilip üzerimizden kuşkusunu kaldırır. Zati her yıl bir kaç kızımızı düzün uzak yerlerindeki aşiretlere satmaz mıyık? Ben bu işde size danışılacak bir yan görmemişim. Hatırınıza sözümden dönüp yüzümü kara çıkaramazım.» diye kararında direnmek isteyende, azbet ağası Huso başını dikti:

«Biz Ke... uşağının ağaları, bebelerimizin kendi örfümüze, kendi geleneklerimize göre yetişmesini isterik. Onların Osmanlı medreselerinde terbiye görmesine rızamız yoktur. Sen yüzün kara çıkmasını

Institut Kurde de Paris

istemezsen, n'ola, Akabalı uşağının süt kuzularını at canavarın ağzına.» dedi. Öteki ihtiyarlar da:

«Huso hak söyler.» diye ona katılanda, Şıh Persin fırladı, kalktı:

«Seyit Raşo'dan yüz buldunuz, astar istersiniz. Bu obada şıh ben miyim, yoksa siz misiniz? Elbet ki son söz benim olacaktır. Bu işi kökünden çözme zamanı gelmiştir.» deyi kapıyı çarptı, çıktı. Bir var ki, gelen ay, Ke... uşağından heçbir kancık bebe Elaziz medresesine gönderilmedi.

Sonradan duyduk ki, Şıh Persin, sözü yerini bulsun deyi, Osmanlı devşirmeciye, kendi obasından on kız teslim eylemiş. Lâkin bize de kin tutup fırsat izlemiş, yüreğine taş basıp melânetini altına gizlemiş de haberimiz yoğmuş. Yıllar boyu görülmedik fendler çevirip aşiretimizi kendine kul etmeğe aht eylemiş de bilmezmişiz.

Institut kurde de Paris

14

Aylar günlerin, yıllar ayların ardından koşar giderdi. Ben azbet ağalarımın kanadı altında korunup gözedilerek, yazın Monzur'da çimip kışın Tujik'te elik kovarak boy atar, serpilirdim. Gül nakışlı güzelliğim tanyeri gibi allanır, ışıklanırdı. Yüzümü gören maşallah! çeker:

«Tanrı kem gözden, kem bakıştan sakına!» diye duaya durur, hüsnüme dil dökerdi.

Çok geçmeden kara gözlerime türküler düzüldü, adıma ezgiler yazıldı. Şıhların, ağaların görücü-

leri konağımızın kapısında dizildi. Bir var ki ağalarım heç birine:

«He!» demezlerdi.

Bir sıra, Diyarıbekir şıhının oğlu başlığı iletmeğe gelir, deyi bir haber çıktıysa da, gerçekleşmedi, ben korktuğumla kaldım. Azbet Ağası Huso, beni Diyarıbekir şıhına sattırmayacağına ant vermişti. Öyleyken tüylenmekten ürker, koynumda gizli duran meyvalarım olgunlaşıp ballanır mı ola, karkusuyle akşam sabah her yanımı yoklardım. Şıh Persin'in:

«Babosunun verilmiş sözüdür.» diye ağaları dinlememesinden, beni Diyarıbekir'e yollamasından yılardım.

Bu sebebe koynumda iki gonca belirende, kimse farkına varmaya, diye sağlam çapıtla sarıp sıktım göğsümü. Ne var ki, üç haftaya varmadan gül gibi açıldı, çapıta sığmaz oldu goncalarım. Öyle kahırlandım ki, içimden kan boşandı. Kanım bir türlü durmazdı. Çapıt dayandıramaz, ne edeceğimi bilemezdim. En sonu, kanı dindirmeğe bir çare bilir, diye azbet ağası Huso'ya vardım. Yüzüm al al yanardı. Gözlerimi kaldırıp yüzüne bakamaz, ağzımı açıp bir lâf söyleyemezdim. Huso şaşkınlığıma, çaresizliğime bakıp marazımı bildi:

«Heç telâşlanma kurban!» dedi, «Bebelikten kurtulmanın, gelinlik çağına ulaşmanın işaretidir bu... Var git, anan yolunu yordamını belletsin sana..» Geleneğe uyarak başıma bir şaplak vurdu: «Aklın gele başına, eşin gire düşüne! Monzur'da yunup temizlendiğin gün, büyük meşenin dibinde bir

Institut Kurde de Paris

uyku çek! Bakalım düşünde kimi görürsün.» dedi. Utanıp kaçtım yanından Huso'nun.

Anacığım, gelinlik çağımı sürdüğümü görende ağladı, bağrına bastı beni:

«Şıh babon sağ olsaydı da bu günleri görseydi.» dedi. Sandığından, hazırlanmış çapıtlar çıkardı, bunları kullanmanın yolunu, yordamını belletti. İşimiz bitende:

«Anacığım!» dedim, «Tüy tuttuğumu, gül açtığımı sakın duyurmayasın Şıh Persin'e... Fidanımız meyvaya donanmış, der de, sözünü tutmağa kalkar, beni senden, aşiretimden ayırır.»

Başım okşadı:

«Yok kurban,» dedi «böyle şey er kısmına söylene? Bir var ki, il hakkısın sen, er-geç satılacaksın! Bir kız ondördünde ya ere, ya yere! denilmiş. Gelenek böyle gelmiş, böyle gider. Kimse karşı duramaz buna. Şıh Persin'in sözünü tutmasından yakılmana da sebep görmezim. Rahmetli şıh babonun istediğinden farklı bir şey mi ister Şıh Persin, kurban?»

Anladım ki anam, erinin sözünden çıkamaz, onunla bu işi görüşmek beyhudedir. Karşı durursa azbet ağası Huso durur.

15

Monzur'da yunup temizlendiğim gün, azbet ağası Huso'nun öğüdüne uydum, kara kuzucuğumu koynuma alıp, meşenin gölgesinde uykuya yattım. Lâkin kirpiğim bir türlü düğümlenmez, bir türlü ma-

Institut Kurde de Paris

yalanmazdı. Sağa sola döner dururdum. Neden sonra uzaktan, şikeftan yolundan, şimdiyedek duymadığım tatlı çan çıngırdak sesleri değdi kulağıma. Çıngırtılar arasından türkü çağıran bir yiğidin sesi yükselirdi:

Yüklettim yedeğim. deste katarım
Yüküm çandır ben alana satarım
İki bülbül bir kafeste öterim
Konmaz mıyım yeni açmış güle ben.

Diyarıbekir'linin sürüsü mü gelir yatağımıza yayılmağa, korkusu ile fırladım kayalığa tırmandım, seslerin geldiği yana baktım. Gördüm ki gelen sürü celep değildir. Tüfengini omuzuna vurmuş, boylu boslu bir yiğit, sandık yüklü esterini dehleyip çüşleyerek obamıza tırmanır.

Elimi yüreğime bastıranda, nasibim düşüme gireceğine kendi mi çıkar, gelir, kuşkusu düştü aklıma, yüreğim kuş gibi çırpınırdı. Bir yandan yeri açıp gizlenmek ister, bir yandan kuş olup gelenin omuzuna konmağa can atardım.

Yiğidin sesi boğazı doldurup gelirdi:

İlinizde yok mu idi kadılar
Ak ellerin altın tasta yudular
Seni bana yeşil ördek dediler
Onun için dolaşırım göle ben.

Ağır ağır gözeye yaklaşırdı. Beni görmeye, deyi kayanın gerisine gizlenmiştim. Yiğit, gölleğin yanına varanda esterini çüşleyip mavzerini sandıkların üzerine koydu, eğildi, yüzüne su çarptı; gergin boynunu, kıllı göğsünü ısladı. Çevresile kurulanan-

Institut Kurde de Paris

da yüzünü benden yana dönderdi. Bir anda kara kaşları, kömür gözleri dudağının alından tutuşup kor oldu, yüreğime düştü, nakşı kaderime yazıldı. Erlik taslayan şıh kızı Senem değildim gayri. Her kim ise, bu yiğidin kulu, kurbanı idim.

Konaktaki tüfekçiler, çan çıngırdak sesini duymuşlar, obaya yaklaşan esterli yabancıyı görmüşlerdi. Mavzerlerile koşup geldiler.

Halo:

«Kimsin? Nerden gelir, nere gidersin?» deyi sordu:

Yiğidin gözlerinden yıldız saçılırdı:

«Çancı ustası Memo derler şanıma. Mal pazarlamağa gezer, dolanırım obaları. Koyunlara, sığırlara çıngırdak dökerim, gelinlik kızlara pullu saçuçları, çıngırdaklı halhallar dikerim.» dedi; dolu sesi yürek oynadırdı.

Halo, asık suratla esterin çevresinde dolandı, sandıklarında yığılı duran çıngırdaklara, halhallara dokundu, gözeye bin kuş civiltısı saçıldı. Kılıfına sokulup sandığın çivisine asılmış sazı görende Halo'nun yüzü aydınlandı:

Âşıksan he mi kardaş?» deyi sordu.

Çancı ustası Memo, ak dişlerini gösterip güleрek:

«Beli kurban!» dedi, «Âşık olmayan, dağlarda bellerde tek başına dolanmayı göze ala? Saz da çalarım, mey de üflerim. Sazım hastır. Tellerine dokananda bir bir oba halkını dökerim ortaya...»

Halo, saygıyle açıldı esterin başından:

Institut kurde de Paris

«Konuk kalırsan görürük hünerini.» dedi, «Bakalım sen mi baskınsın, yoğsam bizim âşık Suphan mı?»

Çancı ustasının gözleri yandı, tutuştu:

«Ovacık pazarına giderim a, şıhınız izin verirse, geceyi obanızda geçirir, âşığınızla tanışır, söyleşirik. Bura nere?

Halo:

«Bura Ke... uşağı obası.» diyende Memo'nun yüzü aydınlandı:

«Erlerinin yiğitliği destanlara yazılan, gelinlerinin güzelliği türkülerde söylenen Ke... uşağı bura öyle mi?»

Tüfekçiler, kol kabartıp sırıttılar:

«Beli!» dediler.

«Öyleyse beni şıhınızın katına çıkarın ki, armağanım sunayım, bundan böyle obanızda pazarcılığa iznin alayım.»

Halo, başını salladı:

«Şıhımız konakta yoktur kurban, Akabalı obasına gitmiştir. Huso Ağaya götürek seni.» dedi.

Tüfekçiler çancı ustası Memo'nun önüne düştüler, ağır ağır yokuşu indiler. Memo'nun kollarile tüfengine asılarak yürüyüşüne heyran baktım, kaldım. Âşıklığı da, yiğitliği de kendine yaraştırmış bir delikanlıyı ilk kez görürdüm. Bilmediğim bir sevinç çalkanırdı yüreğimde, şaşıp kalırdım.

16

O gece çancı Memo'yu, Huso Emmi obaya ko-

Institut kurde de Paris

nuk etti. Tüm yiğitler cevizlerin altındaki cem toplantısına katıldı. Biz kancık kısmı, âşıkların saz yarıştırıp söz yakıştırmalarını, kayaların kuytusunda izledik.

Erler yere serilen kilimlerin üzerine çep çevre oturmuşlar, ağalar baş köşeye kurulmuşlardı. Halkanın iki ucunda Çancı Memo ile Âşık Suphan yer almışlardı. Sazları dizlerinin üstündeydi.

Azbet Ağası Huso'nun işaretile Halo, Oniki İmam aşkına dem gezdirdi, destan söyledi. Sonunda:

Dört kapıyı, kırk makamı
Bilen gelsin işte meydan!

diyerek âşıkların söyleşmesine sıra geldiğini anlattı. Huso, âşık Suphan'a:

«Hele al sazını kurban! Duyalım ne söyletirsin?» dedi.

Âşık Suphan aldı sazını, tımbırdattı, sonra sazın ağzından şu koşmayı söyledi:

«Koluma takarlar teli
Söyletirler binbir dili
Oldum âyın-ı cem bülbülü
Ben anın'çün inilerim.»

deyip kesti. Çancı Memo'ya «ardını sen getir!» der gibi baktı.

Çancı Memo, yıldız yıldız güldü. Sazını alıp tımbırdattı. Sonra davudî sesile yüreklerimizi titretti:

«Koluma taktılar perde
Uğrattılar binbir derde

Institut Kurde de Paris

Kim konar, kim göçer burda
Ben anın'çün inilerim.»

Çevredekiler tahsin çektiler.

Âşık Suphan meydan okuyup:

«Ben has bahçenin gülüyüm,
Âyın-ı cem'in bülbülüyüm.
Kırk kapının kilidiyim,
Açabilirsen gel beri!»

diyende, Memo yılgınlık getirmeyip üzerine vardı:

«Ben hakkın edna kuluyum,
Kem damarlardan beriyim,
Âyın-ı cem'in bülbülüyüm,
Meydana ötmeğe geldim.»

deyip kesti.

Âşık Suphan, sazını tımbırdatıp:

«Canımız felek canıdır,
Tenimiz Süleyman tenidir,
İçtiğimiz aslan südüdür,
İçebilirsen gel beri!»

diyende, Memo'nun gözün şavkı parladı:

«Karşında cennet kapısı,
Lâl-ü gevherdir yapısı,
Kıldan incedir köprüsü
Geçebilirsen gel beri!»

Aldı Suphan:

«Halımızı hal eyledik
Yolumuzu yol eyledik,
Her çiçekten bal eyledik
Arıya saydılar bizi.»

Aldı Memo:

«Aşk defterine yazıldık,

Institut kurde de Paris

Pir divanına dizildik,
Bal olduk, şerbet ezildik,
Doluya saydılar bizi.»

Aldı Âşık Suphan, Dersim'in dağına bir sual çekti:

«Alçağında al kırmızı taşın var,
Yükseğinde turnaların sesi var,
Ben de bilmem ne talihsiz başın var,
Niçin gitmez Monzur dağı dumanın?»

Aldı Memo, keyifli karşılık verdi:

«Benim şahım al kırmızı bürünür,
Dost yüzün görmeyen düşman bilinir
Yücesinde Şah'ın ili görünür
Niçin gitmez Tujik dağı dumanın?»

diyende tüm yürekleri kendine bağladı.

Âşık Suphan bu kez soruya durdu:

«Sen bir avuç darı olsan
Yere saçılmağa gelsen.
Ben bir elvan keklik olsam
Bir bir toplasam ne dersin?»

Çancı Memo, gülerek başını salladı, karşılığını verdi:

«Sen bir elvan keklik olsan,
Bir bir toplamağa gelsen.
Ben bir kıvrak şahan olsam
Kapsam kaldırsam ne dersin?»

Azbet Ağası Huso, kalktı, Çancı Memo'yu alnından öptü:

«Pîr Sultan âşıklarından olduğuna heç kuşkumuz kalmamıştır. Hızır ömrün arttıra! Gayri dileğini dile getir! Bakalım ne hünerler gösterirsin?» diyen-

Institut Kurde de Paris

de Çancı Memo, nazlanmadan sazını tımbırdatıp Karacaoğlan'dan, Köroğlu'ndan, Dadaloğlu'ndan türküler ırladı. Her türküye, her koşmaya gelinlik kızların niyet tutmaları gelenekti. Benim niyetim tutulanda Çancı Memo, koşmasile yüreğimin sırrını açığa vurdu:

«Benim uzun boylu servi çınarım,
Yüreğime bir od düştü yanarım.
Kıblem sensin yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır kaşlarının arası.»

Kızlar fısıldaşıp gülüştüler. Sıcak sıcak kanımın yüzüme çıktığını duydum. İyi ki karanlıktan benzimiz seçilmezdi.

17

Dernek geç vakit dağıldı.

Yatağımda çancı ustası Memo'nun türküsü, koşmaları bir vakit kulağımdan gitmedi. Döşekte değil, Huma kuşunun sırtında yatardım sanki... Düşümde de Memo durmadan türkü söylerdi. O, Kayabaşı'ndan seslenen Karacaoğlan'sa, ben tozan Elif olur salınırdım. O, düğmelerini çözüp tutuşan Kerem'se, ben Keşiş kızı Aslı gibi kül olur, savrulurdum. Tatlı düşlerin birinden ötekine düşer, sular çağıldayan, kuşlar cıvıldaşan gül bahçelerinde koşardım. Bilmezdim ki kulaklarımda, Ovacık pazarına yetişmeğe giden çancı ustasının çanları çıngırdaşır.

Ben uyananda gün tepeye dikilmiş, Memo çoktan pazar yoluna dökülmüştü. Kendi gitmişse de adı dillerde, muhabeti gönüllerde kalmıştı. Her ku-

Institut Kurde de Paris

lun ağzında sazının hüneri, türküsünün koşması söylenirdi. Memo'nun davulunu dövenlerin başında seyisim Halo gelirdi. Âşıklara muhabeti büyük olduğundan Halo, Monzur gediğine dek Memo'yu uğurlamıştı. Yol boyunca konuşup söyleştiklerini önüne gelene anlatırdı:

«Şıh kızı Senem uğruna, ardında yüz atlı gezdiren hanefi bir ağaya baş kaldırmış, türlü nimeti tepmiş, yerini yurdunu terk etmiş mert bir yiğittir çancı ustası.» derdi de bir daha demezdi. Menkıbesini öğrenende aşiretin Memo'ya olan mühabeti perçinlenirdi.

Halo, çancı ustası ile hanefi ağa arasında geçenleri bana duyurmağa gelende:

«Bilir misin şıh kızı, çancı ustası ne yüzden gelmiştir Dersim'e?» diye sordu. «Acep hüsnümün ünü sebebine mi?» diye bir kez hopladı yüreğim. Lâkin belli etmedim:

«Ne biliyim kurban, remilci miyim?» dedim.

Halo güldü:

«Senin yüzünden gelmiştir dersem inanır mısın?»

Hazzımdan tüm soluğum kesildi ya gözlerimin pınarını silmek bahanesiyle çakşırımı yüzüme çektim, bir yandan da eğlenmeğe durdum:

«Hüsnümün ünü sürüklemiştir çancı ustasını buraya, dersen inanmazım. Öyle olsa yüzümü bile görmeden cin karanlığında savuşup gitmezdi.»

«Yok» dedi Halo, «çancı ustasını Dersim'e kaçırtan sebep başkadır, lâkin gene de sebeb sen o-

Institut kurde de Paris

lursun. Tuhafı şu ki senin yüzünden belâya girdiğini kendi de bilmezmiş.»

«Muamma mı söylersin hey Halo? Bir mana çıkmaz sözlerinden...» diyende Halo gene güldü:

«Hak söylerim kurban!» dedi. «Eğerçe biçare Memo, zalim Hanefi ağanın hışmını bir şıh kızı yüzünden üzerine çektiğini bilirmiş bilmesine, lâkin bu şıh kızının sen olduğunu bilmezmiş, bu sabah öğrenmiştir.»

Meraklanıp:

«Kimden öğrenmiştir?» diye bağırdığımı görende Halo keyiflendi, ağzı kulaklarına değdi, geçti sedire oturdu:

«Heç kimseden öğrenmemiştir, gene kendi farkına varmıştır.» diye devam etti, «Biz buradan çıkıp Monzur yoluna sapanda Memo dedi ki «İşimiz rast gitmedi, şıhınızı görmeden ayrıldık obanızdan Halo kardaş. Çan pazarlamağa gelende acep bize güçlük çıkarır mı? Yoksa ağalık hakkına vereceğim pula armağana rıza gösterir mi?» Ben: «Keremini cömert tutarsan bir güçlük çıkarmaz.» dedim, «Şıh Persin mala pula düşkün bir ağadır. Aza rıza göstermez.» «Lâkin ola ki azbet ağası Huso araya gire, Şıh Persin'in soygununu önleye.» dedim. Çancı ustası, Şıh Persin adını duyanda duraladı: «Doğru mu duymuşum, şıhınızın adı Persin midir kardaş?» diye sordu. «Beli!» dedim. «Persin'dir, çancı ustası... Neye sormuşsundur, tanımış mısın kendisini kardaş?» dedim. Memo: «Yok» dedi. «Yüzyüze heç gelmemişim, lâkin şanını duymuşum.» Ben: «Haraminin gözüdür, ünü sanı her yanda duyulmuştur, bi-

Institut Kurde de Paris

lirim.» deyende çancı ustası, beyaz dişlerini göstererek gülmüştür bir süre. Sonra gene sorguya çekmiştir beni: «Hüsnü dillerde gezen şıh kızının adı da Senem midir?» «Beli!» dedim. Niçin sormuşsun?» Çancı ustası: «Dur hele kardaş!» diyerek cevabını geciktirdi. «Hanefî Osman Nur ağa adında biri obanıza görücü gönderip şıh kızını satın almak dilemiş midir?» Kastını bilmediğimden yalana durdum: «Kapıyı aşındıran görücüler o denli çok ki, hangi birinin şeceresini hatırda tutayım kardaş?» dedim. Bunun üzerine çancı ustası: «Hanefi ağanın alevî şıh kızına talip çıkması obanızda davulla söylenmiş olmalı... Nasıl bilmezsin kurban?» diyende: «Bir hanefî ağanın görücü gönderdiği söylenmiştir. Lâkin sanının Osman mı, Yezit mi olduğunu bilmezim, hatırlamazım. Neye sorarsın?» diyende Memo, sorduğuma cevap vermeden: «Şu işe bak ki, biz geceyi, başımıza onca iş açtıran güzel şıh kızının obasında geçirmişiz de haberimiz yoğmuş.» dedi.

Halo'nun anlattıkları koltuğumu kabartır, yüreğime çarpıntı verirdi. Güzelliğimin Bitlis diyarında yürekler tutuşturması hoşuma giderdi. Lâkin çancı ustasının başına açılan işleri benden bilmesini aklım almazdı. Dudağımı büzdüm:

«Ben mi başına onca işler açtırmışım? Hele bak şu işe!» dedim.

Halo sırıttı:

«Ben de şaşmışım sen gibi. Bizim şıh kızı he mi? demişim, Allah Allah, n'etmiş bu kız, çancı ustası? Hem vallaha bühtan söylersin demişim. Memo boşboğazlığına pişmanlık getirip: Yok kardaş,

Institut kurde de Paris

bir şey etmemiştir, kulak asma! diye geçiştirmek dilemişse de yakasını bırakmamışım: Hızır başı için söyle! diye ant vermişim. Dayanamayıp anlatmıştır. Meğer işin içinde ne işler varmış. Meğer Hanefî öc almağa ne mel'anetler kurarmış da bilmezmişiz. Herif ağa değil, Yezid'in gözüymüş meğer. Bak dinle de ibret al!»

Böyle diyerek Halo, çancı ustasının Hanefî ağayle olan çatışmasını anlatmağa durdu:

«Hanefi Osman Nur Ağa, ardında yüz atlı gezdiren, on köyü, mezraası olan, maldar bir ağaymış. Memo'yu pek severmiş. Yaylasına çan pazarlamağa çıkanda Memo'yu meclisine alır, saz çaldırır, mey üfletirmiş. Ününe zenginliğine pek güvenen ağa, Dersimli alevî şıh kızının - Yani ki senin - hüsnünü duyanda yanmış, tutuşmuş. Alevîlerin Hanefiye kız vermediklerini bile bile görücüsünü göndermiş. Bir var ki lâyık olduğu cevabı alanda divaneye dönmüş. Onuruna düşkünlüğünden öc almağa ahd eylemiş. Öyle bir öc alacak ki, yaylalarda, obalarda dünya durdukça söylene.»

«Nasıl bir öcmüş ki bu Halo, beni meraklandırırsın kurban?» diyende Halo suratını ekşitti:

«Öyle namertçe bir iş ki heç duyulmuş değil. Duyanda kişinin yüreği kızgınlığından furun gbii yanar.» Halo elinin tersile burnunu ezdi, soluk verdi, sözünü bıraktığı yerden sürdürdü:

«O günlerde çan dökmeğe köyde kaldığı bir sıra, geç vakit Memo'nun kapısı dövülmüş:

«Hayırdır inşallah!» deyip Memo kapıya varmış. Demiri almadan:

Institut Kurde de Paris

«Kimsin? Kimi istersin» deyi sormuş. Maraba dışardan:

«Osman ağanın adamıyım çancı ustası, tez ağa seni görmek ister.» diye ses vermiş.

Memo, demiri kaldırmış, kapıyı açmış:

«Ne sebebe görmek ister? İhtiyacı sazıma, sözüme midir? Yoksa çanıma, çeyizime mi?» diye sormuş. Maraba:

«Ne sebebe olduğunu bilmezim. «Tez çancı ustasını al gel!» demiştir ağa, estere koşumun, vurmuş gelmişim.»

«İnşallah hayırdır!» diyerek Memo, sazını, meyini alıp, marabanın getirdiği estere atlamış, birlikte Osman ağanın obasına varmışlar. Memo, ağanın katına çıkanda, yer öpmüş, el bağlamış: «Buyur ağa! Gel, demişsin, dakika fevt etmemiş, ester koşturup gelmişim. İnşallah hayırdır!» demiş. Gussadan gönlü kararmış, benzi sararmış olan ağa demiş ki: «Çancı ustası, beni sever misin? Hatırım sayar mısın?» «Beli ağam,» demiş Memo, «Kim saymaz senin hatırını? Öl! de, ölek!» Ağadır: «Bir müşkil dertten beni halâs et! desem eder misin?» Memo'dur: «Elimden gelen bir iş ise gözümü budaktan sakınmazım.» Hanefî ağa, sakalın avuçlamış: «Memo!» demiş, «Dersimli Şıh Persin'den öcüm almağa seni münasip görmüşüm. Bu işi kotaracak üç yaylanın içinde senden uygununu bulamamışım.» Ağanın bu sözlerini duyanda Memo'nun sıfatı ekşimiş. Nasıl ekşimesin? Âşığa saz gerek, söz gerek. Öçte döğüşte işi ne?»

Halo'nun bu sözleri üzerine kendimi tutamadım:

Institut kurde de Paris

«Hay biçare çancı ustası, şu başına gelen belâya bak hele!..» diye acındım.

Halo başını salladı:

«He, belâ ki ne belâ... Ardında yüz altı gezdiren ağa bu, hatırından çıkılır mı? Ne yapsın, n'etsin fakir? Bin dereden su getirmiş: «Beni böyle bir işe sürme ağam!» demiş. «Hünerli elimi kana bulamamışım bugüne değin. Bundan böyle de bulamak istemezim.» Ağa gülmüş: «Sözümü yanlış anlamışsındır Memo!» demiş. «Öc deyince kan gelmiştir hatırına. Oysa benim seni sürdüğüm öc alma işinde kan, kavga yoktur. Öyle olsa tüfekçilerimi sürerdim işe. Benim senden istediğim âşıklığına yaraşır bir iştir. Âşıklık hünerini kullanacak, imtihan vereceksin. Ne sıkılır, büzülürsün? Hasna müstesna bir şıh kızının koynuna gireceksin!»

Bunu duyanda hicabımdan: «A... A!...» deyip leçeğimi yüzüme örttüm. Bir var ki içimde ağaya karşı heç bir kızgınlık duymadığıma şaştım. Halo, başını eğmiş, tüfenginin kayışını dürerdi.

«Osman ağa'nın beklenmedik teklifini duyanda, Memo da biz gibi şaşmış.» diye sürdürdü anlatmasını. «Nasıl?» diye sormaktan da kendini alamamış. Osman ağa, hud'akâr biri gibi gülmüş: «Bas - bayağı kurban.» demiş. «Enişteliğe gönderirim seni. Kızın Diyarıbekir şıhına sözü kesilmiş. Başlık parası emin... Yol açık, iz açık.»

Halo'dan enişteliğe gitmenin ne olduğunu sormadım. Ne demek olduğunu cümle âlem bilir. Enişteliğe gitmek, bizim buralarda sözlü oğlanın kızı, evinde ziyaret etmesine denir. Çoğu zaman bu zi-

Institut Kurde de Paris

yaret, kız evinin haberi olmadan, el altından düzenlenir. İki sevgili düğünden önce birbirine kavuşturulur. Yengeler sağdışlar para hatırına işde aracılık ederler. Başlığın ödenmeyeceğine dair bir kuşku yoğsa yol açıktır, yani ki anası babası akşamdan kapıyı kızın üstüne kilitlemezler. Sözlü oğlan fukara ise, tüm ev halkı tetikte, nöbettedir. Kız kat kat kilit altında tutulur, kardeşleri nöbette durur. Kişioğlunun çiğ emdiğini unutmazlar. Ola ki kızın sözlüsü, başlık parasına tamah ede, başlık ödemesin diye, kızı düğünden önce baba evinde gebe bırakmağa kalka...

Çancı ustasının bize enişteliğe gönderilmesine içimden gülmek kabarırdı, lâkin parmağımı ısırıp başımı yerden kaldırmazdım, susardım.

Halo, tüfenginin kayışıyla durmaz oynardı. Dedi ki:

«Hanefî ağanın bu yakışıksız teklifini duyanda Memo'nun ağzı açık kalmış. Lâkin ağa kızmış: 'Şaşkın ester gibi ne bakarsın suratıma?' demiş, 'Şıh Persin'in adamlarını paraya pula doyurmuşum. Hizmetine hazır beklerler.' Memo, dayanamayıp: 'Sözlüsü ben olmadığımı anlayanda şıh kızı evi ayağa kaldırmaz mı, hey ağa?' diyende hanefî ağanın zalim gözleri yanmış, tutuşmuş: 'Ben her işi sağlam tahkikat etmişim. Şıh kızının sözlüsü olan ağa, Dersim'in semti nere bilmezmiş? Heç kimse yüzünü görmemiş ki, senin o olmadığını bile, tanıya... Sen Dersim'de heç pazarcılık etmediğinden orada seni bir kul tanımaz. Öyle değil mi? Gayri kızın gönlünü

Institut kurde de Paris

edip bağırtmamak senin âşıklıktaki hünerine kalmış.'»

Sözün burasında içimden: «Memo enişteliğe gelse, yatağıma girse, acep bağırıp ortalığı ayağa kaldırır mıydım, çancı ustasının âşıklığına acep söz değdirir miydim?» diye geçirdiğim sıra açıktan:

«Tüh!» deyi tükürdüm, «Adı batasıca, kârı dürülesice yezidî düzenbaz ağa!» diye bağırdım. Halo da ben gibi beddua yağdırdı Hanefî ağaya. Sonra bıraktığı yerden hikâyesini sürdürdü:

«Biçare çancı ustası n'etsin, ne işlesin? Âşık yüreği daralır da daralırmış. Osman Nur Ağaysa öcü alınmış gibi sırıtırmış. Memo'nun sustuğunu gören ağa ellerini uğuşturmuş: 'İşte böyle... Sen kızın uçkurunu bağlayıp dönende haberci gönderip Şıh Persin'e hakaretin bizden geldiğini duyururuk. Öyle hakarete böyle öc...' Memo, ağanın ayağına kapanmış: 'N'ola, beni bağışla ağa, ben bu işi yapamazım. Mezarını kaz, içine gir! de, gireyim. Lâkin taksiratsız bir eksik eteğin rızası hilâfına koynuna giremezim. Tövbe ben bu vebali işleyemezim.' demiş. Görür müsün mert yiğidi şıh kızı? Hey kurban çancı ustası, hey aslan!..» diye tahsin çekip hayranlığını söyledi bir zaman.

Bense Memo koynuma girmiş gibi bir hoş olurdum, kanım tutuşur, ayağımın bağı çözülürdü. Halo içimde olanları görmezdi, kendini Memo'nun hikâyesine kaptırmıştı:

«Osman Ağa, Memo'nun niyazını duyanda cinlenmiş, kırbacınan üstüne yürümüş: 'Bre namert kızılbaş!' diye bağırmış, 'Mum söndürüp bacının koy-

Institut Kurde de Paris

nuna girmeyi günah saymazsın da, alevî şıh kızının koynuna girmek günah olur, he mi? Bundan böyle sen gibi haddini bilmeze, üç ilin dağlarını bellerini dar getirmek boynuma borç ola... Yıkıl git karşımdan!. Gözüm görmeye, pis kanına elim bulanmaya!..»

Memo'nun uğradığı hakaret benim suratıma çalınmış gibi hiddetlenirdim, yüreğimden kan giderdi:

«Hay gözün kör ola, adın bata ağa gibi he mi?» diye beddua yağdırırdım.

Halo:

«Doğrusun kurban. Bir boynu vurulacak, kefeni dürülecek ağadır ki, heç sorma! Namert, dediğini de yapmış. Üç kez adamları dağda Memo'nun yolunu kesmişler, malını pulunu uğrulamışlar. Marabalar sevmeseler, âşıklığını bilmeseler canına da kıyacaklarmış. Lâkin cümlesi deli olurmuş Memo için. Bu sebebe soyguna katılan marabalardan biri, elini Memo'nun omzuna atmış: 'Göz nuruna, alın terine yazık olur, Memo.' demiş; 'Buralarda çan pazarlamaktan vaz gel kardaş! Sen kimi bir âşığın yolun kesmek, izin sürmek zulumdur, bilirik... Lâkin maraba tayfasıyık, emir kuluyuk, elden ne gelir! N'ola, nasibini git, başka diyarda ara! Ara ki, sen de ağanın şerrinden kurtul, biz de yol kesmek derdinden halâs bulak.' Memo, marabanın nasihatını dinlemiş, pazarcılığını Dersim'e kaydırmış. Bura obalarında çan pazarlaması bundanmış.»

Halo sözünü bağlayanda yüzüme baktı:

«Nasıl, sözümün hak olduğuna inanmış mısın

Institut Kurde de Paris

şıh kızı? Yerini yurdunu senin yüzünden terk etmemiş midir biçare çancı ustası?» dedi.

Halo'nun sorusuna karşılık vermezdim. Obamızda hanefî ağaya yataklığa rıza gösterenin kim olduğu düşmüştü aklıma. Para hatırına namusuma leke sürdürecek bir kul çıkmazdı Ke... uşağından. Bunu yüreğim gibi bilirdim. Öyleyse bu namertliği işleyenler kimler ola?

«Halo,» dedim; «hanefî ağanın parası hatırına yataklığa rıza gösterenin kim olduğunu söylemiş midir, çancı ustası?»

Halo, duraladı, düşündü:

Kim olduklarını bilmezim, Şıh Persin'in adamları, demiştir, lâkin adlarını vermemiştir çancı ustası.»

Hak söylerdi Memo, elbet ki Şıh Persin'in Akabalı adamları olacak, Bir var ki, maraba kısmı, şıhından izinsiz, para hatırına böyle namertliği göze ala? İş ortaya çıkanda, ağa tarafından korunacağını bilmeyen bir kul acep bir çöpe el dokundura? Şıh Persin, bilirdi demek marabalarının hanefî ağaya yataklık edeceklerini... Hele namerde bak...

«Halo!» dedim; «Obamızda para hatırına namertliğe talip çıkacak heç şüphe yok Şıh Persin'in Akabalı kullarıdır. Lâkin kendi keyiflerine iş tuttuklarına inanır mısın? Şıhından destur almayanda maraba kılını oynada?» diye soranda Halo'nun gözleri açıldı:

«He vallaha da hak söylersin şıh kızı... Bu namertliğin ardında Şıh Persin'in eli görünür.»

Davrandım:

Institut kurde de Paris

«Hele yürü! Huso Emmiyi bulak... Bakalım o ne der bu işe...»

18

Azbet Ağası Huso, hikâyeyi öğrenende, elini sakalına vurdu, düşündü:

«Doğru kevşetmişsin şıh kızı, Hanefî ağa, öcüne Şıh Persin'i hedef tuttuğundan, elbet ki yataklığa onun muhkem adamlarını ayartacaktır. Akabalı marabanın şıhından habarsız ayakyoluna gitmeyeceği de malûmdur. Şu da var ki, maraba kendisine belletilecek oyunu oynar, kendiliğinden oyunbazlık edemez. Birkaç zaman evvelisi Diyarıbekir'den iki haberci gelmesi, Şıh Persin'in düzeni imiş meğer.»

Halo, gözlerini açtı:

«Ulakların kılığı, ora kılığı idi, ağa!» dedi.

Huso, başını salladı:

«Doğrusun, kılıkları ora kılığıydı... Lâkin sürü malı gibi alnına damga vurulmaz ki adamların. Nerden bileceksin gelenin gerçekten Diyarıbekir Şıhının marabası olduğunu? Hanefî ağanın, ya da Şıh Persin'in tanımadığımız adamları olmadığı nerden belli?»

Azbet Ağası Huso, düşüncelerini ayıklayanda durmaz sakalını okşar... Şimdi de öyle yapardı. Bir var ki kendi sorar, karşılığını gene kendi verirdi:

«Bu namertlik işinde Şıh Persin'in eli bulunduğuna heç şüphe yoktur. Şıh Persin hanefî ağanın eniştelik yoluyla öc almasına neden kolaylık göstermiştir, diye sorarsan, bunda meramı açıktır. Şıh kızını âleme iki paralık edecek ki, ya ârından kendi-

Institut kurde de Paris

ni Monzur'a atıp helâk ola, ya da bilinmeyen bir diyarda kul tayfasından birine satıla... Böylece Şıh Abdo'nun vasiyeti hükümsüz düşe... Aşiret reisliği de, ola ki kendi sulbünden eniğine kala...» Huso başını salladı: «Hanefî ağanın namertliğine alet olmamakla, yiğit çancı ustası, bilmeden bize büyük hizmet etmiş, şükranımıza hak kazanmıştır. Lâkin hanefî ağa kadar Şıh Persin'in de kinini üzerine çekmiştir. Buna heç şüphe yoktur. Buraya pazarcılığa gelende, Şıh Persin, herhal ona yüz göstermeyecektir.»

Azbet Ağası Huso ayağa kalktı, Halo'ya dedi ki:

«Çancı ustasının hekiyesini tüm aşiret halkı duymalı, şıh kızının namusuna leke düşürmeğe Akabalı marabalarının yataklığa rıza gösterdikleri kulaktan kulağa söylenmelidir. Hele bakalım, çancı ustası obamıza gelende Şıh Persin onu nasıl karşılar, Memo enişteliğe ne söyler? Ola ki yataklığı kimin işlediğini bir açık öğrenirik. Sen var, keyfine bak, şıh kızı! Hele çancı ustası bir gelsin, görek devran ne gösterir.»

Institut kurde de Paris

19

Ne var ki, günler haftalar geçer, Memo bir türlü gelmezdi obamıza... Sabırsızlanırdım. Şıh Persin'in namertliği ortaya çıkmaz diye değil, Memo'nun hasreti yüreğimi tutuşturduğundan bir yerlere sığamazdım. He vallaha da gündüz işte, gece düşte hep onu sayıklardım da, şaşardım. Bir çıngırdak sesi, bir ester kişnemesi kulağıma çalınsa, her işi yüzüs-

tü kor, kayalığa tırmanır, şikeftan yoluna bakardım. Lâkin Memo görünmezdi. Ara uzadıkça başına bir hal gelmiş olması korkusuyla ürperir, bir kara gözlü yayla kızına tutulduğu kuruntusuyla delirirdim. Üzüntümden bir yerlere sığamaz, av kovup tetik düşüreceğime kekolara adak gezdirirdim. Her sabah gün vuranda Tujik Baba'ya yüzüm dönüp, beni Memo'ya ulaştırması için Sultan Hızır'a yakarırdım.

Günlerden bir gün, oturma bahanesile, Monzur ırmağı boyunca kuzucuğumu gezdirerek obadan ayrılanda, özlediğim çan sesleri belirdi uzaktan. İlkin düş görürdüm, ya da kulağım çınlar sanıp duyduğuma inanamadım. Lâkin dereden doğru esip savrulan rüzgâr, daha açık seçik getirdi çan cümbüşünü kulağıma. Gelen heç şüphe yok çancı ustası Memo idi. Bu cümbüşlü çıngırdak sesleri onun sandıklarından dökülürdü, bilirdim. Bir var ki, Memo gelir, diye yüreğim ağzıma tıkanırdı. Onu görende ne yapıp ne'deceğimi, ne söyleyeceğimi bin kez kurmuş, tasarlamışken, sevinç aklım başımdan alır, ne'deceğimi bilemezdim; eteğim ayağıma dolanırdı, karşısına çıkmağa cesaret bulamazdım. Bir yerlere kaçıp gitmeğe can atardım. Lâkin çevrede kaçıp gizlenecek ne bir kaya, ne bir kovuk seçemez, yolun üzerine abanmış ağaca çıkmaktan başka çare göremezdim. Memo gelmeden kuzucuğumu koltuğuma alıp eğri ağaca tırmandım, dalları arasına gizlendim.

Çok geçmeden çancı ustası Memo, çıngırdak sandıkları yüklü esterinin ardı sıra göründü: Kaftanını yenilemişti. Ayağına al çizmeler geçirmişti. Tü-

Institut Kurde de Paris

fengini gene sırtına vurmuş, kolları üzerine dayamıştı. Bu kez türkü çağırmaz, ıslık öttürürdü. Islığına bakarsan:

Su gelir millendirir,
Etrafını güllendirir.
Bu sendeki güzellik,
Dilsizi dillendirir, gel yanıma...

türküsünü içinden geçirirdi. Önden yürüyen ester eğri ağacın altına varanda eğlendi, dalın yaprağını kemirmeğe durdu. Sırtındaki sandıklar rahat bırakmadığından bir türlü yaprağı ağzına alıp koparamazdı. İki ayağı üstüne kalkmağa çalışır, sandıklar sallanır, çıngırdaklar dillenirdi.

Memo, hayvanın telâşını görende koştu, tüfeğini ağaca dayadı:

«Körpe yaprağı görende heç dayanamazsın he mi?» deyip boynunu şaplağıyla okşadı. «Şöyle dur hele herif, ben elimle koparıp vereyim, sandıkları devireceksin!» dedi.

Çancı ustası, yapraklı dalı kırmağa elini uzadanda, kolu havada kaldı. Göz göze geldik. Bakışlarından kıvılcımlar çakılır, yüreğimde ataşlar tutuştururdu.

«Hayvanımı ayağa kaldıran körpe yapraktır sanmışım. Meğer ki emsali bulunmaz bir gonca gül kevşetmiş de habarımız yok...» dedi. Dünyalar bana verilmiş gibi sevindim; lâkin sevincimi görmeye diye başımı dönderdim.

Memo, dil dökerdi:

«Pullu leçeği boynuma dolanası dilber! İn mi-

Institut Kurde de Paris

sin, cin misin, yoğsam güvercin misin? Uçup da mı kondun oraya?»

Daha fazla susamadım, dilsiz olmadığımı bilmesini istedim:

«Ne cinim, ne güvercinim, sen gibi benî âdemim.» dedim, sustum. Lâkin içimde bir şeyler kaynardı, beni sorup soruşturmağa zorlardı. Bir var ki ne soracağımı bilmezdim:

«Ya sen çancı ustası Memo musun?» sözü ihtiyarsız döküldü ağzımdan.

Sesimi duyanda Memo'nun yüzünde güller açıldı, ağzında inciler göründü:

«Beli ceyran,» dedi «çanlarımdan mı bildin beni?»

«Çanlarının da, yiğitliğinin de vasfını çok dinlemişim. Tanımadığın, bilmediğin bir eysik etek uğruna, ardında yüz atlı gezdiren hanefî ağaya meydan okuduğun cümle âlem söyler... Bilmez olur muyum?»

Memo'nun ağzı kulağına vardı, bakışını gözlerimde gezdirdi:

«Güzelliğin göz kamaştırır, gönül tutuşturur. Ya sen de, hüsnü dillerde gezen Şıh Kızı Senem misin?»

Memo'nun heyranlığı yüreğimi öyle titretti ki, soluğum kesildi:

«Beli, Senem'dir, senin malın, kulun, kısmetin..» sözleri ağzımda fısıltı oldu, söndü. Duymadı diye sevindim, oysa Memo, yüreğimi okurdu:

«Yiğidin malı yanında gerek!» diye uzandı, beni daldan aşağıya aldı, kuzucuğumla bağrında sık-

Institut Kurde de Paris

tı. Kollarının gücü, teninin kokusu, sıcaklığı beni divaneye dönderirdi. Öyleyken kollarından sıyrıldım, Memo'yu azarladım:

«Uslu dur, bir gören olur!» dedim.

Koluyla belimi sardı:

«Bir gören olursa ne'dermiş?»

«N'edecek, gider şıha söyler, şıh da sana kıyar. Sıh kızına el süreni sağ çıkarmazlar obadan.»

Memo, zerrece yılgınlık göstermeden saçımı, yanağımı kokladı:

«İlk görüşte kömür gözlerine yanmış, kül olmuşum bir kez. Uğrunda ölsem gam yemezim. Bir var ki ucuz, pahalı! demez, başlığını verir, şıh babonla uzlaşırık.»

Çalım sattım:

«Aşıretin kıymatlısıyım ben... Kolay kolay elden çıkarmazlar beni...» dedim.

«Uğruna dünya feda ola... Kapında kulluğa raziyım.»

Kolundan sıyrıldım, sandıkların yanına yürüdüm:

«Hele bak, çıngırdaklı uygun bir tasman var mı kuzucuğuma?» dedim.

Ardımdan geldi:

«Ah zalim!» dedi; «Senin işin gücün, tasma takıp zincire mi vurmak sevenlerini? Top burmalı zülfünün kemendi yetmez mi?

Leçeğimin ucunu ısırıp güldüğümü belli etmedim, pullu tasmalarla, gümüş çıngırdaklı halhallarle ilgilendim:

«Şıhla pazarlığı kesende şu halhalı gelir, kendi elinle takarsın ayak bileğime.» dedim, koşarak

Institut Kurde de Paris

yokuşu tırmandım. Soluk soluğa konağa girdim, pencerenin ardına oturdum.

20

Çok geçmeden çanlarının, çıngırdaklarının sesi obayı ayağa kaldırdı. Çancı ustasının geldiğini duyanlar koşuşurlar, çevresinde toplanırlardı. Her ağızdan bir ses çıkardı:

«Hoş gelmişsin kardaş!»

«Obamıza şenlik getirmişsin çancı ustası!»

«Muhabbet daim yiğit Memo!»

Memo her birine karşılık verir, hatır sorardı.

Yaşlı ağalar gelende, oba halkı açıldı. Huso:

«Seni tekrar gördüğümüze ziyadesiyle sevinmişiz çancı ustası!» dedi, «Geçen gelişinde kadrini, kıymatını bilememişiz. Osmanlı ağasının namertliğine âlet olmayan, hanedan kızımızın namısına leke kondurmayan bir yiğit olduğunu öğrenende muhabbetimiz dolup taşmıştır. Hele hoş gelmişsin, safalar getirmişsin obamıza!» diye omzunu öptüğü sıra, Şıh Persin, ardında iki Akabalı marabasıyla konak kapısında göründü. Kaşları çatık, sert sesiyle:

«Gelen kimdir?» diye soranda, azbet ağası Huso cevaba durdu:

«Çancı ustası derler, bir âşık yiğittir. Sürümüze sığırımıza, gelinimize kızımıza takı pazarlamağa izin ister.»

Çancı ustası Memo, sanını duyanda, Şıh Persin'in çatık kaşları çözüldü, sesi tatlandı:

«Kaç gündür obamızda namı dilde dolaşan, Os-

Institut Kurde de Paris

manlı ağasına baş kaldırmış, Ke... uşağının ününe, şıh kızımın namusuna leke kondurmamış yiğit çancı ustası mıdır gelen?» diye sorando Huso:

«Beli, Şıh Persin, ta kendisidir.» karşılığını verdi.

Bunun üzerine Şıh Persin, eşikten atladı, koştu, azbet ağası Huso'nun hayret bakışları önünde çancı ustasına sarmaştı:

«Seni dünya gözüyle gördüğüme ziyadesiyle sevinmişim çancı ustası. Bundan böyle obamız obandır. Dilediğin zaman gelir, takılarını pazarlarsın. Ağalık hakkı, bir pul istemezim senden.» dedi; gönül alacak daha pek çok söz bulup söyledi. Şıh Persin'in heç bir kula böyle dil döktüğü görülmüş şey değildi. Ağalar şaşkın bakarlardı. Şıh Persin'in Memo'yu vesile edip, aşirete yaranmağa çalıştığı belli olurdu.

Övgüsünü bitirende, Şıh Persin, Memo'yu koluyla sarıp oba halkına döndü:

Bugün pazarcılık günüdür. Çancı ustası sürünüze, malınıza can çıngırdak, kızınıza avradınıza pullu takılar getirmiştir. Çıngırdaklarını alınız ki obamız şenlene, pullu takılarını alın ki gelinlerimiz dillene... Yarın da çancı ustasının hatırına büyük şölenimiz vardır, Öyle bir şölen edelim ki, yer yerinden oynaya, obalarda, yaylalarda söylene!.. Tez danalar kesilip kazanlar kaynasın!» dedi.

Oba halkı bağrışıp çağrışarak sevinçlerini belirttiler. Şıh Persin:

«Hele bir çay içip soluk al!.. Irak yoldan gelmişsindir çancı ustası...» diyerek, aşiretin deli divane olduğu konuğu sağına aldı, ağalarla birlikte konağın sekisine götürdü.

Institut Kurde de Paris

Ayak hizmetlerine anam dolandı, ben yanlarına çıkmadım. Penceresi sekiye açılan mutfakta kaldım, kahve kaynattım, çay demledim. İşim bitende perdenin ardına yerleşip konuşulanları izledim. Yüreğim kuş olur, çırpınırdı. Memo'nun Şıh Persin'le pazarlığa oturacağını umar, beni isterken ne diyeceğini, sözü nasıl açacağını merak ederdim.

Kahveler içilip çubuklar tüttürülende, Şıh Persin, elinin tersiyle anama dışarı çıkmasını işaretledi. Anam kapıyı örtende Şıh Persin:

«Çancı ustası, hele şu namert ağanın seni enişteliğe nasıl kışkırttığını anlat ki hekiyesini kendi ağzından eşidek bir de...» dedi.

Memo, yüzünü ekşidip:

«Böyle bir mecliste anılacak hekiye değildir, şıhım. Yiğitliğe sığmaz, mertliğe yakışmaz bir alçaklığın nesini söyliyeyim kurban?» diye özür diledi. Lâkin Şıh Persin gibi, azbet ağası Huso da hekiyeye talip çıktı:

«Anlat ki,» dedi, «bir ağanın namertlik derecesini öğrenip hisse çıkararak, ibret alak!»

Bunun üzerine çancı ustası:

«Medem ısrar edersiniz, n'ola ben de dile getiririm öyleyse.» diye toparlandı, ayağını altına aldı, Halo'dan dinlediğim biçimde bir bir anlattı serencamını...

Tüm soluksuz dinlerlerdi. Yalnız Şıh Persin, yerini getirir, hanefî ağaya bol bol küfreder, lânet yağdırırdı.

Memo, anlatmasını bitirende azbet ağası Huso:

«Çancı ustası,» dedi, «bilmeden aşiretimize bü-

Institut kurde de Paris

yük iyilik etmişsin. İleride Ke... uşağına hükmedecek taze goncamızı dile düşürüp helâk olmaktan kurtarmışsın. Tanrı senden razı ola! Tuttuğunu altın ede! Lâkin bir iyilik daha etmeni dilerim senden.»

«Buyur Huso ağa, uğrunda ölek!» dedi Memo.

Perdenin ardından görürdüm, Şıh Persin'in kaşları çatılmış, kuşkulu gözleri Huso'nun ağzına dikilmişti.

Huso emmi sakalını sıvazlayıp dedi ki:

«Söylersin ki, hanefî ağa, seni enişteliğe kışkırtanda: 'Şıh Persin'in adamlarını paraya pula doyurmuşum, hizmetine hazır beklerler, demiştir. Öyle midir, yoğsam yanlış mı hatırımda kalmıştır?»

Memo başını salladı:

«Yok ağa, doğrusun, öyle demiştir, yalanım yoktur!» dedi.

Cümlesi soluğunu tutmuş, altından ne çıkacak, diye beklerlerdi.

Huso:

«Hanefî ağanın bu sözleri cümlemizi töhmet altına sokmuştur. Para hatırına yataklığa rıza gösteren, hanafî ağaya kulluk eden namerdi aramızdan bulup çıkarmadıkça bu töhmetten kurtulamazık.. Bu sebebe bize bir iyilik daha et çancı ustası! Elbet ki hanefî ağa, hizmetine hazır bekleyenlerin kim olduklarını da ifşa etmiştir sana kurban. Adlarını sanlarını bağışla ki bu gussadan helâs bulak!..»

Suratına sinek konmuş gibi, Şıh Persin'in kaşı gözü seğirirdi, görürdüm. Sekide oturanlar gibi o da Memo'nun ağzından çıkacak sözü beklerdi.

Institut Kurde de Paris

Memo, bıyığını, kaşını yolarak düşünürdü. Hatırlamağa mı çalışır, yoğsam tereddüt mü eder bilinmezdi. En sonu:

«Osman nur ağanın bir ab söylediğini hatırlamazım. Teklifine rıza göstermediğimden, yataklık edecek kulun namını ifşaya fırsat bulamamıştır herhal!.» dedi.

Şıh Persin'in ferahlık duyduğu gözümden kaçmadı. Lâkin anında dikilip bağırdı:

«Huso ağa hak söyler... Aramızdaki yılanlar bulunup başları ezilmelidir. Hele bir iyi düşün çancı ustası! Şu namertlerin adlarını, n'ola, hatırla ki, boyunlarını vurup, başlarını hanefî ağanın obasına yollayak.»

Memo, başını salladı:

«Tövbe hatırlamazım.» dedi; «Şıh Persin'in adamlarını paraya doyurmuşum, demiştir, lâkin bir ad söylememiştir. Şudur, budur! desem hata işlemiş, bühtan söylemiş olurum. Nahak yere bir kulun canı yanmasını istemezim. Kim eğri yola sapmışsa Tanrısından bula, ne diyek!»

Şıh Persin afur tafur savurup ayağa dikildi:

«Yok çancı ustası, işi Tanrıya havale etmek ne demek? Yataklık edenlerin cezasını vermezsek, n'ola hanefî ağanın haddini bildiririk. Ke .. uşağının ağaları herhal, aşiretin namusuna kast eden namerdin tecziyesine karşı çıkmazlar. Tüfekçiyi, marabayı üzerine salıp sürüsünü celebine vurmak, konağını ağılını kundaklamak helâl olmuştur.»

Şıh Persin'in bir taşla iki kuş vurmak dilediği anlaşılırdı. Osmanlı ağaya aman vermemekle hem

Institut Kurde de Paris

adamlarını korur, hem Ke.. uşağını soyguna sürüp ganimet derlemek isterdi.

Hırsına çabuk kapılan azbet ağası Cafero, elini hançerine atıp:

«Hak söylersin Şıh Persin! Goncamızın yaprağına sığmeğe kalkışan hanefî itin bacağını ayırıp haddini bildirmek vacip olmuştur. Sürüsünü celebini vurmak, ambarını buğdayını kaldırmak helâldir.» diye Şıh Persin'den tarafa çıktı.

Cafero'nun parlaması üzerine, meşveret toplantılarında az konuşan, azbet ağası Navruz, kaşlarını düşürdü, sakalını okşadı, sözü aldı:

«Elbet ki *aşiretin namusuna göz dikenin gözünü* oymak töremizin gereğidir. Lâkin bu gibi hallerde celâllanıp parlamakla işe girişilmemelidir. Bir iyi düşünmeli, zamanını, zeminini iyi kollamalıdır. Hanefî ağanın Osmanlı olduğu, Kemal Paşalı'nın himayesinde bulunduğu da hatırdan çıkarılmamalıdır.» dedi.

Ağaların ulusu Huso, son sözün kendinde olduğunu bilerek doğruldu:

«Hanefî ağanın kahpelik yoluyla lekesiz goncamızı kirletmek istediği obamızda bilindiği gibi Dersim'de de duyulmuştur. Elbet ki bu namertliğin hesabı sorulacaktır. Lâkin içimizden hanefî ağanın yardakçılarını bir kenara sürüp, silâhâ sarılmak, soyguna talana atılmak akıl kârı değildir. Nevruz Ağanın dediği haktır. Böyle işlerde temkini, tedbiri elden bırakmamak gerekir. Kemal Paşalı'nın himayesinde bir ağanın obasına hod-behod maraba üşürüp sürüsü, ambarı talan edilmez. İlkin elçi gönderip namus

Institut Kurde de Paris

dâvacısı olduğumuzu Dersim aşiretlerine duyurmalıyık. Elbet ki Dersim Şıhları, ağaları araya girip hanefî ağaya özür diletirler, armağan sundururlar, yataklık eden namertlerin adlarını söyletirler, süre (*) ye zemin hazırlarlar. Eğerçe hanefî ağa bunu yapmazsa, aşiretler davamıza sahip çıkar, bize destur verirler. Biz de yürürük. Lâkin bilirik ki Osmanlı karşısında yalnız değilik.»

Huso'nun feraseti, Şıh Persin'in oyununu bozardı. Hem yataklık edenlerin peşini bırakmaz, hem de Şıh Persin'in soygununa fırsat vermeden hanefî ağadan hesap sorulmasına Dersim şıhlarını ortak ederdi.

Sekide oturanların cümlesi, Huso'nun tedbirini uygun gördüklerinden, Şıh Persin de karşı çıkamadı:

«Tahsin sana Huso! Çok akıllıca bir tedbir düşünmüşsündür. Şölen sonu o yolda amel ederik.» dedi, ayağa kalktı, dışarıya göz gezdirdi. Memo'nun esteri etrafında bir kalabalık toplandığını fırsat bildi:

«Çancı ustası, oba halkı takılarını görmeğe sabırsızlanır. Var bir ayak önce pazarlığını bitir ki, dillerde gezen âşıklığın hünerlerini dinlemeğe fırsat bulak. Hele yürü, ben de bir göreyim, beygirime uygun bir başlığın varmıdır?»

Huylu huyundan, aç gözlü armağanından vaz geçer mi?

Şıh Persin, Memo'yu koluyla sarıp, ağaları ardına alarak esterin bulunduğu yere yürüdü. Pence-

(*) Süre: Aşiretler arası kavgada silâh bırakışması.

Institut kurde de Paris

renin yanından geçerken Huso Emmi'ye işaret ettiğimden o birlik gitmedi; kaldı, içeri geldi:

«Konuşulanları dinlemiş misin kurban?» diye sordu.

«Beli,» dedim; «Şıh Persin'i kıskıvrak kıstırdığını görüp yüreğim yağ bağlamıştır. Lâkin şıhın uysallığına pek şaşırmışım.»

«Uysallığı aşağıdan alıp yüz suyu dökmesi suçluluğunun en has delilidir. Lâkin onun yumuşak başlılığına bakıp pes diyeceğini sanmamalıdır. Heç yoğsa bu işleri başına açan çancı ustasına bir kötülük etmeğe kalkışacaktır.»

Elim ayağım buz kesti. Adamları pusuya düşürüp, Memo'nun tatlı canını mı alırlardı? Yoksa malını pulunu mu uğrılarlardı? Dest-i izdivacımı dileyende heç şüphe yok, Şıh Persin çancı ustasına ağız açtırmayacaktı.

Azbet ağası Huso:

«Beni neye çağırmışsındır, bir diyeceğin mi vardır Şıh Kızı?» diye sormasa dalıp gidecektim. Toparlandım, ayıldım:

«Söylemeğe hicap ederim, lâkin 'Azbet ağandan heç bir şeyi gizlemeyeceksin!' diye öğütlediğinden sana duyurmağa mecburum: Bugün monzur boyunda kuzucuğumu otarırken ansızın çancı ustası çıkıp gelmiştir. Ağaca tırmanıp saklanmışsam da, gözünden gizlenememişimdir. Yaprak yemeğe duran esteri beni ele vermiştir. Memo beni ağaçta görende: 'Hayvanım emsali bulunmayan bir gonca gül kevşetmiş de habarım yok.' diye dil dökerek beni daldan aşağıya almak istemiştir. 'Uslu dur, bir gören olur. Şıha

Institut kurde de Paris

söyler, şıh da sana kıyar' dedimse de yılmamıştır. 'İlk görende kömür gözlerine yanmış kül olmuşum bir kez. Uğrunda ölsem gam yemezim... Bir var ki ucuz - pahalı demez, başlığı verir, şıhla uzlaşırız' demiştir. Elinden kaçıp, obaya gelmişim.» Bunları söyleyende yüzüm al al yanardı.

Azbet ağası Huso, gözlerinden yıldız saçılarak beni dinlerdi. Sustuğumu görende gülerek yanağımı okşadı:

«Kara gözlerinin koruna, gül yanağının alına bakanda, çancı ustasına gönüllü görünürsün kurban. Obadan ayrılırım, diye tüylenip meyvalanmaktan korkan şıh kızı, çancı ustası alıp götürsün, diye can atar, bu ne iştir?» diye benimle eğlenirdi. Başımı kaldıramaz, bir lâf bulup söyleyemezdim.

Huso, gülmeği bıraktı::

«Madem söz açılmıştır, ben de söyleyim ki, obaya ilk geldiği gün Memo'yla ikinizi eş görüp, birleştirmeği aklımdan geçirmişimdir. Seni Diyarıbekir Şıhının oğluna verilmek korkusundan halâs etmenin kestirim yolu, başını bağlamak olduğuna hüküm vermişim çoktan. Memo'yu da iyi bir halâs çaresi saymışım. Çancı ustası âşık bir yiğittir. Sana eş olmağa kınanacak heç bir kusuru yoktur. Şıh oğlu olmadığı, bir obaya bağlı bulunmadığı da isabettir. İkinizden doğacak bebeye heç bir oba sahip çıkmayacak, Şıhlığımıza miras dâvacısı olamayacaktır. Böylelikle Ke.. uşağı, Şıh Persin'in tasallutundan da kurtulacaktır.»

Başım yerde dinlerdim Huso'yu. Kız kısmına ağız açıp şu da şu demek ayıp bilinirdi.

Institut Kurde de Paris

Azbet ağası Huso devamla:

«Ne var ki, bu işe Şıh Persin'i yatırmak kolay olmaz, diye yılarım. Bir yolunu, çaresini aramak gerek. Çancı ustası, hod-be-hod Şıh Persin'in huzuruna varıp böyle bir talepte bulunmamalı...»

O sıra anam:

«Ne fiskos edersiniz, kimi çekiştirirsiniz?» diye yanımıza geldiğinden Huso, sözü değiştirdi:

«Kimseyi çekiştirdiğimiz yoktur. Şıh kızı Senem, kuzucuğuna pazarcıdan uygun bir tasma bulmamı sipariş eder.» dedi.

Kendine bir halhal alsa da, ayağına bağlasa daha iyi olma mı Huso Ağa? Belki o vak't yavrunun kancık olduğunu bilirsiniz de, gelin mahfesine bindirirsiniz,» dedi anam.

Huso:

«Kızın evde kalır, diye mi korkarsın Şıh Ana? Sen isteyende biz onun başına kofiyi tez elden geçiririk. Bir var ki Şıh Persin bu işe kolay kolay he! demez.»

«Neye demeye kurban? Diyarıbekir Şıhına verilmiş sözümüzü tutmayık diye sabah akşam başımın etini yer.»

Huso'nun kaşları çatıldı:

«Bizim Diyarıbekir Şıhına verilecek kızımız yoktur.»

Anam yaltaklık etti:

«Neye vermeyek kurban, şıhın oğlu kızımızdan çok yaşlıdır diye mi? Ne demişler:

Bistine kale
Buha male

Institut Kurde de Paris

Çıpka horte
Kındır vale (*)
hak değil mi?»

Azbet ağası Huso yüz vermedi:

«Olmayacak bir iştir bu. Senem'e de, aşirete de yazık olur.»

Anam gözlerini açtı:

«Neye yazık ola? Onsekiz köyün sahibi bir ağanın miresçisine gelin gidecek.»

Huso da gözlerini açtı:

«Kıza yazık olur, çünkü gurbette dünyası kararacağı bir yana, şıh babosunun postuna oturamayacaktır. Dölünün de bize bir hayrı dokunamayacaktır. Zira bebe, babo obasının malı olacaktır. Oysa biz Senem'i başımıza geçireceğimize ant vermişiz rahmetli Şıh Abdo'ya. Sözümüzü tutmamız için, şıh kızını öyle birine vereceğiz ki, obamıza iç güveysi gele. Eğerçe Şıh Persin'i dinler de, Senem'i Diyarıbekir'e gelin verirsek, andımızdan hulfetmiş oluruk.»

Benim odada olduğumu tüm unutmuşlardı, durmadan söz yetiştirirlerdi Anam:

«Yani ki anasız babosuz bir piçe vermemizi mi dilersin soylu kızımı hey Huso?» diye çıkışanda, Huso:

«Neye piçe verek kurban?» Söz temsili obası, aşireti olmayan eli hünerli, beli kemerli şu çancı ustası gibi bir yiğitle everemez miyik?» diye açıldı.

(*) Al ihtiyarı,
Ye malını,
Züğürt genç
Neyine yarar?

Institut Kurde de Paris

«Hanedan kızımı bir çancı ustasına mı lâyık görürsün Huso Ağa? Güzel zengine, dengi dengine, töresini unutmuş musun?» diye gözlerini açtı anam.

Huso, heç parlamadı:

«Töre'yi bana mı öğretirsin kurban? Öyle bir töre yoktur. Hotpesent ağalar, şıhlar ünlerine, zulûmlarına güvenip örfü zorlamışlardır. Bir var ki, dengi dengine olanın birbirine kavuşmasını heç bir zulümkâr önleyememiştir. Çancı ustası Memo, kara kaşlı, hançer bakışlıdır. Tam da gül nakışlı Senem'in dengidir. Gençtir, yiğittir, âşıktır. Eli hünerlidir, sözü sohbeti yerindedir. Oba halkı deli divane olur kendisine. Senem başımıza geçende eri, her işinde yardımcısı olacaktır. Bir günden bir güne örfümüz, töremiz çiğnenmeyecektir. Senem'in doğuracağı bebeye heç bir eşiret sahip çıkamayacak, Ke... uşağı başka obaların miras dâvasından kurtulacaktır.»

Fakir anam, azbet ağası Huso'nun bunca methü sena ettiği yiğidi horlayamadı:

«Bunu Şıh Persin'e nasıl kabul ettireceksiniz?» diyerek asıl direnmesinin esbabını ortaya koydu.

Huso, anama yaklaştı, sırtını okşadı:

«Şıh Persin'in ağzını açamayacağı bir tedbir düşünürük elbet.» dedi. Baktım, güvenli zamanlarda olduğu gibi gözlerinin içinden yıldız saçılırdı.

Anam boynunu büküp rıza gösterende:

«Hele sen bu kavlimizi heçbir kula duyurma!» diye tembihledi. Huso, izin isteyip anamın yanından ayrılmadan, ben ikisine de görükmeden süzüldüm kapıdan, azbet ağasının çıkmasını gözledim. Me-

Institut kurde de Paris

mo'nun takılarını kullara beğendirmeğe dil döktüğünü duyardım:

«Hey gözüm kurban tasma değil, bülbül kuşudur. Dem çekende dağ taş söyleşir sanırsın!»

Şıh Persin, elinde tuttuğu koşumu gözden geçirirdi.

Azbet ağası Huso, önünde beni görende bir şey sormama fırsat vermeden:

«Ne durursun burda? Şıh Persin'in yüreğine kuşku düşürürüm, diye korkmadan, çancı ustasını gözlemeğe utanmaz mısın?» dedi de yerin dibine geçtim. Oysa benimle eğlenirmiş. Yanağımı okşadı:

«Varıp yarinki çentvari oyununa hazırlansan daha iyi olma mı?» diyende, fikrini bir anda kavradım: Memo'ya aşiret önünde bana talip olma fırsatını hazırlardı ki, Şıh Persin çancı ustasının dileğini redde takat bulamaya...

Sözüm kesilmiş gibi içim içime sığmazdı. Hey kurban, ziyaretler adağımı kabul etmişti. Monzur gözesinde yunup temizlendiğim gün gelen yiğit demek erim olurdu.

Sarılıp sakalından öptüm Huso'yu. Bir söz söylemeden kanatlanıp uçtum. Azbet ağası Huso, ardımdan bakıp başını sallardı.

21

Gece, göze'de ayın-ı cem yapıldı. Memo'nun Şıh Persin'e armağan getirdiği mey şişeleri elden ele dolandı. Saz sesi, ishak demine ayak uydurdu. Çancı ustası, gelmiş geçmiş tüm alevî âşıklarını di-

Institut kurde de Paris

le getirdi, söyletti. Şıh Persin, Memo'ya ziyadesile yakınlık gösterirdi, durmadan tahsin çekerdi. Gece de yanından ayırmadı, şıh konağına konuk getirdi. Herhal aşiret içinde kalıp kendi gıyabında konuşmasını istemezdi. Ola ki keyif haliyle ağzından olmadık bir söz kaçıra...

Lâkin Şıh Persin, çancı ustasını, sürmesi, kilidi olmayan odada yatırdığından tüm kuşkularım ayağa kalktı. Huso'nun dediği çıkar da, kininden Memo'ya bir kötülük eder mi ki, diye gözüme heç uyku girmedi. Sık sık sofaya çıkıp çıplak ayakla dolanır, gözcülük ederdim. Memo'nun odasından rahat horultusunu duyanda yerime dönerdim.

Lâkin bir seferinde Memo'nun horultusunu alamayıp içime kuşku düşürdüm, sağlığına emin olmak istedim, kapısını usulca aralayıp içeri baktım. Memo, yatağındaydı. Pencereden üzerine ay ışığı dökülürdü. Çancı ustası, öyle rahat solur, öyle derin uyurdu ki, varıp yakından yüzünü doya doya seyretmek isteğinden kendimi kurtaramadım. Usul usul yatağı başına sokuldum.

Yiğit yüzünde bir gülümseme uçuşurdu. Kurban, herhal tatlı bir düş görürdü. Çıplak göğsü üstünde, kara meşin kaplı hamaylısı ne de yaraşırdı erliğine? 'N'ola, şu hamaylı ben olsam da göğsünde uyusam!' diye içim titrerdi.

O sıra dışarda Şıh Persin'in öksürüğü, ayak sesleri peydahlanmaz mı? Vücudümden ter boşandı. Ne yapsam, nere saklansam ki... Şıh Persin gelir de, beni yiğidin odasında bulursa netmez? Çancı ustasını da, beni de odadan sağ çıkartır mı?

Institut kurde de Paris

Kendimi yüklüğe dar attım, kapısını usulca örttüm. Çarpan yüreğimi elimle bastırıp kulak kabarttım. Ayak seslerinin kapı önüne yaklaşıp durduğunu fark ettim. Oda kapısı usul usul aralandı. Şıh Persin, acep Memo'nun canına mı kast edecek? diye yüreğim ağzıma tıkıldı. Eğer ki öyle bir namertlik yaparsa feryadı basıp Memo'yu uyaracak, yüklükten fırlayıp, Şıh Persin'in t...ğın buracaktım.

Lâkin Şıh Persin, çancı ustasını döşeğinde uyur görende, kapıyı örttü, çekildi. Anamın oda kapısı kapanıp el ayak kesilende, yüklükten çıkıp odama dar attım kendimi. Bir yandan Memo'nun na hak yere başını nara yakmamış olmama sevinir, Hızır'a şükran söylerdim; bir yandan onun yiğit hüsnünü doya doya seyredemediğime, hamaylısı olup göğsünde yatamadığıma eseflenirdim.

22

Devrisi gün öğleye varmadan göze'de büyük şölen kuruldu. Sofralara sini sini etli pilâv döküldü. Marabalar çevre açıp davulcuya ayak tutarak oyuna çıktılar. Kızı gelini, delikanlısı eri kol kola verip yeri teptiler:

«Ha ha, ha kurban ha!» deyi kükreyerek dağı taşı titrettiler. Monzur oyun oldu çağladı, dağlar türkü oldu iniledi.

Davullar meyler, çentvari oyununu vuranda, ayağıma kırmızı çizme geydirip beni ortaya sürdüler. Oyuna talip çıkacak olanı, alana çağırdılar.

Çancı ustası fırladı kalktı. Ayaklarımızdaki kırmızı çizmelere kinaye:

«Şıh kızı ile mercan ayaklı bir çift keklik olup kaçamazsak, güvercin olur, uçarık herhal...» dedi.

Institut Kurde de Paris

Kaçmışız, uçmuşuz gibi sevindi yüreğim. Oyunun sonunda Memo'nun beni Şıh Persin'den isteyeceğini bilirdim, sevincim katmerlenirdi.

Lâkin sevincim boğazıma takıldı. Şıh Persin'in Memo'ya dikilen bakışlarından ölüm saçılırdı. Halinde dostluğun, yakınlığın nişanesi kalmamıştı. Şıh Persin'in bir işaretiyle Akabalı uşağının gözde atıcısı, namdar pehlivanı, Şıh Persin'in Emmioğlu Hamido alana çıktı. İki ayağını açıp şahan oldu, Memo'nun karşısına dikildi.

«Hele görek, şıh kızıyle oynamağa layık bir yiğit misin?» diye meydan okuyanda, Memo, çentvari oyununun yabancısı olmadığını gösterir biçimde güldü:

«Şahanlık taslayıp yoluma çıkan yiğidin hüneri ne üzerinedir? Atına itine mi, hançerine tüfengine mi, ensesine bileğine mi, yoğsa sazına meyine mi güvenir?»

Akabalı'nın sevmedikleri pehlivanı karşısında, Memo'nun yürekli duruşuna imrenen, iyi bir seyir göreceklerine sevinen aşiret halkı, haykırışıp el çırparak çancı ustasını tuttular:

«Yaşa çancı ustası!.. Şu Akabalı'ya yiğitliğin ne olduğunu bir göster!» diye tepindiler.

Yarışma başlamadan alanın bir yanı marabadan boşaltıldı, açıldı. Orta yere bir şilte götürüldü konuldu. Varıp şilteye kuruldum. Yüreğim kuş gibi çırpınırdı. Şıh Persin'in yanında oturan Huso'yle bakıştık. Gözlerinden yıldız saçılırdı. Bıyık altından gülerdi. Öyleyken içim rahat değildi. Geçen gelişinde de, bu gelişinde de çancı ustasının saz, söz hünerbazlı-

Institut kurde de Paris

ğına şahit olmuştuk. Lâkin onun atıcılığını, pehlivanlığını bilmezdik. Hamido ise canavar gibi güreş tutar, uçan kuşa kurşun sıkardı. O sebebe yüreğim sıkılır, içimden çancı ustasına dua okurdum.

Şıh Persin'in Emmioğlu, ilkin kurşun sıkmağa çağırdı Memo'yu. Hamido'nun mavzerini Şıh Persin'in marabası, Memo'nun mavzerini seyisim Halo koşturdular.

Hamido, Şıh Persin'in önünde duran çanaktan bir kesme şeker, meyva kâsesinden bir kayısı istedi. Bunları maraba arkadaşına verip, kayısı alta, şeker üste gelmek üzere yüz adım ilerideki kayanın tepesine yerleştirmesini söyledi.

Memo, inci dişlerini göstererek gülerdi bu hazırlığa.

Maraba, kayısıyı, şekeri söylendiği gibi koyup açılanda Hamido diz çöküp, ard ardına iki tetik düşürdü. İlk patlayışta şekerin toz gibi dağıldığı, kayısının kıpırdamadığını, ikinci gümüleyişte kayısının saçılıp yok olduğu görüldü.

Marabalar tahsin çekip haykırıştılar.

Şıh Persin koltuk kabartırdı. Önündeki kaptan bir kayısı, bir şeker alıp Memo'ya uzattı:

«Al hele çancı ustası, şimdi de senin atıcılık hünerini görek.» diye alaylı meydan okudu.

Memo, sırıtıp başını salladı:

«Bizim oralarda bu nişana kancıklar kurşun sıkar. N'ola, kayısıyı şekeri ziyan etmeyek...» dedi de Hamido'yu yerin dibine geçirdi. Sonra kesesinden iki gümüş mecidiye çıkarıp Halo'ya uzattı:

Institut Kurde de Paris

«Şunları al, kurban. Yazısı turası düzgün mü bir bak! Şıha, ağalara da göster!» dedi.

Halo, söyleneni yaptı. Mecidiyeleri her gören:

«Camus gözü gibi aktır, beresizdir.» derdi. Bunun üzerine Memo, Halo'ya:

«Şimdi mecidiyeleri al, git, demin zerdelinin saçıldığı kayanın üzerine çık! Ben, tamam deyende mecidiyelerden birini havaya at Beş say Ötekini fırlat. Dediğimi anlamış mısın kurban?» ,

«Beli, anlamışım.» dedi Halo, söylenen yere seyirtti.

Şıh Persin, merakla Halo'nun ardından bakarak, Memo'nun geri çevirdiği kayışı ısırırdı.

Memo, mavzerini iki eliyle kavradı, dikildi. Halo'ya:

«Tamam kurban. Haydi dediğimi yap!» diye ünledi. Halo, mecidiyeleri bir biri peşinden, beş sayarak havaya fırlattı.

Memo, bir biri peşinden mavzerini ateşledi. Paraların ikisine de kurşun değdiğini, fırlayıp gidişlerinden anladım. Memo atıcının hasıymış da bilmezmişiz. Hay kurban! Sevinçten deliye döndüğümü görmeyeler, diye yüzümü leçeğime gizledim.

Halo, mecidiyeleri düştüğü yerden alıp koşturdu, getirdi. Birini Şıh Persin'e, birini Huso'ya verdi. İkisi de mecidiyeye kurşun değdiğini bildirdiler.

Huso:

«Sazında sözünde olduğu gibi, atıcılıkta da hünerin emsalsizmiş!» diyerek Memo'ya tahsin söyledi.

Hayranlığı artan aşiret halkı:

Institut kurde de Paris

«Hızır seni kem gözden sakına çancı ustası!» diye bağrıştılar.

Memo'nun kendinden üstün tutulmasına kızgınlığından Hamido, mosmor kesilmişti. Memo'ya bakan gözlerinden ateş saçılırdı. Sırtı yere gelmemiş pehlivanlığına güvenip kaftanını sıyırdı, pazusunu yelesini şişirdi:

«Görek, mercan ayaklı keklik, şahanla nasıl pençeleşir?» diye meydan okudu.

Memo, tüfeğini Halo'ya verirken Hamido'ya bakıp güldü:

«Bilir misin?» dedi «Pehlivan dayım söyler ki, kımı (*) otu otlayacak pehlivan, hasmını keklik, kendini şahan görür. Hak mı söyler, kızıp mı, birazdan öğrenirik. Bir var ki yerlerde kımı otunun hası yetişmiştir.»

Marabaların gülüp pıskırması büsbütün kızdırırdı Hamido'yu. Çeneleri kasılmış:

«Hele kaftanını sıyır da boyunun kaç arşın olduğunu bir ölçek!» dedi...

Memo'nun yay gibi gergin vücudu meydana çıkanda içimden bir ürperti geçti. Dün gece ölümü göze alıp hamaylı süslemiş yeleli göğsüne yatmadığıma pişmanlık getirdim.

Marabaların, çancı ustasının er yapısına hayran kaldıkları, bakışlarından okunurdu. Bazıları kendini alamaz:

«Hay aslan!» diye bağırırdı.

Davullar güreş havasını vuranda, el şaklatıp kanat çırparak pehlivanlar döğüşken iki horoz gibi bir

(*) **Kımı: Yenilen yaban bir ot.**

Institut kurde de Paris

birlerine saldırdılar. Hamido, boynunu kısıp hasmına öyle bir girişti ki, kaldırıp Memo'yu yere vuracak diye ödüm çatladı. Oysa Memo, Hamido'nun elinden alabalık gibi sıyrılır, kaşla göz arasında hasmının ardına dolanır, harmanlayıp savururdu. Düştüğü yerden kalkmağa çalışan Hamido'yla:

«Ho şahan ho!..» diye eğlenir, lâkin kalkmasına izin verirdi. Memo'nun çevikliği, ele avuca sığmazlığı, Hamido'yu deli ederdi. Kızgınlığından aklını kullanamaz, ayak bileğini kapmaya, Memo'ya fırsat verirdi. Alta düşende, Memo güreş tutmadan söylediğini yapar, Hamido'nun burnunu kımı otları üzerinde süründürürdü.

Aşiret halkı, Persin'in pehlivanını ilk kez bu hallerde gördüklerinden keyiflenirlerdi:

«Fazla otarma, çançı ustası! Salata yapmağa kımı otu kalmadı kurban!.. diye eğlenirlerdi.

Bir var ki Hamido'nun gücü, Memo'nun oyununu bozardı, bir türlü sırtı yere gelmezdi. Güreş uzadıkça uzardı. Seyredenler tırnaklarını kemirir, yumruğunu ısırırlardı: yürek çarpıntısından yerlerinde duramazlardı.

Hamido'nun tere bulandığını, soluduğunu, Memo'nun alnından başka yerinde ter bulunmadığını, dipdiri kaldığını gören Şıh Persin:

«Yetsin gayri! Pehlivanlıkta biriniz birinizden geri kalır yeriniz olmadığı anlaşılır.» diyerek Hamido'nun imdadına yetişti de pehlivanını yenilmekten kurtardı.

Memo, Monzur'da göğsüne su çarpıp ağzını çal-

Institut Kurde de Paris

kaladıktan sonra kaftanını giydi, alana döndü, Hamido'nun giyinip gelmesini bekledi.

Hamido, sallanıp ayağını sürüyerek gelende azbet ağası Huso dedi ki:

«Hele yarış seçme fırsatını bir kez de çancı ustasına ver, Şıh Persin! Hakkaniyet bunu gerektirir!»

Şıh Persin, bıyığını yoldu:

«He, verek...» dedi. «Nasıl bir döğüş tutmak teklif edersin çancı ustası?»

Memo güldü:

«Pehlivan Hamido'da döğüş tutacak hal görmezim. At koşturmağa, it döğüştürmeğe mecali kalmamıştır. Mey dillendirek desem acep mey üflemesini bilir mi!?»

Şıh Persin başını salladı:

«Dersimli olur da mey üflemesini bilmez mi hey çancı ustası, Üfler ki nasıl üfler.»

Konuşmalarına bakarsın da sanırsın ki Memo'yle yarışan Şıh Persin'dir.

«Demek güvenirsin Hamido'nun meyine,»

«Beli, çok güvenirim.»

Memo, kollarını kaldırdı:

«Öyleyse meyini üflesin de, tuz yalamış keçiyi, su içirmeden geçirsin Monzur'dan!» dedi.

Şıh Persin, göbeğini oynadıp güldü:

«Ölçüyü endazeyi kaçırmışsındır çancı ustası..» dedi, «Olmayacak bahse sürersin Emmioğlumu...»

Memo, gülmedi :

«Yiğit olan yudamayacağı lokmayı ağzına almaz!»

Şıh Persin'in çeneleri sıkıldı :

Institut Kurde de Paris

«Sen bu söylediğinin hakkından gelebilirsin he mi?»

«Beli, çok keçiyi suya götürmüş, su içirmeden getirmişim.» Sözlerinde Şıh Persin'e kinaye düşürdüğü belli olurdu. Tüm marabalar gülüşürlerdi. Şıh Persin'in gözlerini kan bürüdü, morardı. Memo'nun kendine pek güvendiği okunurdu yüzünden. Lâkin heç kimsenin böyle bir işi aklı almazdı, meraktan ölürlerdi. Böyle bir seyir, Dersim kurulalı heç görülmüş değildi.

Şıh Persin, Memo'yu yıldırmak için:

«Bu dediğini yaparsan dile benden dilediğini... Bir var ki yapamazsan, sözünü tutamadığından utanır da, kendini Tujik'ten aşağıya atar mısın?»

Huso'nun iyi yüreği, böyle kanlı bir bahse rıza göstermezdi:

«Çancı ustasını yıldırmak için bahsin endazesini, bu kez sen kaçırırsın Şıh Persin... Neden ille de kan görmek dilersin? Çancı ustası dediğini yapamazsa yenilmiş sayarık. Bahsi kazananda şıh kızile çentvari oyununa kalkarlar, olur biter. Niçin sebepsiz yere bir yiğidin canına göz dikersin?» dedi de bahse engel olmak diledi. Oysa Memo, zerrece yılgınlık göstermezdi. Şıh Persin'e meydan okudu:

«Bahsini cana minnet bilirim Şıh Persin! Sözünü tutmayan er değildir.» deyi onu da bahse bağladı.

Memo'nun gözünü kırpmadan uğruma tatlı canını bağışlaması, bir yandan beni mutluluktan gökyüzüne çıkarır, bir yandan korkunun yedi kat yerin altındaki cehennemine sürüklerdi. Bahsi kazanırsa

Institut Kurde de Paris

Şıh Persin'den isteyeceği bendim, herkes bilirdi bunu. Lâkin tuz yalamış keçi, dayanamaz da suyu içerse... O zaman Memo'nun Tujik'ten yuvarlanışı gelirdi gözümün önüne. Elimle gözlerimi kapardım. O ölürse ben de yaşamazım, diye ant içerdim. Lâkin kazanması için Tujik Babo'nun doruğuna bakıp niyazdan da geri durmazdım.

Oyunun birden kanlı bir hal alması, Memo'ya olan muhabbetlerinden, aşiret halkını endişelendirirdi. Mırıldaşır söyleşirler, Şıh Persin'in kin kusan gaddarlığına söverlerdi. Bir var ki gayri ok yaydan çıkmıştı, geri dönülmezdi. Şıh Persin, Memo'yu harcamak için, hud'akârlık edip, keçi sayısı söylenmemesini fırsat bilerek, tuz yalatıp üç keçi getirmelerini marabalarına buyurdu. Memo, 'Neden bir değil, üç?' diye sormadı.

Azbet ağası Huso, başkaca hud'a çevirmeyeler, diye yardım bahanesiyle keçi almağa, seyisim Halo'yu da birlik gönderdi.

Çok geçmeden Kösemen ile birlikte iki anaç keçiye tuz yaladıp Monzur'un öbür yakasına indirdiler. Memo, meyini alıp Monzur kıyısındaki kayalığın üzerine oturdu, üflemeğe koyuldu. Mey sesi ilkin yavaştan yavaştan bir meleyiş gibi yankılanırdı. Anasından ayrı düşmüş bir yavru oğlak seslenir sanırdınız. Öyle yanık meleyerek anasını ararda ki, dağ taş çağrısile inilerdi. Kancık keçiler başlarını kaldırmış uzaktan bakarlar, bir yavrunun hasretiyle meleşirlerdi. Derken kösemen de başladı melemeğe ve de ağır ağır Monzur'a doğru yürümeğe. Ötekiler de ardına düştüler. Sonra hızlandılar, seyirt-

Institut kurde de Paris

tiler, çapul çupul suyun içine girdiler. Mey sesine öyle meleşirlerdi ki gözlerinden yaş dökerler sanırdın. Suyun içinde yürürler, lâkin suyu görmezlerdi. Birbirlerini iteleyerek, bir ayak önce karşı kıyıya varmak dilerlerdi. Tüm aşiret soluksuz izlerdi olanları. Kimse gördüklerine inanamazdı. Tuz yalamış keçinin mey sesini su sesine yeğ gördüğüne ilk kez şahit olurlardı.

Arkadan gelen kara keçinin bir ara su şapırtısını duyduğu, duraladığı fark edildi. Tüm yürekler ağızlara tıkandı. Kara keçi tam başını suya eğdiği anda Memo, meyinin feryadını öyle bir tizlendirdi, öyle bir dillendirdi ki, kara keçi, yavrusunun imdadına koşan anaç keçi gibi meleşip ağlaşarak fırladı, öteki keçilere yetişti. Az sonra üçü de varıp Memo'nun dizi dibine yattılar. Memo ellerile onların başlarını okşadı. Boyunlarına sarılıp gözlerini öptü.

O anda tüm aşiret halkı, kancığı eri, Monzur'a aktı. Kimi gözünün yaşını siler kurular, kimisi çağrışıp söyleşirdi. Cümlesi Memo'nun çevresinde toplanırlardı, Hızır görmüş gibi niyaz söylerlerdi:

«Hak eren, dil deren, kullara nasip veren!» derlerdi.

Benim de gözlerimden yaş gelirdi. Böyle bir âşık yiğidin eşi olma mücdesi verilmiş gibi içim titrerdi.

Davullar meyler, centvari'yi daha bir kıvrak, daha bir coşkun vururlardı.

Memo, haykırışlar ortasında alana varanda kanatlandı, pervane kesildi, etrafımda dönmeğe başladı. Bin türlü hüner göstererek bende takat komaz-

Institut Kurde de Paris

dı. Öyleyken oyun gereği, yüz vermez, başımı dönderirdim.

Memo, yarışmada üstünlük sağladığı nesi varsa getirir, ayağıma yığardı. Tüfenginden, meyinden sonra cebinden çıkardığı halhalı da bağladı ayak bileğime.

O vakit, aşiretin çılgın sevgi âvazeleri arasında ben de kanat açtım oyuna. Hepsi şaplak vurup:

«Ha ha ha kurban ha!..» diye dem çekmeğe koyuldular. Lâkin ben Memo'nun yüzünden başka şey görmezdim. Mercan ayaklı bir çift güvercin gibi durmaz dönerdik. Etraf gözlerimden silinirdi. Sanırsın uçarak Tujik Baba'ya yükselirdik. Cennetin kapıları açılırdı önümüzde... Yüksekten uçarken engine düşeceğimiz, düşüp de bin parça olacağımız heç hatırımdan geçmezdi. Şıh Persin'in çatılmış, hançer olmuş kaşını, kin tutuşmuş gözlerini görsem belki Memo'ya engel olurdum: 'Vaz gel! Sırası değil kurban!' derdim. Oysa onun kara kaşlarından, kömür gözlerinden başkasını görmez, bulutlarda gezerdim. Pençesile bileğime yapışıp beni Şıh Persin'in huzuruna sürdüğünü fark etmezdim.

Şıh Persin'in yıldırım düşüren sesiyle kendime geldim:

«Ley sen kimsin ki, Ke... uşağının hasna müstesna goncasına göz dikersin? Şıh mısın, sürün celebin mi var? Ağa mısın, çiftin maraban mı var? Seyit misin, ocağın müridin mi var? Ne haddine şıh kızına talepkâr olursun? Ben sana itlerimle birlikte yal yedirmezim herif...»

O zaman anladım ki Memo, beni Şıh Persin'den

Institut kurde de Paris

istemiştir. Lâkin eniştelik sebebiyle kin bağlayan Hamido'yu alt etmesini hazmedemeyen, aşiretin muhabbet gösterisine deli divane olan Şıh Persin tüm garazını kusardı Memo'nun üzerine. El çırpan, tahsin söyleyen aşiret halkının şaşırıp kaldığı, Huso'nun sakal sıvazladığını görürdüm. Kulların, ağaların sevgisine güvenip Şıh Persin tarafından horlanacağını, Memo'nun hatırına getirmediği anlaşılırdı. Kendini savunurdu :

«Sürüm celebim yoğsa da koyuna keçiye gözyaşı döktüren meyim vardır. Korkulan bir ağa değilsem de, Tanrıdan başkasına baş eğmeyen yiğit bir yürek taşırım. Ocağım müridim yoğsa da, hünerli bileğe sahibim. Şıh kızını aç komaz, susuz bırakmazım.»

Bu hak sözleriyle Memo, aşiret halkının yüreğine girerdi. Lâkin Şıh Persin, arkalanmasına fırsat vermemek için Memo'yu konuşturmadı. Avaz avaz bağırdı :

«Bin hünerli bir çancı ustası olduğun bellidir. Düzmece hekiyelerle iki aşiret uşağını töhmet altına düşürür, bir sancak gölgesinde toplananlar arasına nifak tohumları saçarsın... Nenin nesi, kimin fesi olduğun anca' Tanrının malumudur. Çan pazarlamak bahanesiyle bir obadan öbürüne dolanıp sazle, meyle marabanın gönlüne girerek, nasıl bir fend çevirdiğini bilir miyik? Hanefî ağanın muhkem adamı mısın, Osmanlı mısın, Yezidî misin? Şıh kızını alıp aşirette söz sahibi olacaksın da, Ke... uşağını nereye götüreceksin? Bu aklı sana hangi munafık vermiştir?» diye öyle haktan görünüp konuşurdu ki,

Institut Kurde de Paris

Memo'ya onca gönül düşüren marabalar yanından açılırlar, kuşkuyle bakarlardı ona. Bir kuldan bir kul da çancı ustasından yana ağzını açıp bir söz söylemezdi. Ağalar bile pısmışlardı. Huso'nun derin düşünceye daldığı görülürdü.

Şıh Persin'in Akabalı marabaları, emir almış gibi, Memo'nun esterini getirdiler. Şıh Persin, kulların ağaların susmasından cesaret bularak:

«Al hayvanını, siktir ol burdan! Bir daha da heç görükme. Şunu bil ki bu obada dolandığını duyanda sağ çıkarmazım seni... Şimdi var git elimi kana boyamadan!..» dedi.

Memo'nun gitmeden dönüp bana baktığını sezerdim. Lâkin yıkıldığım yerden başımı doğrultamazdım. Ayak bileğimde halhalını yadigâr bırakarak Memo, çaresiz çekildi, gitti. Aşiret halkı da kuyruğunu kısıp dağıldı. Şıh Persin, ağalarla çatışır korkusuyla soluyup homurdanarak ayrıldı göze'den. Tatlı hayallerim cam gibi kırılıp saçılmıştı. Leçeğimin altından inci gibi yaş dökerdim. Memo'nun çanları, Monzur suyu gibi akıp uzaklaşırdı.

Institut Kurde de Paris

23

Devrisi gün Şıh Persin'in Akabalı tüfekçilerinden ikisi, sırtlarından hançerlenmiş olarak ölü bulundular. Şıh Persin erkenden obayı ayağa kaldırdı:

«Çancı ustası yemiştir bu boku. Heç şüphe yok, bizden öc almağa gelende kıymıştır canlarına. Lâkin siz ne güne dursunuz? Herif konağımıza so-

kulur, siz kulağınız üstüne yatarsız! Yoğsa Akabalı'ları hançerlemelerine göz mü yumarsız? Tüfekçi değil kaz çobanı olamazsız siz... Tez tüfeklerinizi soyunup yıkılın, elimi kana boyamadan! diye Ke... uşağı tüfekçilerini konaktan kovdu. Kendi tüfekçilerine sille tokat girişti. Berikiler kendilerini Şıh Persin'in hışmından korumak için:

«Gözümüz dilimiz kurusun ki bizim suçumuz yoktur kurban... Hamido'nun nöbeti sırasında olmuştur olanlar.» diye ağlaştılar.

Bunun üzerine Şıh Persin, ağzından köpük saçılarak Hamido'nun üzerine yürüdü:

«Üle sen nasıl bir pehlivansın ki, bir çancı ustasına hamur gibi ezilirsin? Ule sen nasıl bir tüfeçisin ki, gözünü dört açacağın bir zamanda uykuya serilirsin? Ule Akabalı kardaşların hançer altında can verirken sen göt şişirir, yatarsın he mi? Ule yidirdiğim içirdiğim haram sana ule!» diye kırbaç üşürdü, yıktı yere. Tekmeye kırbaca kanamadı, marabadan birinin elindeki mavzeri kaptığı gibi, aşiret halkının gözleri önünde biçareyi kurşunladı, yere serdi. Göz dağı yiyen marabalar çil yavrusu gibi dağıldılar.

Oysa azbet ağası Huso, can çekişen Hamido'nun yanına vardı, başını dizine yatırdı, yaralıya su içirmek diledi. Lâkin marabadan birinin koşturduğu bakracı dudağına değdirmeden boynu büküldü, başı devrildi biçarenin, dünyasını değiştirdi.

Şıh Persin, azgın boğa gibi tepinirdi:

«Na hak yere elimi kana bulamışım namertlerin yüzünden. Gayri kendi uşağımdan başkasının

Institut Kurde de Paris

gözcüsü, tüfekçisi bana gerekmez!..» diye Ke... uşağı tüfekçilerinin yerine, Akabalı tüfekçileri koyacağı belli oldu.

Şıh Persin, el pençe duran Akabalı marabalarına hayvanları hazırlamalarını, ölüleri toplamalarını buyurdu. Naaşlar esterlere sarıldı. Şıh Persin, atına atladı. Marabalarını, ölü yüklü esterlerini ardına kattı. Azbet Ağası Huso'ya selâm bile vermeden çekti gitti. Hamido'nun sıcak naaşından kan damlardı.

Sonradan duyduk ki Hamido'nun avradı divane olup dağlara düşmüş. Şu türküyü söylermiş:

Mağaranın önünde
Silâhları belinde
Hamido canın verdi
Emmisinin elinde.

24

Şıh Persin gidende Huso'nun yanına vardım. Geldiğimi duymadı sandım. Oysa duymuş. Dalgın bakışını bozmadan:

«Bilir misin şıh kız,ı» dedi, «bu namert mazlum kanını boşuna akıtmaz. Bir büyük düzenin peşindedir. Başımıza çok işler açılacağından ürkerim.» Gözlerinde keder okunurdu Huso'nun. «Biçare Hamido'yu kurşunladığı gibi, o iki marabayı da heç şüphe yok Şıh Persin hançerlemiştir. Hanefî ağaya yataklık etmeleri sebebiyle canlarına kıymıştır. Boş boğazlık edip onları kendinin kışkırttığı ortaya çıkar kuşkusundan kurtulmak istemiştir de, vücutlarını ortadan kaldırmıştır. Onca tüfekçinin dağda derede

Institut Kurde de Paris

gözcülük ettiği gece vakti, dışardan yek başına bir kul nasıl gelir de, işler bu hayınlığı? Namert elini kana bulayıp vebalini çancı ustasına yıkar ki, bir taşla iki kuş vura... Elimle komuş gibi bilirim böyle olduğunu... Dün çancı ustasını na hak yere suçlayıp kovmuştur obadan. Şimdi çamurunu daha da sıvaştırır. Lâki ördüğü yumağın bir ucu elimize düşmüştür. Biçare Hamido, soluğu sönerken, hanefî ağa narına yandığını söylemiştir. Ne var ki ölüler konuşmaz. Namerdin çancı ustasını rahat komayacağından yılarım.

«Ne söylersin Huso Emmi? Sakın çancı ustasının canına mı kast eder?» diye dövündüm.

Huso, başımı okşadı:

«Momo'nun yiğitliğini, atıcılığını gözleriyle görmüştür. Açıktan canına kast edemez.»

«Öyleyse, çancı ustası marabalarımı hançerlemiştir, deyi cendermeyi üzerine salar.»

«Yok kurban!» dedi Huso, «Persin buna cesaret bulamaz. Hamido'yu aşiretin gözü önünde kurşunlamıştır, onun da hesabı sorulur diye korkar, cendermeyi bu kanlı işe karıştırmaz... Hele n'edecek bir görek... Namertliğinin kokusu tez belli olur.»

25

Üç gün geçti geçmedi, Şıh Persin yüz kadar atlı ile obaya döndü. Konağı, getirdiği Akabalı tüfekçilerin gözcülüğüne emanet etti. Hemen ağaları huzuruna çağırıp özürünü de söyledi.

«Hanefî ağanın başımıza ne işler açacağı bilin-

Institut kurde de Paris

mez. Çancı ustasının canıma kast etmesinden de korkum vardır. Bu sebebe getirmişim marabalarımı» dedi.

Bir var ki daha o gün, Memo'nun haramiler tarafından kaldırıldığı rivayeti duyuldu. Kimi, komunda döküm yaparken basıldığını, takımlarının, dökümlerinin talan edildiğini, komunun yıkıldığını söylerdi. Kimi, Nazimiye'ye çan pazarlamağa gidende yolunun haramiler tarafından kesildiğini, malının pulunun yağmalandığını, kendinin hançerlendiğini rivayet ederdi.

Benim göğsüne kapanıp ağıda durduğumu, döğünüp saç yolduğumu görende Huso Emmi, Halo'yu işi kökünden tahkikat etmeğe gönderdi. Nazimiye'de Halo'nun Ali adında, âşık bir cenderme ayakdaşı olduğunu bilirdi.

Halo, gece karanlığında, kimseye sezdirmeden ayrıldı obadan. Beş gün görünmedi. Bu beş gün ne yapıp ettiğimi, nerelerde oyalandığımı bilmezim. Yere mi basardım, uykuda mı gezerdim heç farkında olmazdım.

Meğer cenderme Ali, vazifeyle Elâziz'e gittiğinden Halo dönmesini beklermiş, bu sebebe oyalanırmış.

Halo'nun getirdiği haber bir mertebe yürek ferahlatıcı idi. Halo, cenderme Ali'den öğrenmiş ki, Memo'yu köyünden haramiler kaldırmamışlardır, cendermeler yakalayıp götürmüşlerdir.

Ben, Memo yaşar diye yüreğimi bastırıp Tanrıya şükranımı sunanda azbet ağası Huso:

«Cenderme ne sebebe çancı ustasını yakalamış götürmüş, öğrenmiş misin?» diye sordu.

Institut Kurde de Paris

«Beli!» dedi Halo. «Namerdin biri gammazlamış ki, çancı ustası isyan kışkırtıcısıdır, çan satma bahanesiyle yaylaları obaları gezer. Dersimliyi Kemal Paşalıya karşı ayağa kaldırır deyi...»

Huso, sakalını sıvazladı:

«Kimin gammazladığını sormağa hacet yoktur. Cendermeyi salan heç şüphesiz Şıh Persin'dir. Çancı ustasının baskınından yılar görünüp konağı Akabalı marabasile doldurması, bizi yanıltmak içindir. Namert, çancı ustasını isyankârlıkla suçlar ki, kadı fermanile yağlı ipe çektire.»

Bu sözlerini duyup dizlerimi döğdüğümü gören Halo:

«Boşuna döğünürsün kurban!» dedi, «Cenderme Ali, çancı ustasını bir âlâ korumuştur.»

«Korumuş mudur? Tövbe inanmazım kurban... Bizi teselli için böyle söylersin. İsyankârlık töhmetiyle eline düşen Dersimliyi cenderme heç koruya? Babomu n'ettiklerini bilmez misin?» dedim kuşkuyla.

Halo güldü:

«He vallaha da korumuştur. Karakolda bileğine kelepçe vurup çancı ustasını cenderme Ali'ye teslim etmişlerdir dürülü kâğıdınan. Hani Elâziz kadısına götürsün deyi... Karakol çavuşu yanına bir cenderme daha katmış: 'Azılı haramidir. Gözünüzü dört açın!' diye tembih geçmiştir. Lâkin gece mola yerinde Memo, dertli dertli türküye duranda, cenderme Ali, bileğine kelepçe vurulanın âşık bir kul olduğunu, haramiye benzer bir yanı bulunmadığını fark etmiş. Tanışıp görüşmüşler, söyleşip anlaşmışlar. Cenderme Ali: **'Bir hatırlı ağanın gammazı olmadan cender-**

Institut Kurde de Paris

me çavuşu sen gibi bir âşığın bileğine zincir bağlamaz kurban... Lâkin bir âşık da, göz göre bir âşık kardaşını yakmaz. Bu kâğıdınan seni götürüp kadıya teslim edende asılmana ferman yazılır. Önce şu kâğıtları yok edek!» deyi Memo'nun dürülü kâğıdını ateşe atmış.»

Dayanamadım :

«Cenderme Ali, yiğidin hası imiş. Memo'yu salı mı vermiştir?» diye bağırdım.

«Yok kurban!» dedi Halo, «Salıvermemiştir. Cenderme Ali, çancı ustasına demiş ki: 'Dilersen, dama tıkılmayı göze alıp zincirini çözeyim, salıvereyim seni... Bir var ki, her kimse o namert ağa, peşini bırakmaz, adamlarına boğazlatırlar seni, gençliğine yazık olur.' demiş. 'En iyisi gel, seni esker kaçağıdır, deyi şubeye götürek, eskere sevkiyat ettirek. İzini yitirtek kurban!' demiş. Memo'nun âşık yüreği, Ali'yi dama tıktırmağa razı olmadığından, boyun eğmiş: **'N'ola, dediğin gibi olsun kardaş!'** demiş. Elâziz'e varmışlar, cenderme Ali, Memo'yu Diyarıbekir kışlasına sevkiyat ettirmiş.»

Azbet Ağası Huso, sakalını sıvazlıyarak dinlerdi Halo'yu. Memo'nun esker edildiğini öğrenende :

«Her işte bir hayır vardır.» dedi. «Çancı ustasının nasibinde kışla terbiyesi görmek de yazılıymış... Canı emniyette olanda varsın eskerliğini yapsın... Bi var ki, çancı ustasının Diyarıbekir'de eskerlik ettiği, Şıh Persin'in kulağına gitmemeli. Ağzınızı muhkem tutun! Gayrı Şıh Persin'le rahat uğraşırık kurban! Hele azbet ağalarına haber salın ki gelsinler.»

Institut Kurde de Paris

Akşam meşveret kurulanda azbet ağası Huso söze durdu:

«Ke... uşağının edeleri (*), azbet ağası kardaşlarım!» dedi, «Şıh Persin, sözünden hulfedip gemi azıya almıştır. Aşiretin işlerini bize danışmadan, keyfince yürütür olmuştur. Şu kısa zaman içinde etmediğini komamıştır. Bildiğiniz gibi, şıh kızının namusunu koruyan âşık yiğit çancı ustasına olmadık hakaretlerde bulunmuş, obayı dar getirmiştir. Aşiretimizin onuruna leke sürdürmeğe kalkışan hanefî ağadan hesap sorulmasını bir yana itmiş, suçlu mu, suçsuz mu araştırmadan, Hamido'yu kendi eliyle kurşunlamıştır. Kimin hançerlediği bilinmeyen iki marabanın ölümünü bahane tutarak hod-be-hod aşiretimizin tüfekçilerini kovmuş, şıh konağımızı Akabalı tüfekçilerle doldurmuştur. Yarın daha ne işler açacağını kestirmek mümkün değildir. Buna dur! denilmesinin zamanı gelmiş de geçer. Eğerçe diretmezsek yüz bulur, adamlarının silâhına güvenip obamıza temelli sahip çıkmağa yeltenir. Bu sebeple vakit fevt etmeden Seyit Raşo'ya varıp itirazımızı söylemeliyik. Şıh Persin'in örfümüze geleneğimize saygılı davranacağına o kefil olmuştur. Belâyı başımıza sardırdığı gibi çözmenin çaresini de o bulur, helbet... Aşiretler divanını mı toplar, ne eder?»

Huso'nun tedbiri uygun görüldüğünden, devrisi gün yola çıkılması kararlaştı. Huso, Halo, bir de ben

(*) **Ede:** İhtiyar

Institut kurde de Paris

gidecektik. Yanımıza bir manga tüfekçi alacaktık.

Sabahleyin hayvanlara binip yola çıkacağımız sıra Şıh Persin konak kapısında belirdi, silâhlı marabası arkasına dizildi. Şıh Persin:

«Tedarikine bakılanda uzak yolculuğa çıktığın anlaşılır Huso... Nere gidersin? Şıh kızımı nere götürürsün? Hanefî ağanın adamına başgöz edemedin, şimdi de başkasına mı satmak istersin yavruyu? Ben burada ester başı mıyım ki, iznim almağı düşünmezsin?» diye çıkıştı. Halinden hır çıkarmak istediği anlaşılırdı.

Azbet ağası Huso, heç istifini bozmadı:

«Keyfimin dilediği yere giderim. Ağalarına, kullarina verdiği sözden hulf etmiş bir şıhı, örfümüz şıh tanımadığından, gideceğimizi sana duyurmağa lüzum görmemişim. Şıh kızının terbiyesi, korunması da has babasınca bana verildiğinden onu yanımdan ayırmazım.» dedi.

Şıh Persin, kızgınlığından ateş kesildi:

«Demek kulluğuna bakmaz, biat andını hiçe sayar, şıhına karşı gelirsin he mi? Ule ben kimim, sen kimsin?» diye bağırdı.

Huso, dişleri arasından:

«Kim olduğumuz yarın aşiret divanında belli olur. Ant bozmanın hesabı da elbet sorulur.» diye gidişimizin bu sebepten olduğunu açığa vurdu.

Şıh Persin, burnundan solurdu:

«Yani ki Seyit Raşo'ya gidersin, divan toplamayı murat edersin, he mi?»

Azbet ağası Huso, omuzlarını kaldırdı:

«Benim bir muradım yoktur. Törenin, örfün di-

Institut kurde de Paris

lediği olur.» dedi. Atına topuk değdirip bize: «Yürüyün!» diyende Şıh Persin, marabalarına bağırdı:

«Çevirin şunları!..»

Akabalı marabalar, ellerinde tüfeklerle etrafımızı çevirdiler, hayvanlarımızın yularına asıldılar

Huso, gözlerinden ateş açılarak kükrerdi:

«Haramilerini ne sebebe getirdiğin şimdi daha iyi anlaşılır Şıh Persin... Lâkin Ke... uşağının zora boyun eğeceğini sanarak aldanırsın... Örfümüzü geleneğimizi şimdiye dek heç kimseye çiğnetmemiştik, şimden sonra da çiğnetmezik.»

Bunu söyleyende kırbacile tüfekçilere girişti:

«Savulun ule haramiler!» diye bağırdı. Lâkin tüfekçiler, hayvanlarının başını bırakmadılar.

Şıh Persin güldü:

«Hele gitmekte acele etme herif!» dedi, «İki gün sonra yola çıksan n'ola?.. Yarın obamızda Elaziz Paşasının ziyaretini bir gör! Sözlerini bir duy! Ola ki Seyit Raşo'nun bize karışmağa bir hakkı kalmadığına aklın yatar da, fikrini değiştirirsin!»

Böyle bir ziyaretten haberi olmadığından Huso Emmi duraladı:

«Hırs gözünü bürüdüğünden, töreyi andı hiçe sayar da, Kemal Paşalının hizmetine mi girersin? Dersim kanı taşıdığını unutur da, Dersim aşiretlerine hayınlık mı edersin?»

Şıh Persin tükürdü:

«Törenin turanın adı batsın!» dedi, «Töreniz örfünüzle kolumu ayağımı bağladığınız canıma yetmiştir. Seyit Raşo'ya haraç vermekten usanmışım. Malıma kuluma bir tamam sahip olmak isterim.»

Institut Kurde de Paris

Huso'nun gözlerinde tiksinti okunurdu:

«Ne hakkında yaparsın bunu? Elaziz Paşasının himayesine mi güvenirsin ki, Ke... uşağının azbet ağasını, şıh kızını haramilerine çevirtirsin?»

Şıh Persin, bir hışım, elini koynuna atıp bir kâğıt çıkardı:

«Heç kimsenin himayesine ehtiyacım yoktur. İşte bunun hakkına bundan böyle şıhlığımın keyfini sürerim.» diye salladı. Çevre gibi koca bir kâğıttı. Üzerinde mumu, mühürü tamamdı.

Azbet ağası Huso, horlukla bakardı Şıh Persin'in salladığı kâğıda:

«O nedir ki, Padişah fermanı mıdır?» deyi eğlendi.

Şıh Persin, nisbet verir gibi kâğıdı dudaklarına götürdü, öptü:

«Padişah fermanı nedir ki, hey babo, Padişah fermanı bunun yanında kirli çapıt gibi kalır. Bir kâğıt ki, Ke... uşağının tüm köylerini, mezraasını malım; ağasını marabasını kulum eder. Buyruğuma karşı geleni kurşunlamama destur verir. Tapu senedi, derler bir kâğıttır ki, Padişah fermanından muhkemdir. Elaziz Paşasının kapısından verilmiştir. Üzerinde turası vardır, görür müsün?»

Huso, inanmazdı, başını salladı:

«Olmayacak sözler söylersin Şıh Persin! Ke... uşağının toprağı heç tapuya sığa? Elâziz Paşası kim olur ki, Dersim örfünü töresini çiğneyerek ecdat yadigârı obamızı mezraamızı sana mal; ağasını, marabasını kul eder? Olacak iş değildir bu... Kizip söylersin, hiyle düzersin!..»

Institut kurde de Paris

Şıh Persin, tapusunu keyifle dürdü, koynuna yerleştirdi:

«Ne zoruma kizip söyleyem? Sözüm haktır. Dara çekilen Şıh Abdo'nun toprağı, Paşa kapısından, bana tapılanmıştır. Yiğit Paşa, yarın obamı ziyarete gelir. Hem şıhlığımı kutlayacak, hem de Kemal Paşalı'nın nişanını, beratını verecektir. Sözüm hak mıdır, kizip midir, o vak't Paşa'nın kendisinden sorar, öğrenirsin cesaretin varsa...»

Bunu duyanda tüm şaşırıp kaldık. Meğer ki namert, Ke... uşağına keyfince hükmetmek için olmadık çarelere baş vurur, hileler dönderirmiş de biz uyurmuşuk. Meğer alçak, araya adamlar koyarmış, Elâziz'in abukatlarına, efendilerine avuç avuç altın dökermiş, kâğıtlar gelir gidermiş de haberimiz yoğmuş. Meğer rahmetli şıh babomun, sağlığında anamla bana tapuladığı aşiret mallarını kendi üzerine geçirtmiş de bilmezmişiz. Coook sonra öğrendik bunları.

Şıh Persin, şaşkınlığımıza bakıp keyiflendi:

«Hele hele, bundan böyle olacakları görende daha çok şaşırırsınız...» dedi. Sonra kaşları yıkıldı tüfekçilerine:

«Şu kancığı anasının yanına götürün! Öteki ağaları da alın gelin buraya!.. Oba halkını da divana çağırın ki, cümlesine buyruğumuzu duyarak!» diye gürledi.

Beni attan indirip konağa götürdüler. Boş boğazlığıyla Memo'nun obadan koğulmasına fırsat veren anamla dargın olduğumdan, sırtımı dönüp pencerenin başına oturdum.

Institut Kurde de Paris

Çok geçmeden konağın önünde marabalar, sığırtmaçlar çoluk çocuğuyla toplandılar. Ağalar, edeler yerlerini aldılar.

Şıh Persin, konağın sekisine çıkıp buyruğunu duyurdu:

«Ke... uşağı obası bugünden sonra tapılı malım, ağası marabası kulum olmuştur. Eğer ki sadakatle kulluk ederseniz gözünüzü budaktan sakınmazsınız, gelen yıl ağalık hakkımı sekizde bir yerine öşür alırım. Talandan ganimet payınızı arttırırım. Kızların başlık parasından bir ağalık hakkı verirsiz, gayrisini size bağışlarım. Oğlan bebelerinizin onaltı yaşına dek anasına babasına kulluk etmesine göz yumarım. Beni sadakatinize inandırırsanız evvelbaharda doğacak kuzularınız için sonbahardan para dağıtırım. Başkaları üçte bir vermişse ben size yarımdan hesap görürüm.»

Marabalar:

«Hüde te kadim bike!»

«Hüde te bihile!»

«Hüde te mazım bike!» (*)

diye duacı oldular.

Şıh Persin gözlerini açtı:

«Bir var ki sadakatsizliğini sezdiğim, gayretinde kusur gördüğüm kulu heç bağışlamazım. Ya ağaca asar, ya beynine kurşun sıkarım. Pazarlığım peşindir. Ke... uşağı obasında kalıp bana kulluk etmek isteyene malım, kesem açıktır. Lâkin istemeyen var-

(*) «Tanrı seni daim etsin!»
«Tanrı seni bağışlasın!»
«Tanrı seni yüceltsin!»

Institut kurde de Paris

sa üç gün içinde pırtısını toplayıp kendisine başka bir şıh arasın ki, sonunda pis kaniyle elimi bulamasın.»

Marabalardan soluk çıkmazdı. Başları yerde dikilirlerdi. Şıh Persin'i heç birinin sevmediğini bilirdim, lâkin bir kuldan bir kul da: 'Ben sana kulluk etmezim.' demeğe cesaret bulamazdı. Nere gider, kime kapılanabilirdi fukaralar?

Şıh Persin, bir kuldan ses çıkmadığını görende:

«Yarın Elaziz Paşası obamızı ziyarete gelir, Kemal Paşalı'dan nişan getirir. Kaftanınızı yuyun, temizleyin! Gelenlere saygıda kusurunuz olmaya! Ağızdan dolma tüfeklerinizi, yivi aşınmış mavzerlerinizi getirip tüfekçi çavuşu Maho'ya bugünden teslim edin! Onları Paşaya verek ki, aşiretimize teveccühü arta... İleride vurguna gidende müceddet mavzer verilecektir size!.. Şunu da hatırdan çıkarmayın ki, bir şey sorulanda yanılır da cevaba durarsanız, Paşa gidende pişman ederim sizi...»

Şıh Persin sözünü bitirende bıyığını yolup oba halkına baktı:

«Bir diyeceği olan var mı?» diye sordu.

Baktım, «Ben varım!» diye azbet ağası Huso ileri çıktı. Şıh Persin karanlık bakışlarını çevirdi Huso'dan yana:

«Ne söylemek istersin? Gene bir fitne mi kurarsın?» diye homurdandı.

Huso'nun kaşları hançer oldu çatıldı:

«Edelerin ağaların fitneyle, hud'ayla işi yoktur. Örfe töreye bekçilik ederler güçleri yeterse.

Institut Kurde de Paris

Fitne kuranın, fend çevirenin kim olduğu ortadadır. Hak mıdır, kizip midir? bilmeyiz. Söylersin ki koskoca aşiret obasının tapusu Paşa kapısından sana verilmiştir.»

Şıh Persin, koynundan kâğıdını çıkarıp bu kez Huso'nun üzerine fırlattı:

«İşte hüccetl! Al, gözüne sok ki yazısını turasını seçip kaail olasın! Bu yazıyı sökemezim, dersen varıp hökümat kapısından sorarsın!» dedi.

Azbet ağası Huso, yere düşen kâğıda el sürmedi:

«Tutak ki, bu kâğıt hökümat kapısından verilmiştir sana. Tutak ki Elaziz Paşası turasını basıp obamızı sana bağışlamıştır, sen de bunu kabullenip töreyle değil de turayla aşirete hükmetmeğe yeltenirsin. Böyle olanda gayri bu obada bize yer kalmamıştır. Ben, töreye saygısı olmayan, tura hakkına obaya hükmeden bir şıha edelik, muhtarlık şöyle dursun, kulluk etmeğe rıza göstermezim. Verdiğin mühlet içinde pırtımı alıp göçer, giderim. Bunu duyurmak istemişim.»

Şıh Persin tüfekçisinin yerden alıp saygıyla uzattığı kâğıdını kapıp koynuna soktu. Keyifle sırıtıp:

«Buna pek sevinmişim. Bet sıfatını görmekten kurtarırsın beni.» dedi.

Lâkin Navruz Ağayla Ede Cağfero ve de seyisim Halo'yle kırk kadar eski Ke... uşağı tüfekçisi ileri çıkıp:

«Biz de kalıcı değilik!» diye göçmeğe talip olanda Deli Hazel'in, keçisini sürüyüp geldiği görüldü:

Institut Kurde de Paris

«Analığımla biz de Huso Babomuzdan ayrılmazık.» diye, gidecek olanlara katıldı.

Buna Şıh Persin'in keyfi tüm kaçtı. Kızgınlığı kan oldu yüzüne çıktı. Bar bar bağırarak:

«Ağalarının, edelerinin t...ğı dibinden ayrılmayacak daha kim varsa bugünden tezi yok, siktir olsunlar obamdan. Göçmenin ne olduğunu, perişan sürünüp, acından ölsünler ki anlasınlar...» diye gözdağı çektikten sonra tüfekçisine:

«Birine de engel olmayın!» dedi, yürüdü. Konağın kapısına varanda dikildi:

«Lâkin götürecekleri tüm hayvanların diyetini, ağalık hakkımı, çırağ paramı bir tamam isterim. Vermeyeni bir adım attırmayın!» dedi. Tüfekçiler Hazel'i tartaklayıp keçisini elinden aldıkları sıra Şıh Persin içeri girdi. Deli Hazel kendini yere atmış:

«Anacığımı nere götürürsünüz?» diye debelenirdi. Aşiret halkı ise ağaların etrafını sarmıştı. Gözyaşı döker feryat ederlerdi:

«Bizi garip koyup nere gidersiniz? Siz gidende halimiz nice olur? Vay başımıza gelen, vay canımıza gelen!..» diye ağlaşırlardı.

Benim de gözümden kanlı yaş dökülürdü. Ayrılık acısı yüreğimde kor olur yanardı. Yalnız Huso'yu değil, onunla birlik Memo'yu da yitirdiğimi derin derin duyardım. Ağalardan bir korkusu kalmayan Şıh Persin'in yapacağını bilirdim: Gelin kofisini tez günde başıma geçirirdi.

27

Elaziz Paşası, devrisi gün ardında bir bölük leş-

Institut Kurde de Paris

keriyle obayı ziyarete gelende, Şıh Persin göçecek ağaların komlarından çıkmasına izin vermedi. Kapılarında hançerli gözcüler bekletti.

Şıh Persin'in zoruyla gelenleri karşılamağa giden Ke... uşağı marabasının ağzını bıçak açmazdı, canlı cenaze gibi yürürlerdi. Şıh Persin'in adamları sağa sola koşuşurlar, kurbanlık koçları sürürler, paşaya sunulacak armağanları, kullardan derlenmiş tüfenkleri taşırlardı.

Sonradan anama anlatırken ağzından duymuşum ki, Şıh Persin, göze'nin önünde, ayağı dibinde kurbanlar kestirmiş, bir yağız at, bir hançer; tuluk tuluk yağ, peynir armağan sunmuş.

«Bunlar da obanın tüfenkleridir. Aşirette bir tüfenk komamışım.» diye övünerek üç büyük demet tüfenk teslim etmiş Paşa'ya. Dersim'de tüfenk derleten Paşa, bundan ziyadesiyle hoşnutluk getirip Şıh Persin'e murassa bir kılınç armağan etmiş.

Bunun üzerine Şıh Persin, Paşa'yı göze'ye götürmüş, seyitlere dua okutmuş. Gölleğe atıp sadakat andı içmiş.

«Şıh Persin bundan böyle kulun burbanındır.» demiş.

Yemekler yenilmiş, yağlı ayranlar içilmiş. Leşkerin önüne kazan kazan pilâv dökülmüş, lenger lenger yoğurt taşınmış. Konuklar kalkanda, sinilere Şıh Persin'in marabası üşüşmüş, kalanı onlar temizlemiş, Paşa'ya, Şıha hayır dua söylemişler.

Şölenden sonra divan kurulmuş. Aşiret halkı elpençe Paşa'nın karşısına dizilmiş. Paşa, uzun uzun Şıh Persin'in methini söylemiş. Kemal Paşa'lının gön-

Institut Kurde de Paris

derdiği nişanı göğsüne takmış, beratını eline vermiş. Sonra kullara dönmüş:

«Ey Ke... uşağı!» demiş, «Şıhınız devlete sadakat göstereceğine çakıl döküp ant vermiştir. Siz de Şıhınıza sadakatle hizmet edin! Öşürünüzü, haracınızı zamanında verin, iyi bir vatandaş olun ki, sizinle iftihar edek. Eğer ki siz zagonlara saygılı, vazifeden kaçmaz, iyi bir kul olursanız, şıhınız kadar biz de sizi gözedirik. Obanızı mamure kılmağa heç bir yardımı esirgemezik. Yol açtırırık, köprü kurdururuk. Dersim'i Elaziz'e bir sağlam bağlarık ki, hastanızı hekimlere baktırmağa, bebenizi okutmağa imkân bulursunuz. Kök söker, mezraa açarsanız; pulluk, tohumluk veririk. Mahsulünüzü ziyade ederik, obanıba bereket getiririk ki, sürü kaldırıp yol kesmenin, kervan soymanın kökü kazına!..» demiş.

Biçare marabalar, Elaziz Paşasının bir sözünü anlamadan dinlerlermiş. Paşa soluk alanda, Şıh Persin'in bellettiği üzere:

«*Tanrı Kemal Paşa'nın* devletine zeval vermeye!» derlermiş. Beceremeyenler:

«Hüde Paşa mazım bike!» söylermiş.

Paşa, nasihatını bitirende Şıh Persin'le sarmaşmış:

«*Bir daha obana ne zaman* gelirim, bilmezim. Göreyim seni Şıh Persin! Dersim'de efendilerin işini kolaylaştırasın!» demiş. Şıh Persin yaltaklık etmiş:

«Gözün arkada kalmaya Paşam! Her buyruğun başım, gözüm üstüne! Lâkin obamızda seni tez günde görmek, ayağına yüz sürmek dilerik. Kızımızın düğününde bizi garip komazsın herhal!» demiş.

Institut kurde de Paris

Elaziz Paşası, gelin kofisini kendi diktireceğini, düğünde de hazır bulunacağını söyleyerek atına binmiş, leşkerini peşine takmış. Babalığım da adamlarıyla at binip, konuğunu uğurlamağa gitmiş.

Oy anam oy! Demek benim de kınam yakılır, köküm sökülürmüş de haberim yoğmuş.

Paşa gidende Şıh Persin'in konakta bıraktığı çavuşu, ağaların yanına varıp:

«Şıh babomuz, göçecekler, ben dönesiye, denk sıkıp obamı terk edeler: buyurmuştur. 'Ağalık hakkımı da bir tamam isterim.' demiştir. Gayri siz bilirsiniz...» diyende, olup bitenleri pencereden izleyip, Şıh Persin'in obayı ele geçirdiğine kuşkusu kalmayan ağalar, istenen parayı vererek gitme hazırlığına koyulmuşlar. Aşiret halkı, niyazlarının faydasızlığını görerek, gidenlerin yardımına sarılmışlar. Bir yandan denkleri sıkar, hayvanları yükler, bir yandan ah! çekip Paşa'ya, Şıha beddua yağdırırlarmış.

Hazırlıkları tamamlananda ağalar, tüfekçiler konağa helâllığa geldiler. Azbet ağası Huso, anama el öptürdü:

«Sağlıkla kal, Şıh Ana! Şıh Persin'in eline düşen Ke... uşağını da, seni de İmam Ali hıfzede! Elbet ki mazlumun ahı yerde kalmaz!» dedi, helâllık diledi. Anam burnunu çekip, gözünün yaşını silmekten bir şey söyleyemezdi.

Huso, kolundan tutup, bana anamın elini üptürdü, ikimizi barıştırdı:

«Gayri obada anandan başka muinin yoktur Şıh Kızı! Alın yazın neyse çekeceksin!» dedi. Boşanıp ağladığımı görende bağrına bastı:

Institut Kurde de Paris

«Ağlama kurban» dedi, «Tanrıdan heç bir vakit umut kesilmez. Dilerse en umulmadık zamanda muradına erdirir kulunu. Bu sebebe her zorluğa gögüs ger! En umutsuz gününde de umudunu yitirme! Yüreğini heç bir zaman bozma! Yüreği temiz olanın, kusur işlese de kusuru bağışlanır. Bu sözlerimi kulağına küpe eylersen her zorluğu yenersin.» dedi.

Hak söylermiş de bilmezmişim. Beni sözle teselliye çalışır sanırmışım. Öksüzlüğümün acısı, çaresizliğimin utancı içinde gidenleri konak kapısına dek uğurladık. Tüfekçiler dışarı çıkmamıza izin vermediler.

Aşiret halkının gözyaşları, 'Bizi bırakıp nere gidersiniz?» feryatları arasında göçenler, Monzur deresinden şikeftan yoluna çıktılar. Şıh Persin'le karşılaşmamak için ters yoldan giderlerdi. Deli Hazel en arkada yürür, durmadan:

«Analığımın südi haram!» diye bağırırdı.

Institut Kurde de Paris

28

Şıh Persin, obaya dönüşünde göçecek olanların göçtüğünü, kalanların dertli ağıtlı döğündüğünü görende, ayağı tozuyle gözdağı çekmeğe girişti. Elaziz Paşasına saygıda kusur işledikleri bahanesiyle yaşlısını, gencini kırbaçlayarak, bundan böyle obadaki nizamın kökten değişeceğine delil gösterdi. Nizam değişti ki ne değişti. Üç gün sonra obada yer yerinden oynadı. Şıh Persin, yerin, değiştirmedik adam komadı: «Mezraada barınan genç ma-

rabayı şikeftanda oturmağa zorladı ki, aç kalmak istemeyeni soyguna gönüllü katıla. Tüfekçilerin yaşlılarını mazraaya sürdü, öşürü yedide bire çıkardı ki, karısı çocuğuyle kök söküp toprak açalar., mahsulünü arttırmağa, nafakalarını çıkarmağa zorlanalar. Evli erlerin her birinden yirmi mecidiye hayme parası istedi ki, gömülü paralarını toplaya, kendinden başka tutunacak bir dalları kalmaya... İşe yaramaz kulları, zayıfları, hasta erleri asker kaçağı deyi toplatıp sevkiyat ettirdi ki, kışlada iki yıl Osmanlı kazanından yiyip içip semireler, semiz boğa gibi güçlenip döneler, işe koşulalar. Ağalardan, kullardan boşalan haymelere Akabalı obasından göçürdüğü marabaları getirip yerleştirdi ki, dilediği zaman obamızda fitne çıkara...

Ve de şimdiye dek Dersim'e duyulmadık bir iş daha gördürürdü ki, tüm şaştık: Elâziz'den gelen efendilere obanın marabasını mal gibi saydırıp kütüğe geçirtti. Bir var ki Akabalı uşağından bir kulu kütüğe yazdırmadı.

Olup bitenler karşısında heç bir kul ağzını açıp bir söz söyleyemezdi. Bir arkalayanı kalmadığından tevekkül gösterip Şıh Persin'e itaat ederdi. Nasılsa Maro, derler seksenlik bir ihtiyar maraba yakılıp:

«Bu günleri göreyim, diye mi Hude canımı almamıştır?» demiş. Şıh Persin'e yetiştirmişler. O da Maro'yu, kendi gibi yaşlı avradile yakalatıp:

«Bir mal olsan şimdiye ezrail seni sağ komazdı. Onun elini bulaştırmak istemediği pis kanı ben de elime bulaştırmazım. Yıkılın gidin ne cehenneme!

Institut Kurde de Paris

gidecekseniz...» diye kovmuş. İhtiyarlar haymelerinden çıkmak istemezler:

«Altmış yıllık yuvamızdır. Bırakır da nere gideriz?» diye eşiklere tutunurlarmış. Lâkin Şıh Persin söz dinlememiş. Adamları kök söker gibi sökmüşler biçareleri, obanın dışına götürüp bırakmışlar. Ne olduklarını bilen yoktur.

29

On gün geçmeden Şıh Persin beni de söktü attı obamdan.

Göçenlerin bir şıha kapılanıp obayı basmalarından, beni kaçırmalarından korktuğundan Akabalı tüfekçilerini gece-gündüz nöbette tutar, geçitlerden kuş uçurtmazdı. Şıh Persin'in avucuma kınayı çalıp başıma kofiyi geçirmeden rahata kavuşmayacağı belliydi. Bize bir şey duyurmazdı. Lâkin sağa sola atlı koşturup mum yollamasından düğün tedariki gördüğü anlaşılırdı.

Elaziz Paşasından gelin kofisi gelende, Şıh Persin, tedarikini açığa vurdu:

«Mücdeler olsun Şıh Ana, kızım evde kalır, diye gayri yüreğin sıkılmaya... Perşembeye Diyarıbekir'e gelin gönderirim Senem'i. Paşa, sözünde durmuş, sırma nakışlı gelin kofisi yollamıştır. Hele mubarek ola!..»

Akşamdan davullar dövülüp bayrak açılarak düğün obaya duyuruldu. Devrisi gün okuntu mumu gönderilen aşiretlerin düğün armağanları kapımızda dizildi. Kiminden bakır sahanlar, siniler, kiminden

Institut Kurde de Paris

şam kumaşından ceyizler, kiminden burma boynuzlu koçlar, kiminden yay boynuzlu keçiler gelirdi.

Oba halkı da, kızlarının çeyiz sandığından çıkardığı kuşağı, çevreyi, leçeği, peşkiri, şeker külâhına, bal çanağına, yağ bakracına sarıp getirirdi.

Çarşamba günü, armağan yüklü esterler yederek, tüfek sıkarak Diyarıbekir Şıhının adamları gelende günümün tamam olduğu anlaşıldı. Yüreğine ayrılık acısı düşen anam, boynuma sarılır, yaş dökerdi. Oysa Huso Emmi'nin öğüdü kulağımdan gitmediğinden, benim gözlerim kuru, yüreğim temizdi. Yabancı biri gelin olurmuş gibi tasasızdım. Memo'ya yakın giderim, diye bilinmedik bir umut kıpırdanır, bir sevinç çalkalanırdı içimde.

Gelen armağanlar Şıh Persin'in ambarına taşınırdı. Diyarıbekir Şıhının dört estere yüklediği armağanlardan birini de göstermedi Şıh Persin bize. Yalnız yol boyunca hizmetime baksın diye, Şıh Abuzer'in kervana kattığı Fağfure adındaki halayığı getirdi, bıraktı odama. Fağfure, güvem gözlü, esmer tenli, bileğinde kırmızı yassı boncuk bilezikler bulunan sıcak kanlı bir avrattı. Kürtçeyi yarım konuşması hoşa giderdi. Heç yabancılık göstermeden :

«Sitte, sitte (*)!..» diye etrafımda pervane kesildi de, tez ısındırdı beni kendine... Gurbette herhal bana iyi bir can yoldaşı olurdu.

Fağfure odada yalnız kalanda, koynundan bir mahfaza çıkardı :

«Bunu Şıh Abuzer Babomuz göndermiştir, sitte. Kendi elimle boynuna bağlamamı buyurmuştur.» di-

(*) **Sitte:** Hanımım, hanımım.

Institut Kurde de Paris

yerek iri taşlı zümrüt bir takı bağladı boynuma. «Bir uğurlu gerdanlıktır, diye söylenir konakta. Taşının yeşili senin de muradını aydınlatır inşallah!..» niyazında bulunmasa boynumda taşımazdım.

Perşembe günü düğün şenliği, geleneğe uyularak, Yalnız Yiğit ziyaretinde yapıldı. Okuntu mumunu alanlar erkenden geldiler. Her geleni Monzur gediğinde Şıh Persin'in davulcuları, zurnacıları karşılar, şıhları adına şabaş (*) toplarlar, gözeye dek götürürlerdi. Gelenlere, tabağından yağ sızan biryan ikram ederlerdi.

Elâziz Paşasının adamı, beyaz bir at armağan getirip, Paşa'nın Ankara'ya çağırıldığını, gelemeyeceğini duyuranda, Şıh Persin saklı mavzerlerini çıkartıp marabasına dağıttı. Ke... uşağından göçenlerin Kaşıklı aşiretine kapılandıkları, düğüne baskın verecekleri duyurulmuştu. Sırtıma kofiyi geçirip beni şenliğe hazırlayanlar, söylentiyi sevinçle fısıldarlardı kulağıma:

«Heç şüphe yok, gidenler Kaşıklı Seyidinden yardım almışlardır. Seni kaçırıp kurtaracaklardır, kurban!» derlerdi. Umut içimde rüzgârlanırdı, hizmetime bakanlara bol şabaş dağıtırdım.

Lâkin boşuna umutlanırmışım. Ne obada, ne ziyarette düğüne çağırılmamış bir kişi görünmedi:

Hazırlığım bitende atlılar kapıya dizildiler. Davul zurnalar **gelin ağlatması** çalmağa koyuldular. Gözyaşı döken anamın elini öptüm, helâllık diledim. Anam kolumdan tutup beni odasına götürdü, altın dikili bir kemer bağladı koynuma:

(*) **Şabaş**: Bahşiş, bağış.

Institut kurde de Paris

«Erine, kuluna bildirme! Kara günde yetişir imdadına!» dedi. Şarmaştık, helâllaştık.

Dışarı çıkanda Fağfure geldi, koluma girdi. Ağır ağır yürüdük. Şıh Abuzer'in adamı, her kapıyı tutan Şıh Persin'in kuluna şabaş ödemeden kapı açılmazdı; çeyizimin üzerine oturanlara bağış verilmeden dengin ipi sıkılmazdı.

En sonu konağın eşiğinden dışarı çıktım. Bir daha ne zaman dönüp ocağımın eşiğine yüz süreceğimi bilemezdim. Yüreğim ezilirdi. Lâkin gelin ağlatmasına kapılmamağa, kendimi tutmağa ant içtiğimden gözümden yaş gelmezdi.

Dim-dik yürüyüp, Diyarıbekir'den gelmiş, koşumunun sağı solu çevreye, yazmaya donanmış gelin atına bindim.

Gelinlik kızlar, oğlan tarafın ağzından ezgiye durdular:

«Anan yok peşin sıra ağlaya...
Baban yok çeyizini bağlaya...
Kardaşın yok atın başın' eyleye...»

Konukların katıldığı gelin alayı, düğün şenlikleri yapılacak ziyarete tırmandı. Şenliğe; düğün gününe eremeden, yavuklusunu göremeden dağda kalmış yatırı memnun etmekle başlanırdı. Bu sebebe beni attan indirip, işlemeli kofimle, sırma telimle yatırın kırk arşın boyundaki kabrine götürdüler:

«Gelini sana bağışlamışık!» dediler.

Beri yandan atlılar, türlü atış hünerleri, cirit oyunları gösterirler, yatırı eğlendirmeğe, kıskançlığını yatıştırmağa, geline bir ziyanı dokunmasını önlemeğe çalışırlardı.

Institut Kurde de Paris

Bense mezarda yatan, murat alamamış, Yalnız Yiğit'i, çancı ustası Memo'yla karıştırır, kötü talihimize acınırdım. Günlerden beri ilk kez gözümden yaş dökülürdü. Dağlardan Memo'nun hasretli çıngırdak seslerinin yankılandığını duyardım.

Şıh Persin, ziyarete baskın vermeyenlerin, yola çıkanda gelin kervanına saldıracaklarını hesaba katarak, dernek dağılanda:

«Gelenek budur!» diye, alayı Kalan derecesine indirdi. Aşiretin Diyarıbekir Şıhına gönderdiği çeyiz, armağan sandıkları sarılmış esterleri derede bekletirmiş. Orada beni attan indirip, gelin için donatılmış mahfeye bindirdiler. Yanıma Fağfure'yi çıkardılar.

Gece vakti, kervanı, cendermelerin cirit attığı yoldan ayırıp, dağdan belden aşırarak Elaziz düzüne ulaştırdılar. Gün ışımış, ortalık aydınlanmıştı.

«Gayri bundan sonrası selâmet! Bu şoşa sizi yurdunuza ulaştırır.» dedi Şıh Persin, Diyarıbekir Şıhının adamlarına. Şoşa dediği bir susuz dere yatağıydı, düzde dolanı dolanı, gözün alabildiğine uzar, giderdi. Sanırsın bahtımın nakışını örerdi.

Şıh Persin, ayrılmadan mahfenin yanına geldi, perdeyi araladı. Yüreğimde kalan son geri dönme umudunu da köklemek isteğiyle:

«Şıh kızı!» dedi; «Mahfeye binen gelinin gözü arkada olmayacak. Zira ki bu gidişin dönüşü yoktur. Gelinin evi, erinin evidir; aşireti de erinin aşireti. Gözü arkada kalan gelinin bahtı da geri gider. Bunu hatırdan heç çıkarma!» Bunları söyleyende perdeyi örttü, kervan başıyla helâllaştı:

Institut Kurde de Paris

«Şıh Kızı önce Tanrıya, sonra size emanettir. Kusursuz, noksansız teslim etmişim onu... Tırnağına ziyan gelende siz düşünün!» dedi.

Tepesinde boşi derler bir sarık bulunan yiğit bakışlı kervan başı:

«Gözün arkada kalmaya şıhım! Gelinin selâmeti uğruna ant vermiş, baş koymuşuz. Cemşit karşımıza çıksa onu alamaz elimizden!..» karşılığını verdi.

Bunun üzerine Şıh Persin, atının başını çevirdi, beni, yüzlerini ilk kez gördüğüm, dillerinden anlamadığım adamların ortasında bırakarak, marabasını peşine taktı, Dersim yolunu tuttu. Ke... uşağından bir kul bile katmamıştı gelin kervanına. Yuvadan atılmış bir kuş gibi yap-yalnız olmanın acısı düştü içerime. Gelin ağlatması şimdi yüreğimde oklanırdı:

Anan yok peşin sıra ağlaya
Baban yok çeyizini bağlaya!

Başımı yastığa gömüp:

«Babocuğum, mezarından çık da, aşiret postuna oturtmak dilediğin kıymatlı Seneminin halini bir gör!.. Mezat malı gibi kervan sırtında gurbet ellere nasıl gider!» diye sızlandım. Fağfure ne yapacağını, beni nasıl avutacağını bilemez:

«Sitte, sitte! Uğrunda ölek, n'ola üzme tatlı canını!» diye durmaz saçımı okşardı.

Institut Kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

II. BÖLÜM

Institut kurde de Paris

1

KERVANIMIZ ilerleyip yolun düğümleri açıldıkça, yüreğimde topraklanan yalnızlık korkusu da, gurbet acısı da ağır ağır çözülürdü. Yol boyunca şimdiye dek görmediklerimi görür, işitmediklerimi işidirdim. Fağfure her gördüğümüzün, ne olduğunu söylerdi. Dört tekerli, iki tekerli, at koşulu, sığır koşulu arabalar, homurtusuyle yürek oynatan koca koca otoposlar, kamyonlar geçerdi yanımızdan. Homurdanan bu koca tekerli arabaları görünmez canavarlar mı çekerdi ki? Nasıl yürüdüklerine, koşup bizi geride bırakmalarına şaşar kalırdım. Lâkin Fağfure'den sormayı da kendime yediremezdim.

Araba içindekiler mahfeye bakıp, katarımızın gelin kervanı olduğunu anlayanda, arabayı durdururlar, mutluluk, döl bereketi niyaz ederek, sırma telimden isterlerdi.

Kervan başı arada bir atını mahfeye yaklaştırır, gözleri yerde, bize yiyecek içecek getirirdi. Fağfure, adı Sofi olan kervan başının methini söylerdi:

«Şıh Abuzer babomuzun en sadık kulu, Alatlı aşiretinin en namıdar pehlivanıdır. Mert bir yiğittir. Namahreme başını çevirip baktığı heç görülmemiştir.» derdi. Ne var ki bu sözünde sitem sezilirdi.

Institut kurde de Paris

Eğrilip kıvrılan yol, bazı köprü derler bir büyük bendin üstünden geçer, bazı derya kıyısını izler, bazı koç boynuzu gibi bükülür, dağa tırmanır, bazı düzde sürünür, toza toprağa bulanırdı. Bazı da bir köye, bir kaleye, ya da bir kente uğrardı. Dünyada bunca büyük kentler bulunmasına şaşar, kalırdım.

Yokuş demez, düz demez ha bire yol teperdik. Ne var ki yol bir türlü tükenmek bilmezdi. Önceleri gündüz yol alır, gece dinlenirdik. Lâkin Dersim'den uzaklaştıkça gündüzün sıcağı dayanılmaz olurdu. Mahfenin içinde kofi, kızgın saç gibi tenime yapışırdı. Terden ıslanırdı. Be sebebe sonraları gündüzün subaşında bir ağaç gölgesinde eğlenir, geceleri yola düzülür olduk. Her konak yerinde marabalar büyük bir ateş yakarlar, uğruladıkları bir koyunu, ya da keçiyi sırığa geçirip ateşte çevirirlerdi. Karınları doyanda içinde **leyli, habibi** sözleri geçen, kendi dillerinde türküler söylerlerdi. Biz Fağfure'yle uyurduk, onlar uyumazlardı.

Institut Kurde de Paris

2

Günler günü yolculuktan sonra bir gün uzaktan bir kal'a görünende Fağfure ellerini çırptı:

«Sitte, görür müsün? Şu karşısı Diyarıbekir kal'asıdır.» dedi de yüreğim ağzıma takıldı. Demek ki en sonu, biçare babocuğumun ruhu dolandığı, sevdiğim çancı ustasının asker ocağında tere bulandığı kente ulaşmıştık. «Hey dünyasını gözü arkada değiştiren babocuğum! Acep kızına imdat etmez misin? Beni bedevilerin elinden kurtarıp eşime kavuş-

turmaz mısın?» diye niyaz okuyarak kente bakardım. Hey kurban!.. Şu kente bak hele!.. Düzde gözün alabildiğine yayılırdı. Komları, haymeleri sayıya gelmezdi. Her birinin koca bir konak olduğuna bakılanda burda şıhtan, ağadan başka bir kul oturmadığı anlaşılırdı. Tevekkeli Şıh Saitli, bu zengin kaleyi vurmağa kalkmamıştı? Acep kentin kancıkları nasıldı ki? Heç şüphe yok, kalesine, konağına yaraşır güzellikteydi. Bunu düşünende içime kıskançlık ateşi dolar, böyle yahşi kancıkların bulunduğu yerde yaşayan çancı ustası, acep Dersim yaylasının dikensiz gülünü unutmaz mı ola? diye kaygılanırdım.

Üzüntümü unutmak için Fağfure'ye, kentin dışında, çevresinde küçük küçük haymeler sıralanan, avlusunda tüfekli adamlar dolanan bir büyük konağı göstererek:

«Diyarıbekir Şıhının konağı mıdır?» diye sordum.

Fağfure, gösterdiğim yere bakıp güldü:

«Bizim yurdumuz daha çok iraktadır Sitti... Bura askeriye kışlağıdır» dedi. Birden çancı ustası Memo'yu görmüşüm gibi yüreğim çarpıntıya tutuldu, soluğum kesildi, dizlerimin bağı çözüldü. Demek yiğidim şu çatılardan birinin altında barınırdı. Bağırsam duyar mı ola? Rüzgâr, tenimin kokusunu sana ulaştırmaz mı ki koşup gelmezsin hey Memo!..

Fağfure, manalı bakıp gülümsedi, başını salladı:

«N'olmuşsun Sitte? Rengin neye solmuştur?» diye soranda kendime geldim. Sırrım meydana çı-

Institut Kurde de Paris

kar telâşile gülmeğe zorladım kendimi:

«Bilir miyim kurban? Onca gün mahfe içinde yayık gibi çalkalanmak, güneş altında bunalmak herhal yormuştur bedenimi... Yüreğimi çarpıntı tutmuştur.» dedim.

Fağfure, manalı bakıp gülümsedi, başını salladı:

«Anlamışım!» dedi. «Sevda sıtmasıdır, zifaf korkusudur.» Sonra öğüdünü sıraladı: Kendimi çarpıntıya kaptırıp yüzümü soldurmamalıymışım. Şıha kendimi beğendirmeli, sevdirmeliymişim ki, ben gibi hasna müstesna bir dilberin üzerine kuma getirmeye. Harеminde nikâhlı dört avradı varmış. Ben üzerlerine beşinci olarak kuma gidermişim. Vay başıma, vay gözüme. Dört avrat bir olur da başım yarmazlar, gözüm oymazlar mı ola!

O sıra kervanımızın kente giden yolu terk edip solumuzdaki ırmağa vurduğunu gördüğümden Fağfure'ye:

«Diyarıbekir'e gitmez miyik kurban?» diye sordum kuşkuyle.

«Yok Sitte,» dedi Fağfure, Söylemişim ya, yurdumuz daha çok ıraktır. Yolumuz burdan ayrılır, Dicleye vururuk. Dicle ırmağı bizi yarın akşama dek akıp anca ulaştırır yurdumuza.»

Fağfure'nin sözleri yeniden yüreğime ayrılık acısını düşürdü. İçimde yeşeren Memo'ya kavuşma umudunu tüm soldurdu. Fağfure, gönlümden geçenleri fark etmez, durmadan konuşurdu: Diyarıbekir'den aşağısı, Kerbelâ sahrasına benzer bir düzlükmüş. Şıh Abuzer yayla kızı olduğumu, sahranın sıcağına dayanamayacağımı düşünmüş, kelek, derler

Institut kurde de Paris

tuluktan yapılmış koca koca sallar kiralamış. Su yolundan serin serin gidecekmişiz.

Şıhın adamları Dicle kıyısında kervanımızı beklerdi. Diyarıbekir'den aldıkları çuval çuval kışlık zahireleri, sandık sandık şekerleri, top top kumaşları keleklere yerleştirmişler, hazır dururlardı.

Biz varanda yardıma koşuştular. Marabalar bağrışıp çağrışarak sarmaştılar, merhabalaştılar. Sonra mahfemizi hayvanların sırtından indirdiler, baştaki keleğe taşıdılar.

Kafasında **arakiye** derler, sıkmalı örtü bulunan yaşlı bir adam el kavuşturup karşıladı mahfemizi.

Fağfure:

«Bu, şıhın vakilharcıdır, yani ki parasını pulunu emanet ettiği mutemet adamıdır.» dedi.

Mahfemiz sala yerleşende, gelin kervanının hayvanı, süvarisi gerideki keleğe doldular. Dışarda bir kişi kalmayanda, keleklerin kazığa bağlı ipleri çözüldü. Kelek sürücüleri, uzun sırıkları suya daldırıp salları akıntıya sürdüler. Irmağın akıntısına kapılıp aşağı doğru inmeğe başladık. Arka saldaki marabalar, rahata kavuşmanın keyfiyle türküye durdular:

«Leylî!.. Leylî..» söylerlerdi. Kaç zamandır ayrı kaldıkları obalarına, sevdiklerine kavuşurlar, diye sevinirlerdi.

Bense Dicle'nin sularile, gözün alabildiğine uzanan, ucu bucağı seçilmeyen kumlu düzlüğü akıp, sevdiklerimden, saydıklarımdan uzaklaşırdım. Gam keder içinde yüzerdim. Gözlerimi kentten ayıramazdım. Lâkin Diyarıbekir, umutlarım gibi ağır ağır solar, silinirdi gözümden.

Institut Kurde de Paris

3

Devrisi gün ikindi vakti keleklerimiz kıyıya yanaştı. Mahfenin tülü arkasından baktım: Kıyıda bir bölük atlı beklerdi. Atlılar tüm beyaz kaftanlı, beyaz boşulu idiler. Yalnız biri arakıyeli idi. Burnu uzun, gözleri iri, çenesinde seyrek sakal bulunan bu adam kumanda ederdi gelenlere. 'Bu mudur beni satın alan Şıh?» diye sormama kalmadan Fağfure fısıldadı:

«Şıhın arap aşiretinden aldığı, ölen ilk karısından oğludur. Seyit Vehhap derler, hunhar bir bedevîdir. Düğünün sağdıçlığını eder. Kendini ondan sakın Sitte.»

Keleğimiz kıyıya yanaşanda, Seyit Vehhap mahfenin yanına geldi. Perdeyi aralayıp bakacağını ummadığımdan, yüzümü leçeğimle gizlememiştim. Üzerime dikilen kanlı gözlerinde iğrenç ışıltılar oynaştığını, sırıtıp her yanımı ölçtüğünü görende örtündüm.

Bunun üzerine Seyit Vehhap:

«Hoş gelmişsin Dersim Yaylasının gülü! Yüzünün güzelliğini ay kıskansa yeridir. Beşyüz altınıma yazık olmuştur. Senin böyle nadide bir gonca olduğunu bilsem, üste bin altın verse hakkımı Şıh Baboma bağışlamazdım.» dedi. Kürtçeyi boğazdan konuşurdu. lâkin iyi konuşurdu. Kendisine sırtım çevirdiğimi görende perdeyi örttü, çekildi. Adamlara bağırıp çağırarak, küfür yağdırıp kırbaç savurarak zahire çuvallarını, şeker sandıklarını, kumaş topla-

Institut Kurde de Paris

rını hayvanlara sardırdı. Mahfemiz esterlere yüklenende yola koyulduk.

Fağfure yolda konuşup Seyit Vehhap'ın sözlerini aydınlığa kavuştururdu. Meğer ki ben Seyit Vehhap'a sözlüymüşüm. Lâkin geçen yıl babosu Lübnan'dan hasna bir cariye satın alanda, Seyit Vehhap kıza göz koyup Şıh Abuzer'e demiş ki:

«Ben Dersimli şıh kızını beklemekten usanmışım. Beni evereceksen Lübnanlı kızla ever!» diye dayatmış. Babosu: «Ke... uşağına sözün kesilmiştir, sözümüzden nasıl hulf ederik herif? Şıhın hatırı yoğsa onca yatağın da mı yok? Şıhı darıldırsak yazları hayvanlarımızı nerde yayar da barındırırık?» diyende Seyit Vehhap: «Şıh Said'in öcü yüreklerinde yanan Bingöl'ün, Çapakçur'un, Muş'un, Bitlis'in, Malatya'nın Elaziz'in ağaları; paşaların, kumandarların ardına gizlenerek Dersim'i ele geçirmeğe hazırlandıkları tevatür söylenir. Yataklara boşuna bel bağlarsın. Bir de var ki, şıhla sözü ben kesmemişim, kendin kesmişsin! Sözümden hulf etmezim dersen, n'ola kızı kendin al!» cevabını vermiş. Şıh Abuzer, oğlunu kırmamış: «Pek iyi evlât, dediğin gibi olsun! Lâkin ben Lübnanlı kıza beşyüz altın saymışım. Bu para n'olacak?» demiş Seyit Vehhap da: «N'ola, Lübnanlı kızın başlığını bir tamam öderik babomuza.» diyerek başlığı kabul etmiş, böylece Şıhın rızasını sağlamış. Şıh Persin beni satarken kime satıldığımı sormamış bile... Mal gibi el değiştirmişiz de haberimiz yoğmuş. Bak şu alış-verişin eğriliğine...

Institut Kurde de Paris

4

Akşam, güneş koca bakır bir sini gibi sahrada yuvarlanıp gidende, ay gümüş bir tepsi gibi yuvarlanıp gelende tüfenk cayırtıları, davul gümbürtüleriy le karşıladı oba halkı kervanımızı. «Lu lu lu lu!..» diye bağrışırlar. Obada, yaprakları tepesinde, adını duymadığım ağaçlar yükselirdi. Bu ağaçların altında göçebe kıl çadırları, petek biçimi evler görülürdü. Bunların ortasında, etrafı yüksek duvarlarla çevrili, şıhın konağı dururdu. Konağın damı, Zaza papağı gibi tümsekliydi. Konağın önünde aşiretin eri, avradı kaynaşırdı.

Konağın kapısında bizi, başında sarık, sırtında beli kuşaklı şam kaftanı, ayağında beyaz ipek şalvar bulunan sakalı göbeğinde Şıh Abuzer karşıladı. Huso Emmim yaşında biriydi.

Fağfure yüzümü örten leçeği iyice dürüp ardıma attığı sıra Şıh, mahfenin yanına varıp perdesini açtı:

«Maşallah, barik Allah!..» diyerek beni kollarına alıp aşağıya indirdi. Fağfure, aşiret geleneklerini yol boyunca talim ettirdiğinden, yerde ters bir kazan üzerinde çay kadehi durduğunu görende, bir tekme vurup kadehi kırdım. Şıh Abuzer, göbeğini hoplatarak güldü:

«Aklı hüsnünden keskinmiş Dersimli'nin.» dedi. Yere sağlam basanda Şıh Abuzer, armağan gönderilen bir hayvanı yoklar gibi bedenimi yokladı. Gözüme, kulağıma, dudaklarımı aralayıp dişlerime baktı. Keyfinden ağzı kulağına varıp:

Institut Kurde de Paris

«Elhak Şıh Persin kusursuz yetiştirmiş ceylanı... Beşyüz altınım helâl ola!..» dedi. İki halayığın tuttuğu sinilerden avuç avuç para, yemiş alıp başımın üzerinden kullarına saçtı. Kullar birbirlerini iteleyerek, çığrışarak saçılanları kapışanda, Şıh Abuzer yanımıza yaklaşan oğlu ile eğlendi. Kürtçe konuşurdu:

«Görür müsün oğul, kısmetinde olanın kaşığında çıkar. Şıh babonun avrattan yana kısmeti her daim açıktır. Hele şu Dersim kızına bak; Şıh Persin hak söylememiş mi? Meyvadar bir cennet bahçesi değil midir?»

Seyit Vehhap, haset bakışlarını üzerimde gezdirdi:

«Haremindeki dört iblis, o bahçede meyva değil, yolunmadık yaprak komaz şıh babo... Eyisi mi, gel sen onu ilk sahibine sat ki talandan koruna. Lübnanlı kız melek gibi yumuşak başlıdır. Dersim gülünü hoş tutar.» dedi.

Şıh Abuzer, alay mı eder, ciddi mi söyler anlaşılmaz bir eda ile karşılık verdi:

«Ule babosunun her malında gözü olan itoğlu Meyvedar bahçenin kadrini ne bilir sen gibi harami bedevî? Lübnanlı ceylânı verdik de n'ettin? Nadide nar fidanını sahra çalısına dönderdin. Bu timarlı gülün bağbanlığını kendimden başkasına lâyık görmezim... Gülüme göz koyarsan gözün oyarım. Gayrı satılık malım yoktur benim...» dedi.

Yenge kadının uzattığı iki çanağın birinden bir avucumu tahıl, öbürünü ekşi hamur doldurdular. Şıh Abuzer beni koluyle sarıp yürüdü. Fağfure, gelin

Institut Kurde de Paris

kofimin eteğini tutardı. Hüsnüme maşallah! deyen kullar, bağış almak için yol kesende kervan başı Sofi, kırbacınan onları dağıtırdı.

Avlunun demir kapısından geçtik. Evlilik ömürlü ola, diye gelini dolanı dolanı götürmek gelenekleri imiş. Bu sebebe avluyu bir kaç kez dolandıktan sonra, yerlerde halılar serili, dört yanına kapılar açılan bir büyük sofaya girdik. Sofada kırmızı, mor, yeşil kaftanlar giymiş, saçlarına pul dizilmiş, başlarına göznuru dökülmüş leçekler örtülmüş, burunları inci küpeli dilber kadınlar el pençe divan dururlardı.

Beni bir şilteye oturttular. Yenge kadın, kucağıma analı babalı bir oğlan bebe verdi. Ben de bebenin ayağına çorap giydirdim. Bebeyi aldılar.

Şıh, sofanın ortasında dikildi. Haremindeki avratlara anlamadığım dilde bir şeyler söyledi. Üçü gelip eteğimi öptüler. Sonra geri geri çekildiler. Biri başını sallayıp dikildi. Şıh Abuzer saçından tutup sürüyerek ona da eteğimi öptürdü. Bu iş bitende Şıh, Fağfure'ye bir şeyler söyledi. Fağfure yeri öptü. Yaşlı bir avratla sağıma soluma geçtiler, beni alıp içeri götürdüler.

Beyaz taşla döşeli bir odada soyup kokulu sıcak sularla yudular. Fağfure, çıplak bedenimi görende maşallah! çekip:

«Güzelliğin şıh babomuzu deli edecek sitte... Tanrı övmüş de yaratmış seni. Haremin tek sultanı olacaksın he vallaha!» deyip güldü: «Şıh babomuz demin avratlarına eteğini öptürende ne demiştir, bilir misin? Konağımın yıllar yılı beklediği sultanı, âhır

Institut Kurde de Paris

ömrümün süruru gelmiştir. Hizmetinde kusuru olanları kırbaçlarım.» Fağfure bir yandan bunları söyler, bir yandan fark ettirmeden iğneyi hazırlarmış. Ansızın burnumun sağ kanadına iğneyi sokunca gözümden ateş çıktı:

«Ay anam!..» diye bağırdım.

Fağfure özür diledi:

«Canını yaktım, bağışla kurban!.. İşte bitti... Küpeyi yerleştirmişim. Soğuk su dökende bir acım kalmaz!.. N'edek, şıh babomuz burnunda inci küpesi, çenesinde beni olmayan avradı koynuna almaz.» dedi. İhtiyar avradın elinden bakracı kapıp soğuk su döktü, ağrımı söndürdü.

Yunma işi bitende yandaki odaya geçtik. İhtiyar avrat, dolaptan ipekli şam kaftanlar çıkardı, getirdi, sırtıma geçirdi. Fağfure, kokulu yağ çalıp saçlarımı taradı. Kırk örgü örüp ardıma sallandırdı. Kaşlarıma gözlerime rastıkla sürmeler, yanağıma al boyalar sürdü. Başıma pullu başlık takıp, alnıma mücevher düşürdü. Sonra elime mirat verip:

«Bak bakalım hüsnüne kendin de heyran olmazmısın sitte?» dedi.

Mirata bakanda kendimi tanıyamadım. Dersim dağlarının şıh kızı gitmiş, yerine burnunda incisi, çenesinin yanında beni bulunan bir sahra dilberi gelmişti. Düş mü görürüm, uyanık mıyım şaşırdım. N'ola gördüklerim düş olsa da, gözüm açılanda kendimi Monzur deresinde bulsaydım.

Institut Kurde de Paris

5

Gelin hazırlığım tamamlananda benî davul vurulan, mey çalınan avluya çıkardılar. Her yanda maşalalar yanardı. Avlunun ortasında bir havuz vardı. Havuzun çevresine halılar serilmiş, üzerine şilteler atılmıştı. Bir yandaki şiltelere kancıklar sıralanmış oturmuşlardı. Öbür yandaki şiltelerde hatırlı konuklar yan gelmiş kurulmuşlardı. Önlerindeki sinilerde laal renkli ibrikler, billûr kadehler; fağfur kaplar içinde adını duymadığım meyvalar görülürdü. Ortada, ince kaftanları tenlerini gizlemeyen iki çengi, bel kırıp göbek çalkalayarak dönerlerdi.

Benim avlu kapısına vardığımı görende, Şıhın sağdıcı Seyit Vehhap ortaya çıktı. El çırptı, çalgıcıları susturdu. Yüksek sesle, kendi dillerinde bir şeyler söyledi. Avlunun içinden:

«Maşallah, barik Allah!..» niyazi yükseldi. Marabalar: «Lu lu lu lu!..» diye bağrıştılar...

Şıhın oğlu yanıma geldi. Başımın üstünden marabalara para saçtı, yemiş saçtı. Sonra elimden tuttu. Gözlerimin içine bakıp:

«Gel de, hüsnünle gecemize aydınlık saç, şıh kızı!» dedi. Utançla önüme bakıp yürüdüm. Seyit Vehhap, beni havuzun yanına götürdü. İlkin babosunun, sonra konukların ellerini öptürdü. Elini öptüklerim boynuma, kaftanıma, saçıma altın bağlarlardı.

El öpme bitende Seyit Vehhap, kulağıma fısıldı:

«Armağana şükran olarak gelinin konuklara mey sunması geleneğimizdir. Laal ibriği gezdirip, sa-

Institut Kurde de Paris

kilik edeceksin! Bir var ki elin titremeyecek, damlasını yere dökmeyeceksin! Meyin dökülmesi uğursuz bilinir, kan dökülmesine işaret sayılır.» Bunu söyleyende sırıtıp, yerine geçti, oturdu. Ortada kala kaldım. Laal ibrikle mey dağıtmağa değil, yürümeğe mecal görmezdim kendimde. Lâkin o anda, azbet ağası Huso'nun öğüdü çınladı kulaklarımda: 'Her zorluğa göğüs ger, en umutsuz gününde umudunu yitirme! Yüreğin heç bir zaman bozulmaya!..' dediğini duyar oldum da dirildim, ibriği aldım, yürüdüm. Şıhtan başlayarak cümlesinin billûr kadehini laal renkli meyle doldurdum. Lâkin gözümü kadehten kaldırmaz, ibrikten meyin damlasını sızdırmazdım. Ne var ki, Seyit Vehhabın kadehine mey koyacağım sıra, uzandı, kadehini çekti. İhtiyarsız gözümü kaldırdım. Bakışlarının gök ışıltısı boynumdan koynuma buz olup döküldü, sandım da ürperdim. O anda büyük bir kadehi sürdü önüme:

«Bunu doldur ki kanım tutuşa!..» dedi. Mey döken elim titrerdi, görürdüm, lâkin kendimi tutamazdım. Seyit Vehhabın yanında oturan konuğun üzerine bir kaç damla şarap saçıldı. Elimi ağzıma götürdüm, hicabımdan yerin dibine geçtim. Üzerine mey dökülen konuk:

«Kusur senin değil kurban! Üzme tatlı canını uğurdur...» dedi, bozuk kürtçesiyle; hayra yorarak hatama kanat gerdi.

Seyit Vehhap sırıttı:

«Böyle gelinin elinden kanım dökülse helâl!» karşılığını verdi.

O anda Şıh Abuzer, meyini başına diküp içti,

Institut Kurde de Paris

kadehini yere çaldı. Billûr kadeh bin parça olup dağıldı. Oğluna kızdı sandım. Meğer ki çalgıcıların ahenge başlamasına işaretmiş.

Davul vuranda Şıh beni elimden çekip yanındaki şilteye aldı. Obanın eri kancığı ortaya döküldü. Onuruma türlü hüner gösterir, oyunun birini bitirip ötekine başlardı. Seyir bakanlar şaplak vurup oyuna ayak tutarlardı.

Kulağım dibinde Şıh, durmaz dil döker, hüsnüme kaside söylerdi. Arada kokulu meyvaları eliyle soyar, onca insan içinde ağzıma verirdi de, yerin dibine geçerdim.

Bir zaman sonra, oynayanların mecalsiz düştüğünü gören Şıh, eliyle işaret verdi, horon çemberi dağıldı. Çalgıcılar havayı değiştirdiler. Çayda Çıra oyunu vurduklarını duyanda yüreğim oynadı. Vatanım tüttü burnumda, gözümden yaş geldi. Ne var ki, Şıh içimden geçeni görmezdi. Kulağıma soluyup:

«Hele sultan, eğlentinin sonu gelmiştir. Oyun sırası gelinindir. Ortaya çıkıp salın ki, hasedinden tüm çatlasın haremin kancıkları...» dedi, belimden tuttu, kaldırdı.

Fağfure, mum yanan iki şamdan getirdi elime tutuşturdu. Naçar ortaya çıktım, dönmeğe başladım. Şu talihin zulmüne bak ki, çancı ustası için oynamayı kurduğum oyunu, sahranın bir ihtiyar şıhına oynardım. Mumların alevi yüreğim gibi cızırdardı. Şamdanı alıp karşıma Şıh Abuzer'in çıkmasını beklerdim. Lâkin Şıh Abuzer:

«Gelini yalnız bırakma sağdıç» diyerek oyuna oğlunu sürdü.

Institut Kurde de Paris

Seyit Vehhap, belindeki silâhını şilteye soyunup iki şamdan aldı, oyuna durdu. Çevik oynardı. Bakışını yüzümden ayırmazdı. Bense gözümü yerden kaldırmazdım.

Marabası, konuğu oyunuma heyran kalıp:

«Habibi... Habibi!..» diye bağırırlardı.

Ansızın tutkun haykırışlar, çığlık oldu yükseldi. Ne olduğunu anlamadan Seyit Vehhap, kendini önüme siper edip elindeki şamdanı karşıya fırlattı. O anda bir silâh sesi gümüledi. Hemen ardından üst üste dört el silâh boşandı. Bu kez silâhı atanın Şıh Abuzer olduğunu gördüm. Kurşun sıktığı, haremde eteğimi öpmemeğe direnen gelindi. Biçare, ağzından kan boşanarak yere devrildi.

Sonradan öğrendim ki, bu gelin Şıhın en küçük avradı Sabire imiş. Üzerine kuma gelişimi hazmedememiş, canıma kıymağa ant içmiş. Oyuna kalkanda Seyit Vehhap'ın silâhını soyunup şilteye bırakmasını fırsat bilmiş. Seyredenlerin kendini oynayanlara kaptırmasından faydalanıp, usulca silâhı almış, beni vurmak istemiş. Yanındaki kancıklar, Sabirenin elinde silâhı görende çığlığı basmışlar. Seyit Vehhap, Sabire'nin kastini anlayıp kendini bana siper etmiş, elindeki şamdanı da Sabire'nin üzerine fırlatıp, silâhı ateşlemesini önlemek istemiş. Lâkin Sabire tetiği düşürmüş. Bunu gören Şıh Abuzer de silâhını çekip Sabire'yi yere sermiş. Biçare Sabire, benim yüzümden tatlı canından olmuş. Gençliğine pek yandım fakirin.

Olan bitenden konukların kılı oynamamıştı. Düğünlerde böyle işlere alışkın oldukları görülürdü.

Institut Kurde de Paris

Şıh Abuzer, oğluna bir şeyler sordu. Herhal kendine Sabire'nin kurşunu değmiş mi, onu sorardı. Seyit Vehhap başını geri attı:

«Lâvallaha!..» dedi.

Bunun üzerine Şıh Abuzer, marabalarına cansız yatan gelinin götürülmesini işaretledi. Ahengi kesen çalgıcılara sert bir dille bağırdı. Tadı kaçan derneği yeniden canlandırmak istedi. Çalgıcılar, bıraktıkları yerden aynı oyun havasını vurdular. Bir maraba Seyit Vehhaba yeni şamdanlar getirdi. Yeniden oyuna durduk.

Lâkin Seyit Vehhap'ın eskisi gibi çevik dönemediği dikkatimden kaçmadı. Gözlerimi kaldırıp yüzüne bakanda gülümsemeğe çalıştı. Ne var ki alnından boncuk boncuk ter dökerdi, solar sararırdı. Anladım ki göğsüne bana siper edende Sabire'nin kurşunu Seyit Vehhap'a değmiştir. Oyun alanını terk etmeği erliğine yakıştırmadığından gayret gösterirdi. Uğruma canını esrigemeyen Seyit Vehhap'ın mecalsiz düşüp yere serilmesine gönlüm razı göstermediğinden, oyunu kestim, Şıhın önünde dize varıp şamdanları sundum, geri geri çekildim.

Seyit Vehhap, şamdanlarını getirip elime verdi. Şamdan tutan eli kıpkırmızı kandı. Gördüm ki beyaz kaftanı tüm bana bulanmıştı.

«Uğruna dökülen kanım helâl!» diye fısladığını duydum. Gözlerimi yere indirdim. Bu sıra Şıh, şamdanları alıp doğruldu, yanıma geldi. Davullar meyler önümüze düştü. Konağa doğru yürüdük. Bizi gerdeğe kapamak için ardımızdan gelen konuklar tekbir getirirlerdi.

Institut Kurde de Paris

6

Şıh Abuzer'in zifaf odasına el üstünde girdim, oradan kırbaçla döğülerek atıldım. Şıh Abuzer, umduklarından heç birine ulaşamadı bende. Azbet Huso'nun öğüdüne uyarak yüreğimi sıkı tutar, kendimi Memo'ya saklardım. Şıh Abuzer'in sevip okşamalarına en ufak karşılık göstermezdim. Üstelik başının temiko traşına, sakalının boyasına bakmayıp, kurumuş, kadid olmuş göğsündeki yiğitlik muskasıyla gençlik taslamasına kendimi tutamayıp öyle bir gülmüşüm ki, eli ayağı boşanmış, ayazda kalmış it gibi titrer, hiddetlenir, solurdu; hüsnümün perdesini bir türlü aşamaz, tere bulanırdı. Kusuru kendinde görmez:

«Namert, altınlarımızı almış, cennet bahçesi kız, diyerek bize bir kucak buz sürmüştür, kanımı dondurmuştur.» diye Şıh Persin'e küfür yağdırırdı.

Umudunu yitirince hiddetle soluyarak kalktı yataktan. Hançerini alıp üzerime geldiğini görünce, hırsından beni delik deşik edeceğini sandım. Gözlerimi yumdum. Memo'nun adını anarak ölüme hazırlandım.

Lâkin Şıh Abuzer, hançerinin sivrisiyle hüsnümün perdesini yırtınca can acısıyla:

«Oy anam!...» diye kendimi yana attım. Şıh Abuzer bu kez kırbaçla girişti. Kırbaç çıplak tenime yılan gibi dolanır, kan çıkarırdı. Feryadıma Fağfure ile iki halayık koştular, bin şefaat dileyerek beni elinden kurtardılar. Fağfure bir kusur mu işlediğimi sordu. Şıh Abuzer:

«Bir kademi uğursuz, kanı soğuk kancıktır. İli-

Institut kurde de Paris

ğimi dondurmuş, belimi bağlamıştır» diye şikâyetçi olanda Fağfure:

«Yol yorgunudur, küçük cahil bir kızdır, korkmuştur... Bir kaç gün dinlenende kendine gelir. Belini bağlayan, kanını donduran ola ki bir düşmanın büyüsüdür. Kurşun döktürür, büyüyü bozarık.» diye Şıh Abuzer'i yatıştırdı. Karanlık bir odaya hapsime onu razı etti.

Fağfure, örtüye sararak, beni penceresi olmayan bir hücreye götürdü. Uzun uzun dil döküp Şıh Abuzer'e soğuk durmanın sebep olacağı kötülükleri anlattı:

«Canına kıymazsa, arap diyarına gönderir sattırır, Bedevîlerin elinde rezilin çıkar, helâk olursun, sitte...» diyerek Şıh Abuzer'e karılık etmeğe beni zorladı.

Uzak diyarlara gidip Memo'yu bir daha göremememek, Dersim'e dönememek, şıh baboma verdiğim sözü tutamamak korkusuyla Şıh Abuzer'e itaata rıza gösterdim.

Fağfure pek sevindi:

«Bir kaç güne kalmaz, her işi yoluna koyarım sitte... Bu hücrede çok kalmaz, çıkarsın...» dedi. Elimi öpüp yanağına sürdü:

«Seni çok severim sitte... Ölümün benim de helâkim olur.» dedi.

7

Öğleyin yemek getirende Fağfure'yi çok üzgün gördüm. Sebebini sordum. Başını salladı:

«Heç sorma sitte...» dedi, «Rahmetli Sit Sabire başımıza büyük gaile çıkarmıştır. Seyit Vehhap, ölüm döşeğinde yatar. Sit Sabire'nin attığı kurşun Seyit

Institut Kurde de Paris

Vehhap'ın ciğerini delmiş, içinde kalmıştır. Biçare Seyit kendini bilmez, ateşler içinde yanar. Sofi, at koşturup Diyarıbekir'den hekim getirmeğe gitmiştir.» Ellerime sarıldı. «Sitte, Tanrıya yalvarak ki Seyit Vehhap'ın canını bağışlaya!.. Eğer Seyit yataktan kalkmazsa Şıh Abuzer, ölümüne sebep oldun, diye senin de canına kıyar.»

Böylece, kanlı gözleri yüreğimi üşüden Seyit Vehhap için günler günü Hızır'dan şifalık diledim. Niyazımı yürekten söylerdim. Seyidin benim yüzümden ölmesini istemezdim. Bir de bilirdim ki o yaşarsa, ben de ezrailin eilnden kurtulur, ola ki bir gün Memo'ya kavuşurdum.

Fağfure durmaz haber taşırdı. Hekimlerin kurşunu çıkardıklarını, sabah akşam başından ayrılmadıklarını, binbir ilâç ettiklerini söylerdi. Şıh Abuzer'in seyitleri topladığını, tüm aşiretin seyitlerle duaya oturduklarını bildirirdi.

Gündüzleri korkuyla dua mırıldanır, küçülürdüm; geceleri düşümde Memo'yu görür açılırdım. O, Diyarıbekir kışlasından kaçardı, ben Şıh Abuzer'in obasından. Leyla-Mecnun misali sahraya düşerdik. Bazı da yeşil başlı ördek olur, kanatlanır, Monzur gözesine varır, çimerdik.

Hekimlerin hazakati, dualarımızın berekâtiyle Seyit Vehhap en sonu gözünü açanda, Fağfure koşup geldi, haberi mücdeledi:

«Gayri çilen dolmuştur Sitte. Şıh Abuzer oğlunu kurtaran hekimleri paraya, armağana boğmuştur; Tanrıya kurbanlar sunmuş, kulların öşür borcunu bağışlamıştır. Senin de hücreden çıkarılmana izin vermiştir, sitte, götürmeğe gelmişim seni.» dedi.

Institut Kurde de Paris

Bohçamı toplayıp beni büyük, aydınlık bir odaya götürdü. Yerde halılar serili, sayvanlı yatağının tülleri dürülü idi. Alçak kürsü üzerindeki siniye, içi meyva dolu gümüş çanaklar sıralanmıştı. Yatağın üzerinde yeni bir gecelik dururdu.

Fağfure

«Hamamı yaktırmışım. Seni yuyup temizleyeceğim sitte. Ola ki Şıh babomuz oğlunun sevincine, seni tüm bağışlayıp bu gece koynuna ala... Kurşun döktürmüş, büyüyü çözdürmüşüm. N'ola gençliğine acı da hizmetinde kusur işleme sitte!» dedi.

Başımı eğdim. Gayri direnmek boşunaydı. Şıh Abuzer'in dördüncü avradı olmağa rıza gösterdim.

Gelin odasına girende yüzüm güler, içim kan ağlardı.

Bu kez Şıh Abuzer yatağımdan memnun kaldı. Bileğime inci, boynuma altun sardı. Âhır ömrünün süruru olduk.

Oysa ben derdimden ölürdüm. Şıh Abuzer'in sırtıma giydirdiği al kaftana bakıp gözyaşı dökerdim. Karaoğlan'ın ezgisi, gündüz - gece dilimden düşmezdi:

Kime kin ettin de giydin alları
Yakın iken irak ettin yolları
Çok minnetle yetirdiğin gülleri
Vardın gittin bir soysuza yoldurdun

Ne var ki, harem kancıkları Sit Sabire'nin cellâdı görürlerdi beni. Dil bilmezliğimi bahane ederek odama ayak basmazlardı. Bunu cana minnet bildim.

Institut kurde de paris

Gelip tırnaklarile gözümü oymağa kalksalar n'ederdim?

8

Şıh Abuzer'in tek üzüntüsü oğluydu. Hasta yatağından bir türlü toparlanıp kalkamamıştı. Fağfure'nin söylediğine bakılırsa bir deri, bir kemik kalmıştı biçare... Şıh Abuzer, beni yerdeki karıncadan kıskanır olduğundan oğlunun ziyaretine götürmezdi. 'Güçsüzlüğünün kancıklar tarafından görülmesi er kısmının zoruna gider.' diye özür söylerdi.

Yeniden getirilen hekimler, Seyit Vehhap'ın iyileşmesi için, uzun zaman derya kıyısında hava tebdiline lüzum göstermişler. Şıh Abuzer de kervan düzüp oğlunu, Lübnanlı gelinin memleketine yollamayı uygun bulmuş.

Kervan yola çıkacağı günün arifesinde, Fağfure, iki gözü iki çeşme yanıma vardı.

«N'oldun kurban, neye ağlarsın?» diye soranda, ellerime sarıldı:

«Şıh babamız beni senden ayırır sitte... Oğlunun hizmetine vermiştir. Kervanla birlik giderim. Helâllık dilemeğe gelmişim.» dedi.

Yüreğimden kan gitti:

«Senden başkasını bulamamış mı? Ne sebebe oğlunun hizmetine verir seni? Ben sana alışmışım. Şıhın ayağına kapanayım ki seni bana bağışlaya!..» dedim.

Fağfure, içini çekti:

«Yok sitte... Şıh, buyruğuna karşı gelinmesinden hoşlanmaz. Ola ki kalbini kıra... Beni oğlu iste-

Institut Kurde de Paris

miş, o da söz kesmiş. Sözünden dönmez.»

Bunun üzerine, sandığımdaki altınlardan birini çıkarıp vermek diledim. Almadı:

«Taksam takamazım, halayıksın! derler. Satsam satamazsın. Ugrılık mı ettin? diye sorarlar. N'ola sende kalsın sitte...» Utanıp sıkılarak ekledi: «Vereceksen saçından bir tutam kes de ver ki, muska yapıp boynuma bağlayım, seni anıp ağlayım.»

«Senden iyi mi kurban?» diyerek burma kâkülümden kesüp verdim. Dünyayı vermişim gibi sevindi biçare.

Devrisi gün Seyit Vehhap, tüfenkli marabaların koruduğu bir kervanla obadan ayrıldı. At üstünde duramaz, diye Seyit Vehhap'ı mahfeye bindirdiklerinden yüzünü göremedim. Fağfure, bir esterin sırtındaydı. Pencerenin altından geçende çevresini salladı.

Institut kurde de Paris

9

Şıh Abuzer, Fağfure'nin yerine hizmetime Fato adında başka bir halayık verdi. Talihime Fato da sadık bir kul çıktı, iyi bir can yoldaşı oldu. Yalnızlığımı, sıkıntımı avutmağa durmaz dil döker, bin bir mesel bulur söylerdi. Ne var ki yalnızlığım bir türlü dağılmaz, sıkıntım bir türlü çözülmezdi. Şıh Abuzer'in obasında diken üstünde yaşardım. Sabahları gözümü açanda Tujik Baba'nın gün vurmuş yalçın yüzünü arar, uçan kuştan Monzur'un dik başlı sıra dağlarını, suyunun çağıltısına kekliklerin ayak tuttuğu derelerini sorardım. Dümdüz uzayıp ırakların dumanı arasında görükmez olan uçsuz bucaksın sah-

ra ortasında, kendimi kum danesi kadar yalnız bulurdum. Gündüzler bir türlü akşama erişmez, geceler bir türlü sabaha ulaşmazdı. Babocuğumun vasiyetini tutamazım, diye döğünür, hep geri dönmenin çaresini düşünürdüm.

Şıh Abuzer, onsekiz köyün sahibi olduğundan sık sık marabasını peşine katar: «Arada kırbacı şaklatmazsan hayvan bile yürümez...» diyerek kullarına görünmeğe giderdi. Uzak köylerden dönemediği akşamlar Sofi gözünü kırpmaz, haremin etrafında dört dönerdi. Öyleyken Şıh Abuzer'in yirmisinde avradı Hacer, marabalardan birini, kancık kaftanı giydirerek odasına almanın yolunu bulurmuş. Fato söyledi de şaştım.

Fato'ya bakarsan haremdeki avratların biri de tek durmazmış:

«Yaşlı horozun kümesine dadanan yabancı horoz çok olur seyyidati.»

Ayşe ile Zino da rahat durmazlarmış. Bir var ki, karda yürüseler de izleri belli olmazmış:

«Şunun için ki seyyidati, Şıh Abuzer ayda günde bir onları yatağına alır. Oysa Seyyidat Hacer, kıskançlık gösterip rahmetli Sit Sabire'nin saçını kestiğinden Şıh Abuzer, bir yıldan beri ona kocalık etmez. Maazallah karnı şişende tüm ayıpları ortaya çıkar, başını nara yakar.»

Fato'nun korktuğu da oldu: Bir sabah kırbaç şakırtısına, Hacer'in feryadına uyandık. Ardından silâh sesleri duyduk. Marabalar koşuştular. Oba tüm ayağa kalktı.

Fato sapsarı bir yüzle kopup geldi:

«Görür müsün seyyidati, Sit Hacer en sonu bul-

Institut kurde de Paris

muştur belâsını. Karnındaki piçi düşürmeğe kalkanda kendini vermiştir ele. Şıh Abuzer'in gözünden ateş saçılır.» dedi.

«O patlayan silâh sesleri nedir? Biçareyi mi kurşunlamışlardır?» diye sordum.

«Yok,» dedi, «Şıh Abuzer silâhını havaya sıkıp oba halkını toplar ki, uçkuru kevşek olanın cezasını vereler.»

Meğer bu obanın örfü bizimkine benzemezmiş. Burada kocası üstüne zina işleyen, ister şıh karısı, ister maraba avradı olsun, beline dek kuma gömülür, taşlanırmış. Recm, dedikleri bu hunharlığa katılmayan, *suçlu sayılırmış*.

Bu sebebe elimize birer taş vererek bizi de haremden çıkardılar. Biçare Hacer'in bileğine ip bağlamışlardı, marabalar ipe asılıp sürürlerdi. Eteğinden kan sızardı fakirin.

Şıh Abuzer, durmaz kırbaçlardı Hacer'i:

«Kimden?» diye sorardı. Hacer, başını sallar, söylemezdi: «Tanrı vermiştir.» derdi. Şıh Abuzer, daha bir hiddetlenirdi: «Kendini Meryem Ana bildirmek isteyen kahpeye vurun ki, cezayı bin kat hak etmiştir.» diyerek indirirdi kırbacı.

Eri kancığı Hacer'e:

«Kahpe!..» söyleyip tükürür, yumruk tekme savururdu. Avratlar daha çok hunharlık ederlerdi. Ağızlarından köpük saçılarak eziyet ederlerdi biçareye... Saçını yolar, kaftanını yırtarlardı.

Hacer'i bin eziyetle obanın alt yanındaki kumluğa götürdüler, evvelce kazılmış çukurlardan birine indirdiler, beline dek gömdüler. Taş üşürüp ba-

Institut Kurde de Paris

şın yardılar, gözlerini akıttılar. En sonu taşların altında kalıp can verdi fakir.

Günler günü Hacer'in kanlı ölümünü unutamadım. Gece düşlerime girdi korkuyle sıçrattı beni uykumdan.

Hacer'in recm edildiğini duyan kardaşları kan dâvasına kalkmışlar. İki kez sahrada pusu kurmuslar. Lâkin Şıh Abuzer, pusuyu vaktınan haber aldığından, yol değiştirip ellerinden kurtulmuş. Bir var ki, Şıh Abuzer, onların düşmanlığı sebebine güzün, Dersim yataklarında semirip dönen hayvanlarını Suriye'ye kaçıramadı. Hacer'in kardaşları, cendermeyi gece vakti sürünün üzerine çekmişler. Cenderme, Şıhın marabasını silâh zoruyle kaçırtıp sürüyü tüm çevirmiş, götürmüş.

Şıh Abuzer, sürüyü bırakıp kaçan marabanın köyünü tüm dağıttı, heymelerini yıktırdı. Çoluk çocuğuyle göçmeğe zorladı, bir köy halkını perişan etti. Öyleyken kızgınlığı yatışmadı. Kaybına günlerce acındı, döğündü. Namertlik edenlerden öç alacağına ant içti durdu. Bereket oğlunun Beyrut'tan ipek kaftanlık, çakmak taşı, karabüber yükleyip gönderdiği ayıngacı kervanı tüm ziyanlarını çıkardı da, cenderme eline düşen sürünün lâfını etmez oldu.

Benden hevesini alan, haremindeki kancıklarla yetinmeyen Şıh Abuzer vurgunun azgınlığıyle yeniden düğün yapıp Halep'ten onüçünde bir gelin getirdi. Benim kaldığım döşeli oda, şıhın yeni gözdesine verildi. Beni Hacer'in odasına geçirdiler. İlkin odada yalnız kalmağa korktum. Hacer'in akmış gözlerle odaya gireceğini sandım. Fato'yu yatağımın ayak ucundan ayırmadım.

Institut Kurde de Paris

Lâkin çok geçmeden odama ısındım. Şıh Abuzer'in suratını görmez olduğumdan rahata ermiştim. Memo'yu düşünmekten başka işim, vatan hasretinden başka kaygum yoğudu.

10

Kış geçip bahar erende bir gün, elinde çerez dolu çanakla Fato geldi. Yüzü aydınlanmış, gözleri sevinçle parladı:

«Ökkeş dayıcığım gelmiştir seyyidati... Anacığımdan haber iletmiş, çerez getirmiştir. Buyur, sen de ye!» dedi, çanağı sundu: «Bilir misin seyyidati, Ökkeş dayıcığım berberlerin hasıdır. Obaları köyleri dolanır, marabayı hayvanı kırkar. Diş çeker, çıkık sarar. Diyarıbekir kışlasında askerliğini yaptıktan çok zamandır görünmezdi. Geçen hafta tezkeresini almıştır. Bundan böyle her ay obamıza gelecektir, anacığımdan taze haber getirecektir, diye öyle sevinirim ki...» dedi.

Fato'nun sözlerine yüreğim umutla çarptı. Ökkeş Dayı Diyarıbekir kışlasından, Memo'nun yanından gelirdi. Memo'nun ahvalini acep bilir mi ola? N'etsem de Ökkeş Dayıyı konuştursam? diye içim içime sığmazdı. Lâkin şıhtan izinsiz hareme horoz bile girmezdi. Ne bahane bulup çağıracaktım Ökkeş Dayıyı? Hod-be-hod nasıl haber sorardım Memo'dan? Bu sebebe hevesime taş basıp günlerce bir çare düşündüm. En sonu n'edeceğimi bildim: İkinci gelişine bir kaç gün kala ayak bileğimi incidip çapıtlara saracak, yataktan çıkmayacak, ahlayıp oflaya-

Institut kurde de Paris

rak derman isteyecektim. Ökkeş Dayı çıkıkçı olduğundan ayağımı ona göstereceklerdi herhal...

Düşündüğüm gibi yaptım.

Fato, sıcak suya sokup yağla oğmanın ağrılarıma bir faydası dokanmadığını görende:

«Ökkeş Dayım çıkığı iyi sarar. Bir kaç gün dişin sık seyyidati. Gelende şıh babodan izin ister, gösteririk.» diye teselli söyledi.

Ökkeş Dayı obaya gelende Fato'yu gönderip Şıhın iznini istedim. Şıh Abuzer Mardin'e gidermiş:

«Hayvanımın yelesini kırkmadan gelemez.» demiş.

Ökkeş Dayı, Şıh Abuzer'i uğurladıktan sonra Fato'yle birlik geldi. Kırk yaşlarında, çelimsiz, olduğundan yaşlı görünür, konuşmayı sever, gözlerinin içi güler bir adamdı. Ayağımın çapıtını çözerken Şıh Abuzer'den yakıldı:

«Tanrı ömrün arttıra, Şıh Abuzer mürüvetti çok bir şıhtır, lâkin hayvanlarının kırkılmasından bir kez olsun hoşnutluk getirdiğini duymamışım. 'Bir boka benzedemedin Ökkeş! Yelesini, kuyruğunu güdük ettin!' der de bir daha demez. 'Ne söylersin sen ey şıhım! Ben Diyarıbekir kışlasında onca paşaların, kumandarların saçını kırkmış, sakalını kazımışım. Heç biri de bir şikâyette bulunmamıştır.' derim. Göbeğini oynadır, güler: 'Olmayacak söz söylersin kurban... Sana Diyarıbekir'in paşası, kumandarı esterini bile kırktırmaz.' diye eğlenir. Lâkin kumandarın saçını keserken çekilmiş bir resmim vardır mahfelin perukâr salonunda asılı durur. Memo Efendiye yazacağım. O resmin bir örneğini çektirip yollaya ki, Şıh Abuzer eskeriye berberliğimize bir tamam inana...»

Institut Kurde de Paris

Ökkeş Dayının bu sözleri yüreğimi ağzıma getirdi:

«Ay aman!» deyip çarpıntımı ayak bileğimin acısına gösterdikten sonra: «Memo Efendi, dediğin kimdir, sen gibi berber ustası mıdır?» diye sordum.

Ökkeş Dayı, başını geri attı:

«Yok kurban,» dedi, «Memo Efendi berber ustası değildir, Memleketinde namdar bir çancı ustasıymış. Kışlanın zabitan mahfelinde ayak hizmeti görür, kumandarın çok sevdiği bir erdir, âşık bir yiğittir. Kışlada sevmeyen bir kul yoktur Memo Efendiyi.» diye Memo'dan sitayiş söyleyende dünyalar bana verilmiş gibi sevindim.

Ökkeş Dayı, ağzına bakıp kendini canla başla dinlediğimi görende, eskerden dönmüş her yiğit gibi, sözün birini bitirip birine başlardı. Ayağımın bileğini saracağını tüm unuturdu.

Ökkeş Dayı'dan öğrendim ki, Diyarıbekir kışlası ilkin Memo'ya bir işkence kuyusu olmuştur. Dayağa yatırıp ciğerini kusturmuşlardır, sonra da ester tepki böyle oldu, diye hastahaneye kaldırmışlardır. Ne var ki hekimler, Memo'nun gençliğine acımışlar ilâca merheme yatırıp onu ezrailin elinden kurtarmışlardır.

Kışlaya dönende bir gün Memo, çamaşır yuğarken hatırına memleketi düşüp, dertli bir türkü tutturmuş. Türküye saza merakı olan kışlanın ak saçlı kumandarı, Memo'nun sesine, âşıklığına heyran kalıp onu hizmetine almış. Şimdilerde nere gitse Memo'yu birlik götürürmüş seyisi olarak.

Ökkeş, sözün burasında:

«Kumandar, çancı ustasını geceleri zabitan

Institut kurde de Paris

mahfelinde çalıştırır. Akşam olanda Memo, sırtına ipek kaftan giyip, zabitanın hürü misali avratlarına, kızlarına hizmet eder. Yiyecek götürür, mey taşır. Gecenin ileri bir vaktinde eline saz verip söyletirler. Gözlerinden yaş döküp öyle dertli ırlar ki, dinleyenlerin cümlesini ağlatır. Biçare Memo, kimseye derdini söylemezdi, lâkin şifasız bir gönül yarası çektiği anlaşılırdı.»

Ökkeş Dayı, çapıtı çözmüş, ayak bileğimi yoklardı. Lâkin yüreğime kurt düştüğünden ahlayıp oflamayı tüm hatırdan çıkarmıştım. Acep Memo'nun derdi hasretiyle yandığı ben miydim, yoğsam zabitanın hürü misali kızları mı? diye yerdim kendimi.

Ökkeş Dayı:

«Neresi ağırır kurban? Bir çıkık, bir incik görmezim.» dedi de kendime geldim. Ah, of! çekip: «Şurası... burası...» diye adamı oyaladım. En sonunda Ökkeş Dayı:

«Burktuğundan bu yana beş gün geçmiş madem, şişi inmiş olmalı. Akşama sabaha ağrısı da diner.» deyüp ayak bileğime yağ çaldı, çapıtı sıkı sıkı bağladı, şifalık diledi.

Emeği hakkı avucuna bir mecidiye koyduğumu görende ağzı kulaklarına vardı:

«Her gelende bir yerin incine, diye duacı olursam vebali senin.» diye eğlendi. «Beni paraya pula düşkün belleme... Buralarda kulların, fakirin şabaştan başka yüzünü güldürecek neyi var? Kişi Osmanlı diyarında yaşayacak ki, dünyanın keyfini çıkara... Eli para yüzü göre... Diyarıbekir gibi kentlerde şıhlık, kulluk ne bilmezler. Her kişi kolunun gücüne, bileğinin hünerine göre iş tutar. Dükkân

Institut kurde de Paris

açar, han işletir. Benim gibi eli ustura tutan biri yirmi altuna duvarları ayna döşeli bir dükkân açar da, ömrü boyunca bir kula muhtaç olmaz. Gözü kör ola paranın. Yirmi altunum alsa, eskerden köye geri mi gelirdim? Hayvan kırkacağım, diye obalarda mı sürünürdüm?»

Ökkeş Dayı içini çekti:

«Fazla başını ağırttık sitte... İzin ver de gidek!» diye yürüdü.

Fato, onu harem avlusuna uğurlayıp dönende:

«Ökkeş Dayım seni pek beğenmiştir seyyidati, nerden gelin geldiğini sormuştur. 'Dersim yaylasından gelmiştir.' diyende dayım: 'Cancı ustası da Dersimlidir. Acep sitte tanımış mı kendisini? Bilsem sorardım.' demiştir. Tanımış mısındır cancı ustasını kurban?» diye yakınlık gösterende, içimi dökmeğe öyle ihtiyaç duydum ki, kapıyı örtüp Fato'yu dizim dibine oturtarak, başımdan geçenleri tüm anlattım ona. Hem söyler, hem ağlardım. Fato da gözünün yaşını tutamaz:

«Vah seyyidati, vah kurban!» diye saçım okşar, yaşım silerdi. Sözümü bağlayanda Fato döğündü:

«Ne yapsak, ne işlesek ki? Acep dayıma söylesek de, cancı ustasına burada olduğunu duyursak mı?» dedi.

«Yok kurban!» diye ellerine sarıldım. «Aman sakın! Sırrımı dayına ifşa edersen ölüm göresin!.. Biçare Memo, Şıh Abuzer'in harеminde çile doldurduğumu duyanda aklın oynadır, eskerden kaçmağa kalkar. Yakalanırsa damlarda çürür, yakalanmazsa burada Şıh Abuzer'in kurşuniyle ölür. Aman kurban, ağzını sıkı tut!»

Institut Kurde de Paris

11

Niyazımı duyan şıh babomun ruhu, Memo'yle beni buluşturmayı Fato'dan çok arzu edermiş, fırsat hazırlamış da bilmezmişim. Ökkeş Dayının obada bulunduğu bir gün Fato, eteğini uçurarak geldi, kapıyı sıkı sıkı örttü, koştu boynuma sarıldı:

«Mücde seyyidati mücde!.. Bir dahaki haftaya çancı ustası Memo gelir obamıza...» dedi de soluksuz kodu beni.

«Ne bilirsin geleceğini?» diye sormağa takat bulamazdım. Fato dil döker anlatırdı:

«Ökkeş Dayımdan duymuşum. Şıh Abuzer, Diyarıbekir kumandarını sünnet düğününe çağırtmış. Kumandarın dostluğunu sağlayacak ki, el altından silâh, cephane tedarik ede, düşmanı olan Şıh Tahir'in hakkından gele... O namert, bir paşanın adamı olduğundan şıh babomuzun kervanını vurdurmağa, sürüsünü kaldırmağa cesaret bulurmuş. Şıh Abuzer de sırtını kumandara dayayacak ki, korkmadan karşılığını göstere...»

«İyi ama kurban,» dedim. «sözünden Şıh Abuzer'in Diyarıbekir kumandarını düğüne çağırdığı anlaşılır. Memo'yu çağırmamış ki...»

Fato, şeytan gibi güldü:

«Unutmuş musun kurban? Ökkeş dayım, kumandarı Memo Efendiyi her yere birlik götürür, dememiş midir?»

«He, demiştir, doğrusun... Lâkin bura Diyarıbekirden çok irak... Acep kumandarı buraya da getirir mi Memo'yu?»

«Getirir kurban, getirir. Boşuna yüreğini bozup

Institut Kurde de Paris

canını üzme! Ökkeş Dayım demiştir ki: 'Memo Efendiye haber salayım da, gelende berber salonunda asılı resmi birlik getire. Şıh Abuzer paşaları kırktığıma bir tamam inana!' demiştir.»

Fato, yüreğimde öyle bir umut yeli estirdi ki, küllenmiş tüm hasretlerim harlandı, yalımlandı da sabrımın taşlarını çatır çatır çatlattı. Düğün sabahına erişemezim, Memo'yu göremezim korkusuyle içimin yağı erirdi. Gecemi gündüzümü seçemez, südü ayranı içemez oldum.

Fato, döğünürdü:

«Hay dilim kurusaydı da mücdelemez olsaydım. Yemelerden, içmelerden kesildin, tüm sararıp soldun... Oysa gülüp söyleyecek, yüzünde güller açacak zamanın. Gelmez diye mi kahırlanırsın kurban? Hem vallaha da, hem billaha da gelecektir. Kumandar haberci yollamış, seyisiyle birlikte obamızda bir gece mihman kalacağını duyurmuştur. Kumandara, seyise oda hazırlatır şıh babomuz.» derdi de inanamazdım, beni teselli için söyler sanırdım. Rahatım kaçırmağa, huzurum bozmağa bin türlü kuşku bulur söyler, yüreğimi zehirlerdim. Sözüm niyetime uymazdı. Memo'nun bir kez yüzün görsem başka şey istemezdim, derdim; gece yatağımda Memo'yla buluşmağa bin tertip kurardım.

Kuşkumun tasamın karanlık gecesi, çok şükür, en sonu davul dövülen, pilâv dökülen düğün sabahına erişti. Al, yeşil, mor adamlıklarına bürünmüş oba halkı konağın çevresini doldurdu. Avluya elvan elvan kilim halı yazıldı. Sünnet bebelerine, konuklara divanlar düzüldü. Dört bir yana maşalalar dizildi. Kuzular kesilip sırığa sokuldu, kazanlar ateşe

Institut kurde de Paris

sürülüp şerbetler, ayranlar ezildi. Pilâvlar döküldü.

İlk konuklar ağırlanıp avludaki şiltelere oturtulanda biz de Fato'yle perdeyi indirip ardına yerleştik.

Davulcu, her konuğa hoş-âmedi! tokmağını vuranda yüreğimizi tutar, kapıdan kumandariyle Memo'nun girmesini beklerdik. Ne var ki, Halep'ten, Musul gibi yerlerden konuklar düğüne kavuşur, Diyarıbekir kumandarı bir türlü ulaşamazdı. Fato'nun başı etini yerdim:

«Yemin kesem ederdin, hani, kumandar neye gelmez?»

Fato beni teskin ederdi:

«Gelmez olur mu kurban? Gelecektir. Gelmeyecek olsa Şıh Abuzer Diyarıbekir'e kelek gönderir miydi? Yolunu gözleyip karşılayalar, diye Dicle'ye adamlar salar mıydı? Irmak bu mevsimde hızlı akmadığından yavaş gelirler herhal... Bizim köy şuracıktayken Ökkeş Dayıcığım bile ulaşamamıştır daha düğüne...» derdi. Beni inandırmağa bin dereden su getirir, oyalanayım diye, gelen konukları tanıtmağa dururdu:

«Bu gelen kimdir bilir misin? Şıh babomuzun ilk avradından kayın biraderidir. Seyit Ârif derler sanına. Zengin bir seyittir. Babosundan çok mires almıştır. Musul diyarında oturur. Sit Sabire'yi şıha armağan eden oydu. Sabire'yi kurşunladığını duyanda küsmüş, o gün bugün obaya ayak basmamıştı. Şıh Abuzer, düğünü vesile bilmiş, Seyit Ârif'e beyaz bir at, bir hançer gönderip düğüne çağırtmış, gönlünü almıştır. Seyit Ârif'in geldiğine bakarsan barışmışlardır. Görür müsün ardı sıra ceriyeleri, kulları

Institut Kurde de Paris

sini sini armağan taşırlar.» der, dil dökerdi. Bir var ki, bu sözlerle kendi de oyalanamazdı: «Varıp bir dolanayım, haber soray ım.» der, dışarı çıkardı.

Yeni bir konuğa davulcular hoş-âmedi! vuranda tüm oba halkı karşıya koştu, «Lu lu lu!..» çağırdı.

O anda Fato, soluk soluğa odaya girende, kanım çekildi.

«Geldiler mi ola?» diye yüreğimi bastırdım. Fato, perdeyi aralayıp:

«Görür müsün kim gelmiştir seyyidati?» diyende baktım, Şıh Abuzer, başında beyaz arakıye, sırtında beyaz harmaniye bulunan bir adamı sarmış, avluya getirirdi. Marabalar koşuşup elini, eteğini öperlerdi gelenin. Arakıyenin oyalı uçları yüzünü örttüğünden, kim olduğunu seçemezdim.

«Kimdir bu gelen Fato?» demeğe kalmadan yüzünü pencereden yana dönderdi, Şıhın oğlu Seyit Vehhap olduğunu gördüm. Bilemezim neden, elim ayağım buz kesti.

Fato:

«Mücdeciler oğlunun geldiğini duyuranda, şıh babomuz Seyit Vehhab'ı karşılamağa bir koştu ki, görsen gözünden yaş giderdi, ayağı şalvarına dolanırdı. Biçare, göğsünü tutardı. E... evlât bu, hemi de ölmüş de, dirilmiş bir evlât, kolay mı?» diye gördüklerini, duyduklarını bir bir anlatırdı. Fato'nun söylemesine göre, Şıh Abuzer oğlunu bağrına basanda demiş ki:

«Düğüne gelmeyesin, yollar bu sıra muhataralıdır, recm edilen kancığın kardaşları öç almağa fırsat gözlerler, obamız çevresinde dolanırlar! diye

Institut kurde de Paris

yazmışım. Niçin sözümü tutmamışsın oğul?» diyende Seyit Vehhap sırıtmış:

«Orda duraydım da kendime korkak mı söyleteydim? Düşmanların kan davasına gelip seni hançerleselerdi de, oğlu bir yaşlı babosunu koruyamamıştır, diye âlemi rezil mi düşseydim? Bir var ki, sıla da burnumda tüterdi. Düğünü sünneti fırsat bilip vakit geçirmeden yola çıkmışım, tez geleyim, diye avradı, halayığı anasına bırakmışım.» demiş.

Seyit Vehhap, konuklarla sarmaşıp merhabalaştıktan, hal hatır söyleştikten sonra babosunun yanındaki şilteye oturdu. Güçlenmiş, tavlanmış görünürdü. Durmaz gülüp anlatırdı.

O sıra davulcular, zurnacılar gelip elin öptüler, şabaş aldılar. Bir oyun havası vurdular. Eri avradı ortaya döktüler. Oba halkı Seyit Vehhap'ın hatırına kanatlanmış, uçardı, ayakları yere değmezdi.

Oyunun kızıştığı anda, Şıh Abuzer'in vekilharcı, harmaniyesi savrularak geldi, şıhın kulağına bir şeyler söyledi. Şıh Abuzer telâşla ayağa fırladı. Eliyle işaret ederek, tüm konukları ayağa kaldırdı, peşine taktı, avlu kapısından dışarı çıkardı. Marabaların havaya tüfenk sıktıkları duyulur, erin kancığın kapı ağzına doldukları görülürdü. Çok hatırlı bir konuğun geldiği anlaşılırdı.

Sabah beri her varan konuğu kumandar sanıp yanılmaktan yılmış olduğumdan, bu gelenin kumandar olacağını söylemeğe dilim varmazdı.

Fato, konuğun kim olduğunu anlama merakiyle dışarı fırlayanda avlu kapısında, Şıh Abuzer'in yol gösterdiği şanlı kumandar göründü. Saçları aktı, yüzü kancı canlıydı. Yakası sırmalı yeşil esker

Institut Kurde de Paris

rubası içinde pek heybetli görünürdü. Yüreğim kuş gibi çarpardı. Lâkin kalabalık arasında Memo'yu seçemediğimden kumandarın gelişine sevinmezdim, tırnaklarımı yerdim.

Şıh Abuzer, kumandarı havuzun başına serili divana götürdü. Yerine oturmadan konukların cümlesi varıp elini öptüler. Kumandar divana kuruldu. Ötekiler oturmadılar. Kumandar eliyle işaret verip oturmalarını söyledi. Yaşlılar birer şilteye yerleştiler. Gençler ayakta dikildiler. Seyit Vehhap da oturmazdı.

Halayıklar kumandara yiyecek taşıdıkları sıra davulcular, arap oyun havası vurmağa başladılar.

Kumandar, Memo'yu getirmemişti herhal... Getirse yanı başında hizmete hazır durmaz mıydı? Öyle kederlendim ki, gözümden yaş giderek kendimi yatağa atıp hıçkırmağa başladım. Fato'nun odaya girdiğini duyanda yeniden umuda kapılıp başımı yastıktan kaldırdım, baktım. Lâkin yüzünde keder görüp Memo'nun gelmediğine tüm inandım. Yeniden yastığa gömüldüm. Sarsıla sarsıla ağlardım.

Fato:

«Görür müsün kurban, Ökkeş Dayıcığım üç gün evvelisi esterden düştüğünden düğüne gelemezmiş. Salt selâm ile armağanını yollamış biçare.» dedi. Lâkin hıçkırığımı farkedende: «Neye ağlarsın kurban?» diye koştu, yanıma geldi. Başımı dizine koydu, gözümün yaşını sildi: «Gözlerine yazık değil mi seyyidati? Neye kendini helâk edersin? İşte kumandar gelmiştir, seyisini de birlik getirmiştir.»

Sıçradım kalktım, gözlerinin içine baktım:

«Hak mı söylersin kurban? Memo essahtan gel-

Institut Kurde de Paris

miş midir? Yoğsa beni teselli için mi böyle konuşursun?»

Fato, omuzunu kaldırdı:

«Kumandarın seyisiyle birlik geldiğini bir tamam öğrenmişim. Marabalar seyisin adını sanını bilmezler. Bilmeseler tasa mı? Kumandarın Memo'dan başka seyisi ola?»

«Seyisi gelmiş de, neye kumandarın yanında değildir?»

«Hayvanların terini kurutup su içirecek, yemlerini yidirecekmiş.»

Fato, başımı okşadı:

«Haydi gel, pencereye oturup bekleyek kurban! İşi bitende o da avluya gelecektir.»

Ağlamayı kesip taze umutla, perde gerisine oturdum.

Başında işlemeli tekke bulunan iki sünnet bebesi, konukların elini öpmeğe dolanırlar, kese kese para toplarlardı. Kumandarın, bellerine birer hançer bağladığı görülürdü. Sünnet bebelerinin divanları yanında sünnetçiler hazırlık yaparlardı. Davulcuların tokmak vurup ortalığı her zamandan çok gürültüye boğduklarını duyanda, sinilerin içinde usturaların ışıldadığını görüp bebelerin kanını dökeceklerini anlayanda başımı çevirdim. Lâkin Fato, bebelerin kesilişini merakla izlerdi.

Birden halayığım kolumu tuttu:

«Avlu kapısından, elinde saziyle, leşker kılığında biri girmiştir. Herhal kumandarın seyisi olacaktır. Bak bakalım seyyidati, gelen çancı ustası mıdır?» diyende deli gibi yapıştım pencereye... Soluğum tüm kesildi. Hey kurban, gözlerime inanamazdım.

Institut Kurde de Paris

Gelen, hasretiyle onca yaş döktüğüm Memo'ydu. Yeşil beylik kaftan içinde gövdesi daha bir heybetli, yüzü daha bir yiğit görünürdü.

Fato'ya sarıldım:

«Odur Fato!» dedim, «Aslanım gelmiştir. Görür müsün, yiğidin hası değil midir? Şu avluda eline su dökecek başka bir yiğit var mıdır? Fatma anamıza, Ali babomuza bin şükür! Niyazım boşa gitmemiş, sevdiğimin yüzünü bana göstermiştir.»

Fato'yu bırakıp pencerenin bir o yanına, bir bu yanına giderdim, yüzünü daha iyi görmek dilerdim. Memo'ya Kumandarın yanında yer gösterirlerdi. Edeple, saygıyle derlenip oturdu. Öyleyken gözlerime *inanamazdım. 'Gördüğüm esahtan Memo mu*dur, yoksa tatlı bir düş müdür?' diye parmağımı ısırırdım. Bir yandan Hızır'a şükranımı sunar, bir yandan feleğe sitem söylerdim:

«Sevdiğimi getirip avluya kondurursun, sonra da varıp bir hoş geldin söyletmezsin! Kafeste kuş gibi pencerenin bir yanından öbürüne sıçradırsın!.. Bir adı batasıca, ocağı sönesice feleksin ki, durmaz bana zulmedersin...» diye yakınırdım.

Oysa felekten şevkaya heç hakkım yoğmuş, türlü hüner gösterip beni ummadığım ihsanlara gark etmeğe hazırlanırmış da bilmezmişim.

Gece, meyi fazlaca kaçırıp keyiflenen kumandar, Memo'dan kışlada çok dinlediği, lâkin oyununu göremeyip merak sardırdığı bir oyun havasını vurdurarak, çengilerden oynamalarını istemiş. Lâkin Seyit Ârif'in Musul'dan getirdiği çengiler bu oyunu bilmezlermiş. Şıh Abuzer, hatırlı konuğunun bir isteğini yerine getiremezim diye dövünende oğlu;

Institut kurde de Paris

'Dersimli avradın bilirse bilir bu oyunu' diye beni sâlık vermiş babosuna. Şıh da oğluna:

«Git getir şunu!» diye destur vermiş.

Benim bundan haberim yoğdu. Memo'nun Çentvari havasını vuruşu yüreğimi kaldırır, Monzur gözesinde kanat açıp dönüşümüz gelirdi gözlerimin önüne. Burnumun direği sızlar, yanağımdan yaş süzülürdü.

O sıra kapı açıldı, haremdeki halayıklardan biri, Seyit Vehhap'ın beni görmek dilediğini duyurdu. Elim ayağım buz keserek, leçeğime sarıldım, örtündüm:

«Buyursun gelsin!» dedim. Lâkin Fato'ya da odadan ayrılmamasını tembihledim.

Seyit Vehhap içeri girdi. Kolunda zenne işi yeni bir Şam kaftanı, avucunda koku şişesi tutardı. İçkili olduğu görülürdü:

«Muhabbet daim şıh kızı! Öldük de dirildik, şükür sılaya kavuştuk. Nasılsın, hoş musun, halinden hoşnut musun?» diye sordu.

Şükredip sağlık diledim. Kaftanı, şişeyi saygıyle kucağıma bıraktı:

«Bunları Beyrut'tan senin için almışım. İyi günlerde kullanmak nasip ede Tanrı!» dedi.

Başımı eğdim:

«Hak razı bi!..» söyledim. Seyit Vehhap:

«Şıh babom buyurur ki,» dedi, «yeni kaftanı geyip aşağıya inesin! Oyundaki hünerin kumandara, konuklara gösteresin! Düğün gecemize şenlik katasın!» Bunu söyleyip kapıya gitti. Çıkmadan: «Tez ol ki, sabırsız yüreklerin beklemeğe mecali kalmamıştır.» dedi, kapıyı örttü, gitti.

Institut Kurde de Paris

Seyit Vehhap'ın kinayeli sözleriyle oyalanacak vaktim yoğdu. Aşağı ineceğime, Memo'yu yakından göreceğime sevinirdim. 'Memo çalacak, ben önünde oynayacağım, he mi? Hele şu feleğin işine bak!' diye olanlara inanamaz, deli divane olurdum.

Fato, Seyit Vehhap'ın getirdiği ipek kaftanı giymeme yardım eder, her yanıma koku çalar, gözümün sürmesini tazelerdi. Şıh Abuzer'in korkusuna, yüzümün gözlerimden gayri yerini leceğimle sıkı sıkı örtüp ardıma iğnelerdi. Şıh Abuzer'in avradı olduğumu bilip Memo'nun perişan olmasına gönlüm katlanmadığından, bohçada saklı duran Memo'nun armağanı çıngırdaklı halhalı ayak bileğime bağlamışken çıkardım. Ona kendimi bildirmeğe yüzüm mü vardı?

Fato, belimin şal kuşağını sıkanda hazırlığım tamam oldu. Birlikte aşağıya indik. Seyit Vehhap, yolumuzu kesti:

«Ardımdan gel!.. dedi. Ardına katıldım. Avluya çıkmadan, kılığımı gözden geçirme bahanesiyle durdu. Gözleri kor gibi yanardı:

«*Güzelliğini sarıp gizleyen şu kaftanın yerinde* ben olsam da seni kucaklasam, kaçırsam, kaf dağından aşırsam!..» diye fısladı. Konuşmasını duymazlıktan gelip kapıya yürüdüm. Seyit Vehhap kapıyı açtı. Kendi önden çıktı, ben ardından gittim. Yüreğimin helecanından ayaklarım birbirine dolanırdı. Avlunun ortasına nasıl vardığımı bilmezim.

Seyit Vehhap beni kumandarın huzuruna götürdü, elini öptürdü. Serhoşluktan gözleri çekilen Şıh Abuzer, kumandarın kulağına eğilip:

«*Buna geçen yıl iki bin altun saymışım. Hasna*

Institut kurde de Paris

müstesnadır, türlü hünerlidir.» dedikten sonra, el edip oğluna yüzümü açtırdı. Kumandar:

«Maşaallah!..» söyledi. Utancımdan yerlere geçtim. Yüzüm ateş oldu, yandı.

Memo, kim olduğumu bilmişti. Benzinin kanı çekilmiş, şaşkınlığından sazını yere düşürmüştü. Lâkin kumandar:

«Ne durdun Memo? Bu dilber gelinin oyunundan bizi mahrum mu edersin?» diyende Memo toparlandı, sazını aldı. Mızrabı öyle coşkun vururdu ki, sanırsın yüreğinin sevincini söyletirdi. Ben de bu sevince ayak tutup çevre açtım. Keklik gibi sektim, güvercin gibi uçup gezdim. Tüm hünerimi gösterip oynardım. Lâkin başımı kaldırıp Memo'nun yüzüne bakamazdım. Şıh Abuzer'in harcminde bulunmanın suçu benimmiş gibi utanç duyardım. Gözleri gözlerime değende: «Başkasına nasıl yâr oldun vefasız!» sitemini okursam, ayaklarına serilip öleceğimden korkardım.

Yüzüm al al olup vücudum tere bulanasıya bel kırıp topuk değdirdim, etek uçurdum. En sonu hareme doğru kanat çırpıp kaçtım.

Kumandara uyup konukların cümlesi peşim sıra tabış tuttular.

Fato, harem kapısından oyunumu izlermiş. İçeri girende belime sarılıp beni bağrına bastı:

«Sendeki hünerli oyunu ömrüm boyu bir kulda görmemişim. Bunun sırrı senin ayağında mı, yoğsa seyisin sazında mı gizlidir, kestirememişim. Tahsin size kurban!» dedi.

Yukarı çıkanda kendimi yatağa attım, ağlama-

Institut kurde de Paris

ğa boşandım. Fato, vücudümün terini, gözlerimin yaşını kurular, neye ağladığımı sorardı.

«Ben ağlamayayım da kim ağlasın Fato? Memo'yu yakından göreceğim diye onca sevinmişken, başımı kaldırıp bir kez bakamamışım kömür gözlerine... Benim helâk olduğum yetmezmiş gibi Memo da helâk olmuştur. Şıh Abuzer serhoşluğundan peçemi açtırmıştır. Biçare Memo, ben olduğumu anlayanda nasıl perişan olmuş, nasıl sararıp solmuştur, bir görmeliydin. Elinden sazını düşürmüştür fakir. Acep bu gece gözüne uyku mu girer yiğidin? Oy anacığım oy!.. Ben ağlamayım da kim ağlasın?» diye ağıt söylerdim. Dertli dertli konuşup gözyaşı dökmem Fato'nun canına öyle dokanmış ki bizi buluşturmağa çare aramış. Felek de yardım etmiş Fato'ya... Harem kapısında gece nöbeti tutan sözlüsünün, el ayak çekilende odasına gelmek istemesini fırsat bilmiş. Görünmeden Memo kapıdan rahat geçsin diye, içeri almağa sözlüsüne vaatte bulunmuş. Geç vakit yanıma geldi, ellerime sarıldı. Elleri buz gibiydi, lâkin gözleri kor gibi yanardı:

«El ayak çekilende çancı ustasını odana getirmemi ister misin seyyidati?» diyende benim de ellerim buz kesti, soluğum tıkandı:

«İstemez olur muyum kurban? Buluşma uğruna canım veririm. Lâkin olacak iş değildir bu... Nasıl getireceksin Memo'yu? Nöbetçiler kuş mu uçurur hareme?»

Fato, ağzı kulaklarına vararak sırıttı:

«Bura Sit Hacer'in odası seyyidati... Bu odaya ilk gelen çancı ustası olmayacak ki... Ötekiler nasıl gelmişlerse, o da öyle gelir.»

Institut Kurde de Paris

Fato'nun bir bildiği vardı ki güvenle konuşurdu. Sevinçten divane olup ellerine sarıldım:

«Memo'yu sağ salim getirir, götürürsen, ne istersen veririm sana Fato... Söz bir Allah bir.» dedim.

Fato, elimden sıyrıldı, kapıya yürüdü:

«Kendini kuşkuya kaptırıp seyise bir hal olur mu? diye canını üzme sakın seyyidati... Bu gece kapı nöbetini sözlüm İbo tutar. Bir var ki, çerez getireyim, ye de, uykun bastırmaya...» dedi, iki çanak çerez getirdi: «Sabrın sonu selâmet!» deyip sırıtarak çekildi.

Yar bekleyenin gözüne uyku mu girer hey kurban? Sevdanın yalımı tenimi yalar, kanımı harlandırırdı. Korku, kuşku ne girmezdi hatırıma... Memo'yle buluşup sevişmekten, koklaşıp söyleşmekten başka bir dilek geçmezdi içimden. Hamaylı asılı göğsünde yanıp kül olmağa can atardım.

Avluda maşalalar çoktan kararmış, sesler kesilmişti. Ne var ki kapı dışında beklediğim ayak sesi bir türlü duyulmazdı. Sabrım tükenip 'Fato işi beceremedi mi? kuşkusu içimde açılıp serpilmeden kapı usulca aralandı. Fato, harmaniyeye sarılı iri bir gölgeyi içeri sürdü. Kapıyı örttü, koşup yanıma geldi.

«Kimse görmeden çancı ustasını getirmişim kurban.» diye fısladı; «Duyuluruz, görülürüz diye bir korkunuz olmaya! Konuklar da, Şıh da, oğlu da serhoş yatarlar. Bacağından sürüsen uyanmazlar. Ben münasip zamanda gelir, Memo Efendiyi yerine götürürüm.» dedi. Usulca kapıdan süzülüp çıktı.

Başım ucunda yanan kandilin aydınlığında Memo'nun harmaniyeyi üzerinden sıyırıp attığını, kol-

Institut Kurde de Paris

larını bana uzattığını gördüm. Koşup bağrımı sokuldum. Gözlerimi yumup yüzümü göğsüne yasladım. Aşk hasretiyle dolu yüreği düğün davulu gibi gümülerdi. Bize bugünü gösteren Hızır'a binbir şükran fısıldayarak, serviye dolanan sarmaşık misali dolandım boynuna... Sıcak soluğu soluğuma karışanda kav gibi yanıp tutuştu, yalımı beni de yaktı kül etti... Divana serildik, kendimizden geçtik.

Gözüm açılanda kendimi Memo'nun göğsünde yatar buldum. Parmağım hamaylısıyle oynardı. Memo sigarasını tüttürür, kandile bakar düşünürdü. Gözlerinde keder okunurdu.

Sokulup boynundan öptüm:

«Ne düşünürsün kurban?» diye sordum.

Başını salladı: «Heç!..» dedi.

Bu kez çenesinden öptüm:

«Hizmetinde bulunduğun zabitan kızlarının hasreti mi düşmüştür yoğsa yüreğine?»

Omuz silkeledi, bir söz demedi.

Kulağı arkasına hohlayıp:

«Bizi kavuşturduğundan ötürü hoşnutluk getirip Hızır'a şükran söyleyeceğine, dertli dertli susarsın... Neye ki kurban?» diyende hırladı, doğruldu, omuzlarımdan tuttu:

«İhtiyar şıha seni avrat edip helâlımı haram kılan, aramıza ayrılık ateşi düşüren Hızır'a nasıl şükran söylerim hey Senem? Divane olmak işten değildir.»

Bir elimle ağzını örtüp bir elimle saçını okşadım:

«Tövbe de, kurban! Hızır'ın suçu yok bu işte... Yezid'in gözü Şıh Persin yapmıştır ne yapmışsa... Bizi kavuşturmamağa elinden geleni ardına koma-

Institut Kurde de Paris

mıştır. Binbir hud'aya baş vurmuştur. Öyleyken Hızır duamı, adaklarımı kabul edip bizi buluşturmuştur.» diye Şıh Persin'in cendermeyi nasıl üzerine çektiğini, obamızı nasıl dağıttığını, buraya nasıl geldiğimi, Şıh Abuzer'in hunharlıklarını yaş dökerek anlattım. Memo, gözyaşımı dudağiyle kurular, teselli söylerdi:

«Ağlama ceyran! Gözünün yaşı yüreğimi deler. Seni ağlar görmektense ölmek yeğdir. Elbet sebep olanlardan zulmün hesabı bir gün sorulur.» derdi.

Ellerini öpüp yanağıma sürerdim:

«N'ola kurban, kaçır beni, kurtar beni bu hunhar şıhın elinden... Gayri obası, aşireti olmayan, bir arkalayanı bulunmayan kimsesiz bir eysik-eteğim... Ne şıhlık postunda gözüm, ne ağa karısı olmakta hevesim kalmıştır. Şıhların, ağaların kullarına ettiklerini görüp insanlığımdan utanmışım. Osmanlı diyarında el hüneriyle yaşanılan, kulluk-ağalık ne bilinmeyen yerler olduğunu duymuşum. Nola kaçıp oralara gidek!.. Sen aç ben de aç, sen tok ben de tok. Burada kalıp recmedilmek korkusuyle helâk olacağıma, senin yanında olup acımdan ölmeğe razıyım kurban...» diye yakınırdım.

Memo, saçım okşar, yanağım koklardı:

«Şu anda seni terkime atıp götürende kurşunlansam, bir damla kanım akmazdı. Lâkin eskerliğim, kumandarıma saygım elimi ayağımı bağlar. Esker ocağından kaçana rahat yüzü göstermedikleri bir yana, kumandarıma söz getirmek istemezim. Kumandarım yiğitin hasıdır. Beni evlât bilip bağrına basmıştır. Sadakatıma güvenip her gitti yere birlik götürmüştür. Konuk kaldığı konağın gelinini iki

Institut kurde de Paris

paralık şıha karşı yüzünü kara çıkarmağa âşık yüreğim katlanmaz. En iyisi terhis günümü beklemektir. İki aya kalmaz, tezkeremi alanda seni buradan kaçırmak boynuma borç olmuştur. Gayri seni alın yazım bilirim, kurban... He vallaha da Şıh Abuzer, obasını orduyle çevirse, seni kaçırmama engel olamaz.»

Andını yürekten söylediğini görürdüm. Aşk oduyle yanan yiğit yüreği korku ne bilmez, kaçırmağa gelende Şıh Abuzer'in kendini sağ komayacağını aklına getirmezdi.

Boynuna sarıldım:

«Yok kurban,» dedim, «N'ola sen buralara gelme! Şıhın da, adamlarının da hunharlığını gözlerinle görmemişsin, bilemezsin! Taş sopa üşürüp tatlı canına kıyarlar da beni divane ederler. Yok kurban, ikimizi birden dünyada kaçırmazlar. Biz keklik, onlar avcı, kıyarlar canımıza... Benim tek başıma kaçıp Diyarıbekir'e varmam daha kolaydır. Bu gece seni onca insanın içinden geçirip buraya getiren Fato, beni kaçırmanın yolunu da bulur herhal!..»

Böylece kavilleşip, Diyarıbekir'de Cumhuriyet Hanında buluşmağa, oradan urum diyarına göçmeğe söz kestik. Kaçıp buluşmuşuz, göçüp mutluluğa erişmişiz gibi sevişip koklaşarak sabahı ettik. Ortalık ağarmadan Fato, Memo'yu odasına götürmeğe geldi. Memo, bir türlü kopup ayrılamazdı bedenimden, ben bir türlü çözülemezdim boynundan. Fato, yakarıp dil dökerek bizi kapıya sürüklerdi.

En sonu Memo gidende, ayrılık acısiyle kendimi yatağa atıp, başını koyduğu yastığı koklayarak, gözyaşı döktüm bir süre... Fato, gelip Memo'nun sağ

Institut Kurde de Paris

salim odasına vardığını mücdeleyende kederi unutup sevince boğuldum. Sevdiğine kavuşmanın, buluşmağa sözleşmenin mutluluğu coşkun bir sel olup yıkadı yüreğimin acısını. Tüm ayrı düşenleri birbirine kavuşturmak hevesine donandım:

«Kuma gömülmeği göze alıp odana götürdüğüne bakılanda, sözlünü çok seversin, he mi kurban?» diye sordum Fato'ya... Utanıp gözünü yere eğdi:

«Severim ki, nasıl severim seyyidati... Bir gün görmesem ayrılık acısı yüreğimin yağını eritir.» dedi.

«Sözlün de sever mi öyle seni?»

«Elbette sever kurban... Öl! desem, ölür İbo...»

«Öyledir de neye nikâhlamaz seni?»

Fato, çaresizlikle dizini döğdü:

«Şıh Abuzer, çırağ parası ödemeyen kulunu evlendire? İbo askerden yeni dönmüştür. Daha ayıngacı kervanına katılmamıştır ki, çırağ ödeyecek parası ola...»

Sandığımdan para çıkarıp Fato'nun avucunu mecidiyeyle doldurdum:

«Var git, sözlüne ilet bunları. Çırağ parasını Şıha bir tamam ödesin ki ayrılık acınız son bulsun. Madem beni sevdiğimle buluşturdunuz, siz de birbirinize kavuşup yürek rahatlığıyle gençliğinizin safasını sürün!» dedim.

Fato, korkuyla paraları geri verdi:

«Şıh babomuz, nerden buldun? diye İbo'yu dayağa yatırır.» dedi.

«Gece ayağına su döktüğün kumandar parayı bağış verse n'ola?» diyende Fato'nun aklı yattı, paraları koynuna yerleştirende ayaklarıma kapanıp binbir hayır dua söyledi:

Institut kurde de Paris

«Bu iyiliğini ölsem unutmazım seyyidati... bugünecek bir Fato kolun vardı, bundan böyle İbo da sadık kulun olur... Hem vallaha da senin için ölümleri göze alırık.»

12

Sahrada gün yüzünü gösterende heymelerde, konakta barındırılan konuklar tüm ayaklandılar. Avluda kurulan sofralarda ağırlandılar. Kumandarle Memo, avluya en son indiler. Memo, hiç bir şey geçmemiş gibi edepli saygılı dolanırdı kumandarının çevresinde. Şıh Abuzer'le oğlu, kumandara armağanlarını sunanda Memo, dışarı çıktı, az sonra hayvanlarla döndü. Kumandarle Şıh el tutuşup söyleştiler, omuzları öpüp helâllaştılar. Memo, kumandarın hayvana binmesine yardım etti. Kendisi de bir sıçrayışta atın sırtına yerleşti. Şıh Abuzer'in verdiği arap tayını yedeğinde tutardı.

Seyit Vehhap'la bir bölük maraba, hayvanlara binip kumandarı uğurlamağa gittiler. Memo, bir kez dönüp bakmadı ardına.

Institut Kurde de Paris

13

Kaftanlarımdan birini giydirip, seyide verilecek nikâh parasını da avucuna kıstırarak Fato'yu sözlüsüne kavuşturduğum gün, iyilik yapmanın sevinci rüzgârlanırdı içimde. Oysa çok geçmeden pişmanlık getirdim yaptığıma. Kocasının nöbet tutmadığı akşamlar, izin isteyip giderdi Fato. Kapım ardından sürmeli olsa da, yalnız kalmak korkuturdu beni. Şu

sebebe ki, Seyit Vehhab, haremini rahat bıraksın, diye babosunun cariyelerden birini odalık verdiğini unutup buluşmağa söz isterdi benden. Araya koyduğu yaşlı halayık, kucağımı altun doldurup dil dökerdi: Ben doğmadan Seyit Vehhap'le sözümüz kesildiğini, akıttığı kanla bahtımızın karıldığını, yarasına kara gözlerimin ateşi merhem sardığını, benden başka heç bir güzelde gözü olmadığını söyler, ağziyle kaside yazardı.

En sonu sabrım tükendi, kucağıma doldurduğu mücevheri halayığın kafasına çalıp bağırdım:

«Hadi o kitapsız bir haramidir, Tanrı korkusu nedir bilmez, babosunun nikâhlı avradına göz koymağa sıkılmaz, diyek! Ya sen saçının kınasından utanmadan bu kötü işe nasıl aracılık edersin? Duyanda Şıh Abuzer'in seni ağaca asacağını bilmez misin? Yıkıl git karşımdan! Benden bulma, Allahından bul!» diyerek odamdan koğduğumdan, Seyit Vehhap'ın başıma bir iş açmasından yılarım. Gece olanda gözüme uyku girmezdi. Yastığım altında hançer bulundururdum. Oyalanmak için, Memo'yla buluşanda giyeceğim gömleğe, dona oyalar, nakışlar işlerdim.

Öyleyken dayanamayıp bir gün Fato'ya:

«Geceleri n'ola, bir zaman gene yanımda kal, kurban!» dedim. Gözlerini açtı:

«Neye ki seyyidati?» diye sordu.

«Şunun için ki,» dedim, «Seyit Vehhap, aracı yollayıp altın mücevher hatırına, benden, buluşmağa söz istemiştir. Altunu mücevheri, halayığın kafasına çalıp geri göndermişim. Ola ki gözü dönüp Seyit Vehhap odama girmeğe kalka... N'ola beni yalnız koma kurban!..»

Institut Kurde de Paris

Fato, gözlerini dönderip başını salladı:

«Seyit Vehhap'ın sende gözü olduğunu buraya ilk geldiği gün anlamışım. Gözü kör ola inşallah!» diye beddua söyledi. «Bir var ki,» dedi. «bundan böyle ben zati seninle kalacağım. Şıh babomuzun duşmanı Şıh Tahir'in, obamıza baskın vereceği duyulmuştur. Şıh Abuzer, gün kavuşmadan cümle kulların, hayvanların avlu duvarı içine sığınmalarını buyurmuştur. Erlerimiz, geceleri silâh elde nöbet tutacaklardır.»

Esahtan da o günün akşamı oba halkı, çullarını hayvanlarını alıp avluya doldular. Avlunun demir kapıları, pencerelerin kapakları sıkıca örtüldü, sürmelendi. Bebeler, kancıklar çullarda yatarlar, marabalar elde silâh duvarların mazgalında nöbet tutarlardı.

Söylentinin boş olmadığı, iki gün geçmeden ortaya çıktı. Akşam hava karardığı sıra şıh Tahir'in adamları obamızı bastılar. Fato, silâh seslerini duyanda kolumdan sürüyüp:

«Tez aşağı inek te, gizlenek seyyidati! Konağın üst katını kurşun tutar..» dedi.

Bir zaman hapis yattığım karanlık odaya sığındık. Haremdekilerin her biri bir yana gizlenmişti. Yüreğim çarpardı:

«İçeri girerlerse n'ederler? Canımıza mı kıyarlar diye sordum Fato'dan.

«Duvarlarımız yüksek, demir kapımız muhkemdir.» dedi Fato, «Şimdiye içeri girdikleri görülmemiştir. Obayı habersiz bastıranda maraba kancıklarının canına dokunmazlar. Ziyanları erlere olur. Düşkünlükleri paraya, mala, hayvana, silâhadır. Sen gibi

Institut Kurde de Paris

genç, dilber gelinleri götürdükleri de görülmüştür. Gerisine dokanmazlar.»

Ellerine geçerim korkusuyla titreyip, gelenlerin bozulup çözülmesi için Hızıra bin niyaz söyledim.

Cayırtı bir zaman sürdü, sonra seyreldi. Giderek uzaklardan duyulur oldu. Şıh Tahir'in adamları, obayı gafil avlayamadıklarından götürecek mal çul bulamamışlardı. Bulamayınca da öfkelerinden gazyağı döküp samanlıkları maraba haymelerini ateşe vermişlerdi. Yaralılarını, ölülerini alıp savuşmuşlardı.

Odamıza dönende pencerenin kapağını açıp avluya baktım. Duvarların ötesinde yalımlı dumanlar göğe doğru yükselirdi. Avluda ana-baba günü kaynaşırdı.. Kancıklardan kimi erinin yarasını sarar, kimisi ölüsü başında ağıt söyler, saçını yolardı. Öksüz kalmış bebeler ağlaşırlardı. Erlerin bir bölüğü, başlarında Seyit Vehhap, atlara binip, kaçanların ardına düşmüşlerdi. Bir bölüğü keçe çalıp yanan haymeleri, samanlıkları söndürmeğe savaşırlardı.

Fato, Seyit Vehhap'ın döğüşe gittiğini duyanda:

«İnşallah eceline gider harami...» diye beddua okudu.

Institut Kurde de Paris

14

Memo'dan mayalandığımı anlayanda ilkin dünyalar bana verilmiş gibi sevindim. Lâkin sevincim çok sürmedi. Sırrım gözümden bilinecek, karnım birden şişip gelişecek korkusuna kapıldım. Şıh Abuzer, mayalandığımı anlayanda, aylardır yatağıma girmediğini bilip, heç şüphe yok, Hacer gibi, beni de recmettirecekti. Gayri bir ayak önce buradan kaçma-

lı, Diyarıbekir'e ulaşmanın yolunu bulmalıydım. Fato'ya niyetimi açmağa fırsat kollar oldum.

O sıra bir gün, Fato, gözünden ateş, ağzından beddua saçılarak geldi yanıma:

«Teneşir paklayası haraminin azgınlık tüm aklını almıştır seyyidati... Demin haymemden konağa gelirdim, yoluma çıkıp avucuma altın doldurarak kötü niyetine beni vasıta kılmak istemiştir. Gafil, bilmez ki, sana olan sadakatım parayla pulla satın alınacak sadakat değildir. Uğruna canım adamışım, başım adamışım.»

Açılmanın tam sırasıdır, deyip söze durdum:

«Görürsün ki kurban, Seyit Vehhap ırzıma belâ kesilmiştir. Benim için yanıp kül olduğunu söyler. Hacer gibi kuma gömülsem acep kılı kıpırdar mı? Muradı belli... Kanının diyetini alıp beni iki paralık etmek ister. Tez bir çare düşünmezsek, nara yakacaktır başımı, hunhar.»

Fato, ellerini uğuştururdu:

«Ne yapsak, n'etsek ki kurban? Hay Allah vücudunu kaldıra! Nerden sarıldı eteğine?»

Fato'nun bana yardımcı olma hevesiyle yanıp tutuştuğunu görürdüm. Ellerine sarıldım:

«Fato!» dedim, «Beni çok sevdiğini bilirim. 'Senin için ölümleri göze alırım.' dediğini kaç kez duymuşum ağzından...»

Fato, lâfımı kesip:

«Hak söylemişim kurban! He vallaha da uğrunda her ölüme razıyım seyyidati...» diye tekrarlardı.

«İşte sadakatını göstereceğin gün gelmiştir kurban!» dedim.

«Buyur, söyle! Canım helâl, gözüm helâl!»

Institut Kurde de Paris

Omuzlarından tuttum, gözlerinin içine baktım:

«Fato!» dedim, «Buradan kaçıp gitmedikçe kurtuluş yoktur. Benden yardımını esirgemezsin, he mi kurban?»

Fato'nun gözleri korkuyla açıldı, eli ağzına takıldı:

«Ben... ben mi kaçıracağım seni, seyyidati? Nasıl ederim bunu kurban? Duyanda Şıh Abuzer n'etmez beni? Ağaca asar da, kurda kuşa yem eder vallaha da, billahada da...»

Korkusu telâşı güldürdü beni:

«Yok kurban,» dedim, «Sen kaçırmayacaksın, salt kaçmama yardımcı olacaksın!»

«Nasıl olacağım, seyyidati? De ki bilek!»

«Ökkeş dayının iyi bir insan olduğunu söylersin. İyilik etmekten haz duyar herhal...»

Fato, başını salladı:

«Elinden ne gelir ki biçarenin? O da ben gibi bir kul parçası...»

«Hiç bir şey yapamazsa, köyde ananı görmeğe götürmez mi seni dayıcığın?»

Fato, sözümden bir şey anlamaz, şaşkın bakardı:

«Götüremez olur mu? Esteri camustan güçlüdür. Terkisinde çok gitmişim köyümüze.» dedi.

«İyi işte... Dayın bugünlerde obamıza, hayvanı kulu kırkmağa gelende, ananı görmeğe, kocandan izin isteyeceksin. Sonra dayına varıp, köye birlik gitmeğe söz keseceksin!

Fato, dilimin altındakini bir türlü sezemezdi:

«Sonra ne olacak, kurban?» diye sorardı.

Institut Kurde de Paris

«Sonrası,» dedim, «esterinin terkisine, senin yerine, ben bineceğim.»

«Sen mi bineceksin? Nöbetçiler seni tanıyıp kapıdan bırakmazlar ki seyyidati?»

«Acep senin kaftanına, leçeğine bürünsem, senin pabuçlarını giysem, gene tanırlar mı ola?»

O zaman Fato'nun ayağı suya erdi, ağzı bir karış açıldı:

«Meğer ki sen şeytana külâhı ters giydirirmişsen billâh, seyyidati,» diye söylendi. Sonra elimden tuttu, mindere oturttu:

«İşi enine boyuna bir düşünek hele!» dedi. «Ökkeş dayımın paraya karşı yüzü yumuşaktır. Onu yola yatırırık herhal... De ki seni konaktan dışarı çıkardık. Sonra n'olacak? Nere gideceksin! Sahrada tek başına bir kancık ne yapar, n'eder? Kurda kuşa yem olmazsan, haramiye kul olursun maazallah...»

«Elbet Ökkeş dayın kendisine dükkân açma parası vereceğimi duyanda, Diyarıbekir'e giden bir kervandan hayvan kiralar, gideceğim yere beni ulaştırır. Oraya varanda Memo'yu bulurum. Buluşmağa söz kesmişiz onunla. diyerek Memo'yle olan kavlimizi bir bir anlattım Fato'ya. Bir var ki, urum diyarında kulluk şıhlık ne, bilinmeyen bir kente göçeceğimizi duyurmadım. Elinde hüneri olmayan kul kısmının şıhsız, ağasız edemeyeceğini bilirdim. O sebebe yalana sapıp dedim ki:

«Cumhuriyet hanında buluşanda Memo beni dayısı yanına götürecektir. Dayısı köyleri, yatakları olan zengin bir ağadır, davarının sayısını kendi de bilmezmiş. N'ola siz de kaçıp benimle birlik göçün! Dayısı elbet ki erini marabalığa alır, kom verir, ya-

Institut Kurde de Paris

tak verir. Sen gene hizmetime bakarsın, rahat edersin! Burda kalırsanız kaçışımı sizden bilip kanınıza girmeğe kalkarlar. Ellerinden sağ kurtulamazsınız.»

Fato, dalgın susardı, tedbirime aklının yattığı anlaşılırdı. Kolundan tutup:

«Hak söylemez miyim kurban?» diye soranda, davranıp kalktı:

«Hele bizimkine bir danışayım seyyidati. Ne de olsa biz eysik eteğiz, işlere er kadan aklımız ermez...» diye yürüdü. Erinin tamahını arttırır düşüncesiyle:

«Bu işe razı olanda kocanı da, dayını da paraya pula doyururum.» demeği unutmadım.

15

İbo, önce başına belâyı sardırır diye ürküp Fato'yu dayağa yatırmışsa da, çok geçmeden pişmanlık getirip, altınlarımın hatırına, obadan kaçıp benimle birlik göçmeğe rıza göstermiş. Terslik çıkarır mı ki, diye Fato'nun Ökkeş dayısından yana bir kuşkusu olmadığından, kaçış yolunu izini düşünmeğe koyulduk, Fato'nun kılığına bürünüp kaçacağımı hesaba katarak, o günden yürüyüşünü, davranışını talime koyuldum.

Üç gün sonra dayısı gelende Fato, onu da yola yatırmada güçlük çekmemiş. Mücdeyi getirende gözlerinin içi güler, etekleri uçardı:

«Oldu bu iş kurban... Yirmi altın alacağını duyanda dayım kulaklarına inanamadı: 'Yirmi altın he? Hak mı söylersin Fato? Onca altını var mıdır Sit Senem'in? diye sordu. 'Beli kurban.' dedim, 'yirmi

Institut Kurde de Paris

altını bir tamam çıkına sarmıştır, gözümle görmüşüm.' diyende elime sarıldı: 'Hanımını konaktan çıkaranda yirmi altını tüm bana mı verecektir?' dedi. 'Elbet sana verecektir dayıcığım.' dedim. 'Seyyidati bir eli açık şıh kızıdır. Hizmetine koşanı paraya pula gark eder.' Bunun üzerine Ökkeş dayım külâhını çıkarıp yere çaldı: 'Öyleyse Sit Senem'in kulu kurbanıyım şu andan ileri. Kaçırmak ne iş ki, öl! dese ölürüm uğruna. Yüz yıl hizmet görsem bu para verilmezdi bana.' dedi.»

Fato'yle sarmaştık. Şükranımı göstermeğe yüzünü gözünü öptüm, sadakatını arttırmağa fırsat hazırladım:

«Bu iyiliğini heç unutmazım Fato... Gayri seni hizmetkârım değil, bacım bilirim. Kan kardeşi olak gel seninle!» dedim.

Fato:

«He olak seyyidati!» dedi, beni bağrında sıktı.

Parmağımıza iğne sokup emiştik, kan kardaşı olduk.

16

Ökkeş Dayı kulları, hayvanları kırkmağa bir günden fazla oyalanmazdı obada. Bu kez iki gün eğlendi. Çarşambaya oğluyle düğüne gideceğini söyleyerek Şıh Abuzer, saçın kestirmeğe, sakalın yoldurmayı o güne bırakmış. Fato'nun dediğine bakanda, Ökkeş Dayı, altına kavuşması gecikir diye pek üzülmüş. Lâkin Şıh Abuzer'le oğlunun yabana gittiği sıra kaçma daha kolay olacağından Fato da, eri de pek sevinmişler.

Institut Kurde de Paris

Fato, gönül rahatlığıyle elini uğuştururdu·

«Gayri, bir terslik çıkar mı ola? kuşkusu düşmeye yüreğine kurban! Yağdan kıl çeker gibi kaçıracağız seni he vallaha da.» derdi.

Sabahtan hazırlığa durdum. Sandığımdaki giysileri tüm Fato'ya bıraktım. Memo'nun verdiği halhalı, takımlarımı, buluştuğumuzda giymek için, nakışına oyasına göz nuru döktüğüm gömleğime donuma sarıp bohçaya yerleştirdim. Fato'nun erine, dayısına verilecek altın çıkınlarını koynuma soktum. Biri gelir, görür korkusuyle bohçayı yorganın altına gizledim. Pencereye oturup kaçma vaktini gözledim. İçim içime sığmazdı. Ele düşer miyim? korkusunu başımdan uzaklaştırmağa durmaz, Memo'yla buluşanda neler söyleyeceğimi kurardım. Bir yuvrumuz doğacağını mücdeleyende Memo'nun nasıl sevinip boynuma sarılacağını hayal ederdim. Şöyle mi söylesem, böyle mi konuşsam? diye türlü söz bulur, lâkin heç birini beğenmezdim.

İbo, ikindi üstü kapı nöbetine gireceğinden kaçma zamanını o vakte denk getirdik. Eri nöbete dikilende Fato, kavlimiz üzere, bohçasını alarak dayısiyle birlik konak kapısına geldi:

«Seyyidatiyle helâllık dileyeyim.» diye odama çıktı, kapıyı örttü. Helecandan kısılmış bir sesle:

«Tez ol kurban! Dayım kapıda bekler.» diyende soyunmağa durduk. Onun soyunduklarını ben giyindim. Bohçasında getirdiklerini o sırtına geçirdi. Yorgana gizlediğim bohçayı çıkarıp Fato'nun boşalmış bohçasına sardım. İbo'nun para çıkınını Fato'nun eline kıstırdım:

«Erine verir, şükranımı söylersin!» dedim. Fato,

Institut Kurde de Paris

elimi öpüp helâllık diledi.

Leçeğini başıma örtüp, pabuçlarını ayağıma geçirende etrafımda dolandı:

«Bir çift güvercin kadan benzermişiz birbirimize ahret kardaşım. Erim bile görende, bu Fato değildir, diyemez.» diye fısladı. O anda burnumdaki inci küpeyi fark edip:

«Az kalsın bunu unutacaktık da, sırrımızı ele verecektik.» diyerek canımı yakmadan inciyi çekti, çıkardı. Bohçamı koltuğuma kıstırıp kapıya götürdü, aralayıp dışarısını dinledi. Duyulur bir sesle:

«Haydi hoşça kal seyyidati! İki günden fazla eğlenmezim, söz bir Allah bir!» dedi, sırıtıp gözün kırptı: «Böyle eder ki, harem kancıkları duyanda, benim gittiğimi sanalar! Hadi, yolun açık ola kurban!» diye fısladı.

Aşağıya inende günlerdir talim ettiğim biçimde yürürdüm. Öyleyken helecandan ölürdüm. Kimseye raslamadan kapıya ulaşmağa can atardım. Halayığın biri Fato sanıp benimle söyleşmek isteyende, kaçtığım anlaşılır da, yer yerinden oynardı maazallah!

Şükür, kimseyle karşılaşmadan kapıya vardım. Ökkeş Dayı beni görende:

«Hele, gelebildin çenesi düşük kancık! Bir saattir ne konuşursun Sit Senem'le? Tez at adımını! Karanlığa kaldık. Gecenin ayazında titreyeceksin başımın yazısı.» dedi. Belimden tutup esterin terkisine attı. Hayvanı basamağın yanına çekip kendi de semerin üzerine yerleşti. Dizginleri alıp:

«Haydi Tüysüz, yürü bakam! Şuncacık kancık, yükten mi sayılır herif? Ne durursun?» diye eğlenerek hayvanın karnını tekmeledi. Avlunun kapısında

Institut Kurde de Paris

kaşları çatılmış duran İbo'ya da lâf değdirdi:

«Avradını götürürüm, diye ne surat asarsın herif? Satmağa götürüm diye mi korkarsın? Senin artığına acep iki mecidiye veren bulunur mu?» dedi. Gülmeyim, diye dudağımı kemirdim. İbo, bir lâf bulup söyleyemezdi. N'edeceğini bilmez, şaşkın dururdu.

Ökkeş Dayı:

«Ne dikilip durursun herif?» diye çıkıştı, «Çıkmağa kapı haracı mi istersin? Kaçak mal mı götürürüm ki kolculuk taslarsın? Köyüme gelin mi götürürüm ki şabaş hatırına yolum kesersin? Senin hakkın konakta görülür.» dedi.

Bunun üzerine İbo, kapıyı açtı, yol verdi. Avludan çıkınca Ökkeş Dayı:

«Gayrı kapını pekçe rezele ki, Şıh Abuzer'in tavuklarını sansarın biri götürmeye...» dedi, karnını hoplatarak güldü.

17

Ökkeş Dayı obadan beşyüz adım açılanda:

«Sit Senem, sıkı dur!» diye tembih geçerek Tüysüz'ü topukladı, koşuya kaldırdı. Ardımızdan harami kovalarmış gibi sürerdi hayvanı. Öyleyken köye varasıya gece erişip bastırdı, sahranın ayazı çenemize iyi oyun kestirdi. En sonu ulaştık Ökkeş Dayı'nın haymesine.

Kapıyı dövende içerden bir avradın:

«O kim?» diye seslendiği duyuldu. Ökkeş Dayı sağ salim köye varmanın keyfiyle:

Institut kurde de Paris

«Benden başka kim döğer kapını Zino Ana?» dedi, «Malın pulun mu vardır ki haramiden, gençliğin güzelliğin mi kalmıştır ki hovardadan yılarsın? Güzelliğin' arpaya katsan at yemez, kepeğe katsan it yemez!»

Avradı Zino Ana, erinin gevezeliğine alışık olmalıydı:

«Sen misin başımın belâsı, gül ömrümü kül eden? Kapına gelende maral gibiydim. Savurup saman ettin! Mal peşinden bok toplattın, kucağımı eniğe donattın! Yal yidirdin, kırkala (*) dönderdin de, şimdi beğenmezsin, he mi?» diye karşılık vererek kapıyı açtı.

İri yarı bir avrattı. Elinde çıra tutardı. Çıranın aydınlığında beni görende:

«Fato'yu da birlik mi getirdin? Aman ne iyi... Hoş gelmişsin Fato! Habarsız varışını şerre yormayak! Hayırdır inşallah! dedi. Benim karşılık vermeden dikildiğimi görende: «Ne o? Zehirine dayanamayıp erin dilini mi koparmıştır ki, konuşmazsın?» diye eğlendi.

Ökkeş Dayı, kolumdan tutup avradına:

«Hele ben senin dilini koparmadan kapının ağzından açıl da, yol göster konuğumuza kaşık düşmanı! Çoktan timar görmediğinden saygıyı, erkânı tüm yitirdin mi ne?» dedi.

Zino Ana, bana kuşkuyla bakıp yol verdiği sıra:

«Bu ne biçim konuktur ki, sırtında Fato'nun giysileri vardır? Bana bak herif! Kardaşın kızının kaf-

(*) **Kırkal:** Kurumuş söğüt ağacı.

Institut Kurde de Paris

tanı içinde ocağıma kuma mı sokmak istersin yoğsa? Bu namertliği etmişsen, makassız usturasız, tıraşın tadını tattırırım ikinize de, bilmiş olasın!» dedi.

Ökkeş Dayı:

«Hele çeneni kıs!» diye eliyle avradının ağzını tutup beni içeri soktu. Odaya girende: «Konuğumuz eli ayağı öpülesi, mürüvveti çok bir şıh kızıdır. Bizi pula altına gark eder.» diye överek beni Zino Anaya tanıttı. Fato'dan duyduğunca başıma gelenleri anlattı. Zino Ana, erinin beni Şıh Abuzer'in haremin-den kaçırdığını öğrenende:

«Vay başıma, vay gözüme!» diye dövündü, «Şıh Abuzer'in öcünden nasıl yılmadın ki, bu bâğîliği işledin? Acep birimizi sağ kor mu Şıh Abuzer? Sana bana acımam, ille de dünyasına doymayan süt kuzularıma yanarım. Uy biçare bebelerim uy!» diye ağıt söyledi.

Ökkeş Dayı gözlerini açıp:

«Hele kes ağıdını, öğüdünü eysik-etek! İnsanı günaha sokma!» diye bağıranda, sırasıdır, deyip koynuma el attım, para çıkınını çıkardım:

«Canımı, ırzımı önce Tanrıya, sonra sana borçluyum kurban!» dedim Ökkeş Dayıya: «Ne versem hakkını ödeyemezim. Hele şu şabaşı kabul et!» deyip altınları önüne koydum.

Ökkeş Dayı çıkını aldı, titreyen parmaklarla düğümünü çözdü. Çıra ışığında sarı sarı altınlar görünende n'edeceğini bilemedi; avuçladı, şıngırdattı, öpüp yüzüne sürdü:

«Hele gözün altun göre eysik-etek!» diyerek paraları avradının burnuna soktu, «Altun gözünün pasını sile ki, dünyada bu köyden başka yerler olduğu-

Institut Kurde de Paris

nu görmeğe gücün ola!» dedi. Avradı, Ökkeş Dayı'nın sözünü duymazdı. Gözleri temahkârlıkla yanardı:

«Bunca altunumuz olduğunu duyarlarsa, dünyada bizi sağ komazlar kurban! N'etsek, nere' gizlesek! Torpağa mı gömsek ki?» diye dövünürdü.

Ökkeş Dayı, paraları okşardı:

«Kancık olduğun nasıl da belli... Erinizi de, paranızı da toprağa gömmeden rahat etmez içiniz!» diye eğlendi. Sonra parasını derledi, topladı:

«Onca hasreti çekilen şey çamura mı sıvanır hey eysik-etek? Acep onları koynumdan ayırır mıyım bundan böyle?» diyerek karısından inne iplik, çapıt istedi. Altınlarını bir sağlam dürüp dikti, kemer eyledi, koynuna bağladı:

«Altınlar buradan anca' aynalı dükkân uğruna çıkar, çıkarsa.» dedi. Karnımızı doyurmağa ekmek çökelek hazırlayan Zino Ana:

«Aynalı dükkân ne ki?» diye sordu.

Ökkeş Dayı, keyifle azığın başına çöktü:

«Her yanından nur saçılır bir yer ki, dille tarif mümkün değildir. Anca' gözünle görende bileceksin!» dedi.

Zino Ananın alnı kuşkuyla karıştı:

«Altunlarını yoğsa Hasan-Hüseyin'in nuru yanan Kerbelâ haccına mı dökeceksin, herif?» diye sordu.

Ökkeş Dayı:

«Fukaralığın, kulluğun Kerbelâ olup kanımızı kuruttuğu yetmez mi kurban? Neye Kerbelâ haccını getirirsin aklına? Buradan göçsek, Sit Senem'in himmeti, elimin hüneriyle, kentin birinde aynalı dük-

Institut Kurde de Paris

kân açsam, kulluktan fukaralıktan kurtulup rahat yaşasak, Tanrıya şükretsek, acep kötü m'ola?» dedi. Zino Ananın ilkin ağzı bir karış açıldı. Lâkin sonra ayılıp erinin karşısına dikildi:

«Göçmek mi? Hele, Tanrı yazdıysa bozsun! Başımı eşiğe koyup kesecek olsan tüten keranımı (*) söndürmezim. Bunca yıllık köyümü bırakıp yabanlara gitmezim. Divane olmamışım. Bu yaştan sonra hangi şıha, ağaya kapılanırık da, kulluk ederik? Kökü sökülen ağacın yaprağa, meyvaya donandığı görülmüş mü ki, bizi yerimizden söküp bilinmedik diyarlara sürüyüp götürmek istersin?» diye sıraladı.

Ökkeş Dayı, kılı oynamadan azığını çiğner, yutardı:

«Bir dikili ağacı, bir karış toprağı senin mi ki, bunca yıllık köyüm, diye diklenirsin? Yanan tezeğinden başka neyi senindir ki, keranımı söndürmezim, diye kasılırsın? Ağa, siktir olun! deyende acep damının altında bir saat eğlenebilir misin? Kırk yılın birinde Hızır önümüze bir fırsat çıkarmış, şükran söyleyip etek uçuracağına, kem söyleyip yere çakılırsın! Beni yolumdan kimse döndüremez, bunu bil! Bebelerinle bikes kalmak, sahranın kumunda diken sürüp tüy uçuran çalı olmak istemezsen, davran da, çulu çabutu dür, hazırlan! Nerdeyse Fato'yle eri gelirler. Kaçtığımızı duyup Şıh Abuzer'in adamları peşimize düşmeden başımızı alıp gitmeliyik buradan!» dedi.

Zino Ana, gözyaşı döküp beddua söyleyerek,

(*) **Keran: Ocak**

Institut kurde de Paris

çaresiz toplanmağa koyuldu. Biz de yardıma durduk.

Çok geçmeden Foto'yle İbo da geldiler. Pırtılarını bir hayvana sarmışlardı. Benim için de bir hayvan getirmişlerdi. Buna pek sevindim.

Fato:

«Bize verdiğin parayle almışız.» diyende diyetini ödedim. Fato, kimseye duyurmadan kaçıp kurtulduğumuza öyle sevinirdi ki, durmaz sarılıp öperdi beni.

İbo, halsiz düşeceğimi öne sürerek geceyi köyde geçirmemizi ister, ağırdan alırdı. Oysa Ökkeş Dayı göçme sıtmasına tutulmuş, yerinde duramazdı:

«Bir ayak önce buralardan uzaklaşmadıkça, Sit Senem'in ırzı, bizim de canımız, tehlikededir.» derdi. Lâkin acelesinin aynalı dükkâna hasretinden olduğunu sezerdim. Hasreti, ölüm korkusundan baskındı.

Zino Ana da köy halkı uyanmadan yola çıkılmasını isterdi. Köylüğünün göçtüklerini görmesini utanç vesilesi sayardı. Köyü bırakıp gitmeyi, komşulara vefasızlık, ecdada saygısızlık yerine koyardı.

Böylece gece vakti, ayağından sürüyüp uyardıkları, ayaz dokanmaya, diye çaputa kilime sardıkları bebelerini, yatak yorgan denklerini hayvanlara yükleyip şafak sökmeden yola koyulduk. İzimizi sürmeyeler, diye Dicle kıyısından yürüdük. Zino Ana, bebelerini bağrına basıp durmadan burnunu çeker, ağlardı.

Institut Kurde de Paris

Devrisi gün öğleyin Diyarıbekir'e vardık. Kentin kalesini burcunu görende bebe gibi sevinip el çırptım, vasfına kaside söyledim. Bir var ki, Ökkeş Dayıyı bir düşüncedir sarmıştı. Ağzını bıçak açmazdı. Mardin kapısına varanda hayvanının dizginine asılıp dikildi:

«Sit Senem, hakkını helâl et ki, burada gönül ferahlığıyle ayrılak birbirimizden!» dedi de şaştım:

«Neye ki, kurban? Bizimle birlik göçmemiş misin?» diye soranda:

«Yok» dedi, «seni Diyarıbekir'e ulaştırmağa ant vermiş olduğumdan gelmişim bu kapıya dek... Bundan böyle yolumu, izimi kendim seçerim.» dedi.

«Aynalı dükkândan vaz mı gelmişsin?» diye sordum.

«Vaz gelmemişim. Param koynumda olanda, dilediğim yerde aynalı dükkân açarım. Diyarıbekir'de kalamazım. Şıh Abuzer beni ondurmaz. Öcünden yakamı kurtaramazım. Canıma kast eylemese de, dükkânımın aynasını camım tüm yıkar başıma. İyisi mi, izin ver de, bir ayak önce gidek buralardan. Aklın varsa sen de, çancı ustasını bulup heç eylenmeden yola düzül! Şıh Abuzer'in av iti gibi koku aldığını aklından çıkarma!» dedi.

Fato'nun eri, Ökkeş Dayıya ters ters bakardı, lâkin bir şey söylemezdi.

Çaresiz helâllık diledim:

«Bahtınız açık ola!» dedim: «İşin rast gitmez de, naçar kalırsan, Dersim'e var! Ke... uşağının Az-

Institut Kurde de Paris

bet ağası Huso'yu bul! Benden selâm et! Her kolaylığı gösterir sana.»

Ökkeş Dayı omzum öptü:

«Hudeşte razı bi...» dedi. Fato'yla, erine de helâllık söyledi. Zino Ana Fato'yle sarmaşanda daha bir döğünerek ağlama tutturdu. Ökkeş Dayı, avradını azarlayıp yana açıldı:

«Bu yol sizi Cumhuriyet Hanına ulaştırır. Hadi bahtınız açık ola!» dedi. Hayvanların karnını dövdük, yürüdük. Ökkeş Dayı bir süre ardımızdan baktı, sonra hayvanın başını dönderdi.

Cumhuriyet Hanını bulmada zorluk çekmedik. İbo, denkleri yıkıp hayvanları hancıya teslim etti. Memo'yle birlik kalacağımız iyi bir oda kiraladı. Yandaki odada onlar yatacaklardı.

Bizim odamız pek güzeldi. Dolabı, sayvanlı yatağı, Şam kumaşından perdeleri, kürsüsü (*) aynası olan böyle bir odayı hiç görmüşlüğüm yoğdu. Memo'yle böyle süslü bir odada buluşup sevişmek düş gibi gelirdi bana. Sevinçten oradan oraya koşar, perdesini, yatağını, dolabını aynasını sever, okşardım.

Fato, erine yardım edip eşyasını yerleştirende yanıma geldi. Koşup boynuna sarıldım:

«Beni cehennemden kaçırıp böyle bir cennete ulaştırdığınızdan size nece hayır dua etsem, şükran söylesem azdır. Bak hele, böyle bir gelin odası hiç görmüş müsün, kurban?» dedim. Fato, ben gibi heyran kaldı odanın seyvanlı yatağına, işlemeli perdesine. O da her yanı sevdi, okşadı:

(*) **Kürsü:** İskemle

Institut Kurde de Paris

«Gençliğinizin safasını sürersiniz inşallah bu gece» dedi, «İbo'yu kışlaya göndermişim, geldiğimizi Memo Efendiye duyurmağa...»

Fato'yu kucaklayıp bağrıma bastım:

«Sen gibi bir bacısı olanın sırtı yere mi gelir hey kurban!» diye odanın içinde dönderdim. Sevinçten türkü söyleyip oynamak gelirdi içimden. Kışladan dönende İbo'nun beni kedere, gussaya boğacağı aklımın ucundan geçmezdi.

Oysa İbo'nun kışladan getirdiği, kara haberden beterdi: Memo tezkeresini almış, memleketine savuşmuştu. Ne bir haber bırakmıştı, ne bir selâm... Memo'nun savuşup gitmesine bir türlü inanamazdım. Tezkeresini alanda beni Cumhuriyet Hanında bekleyeceğine oniki imam hatırına ant vermemiş miydi? Memo gibi âşık bir yiğit andından hulfede? Acep ne sebebe yapardı bunu? Aklıma türlü kötü ihtimaller gelirdi. Kötünün kötüsü şuydu ki, habersiz gidişini, benden yüz çevirmiş olmasına yorardım. Benden alacağını aldı, göreceğini gördü, ne sebebe yolumu gözleyecek? Sürüsü celebi, toprağı bereketi olan bir şıh kızı mıyım ki, tamahını çekem? Herhal bir zabit kızıyle kaçmış, savuşmuştur, diye helâk olurdum.

Ölü yatağına dönen seyvanlı kerevete yumulup gözyaşım ağıt olarak dökülende Fato, saçım okşayarak beni teselliye çalıştı:

«Olmadık namertliği, sevdiğine nasıl yakıştırırsın kurban? Uğruna ölümü göze alan yiğit, heç seni yüzüstü kor da savuşur mu? Bizim söz kesilen günden er geleceğimizi nerden bilecek Memo Efendi? Ola ki malını, hayvanını paraya pula çevirmeye git-

Institut Kurde de Paris

miştir. Hele sabırla buluşma gününü bekleyek! Üç gün sonra görek devran ne gösterir. Bir var ki benim yüreğim sıcak, Memo Efendinin kavilleştiği günde geleceğinden heç kuşkum yoktur.» dedi ve umut saçıp yüreğimi serinletti. Gözyaşımı silip oturdum.

Fato, iki gün dil döküp mesel söyleyerek beni oyaladı. Lâkin gece olup yalnız kalanda, kuşkumun sancısı tüm harlanır, yatakta bana ecel terleri döktürürdü. Memo sözünde durmaz da gelmezse, n'edeceğimi bilmezdim. Damdan, ölümün kucağına atılıp kurtulmak varsa da bunu yapamazdım. Karnımdaki suçsuz dölün günahı, ayartıp kaçırdığım iki kulun vebali elimi ayağımı bağlardı. Dersime dönmeğe kalksam, acep Şıh Persin duymadan azbet ağası Huso'ya kavuşur muyduk, yoğsa namert babalığımın eline düşer de Şıh Abuzer'e geri mi gönderilirdik?

Böyle kara düşüncelerle sağdan sola dönüp üçüncü günün sabahına erişende, acep kışlaya varıp Kumandarın ayağına mı kapansam, Memo'nun yerini yurdunu mu sorsam? diye bir çare düştü hatırıma. Ola ki yurduna mal satmağa giden Memo'nun başına bir iş açıla, ya da hastalanıp yatağa düşe... Böyle bir tersliği hesaba katmadığımdan kendimi ayıplayıp, 'o gelmezse n'ola biz giderik.' diyerek Memo'nun köyüne varmayı tüm aklıma koydum.

Öğleye dek sabredip Memo'nun gelmediğini görende Fato'ya:

«Kışlaya varıp Kumandarın huzuruna çıkmak isterim Erine söyle ki beni kışlaya götüre...» dedim.

Fato:

«Başım üstüne seyyidati!..» diyerek erini çağır-

Ihsan Kurdi de Paris

maya gitti. Az sonra İbo içeri girip el kavuşturdu:

«Cesaretimi n'ola bağışla seyyidati!» dedi bozuk kürtçesiyle; «Kışlaya varıp Kumandarın katına çıkman büyük tedbirsizlik olur. Kumandar seni tanıyanda kaçtığımızı bilir. Şıh Abuzer'in hatırını sayıp kolumuzu bağlatır, götürüp şıha eliyle teslim eder. Şıh Abuzer de gözümüzün yaşına bakmaz kıyar bize.»

İbo, hak söylerdi. Bunu heç akıl etmemiştim.

«Öyleyse n'edek? Memo'nun adresini nasıl ele geçirek? Ökkeş Dayı bizi bırakıp gitmeseydi, şimdi varır bir kolay öğrenirdi.» dedim.

İbo, kendini hor görmüşüm, diye alındı:

«Biz ne güne dururuk seyyidati? Varıp bir edrese öğrenemez miyik?» dedi. Avucuna bir mecidiye koyup gönlünü aldım:

«Edresesini öğrenende bir altın daha veririm.» dedim. İbo, şükran söyleyip gitmeğe davrananda:

«Fato'yu da birlik götür ki, kenti, kışlayı göre!.. Memo geldi, geldi. Gelmedi, akşama durmaz yola çıkarık» dedim. Fato'nun eline de para koydum:

«Canının çektiği şeyi alırsın kurban!» dedim. Gittiler.

Çok geçmeden hanın hizmetkârı kapıyı döğüp, dışarıdan:

«Bir yiğit gelmiştir, aşağıda bekler, seni görmek diler.» diye seslenende, Memo geldi, sevinciyle kendimi dışarı attım. Leçeğimi, kaftanımı uçurarak merdibanları indim. Lâkin karşımda Seyit Vehhabı dikilir görende kesildim, öldüm. Marabası seyisi at üstünde bekleşirlerdi kapı önünde. Fato'yle eri de ara-

Institut kurde de Paris

larında dururlardı. Fato, leçeğine bürünmüş, yaş dökerdi.

Seyit Vehhap, harmaniyeyi sırtıma örtüp beni götürende bağırıp çağırmağa, tepinip direnmeğe mecal bulamadım.

19

Gece olup konaklayasıya at sırtında gözyaşı döktüm. Vehhap yanım sıra giderdi. Lâkin bir kelâm söylemezdi. İçimin zehirini akıtmamı sabırla beklerdi. Konakladığımız yerde marabalar, odun yığıp ısınmağa ateş yaktılar, sonra hayme kurma işine giriştiler. Seyit Vehhap, beni ateşin karşısına götürüp oturttu:

«Şıh kızı, ağlamayı kesip beni can kulağiyle dinle! Adamlarını ayartıp kumandarın seyisiyle buluşmağa kaçışın, şıh babomu divaneye döndermiştir. Obaya varanda örfe uyacak, seni aşiret halkına recmettirecektir. Bu nadide hüsnün taşla ezilip kana çamura bulanmasına sevdalı gönlüm razı değildir. Misli menendi olmayan güzelliğine yanmış, kül olmuşum. Hüsnünden bir nefeslik zevk sun ki, şıh babomun zulmünden koruyacak bir çare bulayım.» diye hüsnüme kaside söyleyip dil dökerek, vuslatımı niyaz etti. Şıh babosunun nikâhlı avradı olduğumu tanımazlıktan gelir, kaderimizin doğmadan yazıldığını, nikâhımızın arş-ı âlâ'da kıyıldığını söylerdi. Babosundan sonra oğluna karılık etmeyi bir kitaba sığdıramadığımdan, Seyit Vehhap'ın bin dereden su getirip hayasız teklifte bulunmasına ağzım açık kalırdı. Lâkin Sit Hacer'in akmış gözleri, yarılmış başı kor-

Institut Kurde de Paris

kusuna, yüzünü görmeden muhabbet sardığımın karnımdaki bebemin hatırına, niyazını redde mecal bulamaz, başım yerde susardım. Seyit Vehhap, rızamı koparmağa bin kolaylık gösterirdi:

«He! diyende seni bu gece Sofi ile gizlice kaçırırım, çiftliğime gönderirim. Beni orada beklersin. Şıh baboma kendini Dicle'ye attığını, pabucundan, leçeğinden başka heç bir şeyini bulamadığımızı söyler, ölümüne her kulu inandırırım. Sonra gelip seni çiftlikten alır, Irak'a götürürüm. Orada yerleşir, gençliğimizin safasını sürerik...» dedi.

Beni Sofi ile göndermek istemesi yüreğime yeni bir kaçma umudu düşürdüğünden, Seyit Vehhap elimi tutup:

«Razı mısın Şıh Kızı?» diye soranda başımı eğdim: «He!» dedim.

Seyit Vehhap, muradına ereceği sevinciyle fırlayıp kalktı:

«Heymeni benimkinin yanına kurdurmuşum. Karnını doyuranda yatmağa gider, marabanın uyumasını gözlersin! El ayak çekilende bohçanı alır, Dicle'ye inersin! Pabucunu, leçeğini kıyıda bırakıp suyun akıntısına yürürsün! Sofi tembihlidir, seni bulur. Hayvana bindirip çiftliğe götürür. Sabah senin çadırdan çıkmadığını görende kaçtığını sanıp aramağa koyuluruk. Pabucunu leçeğini Dicle kıyısında bulanda, canına kıydığına kimsenin kuşkusu kalmaz.» dedi. Düzenbazlığını kendi de beğenir, sırıtırdı.

Institut kurde de Paris

Seyit Vehhap'ın öğüdüne uydum. Gece el ayak çekilende, vaktidir, deyip bir elimde bohçam, bir elimde pabuçlarım, hayme kapısından dışarıyı gözledim. Seyit Vehhap, heçbir kulu gözcü komamıştı. Marabaların haymesinden horultular duyulurdu. Bunu görende yürek rahatlığıyle haymeden çıkıp, Dicle kıyısına indim. Pabucumu leçeğimi bıraktım. Bir var ki, suyun akıntısına gidecek yerde, ters yöne yürüdüm. Kimseye görünmeden kaçarsam Diyarbekir'e ulaşacağımı kurardım.

Lâkin yüz adım gitmeden karşıma bir karaltı çıkıp ödümü çatlattı:

«Eyi ki konak yerinden fazla uzaklaşmamışım. Karanlıkta yol iz seçemeyeceğini, ters yola düşeceğini bilmişim.» diye fısladı. Sesinden Sofi olduğunu seçtim. Efendisi gibi o da kuş uçurmaz haraminin biriymiş.

Renk vermeyip:

«Ters yola mı düşmüşüm? Hele şu işe bak! Şükür ki seni bulmuşum. Bulmasam korkumdan ölürdüm bu gece.» deyip peşi sıra yürüdüm.

Ağacın altına gizlediği hayvanın yanına varanda beni estere bindirip kendi yürümek istedi.

«Öyle edersek, yol alamazık, sabah bize yetişirler kurban!» diyerek yürümesine rıza göstermedim. Sofiyi saptıracak altunun kalmadığından, hüsnümün hazinesinden faydalanmayı kurar, beni terkisinde götürmesini isterdim.

Direnişim üzerine Sofi, estere binmeğe razı oldu. Ben de terkisine yerleştim. Konak yerinden iyice uzaklaşanda, Sofi'nin beline sarıldım:

Institut Kurde de Paris

«Gayri hayvanı koştur ki, arayı acak kurban!» dedim, «Nasıl olsa bundan böyle nal sesimizi duymazlar.»

Ester koşuya kalkanda, yakı oldum, Sofi'nin sırtına yapıştım. Tenimin yalımiyle kanını tutuşturmağa çalıştım. Kurtulmayı, Safi'yi ayartmada görürdüm. Bunu yapamazsam, Seyit Vehhap'ın eline düşeceğimi, yaban ellerde helâk olacağımı, Memo'yu bir daha heç göremeyeceğimi bilirdim. Bir var ki, Sofi, sadakati, namuskârlığıyla tanınırdı. Acep hüsnümün hazinesi kanını oynatmağa yetecek miydi? Sabahın ayazında ensesinden ter döktüğünü görürdüm. Bir var ki Sofi, yüreğini bozmazdı, durmaz hayvanı topuklardı.

Sabah olup, Şıh Abuzer'in obasına giden yolu arkada bırakanda yorulduğumu, acıktığımı söyledim.

Bunun üzerine Sofi, hayvanı Dicle kıyısındaki ağacın altına çekti, heybesinden ekmek, çökelek çıkardı, önüme sürdü. Çanağı su doldurmağa ırmağa indi. Dönende beni ağaca yumulmuş ağlar görüp şaşırdı:

«Ne ağlarsın sitte?» diye sordu.

Daha sesli hıçkırdım. Temiz yürekli Sofi, telâşa kapıldı:

«Bir yerin mi ağırır kurban?» dedi.

«Keşki sancı soluğumu kesse de, ölüp kurtulsam!» dedim, içimi çekip sustum.

«Şıh Abuzer'in gazabından mı korkarsın yoğsa? Korkun buysa yüreğini ferah tut! Seyit Vehhap, şıh babosunun gazabını yatıştırmağa gider. Şıh babomuz oğlunu pek sevdiğinden şefaat niyazını kır-

Institut Kurde de Paris

maz. Üç beş güne kalmaz, şıh babosunu yatıştırır, elin öptürmeğe seni alıp götürür.»

«Ne bilirsin böyle olacağını, remil mi atmışsın?» dedim. Sofi gülümseyip:

«Yok kurban, Seyit Vehhap söylemiştir. Bu sebebe seni çiftliğe götürmemi istemiştir.» dedi.

Yeniden ağlayıp döğündüm:

«Ne söylersin hey Sofi?« dedim, «Seyit Vehhap böyle demişse kizip söylemiş, seni yanıltmak istemiştir. Seyit Vehhap, hayâsız bir düzenin peşindedir. Bir düzen ki kitaplara sığmaz. Eğer ki kötü bir niyeti olmasa beni gece vakti, kimse duymadan konak yerinden uzaklaştırır mıydı? Pabucumu, leçeğimi Dicle kıyısında bıraktırır mıydı?»

Sofi, gözlerini açmış, şaşkın dinlerdi. Elinin tersiyle burnunu ezip:

«Gizlendiğin yeri, gazabı yatışasıya, şıh babosunun bilmesini istemezdi herhal...» dedi.

Elini tuttum:

«Yok kurban» dedim, «Meramını yanlış bilirsin haraminin. Onun muradı, şıh babosunun gazabını yatıştırmak olsaydı, Dicle'de boğulduğum sanısını uyarmağa düzen kurmazdı. Benim kendimi Dicle'ye attığıma, nâşımı bile bulamadıklarına şıh babosunu inandıracak ki, karnında öz babosunun dölü oynayan analığını kendine odalık ede. Namerdin hayâsızlığına bak ki, kizip söyleyip yanıltarak seni de günahına ortak kılar. Ben nasıl ağlamayım ki, bir ırz düşmanının hevesi uğruna, iki cihanda da yatacak yerim kalmaz!» Birden kollarımı Sofi'nin boynuna doladım:

«N'ola kaçır beni Sofi... Kaçır da karnımda

Institut kurde de Paris

kardeşi yatan haramiyle zina işlemekten beni kurtar! Sağ selâmet Dersim yaylasına ulaştırıp beni obama kavuşturursan, seyitlere nikâhımı bozdurup nikâhına girerim, avradın olurum. Çeyizlik yatağımı, mezraamı şana bağışlarım. Mal, kul sahibi ederim seni.» dedim.

Hüsnümün ışığı gözünü kamaştıracak, malımın tamahı soluğumun ateşine karışıp kanını tutuşturacak sanırdım. Oysa Sofi kollarımı boynundan çözdü, kaçtı, hayvanın yanına gitti. Yüzü aşılmıştı. Kaşları hançer olup çatılmıştı. Bir daha heç yüzüme bakmadı.

Karnımı doyuranda hayvanı getirdi, semerine oturmamı söyledi. Dediğini yapanda yularından tutup yürüdü. Çiftliğe dek durmadan ıslık öttürdü, bir tek kelâm konuşmadı.

Çiftlikte ihtiyar bir marabayla avradından başka kimse yoğdu. Sofi beni onlara teslim etti, bir şeyler söyledi. Ne dediğini anlamazdım. Adının sık geçmesine bakılanda, beni oraya gönderenin Seyit Vehhap olduğunu bildirirdi.

Yaşlı avrat, gülümseyip yaltaklık gösterdi, eteğimi öptü, sonra:

«Taal!» (*) deyip kolumdan tuttu, beni içeri götürdü.

Odanın bir yanında geniş bir kerevet bulunduğunu görende kendimi üzerine attım. İhtiyar halayık bir şeyler söyleyerek çekildi. Kapı örtülende dışardan bir nal sesi değdi kulağıma. Doğruldum, pencereden baktım. Sofi, hayvana atlamış, geldiğimiz

(*) **Taal: Gel!**

Institut Kurde de Paris

yoldan koşturup giderdi. Şaştım kaldım, beni dil bilmezler arasında koyup nere giderdi? Acep obaya mı dönerdi? Lâkin gece uykusuz yol tepmekten öyle bitap düşmüştüm ki, fazla düşünmeğe mecalim yoğdu. Gözümden uyku akardı. Başımı yastığa koyanda kendimden geçtim.

21

Günlerin yorgunluğuyle devrisi günün akşamına dek yatmışım. Gün kavuştuğu sıra Seyit Vehhap'ın geldiğini gören arap halayık, koşup beni uyarmasa daha da gözüm açılmayacaktı. Avrat, telâşla bir şeyler söyler, dışarıyı gösterirdi. Ne dediğini anlamadığımı görende kolumdan tutup beni pencereye götürdü. Baktım, uzaktan at üstünde, beyaz harmaniyesi uçuşarak Seyit Vehhap gelirdi. Ardında biri er, biri kancık iki kul, ester koştururdu. Seyit Vehhap'ın ne sebebe geldiği aklıma düştü, sırtımdan ter boşandı. Vay başıma, vay gözüme... Kaçıp kurtulma çaresi arayacak yerde gamsız biri gibi yatıp bunca uyuduğuma lânet söyledim.

İhtiyar avrat, beni kürsüye oturtarak saçım başım düzledi, kaftanımı çekiştirip perişanlığımı gizledi. Belime şalı, başıma leçeği bağladığı sıra, nal sesleri kapının önünde durdu. Seyit Vehhap'ın gür sesiyle bağırıp söylendiği duyuldu. İhtiyar avrat, eli ayağına dolanarak dışarı çıktı, çatlak sesiyle Seyit Vehhap'a dil döktüğü kulağıma çalınırdı. Az sonra kapı çizmeyle itildi, Seyit Vehhap içeri girdi karşıma dikildi:

«Kefete hoşe, Şih Kızı? Geldiğinden beri uyudu-

Institut Kurde de Paris

ğuna pek sevinmişim. Uykunun mahmurluğu hüsnünün büyüsünü öyle arttırmıştır ki, akıl komaz insanda.» dedi. «Hele giyinip kuşan da, karşılıklı oturup mey içek, sevda söyleşek!» Ardında dikilen, kucağında bohça tutan genç halayığa bir şeyler söyledi, dışarı çıktı.

Kadere boyun eğip kendimi halayığın eline terk ettim. Halayık üzerimdekileri soyup, bohçadan çıkardığı yeni şam kaftanını giydirdi. Gözüme sürme çekti, üzerime kokular çaldı. Sonra elimden tutup yandaki hücreye götürdü. Seyit Vehhap, yiyeceklerle, meyvalarla, mey ibrikleri, kadehlerle donatılmış bir sininin başında otururdu. O da temizlenmiş, sırtına beyaz bir kaftan giymişti. Geldiğimi görende fırladı, kalktı. Yanıma varıp elimden tuttu:

«Gel, kınalı elinle bir cam sun ki, meyin tadı olduğunu bilek! İçip hayat bulak!» dedi.

Halayık, ocağa odun attıktan sonra bizi yalnız bırakıp çekildi...

Seyit Vehhap, geç vakitlere dek yidi, içti, kaside söyledi:

«Sabire'nin kurşun yarasını, senin kömür gözlerinin ateşi dağlayıp iyi etmiştir. Bir ömür, safanı sürme umudu diriltip ayağa kaldırmıştır beni. Sünnet düğününde savrulan eteğin yüreğimin ateşini öyle harlandırmıştır ki, uğruna dünyayı yakmağa ahd etmişimdir.»

İçtikçe hevesi artar, konuştukça dili çözülürdü. Öyle şeyler anlatırdı ki aklım dururdu. Meğer İbo, alçaklık edip, kaçacağımı ilk gününden Seyit Vehhap'a duyurmuş. Şıh Abuzer'in oğlu ilkin hiddete kapılıp önüne geleni asmak, kesmek dilemişse de,

Institut kurde de Paris

sonra bunun vuslata ulaştıracak yol olmadığını görüp beni kaçırmalarına destur vermiş. İşi kolaylaştırmaya, babosuyla birlik düğüne gitmiş. Devrisi gün obaya dönende kaçtığımı duyanda babosu:

«Bu kancık kime güvenir de kaçıp Dersim'e gitmek ister? Bilmez mi ki Şıh Persin, kırbaca yatırıp kendisini geri gönderecektir?» diye gülmüş. Lâkin Seyit Vehhap:

«Analığımın Diyarıbekir'e kaçması Dersim'e gitmek için değildir, muradı bir erle buluşmağadır.» diyende Şıhın gözlerinden şimşekler çakılmış:

«Öyledir de ne dursun? Var adamlarınla ikisinin de kolunu bağla, buraya getir ki cezalarını göreler.» diye gürlemiş. Lâkin kumandarın seyisine kaçtığımı öğrenende duralamış:

«Yok, ona dokunamazık.» demiş. «Bir kancık uğruna kumandarla aramızın açılması bize ziyan getirir. Gidip kancığı kaldırın, kaydını görün, lâkin seyisin kılına dokanmayın!»

Sonra Ke... uşağının düşmanlığına sebep olacağını düşünerek, recmedilmemden de vaz gelmiş: «En iyisi, yolda gelirken Dicle'ye atıp, boğun kahpeyi! Başkalarına de kendini suya attığını söyleyin!» demiş.

Seyit Vehhap, sözün burasında bir kahkaha attı:

«Şıh babomun dileğini bir tamam yerine getirmişiz. Dünya âlem inanmıştır analığımın Dicle'de boğulup kaldığına. Halayığın Fato, leçeğine, pabucuna öyle ağıtlar söylemiştir ki, tüm kulları ağlatmıştır. Gayrı Şıh Abuzer'in avradı Seyyidati Senem dünyamızdan çekilmiştir. Karşımda seher yıldızı olup

Institut Kurde de Paris

parıldayan, hüsnüne gönül verdiğim, uğruna can adadığım, vuslatı hasretiyle onca yanıp tutuştuğum Şıh Kızı Senem'dir. N'ola seher yıldızını örten şu bulut dağılıp açılsa da, güzelliği yalın çıksa ortaya!..» diyerek düğmemi hırsla söküp haftanımı üzerimden sıyırmağa kalkışanda, elinden kurtulup kaçmak istedim. Kapıya varmadan erişti, kollarıyla sardı:

«Seni anca' ecel alır elimden!» diye solurdu.

Yatağa sürüyüp, sevda sayıklayarak üzerime abandığı sıra:

«Oy anom!..» diye haykırıp gerildi, kalkmağa davrandı. O anda Sofi'nin küfredip:

«Al bir daha!.. Dokuz canlı it olsan acep eceldan kaçabilir misin?» diye bağırdığını duydum. Seyit Vehhap'ın ağzından üzerime kan boşandı, ılık ılık boynumdan koynuma aktı, süzüldü. Divaneye dönüp avaz avaz haykırarak kaçmak diledim. Durmadan Seyide hançer üşüren Sofi, kaçtığımı görende, kan sızan hançerini yere atarak yoluma çıktı:

«Korkma kurban!» dedi, «Dünyada kılına dokanacak namerde ecel şerbeti içirmeği borç bilirim. Bundan böyle Sofi, kulundur kurbanındır. Seni iblis tanıyıp imandan çıkarır sanmakla büyük hata işlemişim. Hem kendi canımı tehlikeye atarmışım, hem seni günaha sokarmışım da bilmezmişim. N'ola, suçum bağışla!» diyerek ayağıma kapandı, helâllık diledi.

Sofi'nin canıma kasti olmadığını uğruma canın adadığını bilip kesildim, ayakta duramayıp göğsüne yumuldum. Titreyip sarsılarak ağlardım. Sofi, saçım okşar, teselli söylerdi.

Institut kurde de Paris

Kendime gelende Sofi, beni Seyit Vehhap'ın naşı bulunan hücreden çıkardı. Bir yandan da Seyit Vehhap'ı ne sebebe öldürdüğünü anlattı:

Meğer ki Sofi, Dicle kıyısında, beni kaçırması için kendisine yakardığımda sözlerimden kuşkuya düşüp işin aslını öğrenmeyi kurmuş. Beni çiftlikteki ihtiyarlara teslim ettiği gibi geri dönmüş. Diyarbekir yolundan gelen marabaya Seyit Vehhap'la adamlarını görüp görmediğini sormuş. Maraba:

«Görmüşüm...» demiş, «Dicle'ye atılıp canına kıyan Sit Senem'in naşını araştırırlar. Seyit Vehhap da arayanlara kumanda eder. Yoldan geçenler suya dökülmüşlerdir araştırmağa. Kancıklar kıyıda oturup, gençliğine doyamayan Sit Senem için ağıt söylerler, Bir bölüğü de Seyit Vehhap'a beddua okurlar.»

Sofi sormuş:

«Ne sebebe beddua okurlar?»

«Şu sebebe ki, demiş maraba. «Sit Senem'in hizmetkârı Fato, yüreğinin acısına dayanamayıp bildiğini ortaya dökmüş. 'iki analığının da mevtine sebep olduğu gibi Sit Senem'in başını da o ırz düşmanı yimiştir. Babosunun haremindeki gencecik kancıkların eteğine dolanıp kanlarını içmeden rahat bulmaz bir haramidir o.' diyerek Seyit Vehhap'ın ipliğini pazara çıkarmıştır.»

Bunu öğrenende Sofi, benim hak söylediğimi, Seyit Vehhap'ın kizip söyleyip kendisini yanılttığını anlamış. Durmadan çiftliğe geri dönmüş. Beni sormuş. İhtiyarlar uyuduğumu söyleyende o da yatmağa çekilmiş. Yorgunluktan bitap düşmüşse de gözüne uyku girmemiş. Benim Dicle'de boğulmadığımı

Institut Kurde de Paris

bildiğinden, boş boğazlık eder korkusuyle, Seyit Vehhap'ın kendini ortadan kaldırmak isteyeceğini hesaplamış. Kaçıp gitmeği düşünmüş. Lâkin gözyaşı döküp: 'Beni kaçır n'ola Sofi!' diye yakarışımı yüreği sızlayarak hatırlamış, kaçmağa gönlü razı olmamış, kalıp beni Seyit Vehhap'ın tasallutundan korumağa aht eylemiş.

Seyit Vehhap, seyisi halayığı ile gelende Sofi edeple karşı çıkmış. Seyit Vehhap, hizmetine karşılık şabaş verip hoşnutluk göstermiş. Sesiyle birlik obaya dönmelerini söylemiş.

Sözünün burasında Sofi:

«Seyit Vehhap'ın obaya varanda nasıl davranacağımı, ne söyleyeceğimi tembihlememesini, beni gözden çıkardığının delili saymışım, seyisin bakışından cellâdım olduğunu sezinleyip tedbir düşünmüşüm.» dedi.

Yolun uygun bir yerinde Sofi, ansızın hayvanını gemine asılıp tüfengi seyise doğrultmuş:

«Hele kolların havaya kaldır itoğli!» diye bağırmış. Seyis davranamamış, kollarını kaldırmaktan başka çare görememiş.

Sofi, tüfengi hakkına seyisin silâhını, hançerini aldıktan sonra:

«Ule sen ne millettensin ki, üç beş mecidiye uğruna, bir çanaktan zıkkımlandığın maraba kardaşını kurşunlamağa rıza gösterirsin? Ule n'edeyim ben şimdi seni?» diye sille, tokat girişmiş, atmış hayvandan aşağıya seyisi. Herif toparlanıp kalkmış, herşeyi bilir sanıp Safi'nin ayağına sarılmış, tozlu pabucunu öpmüş:

«N'ola, canıma kıyma kardaş! Seyit, canın al-

Institut Kurde de Paris

mazsan canın alırım, deyi sürmüştür beni bu pis işe Fato'yu da, erini de gözümün önünde hançerlediğinden, can kaygusuna düşüp cellâtlığa rıza göstermişim. Lâkin sana kıymağa bir türlü elim varmamıştır he vallaha da.» diye yakarmış.

Sofi, marabanın kulun çaresizliğini bildiğinden seyisin kaniyle elini bulaştırmamış:

«*Canını bağışlamışım.*» demiş, «Bir var ki her sözüme itaat edeceksin!»

«Dilersen pohunu yirim kardaş!» demiş seyis.

Bunun üzerine Sofi, ona hayvanın eğerini söktürmüş. Ellerini ardında kavuşturup kayışına bileğini sokturmuş, kenetlemiş. Ayrıca bir iple de bağlamış seyisi, ardına katmış, çiftliğe getirmiş. Hayvanları ağaca bağladıktan sonra seyisi ipinden sürümüş, samanlığa götürmüş:

«Burada yatıp beni bekleyeceksin! Yanılıp da, bağırır, çiftliktekileri uyarırsan, sonunu sen düşün gayri.» demiş. Gürültüsüz yürüyüp ihtiyar halayıkların kaldığı kom'un kapısını bağlamış. Oradan bizim konağa sokulmuş...

Sofi:

«Şükür ki tam vaktinde yetişmişim!..» diye sözünü bağlayanda beni ihtiyar hizmetkârların kaldığı kom'a götürdü. Kapının halkasındaki ipi çözdü. Sert bir sesle ihtiyarlara bağırıp bir şeyler söyledi... Az sonra içerde kıpırtı oldu, deliğinden ışık sızdı, kapı açıldı. Çıra aydınlığında ihtiyarların korkudan titreştikleri görülürdü.

Sofi:

«Onlar seni yuyup temizleyesiye, varıp ben işimi göreyim.» dedi, fırladı.

Institut Kurde de Paris

İhtiyar hizmetkâr ışık tuttu, avradı dua söyleyip titreyen elleriyle beni yudu, temizledi. Lâkin Seyit Vehhap'ın kanı yakı gibi yapışmış, bir türlü çözülmezdi tenimden. Yüreğim kazınır, gönlüm aktarılırdı.

Çok geçmeden Sofi, genç halayığı, seyisi önüne katmış geldi. Seyisin kolları, ardına bağlıydı. Halayık kucağında bohçamı taşırdı. Sofi, bir elinde silâhını, bir elinde bir çıkını tutardı. Çıra aydınlığında çıkından kan sızdığı görülürdü.

Sofi, ihtiyar hizmetkâra bir şeyler söyleyip buyuranda herif çırayı avradına verip seyirtti. Az sonra dört hayvanla geri geldi.

Sofi, seyisi, halayığı, ihtiyar hizmetkârları karşısına dizip dilleriyle konuşarak bir şeyler söyledi. Sonradan öğrendiğime göre demiş ki:

«Tanrının lûtfu, inayetiyle dünyadan bir kötüyü temizlemişim. Gövdesini deşip, kellesini aldığım, uçkuruna gevşek, ana tanımaz, bacı tanımaz bir kitapsız ırz düşmanıydı. İki analığının ölümüne sebep olmuş, üçüncüsünü de odalık etmek için, Dicle'de boğulmuş gösterip buraya gizlemiştir, günahına beni de ortak eylemiştir. Bu hizmete karşılık canımı almağa seyisini cellât göndermiştir. Tanrıya bin şükür ki, Sit Senem'in uyarmasiyle canımı kurtarmışımdır. Irz düşmanı harami de cezasını bulmuştur.» Böyle diyerek elindeki kanlı çıkını açıp saçından tutarak Seyit Vehhap'ın kesik başını kullara gösterdi. İki ihtiyar hizmetkâr, birbirlerine sokulup dua mırıldandılar. Genç halayık, çığlık basıp yüzünü ihtiyar avradın sırtına gizledi.

Institut Kurde de Paris

Sofi, başı yeniden çıkına sarıp seyisin ayağı dibine attı.

Dilleriyle konuşup demiş ki:

«Oba yolu gayri size kapanmıştır. Eğerçe geri giderseniz, oğlunun canını korumamışınızdır diye şıhınız heç şüphe yok canınıza kıyacaktır. Başı size bırakmışım ki, halâs yolu bulasınız. Eğerçe onu Şıh Tahir'e götürüp verirseniz, bacısının öcünü aldınız, kan davasına hizmet ettiniz, diye sizi paraya pula doyuracaktır. Yerleşmenize yurtluk da verecektir.»

Sofi, canlarını bağışlar, diye cümlesi ayağına kapandılar, Sofi, seyisi kolundan tuttu, kaldırdı, kaftanını yokladı:

«Bunca iyiliğime karşı, kaftanını esergemezsin herhal bizden...» dedi. Seyis:

«Canımı bağışlamışsın, malım helâl, pulum helâl.» dedi.

Sofi, soyunsun diye, yaşlı hizmetkâra seyisin bileğini çözdürdü.

Seyis, kaftanını soyunanda:

«Sit Senem!» dedi Sofi, «Hele seyisin soyunduklarını al, marabaların hücresine girip sırtındakilerle değiş! Seni er bilirlerse, yolda rastlayacağımız bedevîlerle başımız belâya girmez...» dedi.

Ben giyinip dışarı çıkasıya Sofi, adamlara samanlıktan ot taşıdıp konağı ateşe verdirmişti. Göğe dumanlı yalımlar yükselirdi. Ortalık tüm kızıla boyanmıştı.

Sofi, geldiğimi görende, kılığımı gözden geçirip, başıma seyidin arakiyesini bağladı:

«Şimdi yiğidin hası oldun Sit Senem! Leylî gör-

Institut kurde de Paris

se, kancık olduğunu bilmez, yiğitliğine vurulurdu he vallaha...» dedi. Bir işareti üzerine seyis, Seyit Vehhap'ın hayvanını yanıma çekti, binmeme yardımcı oldu. Sofi de kendi hayvanına atladı:

«Hayvanların ikisini size bırakmışım. Sahrayı aşmada güçlüğe uğramazsınız. Sizden fazla ihtiyacımız olacağından tüfenkleri birlik götürürüm. Eğlenmeden çiftlikten ayrılın ki başınıza bir hal gelmeye!..» Bana döndü: «Sür gidek, kurban!» dedi.

Hayvanların dizginini boşlayıp karnını tekmeledik. Ardımızda konağın kapısı, penceresi çatırdayarak yanar, önümüzdeki sahrayı ala boyardı. Sahrada değil de, sanırsın kan deryası içinde at koştururduk.

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

III. BÖLÜM

Institut kurde de Paris

1

SAHRADA kumdan kuma savrulup vahadan vahaya göçerek, yaylada dağdan dağa konup sarp belleri aşarak, bilmediğimiz diyarlarda yol iz sorup geceleri uykumuzdan olarak, kırk günde Dersim yaylasına ulaştık. Vatanımın dumanlı dağlarını görende atımın gemine asıldım. Elimi yüreğime koyup belim bükerek beni yurduma kavuşturan Sultan Hızır'a şükran söyledim. Yere atlayıp çamurumun karıldığı topraklara yüzüm sürdüm. Hey kurban... Kayadan kayaya seken elikler böğürerekten, kınalı keklikler dem çekerekten şükranıma katılırlardı. Aşağıda Monzur deresi dökülüp köpürürek hoş-âmedi söylerdi.

Sevinçten kanatlanıp uçarak Monzur kıyısına indim. Yüzükoyun yatıp buz gibi suyundan içende korkulardan yunup arındığımı, dirilip canlandığımı duyardım. Kanım yiğitlikle coşup çağıldar, yüreğim binbir hevesle gümülerdi.

Sofi, hayvanları dereye indirip bağlayanda, heybeyi alıp yanıma geldi. Yüzü güler, gözlerinden ışık saçılırdı:

«Yurdunun dağına deresine kavuşanda pabucumuz dama mı atılmıştır Sit Senem? Yüzüme bakmazsın. Hızır'a şükran söylersin de, kılına zarar ge-

Institut kurde de Paris

tirmeden seni yaylağına kavuşturan Sofi'den bir bakışını esirgersin! Acep obana, aşiretine kavuşanda temelli yüz mü çevireceksin benden?» dedi.

Varıp ellerine sarıldım:

«Vatanıma olan sevgimi çok görüp siteme durma kurban! Aylar var ki uzağında kalmışım, gece düşümde bulup gündüz uyananda bin kez yitirmişim. Taşına toprağına, dağına deresine, kurduna kuşuna hasret çekip çıraya dönmüşüm. Beni yurduma kavuşturmakla kendine temelli kul ettiğini görmezlikten mi gelirsin? Sözüm sözdür. Obanı, aşiretimi kurtaranda sana tüm kullarımı biat ettirip, şıh babomun ağalık postuna oturtacağım.» dedim.

Sofi, omuzum öptü:

«Uğruna canım adamışım ceyran!.. Obanı, aşiretini zalım baboluğunun elinden kurtarıp yüzünü güldürmedikçe beni er saymayacağını bilirim. O sebebe Dersim'e ayak basanda Şıh Persin'in kaydını görmeğe and içmişim. Bir saat önce azbet ağanı bulup seni teslim edeyim ki, gözüm arkada kalmadan işim göreyim.» dedi. Sabırsızlığının, telâşesinin bana sadakatinden olmadığını, bir ayak önce şıhlık postuna oturma hırsından geldiğini bilirdim.

Sofi, kuşkulandırmadan Şıh Persin'in yanına varacağına, Şıh Abuzer'in mutemet adamı olarak itibar göreceğine, onu hançerleyende Ke... uşağını ayağa kaldırıp obayı kurtaracağına yürekten inanırdı.

«Gelin kervaniyle seni almağa gelende Şıh Persin, beni tanımış, sevmiştir. Şıh Abuzer'in mutemet adamı olduğumu bilir. Çeyiz götürdüğün yataklık toprağın miresi hakkına geldiğimi söyleyende bir ta-

Institut Kurde de Paris

mam inanacaktır. Görüşüp hesaplaşmağa beni konağına konuk edecektir. Geceyi konakta geçireyim, ondan sonrası kolaydır.» derdi. Gözleri hırsla yanar tutuşurdu.

Ben:

«Ya Şıh Abuzer, biz gelmeden önce adam yollayıp hesabı kesmişse?» diye işi tersinden alanda Sofi, hilekârlıkla sırıtırdı:

«Şıh Abuzer olsa olsa ölüm haberini duyurup baş sağlığı dilemiştir. Kaydını kendi gördürdüğünden, sıcağı sıcağına miresçilik davasına kalkışmaz. Bir var ki, Şıh Persin'in ağzın arayıp yaş tahtaya basmazım. Elbet uygun bir çift söz söylerim.» derdi.

Ben:

«Ya çiftlikte bıraktığımız adamlar benim sağ olduğumu, senin Seyit Vehhap'ı boğazladığını Şıh Abuzer'e duyurmuşlarsa.» diye kuşkumu söyleyen, de, Sofi ağız dolusu gülerdi:

«Olacak şey değildir bu kurban... Şıh Abuzer, oğlunun canı uğruna canını esirgemiş kulları sağ komayacağını tüm oba halkı bilirler. Heç şüphe yok ki, biz oradan beşyüz adım uzaklaşmadan can kaygusuna düşüp hep birlikte kaçmışlardır çiftlikten. O yandan merakın olmaya...» derdi. Öyleyken içim rahat etmezdi:

«Bizimkileri bulmadan, Ke... uşağında olup bitenleri öğrenmeden, bir yere bırakmazım seni. Göz göre ölüme gitmene rıza göstermezim.» derdim. Bakışından, korkumu kancıklığıma verdiğini anlardım.

«Sizinkileri bulmağa dediğini yapacağık kurban... Nazımiye'ye gideciik, Cenderde Ali'yi göre-

Institut kurde de Paris

clik. İnşallah dediğin gibi çıkar, Cenderme Ali sizinkilerin yerini yurdunu bilir.»

«Elbet bilir kurban... Eğerçe ben Cenderme Aliînin yüzünü heç görmemişim, lâkin seyisim Halo'yle can yoldaşıdırlar. Birbirlerini görmeden edemezler. Heç kimse bilmese Cenderme Ali bilir bizimkilerin nerde barındıklarını.»

Böyle konuşup heybedeki azıkla karnımızı doyuranda Sofi, toparlandı, kalktı:

«Hele davran!» dedi, «Hayvanları şuvarıp yola düzülek! Beş saat çeker mi Nazımiye?»

«Çeker!» dedim.

2

Yolda rastladığımız biri tanımaya, diye yüzümü iyice örtüp gizlemişim. Öyleyken Şıh Persinin adamlarıyle karşılaşma korkusuna Mameki'ye varmadan hayvanları dağa sürüp oradan Kutu deresine indik, bu sebebe yolumuz biraz uzadı. İkindi üstü varabildik Nazımiyeye. Birine sorup karakolun yerini öğrendik.

Kapının önünde, kürsüde oturmuş kâğıt okuyan kara yağız cenderme, attan inip kapıya yöneldiğimizi görende kalktı:

«Bir şikâyetiniz mi var hemşeri?» diye yanımıza geldi.

«Çok şükür cenderme kardaş, bir şikâyetimiz yoktur.» dedi Sofi, «Cenderme Ali, derler bir yiğidi ararık.»

Cenderme, baştan ayağa süzdü ikimizi:

Institut Kurde de Paris

«Ne sebebe ararsınız? Tanışınız mıdır?» diye sordu.

«Yok kurban!» dedi Sofi, «Tanışımız değildir. Yeğenim Halo'nun yerini yurdunu sormak isterik. Obasından ayrıldığını duymuşuk, lâkin nere göçtüğün bilmezik. Sorduklarım, bilirse Cenderme Ali bilir, demişlerdir. Cenderme Ali, Halo'nun can yoldaşıdır, söylemişlerdir. O sebebe buraya gelmişik.»

Sofi'nin, kılı oynamadan yalan düzmesine şaşar kalırdım.

Meğer ki, karayağız cenderme, aradığımız Cenderme Ali'nin kendisiymiş.

«Vay sen Halo kardaşımın emmisisin he mi?» diye Cenderme Ali Sofi'nin ellerine sarıldı. «Hoş gelmişsin, safalar getirmişsin kardaş! Halo'nun bir emmisi olduğunu bilmezdim. Neden söylememiştir bana Halo, bir emmisi olduğunu?»

Sofi, omuzunu kaldırıp:

«Herhal bir sırası düşmemiştir.» dedi, Cenderme Ali'yi konuşturmadan sordu: «Yakında görmüş müsün Halo'yu?»

«İki hafta önce pazara mum almağa gelende görmüşüm. Mum yakıp Senem gelinin yasını tuttuklarından şu günlerde gelmemiştir. Biçare Şıh Kızının, obasından ayrılığa dayanamayıp Dicle ırmağına atılarak tatlı canına kıydığı duyulmuştur.»

Sofi ile bakıştık. Demek ki ölüm haberim bizden önce Dersim'e ulaşmıştı. Sofi ile kaçtığımızı bilmezlerdi.

Sofi, renk vermeyip sordu:

«Yeğenimin hali nicedir?»

Cenderme Ali:

Institut Kurde de Paris

«Ke... uşağı obasını terk edende Kaşıklı Seyidinin yanına sığındıklarını bilirsin he mi?» dedi. Sofi başını salladı. Cenderme Ali: «Şimdilerde oradan ayrılmışlardır. Halo'nun ağzına bakarsan ayrılmalarına gene Şıh Persin sebep olmuştur. Hem dostluk andı verirsin, hem obamdan kaçanları barındırırsın?' diye Seyidi uzun zaman zorlamıştır. En sonu Seyit, Şıh Persin'in hatırını kıramamış, tümüne birden yol vermiştir. Lâkin Şıh Persin'e diş bileyen Demen uşağının şıhı Cebrail, onları hizmetine almış, Demen şikeftanında yurtluk vermiştir.»

Konuşmanın uzadığını, ayakta dikilip kaldığımızı görende, Cenderme Ali, altımıza kürsü sürüp:

«Hayvanları direğe bağlayın da, gelin oturun hele!.. Çay söyleyim size...» dedi. Oturmadık. Sofi:

«Sağ ol kurban!» dedi, «İçmiş kadar olduk... İzin ver de bir ayak önce gidek!...»

Cenderme Ali, Sofi'nin elinden dizgini almağa davrandı:

«Hele, acelen ne kardaş? Görmez misin, gün dağa yaslanmış gider. Akşam vakti yola çıkmak ne zorunuza? İraktan geldiğiniz, yorgun düştüğünüz her halinizden bellidir. Geceyi bizde geçirirsiniz. Benim kaşık düşmanı, biryanın hasını pişirir. Altınıza çifte döşek serer. Bir âlâ dinlenirsiniz. Sabah olanda birlik giderik Halo'nun yanına. Çok zamandır ziyaretine gitmezim, diye sitem söylerdi.»

Cenderme Ali'nin konuğu olanda, yanlış bir şey konuşup işi karıştırmaktan korkan Sofi:

«Yok kurban!» dedi, «Bacıyı nahak yere zahmete sokmayak. Benim huyum kötüdür. Yola çıkanda varacağım yere bir ayak önce varmak isterim. Yol-

Institut Kurde de Paris

da eğlenirsem yorgunluktan bitap düşsem de, gözüme uyku girmez. N'ola, izin ver kurban! Yolumuza gidek... Bir var ki, dönüşte konuk kalıp biryanını yirik, sözüm sözdür.» deyip Cenderme Ali'nin elinden yakamızı kurtardı.

«Gece nöbete girmesem ben de birlik gelirdim sizinle.» dedi Cenderme Ali. Yolumuzu sapıtmayak, diye uzun uzun tarif söyledi:

«Harsı deresinden yukarı, Tujiki önünüze alıp dereden ayrılmayın! Dört saate kalmaz şikeftana varırsınız... Hadi, yolunuz açık ola!...

3

Karanlık derelerde, boğazlarda yolumuzu Tujik Dağının şavkı aydınlatırdı. Hayvanlarımızın nallarından kıvılcımlar çakılır, nal seslerimiz ta uzaklardan yankılanırdı.

Dereden şikeftan yoluna sapanda, ansızın sağımızdaki kayaların üzerinden bir silâp patladı. Biri haykırdı:

«Kıpırdaman!..»

Hayvanların gemlerine asıldık, durduk. Sesin geldiği kayanın üzerinde gökyüzüne kapkara bir başın gölgesi düştü:

«Kimsiniz? Nerden gelir, ne yana gidersiniz?» diye sordu. Sesinden seyisim Halo olduğunu bildim. Lâkin yasımı tuttuklarını hatırlayıp kendimi tanıtmağa cesaret bulamadım Sofi'ye fısıldadım:

«Haykıran Halo'dur. Yolumuzu onun kesmesi iyi olmuştur. Bir var ki, kendimi hemen bildirmeyim. Sen konuş! Beni ölmüş bildiklerinden, sesimi duyan-

Institut Kurde de Paris

da olaki aklı karışa...» dedim.

Zaman geçip bir cevap vermediğimizi görende Halo, sabırsızlandı, kızgınlıkla bağırdı

«Ule, neye susarsınız itoğullari! Canınıza mı susamışsınız ki cevap vermezsiniz?»

Sofi:

«Ne kızarsın Halo kardaş?» diye karşılık verdi. Silâh sesine ödümüzü çatlatıp soluğumuzu kesmişsin, konuşmağa derman komamışsındır. Gelişimizin dost gelişi olduğunu anlamamış mısın? Duşman olsak nalından ateş saçılarak at koşturur muyduk?» dedi.

Halo, sesini yavaşlattı:

«Dost görünen duşmanı çok görmüşük.» dedi, «Her sesimi seçip adımı ünleyeni dost bilsem, çoktan giderdi postum elden... Sen nasıl bir dostsun ki, ne sesin alırım, ne adın bilirim? Kim olduğunu duyur ki, dostluğuna inanıp lâyık olduğun biçimde hoş-âmedi söyleyek.»

Sofi eğlendi:

«Cenderme Ali kardaşından selâm, Senem gelinden taze haber getiren konuklar olduğumuzu bildirsem, acep inanır da, hoş-âmedi söyler misin?»

Halo, duraladı:

«Cenderme Ali kardaşımın selâmına gözüm' boyardın belki... Lâkin Senem gelinden taze haber getirmişim, demekle hata işlemişsin. Ölmüş bir gelinden haber gele?»

O anda, sırasıdır, deyip söze karıştım:

«Ya Senem gelin ölmüş de, dirilmişse?»

Yukarıda el ayak, ses soluk kesildi. Halo'dan bir cevap çıkmadığını görende:

Institut kurde de Paris

«Ne sustun Halo? Sesimi duyanda sevinçten soluğun mu kesilmiş, yoksa hortlak korkusuyla nutkun mu tutulmuştur, herif?» diye bağırdım.

Ben olduğuma kuşkusu kalmayan Halo, kayalardan aşağıya attı kendini. Hem koşar, hem avaz avaz konuşurdu:

«Ölümüne kesilmedik soluk, helâk olmadık yürek mi kalmıştır Şıh Kızı? Lâkin sesin' duyanda, acep ecel karşıma çıksa yılar da döner miyim?» diye taştan taşa sekip yanıma geldi, sarmaşıp kucaklaştık. Koca adam, kancık gibi burnun çeker, soluyup pıskırarak hıçkırığın tutardı. Benim de gözlerim sevinçten ıslanmıştı.

Boğazının kurusunu yudanda Halo'nun dili çözüldü:

«Kollarımda tuttuğumun sen olacağına tövbe inanamazım. Oba halkı mum yakıp ölümüne onca ağıt söylemişik, öyle saçımız yolup başımız dövmüşüz ki, dirilip gelişin tüm şaşkına döndermiştir beni. Düş mü görürüm, korkusu elim ayağım keser. Hele, şu ayın şavkına dön ki, nakışlı yüzün görüp sağ olduğunu bileyim, düş görmediğime güvenip dirileyim.» diyerek omuzlarımdan tuttu, yüzümü aya dönderdi: «Hey yavru! Gurbet elde sararıp solmuş, eriyip ipliğe dönmüşsün a, gözlerinin elifinden gene ateş saçılır.» dedi.

Halo, o sıra Sofi'nin öksürüğünü duyup varlığını hatırladı, çakmağını yakıp yüzüne tuttu:

«Şimdiye heç yüzünü görmediğim bu yiğit kimdir, Şıh Kızı?» diye soranda, benim yerime Sofi, cevaba durdu:

«Sit Senem uğruna can bağışlamış, gaspeden-

Institut Kurde de Paris

lerden obasını, aşiretini kurtarmağa ölüm andı vermiş sadık bir kul!...» dedi. Ben de:

«Şıh Abuzer'in oğlu ırzıma göz dikende canını dişine takıp beni kaçırmış, selâmete ulaştırmış, dağlardan bellerden aşırıp yurduma kavuşturmuştur. Canımı, ırzımı borçlu olduğum bir yiğittir.» diye ekledim.

Halo, Sofi'nin sırtını tabışladı:

«Biz gibi, Şıh Kızının yoluna baş koymuş bir yiğit, başımızın tacıdır. Kim olursan ol, bundan böyle kardaş bilirim seni...» dedi. Sarmaşıp birbirlerinin omzun öptüler.

«Şıh Persin zoruna Kaşıklı uşağından ayrılıp Demen şikeftanına göçtüğünüzü Cenderme Ali'den öğrenmişiz. Ke.. uşağından göçenler tüm bir arada mısınız?» diye oba ahvalini sordum.

«Azbet ağası Huso ile yetmiş kadar maraba buraya sığınmışız kurban!» dedi Halo. «Öteki ağalarle kırk kadar maraba da dayının yanında hizmet görürler.»

«Huso Emmiciğim nicedir? İhtiyarlayıp çökmüş müdür?»

«Ölüm haberin gelesiye çok dinçti ya, Dicle ırmağında kaldığını öğrendiği günden bu yana yemelerden kesilmiş, gözünün feri sönmüştür biçarenin.» Bunu söyleyende Halo, davrandı, mavzerini sırtlayıp kolumdan çekti:

«Yörün, gidek!» dedi, «Sağ olduğunu görüp Huso Emmiciğin canlansın, dirilsin! Yasa gömülüp ağıt söyleyen kulların türküye, oyuna dökülsün!»

«Dur, herif! dedim, «Öyle hod-be-hod Huso'nun

Institut kurde de Paris

yanına gidilir de, sağ olduğum mücdesi söylenir mi? Sevinçten ihtiyarın tasalı yüreğine mi indirmek muradın?»

Halo duraladı:

«Doğrusun Şıh Kızı! Ansızın gelişin tüm aklımı almıştır. Hak söylersin! Bu sevinç, ihtiyarı sağ komaz. Nasıl edek öyleyse? Bir tedbir söyle, kurban!»

«Edeceğin şu: Önden gidip yoluyle konuşacaksın, yüreğini sevince hazırlayacaksın! Sonra gelip bizi alacaksın!» dedim.

Halo, tedbirimi uygun görüp gitmeğe davrananda Sofi:

«Yok kurban!» dedi, «Geldiğimizi heç bir kula duyurmayak. En hayırlısı budur. Duyurduk mu, oba şenliğe kalkar, yer yerinden oynar. Sağlık haberini duymadık bir kul kalmaz Dersim'de. Heç şüphe yok, Şıh Persin'in de kulağına gider. O Vak't n'ederik? Nasıl gafil avlarık namerdi?»

Halo, Sofi'nin muradını bilmediğinden:

«Şıh Kızının sağlık haberini gizlemek olur mu? Elbet davul dövdürüp şenlik yapacağız ki, öldüğüne sevinen düşmanları çatlaya...» dedi. O sebeple Sofi'nin andını, fendini kısaca dile getirmek zorunu duymuşum.

Halo, Sofi'nin muradını öğrenende:

«Büsbütün kanım kaynamıştır sana Sofi kardaş, kurduğun fendi de beğenmişim. Doğrusun!.. Geldiğinizi gizlemezsek Şıh Persin'i gafil avlamak mümkün olmaz. N'ola, üç beş gün daha ağıt söylese oba halkı? Ke... uşağı kurtulanda iki şenliği birden yaparık!» diyerek Sofi'den yana çıktı.

Institut Kurde de Paris

Huso'nun fikri alınmadan böyle tehlikeli bir işe girişmesine rıza göstermeyeceğimi belirtmek için:

«Kimseye görünmeden şikeftana varıp azbet ağası ile bir görüşek hele!... Bakalım tedbire o ne söyler?» dedim. Hayvanları derede ağaca bağlayıp dinlenmeğe bıraktık, yürüdük.

4

Şikeftanın alt yanına varanda, Halo önden gidip kapı gözcüsünü boğaz nöbetine sürdü, sonra gelip bizi içeriye soktu. Kulların uykuda olması işimizi kolaylaştırdı. Halo, arada bir çakmağiyle yolumuzu aydınlatarak, şikeftan içinde dolaştırıp, kimseye görükmeden bizi konuk hücresine ulaştırdı. Çıra yakıp içerisini aydınlattı. Yerde, Siirt kilimi örtülü döşekler seriliydi. Bir yanda odun çatılı bir ocak, bir yanda su ibriği, leğan (*) dururdu.

Halo:

«Hele siz oturup dinlenin, ben varıp Huso Ağayı gelişinizden yolunca haberdar edeyim, alıp getireyim.» dedi, gitti.

Mağaranın içerisi sıcak olmakla birlikte, az sonra Huso Emmiciğimle karşılaşacağım helecanı yüzünden, elim ayağım buz keserdi, titrerdim.

«N'ola Sofi, şu ocağı tutuştur da, içimiz ısına!...» dedim.

Sofi, ocağı çırayle ateşleyende karşısına geçip elim ayağım ısıttım...

(*) **Leğan:** Leğen

Institut Kurde de Paris

Çok bekletmeden geldiler.

Huso Emmi, Halo'nun vakitsiz gelişinden, yüzünün ateşinden, elinin titremesinden umulmadık bir şey geçtiğini sezinlemiş:

«Gece vakti cin-peri mi görmüşsün ki, böyle her yanın titrer, çarpılır, herif?» diye eylenmiş. Halo, gözleri çakmak çakmak:

«Eğlenmesi kolay...» demiş, «Benim gördüğümü görmeğe acep sen dayanır mısın?»

Huso, meraka düşmüş, lâkin bildirmemiş:

«Benim yaşımda kişi gayri durmuş oturmuştur. Ezraili görse kılı kıpırdamaz.» demiş.

Halo:

«Büyük söz söylersin Huso Ağa! Her yaşta yürek dayanmaz bir şeydir benim gördüğüm. Kurumuş ağaçta gül açıldığını, mezar taşının canlanıp yürüdüğünü görmeğe takatın varsa peşimden gel!...» diyerek Huso'yu ardına takmış, konuk hücresinin kapısına getirmiş: «Sıkı dur Huso Ağa! Bağırıp şikeftanı ayağa kaldırırsan, her işi alt üst edersin!» diye tembih geçip kapıdan içeri sokmuş.

Geldiklerini duyanda ayağa fırladık.

Azbet Ağası Huso, karşısında beni görende dondu, kaldı.

«Huso Emmiciğim!» diye koşup sarılmasam, göğsüne sokulmasam düşecekti fakir. Lâkin kendini çabuk toparladı:

«Dersim gözesinin dikensiz gülü!.. Oba halkının ağıdına dayanamayıp Hızır mı canını geri vermiş, yoksa gül yüzüne ezrail mi kıyamamıştır ki, seni aramıza yollamıştır?» diyerek saçım okşar. yanağım severdi.

Institut Kurde de Paris

Sevilip okşanmadan şımarıp:

«Bunca severdiniz de, sürgün gittiğim diyara neden bir selâm yollamadınız?» diye sitem söyleyende, Huso beni döşeğe oturttu, karşıma geçti:

«Sitem söylemekte haksızlık edersin Şıh Kızı!...» dedi, «Kaç kez aramağan gönderip hatırını sordurmak dilemisiz. Lâkin o namert Şıh Abuzer, adamlarımızdan birini obasına sokmamıştır. Şıh Persin'in hatırına baskı altında tutulduğunu bilip fidye vaad ederek seni kaçıracak birini aramışım. Şıh Tahir adında bir bedevîyi salık vermişlerdir. Adam yollayıp Şıh Abuzer'in can düşmanı olan Şıh Tahir'le pazarlık kesmişim. Bir var ki, Şıh Abuzer vaktinde haber alıp konağını savunmuştur.» diyende, oy anom! diye dövündüm. Bense Şıh Tahir'in adamları obayı basanda, ellerine düşmeyeyim, diye ter döküp Hızıra ne dualar okumuşum?

Huso, ölüm haberimi alanda n'ettiklerini de anlattı:

«Şıh Persin, baş sağlığı dileyerek kara haberi duyuranda inanmadık. Namerdin muradı bizi yanıltmaktır. Umudumuzu yitirip Şıh Kızını kurtarma çabasından bizi vaz geçirmektir kasti, dedik. Lâkin az sonra Şıh Abuzer'in ulağı yetişip o da ölüm haberini bildirdi, leçeğini pabucunu getirdi. Obadan kaçtığını, yakalanacağını anlayanda kendini Dicle'ye atıp canına kıydığını söyledi.»

O günün acısiyle Huso'nun gözü ıslanmıştı, hıçkırığını yutmağa çalışırdı. Derin derin soluyarak sözünün altını getirdi: Şıh Abuzer'in ulağına da inanmamışlardı. Diyarıbekir'e adam gönderip sormuş, so-

Institut Kurde de Paris

ruşturmuşlardı. Pek çok kişi ölümüme tanıklık ettiğinden en sonu haberin doğruluğuna kanmışlar, yasa bürünüp ağıda oturmuşlardı.

Huso, saçım okşayarak:

«Demek kizip söyleyip fent düzerek bizi tüm yanıltmışlar namertler... Ölümüne dayanamayıp çok gözyaşı döktük Şıh Kızı, lâkin seni diriltip getiren tüm gözyaşımız helâl... Ömrün çok uzun olur inşallah.» dedi. Huso'nun üzerime dikilen gözlerinden yıldız saçılır, onca sıkı baskı altından kaçıp kurtulduğuma şaşkınlığı, sevinci yüzünden okunurdu.

«Bu yiğit olmasa ecelden zor kurtulurdum.» diye Sofi'yi göstererek obadan çanci ustasiyle buluşmağa nasıl kaçtığımızı, Seyit Vehhap'ın eline nasıl düştüğümüzü, Sofi'nin, ırz düşmanını hançerleyip beni selâmete nasıl çıkardığını dile getirende, Huso, Sofi'yi yanına çağırıp elini öptürdü:

«Dile benden ne dilersin evlât!» dedi.

Sofi, el kavuşturup:

«Sağlığını ağa!..» karşılığını verende Huso:

«Çekinme kurban! Bundan böyle seni evlât bilirim. Dilediğin her neyse söyle!... diye zorladı. Sofi, azbet ağası Huso'nun omzunu öpüp sevgiyle karşısına dikildi:

«Sit Senem'in uğruna baş koymuşum! Canım adamışım... Obasını, aşiretini zalımın elinden kurtarıp yüzün güldürmeğe ant vermişim. N'ola, izin ver de gün doğmadan yola çıkayım. Ke.. uşağı obasına varıp, gafil avlayarak Şıh Persin'in kaydını göreyim. Andımı yerine getirirsem, o zaman huzurunda diz çöküp dileğimi söylemeğe kendimde takat bulurum.» dedi.

Institut kurde de Paris

Sofi'nin bu sözleri üzerine Huso, sakalın çekiştirip duralayanda ben araya girip yiğidin muradını, kurduğu fendi, benim kuşkularımı dile getirdim.

Sözlerimi tamamlayıp susanda Huso, başını salladı:

«Kuşku duymakta yerden göğe haklısın kurban!» dedi, «Şıh Persin kolayca kaydı görülecek bir harami değildir. Öyle olsa çoktan işini bitirirdik. Nasıl bir ifrit olduğunu çe fayda ki, çok geç anlamıştık. Şıh Persin'in şeytana külâhı ters giydirecek hud'akâr biri olduğunu görememişik. Bilir misin, marabasına iftira söyletip şıh babonu ipe çektiren o namertmiş. İşe yaramadıkları için obadan kovduğu üç yaşlı marabası yanımıza sığınanda, bu kötülüğü kendilerine nasıl işlettiğini anlatıp helâllık dilemişlerdir. Günahlarını kadı huzurunda da korkmadan söyleyeceklerine ant vermişlerdir. Bu ihtiyarlar Şıh Persin'in obamızı Paşa'dan almadığını, tapu efendilerine, abukatlara para döküp yatağımıza, uşağımıza sahip olduğunu da bildirmişlerdir.»

Bunun üzerine Huso, tahkikat ettirip ihtiyarların hak söylediğine kanaat getirende Şıh Persin'den davacı olmak dilemiş. Elaziz'e varıp, helâl süt emmiş bir abukata başvurmuş. Abukat işi araştırıp soruşturmuş, sonunda Huso'ya demiş ki:

«Davacı olup kadı huzurunda hilesini hud'asını ortaya dökmek kolaydır. Lâkin namert, sırtını büyük yere dayamıştır. Hiç bir kadı, onun zararına fetva verecek cesareti kendinde bulamaz. Paranızı alıp olmayacak duaya âmin! demezim.»

Azbet ağası Huso, kadı fetvasıyle Şıh Persin'i dama tıkdıramayacağını anlayanda:

Institut Kurde de Paris

«N'ola, bari şıhımızın öcünü alak!» diye serdengeçti yiğitlerini salmış Şıh Persin'in peşine. Lâkin kılına zarar getirememişler. Tersine bir kaçı, Sıh Persin'in adamları elinde can vermiş.

Huso, sözünün burasında Sofi'ye döndü:

«Onu gafil avlayacağını sanıp yanılırsın kur ban!» dedi, «Su uyur, lâkin Şıh Persin uyumaz... Eğri yolda gezen, esen rüzgârdan hiyle sezecek ki, postu kaptırmaya!... Paşalı olduğundan beri cendermelerin oba çevresinde kol gezip kuş uçurmadıkları bir yana, Şıh Persin gölgesinden kuşkulanır bir iblis kesilmiştir. Şıh Abuzer'in mutemet adamı değil, kardeşi olsan, güvenmez sana... Ola ki, bir sözünden nem kapıp tatlı canına kıya!.. Gençliğine doyamadan dünyayı değiştirirsin de, bizi ardından kedere, ağıda boğarsın!.. N'ola, gel bu sevdadan vaz gel oğul!..»

Lâkin Sofi, söz anlamazdı. Şıh Persin'i gafil avlayacağına öyle inanır, delil getirirdi ki, en sonu Huso, direnmekten vaz geçti:

«Madem bunca kendine güvenirsin, ne diyek, Hızır, işini rast getire! Ama gözünü dört aç oğul! Zalım Şıh Persin, hud'anı sezerse, hem senin tatlı canına kıyar, hem de bizim başımıza yeni yeni belâlar açar. İşi başarırsan salt Ke.. uşağını değil, tüm Dersim'i bir belâdan kurtarmış olacaksın! Şıh Persin, Dersim'in örfü, geleneği için bir veba illetidir. Bebelerinin Osmanlı muallimler önünde diz çökmesine izin vermiştir. Zulmüne destek ola, diye kendi obası içinde karakol kurulmasını istemiştir.» Bunu söyleyerek belinden ata yadigârı hançerini çıkarıp Sofi'-

Institut kurde de Paris

nin beline sardı: «Şimdiyecek kötüler şerrine kınından çıkmış bir hançerdir. İşinde Hızırla birlik sana yardımcı olur inşallah!» dedi.

5

Sofi, şafakla yola çıkmak istediğinden hemen hazırlığa girişildi. Şıh Abuzer'den armağandır, deyi Seyit Vehhap'ın atını, bir de hançerini götürmesi uygun görüldü. Aşiretler arasında tek başına ulak göndermek âdet olmadığından, yanına seyis, diye birini katmak gerekirdi. Huso, Halo'ya Bitlis'te adam öldürüp Dersim'e sığınmış birinin adını verip uyarmasını söyledi. Ben de bir zaman sırtımda taşıdığım ora kılığı er kaftanımı heybeden çıkarıp verdim, Bitlisli'ye giydirmesini söyledim.

Bir süre sonra Halo, söyleneni yapmış, seyisi peşine katmış, geldi. Huso, Bitlisli'ye sıkı tembih geçti: Arap dilinden başka dil bilmez gibi davranmasını, ne sorulsa: «La vallah!» diye karşılık vermesini, Sofi denen yiğidin sözünden dışarı çıkmamasını öğütledi. Nere gittiklerini, ne iş göreceklerini inceden inceye anlattı. En sonu sırtını tabışlayıp:

«Göreyim seni!» dedi, «Obamızın, aşiretimizin kurtulması, yiğitliğinize, gözü pekliğinize kalmıştır. Gayretini esirgeme, yüzüm kara çıkarma ki, bu işe seni seçtiğime nedamet getirmeyeyim.»

Bitlisli, Husonun elini öptü:

«Buyruğun başım üstüne, gözüm üstüne ağa!.. Ölürüm de sözünden dışarı çıkmazım!» dedi.

Institut Kurde de Paris

Şikeftandan görülmeden, duyulmadan çıkmaları için hücrede helâllaştık. Sofiyle sarmaşanda, ölüme gider korkusu içime düştü:

«N'ola kendini gözet kurban!» diye fısladım.« «Başına bir felâket gelirse kıyamete dek yakarsın beni.»

Sofi, ava gider gibi keyifli görünürdü:

«Üzme tatlı canını kurban!.. Canavar avından daha korkusuz bir işe giderim, he vallaha!.. İyi bilirim ki Şıh Persin'in vakti saati dolmuştur. Üç beş güne kalmaz, obanı aşiretini o namerdin şerrinden kurtarır, dönerim.» dedi, helâllaşıp yürüdü.

6

Oysa onca güvenle gittiği yoldan bir daha dönmedi Sofi.

Yolunu gözlemekten gözüme uyku girmezdi. Geldiğimi oba halkına duyurmadığımızdan, hücreden çıkmazdım. Huso yanımdan ayrılmazdı. Türlü kuruntuyla tedirgin, diken üstünde otururduk. Lâkin ağzımızı bıçak açmazdı . O sakalın çekiştirir, ben saçım bükerdim.

Gittiklerinin ikinci günü, gecenin bir vaktinde iki tüfekçiyle nöbet tutan Halo, nal sesine seğirtip gidende, dayaktan kolu kanadı kırılmış, düşmeye deyi hayvanın sırtına bağlanmış, Bitlisli ile karşılaşmış, kimseye göstermeden alıp şikeftana getirmiş.

Bitlisli'nin canı tendeyse de, konuşmağa mecali yoğdu. Ayran içirip canlandırmağa çalıştık. Az kendini bilende sönük sesiyle, kırık dökük konuşup

Institut Kurde de Paris

olanları dile getirdi. Sonra boynu büküldü, başı devrildi.

Seyisin anlattıklarından Sofi'nin acıklı âkıbetini öğrenip yasa gömüldük. Meğer Sofi, hesaplarında tüm yanılırmış. Şıh Persin herşeyi bilir, pusuda beklermiş. Sofi, ardında seyisi ile, Şıh Abuzer'in ulağı sıfatında Monzur gediğine ulaşanda, Şıh Persin'in tüfekçileri karşısına dikilmişler:

«Kimsiniz? Nereden gelir, nere gidersiniz?» diye sormuşlar.

«Ben Şıh Abuzer'in mutemet adamıyım, mires işlerini görüşmeğe gelmişim. Şıhınız beni bilir.» diyende, silâhlarını, hançerlerini alıp ikisini birlik Şıh Persin'in katına çıkarmışlar.

Şıh Persin, Sofi'yi tanımazlıktan gelip, kim olduğunu sormuş.

Sofi:

«Beni bilmemiş misin şıhım?» demiş. «Kızın Senem'i almağa gelen gelin kervanının başı, Şıh Abuzerin mutemet adamı Sofi, değil miyim?»

Şıh Persin suratını ekşitip:

«Aradan onca zaman geçmiştir, yüzünü seçememişim. Hak mı söylersin, yoksa kizip mi? Şimdi anlarık.» demiş. Marabasına el etmiş, onlar da kapıyı açıp Şıh Abuzer'in iki adamını içeri almışlar.

Meğer çiftlikteki yaşlı hizmetkârlar olanı biteni Şıh Abuzer'e duyurmuşlar... Şıh, Dersim'e gideceğimizi hesaplayıp iki adamını Şıh Persin'e yollamış, Sofi'nin başını, bir de beni gönderirse, çeyiz verdiği yataklığı tüm bağışlayacağını bildirmiş. O gün bugün Şıh Persin'in adamları Dersim'de dolanır, bizi ararlarmış.

Institut Kurde de Paris

Şıh Abuzer'in adamları Sofi'nin yüzünü seçip:

«Seyit Vehhap'ın başını kesen, Sit Senem'i kaçıran bu haramidir...» diyende Sofi, başına geleceği bilmiş, ölmeden andını yerine getire diye, marabalardan birinin belinden hançerini kaptığı gibi Şıh Persin'in üzerine saldırmış. Lâkin ancak bir kez saplayabilmiş hançerini. O da omuz başını sıyırmış. Şıh Abuzer'in adamlarıyle Şıh Persin'in tüfekçileri, ikinciye fırsat bırakmamışlar. Hançer üşürüp işini bitirmişler Sofi'nin. Sonra Bitlisli'yi sopaya yatırıp kim olduğunu söyletmeğe çalışmışlar. Kolunu kanadını kırmışlarsa da, ağzından bir lâf alamamışlar. Lâkin Huso'nun hançerinden Demen'den geldiğini bilmişler. Şıh Persin:

«Adamlarını ne hale koyduğumuzu görsünler ki, bir daha böyle bir kaste cesaret bulamasınlar.» diye bağırmış. Sofi'nin kanlı kaftanını, heybeye koydurup Bitlisli'yi hayvana yatırarak, gece karanlığında Demen şikeftanına yollamış.

Gençliğine doyamadan giden Sofi'ye benim kadar Huso ile Halo da yandılar. Şıh Persin'e bir kat daha kinlendiler. Huso:

«Bunun da bir gün hesabı sorulacaktır. Elbet bunca mazlumun ahı yerde kalmaz!» dedi.

Yaralanmış olmakla beraber Şıh Persin'in şikeftanımıza baskın verebileceği hesaba katıldı, gözcülerin sayısı çoğaltıldı. Sürü hayvanlarının otarılmağa gönderilmesi yasaklandı. Avratlar, bebeler ot yolmağa tüfekçi himayesinde giderlerdi.

Institut Kurde de Paris

7

Huso kederime saygı gösterip bir süre daha geldiğimi kullardan gizledi. Şenliğe katılmağa takat bulacağıma aklı yattığı gün, sırmalı şıhlık kaftanını koltuğuna kıstırarak yanıma geldi, saçım okşadı:

«Ölenle ölünmez Şıh Kızı...» dedi «Sebepsiz yere bir oba halkının ağıt söyleyip yas tutmasına daha fazla gönlüm razı değildir. Gül nakışlı yüzünü şikeftanda çile dolduran kullarına gösterip gönüllerini şenlendirmenin zamanı gelmiştir. Yunup saçın topla, şu sırma işlemeli kaftanı giyin kuşan ki, şölen gününe erdiklerini bilsinler, yastan soyunup neşeye, oyuna dökülsünler. Seni baş tacı edip hizmetine girsinler de, rahmetli Şıh Abdo'ya verdikleri sözü yerine getirsinler.» dedi. Biat görende söyleyeceklerimi bana belletti.

Buyruğuna boyun eğdim. Yunup yıkandım. Er kaftanını giydim. Saçım toplayıp başıma papağı geçirdim.

Huso, şıhlık kaftanı içinde beni görende sarmaşıp bağrına bastı. Sakalından yaş süzülür, yutkunurdu: «Erliğini tüm yiğitler kıskanacak. Şıh babon sağ olsa da, bu günleri görseydi.» dedi. Sonra avucuyle gözünün yaşını kurulayıp dışarı gitti, silâh sıktırıp davul dövdürerek marabayı şikeftan önünde topladı. İlkin beni içerde bırakıp kendi divana çıktı:

«Ey Ke... uşağı!» diye seslendi. «Hızır ağıdımıza, gözyaşımıza dayanamayıp Şıh Kızı Senem'i ezrailin elinden kurtarmış, aramıza yollamıştır. Gayri yastan soyunup şenliğe dökülün ki, şölen kurulup şıh kızını baş tacı etme zamanı gelmiştir.» dedikten sonra yanıma varıp elimden tuttu, beni karşıları-

Institut Kurde de Paris

na çıkardı.

Önce şaşkınlıktan solukları kesildi biçarelerin. Sonra sevinç çığlıklariyle koşuşup çevremde toplandılar. Tüfekçiler, marabalar ayağıma döküldüler. Kimi eteğimi öper, kimi ayağıma yüzün sürerdi. Avratlar hep bir ağızdan Oniki İmama şükran söylerlerdi. Deli Hazel'in: «Şıh yavrusu çift canlı olurmuş tevekkeli...» sözü cümlesini güldürdü. Bense sırrım okunmuş gibi ateş kesildim.

Huso, meraklarını gidermek için başımdan geçenleri dile getirdi. Ölüm haberimin neden çıkarıldığını, ellerinden nasıl kaçıp kurtulduğumu söyledi. Bir var ki, sağ selâmet dönüşüme sevinen kulların keyfini kaçırmamak, hiddetini tutuşturmamak için, Sofi'nin Şıh Persin elinde can verdiğini ağzına almadı.

Huso, konuşmasının sonunu şöyle bağladı:

«Ke... uşağını başsız komak isteyenler muratlarına eremediler. Bunun manası açık: Hızır Senem'i bize bağışladı ki, çevresinde toplanak, dağılan obamızı kurmağa yeniden güç bulak. Gelin uşaklar! Hep birlikte iyi gün yolculuğuna çıkak!» dedi.

Hep birden haykırdılar:

«He, iyi gün yolculuğuna çıkak!» dediler.

Biat keçesini, kurbanı alıp Düzgün dağına yollandık. İlkin Kanare kayalığında kurban kesildi, eti seyitlere dağıtıldı. Oradan imam Ali'nin sevgili kulu Düzgün Baba ziyaretine çıkıldı. Namuskârlığın, doğruluğun, andına sadakatın örneği sayılan Düzgün Babanın yatırı önünde biat keçesini yere yazdılar, beni üzerine çıkardılar. Azbet Ağası Huso, Halo'nun yeşil bir örtüyle kucağında taşıdığı babomun Şıhlık

Institut kurde de Paris

palasını belime sardı. Sonra genci ihtiyarı keçenin birer ucundan tutup beni başları üzerine kaldırdılar. Huso söyledi, onlar tekrarladılar:

«Ünün ünümüz, canın canımız... Başımız gözümüz yoluna kurban!» dediler. Ben de:

«Oniki İmam hatırına ant olsun ki, ak günde, kara günde başınızdan ayrılmazım.» diye ant verdim.

Bunun üzerine keçeyi yere indirdiler. Huso'dan başlayarak cümlesi ard ardına gelip omzum öptüler. ömrüme duacı oldular.

Şikeftana dönende cümbüş dernek edildi. İlkin Harpuşte havası vuruldu. Davulu tüfekçilerin en genci döver, meyi Âşık Süphan üflerdi. Huso yaşlılığına bakmayıp palasını sıyırdı, karşıma geçti. Ben de Şıhlık palamı çekip yerimi aldım. Bizi gören tüfekçiler karşılıklı dizildiler. Hep birlikte oyuna durup pala sallayarak düşmanı ezeceğimize temsil düşürdük.

Harpuşte'den sonra avradı eri, el ele tutuşup davulcuya ayak uydurarak, coşkun bir horon'a döküldük: Kullarım öyle coşup uçarlardı ki, mayalanmış karnımda onlara yetişemezdim. Ne var ki, Huso'dan çekinir, horondan ayrılmazdım. Çok geçmeden soluğum kesildi, böğrüme sancı saplandı. Yere düştüm kendimden geçtim.

Halsizliğimi yabanda çektiklerime, yollarda tükendiğime yormuşlar. Yüzüme su çalıp diriltmişler. Sevinçleri kursaklarında kalmaya, diye iyi olduğumu söyleyip postun üzerine oturdum. Oynayanlara el çırpıp ayak tuttum. Çok geçmeden keyifleri kıvamını buldu. Geç vakitlere dek, yorulmak bilmeden oynayıp ter dökerek, dertten, tasadan arındılar.

Institut Kurde de Paris

Şölenin sonunda Huso, beni tavanında Ashab-ı Kehf'in adları yazılı Şıhlık hücresine götürdü. Yalnız kalanda ağır sesiyle:

«Karnında bebe taşıdığın anlaşılır Şıh Kızı, Dölün kimden mayalanmıştır?» diye sordu da, aklımı başımdan aldı. Utancımdan kızarıp yerin dibine geçtim. Soluğum kesildiğinden bir cevap veremedim.

Huso, omuzlarımdan tuttu, gözlerimin içine baktı:

«Nikâhlı kocandan mıdır? Yoğsa Şıh Persin'in elinde can veren yiğitten midir?» diye üsteledi.

Gözlerimi yere indirdim. Sönük bir sesle:

«Birinden de değildir. Monzur'da nakşı yüreğiğime kazılan, Şıh Abuzer'in obasında koynuma giren, birlikte kaçmağa söz kesip andına vefasızlık gösteren çancı ustası'ndandır.» dedim; bir solukta Memo'nun kumandarile ziyaretini, Diyarıbekir'de buluşmağa kavlimizi anlattım:

«Âşıklığına, mertliğine güvenip sözünü hak bilmişim. Lâkin çancı ustası sözünü tutmamıştır. Köyüne malın satmağa mı gitmiştir, yoksa bir zabit kızının hüsnüne tutulup birlikte mi kaçmıştır? bilmezim. Diyarıbekir'de elim böğrümde kalmışımdır,» diye sözümü bağlayınca Huso:

«Çancı ustasının böyle bir namerliği işleyeceği akıl almaz.» dedi, sakalını çekiştirdi, «Soluğuyle mey üfürüp tuz yalamış keçileri kendinden geçiren âşık yüreğe, günahın kiri ayıbı sokulmaz. Bunda bir iş vardır. Aslını öğrenmek gerekir.» diye Memo'nun üstüne kanat gerdi. Memo'yu sevkıyat eden Cenderme Ali'yi gönderip onu buldurmağa karar verdi:

Institut Kurde de Paris

«Göreceksin ki Çancı ustası, sandığın gibi namertlik etmemiştir. Dölünün Memo'dan olduğuna sevinmişim, kurban.!.. Ke... uşağına ilerde Şıhlık edecek yiğidin tohumunda âşıklık cevheri olması, kullarının yüzünü güldürecektir.» dedi de utancımı sildi, götürdü. Yüreğimde için için yanan aşk odunu tüm harlandırdı, tutuşturdu.

8

Devrisi gün Halo, Cenderme Ali'yi bulmağa gidende, şikeftana bir ziyaretçi akını başladı. Sağ selâmet döndüğüm, şıhlık postuna oturduğum haberi tüm obalarda yaylalarda duyulduğundan, ölümüme mum gönderip baş sağlığı söyleyenler, bu kez armağanlarla adam yollayıp gözaydınlığı dilerlerdi.

Lâkin bu ziyaretlerden sevinemezdim. Her an Şıh Persin'in ulak yollayıp beni istemesinden korkardım. Bu korkumu Huso'ya bildirdim.

«İster misin namert, dayımın rızasını sağlayıp beni Diyarıbekir'e geri göndere?»

Huso, sakalını sıvazladı:

«Olacak iş değildir bu kurban! Raşo dayınla babalığının arası iyice açılmıştır. Seni Alatlı aşiretine gelin gönderende, 'Seyit Raşo'nun buyruğundan kurtulmanın zamanıdır!' diyerek kendi gibi Osmanlıya sadakat gösteren şıhlarla birleşmiş, Elaziz Paşasına gitmiş: 'Seyit Raşo Dersim'de fitne çevirir, silâh dağıtıp aşiretleri bayrağı altına çağırır; diye gammazlamış. Bunun üzerine atlı cenderme taburları Abbaslı, Haydaran, Demen aşiretlerine baskın vermişlerdir. Lâkin bir kul, gelenlere karşı durmadı-

Institut Kurde de Paris

ğından Şıh Persin'in iftira söylediğini bilmişlerdir. O gün bugün kanlı bıçaklı duşman kesilmiştir Raşo dayın, babalığına. Şıh Persin, Paşanın cendermesine güvenip Seyit Raşo'dan özür dilememiştir. Haracını çırağını da göndermez olmuştur. O yandan bir korkun olmaya!»

«Ya şikeftanımızın sahibi Şıh Cebrail'den geri verilmemi isterse?» dedim. Huso, başını salladı:

«O da kendine sığınmış olanları düşmana teslim edecek namert bir şıh değildir» dedi.

Öğleyin Demen Şıhı Cebrail, ağaları, tüfekçisiyle ziyaretime geldi. Sakalı göbeğinde, heybetli bir ihtiyardı.

Elini öpende:

«Eli öpenin çok ola Şıh Kızı!» dedi. «Ezraili alt edip dönüşüne pek sevinmişim... Yiğitliğin bakışından okunur. Şıhlık kaftanı bin kez yaraşmış sana kel kafalı Şıh Persin'den.» Huso'nun sırtını tabışladı: «Everecek bir oğlum olmadığına yanmışım Huso Ağa!.. Bu yiğit kancık tam bana göre gelinmiş.» dedi.

Huso konuğumuza yer gösterip oturttu:

«Şıhlık kaftanının Senem'e yaraştığını Şıh Persin de bilir.» dedi, «Bilir de deli olur. Gonca gibi kızı bedevî bir şıha satıp gurbete göndermesi bundandır. Senem'in kara haberi gelende, Ke... uşağı kulları ağıt söylerken, onun için cümbüş eylediğini duymuşuk. Şıh Kızının sağ selâmet aramıza katıldığını, Şıhlık kaftanını giydiğini duyanda, herhal aklı başından gitmiştir. Senemi ele geçirip koca evine döndermek için her çareye baş vuracaktır.»

Şıh Cebrail çatık kaşları altından bakıp hançe-

Institut Kurde de Paris

rinin sapını okşardı. Gözlerinde mavi yalımlar, parlayıp sönerdi:

«Şıh Kızı, Demen uşağının şerefli bir konuğudur. Ona el uzatmak Şıh Persin'in ne haddine? Cebrail'in obasında Ezrail'in nöbet tuttuğunu çok iyi bilir o...» dedi de, Huso'nun hak söylediği belli oldu.

Azbet Ağası Huso, Şıh Cebrail'in amzunu öptü:

«Hızır ümrünü arttıra! Ke... uşağı obasından kaçıp göçenlere yurtluk vermesen, cümlesi Şıh Persin'in adamları eline düşer, helâk olurlardı. Bu eyiliğini unutmazık.» dedi, izaz ikramda bulundu. Başından geçenleri anlatmağa duranda, boğazda gözcülük edenler, Seyit Raşo'nun geldiğini bildirdiler. Hep birlikte karşıya çıktık.

Seyit Raşo'nun iki yanında Nevruz Aga ile Ede Cafero yer tutmuşlardı. Artları sıra dayımın tüfekçileri, Ke... uşağının seyide sığınmış marabaları gelirlerdi.

Büyükler, şikeften önünde attan indiler. Raşo dayım:

«Sağ haberini duyanda sevinçten duramayıp yollara döküldük bacım kızı!» dedi.

Koşup elini öptüm, hayır duasını aldım. Dayıma sığınmış ağalarımla marabalarım sıraya girip omzum öptüler, sağlığıma duacı olup Şıhlığımı kutladılar. Sonra her biri hısımı akrabasıyle buluşmağa gittiler.

Seyit Raşo, baş köşede gösterilen yere kurulmuştu. Şıh Cebrail'in, Huso'nun hatırlarını sorduktan sonra beni yanına çağırdı:

«Başına gelenleri duymuş. helâk olmuşum ba-

Institut kurde de Paris

cım kızı...» dedi, «Hele gel şöyle yanıma otur da, seni bu hale düşürenleri bir bir söyle bize! Suçluyu, suçsuzu bilek ki, günü gelende hesabını sorak namertlerden...»

Bunu fırsat bildim. Şıh Persin'in beni obadan söküp atmağa kastını, gurbet elde çektiklerimi, ölümü göze alıp kaçışımı, Sofi'nin Şıh Persin elinde can verişini ağıt söyler gibi dile getirdim. Sonunu şöyle bağladım:

«Bir arkalayanım kalmadığını görüp bunca kötülüğü bana eden babalığımın, bundan böyle başıma ne belâlar açacağını Tanrı bilir. Nikâhımı ileri sürüp koca evine dönmeğe zorlayacaktır herhal beni...»

Hakarete uğramış biri gibi dayımın yüzüne kan çıkmıştı. Kollarını kızgınlıkla sallayıp bağırdı:

«Arkalayanım kalmadı, ne demek? Ben senin dayın değil miyim? Seni arkalamaz mıyım?» dedi.

Pısmadım, dikildim karşısına:

«Arkalasaydın, Şıh Persin'in beni bir bedevî uğruya satmasına rıza göstermezdin.» dedim.

Seyit Raşo, duralayıp pestten konuştu:

«Şıh babonun vasiyetidir, diye söylediklerinden Dıyarıbekir'e satılmana rıza göstermişim. Zengin yere gidip rahat edeceğine beni inandırmışlardır. Bir bedevî elinde perişan olacağını ne bilirdim? Bundan böyle o haramiye kimse geri gönderemez seni.» diyerek kesesinden yağlığa dürülü nikâh taşlarını çıkarıp yere çaldı. Seyitlerin ulusu olma hakkına nikâhımızı bozdu.

Dayım en yüce seyitlik mertebesinden **Hacı Bektaş**'tı. Ağu içen Babo Mansur, Kureyşan merte-

Institut Kurde de Paris

besindeki seyitlerin fetvasını bozardı. Bu sebebe kararına heç bir seyit karşı duramazdı.

Raşo dayım yağlığını dürüp alnındaki terleri sildi:

«Şıh Persin yanılıp şimden sonra seninle uğraşsın da, görek!» dedi

Huso, damarına bastı:

«Elâziz Paşasına kapılanalı biti kanlanmıştır. Gururundan örfe, geleneğe saygı duymaz olmuştur. Rahat durmaz o yezidî, Seyit Raşo!» dedi.

Dayım, dişleri arasından:

«Dersim'in aşiret nizamına saygı göstermeyen Şıh Persin uğrusu değil, Elaziz Paşası olsa, bizi karşısında bulur.» dedi.

Tam bu sıra boğaz nöbetçilerinden biri koşturup Şıh Persin'den iki ulak geldiğini duyurdu. Cebrail'in kaşları çatılmış, gözlerinde mavi yalımlar oynaşırdı. Tüfekçiye bağırdı:

«Alın, gelin!»

Nöbetçi gitti. Çok geçmeden ulaklar, iki tüfekçi arasında, yanımıza vardılar. Biri, K... uşağına eziyet eden Şıh Persin'in hunhar adamı Maho idi.

Maho, şikeftanda Şıh Cebrail'i, Seyit Raşo'yu göreceğini aklından geçirmediğinden şaşkın, yılgın bakardı. Kızgınlığı artan dayım, dişleri arasından sordu:

«Haramî Şıhın gene ne fitnelik tasarlamıştır? Sizi ne sebebe yollamıştır buraya?»

Maho, kolun kavuşturup pısık bir sesle:

«Elçiye zeval yok!..» dedi; «Şıhım, Senem kızını geri ister! 'Ne hakkına kızımı elimden alırsız, ne hakkına Şıh Abuzer'in nikâhlı avradını alıkoyarsız?

Institut Kurde de Paris

diye sorar. 'Söyle ağalarına, kızımı geri vermezlerse şikeftanı başlarına yıkarım. Verirlerse canımıza kast için cellât göndermelerini unuturuk!' demiştir.»

Şıh Cebrail, dayımdan önce parladı:

«Can kaygusuna düşüp obaya sığınmış birini geri vermek Dersim'de görülmüş şey midir ki, Şıh Persin böyle olmadık bir dilekte bulunmağa cüret eder?» dedi.

Raşo dayım da kalktı oturdu:

«Ule ne haddini bilmez tayfalarsınız ki, töreyi örfü hiçe sayarsınız. Osmanlı paşasına kapılanalı kendinizi Osmanlı mı bilirsiniz ki, aşiret nizamına yüz çevirirsiniz? Ule Şıh Cebrail'e sığınan bacım kızı Senem, Persin'in kul tayfasından mıdır ki, hodbe-hod adam gönderip teslimini ister?» diye bağırdı.

Maho, ya eli boş dönende başına gelecekleri bildiğinden, ya da Elaziz Paşasına güvendiğinden direnip tafra söyledi:

«Dersim'de törenin örfün yerini Osmanlı zagonunun aldığını, Paşa davul döğdürüp âleme duyurmuştur. Şıhım bu zagonun fermanına dayanır. Bu ferman onsekizini doldurmayan geline, anasının babosunun buyruğundan çıkıp başkasına sığınma hakkı tanımamıştır. Bu sebebe Şıhım, bizi buraya yollamıştır. Şıh kızını teslim alıp anasına götüreciik.»

Raşo dayım, Maho'nun cüretine kıp kırmızı kesildi. Fırladı kulağına yapıştı. Tüfekçiler sakınmasına fırsat bırakmadan kollarını tuttular. Seyit Raşo, hançer çalıp kulağı kökünden koparark Maho'nun avucuna verdi:

Institut kurde de Paris

«Canınıza dokunmadığıma şükredip siktir olun buradan! Şıhınız Dersim aşiretlerinin töresine örfüie tıkalı kulakların kökünden koparılacağını bilip, ayağını ona göre denk ala bundan böyle!. Kesik kulağı, seyitlik ocağımın çırağını ödemeyen, marabanın haracını, ganimet payını göndermeyen, kendi gibi kancık Şıhlarla birleşip kuyumuzu kazan Şıhına götür ki, kulağına küpe ede! Yaptıklarını bir bir defterine yazmışım. Suç kırbası dolmuş ta taşar. Ayağını denk ala!.» dedi de dayımın Şıh Persin'le arasının temelden açıldığını bildim. Bundan böyle Raşo Dayımın beni arkalayacağına hiç kuşkum kalmadı.

Tüfekçiler, ulakları sürüyüp götürdüler.

Seyit Raşo, yaptığıyle kızgınlığını yenememiş gibi solurdu. Elini ardına bağlayıp bir aşağı bir yukarı gezinirdi. Birden karşımda dikildi:

«Şıh Persin'i Ke... uşağının başına sardırmakla büyük hata işlemişim bacım kızı... Gayrı kullarını zulmünden kurtarmanın zamanı gelmiştir. Yarından tezi yok, seyitlerimi obana salar, sağ selâmet döndüğünü kullarına duyururum. Onları kaçıp yanınızda sığınmağa kışkırtırım. Her hal buna can atacaklardır. Sayınız çağalanda obanızın davasıcı olursunuz. O vakit bir çaresini düşünürük.» dedi.

Bu tedbire ne söyler? diye Huso Emminin yüzüne baktım. Huso:

«Seyit Raşo iyi bir tedbir söylemiştir. Elbet ki, cefakeş kulların, ölümü göze alıp çevrende toplanmağa koşacaktır. Bir var ki, şikeftanda toplanacak onca boğazı neyle beslerik Şıh kızı? Sürün celebin mi kalmıştır? Yatağın mezaraan mı?» diye tedbirin

Institut Kurde de Paris

mahzurunu söyleyende Şıh Cebrail, cömertlik edip:

«Arpayı otu esirgemezim sizden!..» diye vaatte bulundu.

Raşo Dayım da bıyığını yolarak dedi ki:

«Şıh Persin, Ke... uşağı elden gider, diye divaneye dönüp sizi dağıtmaya kalkacaktır. O vak't obasını talan etme fırsatı geçecektir elimize. Böylece sürünüz celebiniz de olacaktır. Paşa mı yavuz, Raşo mu yavuz görecektir namert...»

9

Halo, gece cenderme Ali'nin yanından döndü:

«İyi zamanda varmışım Ali kardaşımın yanına. Yarın sabahınan Elaziz'e gidecekmiş. Huso Ağaya selâm et! demiştir, heç kasavet çekmeye! demiştir. Şubeye varıp künyesinden cancı ustasının memleketini bir âla tahkik ederim.' demiştir. 'Ve de köyüne varıp, vaktinde sevkıyat ettiğim gibi, bu kez de mahfuzen alır, obanıza getiririm.' demiştir. Hey kurban, Ali kardaşım gibisi var mı?» dedi.

Halo'nun getirdiği haber, yüreğimde umut odunu yeniden ateşledi. Esahtan da cenderme Ali, Memo'yu önüne katıp getirecek miydi?»

Huso:

«Cenderme Ali, tuttuğunu koparan bir erdir. İnşaallah bu işin de hakkından gelir. Hele Hızır yardımını esirgemeye ondan.» niyazında bulundu.

10

Seyit dayım sözünde durdu. Beş gün geçmeden kullarım ikişer üçer kaçıp şikeftana sığınmağa

Institut Kurde de Paris

başladılar. On gün içinde gelenlerin sayısı elli canı buldu. Huso, gelenlere sayit Raşo'nun gönderdiği yeni tüfenkleri dağıtırdı.

Şıh Persin'in, kulları ayartıp kaçırdığımıza öfkelenip şikeftanımıza baskın vereceğini göz önünde tutarak, boğaz nöbetçilerinin sayısını beş katına çıkardık. Huso, her birini boğazda uygun gördüğü yerlere kendi yerleştirirdi. Boğazın ön kesiminde pusuya yatanlar, gelenlere kurşun sıkmayacaklar, içeri sızmalarına göz yumacaklardı. Bir var ki, musademe başlayanda, şikeftanı basanların ardını çevireceklerdi.

Şıh Persin, hazırlığımızı boşa çıkarmadı. Raşo dayımın öğüdünü tutup, Maho'nun kesik kulağını küpe edineceğine, Paşasına silâhına güvenip şikeftanımıza baskın verdi. Muradı, beni silâh zoruyle kaldırıp götürmek, bir kez daha yuvamızı dağıtmaktı. Lâkin Huso'nun tedbiri ile saldıranlar fena hırpalandılar. On kadar ölü bırakıp canlarını zor kurtardılar.

Huso ile birlik gidip, ele geçirdiğimiz silâhın ganimetin bir bölüğünü Şıh Cebrail'e, bir bölüğünü seyit Raşo'ya sunarak başarımızı duyurduk. Pek memnun kaldılar. Raşo Dayım:

«Şimdi baskın sırası sizindir!» diyerek bize destur verdi. Bir bölük silâhlı marabayle baskınımızı desteklemeğe söz kesti. Şıh Cebrail de, Seyit Raşo'dan geri kalmak istemedi. Şıh Persin'e olan duşmanlığı tüm ayağa kalkmıştı.

«Ben de bir bölük maraba katarım ardınıza...» dedi.

Baskın gününü kararlaştırdık. Azbet ağası Huso, yüklü olduğumu öne sürüp beni baskına götür-

Institut Kurde de Paris

mek istemedi. Lâkin ben direndim:

«Ak günde kara günde başlarından ayrılmayacağıma ant vermişim. Şikeftanda kalıp yüzüm yerde gezeceğime, kullarımın başında ölmek yeğdir.» dedim. Huso, karşı duramadı. Alnımdan öpüp:

«Hızır yardımcın ola, kurban!» dedi.

11

Şıh Cebrail de, Seyit Raşo da sözlerini tuttular. Silâhlı adamları tam vaktinde yolladılar. Raşo dayım marabasını, iki ağamızın ardına katmış göndermişti.

Azbet Ağası Huso, Şıh Persin'in obasına iki koldan baskın verilmesini uygun buldu. Bir kol Eğri Pınar'dan vuracak, bir kol Karagöl'den sarkacaktı. Navruz Ağa ile Ede Cağfero, bir gün önce, Seyit Raşo'nun adamlarını ardlarına katıp Eğri Pınar'ın gerisinde toplanacaklardı. Biz de Demen marabasiyle devrisi gün şafakta, hayvanların ayaklarına keçe sarıp Karagöl gediğini tutacaktık.

Lâkin tetikte bulunan Şıh Persin, iki koldan saldırdığımızı çobanlarından haber alıp obasını boşaltmış, hayvanlarını, marabasını Mancık gediğinden aşırıp Güvercinlik deresine indirmek istemiş. Bir var ki, Ede Cafero Şıh Persin'in niyetini sezinleyip tam vaktinde Naldöken Boğazının öbür ağzını tıkamış. Biz de Şıh Persin'in ardını kovup boğazı bu yandan tutanda, müsademe başladı. Can kaygusuna düşen Şıh Persin'in marabası, bebesini avradını alıp sarp kayalara tırmandılar. Başı boş kalan sürü hayvanları dağıldılar. Boğazın öbür başından çıkan hayvanlar Cağfero'nun eline düştü. Bu yandan çıkanları da biz topladık. Huso, ganimeti silâhlı koru-

Institut Kurde de Paris

yucularla Şikeftana yolladı. Sonra Demenli'lerin çavuşunu çağırdı:

«Baka ağa,» dedi, «İyi bir vurgun vurduk. Ganimetten büyük bir pay alacaksınız. Lâkin gece olana dek Şıh Persin'i boğazda tutmamız gerek. Siz burada Nevruz Ağay'la bile kalıp bir kulu dışarı çıkarmayacaksınız. Ortalık kararanda heç durmayıp Demen Şikeftanına çekilirsiniz. Biz kaçan marabanın dölünü, avradını kurtarmağa Ke... uşağı obasına giderik.» dedi.

Çavuş :

«Başım üstüne Huso Ağa! Gözün arkada kalmaya..» deyip işinin başına döndü.

Biz marabamızı toplayıp Fekrik dağının doğusundan obaya saldırdık. Çoluğu çocuğu obada olanlar önden koşarlardı. Şıh Persin'in obayı korumağa bıraktığı adamları karşı duramayacaklarını anladıklarından kurşun sıkıp Monzur dağına tırmandılar, kaçtılar. Tüfenk seslerini duyan Ke... uşağının kancıkları, ihtiyarları komlarına kapanmışlardı. Konağımızın kapısı penceresi açıktı. Akabalı konak tüfekçileri can kaygısına düşüp esterlere atlayarak Monzur gediğinden aşağıya çekilmişlerdi. Konakta kimseler yoğdu. Şıh Persin, anamı da birlik götürmüştü:

Çocukluğumun geçtiği odaları dolanırken içim sızladı. Bakımsızlıktan duvarların sıvası, badanası dökülmüştü. Memo'nun konuk kaldığı odaya girende, uyurken yanına varışımı hatırladım. Sonra Şıh Abuzer'in sünnet düğünü gecesi koynunda yattığım geldi gözlerimin önüne. Derken içimde bir kıskançlık kabardı: Acep Memo şimdi hangi zabit kızını kollarında sıkardı?

Institut Kurde de Paris

O sıra Huso'nun münadi çağırttığını duyup dışarı attım kendimi.

Münadi:

«Ey Ke... uşağı!» diye bağırırdı. «Gizlenmenin sırası değildir. Şıh Persin'e haddini bildiren şıh kızı, erlerinizi, oğullarınızı ardına katıp sizi yezidinin zulmünden kurtarmağa gelmiştir. Varıp ayağına yüz sürün!» Lâkin komlarda gizlenenler münadiye inanmazlardı. İşte bir hud'a sezinleyip dışarı çıkmazlardı.

Bunun üzerine Huso, marabalara teker teker avratlarına seslenmelerini söyledi. Marabalar avratlarını, analarını anlayacakları dille ünleyende, bu kez komlarda bir pıtırtı belirdi, kapılar açıldı, kancığı bebesi dışarı uğradılar. Avratların erlerine, anaların oğullarına, yavruların babalarına kavuşması pek firaklı oldu. Bir süre sarmaşıp ağlaştılar. Sonra koşup ayağıma düştüler. Yaşlı erler, ak sakallarını titrederek:

«Seni bize bağışlayan Hızır'a bin şükür!» derler, kancıklar: «Bizi helâlımıza, uğlumuza kavuşturup sevindirdin, Hızır seni de sevindire!» diye hayır dua söylerlerdi. Biri bırakıp biri konuşarak Şıh Persin'in zulmünden yakılırlardı.

Elimi kaldırıp ardı gelmeyecek yakılmaları durdurdum; göçme hazırlığı görmelerini duyurdum. Buluşanlar, sevinç haykırışiyle komlarına seyirtiler. Lâkin pek çoğu yerlerinden kıpırdamadılar. Sitemle bakıp:

«Siz göçmez misiniz?» diyende ellerime sarıldılar:

«Biz göçemezik kurban!» dediler.

«Neye göçemezsiniz?»

Institut kurde de Paris

«Şu sebebe göçemezik ki, Şıh Persin yakında erlerimizi Osmanlıya kiralamıştır. Malatya taraflarında toprağa demir döşeyeceklermiş. Obayı bırakırsak, acısını erimizden çıkarır Namert!» dediler. Bir söz diyemedim. Başları önde komlarına gittiler. Huso, sakalını yolup arkalarından bakardı.

Kalanlara, topladığımız ganimetten bir kaç çuval un ayırttım. Bir kaç koyun kestirdim. Diğerlerini katara sürüp yola düzüldük.

Huso, delikanlı bir tüfekçiden dinçti, keyifliydi:

«Namerde iyi bir darbe indirmişiz şıh kızı. İşine bak, kulları yüreklendirmişiz, kışlık nafakamızı da bir tamam düzmüşük...» dedi.

12

Ke... uşağının göçenlerini Şikeftana yerleştirmeğe uğraşırken, Şıh Persin'in, Şıh Cebrailden, Seyit Raşodan Elaziz Paşasına dâvacı olduğu duyuldu. Namert ummuş ki, Paşa'nın gazabını iki büyük aşiretin üzerine çeke... Leşkeri, cendermeyi saldırtıp cümlemize gözdağı çektire.. Oysa Elaziz Paşası, Şıh Persin yüzünden iki büyük aşiret reisinin düşmanlığını kazanmak istememiş. Şıh Persin'e de yüz vermemiş.

Bir kaç gün geçende duyduk ki, Elazız paşası, aşiretler arasındaki kavgayı yatıştırmak için bir bölük leşker'le Raşo dayımı, Haydaranlı Şıh Kamer'i obalarında ziyaret etmiş. Osmanlı'ya bağlı kalmalarına nasihatta bulunmak istemiş. Seyit dayım, duvarda asılı resmi gösterip:

«Gazi Paşayle Sıvas'ta çektirmiştik bunu. Kendisine sadakat andı verdiğim günün yadigârıdır.»

Institut Kurde de Paris

diyende Elaziz paşası ziyadesiyle memnun kalıp dayımı bağrına basmış:

«Tanrı ömrün arttıra ki, hizmetin gani ola!» demiş, tekdire nasihate mecal bulmamış.

Ulak, Paşanın dönüşte Şıh Cebrail'i de ziyaret edeceğini bildirdiğinden, haberi Demen uşağına da duyurduk. Ağırlanması için hep birlik hazırlığa koyulduk: Bir yandan kazanlar ateşe vurulur, bir yandan silâhlar toprağa gömülürdü.

Huso, Elaziz Paşasının Şıh Persin'e aracılık edip beni Ke... uşağı obasına göndermeğe kalkması ihtimalini düşünerek:

«Varıp bir kaç gün dayının yanında konuk kalsan iyi olur.» dedi. Ne var ki, Haydaranlı obasındayken Paşa'nın Ankara'dan tel alıp Elaziz'e döndüğü öğrenildiğinden bu tedbire ihtiyaç kalmadı.

13

Memo'yu aramağa giden cenderme Ali, eli boş dönmese kışa pek keyifli girecektik. Paşasından yüz bulamayan Şıh Persin pısmıştı. Obada kalan Ke... uşağı tayfasına eziyetini durdurmuştu. Anbarımız kilerimiz doluydu.

Ne var ki, cenderme Ali'nin Memo'yu bulamadan dönüşü dünyamı zindan etti. Cenderme Ali, yıkılmış, asık bir suratle tek başına geldiğinden dilimiz varıp bir şey soramazdık. Cenderme Ali, suç işlemiş gibi pısık bir sesle kendi söze başladı:

«Cancı ustasını çok aradık ya, bulamadık Huso Ağa.» dedi, hep gözleri yerde konuşurdu. «Şubede kaydına doğum yeri, Silvan, diye düşülmüş, İl'i Siirt, diye yazılmış. Oysa Silvan, Diyarıbekir'in ilçesi.. Bun-

Institut Kurde de Paris

da bir iş var, nuhusta düzmece bir kafa kağıdı mı verdiler ola? kuşkusu düştü içerime. Lâkin gene de Silvan cenderme komutanlığına tel açtım: «Bin üçyüz otuz doğumlu Haso oğlu Memo, adında bir çancı ustası ararık. Yerini yurdunu bilir misiniz?» deyi sordum. Cenderme komutanı iyi bir adammış. «Aradayım evlât... Yarın öğleyin teli aç! Böyle bir kimse olup olmadığını duyururum.» dedi. Devrisi gün söylenen saatte teli açtım. «İlçemiz içinde Memo adında bir çancı ustası yoktur evlât!» dedi cenderme komutanı. «Herhal doğum yerini yanlış bilirsiniz. Silvanlı değil, belki Şirvanlıdır. Yada Tatvan'lı bir yiğittir. Hele bir de o ilçelerden sor!» Tatvan'ın cendermesi: «Bu namda kimse yoktur.» cevabını verdi. Şirvan cendermesi ise: «İlçemizde bir çancı ustası vardı ya, adı Memo değil, Zülkefil idi. Bir kaç ay önce gölde boğulmuştur.» dedi.

Cenderme Ali, sıkıntısından tükürürdü:

«Hasılı onca aradıksa da, namına, nişanına rastlamadık çancı ustasının. Yerini, izini has gizlemiş. Nere gittiğini bir bilen yoktur. Gayri buluruk, diye bir umudumuz kaldise siz bilirsiniz!» diye sözünü bağladı.

Halo, cenderme Aliyi alıp doyurmağa götürdü.

Ağalar, elleri sakalında düşünürlerdi, bir kelâm söylemezlerdi. Benimse yüreğim kararmıştı. «Ciğerin sızlamadan bunu nasıl ettin bana Memo?» deyi avaz avaz bağırmak, yerde yatıp tepinmek gelirdi içimden.

Navruz Ağa:

«Gayri Çancı ustasını bulma umudu kalmamıştır.» diye sessizliği bozdu. «Şıh kızına münasip bir

Institut Kurde de Paris

er bulmalı, başını bağlamalıyık. Doğacak bebe babasızlık ne bilmemeli.»

Öteki edeler de ona katıldılar:

«He, doğrusun! Başını bağlamalıyık, marabası kulu çok bir şıhın oğluna vermeliyik ki, Şıh Persin'in şerrinden halâs bulak!» dediler.

Lâkin ben bu isteğe şiddetle karşı durdum:

«Karnımdaki dölün babosu, ölü-diri bulunmadıkça, ölürüm de başka bir ere varmazım!» dedim.

O sıra yanımıza dönmüş bulunan Halo'nun benim direnmeme yüzü ekşirdi. Bir zaman Memo'ya toz kondurmayan seyisim:

«Bir ça;ncı ustası uğruna gençliğini mi harcayacaksın hey şıh kızı?» diye diklenirdi de şaşırırdım. Cenderme Ali'den bir şeyler öğrenmiş olacağını hatırıma getirmezdim:

«O aşığın uğruna bin şıh kızının gençliği feda ola!» dedim.

Azbet Ağası Huso, araya girdi:

«Şıh kızı! Döllenesiye ere varman için seni zorlayamazık. Şıhlık postuna oturacak bir oğlan doğurursan, ere varıp varmamakta serbest kalırsın! Oğlan büyüyesiye, aşiret işlerinin yürütülmesine ağalarından birine destur verirsin! Lâkin kancık doğurursan gözünün yaşına bakmaz, töreyi yürütürük. Aşireti beysiz komana iznimiz yoktur.»

14

O günden sonra, bir oğlan doğurmak için Fatma anamıza, Ali babamıza gece gündüz, durmadan yakardım. Zel babaya, Tujik babaya adaklar götürdüm.

Institut kurde de Paris

Günüm dolanda Huso, beni doğurtan namdar ebeleri şikeftana topladı. Ebe anama:

«Oğlan doğurtmazsan heç mücde istemeğe gelme?» dedi.

Ebe anam, tenimin alına, karnımın sivrisine, memik başlarımın kızartısına bakıp:

«Öyleyse mücde şabaşını bolca koy kesene Huso Ağa.» dedi «Senem kızımın karnındaki kancık olsa, kıskançlığından anasının yüzüne leke bastırır, güzelliğini karartırdı. Oysa yüklülük şıh kızına yaramış, hüsnü eskisinden on kat artmıştır. Heç şüphe yok, oğlan dölleyecektir.»

Ebeler eteklerini uçurarak hazırlığa koyuldular. Kapının merteğine iki urgan bağladılar. Hücrenin ortasına bir sedir kodular, üzerime pösteki serdiler. Donumu soyup beni derinin üzerine oturttular. Bacaklarımı yana açtılar. İki elime urganları tutturdular:

«Sancı kasığına vuranda, urgana asılıp zorlanacaksın Senem Kızım!» dedi Ebe anam.

Ocağa büyük bir kazan su vurulmuştu. Hücrenin içi çam kozalağı kokardı. Dışarıda yazmalarla donatılmış ata yadigârı ceviz beşiğin çevresinde toplanan kullarım, oğlan dölleneyim, diye oniki İmamdan, Hızır'dan şefaat dilerlerdi. Saatler geçer, lâkin dölüm bir türlü kökümden sökülüp dünya yüzüne çıkamazdı. Ebeler birbirleriyle fısıldaşırlardı, hallerinde bir telâş sezilirdi. Ebe anam, birini ardıma oturtup kollariyle karnımı bastırmasını söyledi. Kendi de ellerini yağlayıp yardımıma geldi. Tere bulanmıştım. Kasığımdaki sancıdan öleceğimi sanırdım. «Beni bu hallere sokup kaçmağa âşık yüreğin nasıl dayandı

Institut kurde de Paris

Memo? Gözün kör ola Memo!» diye haykırmamak için dişimi sıkar, dudağımı kanatırdım. İçimden Memo'ya bin beddua yağdırırdım.

Gecenin bir vaktinde, dayanılmaz son bir sancıdan sonra boşaldığımı, tüm vücudume bir rahatlık yayıldığını duydum. Kulağıma bebemin viyaklaması çalındı.

«Hele şıh kızı, gözün aydın! Çok sancı çektin a, Hızır eziyetini boş çıkarmadı. Kara saçlı bir oğlun oldu. Cırmık atmadığın, ısırmadığın yerimiz kalmadı ya, batman (*) çeken böyle bir tosun doğurmasan hakkımı bağışlamazdım.» dedi. Yavrumu kundağına sarıp kollarıma verende, öpüp koklamadan yüzüne baktım. Hey Tanrım!. Hık demiş, babosunun burnundan düşmüştü bebe.. Mücde haberiyle koşup gelen Huso, «Memo, Memo!» diye söylenip yavrumu bağrıma bastığımı görmüş de, adını Memo, koymak dilediğimi sanmış. Alnımdan öpüp, yavrumu kucağına alanda, üç kez kulağına:

«Memo!» deyip adını koydu. «Elemsiz, kedersiz büyütürsün tosunu inşallah Şıh Ana!» diyerek gayri obanın Şıh Anası olduğumu bildirdi. Tüm gussalardan arınmış, tüy gibi yeğnik, dalıp gittim.

Institut Kurde de Paris

15

Kullarım günlerce şenlik edip oynadılar, Yakın uzak aşiretler türlü armağan sundular, bebemi pula, altına donattılar.

Azbet Ağası Huso, Şıh Persin'in haramilik edip

(*) **Batman:** Altı okka çeken eski bir ağırlık ölçüsü.

Ke... uşağının küçük Bey'ini kaldırtabileceğini düşünerek, şikeftana her an baskın olacakmış gibi, tüfekçileri nöbette tutar, hücremin kapısında silâhlı iki gözcü bekletirdi. Lâkin Şıh Persin'in bir yezidiliği görülmedi.

Yavrumu ak südümle doyurarak büyüdürdüm. Gayrı çancı ustası Memo'yu yitirmiş olmanın acısını duymazdım. Dölümün güleç yüzü, memiklerimi mıncıklayan pembe avuçları dert, tasa komazdı bende... Derdim tasam, oğlumun büyüyüp yetişmesi sanırdım. Oysa bin belâ pusuda yatar, Dersim'in yıkılmağa kökü kazılırmış da bilmezmişim.

Su içende oğlumun dişleri bakır maşrabayı takırdatmağa başladığı ilk yaz, Elaziz Paşasının Dersim'e büyük yollar açtırdığı, Sin boğazında, Harçik deresinde taştan köprüler kurdurduğu duyuldu.

Paşa'nın niyeti, Deli Dumrul gibi, Dersimli aşiretleri haraca bağlamak mı ola? sorusu dillerde gezindi. Çok geçmeden Dersim alttan alta kaynamağa başladı... Oba oba dolaşan seyitler, Osmanlı'nın Dersim nizamını kökünden kaldırmağa zagon çıkardığını, Şıh Hasan'ın, Şah Hızır'ın diyarını Tunceli adıyle il edip Ankara'ya bağladığını, başına Elaziz Paşasını, astığı astık, kestiği kestik vali getirdiğini, Paşa'nın Pülür'e leşker yığdırdığını, evvelbaharda Dersim'e saldıracağını söyler gezerler, kulları can mal kaygusuna düşürürlerdi. Biçarelerin kimi malını davarını panayıra indirir satar, parasını tüfenge kurşuna yatırırdı. Kimi döllenmesini beklemeden keçisini ineğini boğazlayıp kavurma eder, tuluğa doldururdu.

Avradı, eri; şahanını, doğanını, zağanosunu alıp dağlardan kuş, keklik derler, tuzlayıp çömleğe bas-

Institut kurde de Paris

tırırdı. Avratlar, bebeler derelerden alabalık avlayıp güneşte kuruturdu. Aşiret şıhlarının sünnet düğünü vesilesiyle buluştukları, marabayı yollarda köprülerde çalıştırmamağa kavilleştikleri söylenirdi.

Lâkin çok geçmeden duyduk ki, Şıh Persin'le yakınlığı olan şıhlar, yol döşenmesini, köprü kurulmasını fırsat bilip keselerini doldurmanın çaresini bulmuşlardır; marabayı kazma kürekle müteahhitlere kiralamışlardır. Şıh Persin, daha da ileri varıp, bir Osmanlı zabitiyle ortaklaşa ester kervanı düzüp Ke... uşağı kullarına taş toprak çektirmeğe koyulmuştur.

Azbet ağası Huso, babalığımın hırsını kınayıp: «Bu namert, para hatırına mezarını kendi eliyle kazdığını görmez mi?» diye şaşar, bu hizmeti önlemeğe can atardı.

Huso, tedbir sormak, meşverette bulunmak için dayımı ziyarete gidende onu pek kızgın bulmuş. Paşaya, Osmanlıya ağız dolusu atıp tutarmış.

«Paşa'nın yolları, köprüleri ne sebebe kurdurduğu, pazara inen marabamıza, Osmanlıca konuşmazlar deyi ceza kestirmesinden bellidir. Bizi kökten değiştirmektir muradı. Bunca zaman Gazi Paşa'ya güvenip sadakatten ayrılmamamızın mükâfatı bu olmuştur. Ne yazık, dünyada anda vefanın bir değeri kalmamıştır.» diyerek Sıvas yadikârı resmi çekmiş, indirmiş duvardan. «Dersim'de birlik olunacak zaman bu zamandır, Huso! Lâkin bağrımıza hançer kimi sokulan Şıh Persin, buna en büyük engeldir. Kokuşmuş bir çıban gibi kemirir töremizi. Deşilip köklenmelidir. En azından Ke... uşağı, elinden kurtarılmalıdır. Şimdilik yapacağımız bacım kızını, güçlü bir aşiret şıhının oğluyla everip Şıh Persin'e baş kal-

Institut Kurde de Paris

dırmağa oba halkını yüreklendirmektir.» demiş. Haydaran'ın küçük oğluna, ya da Laç uşağının yavuz seyidine dünürlüğe de söz kesmiş. Huso, ere varmak istemediğimi söylemişse de, Raşo Dayım direnmiş:

«Bacım kızına benden selâm et! Sâlık verdiğim yiğitler temiz süt emmiş, sadakat, vefa ne, bilir er kişilerdir. İlerde bana dua edecektir.» diyerek yolunu gözleden çancı ustasına söz değdirmiş.

Huso, bunları duyurduktan sonra:

«Çare kalmamıştır Şıh Ana, gelen hafta Ziyaret'e varıp aşiret reislerinin huzurunda, iki yiğitten beğendiğine elmayı atacak, erini seçeceksin!» diye sözünü bağlayanda dünya başıma yıkıldı sandım. Çancı ustasından ve de dölümden kopup ayrılmanın acısını derinden duyup yavrumu bağrıma bastım, sel gibi gözyaşı döküp ağıt söyledim:

«Hey Dersim, Tujik Sultanların, Harzem Şahların başını yiyen Dersim! En sonu beni de mi kurban seçtin kendine Dersim!..»

Institut Kurde de Paris

16

Tören gününe dek gözümün yaşı heç dinmedi. Kanı kanıma kaynayıp döl sürdüğüm eri geri göndermesi için Oniki İmam'dan Hızır Sultan'a, Baba Monzur'a dek yakarıp adak söylemediğim yatır kalmadı. Uykusuzluktan, ağlamaktan yüzüm solmuş, gözlerim şişmiş, burnum kızarmıştı. Kara kaşlı, gül nakışlı Senem'den nişan kalmamıştı ortada. Aşiret büyükleri söz kesmeseler, heç şüphe yok, tören günü çirkinliğimi gören yiğitler, atlarını yüz geri çevi

rip savuşurlardı. Lâkin şimdi böyle bir umut görmezdim. Kör de, topal da olsam, elmayı attığım yiğit beni nikâhlamak zorundaydı.

Söz kesilen günde kullarım erkenden kalkmışlardı. Beni uğurlamağa dışarda kaynaşırlardı. Lâkin ne davul dövülür, ne türkü söylenirdi. Gidişim tüm yaslandırırdı fukaraları. Hem obamdan, hem yavrumdan ayrılmama yürekleri dayanmazdı.

Yengeler saçımı örüp, gelin kofisini sırtıma giydirende helâllığa küçük Memo'mu getirip kucağıma verdiler. Yanağını koklayıp saçını öpende gözümden yaş dökülürdü. Ne bahtsız yavruydu Memo? Babo yüzü görmemişti, şimdi de anasından olurdu.

Yengeler o sıra koluma girip beni yavrumdan ayırdılar, kapıda bekleyen ağalara teslim ettiler.

Aşağıya indiğimizi gören seyislerim koşturup, tören için donatılmış atı altıma çektiler. Ağalarımla birlikte kendileri de hayvanlara binip ardıma düştüler.

Önlerinden geçende, kullarımın, dudaklarını kemirip burun çektiklerini görürdüm. Heç biri gidişime hayır dua söylemeğe takat bulamazdı.

Salt obanın abdalı Hazel Bacı güleç yüzüyle yanıma varıp, dişlediği kötü elmayı göstererek:

«*Elmaları tüm yidim, bitirdim Şıh Ana!..* Yiğitlere atacak bir tek elma bulamayıp tez dönersin, he mi?» dedi.

Abdalın her sözüne gülen kullarım, bu kez yüreklerinin yarası deşilmiş gibi boşanıp ağlaştılar. Beni de ağlattılar. Bir var ki, Şıh Ananın kulları önünde gözyaşı dökmesi ayıp sayıldığından yüzümü leçeğimle gizledim.

Institut Kurde de Paris

Şıh Persin'e gözdağı çekmek için, şenliğin kutsal Monzur Gözesi'nde yapılması uygun görülmüştü. Raşo Dayımın atlariyle erkenden göze'de konaklayacağını bilirdik. Öyleyken azbet ağası Huso, tedbir gösterip tüfekçilerimizin bir bölüğünü Halo'yle önden göndermişti. Bunlar bir tehlike sezende bizi uyaracaklardı. Ne var ki, bir kula rastlamadan Monzur derecesine ulaştık. Memo'yle ilk kez yüz yüze geldiğimiz ağacın bulunduğu yere yaklaşırdık. İlk sözleri kulağıma çalınırdı:

«Hayvanımı ayağa kaldıran körpe yarpaktır sanmıştım. Meğer ki, emsali bulunmayan bir gonca gül kevşetmiş de haberimiz yok!» Buluşmağa gidermişim gibi yüreğim çarpardı.

Lâkin Monzur gediğini dönüp yol üzerinde, Memo'nun ilk kez beni kollarına alarak indirdiği ağacı kurumuş görende, kolum kanadım kesildi, elim ayağım boşandı, içim ezildi.

At üzerinde duramadığımı gören Huso, seyislerimi koşturup beni attan indirmelerini, dere kıyısına götürmelerini, mola verileceğini söyledi. Seyislerim kollarıma girende her yanım buz kesildi, gözlerim yumuldu. Ölürüm sandım. Bir yandan, bir daha yüzünü göremeden yavrumu öksüz bırakacağıma yanar, bir yandan Memo ile ilk kez buluştuğumuz yerde sönüp kalacağıma sevinirdim. Uzaktan kulağıma çan, çıngırdak sesleri çalınırdı. Memo'nun dertli dertli türkü çağırdığını duyardım. Herhal gençliğime acıyıp ecel meleği tatlı düş göstererek canımı alırdı. Düşte de olsa, Memo'nun yüzünü görsem, bu dünyadan gözüm açık gitmezdim. Bir var ki, çan çıngırdak cümbüşüne karışan Memo'nun erkek sesi bo-

Institut Kurde de Paris

ğaza doğru gittikçe yaklaşırdı. Yüzünü görmeden ölmeyeyim, diye gerilir, kasılırdım.

Çok geçmeden esteriyle birlikte çancı ustası Memo, ağacın yanında belirdi. Halo ile bir kaç maraba yanı sıra yürürlerdi. Memo, efendiler gibi giyinmişti. Lâkin mintanının bağrı açıktı. Tüfenk yerine omzundaki kalın bir sopaya kollarıyle asılmıştı. Yüzünü aşağıdan açık seçik görürdüm. Benzi solgundu. Gözleri kederli bakardı.

Birden ok gibi fırladım yerimden. Taştan taşa seker deli gibi koşardım. Avaz avaz bağırıp:

«Memo, Memo! Kurban Memo!.. Şükür ki, Hızır tam vaktinde eriştirmiştir seni... Az daha geciksen kökümden sökülüp, yabancı bir obada şu ağaç gibi ben de kuruyup kadide dönecektim!» diye haykırmak istedim. Lâkin soluğum çıkmazdı. Memo, ayak sesime başını dönderip beni görende, sevinçten mi, şaşkınlığından mı, yoğsa beni öldü duyup korktuğundan mı, ne'deceğini bilemezdi. Koşmak ister, koşamazdı, haykırmak ister sesi çıkmazdı. Neden sonra toparlandı, kollarını açıp yoldan aşağıya attı kendini. Sanırsın uçar da gelirdi. Ayağı taşa çakılıp dereye yuvarlanacağı aklının ucundan geçmezdi. Var gücümle atılıp kollarına bıraktım kendimi. Memo dünyanın bir başından gelmiş gibi solurdu. Sevinç gözyaşlarımle ıslanmış yüzümü, kıllı bağrına gizleyende, benim için çarpan yüreğinin gümbürtüsünü duyardım. Hele bana bugünü gösteren ecel meleğine bin şükür... Gayri öldüğüme gam yemezdim, diye mırıldandım. Bunca zamandır beni aramadığına sitem söylemek aklımın ucundan geçmezdi. Tüm kusurları silinmişti gözümden. Kirpiğimi aralayıp yü-

Institutul Kurde de Paris

züne bakamazdım. Bakarsam düşten uyanıp Memo'yu yitireceğimden korkardım.

O sıra Azbet ağası Huso'nun sırtıma dokanıp:

«Sevişip söyleşmeğe vaktiniz çok olacaktır Senem! Hele toparlan kurban!.. Bir ayak önce gözeye varak ki, şıhları ağaları boş yere bekletmeyek! Erinin döndüğünü duyarak onlara...» diyende aklım başıma geldi. Demek gördüğüm düş değildi. Bağrına yumulduğum essahtan Memo'ydu. Gene de başımı korkuyle kaldırıp gözümü araladım. Hey kadasın aldığım Hızır, hey kurban olduğum Fatma Anacığım. Yiğit Memo'm, aslan Memo'm muhabbetle bakardı gözlerime. Sevinç, mutluluk doldu yüreğime... Ben şükran söyleyerek Memo'nun kollarından sıyrıldım. Ağaların kulların gözlerinde yaşlar ışıldardı. Huso'nun kollarına atılıp sakalından öptüm:

«Huso Emmiciğim, Hızır zamanında imdadını eriştirmiştir. Gayri dikensiz gülünü, kimse el atıp koparamaz, gayri obamdan, erimden beni kimse ayıramaz öyle değil mi?» diye dil döktüm.

Huso, başım okşadı:

«Ayıramaz kurban!» dedi.

«Öyleyse dediğini yapak, gözeye varıp davul dövdürek, erimin geldiğini âleme duyurak!» dedim.

Halo, tez elden kendi atını Memo'nun altına çekti. Beni gene beyaz atıma bindirdiler. İkimizi öne geçirdiler; ağalarım sağımızdan solumuzdan, tüfekçilerim ardımızdan yürürlerdi.

Institut Kurde de Paris

Göze'ye vardık ki bir mahşer. Sanırsın tüm Dersim oraya toplanmış. Paşanın yasağını bilmezlermiş gibi silâha donanmış marabalar dört bir yanda saf tutarlardı. Hayvanlar durmaz tepinir, kişnerlerdi. Şıhlar, ağalar göze'nin önüne serilmiş halılarda otururlardı. Seyit Raşo, yanındakilerle şakalaşır, keyifli keyifli gülerdi.

Bizim geldiğimizi görende saflar açılıp yol verdiler.

Attan inip yanlarına vardığımızda Raşo dayım, ayakta dikilen, tırnaklarını dişleriyle kemiren iki yiğidi göstererek:

«Nerde kaldınız Husa Ağa? Az daha gelmeseniz şu delikanlılar kemirilecek tırnak komayacaklardı parmaklarında.» diye eğlendi. Yiğitler ellerini ağızlarından çektiler, nereye saklayacaklarını bilemediler.

Azbet ağası Huso, ağzını açıp özür dilemeden Raşo dayım yanımda Memo'yu görüp:

«Bacım kızının yanında dikilen yiğit kimdir? Yüzünü hiç görmemişim...» diye sordu. Huso:

«Âşıkların hası, Senem kızımın eri Memo'dur, ulu Seyidim!» dedi.

Dayım, ummadığı bir şey duymuş gibi irkilip yerinden doğruldu:

«Hele essah mıdır söylediğin Huso Ağa? Onca arayıp bulamadığınız çancı ustası Memo bu yiğit midir? Demek en sonu obanın yolunu hatırlamış he mi?» diye söz değdirdi. İleri çıkıp Memo'nun sırtını tabışladı: «Hoş gelmişsin oğul!» dedi, «Bunca za-

Institut kurde de Paris

man nerelerde gizlendin ki, izini, nişanını bulamadılar?»

Memo, kendini suçlu görmeyen biri gibi sakin, karşılık verdi:

«Kader oyun edende, iz şaşmayacak kul var mı, hey seyidim!» dedi.

Çevrede mırıldanmalar başlamıştı. Memo'nun gelişi heç birini sevindirmemişti. Ağası, marabası, yarışma kalacağından ona kızarlardı. Seyit Raşo, mırıltılara kulak verip:

«Duyar mısın? Vakitsin gelmişsin diye cümlesi yakınırlar. Bir yiğitlik yarışması göremiyecekleri için şikâyetçi olurlar. Yerden göğe haklıdırlar. Böyle bir eğlentiden mahrum bırakmağa kasdın mı vardı hey yiğit Memo?» diyende Huso araya girdi:

«Yiğitlik yarışması göremezim, diye canını üzme Seyit Raşo! Âşık Memo, yarışmanın heç bir türlüsünden kaçmaz... Senem kızımıza lâyık bir yiğit olduğunu ağzımızdan çok eşitmişsinizdir. Dilersen bir kez de kendi gözlerinle görürsün!» dedi.

Raşo dayım, göbeğini hopladarak gülüp:

«Haydaran uşağının tosununa, Laç uşağının boğasına meydan okursun, he mi? Çancı ustasını, ne mene sarp bir yokuşa sürdüğünün farkında mısın?» diyende Memo'nun yüzü aydınlandı. Yarış atı gibi kıpırdayıp:

«Yokuş sarp olmayanda keyfi mi çıkar yarışmanın kurban?» karşılığını verdi de koltuklarım kabardı.

Bunun üzerine Raşo dayım:

«Madem yiğitliğine güvenirsin, pekâlâ âşık yiğit!.. Lâkin sıkı dur! Ansızın çıkıp gelişinle bacım

Institut kurde de Paris

kızının hüsnünü haram ettiğini yiğitler, ola ki sana kök söktüreler.» dedi, keyifle gülerek geçti, oturdu yerine.

Bir işareti üzerine tüfekçiler, marabalar, yarışma göreceklerine sevinip haykırışarak, alanı boşalttılar. Biz de halıların üzerine yerleştik.

Seyit Raşo, yarışacak yiğitlere:

«Hadi, çıkın ortaya, boyunuzu bir görek!» dedi.

İki yiğidin isteksiz, gönülsüz ayak sürüdüklerini gören azbet ağası Huso:

«Yarışmanın ödülü n'olacak? Millete duyur ki, yiğitlerin yarış tutmağa hevesleri gele...» dedi.

Seyit Raşo:

«Bugünkü yarışmanın ödülü, bacım kızıydı. Lâkin eri gelende onu çekip aldınız. Öyleyse yerine ne koyduğunuzu söyleyin ki, bilek!» diyerek ödülü azbet ağası Huso'nun üzerine yıktı.

Azbet Ağası Huso'nun gözleri yıldızlandı:

«Hay hay, biz yiğidimize güvenirik. Yabana gitmeyeceğini bildiğimizden ödülün her türlüsünü koymağa hazırık. Senem kızımın beyaz atını nasıl bulursun Seyit Raşo? Dört yaşında has kan Arap atıdır. Eğerinde de kız gibi bir mavzer asılıdır.»

Seyit Raşo, başını salladı:

«Öne sürdüğün âlâ bir ödüldür. Huso Ağa... Yiğit kısmı avrattan sonra en çok yörük atı, bir de tüfengi sever. Hele şu atı getirin ki gözümüz şenlene!» dedi.

Halo, dizginlerinden tutup beyaz atımı ortaya çıkaranda, her yandan: «Maşallah!» çektiler, «Tah-

Institut Kurde de Paris

sin!» söylediler. Hayvan, beğenildiğini anlamış gibi, tırnağı ile yeri eşerek kasılırdı.

Huso:

«Ödülü ağası, marabası beğenmiştir. Lâkin bence bir noksanı vardır.» dedi ortaya...

Raşo dayım, azbet ağası Huso'nun bir teklifi olacağını bilip:

«Noksanı ne ki, kurban? İşte koşumları da kusursuzdur!» diyende Huso Emmi:

«Hayvanın kendinde de, koşumlarında da bir kusur olmadığını bilirim, Seyit Raşo... Ben ödülün tamam olmadığını söylemek istemiştim. Atı, silâhı olan yiğidin koruyacak malı da olmamalı mı? Söz gelişi otaracak sığırı, davarı olsa kötü mü?»

Raşo dayım anlamazlıktan gelip:

«Heç kötü olur mu Huso? Çok âlâ olur. Kaç davar kaç sığır sürersin ortaya?» diye sordu.

Huso gülümsedi:

«Mürüvvetine kalmış kurban! Şanına yakışanı verirsin!.. İki sağmal inek, on mor koyundan aşağısı senin gibi ulu seyide az gelir.» dedi.

Seyit Raşo, yalandan yakılıp:

«Hele meramın nedir Huso Ağa? Beni batırmak mı dilersin?» deyende azbet ağası Huso ellerini uğuşturup güldü:

«Yok kurban, Şıh Persin'in uğrulığı yüzünden damadımıza verecek çeyizimiz kalmadığından, senin obandan çeyiz düzerik...» karşılığını söyledi.

Seyit Raşo:

«Çancı ustasının ödülleri alacağına bunca güvenirsin, he mi? Pek âlâ, istediğin mallar verilecek-

Institut kurmo de Paris

tir. Lâkin pehlivanın ödülleri tosunlara kaptıranda, tüm Dersim sana gülecektir Huso Ağa...» dedi.

Bir var ki, koç yiğidim, azbet ağamın yüzünü kara çıkarmadı, Dersimlilere karşı. Yiğitlerin heç biri onun atıcılığına, pehlivanlığına erişemedi. Onların doğrusuna attıkları hedefe, Memo ters yüzün dönüp, başı üzerinden, Zozanakâri kurşun sıkardı; Memo, böyle adlandırırdı atışını... Bileğini tutacak yiğit bulunmayan Laç pehlivanını da, soludup pes dedirtti.

En sonu iki yiğit de üstünlüğünü kabul edip Memo'yu kucakladılar :

«Yiğitlikte emsalin yoğmuş, kurban! Gayri Şıh Kızı yabana gitti, diye yüreğimiz yanmayacak!» dediler, alandan çekildiler.

Marabalar bağrışarak, el çırparak Memo'nun üstün gelişini kutlarlardı. Sevinçten içim içime sığmazdı. Böyle bir erin eşi olduğuma kanat takıp uçasım gelirdi. Dünün dertli Senem'i miyim? diye şaşardım.

Huso'nun işaretiyle Halo, Memo'nun hak ettiği beyaz atımı oynadarak getirdi, erime teslim etti. Memo, bir sıçrayışta hayvanın sırtına yerleşti. Eğerinde asılı mavzeri alıp havaya kaldırdı. Atım, sırtındakinin usta binici olduğunu anlayıp keyifle kişneyerek şahlanırdı. Marabalar:

«Helâl kurban!..»

«İyi günlerde kurban!..» diye bağırırlardı.

Memo, biniciliğini göstermeye vesile bilerek ödülünü sınadı, hayvanın karnını topuklayarak dört nala kaldırdı. Safların arasında kalan daracık alanda dolu dizgin sürerek, hayvanın karnına dolanıp

Institut Kurde de Paris

üzerinden perende atarak öyle binicilik hünerleri gösterirdi ki, seyredenleri tüm soluksuz bırakırdı. Gösterisinin sonunda tere bulanmış atını seyisim Halo'ya verip geldi, Seyit Raşo'nun, Huso'nun, öbür aşiret reislerinin ellerini öptü.

Seyit Raşo, Memo'yu kollarına alanda:

«Tanrı kem gözden sakına!.. Yaptıklarını gözümle görmesem inanmazdım. Yiğidin hası imişsin meğer. Alacağın hayvanlar helâl, kurban!» dedi. Sonra beni yanına çağırdı:

«Bu yiğide yürekle karılık edeceksin, bilirim Ke... uşağını selâmete ulaştıranda en büyük desteğin olacaktır. Ölünceye dek bir birinize bağlılık andı verin ki nikâhınızı kıyayım.» dedi. Göze'ye çakıl döküp ant içende bizi bir birimize verdi.

Büyüklerin ellerini öpüp savuşmayı, bunca hasretini çektiğim erimle söyleşmeği dilerdim. Lâkin o sıra Ozan Şir, Raşo dayımdan izin alıp ortaya çıktı:

«Dersim'in soylu şıhları, seyitleri, ulu edeleri, koç yiğitleri!.. Şıh kızının ere varması sebebiyle göze'de iyi bir gün geçirmişiz. Gençlerimiz hünerleriyle Dersim'in töresini, geleneğini koruyacak güçte olduklarını göstermişler, göğüslerimizi kabartmışlardır. Dersim aşiretleri şu andaki gibi birlik, beraberlik içre olanda, her belâyı atlatır, her müşkülü yenerik. Birliğe sırt çevirenleri, fitne karıştıranları da karınca gibi ezerik!» diyerek gıyabında Şıh Persin gibilere gözdağı çekti. Sonra:

«Bu gençlerin birbirleri için iştikleri andı, biz de n'ola, Dersim uğruna içsek!» diye törene katılanları Dersim uğruna baş koymaya çağırdı. Şıhlar, seyitler birbirlerinin omuzun öpüp bağlılık andı içtiler

Institut kurde de Paris

göze'ye çakıl dökerek Dersim yoluna baş koyduklarını ikrar ettiler. Sıramız gelende çakıl atıp bağlılık andına biz de katıldık.

Tören bitende şıhlar, ağalar marabalarını artlarına katıp dağıldılar. Raşo dayım giderken azbet ağası Huso'ya:

«Adamlarından bir kaçını ardıma kat ki, ödülü teslim alalar!» dediğinden bir kaç marabamızı onunla gönderdik.

18

Monzur deresinden aşağı inende, sağımda Memo, solumda azbet ağası Huso at sürerlerdi. Lâkin Memo, aylar boyu hasret çeken biz değilmişiz gibi, başını çevirip yüzüme bakmazdı. Herhal ağalardan sıkılıp benimle yarenlikten kaçınırdı. Oyalanmağa Huso ile çene yarıştırırdı.

Ke... uşağı obasına sapan yoldan ayrıldığımızı görende şaşırıp:

«Nere' giderik?» diye sordu Huso'dan.

«Demen uşağı şikeftanına giderik.» dedi Huso, «Şıh Persin haramisi, mires hakkında kadıdan fatva alıp tapı çakararak obamızı, uşağımızı gaspettiğinden, bir bölük marabayla oraya sığınmışık kurkan!»

Memo, büsbütün şaşırdı. Atının gemine asılıp:

«Namerdin gaspını bilirdiniz de, neye dâvacı olmadınız?» diye dikildi. Azbet Ağası Huso:

«Hekiyesi uzundur kurban!.. Hele atının başını

Institut Kurde de Paris

boşla! Yolumuz ırak... Hem gider, hem söyleşirik!» dedi.

Yeniden yola düzülende Huso, söze başlayıp, Şıh Persin'in çevirdiği gizli düzenleri, topulama işini, bildiğince uzun uzun anlattı, obayı kurtarmak için başvurduğu çareleri dile getirdi:

«Fetvayı bozdurmağa başvurduğumuz en namlı abukat, Şıh Persin'in ardında Elaziz Paşası olduğunu bilip dava açmağa cesaret bulamamıştır. 'Heç bir kadı, tapuyu çürütecek fetvaya yanaşmaz.' demiştir, 'Boşuna para dökmeyin!' demiştir, elimiz böğrümüzde kalmışız.» dedi.

Memo, azbet ağasını dinlerken, hırsından tırnaklarını kemirirdi:

«Başvurduğunuz abukatı gözüm tutmamıştır. Ya bilgisiz, ya da yüreksiz biriymiş. Eğerçe iyi bir abukat olsa, Paşa'dan yılmaz, Osmanlı zagonunun kız evlâda da mires yeme hakkı tanıdığını bilip Senem adına dava açar, heç olmazsa obanın bir bölük toprağını uğrının elinden kurtarırdı. Siz de Demen Şıhının ocağına düşmezdiniz. Yazık ki, abukatın hası...»

Memo, sözünü tamamlayamadan, atı kişneyip şahlanarak ileri atıldı, Huso ile bizim hayvanlarımızı da birbirine katı. Ne olduğumuzu anlayamadan yukardaki sarp dağdan iri bir kaya, toz, çakıl kaldırıp gümüleyerek ardımızda yola çakıldı. Tozdan boğazın içinde birbirimizi göremez olduk. O anda peş peşe iki silâh atıldığı, Halo'nun marabaya: «Ne durursuz ule itoğulları, fırlayın! Şıh Senem'in erini tepelemelerini mi beklersiniz?» diye dağırdığı duyuldu. Halo'nun sözleri aklımı başımdan aldı. Hey koca

Institut Kurde de Paris

Tanrım, şimdi kavuşturdun, şimdi temelli ayıracak mısın bizi birbirimizden? şekvası içimden geçti. Olanca gücümle haykırdım:

«Memo, Memooo!..» Atımı tekmeleyip ben de tozun içine dalmak diledim. Lâkin Huso, dizginlere yapıştı:

«Bir şey yoktur, kurban! Boşuna telâşlanırsın! Soylu hayvan, tuzağı vaktinde sezip erini felâketten korumuştur. Şimdi açılır toz, sabırlı ol!» dedi.

«Erime kurşun sıkarlar Huso Emmiciğim, sabırlı olayım da, Memo'yu yere mi sersinler?» diye haykırdım.

«Yok kurban,» dedi Huso, «kurşunun ilki yukardan sıkılmıştır, lâkin erine değdiremedikleri, Memo'nun karşılık vermesinden belli olmuştur.»

O sıra Memo, yarı açılan tozun arasında belirdi. Atımı yanına sürdüm:

«Bir yerine ziyan gelmiş midir, kurban?» diye sordum.

«Yok,» dedi Memo. «Bana bir ziyan gelmemiştir ya, dağdaki uğrı kurşunu yiyip cezasını bulmuştur.»

Eğilip beyaz atımı okşadım, gözünden öptüm.

Az sonra toparlandık. Dağdan dönen marabalar Memo'yu doğruladılar. Pusu yerinde koyun boğazlanmış gibi kan görmüşlerdi. Lâkin canımıza kastedenler kimlerse, kaçarken yaralıyı da birlik götürmüşlerdi.

Yola düzülende, bu kasti kimin ettirebileceği tartışıldı. Halo, bu işi, Memo'yle yarış tutanlardan bilirdi:

«Onca aşiretlerin önünde, bir âşığa yenilmeyi

Institut kurde de Paris

yiğitliklerine yediremediklerinden, öcalmak muradiyle bu kasti ettirmişlerdir.» derdi.

Memo:

«Göze'de helâllaşıp kardaş gibi ayrılmışık birbirimizden. Olacak iş değildir bu!» diyerek yarıştığı yiğitleri korurdu.

Huso:

«Pusuyu kurduran heç şüphe yok, Şıh Persin'dir» dedi. «Böyle hayınlığı ondan başkası ettirmez. Namert, kastını tören dönüşünde rastladır ki, fitneye sebep ola... Hud'akârlığa bak sen! Bir atışta kaç hedefe birden kurşun değdirecek... Bir kez Memo'yu kayayla ezdirip kurşunlatarak ortadan kaldırtacak ki, Senem'e yar etmeyeceğine verdiği andı ruh bula.. Sonra bu kast ile Senem'in yüreğinde şifasız bir yara açtıracak ki, biçare yavru dünyasını şarışa... Obanın, aşiretin dâvasını unuta... Bir de bizi Halo gibi yanıltup, dostu düşman bildirecek ki, göze'de antlaşan aşiretler arasına fitne tohumları saçıla... Hey Babo, bu namerdi doğuran ananın mezarında kemikleri sızlamaz m'ola?»

Memo, azbet ağası Huso'nun sanısını yabana atmamakla birlikte, duşmanlığı başkasından bilirdi. Kastı, Dersim dışında zalım bir ağanın ettirmiş ola cağını söyleyende Halo, Memo'yu enişteliğe gönderen ağayı hatırlayıp:

«Kastı ettirenin hanefî Osman Ağa olduğunu mu söylemek istersin? Ya hele, biz onu tüm unutmuştuk.» diye elini alnına vurdu.

Memo, başını salladı:

«Yok kardaş...» dedi, «benim söylediğim, misli menendi az bulunur hunhar bir ağadır. Sorikoğlu,

Institut Kurde de Paris

derler bir Şıh Saitli'nin haramzadesidir. Belki adını duymuşsunuzdur?»

«Yok, duymamışık.» dedi Halo.

Bir kancık yüzünden ağanın duşmanlığını kazanmış olacağı kuşkusu içime düştüğünden kendimi tutamadım:

«N'etmişsin ki, böyle hunhar bir ağanın duşmanlığını kazanmışsın?» diye sordum.

Memo, başını dağdan yana çevirip:

«Zozana'da zulmü altında ezdiği köylüğümü, askeriye kumandarının yardımiyle elinden kurtarıp torpak sahibi etmişim, mala berekete kavuşturmuşum, diye beni duşman bellemiştir.» karşılığını verdi de yüreğime su serpildi. «Sorikoğlu'nun benden öc almağa fırsat kolladığını bilirdim. Lâkin ardımda kumandarım olduğundan cesaret bulamazdı. Zozana'da bana pusu kurdursa, mezraa halkı bunu kendinden bilip dâvacı olacaklarını, başına iş açılacağını hesapladığından, garazını içinde saklardı. Bana gelir ki, Sorikoğlu can pazarlamağa Dersim'e gideceğimi duyanda, zamanıdır, deyip peşime adamlarını salmıştır. Ben Dersim'de kalanda ölümümü heç kimsenin ondan bilmeyeceğine, parama tamah eden Dersim'li bir uğrının canıma kıydığını sanacağına inanmıştır. Bunun böyle olduğunu avucumun içi gibi bilirim. Sorikoğlu namertlikte, hud'akârlıkta Şıh Persin'den aşağı kalmaz.»

Azbet Ağası Huso, Memo'nun bu sözleri üzerine sakalını sıvazlayıp bir an düşündü:

«Böyle bir düşmanın olduğunu bilmezdim oğul.. Madem Şıh Persin'den geri kalmaz bir duşmanın vardır, namertliğin ondan gelmesi de mümkündür.

Institut Kurde de Paris

Lâkin ben pusuyu kurduranın Şıh Persin olduğuna daha çok ihtimal veririm kurban... Sebebi de şu ki, Sorikoğlu'nun cellâtları, sabredip bugünü beklemezlerdi. Sen Dersim'e ayak basanda yolunu keserlerdi. Bu kast, Şıh Persin'in marifetidir. Pusuyu, göze'de yapılan toplantı sonrasına denk getirmesinden bellidir. Antlaşmadan zarar göreceği korkusuyla aramıza fitne sokmağa çare aramıştır.»

Bu yolda uzun uzun tartışıldıysa da kastı kimin ettirdiğine fikir birliğine varılmadı. Uyanık, tedbirli bulunmağa karar verildi.

Konuşmadan, bir süre yol aldık. Memo, uzaklara bakar düşünürdü. Yüzüme bakmaması yüreğime dokunduğundan somurturdum.

Memo ansızın azbet ağası Huso'ya sordu:

«Ozan Şir'in onca aşiret reisine ne sebebe bağlılık andına çağırdığını pek iyi kavrayamamışım. Salt Şıh Persin şerrine yapılmaz böyle ant... Yanılır mıyım yoğsa?»

Huso, bir an duraladı:

«Yok,» dedi, «Yanılmazsın... Yaman bir yılgınlık zorlamıştır bizi buna oğul!»

Huso'nun sustuğunu görende Memo, başını salladı:

«Anlamışım.» dedi. «Osmanlı'nın saldıracağından yılarsınız. Dersim'e ayak bastığım günden beri her kulun ağzından bu yılgınlığı duymuşum. Uğradığım obalarda heç kimse benden çan, çıngırdak satın almamıştır. 'Silâhın, kurşunun varsa onu getir!' demişlerdir. Osmanlı'nın böyle bir niyeti olduğunu ne bilirsiniz? Sağlam yerden mi duymuşsunuz?»

Huso, içini çekti:

Institut Kurde de Paris

«Cümle âlem söyler böyle olacağını. Alâmeti de ortadadır: Paşa'nın Dersim'e yol döşedip köprü kurdurması boşuna mı? Deli Dumrul bile köprü kurduranda aşiretleri haraca bağlamağa kalkmıştır. Elbet ki Paşa'nın muradı da başka türlü olmayacaktır. Töremizi, örfümüzü deniştirmeğe, bizi Osmanlı yapmağa zorlayacak, direnende yoldan, köprüden leşkerini geçirip başımızı ezmeğe kalkacaktır.»

Memo, dudağını büzüp gözlerini yumdu:

«Tövbe aklım almamıştır bunu. Dersim sanki gâvur diyarıymış gibi konuşursun. Şu da var ki, Osmanlı, salt Dersim iline yol açtırmaz... Düzün onca ilinde de demir yolları döşenir, köprüler kurulur. Lâkin heç bir obanın, köyün, 'Örfünüzü değiştireceksiniz!' diye zorlandığı görülmemiştir. Bana öyle gelir ki, Paşa yolu köprüyü Dersim'in hayrına yaptırır da, siz söylentilere kapılır, ardında kötü niyet sezinleyerek, boşuna kuşkulanırsınız.» dedi.

Memo'nun Osmanlı'yı kayırmasına, Huso Emminin kaşları çatıldı:

«Vaktınan iyi niyet sezinleyip ağzımız yandığından, Osmanlı'nın her işinden bir kötülük beklerik.» dedi.

Memo, azbet ağama tasalı gözlerle bakardı:

«Dersimli'nin Osmanlı'yı bunca duşman bilmesini heç iyi görmemişim kurban!» diye konuştu, «Aynı ağacın iki dalı birbirine duşman ola? Dersim'li de Kayı kökünden değil mi?»

Azbet ağası Huso, başiyle doğruladı:

«Öyledir!» dedi, «Lâkin Urum diyarında Osmanlı, töresini örfünü unutmuş, inancını ibadetini deniştirmiştir. Sünnî taassubuna kapılıp Fırat boylarında

Institut Kurde de Paris

kalan öz kardaşlarına duşman kesilmiş, adını Kurtoğlu'na çıkarmıştır. Yavuz vaktında bu duşmanlık, kanımızı helâl saymış, Yeniçeriyi üzerimize salmıştır. Şıh Ahmet Yesevî'nin torunları, aşiret halkını Yeniçeri palasından kurtarıp mazlumların koruyucusu: Monzur'un, Tujik'in, Zel'in, Bobyaz'ın burcuna sığınmıştır. Kalan deresinin, Ali boğazının şikeftanı, töremizin örfümüzün, inancımızın ibadetimizin sığınağı olmuştur. Sultanın nice fermanlı veziri, serdarı, Dersimli'yi nizamından saptıramamıştır. En sonunda Yavuz'un torunları göçüp gitmiş, Şıh Hasan'ın torunları ayakta kalmıştır.

Huso, karşımızda dikilen Tujik'in gün vurmuş heybetli yüzüne saygıyle bakardı. İçinden şükran söylediği sezilirdi. ,

«Padişahın tahtını başına geçiren Kemal Paşa, çıkardığı ana zagonla, bu duşmanlığa son verdiğini âleme duyuranda biz Dersim'de düğün bayram etmişizdir.» diye konuşmasını sürdürdü Huso, «Bundan böyle töremize geleneğimize saygı gösterileceğine yürekten inanmışızdır. Rumuna, Ermenisine, Yahudisine izin verildiği gibi, bize de dinimizde serbestlik tanınacağını, inancımıza, ibadetimize karışılmayacağını ummuşuzdur, Bu sebebe Şıh Saitli olmamışızdır. Lâkin umudumuz boşa çıkmıştır. Kemal Paşanın ana zagonu işlememiştir. Osmanlı efendileri bizi Kürt bilip horlamışlar, adam yerine koymamışlardır. Örfümüzü kınamışlar, dilimizi konuşmamağa bizi zorlamışlardır. Eğerçe zagon işlese, Süleyman Şah torunları beşyüz yılın dargınlığını unudup bir arada rahat yaşarlardı.»

Azbet Ağası Huso, başını silkeleyen atının diz-

Institut Kurde de Paris

ginlerini düzlemek için bir an oyalandı, sonra:

«Dersimli, eğlenceyi dövüşten ziyade sever. İnancımızı kınamasalar, örfümüze geleneğimize saygılı olsalar, Dersimli atıcılığını yitirirdi.» diye sözünü bağladı.

Memo; Dersimin yabancısı olduğundan Huso' nun sözlerine ne diyeceğini bilemezdi. Sağına soluna eğilip bir şeyler aranırdı. Halo, farkına varıp:

«Ne aranırsın kurban? Bir şeyini mi yitirmişsin?» diye soranda:

«Hançerimi düşürmüşüm.» dedi, «Çok sevdiğim, ata yadigârı bir hançerdi.»

Bunun üzerine geri döndük. Kayanın düştüğü yerde aramadık bir yan komadıksa da hançeri bulamadık.

19

Halo, haberci salıp göze yolunda Memo'ya rastladığımızı, obaya birlikte döndüğümüzü duyurduğundan, şikeftan halkı kederden soyunup sevinçle coşarak yollara dökülmüşlerdi. Davul döverek, horon teperek bizi karşılamağa gelirlerdi. Bir bölüğü de nara atıp havaya kurşun sıkarlardı.

Yanlarına varanda çevremizi sardılar. Her biri ayağım öperek göz aydınlığı dilediler, Memo'ya hoş - âmedi söylediler. Bir var ki, heç biri çancı ustası, sözünü ağzına almazdı.

«Hoş gelmişsin ağam!»

«Obamıza şenlik salmış, uğur getirmişsin ağam!» derlerdi. Çoktandır dilleri ağa sözüne hasret kaldığından: «Ağam, ağam!» der, dönerlerdi. Bu

Institut kurde de Paris

sözü dilden düşürmemek keyfi, güven verirdi onlara.

Ozan Suphan da, kucaklaşmadan önce sazıyle Memo'ya bir hoş-âmedi nefesi söyledi.

Hoş-âmedi bitende, bizi aralarına alıp güle oynaya şikeftana çıkardılar. Alana halılar yazılmış, siniler kurulmuş, şölen hazırlığı görülmüştü. Baş köşeye geçip kurulduk.

Halo, dadısının temiz giydirdiği küçük Memo'yu getirip erimin kucağına verdi. Memo:

«Bu kimdir?» diye soranda Halo:

«Anasının babosının derneğinde eğlenmeğe gelmiş bir itoğlidir. Yüzüne bakanda anlarsın kim olduğunu.» dedi.

Herkesin gözü erimin üzerindeydi. Memo, bıyığını yolmağa savaşan yavrunun kıvır kıvır kara saçlarında, gülen kara gözlerinde kendini seçende, gördüğüne inanamazmış gibi Halo'ya bakıp:

«Doğru mu görürüm? Bu itoğlu bana mı benzer?» diyende Halo:

«Beli, kurban! Tas-tamam sana benzer. Birbirinizden eksik fazla yeriniz yoktur. Şıh Ana, dölünüzün adını da Memo koydurtmuştur.» karşılığını verdi.

Memo, fırlayıp kalktı yerinden. Deli gibi sevinip küçük Memo'yu kollarında hoplatırdı:

«Ule itoğli,» derdi, «bıyığım yolacağına babo! deyip neden görümlük bağışı istemezsin? Get, açıkgözlükte babona çekmemişsin, herif...»

Baba-oğulu oynaşır görende gözlerimden sevinç yaşları dökülürdü. Yanımda oturan azbet ağamın boynuna sarılıp:

«Düş görmezim, değil mi Huso Emmiciğim, yavrum babosuyla oynaşır değil mi? Hızır'a bin şükür ki

Institut Kurde de Paris

bugünü gösterdi bize.» der, sakalından öperdim.

O sıra obanın abdalı Deli Hazel'in Memo'ya sokulduğunu gördüm. Gene bir elmayı dişlerdi:

«Elmayı ben yidim, sana yaradı. Gerdeğe girmeden oğlun kucağına verildi. Bu işte bizim bir kârımız olmayacak mı? Ağaysan ağalığını göster!» diyende millet kırıldı gülmekten.

Memo da Deli Hazel'e güldü:

«Bir dileğin olduğu anlaşılır. De ki, bir çaresine bakak» söyledi.

Hazel gülmezdi:

«Senin iyi bir çancı ustası olduğunu duymuşum. Öyle misin?» dedi.

«Çanın çıngırdağın hasını döktüğüm söylenir. Lâkin iyi bir çancı ustası mıyım bilmezim. Hele şu hayvanımı getirin ki, bacı yaptıklarımı görüp kendi hüküm kessin.» karşılığını verdi Memo.

Marabalar, Memo'nun esterini koşturdular. Erim sandıkların kapağını açıp çanları çıngırdakları, boncukları halhalları, takıları ortaya döktü:

«Bak hele bacı, bir beğendiğin var mı?» dedi.

Deli Hazel, çanlara baktı, lâkin ellemedi, burun kıvırdı:

«Bunları beğenmemişim, aralarında işe yarar bir çan görmemişim.» dedi, O sıra, hayvanın boğazında sallanan iri çan gözüne ilişti. Yaklaşıp eliyle tıngırdattı:

«İşte bunu beğenmişim... Bana verirsen?»

Memo, başını salladı:

«Maden beğenmişsin, senindir.» dedi, esterin boynundan çanı çözdü:

«Al» dedi, «Esterini sevindir.»

Institut Kurde de Paris

Deli Hazel:

«Esterim yoktur...» diyende Memo şaşırdı:

«Öyleyse bu iri çanı n'edeceksin?» diye sordu.

Hazel omuzlarını kaldırıp:

«Heç bir şey etmeyeceğim, birinin boynuna takarık elbet.» dedi, çanını tıngırdatarak yürüdü. Marabalar, çullanıp zorladılarsa da, Deli Hazel'in ağzından başka lâf alamadılar. Türkü mırıldanıp çanıyle ayak tutarak uzaklaştı.

Memo, bir süre abdalın ardından baktı. Sonra çevresindeki marabaya, kancıklara döndü:

«Ne durursunuz, siz de beğendiğinizi seçip alın! Çam sakızı, çoban armağanı, kusura kalmayın!» dedi.

Kullar, atılıp takıları, çıngırdakları kapıştılar.

20

Şölende yenildi, içildi; görülmedik şenlik edildi. Yer yerinden oynadı. Düğünümdür, deyi yaşlı ağalarım bile oyuna kalktı. En sonu bizi de oynadıp keyifleri tamam olanda, döl bereketi dileyerek, bizi götürüp hücremize kapadılar.

Yalnız kalanda dolapta sakladığım halhalı çıkarıp, hasretle kavuşmanın coşkunluğuyle Memo'nun kollarına atıldım:

«Erim, koç yiğitim!» dedim, «Şu halhalı ayak bileğime sağlam bağla ki, avradın olduğumu bileyim. Beni kollarında sık ki, düş görmediğime kanıp nasip alayım. Gayri tüm benim olduğunu söyle ki, yaralı gönlümün şifasını bulayım. Benden başka yar sev-

Institut kurde de Paris

mediğini, sevmeyeceğini duyur ki, kuşkular kurt olup yüreğimi kemirmeye...»

Memo, halhalı ayak bileğime bağlayıp belime sarıldı, yanağım koklayarak kulağıma fısladı:

«Sıcaklığın kanım' tutuşturduğunu, tenin kokusu başım' dönderdiği şu anda, düş görürüm korkusuyle benim de yüreğim titrer Senem! Sana kavuştuğuma, tövbe inanmazdım... Gözümü açanda bulduklarımı yitireceğim kuşkusu ödümü çatlatır. Bu günecek seni ölmüş bilirdim. Bugün Monzur deresinde, ilk kez buluştuğumuz yerde ağacı kurumuş görende, esterimin boynuna sarılıp:

«Görür müsün kurban, Senem'in ölümüne ağaç bile dayanamamış, kuruyup kadid olmuştur. Biz ise can tende sürünür dolaşırık dağ taş...» diye ağıt söyledim. Halo'ya rastlayıp sağ olduğunu duyanda sevineyim mi, yoğsa saçım yolup dövüneyim mi bilememişim.»

Memo'nun bu sözlerinden şımarıp nazlanarak bağrına sokuldum:

«Senem'ini bunca severdin de, neye vefasızlık edip Diyarıbekir'de verdiğin adreseye gelmedin? Neye andını çiğneyip beni karnımda dölümle yüzüstü kodun da, bedevî zalımların eline düşürdün?» diyende Memo, kollarını gevşedip beni karşısına aldı:

«Gelmez olur muyum, he vallaha da kavilleştiğimiz günde Cumhuriyet Hanına varmışım. Lâkin kara haberinle karşılaşıp divaneye dönmüşüm. İşin içinde hud'akârlık olduğunu nasıl sezeyim? Hizmetkârın Fato ile eri, ölümüne şahitlik edip öyle gözyaşı dökerler, öyle yürek dayanmaz ağıt söylerlerdi ki, namertler tüm yanıltıp inandırmışlardır beni Dicle'de

Institut Kurde de Paris

kaldığına. Düzenbazlık edip bahtımın turasını bozacakları nereden gele hatırıma?»

Memo beni sedire çekip dizine yatırdı, hasta sayıklar gibi derdini tasasını dile getirdi. Ölüm haberime dünyasından geçip Dicle'nin koynunda benimle buluşmağa can atmış, kıyısında dikilip:

Duymuşum ki Senem gitmiş ölüme
Ateş salmış gülşenime gülüme
Sazım, meyim gayri almam elime
Gün doğanda, gün batanda Senem oy!

Dağlar al giyinmiş, deryalar kara
Vücudun sağ değil, sinem hep yara
Dilim kopa öldü dersem o yâre
Gün doğanda, gün batanda Senem oy!

ağıdını söylemiş, canına kıymak istemiş. Lâkin bir ses onu alıkoymuş; çilesini doldurmağa, başını taşa çalıp dağı beli dolaşmasını öğütlemiş, O da öğüde uyup dağlara düşmüş...

Memo, öyle dertli, ağıtlı konuşurdu ki, bana çektirdiklerini tüm unudup özür söyler, teselli sunardım. Lâkin sözlerimin onu büsbütün kederlendirdiği ni, gözlerinin elifi karardığını, karnının çekilip yüzünün solduğunu görürdüm. En sonu Memo, beni omuzlarımdan tuttu:

«Feleğin sillesiyle ne vakte dek divane dolaştığımı bilmezim Senem... Günün birinde kendime geldim ki, Zozana'da bahtım bir başka avradın bahtıyle karılmış.»

Institut Kurde de Paris

Bağrıma dökülen ateşin acısına dayanamayıp bağırdım:

«Zalım!.. En sonunda bunu da mı ettin bana? N'ola, ölseydim de, bu vefasızlığını ağzından duymasaydım.»

Kederle baktı yüzüme:

«Zalım olan ben değilim Senem... Zalım olan alnımıza bu yazıyı yazdıranlar, başımıza bu işleri açtıranlardır.» Ağladığımı görüp başım okşadı: «N'ola, gözyaşı döküp dertli yüreğimi büsbütün dağlama!.. Sadık seyisinin öğüdüne uyup kaçmadığıma beni nâdim etme!» diye yakardı. Meğer ki, kuru ağacın yanında ağıt söylerken Halo'yle rastlaşanda seyisim:

«Hele çancı ustası, boşuna yüreğin dağlarsın. Müjde ki, Şıh Kızı sağdır.» demiş. Memo, kulağının duyduğuna inanamamış:

«Ne söylersin Halo kardaş? Hak mıdır bu söz? Ben onu Dicle'de yitirmişim sanırdım. Essahtan da yaşar mı Senem, kurban?» diye sevinçten deli olmuş. Halo:

«Dicle'de yitirmemişsindir, lâkin az daha geç kalsan, onu Monzur'da elden uçururdun... Böyleyken böyle...» diyerek elma atıp er seçmeğe geldiğimizi duyuranda, Memo'nun yüzü kararmış:

«Nasibini bozmağa hakkım yoktur. Bana düşen Senem'in yolundan çekilmektir. Çünkü bahtımın turası bozulmuş, alnıma Zozanalı bir gelinin nasibi yazılmıştır.» diye çekip gitmek istemişse de, Halo eline ayağına düşmüş:

«Evli olduğunu bilirim.» demiş; «Cenderme Ali seni aramağa gidende, Zozana'da nikâhlanıp kaldığını öğrenmiştir. Nasipleri böyleymiş, diye Senem'e

İnstitut Kürde de Paris

duyurmamıştır. Lâkin kaderiniz sizi birbirinize buluşturmuştur. N'ola bu yanlış adımı atma. Senem'i yerinden yurdundan oldurma! Bu nikâhı ölüsü gider biçarenin. Sen ortaya çıkanda, tören kalır. Senem sana kul köle olur. Zozanalı gelini bırakmazım dersen, n'ola onu da alır, gelirsin. Çift avradı olan bir tek sen olmazsın. Lâkin şimdilerde Zozana'da bir avradın bulunduğunu Senem'e duyurma ki, taze gelinliğinin keyfini süre.» diye kandırır, yola yatırır.

Memo, hıçkırık boğazımı düğümlediğini görende:

«Yalansız âşık yüreğimden sadakatsizlik, vefasızlık umup beni sevilmeğe lâyık bulmayanda, söyle ki elim eline değdirmeden, başımı alıp gideyim.» dedi.

Kaçıp gidecekmiş korkusuna kapılıp boynuna sarıldım, elimi ağzına götürdüm:

«N'ola, bir daha bu sözü etme, kurban!» derdim, «Ayrılık acısı çektiğim yeter. Olanlardan seni nasıl suçlu göreyim? Alın yazımız böyle yazılmasa bunlar başımıza gelir miydi? Ne var ki, tüm benim olduğuna sevindiğim anda, bir kumamın bulunduğunu öğrenmek bağrıma ateş düşürmüştür. Yakılmamı hoş gör! Yoğsa uğruna katlanamayacağım yoktur.» Bir an durup sönük bir sesle ekledim: «Halo, doğru söylemiş. O gelin her kim ise, al getir buraya. Sen Kızı olduğuma bakmadan, dilersen, saçımı süpürge eder, ona da kul köle olurum.»

Memo, çenemden tutup, gözyaşımla ıslanmış yanağımı kokladı:

«Yok gülüm, yok ciğerim yok... Sana kul kurban olmak bana düşer. Burda kalıp hizmetine koş-

Institut kurde de Paris

mayı boynuma borç bilirim. Şıh Persin'i şimdi iki kat düşman bellemişim. Bahtımızın turasını bozduran namerdin ettiklerini yanına komazım. Başım üzerine ant içerim ki, obanı kurtarıp seni ve de yavrumu huzura kavuşturmadan ne Zozana'ya, ne de heç bir yana gitmezim.» dedi de dünyalar benim oldu. Hamaylı bağlı göğsüne kara kuzu gibi sokuldum.

21

Devrisi günü Memo, Şıh Persin'in tapusunu bozdurma muradıyle Elaziz'e varıp işe girişmeği diledi. Lâkin ben razı göstermedim:

«N'ola üç beş gün kavuşmamızın keyfini sürek, kurban!» dedim. Oba halkı gibi biz de, dar günlere hazırlık bahanesiyle eliklerin, kekliklerin ardına düşüp tenhalarda dolaşır, öğle sıcağında alabalık avlamağa suya girip oynaşır, hasret dindirirdik. Karnımız acıkanda ateş yakar, yemeğe otururduk. Közlediğimiz kuş etinin, derlediğimiz yarpuz'un, kımı otunun tadı, padişah sofrasının yemeklerinde bulunmazdı. Dünyada ikimizden başka insan olduğu aklımızın ucundan geçmezdi. O bana hayran, ben ona kurbandım. Dersim yaylasında, mercan ayaklı bir çift güvercin gibi, o kayadan bu kayaya uçar konardık. Ne var ki, felek sevişmemizi çok gördü.

Bir sabah hücrede büyük bir gürültüyle açtım gözlerimi. Memo benden önce kalkmış, silâhlarını kuşanırdı.

«N'oluruk kurban! Baskın mı vardır?» diye telâşlandım.

«Bilmezim.» dedi Memo; «Görmüşüm ki, kulların

Institut Kurde de Paris

eri-avradı alanda toplanırlar. Her kafadan bir ses yükselir.»

Fırladım, kalktım döşekten. Kaftanımı sırtıma geçirdiğim sıra Halo, kopup geldi:

«Kullar alanda ne sebebe toplanırlar? Dertleri, istedikleri nedir?» dedim. Halo:

«Heç sorma Şıh Ana! Silâhlanıp Şıh Persin'in obasına baskın vermek isterler. Seyit dayının ödüllerini getiren marabadan duymuşlar ki, Şıh Persin, Ke... uşağı mezraasını, yatağını, ağılını, komunu bir Osmanlı ağasına satarmış. 'Toprağımızı Osmanlıya sattırmazık, Ke... uşağını Osmanlıya kul ettirmezik!' diye şikeftan halkı tüm ayağa kalkmışlardır. Ağaların, edelerin öğüdünü, yakarısını dinlemezler. Huso Ağa sizi divana çağırır.» diyende, andımız korkusuna Şıh Persin'in obayı elden çıkarmak istediğini bildim. Lâkin bir avuç insanın silâha sarılarak önleyeceği iş mi bu?

«Yürü, kurban!» dedim Memo'ya, «Kulları yatıştırmanın bir çaresini bulak... Böyle azdıkları heç görülmüş değil... Bir süre önce Şıh Persin'in obasına yaptığımız baskına katılmayıp ganimet alamayanlar mı, yoğsa başkası mı kışkırtmıştır bunları? Ne akla hizmet edeler? Geçen baskında dayımın, Şıh Cebrail'in yardımını görmüştük. Şimdi bir avuç insan, nasıl baş ederik haramiyle? Kulları yatıştıramazsak perişan oluruk. Hemi de Dersim'in başına belâ açılır... Belâ ki ne belâ...»

Seğirderek dışarı çıkanda, gördük ki, geçen baskında can verenlerden birinin dul avradı, Elif Ana derler bir kancık, ağalara, edelere avaz avaz bağırır:

Institut kurde de Paris

«Yetti gayri bizi lâfla avudup, ilin şikeftanında zelil bıraktığınız! Siz elimizi kolumuzu bağlamasanız yılanın başı çoktan ezilirdi. Çektiklerimizin vebali tüm sizindir. Namert, kimimizi obadan sürdü çıkardı, kimimizi Osmanlı'nın yol çavuşlarına kiraladı, kırbaç altına düşürdü, karşısına dikilmediniz. Aslan gibi erlerimiz cellâdının elinde can verdi, tosun gibi bebelerimiz acından öldü de, kılınızı kıpırdatmadınız. 'Sabrın sonu selâmet!.. Sabır... sabır!' der durursunuz. Başka bir lâf bildiğiniz yok: Aha, işte selâmet!.. Yüz bulan Yezidî, kökümüzü Osmanlı'ya satmağa hazırlanır. Sabırmış... Ne zamana dek sabır? Osmanlı'nın boynumuza zincir vurup götürmesini mi beklerik? Neye varıp kanımıza kan istemezik, bizi perişan eden namerdin de yuvasını dağıtmazık?»

Elif Ana, kendini soluksuz dinleyen marabadan ses çıkmadığını görende, bir kaçının yakasından tutup sarsarak bağırdı:

«Ule neye ses vermezsiniz itoğulları? Ule siz Dersimli anadan süt emmemiş misiniz? Ule yüreksizler gibi kuyruğunuzu kısıp, ne vakte dek pusacaksınız?»

Marabalar, Elif Ananın sözlerinden kamçı yemiş gibi huylanırlar, yerlerinde duramazlardı. Lâkin bizim şikeftandan alana indiğimizi gördüklerinden ağızlarını tutarlardı. Bir var ki, Elif Anaya kendini kaptıran kancıklar, yumruk sallayıp Şıh Persin'e küfür yağdırırlar, şikeftanı inletirlerdi.

Elif Ana bizi görende, marabaların yakasını bıraktı, koşup ayağıma kapandı:

«N'olursa senden olur, Şıh Ana!.. Halimizi anca sen anlarsın! Yabanın obasında sığıntı durduğumuz,

Institut Kurde de Paris

çile doldurduğumuz canımıza yetmiştir. N'ola, Şıh Abdo'nun kızı, aşiretin başı olduğunu göster! Yiğit erinle önümüze düş ki, silâhla üzerine varıp haraminin defterini dürek, kanımıza kan alak, yatağımızı, mezraamızı kurtarak! Bilirim ki, kötülüğü kandan âlâ heç bir şey temizlemez.»

Elif Ananın bu sözlerine, marabalar çevremizi sardılar:

«Elif Ana hak söyler!»

«Kötülüğü kan temizler!» diye bağrıştılar.

Seyitlerin oba oba dolaşıp kulları kışkırtması boşuna olmamıştı. Savaş hırsı kancıkların bile yüreğine girmişti, görürdüm. Bu, ağzı köpürmüş kullara ne söylemeli ki yatışalar?

«Hele kalk! Yerde sürünme bacı!» diyerek kendimi Elif Ananın elinden kurtardım, kollarımı açıp bağrışanları susturdum:

«Kullarım!» dedim, «Aylarca bedevîler arasında garip kalıp ciğerim kavrulduğundan, oba hasretiyle yanan yüreklerinizin acısını herkesten iyi bilirim. Şıh Persin, kadı fetvasıyle çıkardığı tapu hakkına obamızı ele geçirip bizi perişan ettiğinden beri, bir gün gelip topraklarımızı kurtarırık umuduyle her kahra, her sıkıntıya katlanmışık, sabır göstermişik. Çilemiz. sabrımız boşa gitmeye!.. Şıh Persin'in toprağımızı bir Osmanlı ağaya satmağa kalkması, sabrımızı taşırsa da, silâha sarılıp üzerine yürümeden ağası, edesi, tüfekçisi, marabası, gelini, kızı başbaşa verip söyleşmeliyik ki, hiddetle kalkıp zararla oturmayak! Divanda çekinmeden fikrimizi ortaya dökmeliyik ki, tedbirin en iyisini seçmekte güçlük

institut kurde de paris

çekmeyek...» Sözlerime kafa salladıklarını görüp: «İlk sözü kim ister?» diye sorarak dikildim.

Memo:

«Konuşmama izin var mı?» diye ileri çıktı. Dostça gülümseyip kulların yüzüne bakardı: «Dün geldin, hele sen bu işlere karışma! demezseniz iki çift sözüm vardır.» deyip sustu.

Kullar:

«Hâşâ, o nasıl bir söz? Şıh Anamızın erisin, ağamızsın! Söz hakkın büyük. Konuş, konuş!» dediler. Ben de sözü Memo'ya terk ettim.

Bunun üzerine Memo, cümlesi sözünü duyalar, diye yanında dikildiğimiz dibek taşının üzerine sıçradı:

«Ke... uşağının yiğit anaları, gözüpek erleri!» diye söze başladı. «Dün çıngırdak satar, obaları şenlendirir bir pazarcı âşıktım. Bugün aranızdan biriyim. Aşiretinizden kız almışım, döl kazanmışım. Kanım, kanınıza kaynamıştır. Cümlenizi kan kardaşım bilirim: derdinize, tasanıza ortağım. Dostunuz benim de dostum, düşmanınız benim de can düşmanım olmuştur. Sevinerek görürüm ki, sizi yerden, beni yardan ayırıp süründüren Şıh Persin'e karşı aynı hınç ateşi yüreklerimizi tutuşturur. Elbet ki, bize çektirdiği çilenin hesabı sorulmalıdır, sorulacaktır. Hesap sorulmasın diyen var mı?»

Marabalar hep bir ağızdan:

«Yoktur!» diye bağırdılar. Gürültü arasında Elif Ananın:

«Bize kan kusturanın ciğerini sökmek vacip olmuştur.» dediği duyuldu.

Institut Kurde de Paris

'Erim de mi kulları dövüşe kışkırtır?' kuşkusu yüreğime kaygu düşürdüğü sıra Memo, Elif Anaya gülen gözlerle bakıp:

«Analar, bacılar, kardaşlar!» diye sözünün arkasını getirdi: «Görürüm ki, cümlemiz Şıh Persin'den hesap sorulmasında birleşirik. Öyleyse uğrudan ne yolda davacı olacağımızda da birliğe ulaşmalıyık. Hesap soracak olan hesabını iyi yapmazsa, işin içinden yüz akıyle çıkamaz; hısıma, dosta da ziyan getirir.»

Marabalar:

«Doğrudur!»

«Hak söylersin ağam!» diye Memo'yu doğruladılar.

Memo, Elif anayı gösterip:

«Adını yeni duyduğum şu yiğit ana: 'Kötülüğü kan temizler!» atasözümüze uyarak, silâha sarılmamızı Şıh Persin'e baskın vermemizi öğütlemiştir.» dedi. «Ke... uşağının kancığı da eri gibi yiğittir! söylendiğini çok duyardım. Şimdi buna gözümle, kulağımla şahit olmuşum ve de böyle bir aşirete kök saldığıma onur bulmuşum.»

Memo'nun bu sözlerine kulların göğüs şişirip, kol kabarttıklarını görürdüm. Memo, yeniyle ağzını silip:

«Ne var ki,» diye konuşmasını sürdürdü: «yiğitlikle silâh zoruyle obamızı geri almamız mümkün değildir. Yanlış anlamayın! Sözümü, Şıh Persin'den yılgınlığıma vermeyin! Şıh Persin, obamızı silâh zoruyle ele geçirmediğinden bu çareye baş vuramayacağımızı söylemek istemişim. Bilirsiniz ki, Şıh Persin, yolunu yordamını bulup tapu çıkararak Ke...

Institut Kurde de Paris

uşağının mezraasına, yatağına sahip olmuştur. Bir yeri tapu hakkına mülk edinmiş birini, silâh zoruyle oradan çıkarmağa Osmanlı zagonu izin vermez! Bir obayı basanda karşımızda Şıh Persin'i değil, Osmanlı cendermesini, leşkerini buluruk. Biz kırıldığımızla kalırık, haramî gene obamıza, uşağımıza hükmeder. Bizim kırıldığımız bir yana, şikeftanında sığıntı durduğumuz Demen uşağının, giderek Dersim aşiretinin başına da nahak yere bin türlü belâ açtırmış oluruk.»

Marabalar, bu haklı sözlere pısmış, susarlardı. Kimi baş sallar, Memo'nun sözlerini doğrulardı. Erimin hutbesiyle kulları yola yatıracağı anlaşılırdı. Elif Ana bunu sezinleyip:

«Ama yiğit oğul! Bize sen de sabır mı öğütleyeceksin? Bu sıkıntıya sabır taşı dayanmaz! Kadan alam, silâha sarılmazsak, Şıh Persin'in obayı satmasını nasıl önlerik, toprağımızı uğraşımızı nasıl kurtarırık, deyiver ki, anlayıp huzur bulak!» diyende Memo, gözleri ışıldayarak:

«Tamam...» dedi, «Biz de sözün orasına geldik. Obayı uşağı kurtarmaya biz de Şıh Persin'in tuttuğu yolu tutacıık. Topu hakkına elini kolunu bağlayacıık. Yani ki, pehlivanı kendi oyunuyle, duşmanı kendi silâhiyle yeneciik. Madem Şıh Persin kadıdan fetva alıp obanın tapısını üzerine geçirmiştir, biz de vakit geçirmeden, kadıya baş vurup tapu hakkımıza davacı olmalıyık. Şıh Persin'in gasbını ortaya döküp fetvayı bozdurmalıyık. Gaspı nedir? diye sorarsanız, Şıh Persin fetva çıkaranda, Şıh Ananız Senem'in miras hakkını hesaba kattırmamıştır. Aşiret töresi kız-

Institut Kurde de Paris

lara mires hakkı tanımadığından heç kimse haraminin gaspını fark etmemiştir. Oysa Osmanlı zagonu kız evlâda da mires hakkı tanır. Benim şavulladığıma göre işler böyle çevrilmiştir. Şimdi biz, Elaziz kadısına baş vurup; 'Ke... uşağı obasında şıh kızının mires hakkı vardır. Fetva yanlış verilmiştir. Şıh Persin'in obayı satmasına rızamız yoktur.' diye arzuhal edende, obaya tedbir konulacağından, Şıh Persin bir karış toprağımızı satamayacaktır. Ve de dava yeniden görülüp Şıh Ananızın hakkı fetvaya bağlananda, tapu hakkına, burnumuz kanamadan, obanın yarısını namertten kurtarmış olacık.»

Kulların yüzüne bakardım. Oba kurtulmuş, Şıh Persin dama takılmış gibi sevinirlerdi, cümlesinin gözleri parlardı. Lâkin âşık Süphan kuşkuyle burnunu çekerdi. Duramayıp içinin marazını döktü:

«İyi, hoş söylersin ağam ya, o namerdin ardında Paşalar, abukatlar vardır. Zagon bizi haklı da görse, kadılar fetvayı bizden yana bozdurmazlar, deyi korkarım» dedi.

Memo kabararak gülümsedi:

«Onun ardında paşası varsa, bizim de hatırlı kumandarımız vardır. Âşık kardaşım. Bir kumandar ki, kılıcında hak, adalet yazılıdır. Gazi Paşa'sına dek hatırını saymayan bir Osmanlı büyüğü yoktur. Esker ocağında ben bu kumandarın seyisliğini yapmışım. Gözü gibi sever beni. Şimdiye heç bir yardımını esirgememiştir benden. Onun sayesinde Zozana'da bir köy halkını hunhar bir ağanın zulmünden kurtarıp rahata kavuşturmuşum, toprağa mala doyurmuşum. Elbet ki, fetvayı bozdurmadan bir zorluğa uğrarsak, yardımını isterik.» dedi.

Institut Kurde de Paris

Âşık Suphan:

«İnşallah dediğin gibi olur ağam!« diye dudağını büzüp susanda, Elif Ananın:

«Ne sıkılırsın kardaş? O zaman da bizim fetvamız yürür, Şıh Persin'e baskın veririk!« diyerek Memo'nun öğüdüne, şartlı da olsa, rıza gösterdiği belli oldu.

Bunun üzerine ağaların, edelerin fikrini sordum. Birbirleriyle kafa kafaya verip kısa bir süre söyleştiler. Sonra Huso Emmi ileri çıkıp:

«Şıh Ana!» dedi, «Erinin âşıklığını, yiğitliğini bilirdik, Lâkin şimdi tedbir söylemede hünerini de öğrenmiş, zekâsına, temkinine hayran kalmışık. Biz ihtiyarlar da erinin fikrine katılırık. Şıh Persin'e şu sıra baskın verilmesinde hayır değil, şer görürük. Bir yandan hatırlı şıhları araya sokup babalığını niyetinden döndermeğe zorlamayı, bir yandan fetfayı bozdurmaya kadı kapısına baş vurmayı uygun buluruk. İnşallah erinin umduğu çıkar.»

Azbet ağası Huso, sakalıyle oynayıp bir an soluk aldıktan sonra sözünü şöyle bağladı:

«Benim ayrı bir niyazım vardır. Gayri iyice ihtiyarlamış, çökmüşüm; her işe koşturamaz olmuşum. Şıhlık emanetini üzerimden alıp tedbirli, temkinli erine vermenin en uygun zamanıdır.»

Erime muhabbet sardıran kullarım Huso'nun bu dileğine tabış tuttularsa da, Memo emaneti devralmağa heves göstermedi:

«Ben aşiret nizamının yabancısıyım, yol erkân bilmezim. Olmayacak hatalar işlerim. N,ola emanet Huso Ağada dursun. Ben onun göstereceği her işi koştururum.» dedi de, kendini daha çok sevdirdi.

Institut Kurde de Paris

Böylece Memo'nun tedbirine uyulması kararlaştı. Her yandan:

«Yaşa!..» sesleri, tabış duyulurdu. Dibek taşından inen Memo'nun elini, omuzunu öperler, tahsin söylerlerdi.

Bu sıra Âşık Suphan'ın dibek taşına çıktığı görüldü:

«Hey uşaklar! Yaşa! demekle, şaplak vurmakla davaya bakılmaz...» diye sesi yükseldi. «Abukatlar parasız iş tutmazlar... Hele keseye davranak! Şıh Anamızın kemerinde bu hacete yetecek para olmadığını bilirik.» deyip yağlığını açtı, içine bir mecidiye attı: «Herkes bağışını getirsin, gelsin!» dedi.

Bunu üzerine marabalar sıraya dizildiler. Kımi bir çeyrek, kimi bir mecidiye atardı yağlığa. Âşık Suphan, az verene çıkışır:

«Pintiliğin sırası değil kardaş... Hele koltuğun altındaki küflülerden birini çıkar!» diye takılırdı.

Az sonra yağlık mecidiyeyle, çeyrekle doldu. Âşık Suphan paraları sayıp Memo'ya teslim etti:

«Hızır işini rast getire!» dedi.

Kullar yatışıp dağılanda hücreye toplandık. Huso :

«Kulları baskın niyetinden dönderip büyük bir fitnenin önünü almışsın, Tanrı ömrün arttıra oğul... Lâkin Elaziz'de fetvayı kolay bozduracağını umarsan yanılırsın. Âşık Suphan hak söylemiştir. Paşa, Dersim'e olan niyeti sebebine Şıh Persin'i arkalayıp fetvanın bozulmasına güçlük çıkaracaktır.» diye divanda açığa vuramadığı kuşkusunu dile getirende Memo gülüp:

Institut Kurde de Paris

«Dâvamız, Paşa için söylenenlerin bühtan mı, yoksa hak mı olduğunu da ortaya koyacaktır, Huso Ağa. Lâkin ben söylentilerde fitne sezerim. Koca bir serdarın böyle olmayacak niyetler ardından koşacağına ihtimal vermezim.» karşılığında bulundu:

Nevruz Ağa da başka bir kuşkusunu ortaya döktü:

«Dersim aşiretlerinin dâvasına kadı fetvası karıştırmamızı acep Seyit Raşo, Şıh Cebrail hoş karşılayacaklar mıdır? Hışımlarını üzerimize çekmeyek?» dedi.

Bunun üzerine Huso:

«Yok Ağa,» dedi, «bu dâva aşiretler arasında süre ile çözülecek bir dâva olmaktan çıkmıştır. Kadı fetvası, kadılıkta bozulacağından heç kimsenin bu tedbirimize bir diyeceği olmaz.»

22

Memo, Elaziz'e yalnız başına gitmek istedi.

«Yok,» dedim, «dünya bir araya gelse, seni yalnız göndermezim. Ben de, seyisim de seninle birlik gideciik.»

Memo, çenemi okşayıp eğlendi:

«Kaçıp giderim deyi mi korkarsın?»

Bağrına sokuldum:

«Yok kurban, böyle kötü işler nerden gelir hatırına? Onca hasretlik çekmişim, daha mı çekeyim? Bir dakikamın sensiz geçmesine rızam yoktur bundan böyle... Bir de var ki, cendermeler kente varan erlerin üstünü arayıp silâhlarını alırlarmış. Ben birlik gelende silâhınızı eteğim altına gizlerim. Kentte de

Institut kurde de Paris

sana gözcülük tüfekçilik ederim. Bunca düşmanın vardır. Su uyur, duşman uyumaz!»

Böyle dil dökerek birlik gitmemize onu razı ettim. Hazırlığımızı gördük.

Yavrumuzu öpüp yola çıkacağımız sıra Azbe Ağası Huso, koynundan bir defter çıkarıp bana verdi:

«Kafa kâğıdındır.» dedi, «Nice zamandır saklamışım onu. Koynuna koy! Kentte ona işin düşecektir.» Elaziz'de inmemiz uygun olacak hanın adresesini söyledi, Seyit Raşo'ya olanları duyurma bahanesiyle Navruz Ağayı, on kadar tüfekçiyle Laç deresine dek ardımıza kattı:

«Fazla eğlenmeden dönün! Hadi Hızır yardımcınız ola!» diye uğurladı. Yürüdük.

23

Elaziz'e dek üç kez atlı cendermeler yolumuzu çevirdiler. Kafakâğıdımıza baktılar. Silâh var mı, diye Memo'nun, Halo'nun üzerlerini, hayvanların heybelerini yoklarlar, nerden gelip nire gittiğimizi sorarlardı. Memo, kimine kent pazarından kışlık zahire almağa, kimine hekimden hocadan derman aramağa gittiğimizi söylerdi.

«Hasta olanınız hanginiz?» diye sorduklarında beni gösterirdi. Cendermeler, acıyarak bakarlar:

«Nesi vardır yengenin?» derlerdi.

Memo, tasayle içini çeker:

«Döl tutmaz kardaş!» diyerek, ağıtlı bir dille, kökünün kuruyacağından yakılırdı, onlardan yardım, tedbir sorardı. Bunun üzerine cendermeler, öğüt vermede, tedbir söylemede, birbirleriyle yarışırlardı. Ki-

Institut Kurde de Paris

mi Zeve ocağını salık verir, kimi kısırlığa karşı ilâç söyler, kimi: «Veysel Karani dergâhından yengeye su içir!» derlerdi.

Elaziz'e varanda Huso'nun salık verdiği hana indik.

Hayvanları ahıra, çulumuzu, heybemizi odaya koyup, tozumuzu terimizi yuyanda Memo, yorgunluk almayı düşünmeden:

«Hele eskerlik şubesine varıp reisin kim olduğunu bir öğrenek. Ola ki kumandarımın bir tanışıdır, bize yol iz gösterir.» dedi.

İkisinin de silâhlarını, hançerlerini verdim. Kaftanlarının altına sarıp, gizlediler.

Dışarı çıkmadan Memo, hancıdan askerlik şubesinin yerini sordu.

«Çarşıdan doğru gidin!» dedi hancı, «Sağa açılan üç yolu geçin! Köşesinde berber dükkânı bulunan dördüncü yola sapanda, kime sorsanız size eskerlik şubesini gösterir.»

Dediğini yaptık. Dördüncü yolun ağzında durup, birinden şubenin yerini soranda, berber dükkânından elinde ustura tutan biri fırladı:

«Gördüğüm eskerlik arkadaşım çancı ustası Memo değil midir? Hele hoş gelmişsin kardaş! Nerden çıkmışsın, gökyüzünden mi inmişsin? Buralarda ne ararsın?» diye Memo'ya sarılıp tanışlık söylemese pusu kurmuş biri sanıp Halo'yle üzerine atılacaktık.

Memo, elinde ustura tutanın yüzüne bakıp:

«Hızır'ın karşıma çıkardığı da mahfel berberi Ökkeş kardaşım değil midir?» diye sarmaşanda, esterinin terkisinde beni kaçıran Fato'nun dayısı Ök-

Institut Kurde de Paris

keş olduğunu bildim. Verdiğim bağış yabana gitmemişti, Ökkeş aynalı berber dükkânı açıp muradına ermişti.

Ökkeş Dayı, kendini Memo'nun elinden kurtarıp:

«Bunlar kimdir?» diye bizi soranda, yüzümü seçip ağzı kulağına vardı:

«Sende burda mısın Sit Senem? Keyfin hoş mudur? diye sormağa heç lüzum yoktur. Kara sevdalılar birbirine kavuşanda dert kasavet kala? Sizi bir arada gördüğüme tövbe pek sevinmişim. Zino Ana da yüzünü görende sevinçten delirecektir. Acep birbirlerini buldular mı ola? der, dururdu biçare...» diye sevinç dilleri döktü. Halo'nun kim olduğunu öğrenip hatır sorduktan sonra :

«Burda nerde kalırsınız? Hısımınız, tanışın yanında mısınız, yoğsa han odasında mı barınırsınız?» dedi.

Memo:

«Han odasında.» karşılığını verende:

«Olacak iş değildir bu!» diye kollarını açtı Ökkeş dayı. «Han odasında kalıp bitlenmenize dünyada rıza göstermezim. Hemen pırtınızı handan alıp bize gideciik.» dedi.

Memo:

«Ne dersin?» diye yüzüme baktı.

Ökkeş Dayının evini, han odasından güvenli bulduğumdan:

«Ökkeş Dayının burda olduğunu bilsek, heç çiğneyip geçer miydik kurban? Elbet kİ onun hanesine inerdik.» dedim.

Bunun üzerine Memo:

institut kurde de Paris

«Size giderik kardaş ya, hele şu eskerlik şubesine bir varak!» dedi Ökkeş Dayıya, «Yeri nere, bilir misin?»

Bu sıra içerde, aynanın önündeki koltukta oturan, yüzünün bir yanı köpük içinde olan biri:

«Sakalımın yarısını kazıdın yarısı durur. Çeneyi bırak herif, işim acele benim!» diye bağırdığından Ökkeş Dayı ona lâf yetiştirdi:

«İşin aceleyse yüzünü havluya sil, git işini gör kardaş! Üst yanını sonra tekmillerik. Yok, ille de sakalım tüm kazınacak, dersen bekleyeceksin! Nice zaman hasretini çektiğim bacım, kardaşlarım gelmiştir, hoş-âdemî söyleşirik, görmez misin?» dedi. İçerdeki adamın söylenmesine aldırmadan Memo'ya döndü; gözlerini kısıp:

«Sen tezkereni herhal çoktan almışsındır kardaş. Şubeyle ne ilişiğin kalmıştır ki, ayağının tozuyla oraya gitmek istersin?» diye sordu.

Memo, sıkıntıyle yere tükürdü:

«Ayak üstü anlatılmayacak mühim bir işimiz vardır kardeş. Şube reisi belki kumandarımın tanışıdır, işimizde bir yardımı dokanır, deyi görmek isterim kendisini.» dedi.

Ökkeş Dayı, gözlerinin içi gülerek:

«Öyleyse,» dedi «şubeye getmene heç lüzum kalmamıştır.»

Memo, hayretle gözlerini açıp:

«Neye lüzum kalmaya kardaş?» diyende Ökkeş dayı kollarını açarak:

«Sebebi şu ki,» dedi, «Kumandarımız üç aydan beri bura kışlasının kumandarı olmuştur.»

Institut Kurde de Paris

Memo, sevinçten divaneye dönüp, ne diyeceğini bilemeyerek Ökkeş dayının ellerine sarıldı:

«Esah mı söylersin, kurban? Yanlış anlamamışım ya, kumandarımız bura kışlasındadır, he mi?» diye bağırdı.

Ökkeş Dayı, göğsünü yumruklayıp:

«He vallaha da sözümün zerrece bir yanlışı yoktur. Hoş-âmedî için elin öpmeğe gittiğim günden beri. saçını kesmeğe hep beni çağırır kumandarımız.» diyende Memo, yerinde duramadı:

«Öyleyse kışlanın yeri nere, söyle ki, vakit geçirmeden gidip kumandarımın ayağına yüz sürek.» dedi.

Ökkeş Dayı, ilkin handan pırtımızı alıp eve gitmemizi, Zino Anayı sevindirmemizi öğütlediyse de Memo'yu niyetinden döndüremedi:

«Kumandarımı görmeden şurdan şuraya gitmezim.» dedi, dayattı. Lâkin gönlünü almasını da bildi.

«Dönüşün sende kalacağımızın nişanını verek ki, yüreğin ferahlık bula!» diyerek silâhlarını soyunup Ökkeş Dayıya verdi. Halo'ya da aynı işi yapmasını söyledi:

«Silâhınan kışlaya girmesi sivile yasaktır, kurban!» dedi. Benimki bilinmez, deyi ben soyunmadım.

Bunun üzerine Ökkeş Dayı yolumuzdan çekildi. Çırağını yanımıza katıp bizi kışlaya gönderdi:

«İşiniz bitende bir yerde eğlenmeyip doğru buraya gelesiniz ha...» diye bağırıp tembih çekti ardımızdan.

Institut Kurde de Paris

Kışlada, ha deyince kumandarın katına çıkamadık. Memo'nun Nizamiyle nöbetçileri dediği kapı tüfekçileri kim olduğumuzu, ne sebebe kumandarı görmek istediğimizi sordular.

«Adım Memo'dur. Diyarıbekir kışlasında seyisliğini yaptığım kumandarımın bura kışlasına yerleştiğini öğrenmişim. Elin öpüp, hayır duasını almağa gelmişim» dedi erim.

Nöbetçilerden biri içeri, danışmağa gitti. Gelende yalnızca Memo'yu ardına katıp götürmek istedi. Erimin koluna yapıştım:

«Onca ihsanını gördüğümüz Kumandarın ayağına biz de yüz sürmeyecek mi?» diye yakıldım.

Memo, nöbetçiye:

«Üç can olduğumuzu söylemedin mi kurban? Bu avradım, bu da kardaşımdır.» dedi.

Memo'nun zoruna, nöbetçi bir kez daha içeri varıp döndü:

«Arkamdan gelin!» dedi.

İlkin genç bir subayın karşısına çıktık. Soru sualden sonra bizi ardına katıp karargâh denen konağa götürdü. Göğsünde nişanı, kordonu bulunan bir subayın yanına çıkardı. Çatık kaşlı olan bu subay, kumandarın yaveri imiş.

Yaver, Halo'ya Memo'ya bakıp:

«Kumandara seyislik yapan hanginiz?» diye soranda, Memo ileri çıkıp ayağını ayağına vurdu, kollarını bedenine kapıştırdı. Künye okuyup:

«Benim komutanım.» dedi, dikildi.

Institut Kurde de Paris

Bunun üzerine yaver'in kaşları açıldı, bakışı sertliğini yitirdi:

«Eskerliği unutamadığına bakılanda tezkereyi alalı çok zaman geçmemiştir. Muvazzaflığını tüm Diyarıbekir'de mi geçirmişsin?»

«Beli, komutanım.» dedi Memo, «Acemilikten sonra kumandarım beni yanına almıştır. Gündüzün seyisliğini yapmışım. Geceleyin kuşanıp mahfelde hizmetine bakmışım. Kumandarım beni gözü...»

Kapı açılıp, saçına kır düşmüş, yüzünden nur saçılır, bakışlarından yiğitlik okunur heybetli bir zabit içeri girdiğinden Memo, sözünün ardını getiremedi. Bunun Kumandar olduğunu erimin soluksuz kalışından, yaverin toparlanıp el-pençe duruşundan bildim. Halo ile ben de el kavuşturup başımızı eğdik.

Kumandar, kapının ağzında dikilip yavere:

«Bunlar kimdir evlât? Nee isterler, bir yakınları için şefaat mı dilerler, izin mi isterler?» diye sordu. Ayrı ayrı göz gezdirip yüzlerimize bakanda Memo'yu tanıyıp seçtiğinden, yaverin ağız açmasına fırsat kalmadı:

«Vay Memo, sen mi gelmişsin evlât? Başıbozuk kılığı içinde az kalsın tanıyamazdım seni... Hoş gelmişsin, safalar getirmişsin!» diye bin iltifat söyleyerek, koşup sarmaştı, Memo'yu bağrına bastı. Hatırını, hacetini sordu. Memo sağlık diledikten sonra:

«Bura kışlasına kumandar edildiğini duyanda avradımı, kardaşımı ardıma katarak elin öpmeğe, hayır duanı almağa gelmişim komutanım.» diye saygıyle eğilip elini öptü. Biz de ayağına kapandık. Kumandar bizi yerden kaldırıp elin öptürdü, başımızı sırtımızı okşadı. Yüzüme dikkatle baktıysa da, Şıh Abu-

Institut Kurde de Paris

zer'in sünnet düğününde oynayan gelin olduğumu seçemedi:

«Yahşi bir avrat nikâhlamışsın kendine Memo, Tanrı bahtınızdan güldüre!» diye gönül alıcı sözler söyleyip hayır dua okuyarak cümlemizi odasına götürdü. Ayakta dikilmemize izin vermedi, yer gösterip ille de oturttu. Kendi de geçip karşımıza kuruldu. Ardındaki duvarda, kendi gibi esker kılığı içinde ayakta dikilen, bakışlarından heybet saçılan bir resim vardı. Bunun Kemal Paşa olduğunu sonradan Memo söyledi.

Kumandar, zile basıp gelene demli çay getirmesini buyuranda Memo'ya:

«Sen Zozana'da değil miydin evlât? Fahri kardaşımız size yurtluk verildiğini, ağa şerrinden halâs bulduğunuzu yazmıştır. Doğru mudur? Yerinizden, yurdunuzdan memnun musunuz? Rahat mısınız, hoş musunuz?» diye sordu.

Memo, ateş basıp tere bulanan yüzünde elini gezdirerek cevaba durdu:

«Sayende Karga Düzü köylüğünün göçtüğü mezraada rahatı çok iyidir komutanım. Heç bir şikâyetleri yoktur. Yatıp kalkar, sana dua ederler. Lâkin ben bir zamandan beri Zozana'dan ayrılmışım, Dersim'de yerleşmişim. Avradım talihsiz bir Şıh Kızıdır. Babalığı yatağını, komunu, obasını, aşiretini zaptetmiş, arı gibi çalışan kullarını zulmü altında ezip canından bezdirmiştir. Pek çokları komşu obalara sığınmıştır.» diye başlayarak başımızdan geçenleri bir bir anlattı. Sözlerine ağıdın acısını katarak konuştuğundan, iyi yürekli Kumandarın gözleri ıslanırdı.

Memo, günümüze dek Şıh Persin'in ettiklerini

Institut Kurde de Paris

anlatıp bitirende niyaza durdu:

«Şıh Persin'in obamızı satmak istemesi, Ke... uşağını tüm ayağa kaldırmıştır. Güçlükle zaptetmişim kulları. Senin fukara babosu olduğunu söyleyip onları yardımına güvendirmişim. Senden başka bir arkalayanım olmadığından böyle konuşmuşum. Kusurumu bağışla komutanım. N'ola, keremini esirgeme bizden Önümüze düşüp bize hak yoldan sapmayacak bir abukat bul ki, dâvamızı açtırıp hatalı ilâmı bozdurak; avradımın yenilmiş mires hakkının geri alınmasına fetva çıkarıp obamızı, uşağımızı zalımın elinden kurtarak! Eğer ki davranıp tez günde dâvamızı açtırmaz, toprağına komuna tedbir koydurmazsak, namert obamızın kökünü satıp bizi olmadık bir ağaya kul edecek, canı boğazına tıkılan marabayı fitneye sürecektir. Fukaralar başlarına geleni Elaziz paşasından bileceklerdir. Zira ki, Şıh Persin'in ardında onun desteğini görürler. N'ola komutanım, elimizden tut, dâvamıza bakılsın ki, kötülüğün, fitnenin önü alınsın! Paşamıza bühtan söylendiği gün gibi ortaya çıksın!» diye sözünü bağladı.

Halo ile ben de:

«Ne olursa senden olur, hey yüce kumandar!» diye ayağına kapandık.

Kumandar, avucuyle gözünün pınarını kurulayarak doğruldu:

«Başınıza gelenleri duyanda ciğerim dağlanmış, derdiniz yüreğime oklanmıştır.» dedi, «Yardımcı olup sizi obanıza kavuşturmayı, fitneyi, bühtanı bozdurmayı çok isterim. Lâkin yapar mıyım, yapamaz mıyım, bilmezim. Hele bana yarına dek izin verin! Düşünüp tanışayım, danışıp soruşturayım. Elimden

Institut Kurde de Paris

bir şey gelir mi, yaranıza merhem olur muyum, bir göreyim. Yarın bu saatlerde gelin cevabımı bildireyim.» dedi. Bir kâğıt çekti; obamın, babomun, Şıh Persin'in adını sanını sorup yazdı. Sonra Memo'ya yaklaştı, elini omuzuna koydu:

«Paşamız fukara babosu bir paşadır. Kötüyü, fitnekârı, zalımı asla arkalamaz. Öyle olmasa ben onun hizmetine girmezdim.» dedi. Yaverini çağırıp bizi ona teslim etti:

«Yarın bu saatte gene gelecekler. Bir kâğıt yazıp ellerine ver ki, nizamiye kapısında bekletilmeyeler.» dedi.

Elin öpüp binbir dua söyleyerek ayrıldık yanından.

Kışladan çıkınca Memo:

«Nasıl hak söylememiş miyim? Bakışları hançerden keskin, yüreği ipekten yumuşak değil midir? Eyiliğinden, derdimizle dertlenip gözünün yaşını tutamamıştır biçare... Hey koca serdar... Hey yiğit babo!» diye kumandara kaside söyledi.

Halo da sevinçten kabına sığamaz, Memo'ya sarılırdı:

Böyle bir babomuz olanda, kırılmayacak pelit, açılmayacak kilit bulunmaz!.. Hey aslan, hey yiğit kumandar!.. Uğruna seve seve canım veririm he vallaha.» diye onunla yarışırdı.

Bense kumandarın işimizi yarına ertelemesine bozulur, Paşa'nın babalığımı arkaladığını görende, önüne geçemeyip bize yardım elini uzatamayacağına dertlenirdim.

Kuruntumu söyleyende Memo:

«Boşuna canını üzersin kurban! Kumandarım

Institut Kurde de Paris

bildiğin gibi değildir. Hatıra gönüle bakmaz, babası mezardan çıksa, doğru gördüğünden şaşmaz bir serdardır. Ben onun yanında aylarca seyislik yapmışım, gündüz ardında gezmiş, gece hizmetinde dolanmışım. Huyunu, suyunu iyi bilirim. Birden söz kesmemesi, köklü tahkikat edip dâvamızın hak bir dâva olduğuna aklını yatırmak istemesindendir. Göreceksin, Şıh Persin'in hunharlığını öğrenende, dâvamızı, kendi dâvası bilecektir. Hele sabahı bekle! Sözümün hak olduğunu göreceksin!» dedi.

25

Geldiğimizi görende Ökkeş Dayı, kapının önüne atıp oturduğu iskemleden kalktı; çaputa elin silerek:

«Kumandarı bulduğunuz, gözünüzün aydınlığından bellidir. Onun nurlu yüzünü gören gözlere fer gelir, avucundan ter boşanır.» dedi. Biz de vasfını övmede ondan geri kalmadık.

Ökkeş Dayı, bizi içeri aldı; altımıza hasır örülü iskemle sürüp çırağını çay söylemeğe yolladı.

«Cayımızı içende handan pırtınızı heybenizi alır, bize giderik, Zino Ananın gönlünü hoş ederik.» dedi.

Zino Anadan önce, Ökkeş Dayının gönlünü hoş edeyim, diye sözü alıp:

«Görürüm ki, aynalı berber dükkânının hasını kurmuş, muradına ermişsin Ökkeş Dayı. Gelirinden memnun, halinizden hoşnut musun?» dedim.

«Hemi de nasıl...» dedi Ökkeş Dayı, çaputu parmağına doladı. «Tanrıya bin şükür efendinin esnafın, beyin paşanın saçını ben kırkarım. Biri de başka bir yere gitmez. Elimin hünerini kınayan Abuzer namerdi gelip göre de, imana gele. Şükür Allahıma,

Institut Kurde de Paris

kulluktan kurtulmuşuk, bey gibi geçinir giderik. Lâkin velinimetimizin sen olduğunu da heç bir zaman hatırdan çıkarmazık. Gece gündüz ömrüne duacıyık.»

O sıra:

«Selâmün aleyküm!» diye saçı sakalına karışmış biri girdi içeriye:

«Bir zahmet, sakalımı kazıyıver Ökkeş Efendi» dedi.

Ökkeş Dayı, çaputa sarılı parmağını, gelene gösterdi:

«Usturayı taşa çekende, parmağımı kaptırmışım kurban! Tövbe ustura, makas tutamazım. N'ola bir gün daha sakallı gez kardaş. Gerdeğe girecek değilsin a?» dedi.

Adam bizden sıkılıp bir karşılık vermeden, ensesini kaşıyarak çekildi, gitti.

Memo, meraka düşüp:

«Akacak kan damarda durmaz, derler. Çok mu kesmişsin kurban?» diye sordu.

Ökkeş Dayı bir göz atıp herifin uzaklaştığını görende, güldü; parmağındaki çaputu çözdü. Bir yarası, beresi olmadığını görüp şaştık.

Ökkeş Dayı omuzun kaldırıp, boynunu büktü:

«N'edek?» dedi. «Hilesiz, hud'asız iş görülmez dünyada. Saçın kırktırmağa, sakalın kazıtmağa geleni, şu sıra başka nasıl geri çevireyim? Misafirim vardır, bugün iş tutmazım, desem hatırı kırılacak. Eyisi mi, çaputu bağlarsın parmağına.» dedi de gülmekten öldürdü bizi. Alatlı obasında, Ökkeş Dayıyı getirtmeğe ayağıma çaput sardığımı, bileğim çıkmış,

Institut Kurde de Paris

söylediğimi hatırlayıp ben cümlesinden çok güldüm.

Çayımızı içesiye iki herifi daha, benzer oyunla geri çevirdi Ökkeş Dayı. Gülmemek için biz parmağımızı yerdik, onun kılı kıpırdamazdı. Son gelen de boynunu büküp gidende Memo, fırladı, kalktı:

«Hele kardaş, daha fazla günahına ortak etme bizi! Dükkânını kapa da, gidek!» dedi.

Kalktık.

26

Hayvanları hancıya emanet edip heybelerimizi alarak Ökkeş'lere vardık.

Ökkeş Dayının evi, yüksek duvarlarla çevrili, büyük bir avlunun ortasındaydı. Şıh Abuzer'in korkusuna kale gibi duvarların ardına sığınmakle yetinmemiş, avluya iki çoban köpeği de bağlamıştı.

Ökkeş Dayı, kapıyı açıp bizi içeri alanda, itler zincirlerini şakırdatıp ürüdüler. Ökkeş Dayı, itlerin ürümesine meraklanıp pencerenin perdesi ardından avluya bakan Zino Anayı göstererek:

«Şeherde yerleşeli, sürek avında kovalanan tavşandan yüreksiz olmuştur biçare. Şıh Abuzer'in şerrinden yılar. Zino Ananın zoruna almışım bu itleri...» diye tedbirini özür söyledi. Islık çalıp azarlıyarak hayvanları yatıştırdı. Sonra avazını yükseltip Zino Anaya söz değdirdi:

«Oy, koca avrat! Avluda duşman gözetleyeceğine koşup konuklarını karşılasan a! Şehere gelende saygın, görgün artacağına, olanı da mı yitirdin ne?» dedi.

İçerden Zino Ananın terslendiği duyuldu:

«Aynalı dükkân açanda şeherli bey mi oldu-

Institut Kurde de Paris

ğunu bellemişsin ki, ardına konuk alıp gelmişsin? Eniğin malağın yetmez mi ki, bir de üzerine kambur getirirsin! Kapında hizmetkârın tüfenkçin olmadıkça konuk getirmeyeceksin! dememiş miyim sana? Yerini yurdunu belledip, Şıh Abuzer'e kökümüzü kazıtmağa fırsat mı hazırlarsın hey ester timarcısı?»

Ökkeş Dayı, bize gözün kırpıp Zino'ya söz değdirmesini sürdürdü:

«Ule dır dır edip perde ardına gizleneceğine, gözündeki perdeyi kaldır da, bak bir yol gelen konuk kimdir? Kereminin safasını sürüp, bedavaya hayır dua okuduğun yetsin! Eteğini beline dolayıp saçını süpürge edeceğin zaman gelmiştir. Konuklarımızı bu gece azığa çereze doyurup altlarına temiz döşek seremezsen, kocaldığına inanıp düğünümü tazelerim, bilmiş olasın!» dedi.

Zino Ana beni tanıyanda şadlık gösterip karşılamağa seyirtti, eteğine sarılmış bebeleriyle gelip ayağıma düştü; özür söyleyip dil döktü:

«Şıh Abuzer'in korkusu yüreğime gireli akıl komamıştır bende. Ne yaptığımı, n'ettiğimi bilemezim. Saygıda kusurum olmuştur, n'ola bağışla kurban!» dedi. Sonra erine döndü:

«A gözü kör olası ester kırkıcısı! Düğün tazelemeği düşüneceğine çırağı salıp bir mücde haberi uçursan da, Zino Anayı Sit Senem'e karşı kusura düşürmesen olmaz mı? Zerrece aklın olsa, şu eniklerinle kahrını çekecek, ben gibi çilekeş bir avrat daha bulamayacağını bilip, ömrüme duacı olurdun. Gelen velinimetimizi ağırlayıp azığa çereze de doyururum, mis kokulu döşeklerde de yatırırım. Lâkin sen bir çift tatlı söz bulup gönlümü almazsan, bu gece

Institut Kurde de Paris

avludaki itlerin koynunda zıbarırsın!» dedi. Altımıza halı, şilte sürdü, oturtup: «Ölümleri göze alıp kaçtığın, murada erip kavuştuğun yiğit hangisidir?» diye sorup Memo'yu tanıyanda: «Ölümü göze alıp kaçtığın boşuna değilmiş. Erinin kara gözlerini Zelha görse, tövbe Yusuf'tan yüz çevirirdi.» diye Memo'nun kara kaşlarına, kömür gözlerine kaside söyledi. Nazara gelmeye, diye okuyup üfleyerek Memo'yu baş köşeye geçirdi. Karı-koca, cümlemize gönül alıcı sözler bulup söylediler, sonra Fato'yla erini hatırlayıp, onları hizmetime almış mıyım, yurtluk verip bahtlarından güldürmüş müyüm? diye sordular.

Bunun üzerine, Diyarbekir'de birbirimizden ayrıldığımızdan bu yana başımdan geçenleri, para hatırına ibo'nun beni nasıl ele verdiğini, Seyit Vehhap'ın çiftliğinden nasıl kurtulduğumu, Fatoy'le erinin, Şıh Abuzer elinde nasıl can verdiklerini anlattım:

«İbo'nun hayınlığını canıyle ödemesine sevinmişim, lâkin biçare Fato'nun nahak yere, gençliğine doyamadan gidişine pek yanmışım.» diye sözümü bağladım.

Ökkeş Dayı, suçu kendi işlemiş gibi sıkılır, gözünü yerden kaldırmazdı. Sustuğumu görende elime sarıldı:

«Onca iyiliğine karşılık, soyum küfranlık işlemiş, yüzümüzü kara çıkartmıştır. N'ola, bu kötülüğü duyacağıma, yer yarılsa da, içine girseydim.» diye yakılıp bağışlamamı diledi.

Gönül alacak sözler söyledimse de kâr etmedi, keyfi bir türlü yerini bulmadı. Elinden geldiğince bizi ağırlamağa didinen, götü yer görmeyen Zino Anaysa:

Institut Kurde de Paris

«Vay başımıza, vay gözümüze!..» diye döğünür, dolanırdı. Şıh Abuzer'in öcünden, gaddarlığından yılardı biçare... Hiç bir sözden teselli bulmazdı:

«Peşimizi bırakmaz o zalım... Kanımızı içmeden yüreği rahat etmez. Kimbilir izimizi sürmeğe, kaç adamı dolanır ardımızda? Vay başımıza, vay gözümüze!..» diye bebelerini görülmez bir duşmandan korumak ister gibi kanadı altına alır, bağrına basardı.

27

Devrisi gün söylenen vakitte kumandarı görmeğe gidende, elimizdeki kâğıdın yüzü suyuna, nizamiye kapısından rahatça geçtik. Kapı nöbetçilerinden biri bizi doğruca yaver'in hücresine götürdü.

Yaver güler yüz gösterip hatırımızı sorduktan sonra, kapıyı tıklatıp, geldiğimizi duyurmağa, kumandarın yanına girdi.

«Acep kumandar elimizden tutacak mı, yoğsa Paşa'nın önüne geçemeyip bizi başından savacak mı?» kuşkusuyla elim ayağım kesildiği sıra, alçak gönüllü kumandar:

«Hoş gelmişsiniz evlâtlar!» diye bizi kapıdan karşılamağa çıktı. Buyur! edip içeri götürdü, koltuklara oturttu. Kendi de yerine geçti. Yaveri kapıyı örtüp çıkanda, bıyığiyle oynayıp kaşın yolarak:

«Şikâyetinizi inceden ince araştırmış, soruşturmuşum. Şıh Persin'in başı ezilesi bir harami olduğunu görmüşüm. Zulmü, gaspı hakkında çok şeyler öğrenmişim. Dâvanız haklı bir dâvadır. Elinizden tutacağım evlâtlar!» diyende, Memo'nun kumandarını iyi tanıdığı belli oldu. Bizi arkalayacağına obamıza

Institut Kurde de Paris

kavuşmuş kadar sevinip ömrüne duacı olduğumuz sıra kumandar, obanın nasıl olup da babalığımın eline düştüğünü anlatmağa koyuldu:

«Kütükte obanın sahibi görünen Şıh Abdo, sağlığında toprağını, komunu, para karşılığında avradı ile kızına ferağ etmiştir. Yerini alacak bir oğlu olmadığından Şıh Abdo, ölümünde obasını şıhların tamahından korumak, çok sevdiği kızını tapu hakkına mülkünün sahibi kılmak isteğiyle, bu yola gitmiştir. Bunu, vaktinde Şıh Abdo'ya öğütleyen yaşlı bir tapu efendisinin ağzından duymuşum. Biçare şıh, fitneye sebep olur korkusuyle ferağ işini de gizli tutmuştur. Şıhının ölümünden sonra dul avradını nikâhlayan Şıh Persin, ovanın aşiret malı olmayıp, karısiyle üvey kızına tapulu bulunduğunu nasılsa öğrenende abukatlarle, efendilerle para hatırına anlaşıp senede parmak bastırarak, avradının malını kendi üzerine geçirtmiştir. İki yıl önce de üvey kızının ölümüne kadı'dan ilâm çıkarıp obanın kalan toprağını kom'unu, kızından mires yiyen avradından devralıp obanın tümüne sahip olmuştur.»

Kumandar bunları söyleyende babocuğumun beni şıhlık postuna oturtmak için ne çarelere başvurmuş olduğunu öğrenip, bu dünyadan cellât elinde, gözü açık göçtüğüne bir kez daha yandım... Acılarım tazelendiğinden gözlerimden yaş dökülürdü. Kumandar ağladığımı görüp, bunu kaptırdığım mala yanışıma yorduğundan:

«Boşuna gözyaşı dökersin bacı...» dedi, «Zalım, hiylekâr babalığının gaspettiği hakkını elbet ki elinde komaz, söküp alırık, Kadılar abukatlar ne güne dururlar? Seni karşısında görüp ölüm kâğıdının düz-

Institut Kurde de Paris

mece olduğunu bilen kadı'nın, eskisini bozup yeni ilâm düzerek malını geri almana fetva vermekten başka yapacağı iş ola? Hadi sil gözünün yaşını!» dedi, zile basıp ayağa kalktı: «Şimdi yanınıza bir er katıp sizi abukat Nusrat Beg kardaşımıza yollayacağım. Dâvanızı üzerine almağa söz kesmiştir. Gerekli kâğıdınızı, arzuhalınızı bir tamam hazırlayacaktır.» diyende iyiliğine kul köle olmak diledik, elini ayağını öptük. Hey yüce kumandar!.. Muhabbeti, merhameti yüzünden nur olur saçılırdı.

«Tanrı seni başımızdan eksik etmeye!» niyazında bulunduk, gelenlerin ardına katılıp çıktık.

28

Abukat Nusrat Begin yazıhanesine varanda kâtibi:

«Beg meşgûldür!» deyip bizi dışardaki iskemlelere oturttu, çay kahve söylemek istedi. Memo:

«Çok içmişiz kurban! Hele şimdi dursun!» dedi.

Abukatın kâtibi ağzımızı arayıp nerden geldiğimizi, davamızın ne olduğunu öğrenmek istediyse de, Memo kendi memleketinin adını verip:

«Bir nuhus işini danışacıık abukat efendiden...» diye geçiştirdi.

Çok geçmeden oda kapısı açıldı, biri genç, biri saçı sakalı uzun iki efendi dışarıya çıktılar. Elinde sarı tesbih bulunan sakallısı abukat Nusrat Beg imiş. Öbürü de konuğuymuş. Çıkanlara saygı gösterip ayağa kalktık.

Abukat, kim olduğumuzu sormadan, konuğunu dış kapıya dek uğurladı. Dönüşünde odanın ortasın-

Institut Kurde de Paris

da dikilip ellerini ardına bağladı, bizi baştan ayağa süzdü:

«Sizi Kumandar göndermiştir, he mi?» diyerek, ağzımızı açmadan kim olduğumuzu bildi.

Memo, saygıyle toparlanıp:

«Beli, o göndermiştir.» dedi.

Abukat:

«Buyurun, yazıhaneye girek!» diye önümüze düştü. İçeri girende abukat, kapıyı örtmeden kâtibine:

«Yazıhanede olmadığımı söyleyip geleni çevireceksin!» dedi.

Nusrat Beg, kapıyı sürmeleyip masanın başına geçti. Biz ayakta dikildik.

Abukat, gözlerini bir Halo'ya, bir Memo'ya çevirdi. Erimin üstünde durup:

«Çancı ustası Memo sensin, he mi?» diye sordu.

«Beli!» dedi Memo, «Lâkin ne bilmişsin benim Memo olduğumu?»

«Esas vaziyeti duruşundan bilmişim.» dedi abukat gülerek, «Kumandardan da kara kaşının, yiğit bakışının vasfını çok duymuşum. Kumandar seni çok sever, dilinden heç düşürmez, sazını türkünü, çancı ustası.» diye dil döktü.

«Tanrı ömrün' arttıra, kumandarımın beni sevdiğini bilirim. Ben de canım esirgemezim ondan.» karşılığını verdi Memo.

Abukat önüne kâğıt çekti. Beni gösterip:

«Bu, öldüğüne ilâm düzülen Şıh Kızı Senem midir?» diye sordu.

«Beli kurban, odur!» dedi Memo.

Institut kurde de Paris

Abukat:

«Ölmeden öldü haberi çıkanın ömrü uzun olur, derler, Avradının çok yaşayacağı zati bakışından bellidir.» deyip yaşımı sordu.

Halo:

«Onsekizdir, begim.» dedi.

«Yaşını doldurmuş mudur?»

«Doldurmuştur begim.»

«İyi bilir misin?»

«Elbet bilirim, kurban! Şıh Anamız elimizde doğmuş, büyümüştür.»

«Nuhusu var mıdır?»

«Vardır begim.»

Abukat:

«Verin hele!» deyende kafa kâğıdımı koynumdan çıkarıp Memo'ya verdim, o da abukatın önüne koydu.

Abukat açıp göz gezdirdi:

«İyi...» dedi, «nuhusu olduğuna sevinmişim. Yoğsa çıkarasıya dâva açamaz, tedbir koydurmağa gecikirdik. Birazdan kâtip efendiyle noter'e gider, vekâlet çıkarırsınız. Şıh Kızı, obasını gasbeden babalığından dâvacı olmağa bana vekâlet verecek ki, dâva açıla...»

Memo:

«Başüstüne begim, versin!» dedi.

Abukat, kâğıda bir şeyler yazmağa koyuldu. Yazısını bitirende doğruldu:

«Dâvanız arap saçı gibi bir dâvaysa da, Tanrının izniyle hakkından gelecilik, gaspedilen toprağınızı malınızı, Şıh Persin'den kurtaracılık. Kumanda-

Institut kurde de Paris

rın hatırı bir yana, vaktınan Şıh Abdo'dan çok iyilik gördüğümden, her dâvadan ziyade gayret göstereceğim kızının dâvasına. Şıh Persin'in, başı ezilecek bir harami olduğunu çok eskiden bilirim. Abukatlardan, müteahhitlerden, efendilerden zulmü, gaspı hakkında çok şeyler duymuşum. Obanızın mezraasını, yatağını ele geçirmekle toprağa doyamamış, millet malına da göz koymuş. Marabasına kök söktürür, arazi açtırırmış. Açanlar üzerine buraların tapu kaydı çıkanda, yolda çalıştıklarına karşılık verdiği paraya parmak bastırıp, hileyle tapuları marabadan devralırmış. Paşa kapısından toprak açanlara verilen tohumluğu, hayvanı, pulluğu da, sahiplerine dağıtacak yerde, kendi obasına taşıdırmış.»

Şıh Persin'in ettiklerini ağzımız bir karış açık dinlerdik. Abukat, babalığımın uğrılıklarını sayıp döktükten sonra:

«Kumandar, 'Bu dâvayı üzerine alır mısın?' diye soranda Fukaranın, mazlumun hakkını yiyen bu haraminin karşısına dikilmeyi, karnına basıp gaspını kusturmayı büyük sevap bilmişim. Heç düşünmeden kumandara: 'Alırım!' cevabını kesmişim. İnşallah tez günde ilâmı bozdururuk.» dedi.

Memo'yle Halo, abukatın sağlığına duacı oldular. Ben şükranle, duayle yetinmeyip kuşkumu da açığa vurdum:

«Elaziz Paşası'nın, Şıh Persin'i sadık bir kul bilip arkaladığını duymuşuk. Ola ki, kadılar Paşa'nın hatırını sayıp babalığımı koruyalar.»

Abukat gülümsedi:

«Olacak iş değildir bu, yenge!» dedi; «Kadı'la-

Institut Kurde de Paris

rın hatırla fetva vermeyecekleri bir yana, her yerde namı kötü söylenen birini, Paşa'mız da arkalamaz. Ben her akşam mahfelde Paşa'nın meclisinde bulunurum. Bir günden bir gün Paşa'nın Şıh Persin'i hayırle yad ettiğin duymamışım.»

Dudağımı büzüp:

«Öyledir de, Paşa niçin Şıh Persin'i obasında ziyaret edip göğsüne nişan takmıştır?» diyende abukat daha çok güldü:

«Paşa'nın babalığını arkalamasını bu nişandan mı bilirsiniz? Hele şu işe bak!... Paşa, o nişanı, müderris hanımın zoruyle takmıştır Şıh Persin'e. 'Bebeleri Elaziz mektebine gönderen şıhlara nişan takmalı ki, başkaları da heveslenip işimizi kolaylaştıralar.' dediğinden yapmıştır bu işi... Onu arkaladığından değil. Anlaşılır ki, Şıh Persin, Paşa'nın obasına gelip göğsüne nişan bağlamasını fırsat sayıp Dersim'de söylenti yaymış, kendini Paşa'nın adamı bildirmiştir. Kastının çevresindekileri yıldırıp gaspını sürdürmek olduğu gün gibi ortadadır. Paşa'nın bundan haberi yoktur. Duyanda o haramiye nişan taktığına nadim olacaktır. Lâkin kışla kumandarı onun başı ezilecek bir yılan olduğunu öğrenmiş, kuyruğunu parmağına dolamıştır. Bundan böyle zehrini kusmasına meydan vermeyecektir. Dâva açılanda haraminin ipliği pazara çıkacak, cümle âlem onun hud'akâr bir soyguncu olduğunu öğrenecektir.» dedi.

Abukatın sözleri yüreğime büyük ferahlık verdiyse de:

«İnşallah dediğin gibi olur. Babalığımdan gö-

Institut Kurde de Paris

züm öyle korkmuştur ki, duruşmada bir oyun çevirmesinden yılarım, kurban!» demekten kendimi alamadım.

Abukat omuzum' tabışladı:

«Kusura bakmam, Şıh Persin yılınmayacak harami değildir.» dedi, «Heç şüphe yok ilâmı bozdurmamağa, her çareye başvuracaktır. Bu sebebe gözümüzü dört açıp tedbirde kusur işlememeliyik. Namert, kadı huzurunda yalancı düşmemek için, ola ki seni 'düzmece Senem'dir' deyi suçlaya...»

«Böyle bir iftiraya cesaret bulamaz. Anam sağdır. Elbet ki çağırılanda, kızı olduğumu söyleyecektir.» dedim.

Abukat, dalgın bakıp başını salladı:

«İnsan kısmının sabaha sağ çıkacağı belli olmaz. Biz işimizi sıkı tutmalıyık. Düzmece olmadığına kadı'yı inandıracak muteber şahitler bulmalıyık.» dedi.

Halo atılıp:

«İstediğin şahit ola, beğ! Lüzum ederse bir oba halkını kadı huzuruna dikerik.» dedi.

«İyi, Dersim'e varanda makbul şahitlerin adlarını, edreselerini yazıp bana bildirirsiniz. Hele Şıh Kızının Diyarıbekir'de başından geçenleri bir dinleyek.» dedi abukat.

Bunun üzerine ben söyledim o yazdı. Arada bir sorarak karanlık gördüğü yerleri aydınlattı. Sözüm bitende daktilo derler yazı makinasının başına geçip iki kâğıt doldurdu. Sonra yanıma gelip birine parmağım' bastırdı:

«Bu, dâva arzuhalıdır, yenge.» dedi. Ötekini

Institut kurde de Paris

Memo'ya verip:

«Bunu, bir zahmet, kâtip efendi ile Noter'e götüreceksiniz.» dedi . «Dâva için vekâletname örneğidir. O bitende burada sizce yapılacak başkaca bir iş kalmaz, yürek ferahlığıyle dönersiniz yerinize. Lüzum olanda haber salıp sizi çağırtırım. Burada, size haber ulaştıracak mutemet bir kimseniz var mı?»

Birbirimize bakıştık. Memo:

«Senem'i Şıh Abuzer'in obasından kaçıran berber Ökkeş kardaşımız vardır. Lâkin yerimizi, yurdumuzu bilmez, bize haber iletemez.» dedi.

Abukat:

«Haber iletemezse de muteber bir şahit olur. Ondan o yolda faydalanırık.» diyerek, adını edresesini yazdı.

Bu sıra Halo:

«En sağlam haberci Cenderme Ali'dir. Nazimiye Karakoluna tel çekende, iki eli kanda olsa, haberi bize iletir Ali kardaşım.» diyende abukat:

«Bu da oldu.» diyerek defterine yazdı, sonra ayağa kalktı:

«Şimdilik, ağzınızı sıkı tutmanızdan başka bir dileğim kalmamıştır.» dedi.

Sırasıdır, diye Memo koynuna davranıp para vermek istediyse de Abukat:

«Yok kurban, dâvayı kazanmadan para almayı âdet edinmemişim.» diyerek reddetti. Ola ki, Kumandarın hatırını sayıp, böyle davrandı.

Bunun üzerine abukat, kapıya gitti, açtı, biz! kâtibin ardına kattı:

Institut Kurde de Paris

Vekâlet verip dönesiye güneş dağa yaslanmıştı.

«Çare yok, bu gece de Ökkeş Dayıya konuk kalacıık, Dersim'e dönemezik!» dedim.

İkisi birden:

«He, doğrusun, dönemezik!» dediler.

«Eve varmadan Zino Ananın bebelerine çerez alsak iyi olmaz mı? Bebe kısmı eve gelenlerin eline bakar.» dedim. Memo:

«Salt bebeler mi? Şikeftana dönende acep Huso Ağa elimize bakmaz mı? dedi de aydım.

Çarşıdan bebelere çerez, Zino Anaya kaftanlık, Ökkeş Dayıya yağlık, Huso Emmi'ye lokum, ağızlık, tesbih, bebemize yün hırka, başlık alıp dönesiye hava karardığından, Ökkeş Dayı:

«Acep hana mı gittiler?» diye çırağını koşturmuş. Orda olmadığımızı öğrenende:

«Öyleyse eve gitmişlerdir.» diyerek dükkânının kepengini indirmiş, evin yolunu tutmuş. Lâkin dükkânın önüne çırağını oturtmayı da unutmamış:

«Gelende konuklara evde olduğumu duyurursun!» demiş.

Eve varanda kapıda bulduk Ökkeş Dayıyı. Merakından içerde duramadığı anlaşılırdı.

«Neye bunca gecikmişsiniz, kurban? Ortalık kararıp da gelmediğinizi görende bas-bayağı meraklanmışım.» dedi.

Memo, Ökkeş Dayının haline güldü:

«Zino Anayı beyhude kınamışsın hey kardaş, senin de tavşan yüreği taşıdığın belli olmuştur. Ne sebebe meraklanmışsın?» diye soranda:

«Ne sebebe olacak? Sakal kazıtmağa gelen e-

Institut Kurde de Paris

fendilerden, Şıh Persin adında hunhar bir ağadan dâvacı olduğunuzu duymuşum. Geç kalanda başınıza belâ açıldığı korkusuna kapılmışım. Zira ki o namert, Abuzer'den belâlı bir şıhmış.» dedi de şaşıp kaldık.

Memo:

«Sen ağzını sıkı tutmuşsun kaç para? Masanın gerisinde oturan efendinin ağzını da büzemezsin a?» diyerek boşboğazlığı abukatın kâtibinden bildi.

Odaya girip oturanda, Memo:

«Efendiler başkaca daha neler söylemişlerdir kardaş? diye sordu. Ökkeş Dayı, sakalını kaşıyarak düşündü:

«Söylemişlerdir ki, bu şıh hileyle üzerine geçirdiği toprakları bir müteahhide satıcı olmuştur. 'Toprak senin olanda hem öşrünü toplar, hem marabasını bir parça ekmeğe çalıştırırsın.' diyerek müteahhidin fikrine girmiş, o da alıcı olmuştur. Lâkin pazarlığı kesememişlerdir. Şıh, parayı peşin istemiş. Müteahhit de yıldan yıla ödeyeceğini söylermiş. İş böyle uzayıp giderken, Sit Senem gelip kadıdan malının dâvacısı olmuştur. Efendilerin sözüne bakarsan, buna şıh kadar müteahhidin de canı sıkılmıştır. Dâvayı kazanması için şıha yardımcı olacakmış.»

Bunun üzerine Memo, kaşlarını yıkıp Ökkeş Dayıdan özür diledi:

«Dâva açılasıya dilimizi sıkı tutmamız söylendiğinden, sana derdimizi ilk günden duyurmamışık. Böyle davranmakla büyük hata işlemişsek de, sen her işimizi bizden âlâ öğrenmişsin. Bir var ki, efendilerin boş boğazlığı senden yardım istemeğe yüz

Institut Kurde de Paris

komamıştır bizde.» diyerek üzüntüsünü bildirdi.

Ökkeş Dayı, Memo'nun sırtına vurup:

«Hele kardaş, canını neye üzersin? Kusur aramak bana mı düşmüş? Siz soyumun onca kötülüğünü bağışlayıp, hanemize konuk gelesiniz de, ben sizden canımı esirgeyim, olur mu? Dileğin neyse söyle ki, canım başım ile yerine getireyim.» dedi.

Memo, sarılıp Ökkeş Dayının omuzunu öptü:

«Kardaşımdan ileri severim seni, he vallaha!.. Mertliğinin eşi yoktur.» dedikten sonra: «Abukat Nusrat Begi tanır mısın?» diye sordu.

«Beli!..» dedi Ökkeş Dayı, «Şeherde onu tanımayan var mı? En içinden çıkılmaz dâvayı üzerine alır, hatırlı yürekli bir abukattır. Kan dâvacılarının dâvasını kadı huzuruna ondan başkası çıkaramaz, derler. Bu sebebe duşmanı çok olduğundan, tüfekçisiz gezmez. Bir kahpeliğe uğramak korkusuyle berbere gitmez. Saçını sakalını uzatır. Demin efendilerden duymuşum ki, davanızı o üzerine almıştır, öyle midir?

Memo dayanamayıp:

«Efendiler, Nusrat Begin, dâvamıza sağlam tanıklar bulmamızı öğütlediğini de söylemişler midir? diye sordu.

«Yok,» dedi Ökkeş Dayı, «öğüdünü söylememişlerdir, lâkin hunhar şıhı kadı huzurunda âleme rüsva edeceğini söylemişlerdir.»

Memo, başını salladı:

«Sıkı durmazsak Şıh Persin bizi rüsva eder, diye korkarım. Dâvamız müşkül bir dâvadır kardaş. Şıh Persin, Senem'i öldü bildirip toprağının özerine

Institut Kurde de Paris

oturmuştur. Lâkin Senem sağ selâmet Dersim'e döndüğünden, kaygulanıp obayı elden çıkarmağı kurmuştur. Anlaşılır ki, bizim dâva açmamız işlerini bozacağından müteahhitle birleşip, bizimle uğraşacaktır. İlâmı bozdurmamağa her çareye baş vuracaktır. Ola ki, 'Bizim kızımız ölmüştür.' deyip Senem'i tanımamazlıktan gelecektir, düzmece olduğunu söyleyip dama tıktırmak isteyecektir.»

Ökkeş Dayı, Memo'nun meramını anlayıp:

«Kasavet çekme! Şahitsiz, ispatsız kimseyi dama tıkmazlar. Biz varıp kadı huzurunda, Sit Senem'in Alatlı Şıhına avratlık ettiğine, zulmünden yılıp birlikte kaçtığımıza şehadet edende, şıh kızına düzmece demeğe kimsenin dili varmaz.» diye şahitliğe talip çıktı.

Sağlığına duacı olduk.

Lâkin o zamanacak konuşulanları bebesi kucağında, parmağı ağzında sesiz sedasız dinleyen Zino Ana birden erinin karşısına dikildi:

«Şıh Abuzer'in izimizi sürdüğünü unutmuş musun ki, şahitliğe talip çıkıp çoluğun çocuğunu, aynalı dükkânını ateşe atarsın?» dedi.

Ökkeş Dayı gözlerini açıp bağırdı:

«Mal sevdasına kapılıp, ölüm korkusundan yılarak başım yerde mi dolaşayım hey koca avrat? Elbet ki, önüme çıkan fırsattan faydalanıp, Fato'nun alnıma çaldığı karayı silmeğe can atarım. Şahitlik etmek ne ki, Sit Senem: 'Kapımda kul olacaksın!' dese olurum.» dedi.

Zino Ana, erini kararından dönderemeyeceğini anlayarak bu kez Memo'nun ellerine sarıldı:

Institut kurde de Paris

«Ocağına sığınmışım, kurban! N'ola, beyinsiz erimin sözüne uyup bizi şahit yazdırma! Aynalı dükkânda çalışıp beglerin, efendilerin sakalını kazımakla kendini adam olmuş sanır. Oysa kadılar, biz gibi fukaranın şahitliğini makbul sayıp fetva bozmazlar. Başımız nâra yandığı ile kalırık. Senem gelinin hunhar babalığı fetva bozdurmaya şahitliğimizi bağışlamaz. Canımıza kast ettirmese, olanca paramızı camıyle aynasıyle değiştiğimiz dükkânı başımıza yıkar, yıkar da bizi namerde muhtaç eder.» dedi.

Memo'nun bir cevap bulup veremediğini görende ben söze katıldım:

«Ben de ana olduğumdan, ana yüreğinin kaygusuna, kuşkusuna hak veririm. Babalığımın hunharlığına sınır olmadığını bilirim. Lâkin ondan yılgınlık getirip kadı huzuruna çıkmazsak, senin benim gibi nice ana, eriyle yavrusuyle, zulmü altında kalıp ezilirler. Buna katlanamadığımdan her kaygudan sıyrılıp karşısına dikilmişim. Zorlu abukat tutup kadı kapısında obamın dâvacısı olmuşum. Erimin hatırlı, yiğit Kumandarı da ardımızdadır. Korku, yılgınlık neye? Gel, sen de kuşkuyu kayguyu bir yana atıp bize katıl ki, çorbada tuzun buluna... Aynalı dükkânınıza bir hal olacağından korkarsınız, parasını sayıp onu satın alırım sizden. Dilerseniz obamızdan kom seçer, yataklık alır, aramıza katılırsınız da, tüm kuşkulardan arınırsınız.» diye dil döktüm. Sözlerimden Zino Ananın yüreğine ferahlık gelmiş olacak ki:

«Madem üzerimize bunca kanat gerersiniz, ne diyeyim, Fatma Anamız, Ali Babamız halimize acıya da işimizi ras getire.» deyip boynunu büktü.

Institut Kurde de Paris

Dersim'e dönüp, Hızır'ın kumandarı karşımıza çıkardığını, abukat tutup toprağımızı kurtarmağa dâva açtığımızı duyanda, obada sevinmedik bir kul kalmadı. Marabaların Memo'ya saygısı, sevgisi arttı. «Ağam, ağam!..» diye hizmetine dolanırlar, methini, senasını söyleşirlerdi.

Avratlar, saygıle, senayla yetinmeyerek keko' lara mum götürüp adak alırlar, ecdat ruhunu Memo'nun abukatın imdatına çağırırlardı. Parası olanlarsa seyitlere afsun okudup Şıh persin'in basiretini bahtını bağlatırlardı.

Huso, ne sevinir, ne de yerinirdi. Paşa'nın Şıh Persin'i arkalamayacağına inanmasa da açığa vurmazdı. Salt Şıh babomun bana olan muhabbeti yüzünden işlediği hataya üzülür :

«Meğer ki, bizi perişanlığa süren, rahmetli babonun iyi niyeti imiş de, bilmezmişiz. Ağalarına, dedelerine danışsa bu işler açılmazdı başımıza.» demekten kendini alamazdı.

Huso, dâvayı kazanmada tanığı, delili afsundan üstün tuttuğundan tanıkları seçmede titizlenir, kadı huzuruna çıkacak kişilerin göz doldurmasını isterdi. Bu sebebe abukata verilecek kâğıdın en başına dayım Seyit Raşo'nun, Demen Şıhı Cebrail'in adlarını yazdırdı. Onların altına beni ve de oğlumu doğurtan ebe anamın, elinde büyüdüğüm Halo'nun, bir de kendisinin adlarını sıralattı.

Şahitlerimizin adları, edreseleri yazılı kâğıdı a-

Institut kurde de Paris

bukata iletmeğe giden Halo'nun Elaziz dönüşü getirdiği haberler abukata olan güvenimizi arttırdı:

«Dersim Valisi olan Paşamız selâm edip gözlerinden öper. Nusrat Beg sevdiğim, saydığım bir abukattır. Lâkin Dersim'in işlerine karışmaması iyi olur. Şıhlarından, ağalarından kendisine bir ziyan gelirse yanarım, diye uyarır. Gayri sen bilirsin!» dedirtip, dâvadan çekilmesini istemiş.

Ne var ki, abukatımız zerrece yılgınlık göstermemiş:

«Acaip...» demiş, «Akşam sabah askeriye mahfelinde bir arada buluşup söyleştiğim Paşa hazretleri, ne sebebe bunu kendi söylememiştir de, begini aracı seçmiştir, heç aklıma sığdıramamışım. Şu kadar var ki, gayri dâvadan çekilmeme imkân kalmamıştır. Zira ki, dâvayı kışla kumandarının hatırına almışım, sözümden dönemezim.»

Müteahhit o kapının kapandığını görüp kasasının ağzını açmış:

«Dâvadan çekilende, onlardan alacağın paranın beş katı fazlasını veririk.» diye haber salmış. Buna da abukatın cevabı şu olmuş:

«Bu dâvayı para için değil, sevap için almışım.»

Bunları söyleyende Halo, gözlerinin içi gülerek:

«Hey aslan!.. Abukatımız gibisi yoktur. Mertliği, yiğitliği şeherde her kulun ağzındadır he vallaha... Çarşısında pazarında, hanında, gayfesinde müteahhide verdiği cevap söylenir.» dedi.

Halo, berber Ökkeş Dayıdan da duymuş ki, müteahhit, Şıh Persin'in dâvasına girsinler diye Ankara'dan iki namıdar abukat getirtmiş.

Institut Kurde de Paris

«Şaştığım bu ki,» dedi Halo, «biz Şıh Persin'den dâvacı oluruk, karşımıza müteahhit çıkar. Neye başkasının malını satıp kendini dolandırmak isteyen uğrının yakasına sarılmaz da, bize duşmanlık gösterir? Duşmanlığı aleviliğimize desek, Şıh Persin de hanefî değil ki...»

Azbet ağası Huso:

«Bunda şaşılacak bir yan görmezim.» dedi. «Şıh Persin'in para hatırına Dersim'in töresine, nizamına saygı göstermeyen bir yezidî olduğunu bilir. Obanın onun elinde kalmasını, bizim elimize geçmesinden yeğ bulur. Obaya biz sahip olanda uşağımızı hizmetine vermeyeceğinizi sezip, kazancına sekte düşüreceğinden korkar.»

Huso, dudağını büzüp bir an duraladı, sonra:

«Benim bir türlü akıl erdiremediğim, Kumandarın bizi bunca arkalamasıdır.» diye ekledi.

Memo, bu söze alınıp:

«Neye arkalamaya kurban?» dedi, «Hatırımızı saydığı bir yana, dâvamız haklı bir dâva değil midir? Kumandarımın hakperest bir serdar olduğunu, zulmü işleyen babosu olsa karşısına dikilmekten çekinmeyeceğini söylememiş miyim?»

Huso, sakalını sıvazlayıp:

«Söylemişsin kurban,» dedi, «Osmanlı içinde hakperest kişi tükenmemiş demek daha...»

Müteahhidin Ankara'dan iki namlı abukat getirtmesi kaygulandırdı beni:

«Acep gelenler abukatımızı bastırır da, tedbirimizi bozdurur mu?» diye kuşkumu açığa vuranda Memo, sırtımı okşadı:

Institut Kurde de Paris

«Kendilerini haksız görüp, dâvayı kaybedeceklerinden yılmasalar, ta Ankara'lardan abukat getirtmeğe kalkışmazlardı kurban. Benim abukatımıza güvenim tamdır. Kumandarımın bizi güvenilmeyecek adama göndermeyeceğini bilirim. Göreceksin! Nusrat Beg kadıdan fetva alıp ilâmı kökünden bozduracaktır.» dedi.

31

Abukatlarının öğüdüne uyup Şıh Persin, gününde kadı huzuruna çıkmadığından, mahkeme bir kaç kez geri bırakılmış. Lâkin kadı, gününde gelmese de dâvaya bakılacağını bildirdiğinden, abukatım haber salıp bizi duruşmaya çağırdı.

Huso Emmim, ebe anam, Halo, erim, bir de ben, adamlıklarımızı geyindik, kervan düzüp şehere indik. Abukatımız, gece yolculuğu edeceğimizi bildiğinden, saldırıya uğrarık korkusuyle, bizi korumağa bir bölük cenderme yollamıştı. Bu sebebe yolculuğumuz pek rahat geçti.

Elaziz'e varanda cendermeler bizi doğrudan abukatın yazıhanesine götürdüler. Abukat, Huso'yu, ebe anamı, Halo'yu odasına alıp görüştü, kadı huzurunda söyleyeceklerini belletti.

Onlar çıktı, erimle biz girdik. Nusrat Beg kapıyı örttü:

«Murafaaya hazır mısın, yenge?» dedi, «Yoğsa babalığından yılıp yüreğin çarpar mı?»

Institut Kurde de Paris

Çarpardı ki, nasıl çarpardı. Lâkin renk vermeyip:

«Neye çarpa kurban?» dedim, «Yanımda erim, ardımda sen gibi işinin ehli abukatım olanda, sırtımın yere geleceği aklımın ucundan geçmez. Dâvada acep bana da iş düşecek midir?»

Abukat:

«Düşecektir.» dedi, «Muhkem delil sayılacağından ananı ortadan kaldıracaklarından korkardım. Lâkin murafaaya onu da sokacaklarını öğrenip pek sevinmişim. Zoru gösterip ananın dilini bağlasalar da, yüreğine kilit vuramazlar. Heç bir ana yüreği, yavrusunun gözyaşına, feryadına dayanamaz. Sana düşecek iş budur.» dedi.

Uzun zamandır yüzünü görmediğim, hasretiyle yanıp tutuştuğum anacağıma göreceğime sevinip kanatlanmak isterdim. Lâkin beni inkârdan geleceği korkusuyle kolum kanadım kırılırdı.

Abukat, duvarda asılı cübbesini alıp çentesine yerleştirdi:

«Hadin gidek... Duruşma zamanı yaklaşır.» dedi.

Institut Kurde de Paris

32

Mahkeme kapısına vardık ki, ahali doldurmuş her yanı. Şıh Persin'le murafaamız dillerde gezdiğinden, dâvaya merak sardırmayan kalmamıştı şehirde. İşini gücünü bırakan, erkenden gelip sıralara oturmuştu. Abukat önde, biz ardında, güç hal ile cendermelerin açtığı yoldan içeri girdik.

Herkes birbirine beni gösterirdi. Kimi gençliğime, körpeliğime acıyıp, malımı gaspeden babalığıma beddua okurdu. Kimi güzelliğimi iblisliğime verip, beni suçlardı.

Abukat, şahitlerimizi, Ökkeş Dayının da hazır bulunduğu bir odaya soktu. Yanlarına bıraktığı kâtibine:

«Mübaşir adlarını bağıranda, teker teker duruşmaya getirirsin!» diye tembih geçti. Çentesinden kara cübbesini çıkarıp geyindi. Memo'yle bizi yanına alıp duruşmanın yapılacağı salonu götürdü, yandaki sıralardan birine oturttu.

Orta yerdeki sıraları dolduran, ayakta itişip kakışan ahali, gözünü bizden ayırmazdı. Birbirlerinin kulağına eğilip bir şeyler söyleşirlerdi.

Çok geçmeden kadı, maiyetiyle gelip divanına kuruldu. Dinlemeğe gelenler gibi biz de saygıyle ayağa kalkıp oturduk. Konuşmalar kesildi. Az sonra kapının önünde mübaşirin adlarımızı bağırdığı duyuldu. Önce benimle abukatımı, sonra babalığımla abukatlarını duruşmaya çağırdılar.

Abukatım:

«Benimle gel, yenge!» diyerek beni erimden ayırıp, kadı'nın sağ yanındaki sıraya götürdü. El kavuşturup dikildik. O sıra gördüm ki, karşıdan babalığımla abukatları gelirdi, üzerime çevrilen gözlerinden ateş saçılırdı.

Umursamaz görünüp başımı döndereńde, kapıdan kumandarın girdiğini gördüm. Yanında kırmızı çuhalarla süslü, eskeriye kaftanı giymiş biri daha vardı. Mübaşirler, koşuşup yol açarlardı kendilerine.

Institut Kurde de Paris

Abukatım:

«Hey babo Kumandar! Haraminin ettiklerini kulağiyle duysun deyi Paşa'yı getirmiştir. Buna pek sevinmişim.» diyende, Kumandarın yanındakinin, bir vakit obamızı ziyarete gelen Elaziz Paşası olduğunu bildim.

Paşa ile Kumandar, gösterilen koltuklara yerleşende, kadı duruşmayı açtı. Künyemizi sorup yazdırdıktan sonra Şıh Persin'e beni göstererek dedi ki:

«Bu hatun, Şıh Abdo kızı Senem olduğunu iddia eder, babalığının - yani ki senin - tapulu malını gasp edip başkasına satmak istediğinden dâvacı olur, mülkünün geri alınıp kendine iadesini ister. Buna ne dersin?»

Kadı'nın bu sözleri üzerine Şıh Persin, dikkatle yüzüme baktıktan sonra:

«Bu avradı ilk kez görürüm.» dedi, «Kim olduğunu bilmezim. Lâkin kızımız Senem olmadığına ant içerim. Biçare kızımız, iki yıl önce Dicle ırmağında boğulup Tanrının rahmetine kavuştuğundan, bu dâvacı avradın kim olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.»

Kadı kaşlarını çatıp:

«Yani ki, bu hatunun, malına göz dikmiş, düzmece biri mi olduğunu söylemek istersin? diye soranda, babalığımın abukatlarından biri söze karışıp:

«Bizim söylemek istediğimiz şu ki, kızımız iki yıl önce ölmüştür, ölümü nuhus kütüğünde kayda geçmiştir. Başkaca varisi olmadığından mahkeme ilâmı ile mülkü anasına kalmıştır. Kimsenin bir karış toprağını gasp etmemişik. Kimseye verilecek bir ka-

Institut Kurde de Paris

rış toprağımız yoktur. İşte ispatımız!» diyerek kadı'nın önüne kâğıtları sürdü.

Kadı, gözlüğünü takıp bıyığını yiyerek kâğıtlara göz gezdirdi. Sonra gözlüğünü alnına kaldırıp bana dedi ki:

«Söylediklerini kulağınla duymuşsun. 'Sıh Abdo'nun kızı Senem ölmüştür.' derler, mühürü tamam kâğıt ilâm gösterirler. Sen ise hayatta olduğunu söyleyip mülkünün dâvacısı olursun! Suçladıkları gibi düzmece olmadığına bizi nasıl inandırırsın? Muhkem delil gösterebilir misin?»

Avukatım söze karışıp, verdikleri mühürlü kâğıdı kadı'dan istedi. Göz gezdirende kadı'ya dönüp:

«Nuhus müdürlüğünden alınan bu kâğıtta 'kütüğüne ölüm kaydının işlendiği' yazılıdır; başkaca bir kayıt yoktur. Oysa biz nuhus memurluğundan ölümüne muhkem delil istemişiz, ölüm ilmühaberi sormuşuz. Bize verilen cevapta: 'Zarfında hekim raporu yoktur. İki görgü şahidinin ikrarile ölümüne zabıt tutulmuştur.' diye yazılıdır. Böyle olanda verdikleri kâğıt muhkem delil sayılmaz.» diyerek, kadı'nın önüne nuhustan kendinin aldığı kâğıdı sürdü.

Kadı, kâğıda göz gezdirende abukatım yeniden sözü alıp:

«Kütüğüne iki şahit ile düşülen ölüm kaydını, iznin olursa, biz yarım düzüne tanık dinletip, bozdururuk.» diyerek şahitlerimizin adları yazılı kâğıdı kadı'ya sundu.

Şıh Persin'in abukatları:

«Hükümatın turası ortadayken, şahit dinlenme-

Institut Kurde de Paris

sine mahal yoktur». diye karşı gelmek istedilerse de, kadı onlara uymadı:

«Turayı basan da beşer, ola ki hataya düşer... Şahitler dinlenecektir.» diyerek Nusrat Begin isteğini kabul etti.

Abukatım eğilip kadı'ya şükranını bildirdikten sonra:

«Şahitlerimizi dinletmeden önce bazı hususların bilinmesine lüzum vardır.» diyerek babomun şıhlık postunu bana vasiyet ettiğini, oba halkının da biate söz kestiklerini, evlenme çağına gelip biriyle evlenende, oba idaresinin elime geçeceğini dile getirdi.

«Şıh Kızı evlenme çağına girende obaya, çancı ustası Memo, derler eli hünerli bir yiğit gelmiş. İki genç birbirlerini görmüş, beğenmişler. Başta azbet ağaları olduğu halde, tüm oba halkı, Şıh Kızı Senem'in çancı ustasına satılmasını uygun bulmuşlar. Ne var ki, Şıh Persin, obanın idaresi elinden gideceği korkusuyle çancı ustasını obadan koğmuş, Senem'i de Diyarıbekir gibi uzak yerde oturan, Şıh Abuzer'e satmış.»

Sözün burasında Şıh Persin, yerinde duramayıp:

«Şıh Abuzer'e sözü ben kesmemişim, zamanında has babosu kesmiştir. Sözlü bir kızı başkasına satmak, olacak iş midir?» diye bağıranda, kadı, söze karışmaya, diye babalığımı azarladı. Abukatım sözlerine devamla:

«Örfü geleneği alıştığına uymayan yeni obada, Şıh Kızının safa yerine cefa gördüğü bir yana, Şıh Abuzer'in oğlu ırzına göz dikmiş olduğundan, ca-

Institut Kurde de Paris

nından bezmişti. İşte o sıra kaderin cilvesi, cancı ustası Memo'yu Şıh Abuzer'in sünnet düğününe kumandariyle birlikte konuk getirmiş, iki gönlü yaralıyı birbiriyle buluşturmuş. Senem, ölümü göze alıp kaçacağına ant vermiş. Andını da tutmuş. Şimdi dinleteceğim tanık, Senem'i obadan kaçırmağa kılağuzluk etmiştir.» dedi, Ökkeş Dayının adını verdi.

Kadı'nın buyruğuyle mübaşirin kapıdan:

«Berber Ökkeş!» diye ünlediği duyuldu.

Az sonra, benzi atmış bir halde, Ökkeş Dayı içeri girdi. Kadı, doğru söyleyeceğine ant verdirdikten sonra Ökkeş Dayıdan sordu:

«Adın nedir, ne iş yaparsın?»

Ökkeş Dayı, rahat bir soluk verip ağzı kulağına vararak:

«Adım Ökkeş'tir, beğim!» dedi, «Her yanı aynalarla kaplı bir dükkânda berberlik yaparım. Şeherimizin hatırlı begleri, efendileri saçını hep bana kestirirler. Şıh Abuzer kadrimi bil...»

Lâkin kadı, Ökkeş'in sözünü kesti:

«Bu hatunu tanır mısın?» diyerek beni gösterdi.

Ökkeş Dayı, yüzüme bir an baktıktan sonra, başını salladı:

«Beli...» dedi, «Şıh Kızı Sit Senem'dir.»

Kadı:

«Ne bilirsin o olduğunu?» diye soranda, Ökkeş Dayı gözlerini açtı:

«Nasıl bilmezim kurban, esterini marabasını kırktığım Şıh Abuzer, beşyüz altun sayıp Dersim'den almıştır onu.» dedi. Dâvamızı dinleyenler, Ökkeş Dayının sözlerine güldüklerinden kadı, elini divana

Institut Kurde de Paris

vurup onları susturdu. Ökkeş Dayı sözlerine gülünmesinden şımarıp daha da canlandı:

«Şıh Abuzer'e berberliğimi beğendirip bağışını alamamışsam da, Şıh Kızının pek çok ihsanını görmüşüm. Ben de ona hizmette kusur işlememişim. Ayağının çıkığını sardığım gibi, gözyaşına dayanamayıp, kaçıp kurtulmasına da yardım etmişim. Esterimin terkisinde taşımışım he vallaha onu. Kılına zarar getirmeden Mardin kapısına ulaştırmışım. Orada birbirimize uğur dileyip ayrılmışız. O, birlikte eskerlik yaptığımız çancı ustası Memo'yle buluşmağa gitmiştir, ben buraya gelip aynalı berber dükkânı açmışım. Geçende dâva için gelende onları yeniden bulmuşum. İki gün evime konuk edip söyleşmişim. Sit Senem'in başına gelenleri öğrenip helâk olmuşum.»

Kadı, Ökkeş Dayının konuşmasını yeter görüp çekilmesini söyledi. Bunun üzerine abukatım yeniden sözü aldı; Diyarıbekir'de Seyit Vehhap'ın eline nasıl düştüğümden başlayarak, haraminin düzenle Diclede boğulduğuma herkesi nasıl inandırıp beni çiftliğine aşırdığını, Sofi'nin yardımiyle oradan kaçıp Dersim'e nasıl ulaştığımı bir bir dile getirdi... Öyle dokanaklı anlatırdı ki, dinleyenleri soluksuz bırakırdı.

Nusrat Beg, sözlerini bağlayanda, babalığımın abukatları alaya alıp:

«Elhak hekiye anlatmakta hüner sahibi imişsin!» dediler, söylediklerinin uydurma olduğuna kinaye düşürdüler. Lâkin abukatım:

«Sonunda anlattıklarımızın düzmece olmadığı ortaya çıkacak, mahçup kalacaksınız.» diyende çenelerini tuttular.

Institut Kurde de Paris

Bundan sonra öteki tanıklarımızın dinlenmesine geçildi.

İlkin Huso Emmi ile seyidim Halo içeri alındılar.

Kadı, ikisine de ant verdirip kitaba el bastırdıktan sonra, beni gösterek sordu:

«Bu hatunu tanır mısınız?»

İkisi de:

«Beli, kurban! Tanırık, Şıh Anamız Senem'dir.» dediler.

Azbet Ağası Huso:

«Onu nasıl tanımazık ki, elimizde doğmuş, rahlemizde büyümüştür. Vaktı gelende Şıh Abdo'nun vasiyetine uyup biat vermişik, şıhlık postuna oturtmuşuk, uğruna can adamışık.» dedi.

O bırakanda sözü Halo aldı:

«Şıh Anamızın onbeş yıllık seyisiyim. Birlikte canavar koğmuş, elik kovalamışık. Günün her saati önünde ardında dolanmışım. Karanlık gecede sorsanız, onu seçerim. Bir bölük avretle birlikte bağırtsanız, sesin' alırım.» dedi.

Bunun üzerine kadı, ardına yaslanıp:

«Siz böyle söylersiniz, lâkin babalığı da: 'bizim kızımız Dicle suyunda boğulmuştur. Bu hatun, kızımız değildir.' demiştir. Hanginizin sözü haktır, nasıl bileyim?» diyende Azbet ağası Huso sakalını tutup:

«İki ayağım çukurda olduğumu bileyim, ak sakalım göbeğimde azbet ağası olayım da, utanmadan ne sebebe kizip söyleyim kurban? Oba gasp etmemişim, mal uğrulamamışım. Ömrümü şıhımın hizmetine, aşiretimin dirliğine harcamışım. Bir an bile hak yolundan ayrılmamışım. Bu yavru, Şıh Anamız Se-

Institut kurde de Paris

nem olmasa, acep darağacına çekileceğimi bilsem, Senem'dir! der miyim? Lâkin Şıh Persin'in onu tanımazlıktan gelmesine heç şaşmazım. Onun inkârı, Senem'in dul anasını nikâhlayıp obamıza ayak bastığı günden başlamıştır. Postunda, obasında gözü olduğundan, Şıh Abdo'nun vasiyetini, ağaların kulların biat andını tanımamış, şıhlık postuna oturmaya diye, Senem'i dedesi yerinde bir şıha parayle satıp obasından, uşağından ayırmış, bedevîler arasında perişan etmiştir.»

Bu sıra Şıh Persin kendini tutamayıp:

«Sakalından utanmaz, bühtan söylersin! Pekâlâ bilirsin ki, biz Şıh Abdo'nun verilmiş namus sözünü yerine getirmişik.» diye bağırdı.

Kadı, destursuz söze karıştığından Şıh Persin'i azarlayıp susturanda, Huso Emmi kaşlarını yıktı, ağır ağır konuştu:

«Birinin namus sözüne sahip çıkıp mertlik gösteren, bildiklerini inkârdan gelip namertliğe talip olmamalı. Şıh Persin, Senem'in Dicle suyunda boğulduğu rivayetinin kizip olduğunu çok iyi bilir. Huzurunda el bağlayıp dâvacı olan gelinin de, obasını, uşağını gasp ettiği üvey kızı Senem olduğunda zerrece kuşkusu yoktur. Böyle olmasa, Şıh Anamız ölümü göze alarak kaçıp Demen şikeftanına sığınanda, Şıh Persin adamını gönderip, Şıh Abuzer'e geri yollamağa, kızının teslimini istemezdi.»

Şıh Persin gene duramayıp:

«Haşa, tüm bühtandır, tüm kiziptir. Heç kimseyi göndermemişim.» diye bağıranda, kadı'dan azar işitti.

Institut Kurde de Paris

Kadı, önündeki kâğıda bir şeyler yazdıktan sonra Huso'ya dönüp:

«Şıhın, kızını istettiğin bir gören, duyan olmuş mudur?» diye soranda abukatım araya girdi:

«Şıh Persin'in ulağı gelende, dâvacının dayısı Seyit Raşo ile Demen Şıhı Cebrail orada imişler. Tanıklar arasında adları yazılıdır. Sırası gelende konuşacaklardır.» dedi.

Bunun üzerine kadı, dâvacı olduğumuz tarafa azbet ağası Huso'nun sözlerine bir diyeceği olup olmadığını sordu. Şıh Persin'in abukatlarından biri söz aldı:

«Azbet ağası Huso, obadan koğulmuş bir kuldur. Elbet ki, Şıh Persin'e husumeti vardır. Huzurunuzda bile duşmanlığını gizleyemeden konuşmuştur. Bu sebebe şahitliğini makbul saymazık.» dedi.

Kadı, bu sözleri kayda geçirtti. Sonra mübaşire, tanık Şıh Cebrail'i çağırmasını söyledi. Huso ile Halo huzurdan çekildiler.

Çok geçmeden Şıh Cebrail, sırtında Şam kumaşından şıhlık kaftanı ile içeri girdi. Üzerinden kokular saçılırdı. Meğer ki, bizden önce gelmiş de, bilmezmişiz.

Kadı, adını sorup doğru söyleyeceğine ant içirdikten sonra:

«Bu hatunu tanır mısın?» diye beni gösterdi.

Şıh Cebaril:

«Beli...» dedi, «Senem gelini kim tanımaz ki... Oba sahibi bir Şıh Kızı iken toprağı, kulu elinden alınmış, bedevî haramîye kul edilmiş bahtsız bir gelindir. Kaçıp canını, ırzını kurtaranda, babalığının eline düşer korkusuyle, kanadım altına sığınmıştır.

Institut Kurde de Paris

Babalığı, üvey kızının obamda barındığını duyanda, Dersim töresini bilmezlikten gelip ulak göndermiş, Şıh Kızını geri istetmiştir. Lâkin töremiz, sığınanı geri göndermeğe izin vermediğinden Senem'i obamda alıkoymuşum.»

Kadı, buna ne diyeceklerini soranda, babalığımın abukatı:

«Demen Şıhının sözlerinde hakikat yoktur, kasıt vardır. Zira ki şıhımla araları uzun zamandan beri açıktır.» deyüp Şıh Cebrail'in tanıklığını da makbul saymadı.

Şıh Cebrail'den sonra ebe anam içeri alındı, fütursuz gelip huzurda dikildi.

Kadı, doğru söyleyeceğine ant içirdikten sonra ebe anama da aynı soruyu sordu:

«Bu hatunu tanır mısın?»

Ebe anam, yüzüme bakıp:

«Beli, kurban!» dedi, «Tanımaz olur muyum? Ben gibi cümle âlem tanır onu. Tujik toprağından karılmış, Monzur suyunda yumulmuş, güzelliği dillerde destan gezen Şıh Kızı Senem'dir.»

Kadı:

«İyi söylersin ebe ana, lâkin babalığı: 'Bu hatunu ilk kez görürüm, Senem kızımız değildir.' demiştir, kızlarının iki yıl önce öldüğünü söylemiştir.» diyende, ebe anam başını iki yana salladı:

«O yezidî bizi bile yanıltıp Senem'in ölümüne gözyaşı döktürmüştür kurban, seni inandırsa heç şaşmazım. Tanrıya bin şükür ki, sözü kizip çıkmıştır. Onca yas tutup ağıt söyledikten sonra hayatta olduğunu görüp hayat bulmuşuz.» karşılığını verdi.

Institut Kurde de Paris

Kadı:

«Acep yanılmaz mısın ebe ana? Hani kul kula benzer de...» diyende, ebe anam:

«Yok anam, yok kurban, heç yanılır mıyım? Göbeğini ben bağlamışım, götüne ilk şaplağı vurup ona ilk soluğu ben aldırmışım. Dünya yanılsa da, ben yanılmazım.» dedi.

Bunun üzerine kadı:

«Madem öyledir, yanılmadığını gösterecek bir işaretini de bilirsin.» diyende ebe anam:

«Bilmez olur muyum? Elbet bilirim. Lâkin şimdiye heç bir kula söylememişimdir. Gene de söyleyip gül nakışına leke kondurmak istemezim kurban.» diyerek işareti söylemek istemedi.

Dinleyenleri tüm merak sarmıştı, ses soluk kesilmişti.

Kadı:

«Bilirsin ki, ebe ana,» dedi, «kadı'ya, hekim'e her sır söylenir. Bildiğin işaret ne ise gizleme ki, hakkı batıldan ayırak...»

Kadı'nın dayatması üzerine ebe anam:

«Öyleyse gelip kulağına söyleyeyim oğul.» diyerek kadı'nın yanına vardı, eğilip kulağına işaretimi söyledi.

Kadı gülümseyip:

«Bunca kusur kadı kızında da olur ebe ana, gizlenecek bir kusur değildir.» dedi, abukatlara döndü:

«Ebe ananın bildiğine göre, Şıh Kızı Senem'in sol ayağı altı parmaklı imiş. Bakalım öyle midir?» deyüp sol ayağımdan çorabımı çıkarmamı istedi.

Kadı, ayağımın altı parmağı olduğunu görüp

Institut Kurde de Paris

kayda geçirtti. Ne var ki Şıh Persin'in abukatları gene karşı çıkıp, ebe anamın gösterdiği işareti kendilerine delil saydılar:

«Ayağının altı parmaklı oluşu da, bu hatunun Senem olmadığını ap-açık ortaya koymuştur. Zira ki, Senem'in ayağında altı parmağı yoğdu. Olsa İskender Zülkarneyn'in boynuzu gibi söylenirdi Dersim'de. Şimdiye bin kez ezgisi yakılırdı.» dediler.

Bu inkâr üzerine abukatım, gözleri gülerek Kadı'dan söz istedi:

«Bir avradın mahremi eridir, karısının her türlü nişanını, işaretini bilir. İnkârı hesaba katıp Şıh Kızının eski erini şahitliğe çağırtmışım. Ola ki karşı taraf da Şıh Abuzer'in şehadetini makbul sayarlar.» dedi.

Şıh Abuzer'in kadı huzuruna çıkacağını duyanda, yüreğim tüm ağzıma geldi. Onun şahidimiz olacağını bilmezdim. Meğer ki, abukatım Kumandarın dostluğundan faydalanıp onu şahitlik için Elaziz'e getirtmiş.

Şıh Abuzer içeri girende, gözünden gizleneyim, diye ufalıp abukatımın ardına sığındım. Lâkin boşuna korkardım. Gelen o eski hunhar Şıh Abuzer değildi. Onun yerini beli bükülmüş, gözünün feri sönmüş bir ihtiyar almıştı.

Kadı, Şıh Abuzer'e de kitaba el bastırıp sordu:

Şıh Persin'in üvey kızı Senem'i tanımış mısın?»

Şıh Abuzer, sönük sesiyle kesik kesik karşılık verdi:

«Beli...» dedi, «Üç yıl önce... beşyüz altına... satın almış, avrat edinmişim onu... Lâkin bana ka-

Institut kurde de Paris

rılık etmeyip... obamdan kaçmıştır... Dicle ırmağında boğulduğunu duymuşum...»

Kadı gözlerini açarak sordu:

«Ölüsünü görmemiş misin?»

«Yok,» *dedi* Şıh Abuzer, «görmemişim. Çok aramışlarsa da, naşını bulamamışlardır.»

«Avradının ayağında altı parmağı olduğunu bilir misin?»

Şıh Abuzer, sırıtıp başını salladı:

«Bilirim.» dedi, «Kızıp beddua yağdıranda: «Yirmibir tırnağım yakanda olacaktır ruz-mahşerde...' diye bağırırdı. Bundan bilirim.

Şıh Persin'in abukatları karşılık vermek dilediserse de, kadı onları konuşturmadı. Şıh Abuzer'e beni gösterip sordu:

«Bu hatunu heç görmüşlüğün var mı?»

Şıh Abuzer, iyice seçebilsin, diye elini gözleri üstüne siper edip bana baktı:

«Gözüm ısırır, lâkin kim olduğunu seçemezim.» dedi.

Kadı, dudağını kemirip bir an duraladı; sonra:

«Bu hatun, kendisinin Şıh Abdo kızı Senem olduğunu söyler. Dicle suyunda boğulduğu söylentisinin yalan olduğunu savunur. Hele yakından bir kez daha bak! Beşyüz altına satın aldığın avrat bu mudur?» dedi.

Şıh Abuzer, yanıma sokulup yüzüme, gözüme dikkatle baktı, başını salladı:

«Oğlumun kahrına çok ağlamışım, gözümün feri sönmüştür, iyi seçmezim. Odur! da diyemem, o değildir! de diyemem.» dedi, soluk alıp ekledi: «Bir var

Institut Kurde de Paris

ki, boğulduğu rivayetinin kizip olduğu benim de kulağıma çalınmıştır. Bu sebebe Şıh Persin'e ulak göndermişim. Avradım Dersim'e gelende yakalayıp tarafıma yollayasınız!' diye haber salmışım. Lâkin ne ulak geri dönmüştür, ne Şıh Persin'den haber çıkmıştır.»

Şıh Persin'le abukatları fısıldaşırlardı. Şıh Abuzer sözünü bağlayanda abukatlardan biri sözü alıp:

«Ne böyle bir ulak görülmüş, ne de böyle bir söylenti duyulmuştur.» diye inkârdan geldi.

Şıh Abuzer, üzerlerine varmadı:

«Madem böyle söylerler, şuhal gönderdiğim ulak ya savuşmuştur, ya da uğrılara şikâr olmuştur.» dedi.

Kadı, Şıh Abuzer'e:

«Başka bir diyeceğin kalmış mıdır?» diye soranda, Şıh Abuzer başını sallayıp:

«Bu hatunun hak mı, yoğsa kizip mi söylediğini merak etmişim. Düğümü çözecek bir sualim vardır.» diyerek kesesinden kadife bir kutu çıkarıp kadı'ya uzattı:

«Bunun içindeki acep ne işe yarar? Bilirse, söylesin!» dedi.

Kutuyu bana ilettiler. Açıp incileri görende tanıdım: Şıh Abuzer, koynuna alacağı avradın burnuna o incilerden taktırırdı. Halayığım Fağfure, düğün günü hamamda, kanadını delip bunlardan birini burnuma geçirmişti.

Ne'deceğimi merakla izleyen Şıh Abuzer, incilerden birini alıp burnumun kanadına taktığımı görende:

Institut Kurde de Paris

«Heç şüphem kalmamıştır, bu, beşyüz altına satın aldığım Şıh Kızıdır.» dedi kadı'ya.

Şıh Persin'le abukatları işi ağız kalabalığına döküp kadı'yla cenkleştiklerinden, Şıh Abuzer'in okuduğu bedduayı duyamadım. Sonradan Memo'dan öğrendim ki, Şıh Abuzer: 'Gittiğin yere uğursuzluk götürürsün, ocak söndürür, yiğit boğazladırsın! Dilerim Tanrıdan senin de sevdiklerini boğazlasınlar!' diye beddua söylemiş. Yüreğime bir kurt düştü: Dertli babonun intizarı tutar m'ola?

Kadı, Şıh Persin'in abukatlarına fena kızmıştı. Elini divana vurup avaz avaz bağırırdı:

«Otuz yıllık kadı'yım. Nice davaya bakmışım, lâf cambazlığına doymuşum. Dâvada boş lâfın değeri yoktur. Delil lâfla değil, başka delil ile çürütülür. Şimdiye dinlediğimiz şahitler, dâvacının düzmece Senem olmadığını bildirmişlerdir. Siz nuhustan verilmiş bir mühürlü kâğıttan başka delil göstermemişsiniz. O da başka bir yazıyla çürütülmüştür. Dâvacının düzmece olduğunu bildirecek şahidiniz varsa, getirin, dinleyek! Yoğsa, dâva bitmiştir, deyip fetvamı veririm.»

Kadı'dan yüz bulsalar, babalığımın abukatları, herhal anamı çıkarmazlardı kadı karşısına. Anam yüreğini tutamaz da, yavrum! diye beni bağrına basarsa, dâvayı kaybedeceklerini bilirler, onu dâvaya sürmeye tereddüt ederlerdi. Lakin kadı, onları yokuşa sürende izin isteyip Şıh Persin'le pesten meşverette bulundular. Sonunda naçar kalıp:

«Dâvacıyı ölen kızımızın anasıyle yüzleştirmek isterik.» dediler.

Institut Kurde de Paris

Kadı, yumuşayıp:

«Ha şöyle!...» dedi, «Dâvanın düğümünü çözecek sağlam bir delil bulmuşsunuz. Şimdiye durduğunuz kabahat... Çağırın gelsin!»

Abukatlardan biri, Şıh Persin'in dışarı çıkmasına izin istedi:

«Dil bilmediğinden mubaşirin kendini çağırdığını anlamaz. Eri gidip huzurunuza getirse n'ola?» dedi.

Kadı, bunda fitnelik sezinlemeyip razı oldu. Oysa biz meramlarını sezip abukatımla bakıştık. Babalığımın anam üzerinde baskısını, tehdidini tazelemesini isterlerdi.

Anamla karşılaşma helecanı, elim ayağımı buz kestiği sıra, Memo'nun abukatıma el ettiğini gördüm. Buluşup fısıldaştılar. Abukat yanıma dönende gözünün içi yanardı:

«Çok akıllı bir erin vardır yenge,» dedi, «Has uyarmada bulunmuştur, Memo Ağa: 'Ola ki, kizip söyleyip biçare kaynanamı yanıltmışlardır, kızını tanıyanda kadı'nın Senem'i dama tıktıracağına onu inandırmışlardır. Böyle olanda biçare ana, çomağı da öptürseler, gene kızını tanımazlıktan gelecektir.' demiştir. Akla yakındır. Hatırından çıkmaya...»

O sıra, Şıh Persin, anamı kapıdan içeri soktuğundan, konuşmayı kestik. Başı sarılı Maho da onlarla birlik gelip, kapı ağzında durmuştu. Biçare anacığım, böyle bir kalabalık karşısına heç çıkmadığından yürümesini şaşırırdı, eli ayağına dolanırdı.

Kadı, Türkçeyi iyi bilmez deyi anamı, Kürtçe konuşan zabıt kâtibi ağzından sorguya çekti. Fakir a-

Institut Kurde de Paris

nam, sorulana sönük, titreyen bir sesle karşılık verirdi.

Kadı, ilkin adını sanını sorup doğru söyleyeceğine ant içtirende, abukatım araya girdi. Azbet Ağası Huso'nun öğüdüne uyarak, çantasından çıkardığı seyit çomağını kadı'ya verip dedi ki:

«Madem diline göre konuşturursunuz, n'olа bir de geleneğe uyup doğru söyleyeceğine bu çomağı öptürek!»

Lâkin Şıh Persin'in abukatları bağrışıp ayağa kalktılar:

«Bu, divanınıza hakarettir, bura alevî seyidin ocağımıdır ki, böylesi bir teklife cesaret bulurlar?» diyerek buna karşı çıktılar.

Kadı, başını sallayıp onların yanını tuttu:

«Dâvacı tarafın usule aykırı düşen isteği uygun görülmemiştir.» deyi hüküm kesti. Sonra anama eğilip, her tanığımıza sorduğu soruyu tekrarladı:

«Bu hatunu tanımış mısın?»

Dinleyenler soluğunu, öksürüğünü tutmuş, anamın ağzından çıkacak sözü duymağa tek kulak kesilmişti.

Anam, başını dönderip yüzümü görende, aylar yıllardır hasretimle yanan yüreğinin sevgisi ışık olup gözlerinden saçıldı. Koşup yavrusunu bağrına basmak isteğiyle tutuştuğu, lâkin kendini güçlükle zaptettiği, parmakları birbirine geçirip sıkmasından sezilirdi. En sonu nefsini yendiğinden, gözünün feri söndü. Yüzü kadı'dan yana çevrildi. Ağzından söz çıkmadıysa da, başıyle beni tanımadığını gösterir bir işaret yaptı.

Institut Kurde de Paris

Kadı, boğuk boğuk:

«Baş sallamak yetmez, ağzınla ikrar edeceksin!» diyende anam, bir el bastığı kurana, bir kapının iki yanında dikilen cendermelere baktı, sonra boynunu dikip:

«Tanımamışım!» dedi.

Babalığımın abukatları dâvayı kazanmış gibi sevinip, birbirlerinin ellerine sarıldılar.

Kadı, dişlerini sıkıp ardına yaslandı. Anama bir süre baktıktan sonra bana döndü:

«Bir diyeceğin kalmış mıdır?» dedi.

Kadı'nın sözleri, dâvayı yitirmediğimizi gösterirdi. Biçare anacığımı n'edip de yıldırmışlardı ki, canından can kattığı yavrusunu tanımazlıktan gelir, koskoca bir oba halkının perişan edilmesine göz yumardı? Abukatımın söylediği an gelip çatmıştı. Dil döküp yüreğine girmeli, ağzından ikrarı almalıydım.

«İzin verirsen biçare anacığıma bir çift sual soracağım.» dedim kadı'ya.

Babalığımın abukatları birbirleriyle yarışıp avaz avaz bağrıştılar:

«Sorulacak bir şey kalmamıştır!»

«Dâvacının düzmece olduğu ispatlanmıştır.» dediler.

Lâkin kadı, onları dinlemeyip konuşmama izin verdi. Bunun üzerine ileri çıkıp:

«Ey biçare anacığım! Sana n'etmişlerdir ki, on yıl dölsüz kalıp ocaklarda adak gezdirerek mayalandığın, dokuz ay canında taşıyıp oniki ay memiklerinle emzirdiğin kuzucuğunun kokusunu almazsın? Hangi korkunun dumanı gözünün ferine perde ger-

Institut kurde de Paris

miştir ki, kızının gül nakışlı yüzünü seçemezsin? Yoğsa yavrûn olduğumu ikrar edende, başıma belâ sardıracağına mı seni inandırmışlardır ki, beni tanımazlıktan gelirsin? Oy biçare anacığım! Masum yavrunun feryadına kulak asmazsın da, zulümkâr hud'acıların sözünü mü hak bellersin? Beni inkârdan gelmekle başıma türlü belâlar açılacağını, uşağımızın ellerinde perişan kalacağını heç düşünmemiş misin? Sen, canından can kattığın yavrunu tanımayanda kadı'nın, düzmece avrattır; deyi cezalandırıp beni damlarda çürüteceğini bilmez misin? Bunun için mi beni doğurmuşsun anacığım?» diye sitemime ağıt katıp, gözümden yaş dökerek ayağına düşende, susmağa daha fazla mecali kalmadı:

«Canım ciğerim, iki gözümün nuru! Meğer ki, bilmeden başını nara yakarmışım...» deyip beni bağrına basmak diledi. Lâkin üst üste patlayan silâh sesine kollarıma devrildi. Ağzından burnundan kan boşanırdı.

Abukatım, Memo, Huso Emmim imdadımıza koşuştular. Bizi dışarı çıkarıp selâmete ulaştırmak dilediler. Lâkin bir anda herkes can kaygusuna düşüp, birbirini çiğneyerek kapıya yığıldığından bir kenara çekildik. Eteğinden çapıt yırtıp yarasını sarmak istedik. Ne var ki, biçare anacığımın soluğu kesilmiş, boynu yana devrilmişti. Feryadımı tutamayarak üzerine kapandım. Kadı'nın bağırıp, sağa sola buyruk yağdırdığını, cendermelerin dipçik kullanarak ahaliyi teskine çalıştıklarını duyardım.

Ortalık yatışanda bir hekim anacığımın derdine derman olmağa geldi. Lâkin soluğunun kesilmiş olduğunu görende ilâcı, dermanı bırakıp ölüm sebebi-

Institut Kurde de Paris

ni kayda geçti. Mübaşir'in getirdiği bir çulu anacığımın üzerine örttüler.

Herkes yerli yerini alanda kadı, dâvanın bittiğini bildirdi. İlâmın bozulacağına fetva yazıldı.

Kumandar ile Paşa gelip ölene rahmet, bize baş sağlığı, sabır dilediler. Paşa:

«Dâvanızı ibretle dinlemişim, bilmediklerimi öğrenmişim. Yüreğim Ke... uşağıyle beraberdir. Tez günde mülkünüz geri alınıp size teslim edilecektir.» dedi. Ömrüne duacı olduk.

Kumandar da, elini öpen Memo'nun sırtını tabışlayıp:

«Başın sıkılında bana gel!» dedi. Yürüyüp gittiler.

Anacığımın canına kastedenin Maho olduğu anlaşıldı. Kurşun sıkıp beni de, abukatımı da yıkacakmış. Lâkin iki elden sonra silâhı ateş almamış. Bunu gören namert, kaçmak istemişse de, Halo fırsat vermemiş. Peşine düştüğü halk ile birlikte kovalayıp çarşı içinde kıskıvrak yakalamışlar. Biz kapı önünde anacığımı saracağımız hasırı, yükleyeceğimiz esterleri bekleyende Maho'yu hırpalayarak içeri getirdiler. Merak sebebiyle kadı konağından henüz ayrılmayanlar, Maho yanlarından geçerken:

«Kaatil!..» diye bağırıp suratına tükürürlerdi.

Lâkin biz:

«Asıl kaatil Şıh Persin'dir. İşlediği bu ilk cinayet değildir. Emmi oğlu Hamıdo'yu, iki tüfekçisini gözümüz önünde kurşunlamıştır. Şıh Abdo'yu, iftira atıp dara çektirdiği gibi, biçare avradını da kadı huzu-

Institut Kurde de Paris

runda kurşunlatan odur.» diyerek babalığımdan davacı olduk.

Her yana adam salıp aradılarsa da, namerdi bulamadılar. Başına gelecekleri bilip, ortalık karışanda iz bırakmadan savuşmuştu.

Hakkında kâğıt düzülüp tutulmasına cenderme salındı. Ağzından Şıh Persin'in suçluluğuna lâf alınamayan Maho, zindana gönderildi.

Biz de dâvayı kazandığımıza sevinemeden, gömülmesine izin çıkan anacığımın naşını estere yükleyip Dersim yoluna düştük.

«Gözü dönen yezidînin daha neler edeceği bilinmez.» diyerek abukatım gene cendermeyi yanımıza kattı.

33

Başımız yerde döğünüp ağıdımızla dağı taşı inlederek obaya varanda, Şıh Persin'in anama kıydığını öğrenen kullarım, ağıda oturmadan silâhlanıp öc almayı dilediler. Memo, karşı çıkıp:

«Gözü önünde masum anamızı kurşunlatan Şıh Persin, Elaziz Paşasının gazabını tüm üzerine çekmiştir. Cenderme salınıp yakalanmasına ferman çıkmıştır. Tez günde obamızın bize geri verilmesine fetva yazılmıştır. Hiddetimize kapılıp çıkmaz yola düşmeyek. Şimdi ölümüze ağıt söyleyip yas tutak ki, şenlik günü gelende, gülüp oynamağa derman bulak!» diyerek onları yatıştırdı.

Bunun üzerine kancıklar, anacığımın naaşı çevresinde toplandılar. Kaşı gözünün, boyu posunun,

Institut Kurde de Paris

iyi huyunun, kullarına sevgisinin, aşirete bağlılığının methini söyleyip Horasan'dan gelen soyunun yiğitliğine destan düzerek, gözyaşı döktüler. Seyitler bağlama çalıp Kerbelâ ağıdını okudular Bir yuğ (*) edildi ki, görülmüş değil, bir yas tutuldu ki, duyulmuş değil. Dağ taş yüreğimizle yanıp, yasımızla karalar bağlayanda, anacığımı götürüp toprağa verdik. Mezarını gözyaşmızla ısladık, gecesini adak mumlarımızle aydınlattık. Mezarcılara **can aşı** dağıttık, seyitlere pırtısını bağışladık.

34

Çok geçmeden Şıh Persin'in üzerine gönderilen cendermeye karşı koyup kurşun sıktığı, bundan böyle obasına ne cendermeyi, ne hükümat efendisini sokmamaya ant içtiği duyuldu. Paraya doyurduğu karakol çavuşu, kendisini almağa geleceklerini el altından bildirip, gafil avlanmasına fırsat vermemişti. Üstelik adamları cendermeyi püskürtmüştü.

Azbet Ağası Huso, bu habere pek dertlendi:

«Üzerine varılan haramî dağa çıkacak, mazlum postuna bürünecektir. Aşiretlerden yardım görecek, kolay kolay ele geçmeyecektir. Osmanlı'nın işe karışması heç iyi olmamıştır. Hunhar uğrı, zulüm görmüş kul gibi arkalanır bundan böyle. Korkarım ki, Şıh Persin'in fitnesiyle aşiretler cendermeye karşı dururlar. Keşke bize destur verilse de, kendi işimizi kendimiz görseydik.» dedi.

Memo, Huso Emminin bu sözlerinden uyanıp:

(*) **Yuğ**: Cenaze töreni

Institut kurde de Paris

«Henüz vakit geçmemiştir kurban!» dedi, «Gidip Kumandardan destur istesek n'olo? Elbet ki haraminin ele geçirilmesinde yardımımız tepilmeyecektir.»

Bunun üzerine şehere varıp destur istenmesi kararlaştı.

Memo, cenderme korkusuna babalığımın bu taraflara inemiyeceğini ileri sürüp Elâziz'e yalnız gitmek istediyse de, Huso razı gelmedi:

«Her taşın gerisinde bir fedaisi bulunduğunu düşünmek daha doğrudur. Şıh Persin, ele geçinceye değin tedbirde kusur işlemek akıl kârı değildir.» dedi.

Gece vakti önümüz sıra bir bölük, ardımız sıra bir bölük tüfekçi ile yola düzüldük. Düze inende tüfekçileri dere içinde bizi beklemeğe terk edip Halo ile üçümüz kente vardık. Sabahın erken saatinde kumandarın kışlada olmayacağını düşünüp Ökkeş Dayının berber dükkânına gittik. Lâkin gördük ki, kapısı kepengi kırılmış, camı aynası bin parça edilip etrafa saçılmış.

Ben:

«Eyvah ki, namertlerin eli buralara da uzanmıştır. Ökkeş Dayının gözü gibi sakındığı aynalı dükkânını yerle bir edenler, Allah vere de canlarına dokunmuş olmasalar.» diye dövündüğüm sıra Memo, mangalda ateş yakan karşı dükkânın çırağından sordu:

«Bu dükkân ne zamandan beri böyle edilmiştir?»

Çırak, ateşi üflemeği bırakıp:

«Beş gün var, ağa...» dedi; «Bir gün evvelisi, ikindi vakti cendermeler gelip berber Ökkeş Emmi-

Institut kurde de Paris

yi götürdüler. Giderken dükkânın kepengini kendi eliyle indirdi, kapısını kilitledi. Devrisi sabah çarşıya vardık ki, dükkân böyle yerle bir edilmiş.»

Memo, düşünceli tasalı, parmağını yerdi:

«Berberin ne suç işlediği söylenmiş mi?» diye sordu.

Çırak, omuzlarını kaldırdı:

«Türlü şey söylenmiştir. Lâkin heç kimse birine de inanmamıştır. Şu sebebe ki, Ökkeş Emmi, karıncayı incitmekten korkan, dilinden şeker bal akan biriydi. Guya ki, buraya yerleşmezden önce, oba basmış, adam öldürmüş, kız kaçırmışmış. Dediklerinin tüm kizip olduğu, iki gün geçmeden Ökkeş Emmiyi salıvermelerinden belli olmuştur. Çe fayda ki, biçarenin hem dükkânı kapandı, hem ocağı söndü.»

Üçümüz birden kendimizi tutamayıp:

«Hanesine de mi zarar vermişlerdir?» diye bağırdık.

Çırak, konuşmaya dalıp ateşin sönmeğe yüz tuttuğunu görerek, elindeki kâğıtla mangalı yelleyerekten bildiklerini söyledi:

«Biçare berber Ökkeş Emmi, damdan kurtulanda ilkin koşup buraya geldi. Dükkânının halini görende saçını yolup kendini yere attı... Tüm çarşı esnafını başına topladı. Her yana saçılmış aynasının kırıklarına, yamyassı edilen traş lengerlerine, ufak ufak doğranan çaputuna havlusuna, fırçasına tarağına, usturasına gözyaşı döküp ağıt söyledi. Bu işi edene bin beddua yağdırdı:

«Aynalı dükkânımı yıktın, yerle bir ettin; senin

Institut kurde de Paris

de hanımanın yıkıla, yerle bir ola Şıh Abuzer!» der başka söz söylemezdi.

Neden sonra hatırına hanesi düşüp fırladı. Biz de peşi sıra gittik. Meğer ki dükkânını indirenler, ocağını da söndürmüşler. Avludaki itleri boğazlayıp avradını, bebesini kaldırmışlar.»

Çırak, ne diyeceğimizi şaşırıp bakıştığımızı, kederden gözümüze yaş dolduğunu görende, daha da ağıtlı konuşup:

«Biçare Ökkeş Emmi, evde bir canlı olmadığını anlayanda saçını yolup: 'En sonu korktuğuna mı uğradın hey Zino Ana!' diye haykırıp dövünerek kalabalığı yardı. Avradını, bebesini götürenlere yetişecekmiş gibi koşarak Diyarıbekir yolunda gözden kayboldu. Ne olduğunu bilen yoktur.» diye sözlerini bağladı.

Biçare Zino Ananın ellerimize sarılarak:

«Kadılar biz gibi fukaranın şahitliğini makbul sayıp fetva bozmazlar. Başımız nara yandığiyle kalırık. Canımıza kast etmeseler de, dükkânı başımıza yıkarlar.» dediğini hatırlayıp ocağını biz söndürmüşüz gibi dertlenir, pişmanlık getirirdim.

Meğer ki, abukatım Ökkeş Dayının başına gelenleri Şıh Persin'den bilip:

«Şıh Persin, Ökkeş'in kadı huzuruna çıkıp aleyhine şehadette bulunmasını hazmedememiştir. Abukatlarının isteği, Şıh Abuzer'in şikâyetiyle onu cendermeye tutturup, yokluğunda dükkânını talan ettirmiştir.» diyerek dâvacı olmuş. Buna pek sevinip Ökkeş Dayının, Zino Ananın ahı yerde kalmamasını dileyerek Kumandarı görmeğe gittik.

Institut Kurde de Paris

Elini öpturenae Kumandar mücdesini verdi:

«Şıh Persinin abukatları burada önleyemedikleri fetvayı, Ankara'da bozdurmak umuduyle dâvayı temiz etmek istemişlerdir. Lâkin haklı dâvanıza gözü önünde bakıldığından Paşamız, yetkisini kullanıp fetvaya mühürünü turasını basmıştır. Bugünlerde efendiler gelip obanızı ölçecekler, hakkınız olan toprağı bir tamam size teslim edeceklerdir.» dedi.

Memo, Kumandarı gücendirir korkusuyle sözünü sakınarak :

«İnşallah dediğin gibi olur, komutanım! dedi.

Kumandar, alınıp gözlerini açarak:

«Elbet öyle olacaktır, Memo.» dedi, «Kadı'dan fetva alınmış, paşadan ferman yazılmıştır. Engel olmak kimin haddine?»

Memo yutkundu:

«Duymuşuk ki, komutanım, Şıh Persin kendisini almağa giden cendermeye kurşun sıkmış, karşı koymuştur. Cenderme gibi hükümat efendilerini de obaya sokmayacaktır. İşimizin sarpa saracağından yılarık.» dedi.

«Olacak iş değildir bu, Memo? Duyduğunuzda bir yanlışlık vardır herhal. Sen eskerlik yapmış, akıllı bir adamsın. Cendermeye karşı koymanın, Kemal Paşalı'nın Cumhuriyet Hükümatına baş kaldırmak olduğunu bilirsin. Persin gibi bir şıh bozuntusu, kime güvenip de baş kaldırmayı göze alacak, hey Memo! Şıh Sait'in encamını gözleriyle görmemişse, kulaklarıyle duymuştur namert... Yok kurban, bu söylentide bir yanlışlık olacaktır.» dedi Kumandar.

Memo:

Institut Kurde de Paris

«Söylentide bir yanlışlık var mı, yok mu? Bilmezim, komutanım. Lâkin Şıh Persin'in cendermeyi obaya sokmadığı tüm Dersim'de söylenir. Haramî, dama tıkılmış olsa, böyle söylenti çıkmazdı her hal...» diyende Kumandar:

«Şimdi anlarık!» diyerek, Memo'nun telifon! söylediği kutunun kolunu çevirdi, kepçesini kulağına götürdü, borusuna:

«Alo!» diye seslendi, «Oğlum, bana cenderme komutanını bağla!» dedi, gözünü pencereye dikip parmaklarıyle tahtayı tıklatarak bekledi. Az sonra karşısında biri varmış gibi konuşup Şıh Persin'den haber sordu. «Evet... Evet...» diyerek bir süre dinleyende öfkesinden yüzüne kan çıkıp bağırdı:

«Olacak iş midir bu? Cenderme bir uğrı şıhın hakkından gelemezse vay bu düvelin başına!...» deyi kepçeyi kutuya çarptı. Kafa sallayıp soluk verdi:

«Hak söylermişsin Memo. Cenderme, namerdi alıp gelememiş. Bir tabur atlı cenderme tertiplenip üzerine salınacakmış.» dedi. Dişlerini sıkıp homurdandı.

Bunun üzerine Memo, zamanıdır, diyerek Kumandarın ayağına düştü.

«N'ola komutanım, araya gir de, cendermeyi Şıh Persin'in üzerine salmayalar. Haramînin istediği de budur. Cenderme taburla üzerine salanda, Şıh Persin mazlum postuna bürünüp dağa çıkacak, Dersim aşiretleri arasına fitne sokacaktır. Cendermeye hep birlik karşı konulmasını sağlayacaktır. Ola ki, başımıza dert açılır, deyi Paşa da fikir değiştirecek, Şıh Persin'e yüz gösterip obamızın geri verilmesini uygun zamana erteleyecektir.»

Institut Kurde de Paris

Kumandar, kaşlarını yıktı:

«Meramını kestirememişim Memo!» dedi, «Hem Şıh Persin'den dâvacı olursun, hem fitne karıştıracak korkusuyle üzerine cenderme salınmamasına şefaatte bulunursun! İblisi haline mi terk edek yani? Yoğsa uğrıyı yola yatıracak başka bir tedbir mi getirmişsin?»

«Beli komutanım!» dedi Memo, «Fitneye, fesada yol açmayacak bir tedbir düşünmüşük. Düğümü kendi aramızda çözmeğe Paşa'dan destur istemeğe gelmişik.»

Kumandar:

«Cenderme silâhının çözemediği düğümü, siz Demen'deki bir avuç sığıntı marabayle nasıl çözeceksiniz?» diye soranda Memo:

«Şıh Persin'in obamızı uşağımızı hud'a yoluyle gaspettiğini Dersim'de bilmeyen yoktur. Biz canımızı dişimize takarak mülkümüzü geri almağa kalkışanda iş tersine dönecektir. Mazlum olduğumuzu bilip cümle aşiretler bizi arkalayacak, yardımımıza koşacaklardır. Bize destur verilende, bir haftaya kalmaz, kolunu bağlayıp hükümat kapısına iletirik namerdi.» karşılığını verdi.

Kumandar, kaşını yolup düşünürdü. Lâkin yüzünün aydınlanmasından tedbire aklı yattığı anlaşılırdı. Birden ayağa kalktı:

«Yabana atılmayacak bir teklif getirmişsindir, Memo! Aklını tedbirini beğenmişim. Lâkin Paşa nasıl karşılar, bilmezim. Ola ki, cendermeye karşı duranı, cenderme zoruyla yola yatırmayı hükümatın şanından saya. Hele ben varıp kendisine bir danışa-

Institut Kurde de Paris

yım. Siz burada bekleyin!» dedi, kapıyı üzerimize örtüp çıktı.

Uzun zaman bekledik. Vakit kış gecesi gibi geçmek bilmez, uzardı; sabrımızı çatlatır, bozardı. Kumandar geciktikçe Paşanın bize destur vermesinden umut keserdik.

Lâkin korktuğumuz gibi çıkmadı. Kumandar, Paşadan destur getirdi:

«Size silâh da verilecek, her türlü yardım da yapılacaktır. Lâkin işi başaramaz da, Dersim'de fitneye sebep olursanız, cezasını çekeceksiniz. Böyle buyurmuştur Paşa. Ben sana kefil olmuşum. İnşallah yüzümü kara çıkarmazsın!» diyende Memo, bebe gibi sevinip kumandarın elini öptü:

«Sen Dersim'e en büyük eyiliği edesin de, biz yüzünü kara çıkarak, heç olur mu? Ölürük de sana söz getirmezik. Bize bir makineli tüfek, elli mavzer verilende, on Şıh Persin olsa, sürüyüp getiririk.» dedi.

Verilecek silâhları konakladığımız dereye iletmesi için Halo'yu Kumandarın yanında bırakıp, helâllık dileyerek, yanından ayrıldık. Adamlarımızı bıraktığımız yere döndük.

Gece olanda Halo, köylü kılığında dört eskerle birlikte, saman çuvalları içinde silâh yüklü beş esteri yularından çekerek bize ulaştı.

Memo, silâhları teslim aldığına imza verip erleri geri gönderdi. Yola düzüldük...

Institut Kurde de Paris

Azbet ağası Huso, Şıh Persin'in defteri dürülmesine destur çıktığını duyanda, Tujik dağının şavkına secde kıldı, bugünü bize gösteren Hızır'a şükran söyledi. Paşa'nın yolladığı tüfekleri sevdi, okşadı.

«Şimdi vakit geçirmeden Seyit Raşo'ya haber salıp yardımını istemeliyiz. Ne zamandır fırsat kollardı. Heç şüphe yok, Dersim içindeki çıbanın kendi merhemimizle sarılmasına pek memnun olacaktır...» dedi.

Gâzcüleri çobanları, bir şey sezinleyip Şıh Persin'i uyarmayalar, düşüncesiyle Halo'yu seyit kılığına sokup Raşo Dayımın obasına yolladık. İki gün sonra Halo, yüreğe ferahlık veren haberlerle döndü.

«Dayının eşi yoktur he vallaha, Şıh Ana! Şıh Persin'in tutulmasına erinin Paşa'dan destur aldığını duyanda, öyle sevindiki, ne armağan yollayacağını bilemedi. En kıymatlı hançerini duvardan indirdi, elime verdi. Bir düzine mor koyunu ardıma katmak istedi. Seyitliğimden kuşkulanırlar, deyi almadım....»

Halo, hançeri Memo'ya sunduktan sonra, yeniyle ağzının köpüğünü silip dedi ki :

«Şıh Persin'in kolunu bağlamağa dayının tedbiri, öğüdü armağanından da değerlidir. Hey aslan! Demiştir ki: 'Şıh Persin, ulak yollayıp cendermenin saldırısından şikâyetçi olmuş, düne kadar örfümüze, töremize ettiği saygısızlığı unutup, bizi Osmanlı'ya karşı Dersim nizamını korumağa çağırmıştır. Bizimle uyuşmadan cendermeden halâs bulmayacağını bildiğinden haraç borcunu armağanına sarıp

Institut Kurde de Paris

yollamış, süreye talip olmuştur. Obasında buluşup gözeye çakıl dökmemizi dilemiştir. Bundan faydalanıp cuma'ya ziyaretine gideceğimi duyururum. Kuşkulanmaz da, obaya girersem, bastırıp namerdin kolunu bağlarım. Lâkin buluttan nem kapan harami, ola ki niyetimi sezinleyip firar yolunu tutar. O sebebe hazırlıklı olmalıyık. Monzur'un bu yamacındaki gedikleri biz tutacağık. Sırtın öbür yamacındaki Karagöl geçidini, Mancık gediğini de siz tıkarsınız. Harami, Dersim dışına çıkmağa fırsat bulamaz.' demiştir. Dostu duşmandan ayırak, diye tüfekçisinin boynuna kırmızı çaput bağlatacağını da söylemiştir. Omuzunu öpüp hayır duasını almışım, kanatlanıp geri dönmüşüm.»

Halo, sözünü bağlayanda, baskının yarına yapılacağını hesaplayıp, hemen hazırlığa koyulduk. Silâhlı gözcülerin sayısını arttırıp şikeftana kimsenin sokulmayacağını tembihledikten sonra, davul dövdürüp oba halkını alana topladık. Memo, ortaya çıkıp hesap gününün geldiğini kullara mücdeledi:

«Şıh Persin'i zincire vurup götürmeğe Paşa'dan destur almışız, silâh yardımı görmüşüz. Seyit Raşo da bizimledir. Nice zamandır gözlediğimiz gün gelmiştir. Bu gece karanlık basanda yola çıkılacaktır. Dağıtacağım tüfekleri bir âlâ temizlersiniz. Torbanıza azık, fişekliklerinize kurşun doldurursunuz. Irmağı aşacak tuluklarınızı şişirip onarırsınız.» dedi.

Ne zamandır kancıklarla oturup kancıklaştıklarından yakınan marabalar, baskına gideceklerine sevinip haykırıştılar, birbirleriyle kucaklaştılar. Sonra sıraya girip dağıttığımız silâhları teslim aldılar.

Institut kurde de Paris

Yetmeyenlere kaya koğuğunda gizli duran tüfeklerden verildi. Nasıl kullanılacağını bir kendisi bildiğinden, makineli tüfengi Memo kendine alakoydu.

Kullar, akşamacak koşuşup kaynaştılar. Kancıklar türkü çağırıp hazırlığı erleriyle paylaştılar. Tüfenklerin namlusuna çapıt sokup silindi. Kayışlara dizi dizi fişek sürüldü. Fişeklikler omuzlardan çapraz asıldı. Torbalara azık, çerez konuldu, ağızları sıkı sıkı büzüldü. Torbaların üzerine tuluklar dürüldü. Esterlerin koşumları onarıldı, ayakları keçe ile sarıldı.

Gün kavuşanda, obanın başında kalmağa bin niyazle razı ettiğimiz azbet ağası Huso, büyük ateş yaktırıp, baskına gidecekleri çevresine topladı. Hızır Sultanı imdada çağırıp, Tujik'i andımıza şahit tutarak cümlemize zafer niyazı söyletti:

«Ya Hızır, uşağımızı yerindirme, duşmanı sevindirme! Bizi muzaffer kıl!»

Kancıklar, niyazı yeter görmeyip, andını tutmaz, eli boş dönerlerse, çimip yunmayacaklarına, koku çalınıp taranmayacaklarına kasem söylediler.

Bu sıra Deli Hazel'in büyük çanını tıngırdatarak koşup geldiği görüldü. Hazel bacı, Memo'nun yanına varanda çanı uzatarak:

«Zincire vurup getireceğiniz esterin boynuna bunu sarın ki, katarınızın cümbüşü tamam ola!» dedi. O zaman Hazel'in, çanı bugüne sakladığını bildik. Cümlemiz delinin aklına heyran kalıp tahsin söyledik.

Institut Kurde de Paris

Gece, Koç Göl yakınından Monzur sırtlarını aşıp Tanasur deresine indik. Dillerini bağlayıp esterleri dere içinde gizledikten sonra, silâhlı gözcülere emanet ettik. Tüfekçilerimizin bir bölüğünü Navruz Ağanın ardına katarak, Kara Göl gediğine yolladık. Biz Mancık gediğini tutacaktık. Kaçarsa, kestirimdir deyi Şıh Persin'in o yolu seçeceğini, Memo akla daha yakın bulurdu. Bu sebebe tulukları soluğumuzla şişirip, tüfengimizi, çizmemizi boynumuza asarak, at biner gibi üzerlerine abandık, yüzerek suyu geçtik. Gün doğmadan boğazı tutmamız gerektiğinden, gecenin ayazına aldırmadan, üzerimizden su sızarak, dağın sarp kayalarına tırmandık. Yukarı varanda ıslak kaftanımızdan terimizin dumanı tüterdi.

Mancık gediğini tutanda, Memo, tüfekçilerin çoğunu Halo'nun yanına katarak, karşı yamaca yollamadan:

«Birer meşe dalı kesip altına gireceksiniz. Şıh Persin'den başka kim gelirse kurşun sıkmayacaksınız, kendinizi bildirmeyeceksiniz. Şıh Persin gelende, haramiyi diri olarak ele geçirmeğe Kumandara söz kestiğimizi hatırdan çıkarmayacaksınız. Marabası kaçmak isteyende, boş yere canlarına kıymayıp savuşmağa bırakacaksınız.» diye tembih geçti. Âşık yüreğinin kan akmasına katlanmadığı konuşmasından sezilirdi.

Ortalık ağarana dek heç bir hazırlık yapmadan, kaya kuytusuna uzanıp yorgunluk aldık. Şafak sökende Memo, boğaza bakıp tüfekçileri uygun gördüğü çukurlara gizledi. Karşı yamaçtakilere seslenip

Institut kurde de Paris

yerlerini belledi. Bizim için de ileri doğru çıkıntılı bir kayanın iki yanını seçti. Meşe dalları kesip başımıza, sırtımıza sardıktan, makinalı tüfengi yaprağa donattıktan sonra yerlerimize geçip uzandık. Bulunduğumuz yerden boğaz enine boyuna görünürdü. Yoldan gececek kuş olsa kurşunumuzdan kurtulamazdı.

Öğleye değin, gedikten pazara bir kaç baş hayvan götüren marabadan başka bir kul geçmedi. Ne kendimizi onlara gösterdik, ne de yollarını kesip nerden geldiklerini sorduk. Marabalar, türkü çağırıp hayvanlara sopa sallayarak uzaklaştılar.

Gün tepemize dikilende, boğazın ilerisinden nal sesleri peydahlandı. Gelenlerin koğalandıkları, uzaktan yakından, karşılıklı patlatılan silâh seslerinden anlaşılırdı.

Memo pusuda yatan marabayı bir kez daha uyardı:

«Ola ki, gelen Şıh Persin'le adamlarıdır. Tembihimi unutmayın! Boş yere kan akıtılmayacak!» dedi.

Tüfengimin namlısına fişek sürüp atışa hazırlandım. Erimin yanımda olduğunu bilip heç bir korkunun soluğu içimi üşütmezdi. Öyleyken ellerimin titremesine şaşırıp kızardım.

Çok geçmeden kaçanlar, boğazı dönüp ortaya çıktılar. Üçü önden gelirlerdi. Atlı idiler. Deli gibi kırbaç sallar, hayvanların karınlarını tekmelerlerdi. Ötekiler esterli idiler. Geriye kurşun sıkarlardı.

Az daha yaklaştıklarında ilkin babalığımın yağız atını, sonra da kendisini seçtim: Namert, can kaygusuyle başından papağını düşürmüştü. Atın boynuna yatmış, yüzü geriye dönük, ha bire kırbaç sallardı.

Institut kurde de Paris

Kısılı dişlerim arasından Memo'ya:

«Gelenler babalığımla adamlarıdır. Şu öndeki yağız atlı, biçare anacığımın katili hunhar babalığımdır.» deyip tüfengimi omuzladım. Bu, yağız atın göğsüdür, deyip kurşunu sıktım. Hayvan burun üstü tökezlenip devrilende, marabamızın sağdan soldan silâhları gümüledi. Seyislerinin atları da burun üstü yıkıldılar. Biçâre hayvanlar acı acı kişneyerek debelenirlerdi.

Arkadan gelen esterli adamları, bu yandan patlayan silâh seslerine irkilmişler, dizginlere asılmışlardı. Can kaygusuna düşüp kaçacakları yerde hayvanlardan atlayıp bir kayanın dibine sığınarak, döğüşe tutuşurlardı. Başıboş kalan hayvanlar, kurşun vızıltısından ürküp sağa sola kaçışırlar, kişneyip bağırışırlardı.

Şıh Persin, düştüğü yerden kalkmış, heybesini kapıp karşı yamaca doğru kaçmağa çalışırdı. Seyisleri serildikleri yerde debelenirlerdi.

O zamanacak kurşun sıkmayan Memo, olanca sesiyle babalığıma seslenip:

«Şıh Persin!... Kollarını kaldırmaz da, kaçmağa bir adım daha atarsan Ezrail'in koynunda bulursun kendini!» dedi. Şıh Persin'in duymamış gibi kayalığa tırmanmak istediğini görende, makinalı tüfengi ateşleyip, sağına soluna ikişer üçer kurşun üşürdü, yolunu kesti.

Bunun üzerine babalığım kendini yere atıp saçını yolmağa başladı. O sıra Halo ile iki tüfekçimizin kayalıktan Şıh Persin'in üzerine atlayıp, kolunu bağladıklarını gördüm.

Institut Kurde de Paris

Boğazı dönen, boyunları kırmızı çapıtlı tüfekçiler dolu dizgin üzerlerine varanda, iki ateş arasında kalan Şıh Persin'in adamları, tüfenklerini atıp teslim oldular.

Çarpışma bitmiş olduğundan, yerimizden çıkıp biz de aşağıya indik.

Halo, kolunu bağlayanda, Deli Hazel'in verdiği çanı da babalığımın boynuna asmıştı. Şıh Persin, bizi görende, köpürmüş ağzından tükürük saçıldı. Başını kayaya çalıp beynini parçalamak istedi. Lâkin Halo, ensesinden tutup kaldırdı:

«Zulmün altında inlettiğin uşağımız, boynuna ester çanı bağlandığını görmeden, Ezrail'i yanına sokmazım. Meraklanma, çok geçmez darağacında buluşursunuz ecel meleğiyle!» dedi.

O sıra seyislerden birinin kucağında tuttuğu üvey kardaşımın, atla birlik kapaklananda boynu kırılıp yerde cansız yattığı gözüme ilişti. Koşup kollarıma aldım. Dünyasına doyamadan ışığı sönen yavruya ciğerim yandı. Henüz soğumamış yanağından öpüp anamın yanına gömülmesini isteyerek, bahtsız kardaşımı marabadan birine teslim ettim.

Derken Raşo Dayımın çavuşu, adamlarını teslim olanları sille tokat toplamaya terk edip yanımıza geldi, şıhının selâmını, mücdesini bildirdi: Obamız tüm ele geçmişti.

Seyit Raşo, babalığımla buluşmağa gelende, gözcüler, atlısını kalabalık görüp büyük kısmını Monzur gediğinde alıkoymak istemişler. Seyit Raşo, rıza gösterip bir bölük atlı ile gediği geçende, gözcülere saldırıp bağlatmış. Arkadaki atlısını da obaya sok-

Institut Kurde de Paris

muş. Gözcülerden ikisi kaçıp Şıh Persin'e Raşo Dayımın ettiklerini duyurmuşlar. Babalığım karşı koymağa cesaret bulamayıp, can kaygusuna düşmüş. Obayı terk edip, Seyit Raşo'nun umduğu gibi Dersim dışına firar etmek istemiş. Lâkin vaktinde gediği tuttuğumuzdan adamlarıyle tuzağımıza düşmüş.

Ulak gönderip, Navruz Ağa'ya avı yakaladığımızı duyurduk. Dere içinde bıraktığımız hayvanları Monzur göze'sine götürmesini bildirdik. Ölülerin tüfengini, hançerini, kaftanını, çizmesini toplattık. Naaşları, kendi adamlarına, Tanasur deresine taşıttık.

Şıh Persin'in heybesini Halo, terkisine aldı. Bir bölüğümüz sağ kalan ganimet malı esterlere bindik; bir bölüğümüz yayan, zincire vurulmuş Şıh Persin'le adamlarını sürüyerek yola düzüldük.

Şıh Persin'in boynundaki ester çanı dağlarda yankılanırdı. Pazarcı geldiğini sanan çobanlar yolumuza çıkarlardı. Çoğu soygunundan zarar gördükleri uğruları tanıyıp suratlarına tükürürlerdi.

37

Monzur gözesine varanda, gözü dönmüş bir kalabalık karşıladı bizi. Kancığı eri sopa sallar, haykırırdı. Aralarında Elif Anayı, Deli Hazel'i seçende, dayımın şikeftana haber salıp bizimkileri obaya göçürdüğünü anladık.

Hınçları hançer gibi bilenmiş, öc almağa niyetleri yay gibi gerilmişti. Gözlerinden ateş saçılır, kızmış canavar sürüsünü andırırlardı.

Memo, Şıh Persin'i ellerinden kurtarıp Paşa kapısına teslim edemiyeceğini anlayıp:

«Doğruca Elaziz'e gitmek varmış, eyvah ki bile-

Institut Kurde de Paris

memişik. Yüzümüz Kumandar'a kara çıkacak!» diye dövündü. N'edeceğini bilemeden dikilip kalanda Elif Ana sopa sallayıp:

Davranın kancıklar! Şıhımızı dara gönderip obamızı gaspeden, bizi yarsız, bebemizi öksüz koyan kaatilden, yaptıklarının hesabını sorma zamanı gelmiştir.» diye ileri atılanda kalabalığı çoşturanın Elif Ana olduğunu bildik.

Kancığı eri, Şıh Persin'i elimizden almağa koşuştuğundan, karşı duramadık. Yakalayıp ite kaka sürüdüler. Göze'ye varanda alanı açıp babalığımı ortaya aldılar. Elif Ana, yularından tutup Şıh Persin'i dolaştırmak istedi. Kolları ardına bağlı olsa da, Şıh Persin direnirdi. Bir var ki, sağa sola yalpalayanda boynundaki çan çıngırdar, kulları keyiflendirirdi:

«Esterin inadı tutanda, kuyruğundan çekmezsen yürümez!» derlerdi.

Elif Ana:

«Doğrusunuz... İnadını kırak ki, yürüsün!» diyerek Şıh Persin'in zulmü yüzünden erini, bebesini, ağasını, bacısını yitirenleri alana çağırdı. Bunlar sopayla girişerek Şıh Persin'i alanda koşturdular. Hızını alamayıp kulların çemberine düşende, oradakiler sopa sallayıp babalığımı geri kaçırırlardı.

Kullar Şıh Persin'e eziyet edip hınç aldığı sıra Memo, azbet ağası Huso'yle seki üstünden seyir bakan Raşo Dayımın yanına vardı:

«Şıh Persin'i Kumandara diri teslim etmeğe söz vermişiz. Sözümüzde durmazsak, başımıza iş açılmasından korkarım.» deyüp dayımdan medet umdu.

Lâkin seyit dayım, Şıh Persin'e şefaatçi olmadı:

Institut Kurde de Paris

«Kulların eline düşen zalımı kurtarmağa heç kimsenin gücü yetmez. Görmez misin, kullarının hınçları sel olmuş akar, kinleri duman olmuş boğar. Nasıl karşı durulur bu kükreyişe? Kumandara verdiğim sözü tutamazım, diye de dertlenip tasalanma! Yarın haramînin ölüsünü götürüp kışla kapısına teslim edende murat hasıl olur. Şunu da hatırdan çıkarma ki, namerdin ölüsünü teslim etmek, dirisini teslim etmekten daha akıllıca bir iştir. Böylece darağacından kurtulup bir daha ne obanızın, ne Dersim'in başına belâ açmasından bir korkumuz kalmaz.» dedi de, babalığımın ölümüne Raşo Dayımdan fetva çıktığını öğrendik.

Kullar, Şıh Persin'den, yaptıklarının hesabını sorarlardı. Ağzı köpürmüş kancıklar:

«Malımızı, davarımızı aldın, erimizin alın terini sattın. Komlarımızda çul, avucumuzda pul komadın! Bebelerimiz çapaklı, şiş dalaklı, çöp bacaklıdır. Al yanaklı gelin kalmamıştır obamızda. İhtiyarların gözleri, burunları akar, solukları kokar. Yama kabul etmez kaftanımızın yırtığından götümüz görünür. Ule alçak, hak yerini bulmaz mı?» diye saldırıp haramînin üstünü başını yolar, hancer ucuyle kaftanını yırtıp, derisini birlik çizerlerdi.

Şıh Persin can kaygusuna düşmüştü. Kancıkların ayaklarına kapanıp bin niyaz söylerdi. Canının bağışlanmasına hayvan sidiği içmeğe, insan tersi yemeğe razıydı. Kulların gözü dönmüşlüğünü, cana susamışlığını görüp Seyti Raşo'dan aman diledi:

«Altun dolu heybem helâl, Nur ağanın yatağına yolladığım sürü celep helâl! N'ola bağışla canımı!

Institut Kurde de Paris

Bu gün banaysa, yarın sanadır...»

Babalığım niyazını bitirmeden heybesini sırtında taşımakta olan Halo'nun bir küfür savurduğu duyuldu:

«Ezrail sırtına bindiği anda tövbekâr olacağına eğri yoldan ayrılmaz, kizip söyleyip bizi birbirimize düşürmek istersin he mi? Heybende iki torba mecidiyeden başka bir pul yoktur. Altunlarını, kimbilir hangi ine gizledin!» dedi.

Seyit Raşo, babalığıma aman vermedi:

«Töreye saygısızlık işleyen bağışlanmaz. Şıh Persin! Ettiğini bulacaksın! diye kestirip attı.

Bunun üzerine kullar, sopa tekme altına düşürüp kaydını gördüler. Ölüsünü götürüp ceviz ağacına astılar. Çevresinde ateşler yaktılar.

Elif Ana bağırıp:

«Bize bugünü gösteren Sultan Hızır'a yüz sürek!» diye uşağı şükrana çağırdı. Cümlemiz Tujik Babaya döndük, tapındık.

Duamız bitmişti ki, ziyarette Elif Ananın sesi yeniden duyuldu:

«Öcümüzün alınmasında, obamızın kurtulmasında canını dişine takan Âşık Memo'ya acep şükran borcumuzu nasıl ödeyeciik?»

Aşiretin kancığı eri:

«Âşık Memo'ya canımız kurban!»

«Ağamıza gözümüz kurban!..» diye bağrışarak erimin çevresine aktıkları sıra Raşo Dayımın kollarını kaldırıp kalabalığı susturduğu görüldü:

«Yiğit Memo, salt Ke.. uşağına değil, tüm Dersim'e hizmette bulunmuştur. Cümlemizin şükranına

Institut Kurde de Paris

hak kazanmıştır. Acep kendisine el verip, onu **ağu içenler** mertebesine seyit etsem uygun olmaz mı? Sazının dilinin hüneri ile **Seyit Memo** olmağa bilhakkın lâyıktır damadımız. Böyle olanda, aşiretin öşrünü toplayan avradı yanında küçük düşmez, o da üç ilin çırağını toplamağa hak kazanır.» dedi.

Dayımın sözleri Monzur gözesi'nde bir sevinç çağıltısı oldu aktı. Ağası, edesi, kancığı, marabası:

«Canımız Kurban Seyit Memo'ya!..» diye haykırıştılar.

Ben de Memo'nun Dersim'de, Raşo Dayımdan sonra sözü dinlenir bir seyit olmasına pek sevindim.

Tören için yola çıkmadan Nur Ağanın yatağına yayılmağa gönderilen hayvanları geri getirmeleri için, iki manga tüfekçi seçip, başlarına nalbant Ali Kiro'yu geçirdik. Ellerine Şıh Persin'in ağzından name yazıp altını babalığımın mühürüyle mühürledik. Sonra avradı eri yollara düşüp, Şıh Hasanların kutsal ziyareti Kırmil Türbesine çıktık. Seyit Raşo'nun büyük dedesi Kara Süleyman orda yatardı.

Ziyarete varanda ateş yakıldı, dayım türbenin önüne serilen posta oturdu. Erime ipekli bohçadan çıkardıkları bir seyit kaftanı giydirildi. Elinde saz tutan rehberle birlik gelip Raşo Dayımın huzurunda diz çöktü Memo.

Eline yağlı bir çörek verdiler. Sağ ayağının başparmağını, sol ayağının baş parmağı üzerine koydular. Raşo Dayım nefes söyledi:

«Allah Allah! Niyazı nur ola, şah zuhur ola! Gönüller bir ola! Ya hak, ya Muhammed! Alinin katarından ayrılmaya! İmam Hüseyin defterine yazmış ola!»

Institut Kurde de Paris

Nefes bitende, rehberin talimi ile Memo, Raşo Dayımın ayağına kapandı, yeri öptü. Biz de tüm Ke... uşağı, ağası edesi, kulu marabası secdeye vardık. Bu sıra Seyit Raşo:

«Edep erkân, numune nişan!» diye bağırdı. Rehber sazını tımbırdattı, Oniki İmam hatırına kaside söyledi. Biz secdede yatarken, bir yiğit ile üç avrat Muhammed'in miracı hâtırasına ortada pervane kesildi.

Bunun sonunda sakalar törene katılanlara Kırmıl ziyaret suyundan dağıttılar. Bir yandan çanak çanak su verirler, bir yandan:

«Ya cennetmekân Hüseyin, ya İmam!..» diye ünlerlerdi.

Çanaktan su içen Raşo Dayım, bıyığını sakalını sıvazladı:

«Bir kuş geldi katına, sıra vardı kahve ile tütüne..» diyerek yerinden doğruldu. Tören bitmiş, erim, ağu içenler mertebesinde seyit olmuştu.

İlkin Raşo Dayım, Memo'yu kucaklayıp bağrına bastı:

«Bağışını sun ki, Kara Süleyman'ın bereketi üzerine olsun!» dedi. Memo, kesesini Kırmıl ziyaretine boşaldıp bağışını sundu. Bundan sonra ben varıp, erimin elini öptüm:

«Avradın idim, müridin oldum. Ağalarım edelerim, kullarım marabalarım da duana, niyazına muhtaçtır. Cümlemizin hakkını gözet! Duanı üzerimizden

Institut kurde de Paris

esirgeme kurban!» dedim. Şıh Persin'in heybesini Halo'dan alıp ziyarete sundum. Ardım sıra ağalarım, kullarım gelip el öperek Memo'nun seyitliğini kutladılar, şefaatini dilediler.

Tebrikât sona erende rehber, sazı Memo'ya verdi. Memo, sazı dillendirip Oniki İmam ağıdını söyledi, kalabalığı ağlattı.

Ordan obaya dönüldü. Göze'de ateşler tazelenip sabahadek eğlenildi.

Dağdan esen sabah yeliyle Şıh Persin'in ölüsü sağdan sola, soldan sağa döner dururdu.

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

IV. BÖLÜM

Institut kurde de Paris

SABAH gözüm açılanda, birden nerde olduğumu bilemedim. Derin derin soluyan Memo'nun göğsünde yatardım. Lâkin üzerimize, inin Ashab-ı Kehf adları yazılı, is tutmuş kayaları abanmazdı. Nakışlı bir tavan içeri dolan nurle parıldardı.

Doğrulup pencereden Tujik Baba'nın gün şavkı vuruş yüzünü görende, kalık (*) toprağında olduğumuzu bildim. İçimde sevinç rüzgârı esti dolandı. Yorganı üzerimden sıyırdım. Sekiye varıp bugünü bize gösteren Sultan Hızır'a secde kıldım:

«Eşkıya mızrağında can verip, yurduna, yuvasına kavuşamayan, dünyadan gözü açık giden Hızır Babomuz! Sana bin şükür ki beni baba ocağıma, piriklerimin yattığı toprağa kavuşturmuşsun, yağlı ipe çekilen biçare babomun şıhlık postuna oturtmuşsun! Bundan böyle lûtfunu, keremini esirgeme ki oba halkı şadlık bula!..» dedim. Gördüm ki, Monzur deresinin buluta benzer buğusundan sıyrılmış komların damlarına çıkan kullarım da ben gibi Tujik'in şavkına dönüp şükran duası okurlar, tapınırlardı.

Obada ilk sabahın keyfine öyle dalmışım ki, Memo'nun kalktığını duymamışım. Ardımdan kollarıyle sarıp beni bağrına basanda, bir kez sıçradım, sağı-

(*) **Kalık:** Ecdat

Institut kurde de Paris

ma soluma tükürdüm, sonra yüzümü yüzüne döndərdim:

«Çok tatlı uyurdun kurban,» dedim «seni uyarmağa kıyamamışım. Madem uyanmışsın, gel! Bize bugünü gösteren Sultan Hızır'a sen de şükranını söyle ki, bahtımızı kem gözden, bed sıfattan koruya...» dedim, onun da Tujik'e tapınmasını istedim.

Memo, beni kollarından bırakmadı. Boynumu yanağımı öpüp kokladı:

«Sabahın bu saatinde tapılacak senden yahşi bir **sanem** göremezim. Benim putum da, sultanım da sensin!» dedi de içimin sevincini çağıldatıp köpürttü. Lâkin Memo'nun Sultan Hızır'ı gücendirmesinden korkarak:

«Tövbe de, kurban! Niyaz söyleyip Sultan Hızır'ın gönlünü al! Ola ki, gücenip beddua yağdıra Tujik'in doruğundan...» dedim.

Memo, yanağımı koklayıp güldü:

«Sultan Hızır, Tujik'in doruğunda mı mihmandır? Düzde yer kalmamış mı kurban? Nasıl çıkmış oraya?»

«Hızır babomuza zorluk mu var hey Memo? Çıkar ki, hemi de nasıl...» diye sakal bıyığıyle oynayarak, Sultan Hızır'ın menkıbesini anlattım:

«Çoook eski zamanda, Moğol orduları yurdunu basanda Tacik Sultan, yani ki Sultan Hızır, bozguna uğrayıp dağlara sığınmış. Lâkin gecenin birinde eşkıyanın eline esir düşmüş. Şakilerin başı, hançerine davranıp öldürmek isteyende Tajik:

«Dur!» demiş «Ben Sultan Hızır'ım. Beni öldürende eline bir pul geçmez... Lâkin adamlarınla be-

Institut Kurde de Paris

ni yurduma götürürsen seni ihya ederim, Leşkerime serdar yaparım.»

Bunun üzerine şakilerin başı, Tajik'i obasına götürmüş. Sultan Hızır'ı avradına emanet edip yol hazırlığına koyulmuş. O sırada, obaya bir Harzemlinin gelmesini uğursuzluğa sayan komşu haymenin eri, mızrağını kapıp gelmiş:

«Bu Harzemliyi öldürecek yerde, neye obaya sokmuşsunuz? Başımıza belâ mı getirmek istersiniz?» diye bağırmış.

Şakinin avradı cevaba durup:

«Bu yiğit bir yerin sultanı imiş. Bu sebebe erim aman verip memleketine götürmeğe söz kesmiştir.» diye karşılık verende, komşu haymenin eri:

«Divane mi olmuşsunuz? Harzemli sultana imdat edende, elbet ki Moğol Hanı bir gün bunun hesabını sorar aşiretimizden...» diyerek, heç bir şeyden habersiz oturan Sultan Hızır'ın üzerine saldırır, canın alır:

«Biçarenin ölüsünü dere içine gömmüşler. Sonradan İran Atabeyi Melik Muzaffer Şah, adam gönderip Sultan Hızır'a bir türbe yaptırmış. Bir var ki, Sultan, eşkıya obasında yatmayı şanına yakıştırmadığından, bir gece türbesiyle göçüp Tujik Babanın doruğuna yerleşmiş. O gün bu gün yurduna, ocağına hasret giden Sultan Hızır, obası dağılmış, yurdundan ayrı düşmüş kullara Tujik Baba'nın doruğundan imdat yağdırır.» Kolumu Memo'nun boynuna doladım: «Sultan Hızır, bizden de lûtfunu, keremini esirgememiştir. Duamızı, niyazımızı duyup, tam zamanında seni aramıza yollamıştır. Heç şüphe yok, obamızı ha-

Institut Kurde de Paris

raminin elinden kurtarmaya seni vasıta kılmıştır. N'ola, Sultan Hızır'a sen de şükranını duyur, kurban!» diye sözümü bağladım.

Memo, hatırımı sayıp yüzünü Tujik'in şavkına döndüğü sıra sekinin altından Halo'nun sesini duyduk. Halo, kapı nöbetçisine sorardı:

«Uyanmışlar mıdır?»

Nöbetçi:

«Bilmezim...» derdi, «Dışarı çıktıklarını görmemişim.»

Bunun üzerine Memo, ileri varıp Halo'ya seslendi:

«Kervanı hazırlamış mısınız Halo?»

Halo, saygıyla dikilip:

«Beli Seyidim, hazırlamışız, yolunu gözlerik...» karşılığını verdi.

Memo :

«Beş dakikaya kalmaz varırık...» deyip Halo'yu kervanın başına savdı. Tez elden yunup giyindik. Hizmetkârın getirdiği birer çanak südü içtik. Yatağında uyuyan yavrumuzun sıcak gül yanaklarını koklayıp ebesine emanet ettik, aşağıya indik.

Uğurlamaya gelenlerin çep-çevre toplandığı alanda hazırlanmış iki kervan bulduk. Biri Şıh Persin'in naşını Elaziz kapısına iletecek kervandı, bilirdik. Ya öbürü ne içindi?

Huso emmi, merakımızı giderdi:

«Biz de Domen uşağına varıp, zor zamanda bizi obasına mihman eden Şıh Cebrail'e armağan sunacağık, şükran söyleyeceğik. Mağaralarda kalan hastamızı, yaşlımızı obaya göçüreceğik.» dedi.

Institut kurde de Paris

Şıh Persın'in naşı hasıra sarılmış, iki estere asılı mahfeye yüklenmişti. Kervanı götürmeğe bir manga tüfekçi hazır edilmişti. Bunlardan ikisi, bizim için koşum vurulmuş hayvanları yedeğinde tutarlardı.

Hemen hayvanlara atlayıp kervanda yerimizi aldık. Yola çıkacağımız sıra, bir bölük avradın arasında duran Elif Ana:

«Biriniz Paşa'ya haraminin leşini götürürsünüz, biriniz Şıh Cebrail'in yanında kalan ihtiyarları göçürmek için kervan düzersiz. Ya bu avratların Harçik deresinde, köprü angaryasında ter döken, sırtında yara açılmış erleri n'olacak?» diye sordu.

Bunların n'olacağını, gece, ağalarımla görüşmüştük. Angaryada çalışanları hod-be-hod almaya gidende, müteahhidin cendermeyle karşı koyacağını hesapladığımızdan, onları göçürmeğe kumandardan iltimas dileyecektik, Paşa'dan ruhsat isteyecektik. Böyle kararlaştırmıştık.

«Onları unutmuş değilik kurban...» dedim Elif Anaya, «Haraminin leşini Paşa'ya teslim edende, Şıh Persin'in kiraladığı marabamızın obaya dönmesine ruhsat isteyeceğik. Niyazımızın tepilmeyeceğini umarık.»

«İsterse tepsinler!» dedi Zülfu Bacı; Şıh Persin'in ipini çektiğinden heç bir zoru umursamazdı. «Obayı haramiden kurtardığımız gibi varıp erlerimizi de kurtarırık cenderme zulmünden.»

Hasan Dayı başını salladı, güldü:

«Boşuna tasalanırsınız yengeler!.. Obanın kurtarıldığını duyan Ke... uşağı marabasını, bundan böyle, kim tutabilir Harçik deresinde? Karşılarına Ezrail

Institut Kurde de Paris

çıksa dinlemezler, Monzur'u aşar gelirler.» dedi.

Memo atının gemini topladı:

«Toprağımızı namert elinde komamışık. Elbet ki marabalarımızı da ocaklarına kavuştururuk.» dedi, hayvanının karnını topukladı.

Memo'yu sözünün eri bildiklerinden, avratlar dillerini kısıp, Memonun ömrüne duacı oldular.

Yola düzüldük.

Elif Ana, ardımızdan bir bakraç su döktü:

«Tez gidin, tez dönün! Bu avratların yiğit yolu gözlemekten sabırları tükenmiştir.» dedi.

2

Kestirim dağ yolundan gittiğimizden, Pertek köprüsüne dek bir cendermeye rastlamadık.

Tüfeklerimizi gizlemeden köprüye indiğimizi görende, bir manga silâhlı cenderme karakoldan dışarı uğradı, yolumuzu kesti.

Cenderme onbaşısı, elinde tüfenk, karşımıza dikildi:

«Ley!... Durun bakalım!...» diye bağırdı. Hayvanların gemlerine asıldık.

«Silâh taşımanın yasak olduğunu bilmez misiniz? Böyle, gün ortası, omuzda tüfek, nereden gelir, nere gidersiniz? Hayvanlara asıp götürdüğünüz mahfede ne vardır?» diye soranda Memo cevaba durup olanları anlattı:

«Paşa'nın fermanına uymuşuz, Şıh Persin'in obasına baskın vermişiz. Ölüsünü Elaziz kapısına götürürük!» dedi.

Institut Kurde de Paris

Bu sözlere cenderme onbaşısının yüzü aydınlandı:

«Bilmişim, Şıh Persin dediğin, Elaziz Paşa'sının, başını getirene beşyüz altın koyduğu haramidir. Paşa dellâl çağırtıp, dört bir yana ferman dağıtmıştır. Aha biz de karakolun duvarına asmışık birini. Paşa kapısından büyük ihsan göreceksin ağa!» deyi dil döktü. Memo'nun sırtını tapışlayıp: «Gayri Elaziz'den dönende bizi de görürsün! İhsandan bir kaç mecidiye şabaş dağıtırsın!...» dedi.

Memo, Kumandardan, Paşa'dan tekdir eşitmiyeceğinden ferahlık bularak:

«Dönüşün ola ki Kalan yolundan giderik. N'ola, şabaşınızı şimdiden verek!...» dedi.

Cenderme onbaşısı, şabaşı alanda pek sevindi, yaltaklık etti:

«Tüfeklerinizi ölünün hasırı altına gizleseniz de, basınız ağrımasa kurban!...» dedi. Silâh demetlerini çullara sarıp mahfenin hasırı altına gizleyende, cenderme onbaşısı yaklaşıp, dürülü hasırı araladı, baktı. Suratını ekşidip yere tükürdü:

«Bed sıfatlı, nalet bir herifmiş... Eyi ki temizlenmiş.» dedi.

Silâh gizleme işi bitende yolumuza gitmek istedik. Onbaşı bırakmadı:

«Hele az eğlenin! Cenderme komutanına tel açıp haramiyi ele geçirdiğiniz mücidesini bir duyurak!... Bakalım ne söyler...» dedi.

Bekledik.

Cenderme onbaşısı geri dönende:

«Komutanım, Şıh Persin'i ölü-diri ele geçirmeni-

Institut Kurde de Paris

ze pek sevinmiştir. Sizi Elaziz'e salimen iletmemizi buyurmuştur. Yanınıza dört cenderme katacağım ki, bir kuldan korkunuz olmaya!..» dedi. Bizimle gidecek cendermeleri ayırıp esterlerini almalarını söyledi.

Cendermeler bize katılanda:

«Hadi uğur ola!.. Elaziz'e varanda doğruca cenderme komutanına gidip Şıhın leşini teslim edeceksiniz!» diyerek selâmetledi.

3

Böylece cendermenin koltuğu altında indik Elaziz'e. Şıh Persin'in ölüsünü götürüp cenderme komutanına teslim ettik. Komutan bizi odasında oturttu, kendisi dışarı çıkıp, Şıh Persin'in ölüsünü ibret-i âlem için, kurdurduğu darağacında bir kez daha ipe çektirdi. Göğsüne, Paşa kapısından ölümüne yazılan fermanı astırdı. Çarşı esnafı, Elâziz ahalisi toplanmış, Şıh Persin'in sallanan naşına seyir bakarlardı.

İşini bitirende cenderme komutanı yanımıza döndü. Yüzünün terini silerdi:

«Şıh Persin'i ölü olarak ele geçirdiğinizi Paşa'ya duyurmuşum. Sadakatinizden, hizmetinizden çok memnun kalmıştır. Paşa kapısında sizi bekler. Huzuruna kabul edecektir. Buyurun gidek!» dedi, önümüze düştü. Tüfenk denkleri yüklü hayvanlarımızla bizi Paşa kapısına götürdü.

Meğer ki, Paşa kapısı kışla avlusundaymış. Buna pek sevindik:

«Huzurdan çıkanda kumandarı görüp elini öperik!» dedik.

Institut Kurde de Paris

Oysa kumandar da Paşa'nın yanındaymış.

Tüfekçileri avluda, Halo'ya emanet edip içeri girdik. Cenderme komutanı önümüz sıra yürür, bize yol gösterirdi. Geçtiğimiz yerlerde nöbetçiler topuk vurup selâma dururlardı.

Paşa kapısına, çifte merdivenlerden dolanarak varılırdı. Çift kanatlı kapı önünde tüfekli iki yiğit nöbet tutarlardı. Paşa'nın kordonlu yaveri bizi merdivenin başından, güler yüzle karşıladı, bekletmeden Paşa'nın katına çıkardı.

İçeri girende, bir azar işidir miyik ola? diye yüreğim çarpardı. Lâkin Paşa'nın yanında Memo'nun Kumandarını oturur görende helecanım yatıştı.

Paşa, ta karşıda, büyük bir masanın ardına kurulmuştu. Gerisindeki duvarda, Gazi Paşa'nın at üzerinde bir resmi asılıydı.

Cenderme komutanı topuk vurup:

«Buyruğunuzu yerine getirmişim. İsyankâr uğrıyı ibret için çarşı meydanında darağacına astırmışım.» diyerek yana açıldı, biz ortada kaldık.

Bunun üzerine Paşa, hoşnut bir yüzle hoş'amedîye davrananda Kumandar da yerinden kalktı. Paşa, kollarını uzatıp Memo'nun ellerini avuçlarına alarak sıktı:

«Kumandarından yiğitliğinin vasfını çok dinlemişim Memo Ağa. Onca cendermenin baş edemediği hunhar bir uğruyu, üç-beş gün gibi kısa bir zaman içinde ele geçirmekle cesaretini, şecaatini ispatlamışsın. Hizmetinden ziyadesiyle memnun olmuşum.» diye dil dökerek, Memo'yu alnından öptü, iltifatına, ihsanına boğdu. Kese kese altın, top top kaftanlık

Institut kurde de Paris

kumaş yığdı önümüze:

«Obanıza dönerken iaşe ambarına uğrayıp, size ayrılan tahılı, nuhudu, şekeri, gazyağını, tuzu da alırsınız!..» dedi.

Hep birlikte elini öpüp şükran söyledik.

Paşa yer gösterip bizi zorla oturttuktan sonra kendi de yerine geçti, kuruldu:

«Kadı fermaniyle toprağınıza kavuşmuşsunuz. Şıh Persin'in Ke... uşağı obasından üzerine geçirdiği toprağı da ben müsadere edip aşiretinize bağışlamışım. Lâkin bu toprak, Şıh Persin'in soyup namerde muhtaç düşürdüğü kullara dağıtılacaktır. O şartla veririm size. Bu biçarelere çift araçları, tohumluk tahıl da gönderilecektir.» Elinin tersiyle ağzının iki yanını silip soluk aldı: «Cumhuriyet hükûmatının muradı tüm Dersim halkını şakilikten, uğrılıktan vaz geçirmektir.» diye yeniden konuştu. «Marabanın elinden tüfengi alınıp, yerine kazma kürek verilecektir. Her kul toprak, davar sahibi olacak ki, alın teriyle geçimini sağlıya, şıha, ağaya muhtaç düşmeden namusıyla yaşaya. Kemal Paşa yeni toprak zagonu hazırlatmıştır. Bu zagon yakında Büyük Meclisten çıkanda şıhların, ağaların gönül rızasıyla vermedikleri topraklar alınıp kullara dağıtılacaktır. Senin bugünden tüm Dersim'e örnek olmanı isterim Memo Ağa... Göreyim seni, oba halkına toprağı komu dağıdıp onları namuslu birer vatandaş yapasın! Gözü doymaz şıhlara, ağalara, seyitlere karşı onları gözedesin!.. Bebelerini okudasın, kancıklarını örgüye, dokumaya oturdasın! Bunu yapanda Osmanlı'nın yardım eli obandan eksik olmayacaktır.» dedi.

Institut Kurde de Paris

Lâfın burasında Kumandar sözü aldı:

«Memo, akıllı bir yiğittir. Hak olanı batıldan ayırmasını bilir. Ona güvenim tamdır. Yolundan, izinden şaşmayacaktır.» dedi.

Bunun üzerine Memo, ileri varıp Paşa'nın, Kumandarın ellerini öptü, şükranını tekrarladı:

«Bağışın, mürüvetin bizi ihya etmiştir. Ke... uşağı, kulun kurbanın olsa yeridir, Paşam!.. Bu iyiliğini ömrümüz boyu unutamazık. Şıh Kızı ile kulları dirliğe, düzenliğe kavuşturmayı boynumuza borç bilirik. Elbet ki başbaşa, omuz omuza verip obamıza uğrılığı, şakaveti sokmazık. Lâkin...» Memo, soluğu kesilmiş gibi bir an duralayıp yutkundu, göğsünü şişirdi: «...lâkin bir iyilik daha et ki, önümüze sürdüğün nimetten faydalanmağa, boynumuza borç olan işleri görmeğe takat bulak!» dedi.

Paşa:

«Çekinmeden söyle ağa!..» diye buyuranda erim:

«Arzım şu ki,» dedi Memo «Şıh Persin elinde yıkılmadık kom, yozmadık mezraa kalmamıştır. Kış basmadan obamız kökten onarılmak, mezraamız açılıp sürülmek ister. Oysa obada işe yarar bir kul kalmamıştır. Cümlesi kazması, esteriyle, yolda, köprüde çalışır.» diyerek müteahhide kiralanmış kulların obaya dönmesine Paşa'dan ruhsat istedi.

Memo'nun bu niyazı üzerine Paşa, bıyığını yolup duraladı, yanında dikilen Kumandar'a sordu:

«Ne dersin? Ke... uşağı marabası ayrılanda, müteahhidin işleri aksamaz mı Serdarım?»

Kumandar, bizden yana çıktı:

«Neye aksaya Paşam? Koca Dersim'de Ke...

Institut Kurde de Paris

uşağı marabasından başka yolda, köprüde çalışacak kul mu kalmamıştır? Onlar gidende, elbet ki yerlerine yenisi gelir. Müteahhit Dersim'de ırgat bulamazım, derse, n'ola, Elaziz'den top'asın, götürsün! Şeherde onca insan işsiz dolanır, gezer. Bunlar kahvelerde oturup fitne kazanın' kaynadacaklarına, yollarda köprülerde çalışırlarsa devlete duacı olurlar.»

Bunun üzerine Paşa ruhsat verdi:

«Varın marabanızı toplayın, götürün! Kom'unuzu, ocağınızı elbirliğiyle onarın!.. Verdiğim toprağı kullara bölüştürün!.. Sürülmedik mezraa komasınlar!.. Kış bastırmadan, fırsat bulanda, obanıza varıp çalışmanızı yakından görürüm inşallah Memo Ağa!» dedi.

Huzurdan ayrılma zamanının geldiğini bilip Dersim'e dönmeğe izin istedik.

Paşa, kaşlarını yıktı;

«Yok,» dedi «bir yere gidemezsiniz. Bu akşam misafirim olacaksınız! Yiyip içip eğleneceğiz...»

Şölende bir cahillik eder de, küçük düşerik korkusuyle Memo, adamlarımızı bahane gösterip gitmeğe izin istediyse de, Paşa dinlemedi, yavere buyruk verdi:

«Eşyalarını taşıdıp konuklarımızı misafirhaneye yerleştireceksin! Bir dedikleri iki edilmiyecek!» dedi, sonra cenderme komutanına dönüp:

«Sen de inşaattaki cendermeye bir kâğıt yazıp vereceksin ki, yolda, köprüde çalışan Ke... uşağı marabasını toplayıp götürmelerine zorluk çıkarmayalar!» söyledi. Öptürmeğe elini uzattı:

Institut Kurde de Paris

«Akşama mahfelde görüşürük!» dedi. Ömrüne duacı olduk, geri geri huzurdan çıktık.

4

Paşa'nın gece onurumuza verdiği şölende, tüm subaylar avratlariyle hazır bulundular. Böyle kalabalık içine ilk kez çıktığımdan, gözlerimi kaldırıp bir kula bakamazdım. Yüzüm yanardı. Oysa avratların gözalıcı kaftanlarını, beyaz tenli güzelliklerini seyretmeğe can atardım.

Paşa, Memo'yu göklere çıkararak tanıttı şölene katılanlara:

«Diyarıbekir esker ocağından yetişmiş, millete, devlete sadık bir yiğittir. Ke... uşağı marabasını bir harami şıhın zulmünden kurtarmıştır. Kulların elinden silâhı alıp kazmayı vermeğe söz kesmiştir. Ke... uşağı, tüm aşiretlere örnek olacaktır, bu yiğit Dersim'in kapılarını medeniyete açacaktır. Tez zamanda şekavet nizamının köklendiğini hakka, adalete dayanan cumhuriyet nizamının orada yerleştiğini görürük inşallah...» dedi.

Paşa bırakanda, Kumandar sözü aldı:

«Âşıklığının da misli, medendi yoktur. Karacaoğlan gelse, su tökemez eline... Bu gece sazını dinleyip parmak ısıracaksınız...» dedi. Tüm subaylar Memo'yu tahsin! söyleyip elin, sıktıkları sıra, Paşa'nın, Kumandarın hanımları çevremi aldılar, yüzüm okşayıp hüsnüme kaside okudular, utancımdan beni tüm tere buladılar.

Kumandarın hanımı, öptürmeğe elin' uzattı:

Institut Kurde de Paris

«Memo'yu evlât bilip bağrıma basmışım. N'ola, bundan böyle sana da kızım! diyeyim ki, yahşî bir gelinin anası olduğuma kurulup çalım satayım...» dedi.

Sofrada Paşa ile Kumandar Memo'yu aralarına aldılar. Beni de ellerini öptüğüm iki yaşlı hanımın ortasındaki koltuğa oturttular. Örflerine uymada kusur işlemeyim deyi, göz ucuyle yaptıklarına bakıp ben de hanımlar gibi yiyip içmeğe durdum.

Paşa, soluk almadan konuşurdu. Sofrada oturanlar bakışlarını ondan ayırmazlar, sözlerini saygıyle dinlerlerdi. Bu sebebe utançtan kurtulup etrafa göz gezdirmeğe fırsat buldum.

Mahfelin duvarlarından birine büyük bir Osmanlı sancağı sallandırılmıştı. Sancağın önündeki yontulmuş ağacın üzerine, Gazi Paşa'nın altından yapılmış, belden aşağısı kopuk bir sureti konulmuştu. Öbür duvarın dibine, çul örtülü bir seki yerleştirilmişti. Üzerinde zilli davul, kemençe, mey çalan çalgıcılar otururlardı, şimdiye heç duymadığım bir hava tutturmuş, ince ince çalarlardı. Beyaz kaftan giymiş, başları kırkılmış erler dolanıp hizmet ederler, sarı siniler içinde durmaz yiyecek taşırlardı.

Sofrada oturan hanımlara gözüm değende tüm şaşırdım. Kolları, gerdanları cıl-cıbıldaktı. Kimi saçlarını enselerine toplayıp bağlamışlardı, kimi oğlan gibi kırkılmışlardı. Boyunlarına altın işlemeli gerdanlıklar, inci boncuklar; kulaklarına elmas küpeler takmışlardı. Parmaklarında iri taşlı yakut, zümrüt yüzükler ışıldardı. Tenleri beyazdı, gözleri sürmeliydi, dudakları nar çiçeği gibi kırmızı idi. Cümlesi bir-

Institut Kurde de Paris

birinden güzel gelinlerdi, yüzlerine bakmağa kıyamazdım.

Sofrada oturan subaylardan biri, bir çift söz için, Paşa'dan izin isteyende, konuşulanlara ben de kulak kabarttım. Paşa, destur verende, subay, önündeki yağlığa ağzını silip:

«Paşam!..» dedi. «Başındanberi sözlerinizi can kulağıyle dinlemişim. Dersim'in şekavet yatağı olmasını **maraba**'dan bilirsiniz. Marabaya toprak dağıtılanda, sürü celep verilende her işin düzeleceğine inanırsınız. Oysa -cüretimi bağışlayın Paşam!- bu düşüncenizde yanılırsınız. Bana öyle gelir ki, tüm tersinden tutarsınız. Benim gördüğüme göre Dersim'deki derdin özü **maraba değildir; sıh**'tır, **ağa**'dır, **seyit**'tir. Halkı ondurmayan, namerde muhtaç düşürüp uğrulığa zorlayan; talandan, düğünden, ekinden haraç yiyen bir kulun elinde mal, pul komayan onlardır. Siz, eşkiyalık ederler, deyi kulların silâhlarını topladırsınız, sonra da marabayı talana süren şıhlara, ağalara silâh dağıdırsınız buna engel olsunlar deyi.. Cesaretimi sadakatime bağışlayın Paşam, lâkin tutulan yol yanlış bir yoldur. Murat, Dersim'deki eşkıyalığın kökünü kazımaksa, yapılacak iş, marabayle değil, şıhlarle seyitlerle, ağalarla uğraşmaktır. Onlara devletin gücünü ispatlayıp, gözlerini yıldırdık mı, her iş temelinden düzelir.»

Bıyığını yiyerek subayı dinleyen Paşa, bu sözlere heç kızmadı:

«Seni ayıplamam...» diye lâfı aldı, «Şıh Sait ayaklanmasından buyana, nice güngörmüş efendiler hep bu öğüdü vermişlerdir. Buraları iyi bilen bir

Institut Kurde de Paris

müfettişimiz: (Dersim, cumhuriyetimiz için bir çıbandır. İyi bir neşter atmak ister.) demiştir, (O tayfa, iyilikle yola gelmez. Silâh toplanmalı, aşiretler toptan cezalandırılmalı, şıhlar, ağalar, seyitler sürülmelidir.) demiştir. Çok ferasetli bir valimiz de buna benzer öğütlerde bulunmuştur; demiştir ki: (Fukaralık Dersimlileri eşkıya yapmıştır. Bir var ki içlerinde adam olmayacak aşiretler vardır. Bunlar iyice bir cezalandırılmalıdır. Kalan Dersim aşiretleri Malatya, Elaziz ovalarına göçürülmelidir.) Cumhuriyet hükümetimiz bu öğütlere uymuştur. Silâh toplatılmış, uslu durmayan aşiretler cezalandırılmıştır. Şıhların, ağaların bir bölüğü dâra çekilmiş, bir bölüğü de sürgün edilmiştir. Lâkin bu tedbirlerin heç bir faydası görülmemiştir. Gidenlerin yerine başka şıhlar, ağalar türemiştir. Hemi de yeniler, eskilere rahmet okutmuştur. Demek ki, şıhları, ağaları asıp kesmekle, sürgüne göndermekle murat hasıl olmuyor. Aşiretler olduğu gibi kalanda, nizam, töre, gelenek sürüp gidiyor. Oba halkı başlarına yeni bir şıh, yeni bir ağa bulup çıkarıyor. Dersim'e kime sorsan, şıhsız ağasız edemezik, birbirimizi yerik! der. İlle de başlarında bir çoban bulunmasını isterler.» Paşa, kadehinden ağzını ıslayıp devam etti: «Bizim muradımız bu nizamı değiştirmektir. Gayretimiz, aşiretlerin marabalarını kulluktan kurtarıp, başına buyruk köylü yurttaşlığa ulaştırmaktır. Maraba olmayanda, şıhlık, ağalık taslayacak kişi de kalmaz ortalıkta. Bunun için toprak zagonu yapılmasını istemişik büyük Atamızdan. Toprak marabaya, kula dağıtılanda, Dersim şekavet yuvası olmaktan çıkacaktır. Biz buna yürekten inanmışık.»

Institut Kurde de Paris

Sofradakiler başlarını sallarlar, Paşa'yı doğrularlardı. Lâkin subay imana gelmezdi:

«Ben Dersim'i çok iyi tanırım Paşam! Şıhlara, ağalara dokanmadan o nizamı zor değiştirirsin! Aramızda görmekle bahtiyar olduğumuz Şıh Kızı ile erine heç benzemez o namertler... Türlü fitne çevirip toprağın dağıdılmasına engel olacaklardır. Bunu yapamazlarsa, bin türlü hud'aya baş vurup dağıdılan toprağı ellerinden alacaklar, onları haraca bağlamanın bir yolunu bulacaklardır. Olan, biçare kullara olacak; hem devlete, hem zorba şıhlara haraç ödeyip iki kat ezileceklerdir. Ve de köylü yurttaş olduklarına pişmanlık getirip marabalığa dönmeğe can atacaklardır. Çemişkezek, Hozat, Arapkir köylüğü gibi. O fukaralara Ermenilerden kalan mezraayı, yatağı dağıttınız da ne oldu? Devlete vergi, Dersim şıhlarına haraç ödemekten bezmişlerdir biçareler... İşin kotüsü şu ki, şıhlara haraç verende eşkıyanın zulmü kesilir. Lâkin devlete vergi verende cendermenin dipçiği başlarından eksilmez. Bu sebebe köylüler, kendilerini koruyamadığımızı görüp şıhlara sığınır. kulluğa rıza gösterirler. Şu sıra ozanların, seyitlerin köy köy dolaşıp birlik davulunu gümbürdetmeğe cesaret bulması da, köylünün bizden yüz çevirdiğine işarettir. Günün birinde buralarda yeni bir Şıh Sait türese heç şaşmazım...»

Subay, hele encamı hayır ola! diyerek sözünü bağlayanda, sofrada bir sessizlik geçti. Bizim yanımızda bu işlerin konuşulmasını yakışıksız buldukları, birbirlerine bakışmalarından anlaşılırdı. Paşa, bunu sezip:

Institut Kurde de Paris

«Heç şüphen olmaya ki evlât, tuttuğumuz yolun encamı hayırdır. Derdin özü bilinmiş, devası bulunmuştur. Toprak dağılanda nizam değişecektir. Hele boş lâflarla konuklarımızın canlarını sıkmayak!» dedikten sonra yaverine el etti, çağırdı: «Ne beklersiz evlât? Hazırlığınız tamam olmamış mı? Eğlentiyi niçin başlatmazsız?» dedi.

Bunun üzerine kışlanın hünerbaz erleri ortaya çıkıp türlü cambazlık, gözbağcılık hüneri gösterdiler. Ardından meddahlar gelip gülünecek hekiyeler söylediler de, sofranın keyfini yerine getirdiler. Paşa, herkesten çok gülerdi, kahkahasından tavan sarsılırdı.

Sıra türküye, oyuna gelende, Kumandar başkalarını dinlemeğe sabredemeyip:

«Şu sazı Memo'ya verin ki, saz nasıl çalınır, türkü nasıl çağrılır, öğreneler...» buyurdu.

Memo, nazlanmadan sazı koynuna alıp türküye oturdu. Saz tutuşu, yiğit duruşu göz alırdı, yürek oynadırdı. Hanımların heyran bakışlarından beni kıskandıklarını görürdüm, içim yağlanırdı.

Memo, yanık sesiyle Urfa'dan, Erzurum'dan, Muştan, Kayser-i-rum'dan aşk türküleri okuyanda dinleyenlerin soluğunu keser, gözlerinde aşk odunu tutuştururdu. Yiğitliye destan düzende, Köroğlu'nu, Dada'lı aramızda gezdirirdi. Ağıt söyleyende Kumandara, Paşa'ya gözyaşı döktürürdü.

Memo, çalıp söylemeği yeter görerek sazını öpende, dinleyenler avuçlarını çatlatıp tabış tuttular. Paşa, kalkıp Memo'yu alnından öptü.

Institut fürde de Paris

5

Şölen geç vakit dağılanda Kumandar, Hanımını yaveriyle eve gönderip kendi, kalacağımız yeri görme bahanesiyle misafirhaneye birlik geldi.

Odamızın kapısında iki er nöbet tutardı. Kumandar, kapıyı açtırıp yerimizi gördü, beğendi. Hazırlığın bir noksanı olmadığını anlayanda:

«Sağ olun evlâtlar! Gayri yerinize gidip istirahat edin!» deyi erleri savdı. Bize rahatlık dileyip gitmeden elini Memo'nun omzuna koydu:

«Memo!» dedi «Sırtında seyit kaftanı da olsa, bilirim ki, sen ne seyitsin, ne şıhsın, eli hünerli bir âşıksın! Zulme boyun eğmez, zalime kulluk etmezsin!» Lâkin gençsin, tecrüben yoktur, bilmediğin bildiğinden çoktur. Dersim gibi yerde yanılıp şer yoluna sapmamak dilersen, şu öğüdümü kulağına küpe et! Zinhar şıhlara, seyitlere uyup kendini Osmanlı duşmanlığına kaptırmayasın! Bundan hem sana, hem aşiret halkına ziyan gelir. Şıhların seyitlerin haktan görünüp Dersim örfünü, nizamını korumaktan dem vurduklarını duyarık. Oysa Dersim'in nizamını kendileri bozmuşlardır. Yüz yıldan beri Osmanlı korkusuyle yıldırıp birlik sözü ederek aşiret topraklarını tapulu mal, oba halkını da kendilerine kul etmişlerdir. Öşür der, haraç der, ağalık hakkı der, çırağ parası der, kulun eline geçen parayı, pulu alırlar. 'Ardında ben varım, korkma!' diyerek marabayı soyguna, vurguna, kan davasına sürerler, sonra da günahı, vebali onlara yüklerler: "N'edek? Bu kullar adam olmazlar. Şakilikten, uğrılıktan başka iş bil-

Institut Kurde de Paris

mezler..." diye ıukara Dersimlileri kötülerler. Beri yandan kendileri Dersim dışındaki zorba ağaların, beglerin keyfini sürerler. Gazi Paşa, zagon çıkarıp kulluğa son vermek bozulan nizamı düzeltmek istemiştir. Çe fayda ki, şıhlar, ağalar, seyitler hud'a düzüp fitne çevirerek, kulları sancak açmağa zorlamışlar, ortalığı karıştırarak, nizamın düzelmesine fırsat vermemişlerdir. Lâkin bu kez Elaziz Paşası, ağalığın kalesi Dersim'i, şıhların, seyitlerin zulmünden kurtarmağa azmetmiştir. Paşa'nın niyetini, tedbirini kendi ağzından duymuşsun! Dersim için hayırdan başka bir düşündüğü yoktur Paşa'mızın.»

«Yoktur komutanım!» dedi Memo.

«Dersim'de Ermenilerden kalan toprakları, komları fukara kullara dağıtmıştır. Şıhlar, seyitler tarafından gaspedilmiş aşiret topraklarını da sahiplerine geri vermek ister. Toprak zagonu çıkarması için Gazi Paşa'ya başvurmuştur. Şekavetin ilâcı sayar bunu. Lâkin Paşa'nın bu gayretinden Dersim'in şıhları, seyitleri de; düz'ün begleri ağaları da hoşnut değillerdir. Elaziz Paşa'sının Dersim'de yaptığı tutunursa, sıranın kendilerine geleceğini bilen düz'ün beğleri, ağaları, Dersim'in cahil, hotpesent, hunhar şıhlarını, seyitlerini elaltından Paşa'ya kışkırtırlar. Onun açtırdığı yolu, kurdurduğu köprüyü, Dersim'i yakıp yıkacağına delil gösterip biçareleri azdırmağa uğraşırlar.»

Kumandar, sözün burasında Memo'nun gözü içine, babanın sınır boyuna sevkiyat edilen oğluna bakması gibi, acıyarak bakardı, yiğitliğine kıyamaz bir hali vardı.

Institut Kurde de Paris

«Memo, iki gözümün nuru!...» dedi «Dersim'de, halkı kulluktan kurtaracak ilk adımı sen atanda, heç şüphe yok, şıhlar seyitler gibi begler, ağalar da sana duşman kesileceklerdir. Osmanlı'ya hizmet ettiğini söyleyip marabayı senden soğutmaya kalkacaklardır. Bizi her zaman ardında bilip yılgınlığa düşmeyesin! Lâkin temkini, tedbiri de elden bırakmayasın! Kulu, marabayı inandırıp hak yoluna yatırasın! Vakit geçirmeden Paşa'nın bağışladığı toprağı kullara dağıtasın!»

Memo, saygıyle başın sallardı:

«Muradını pek iyi anlamışım komutanım. Madem hayır bundadır, elbet sözünden çıkmazık, toprağı komu bir tamam kullara dağıdırık!» dedi.

«Göreyim seni Memo! Hakkı, hukuku gözedesin! Toprağı bölüştürende bana haber salasın ki, efendileri göndereyim, gelip tapu kaydını düşeler.» Böyle söyleyerek Kumandar, Memo'yu bağrına bastı: «Fukarayı gözedeni Tanrı da gözedir, kul da... Hele, Hızır gayretini arttıra evlât!» deyip rahatlık dileyerek kapıyı çekti, gitti.

Memo, ardından bakıp:

«Hey fukara babosu Kumandar, hey yiğit aslan!» dedi, dönüp beni kollarıyle sardı: «Bizimle gelişi boşuna değilmiş. Âşık dayım gibi konuşup beni gafletten uyarmıştır. Sözleri haktır. Dersim'li de, Siirt'li de, Van'lı da bir atanın oğullarıdır. Kardaşlar arasında duşmanlık, munafıklıktır. Osmanlı duşmanlığına yer yoktur.» dedi. Sustuğumu görende, beni sedire çekip dizlerine oturttu. Köşeye yığılı armağanları gösterip kulağıma soludu :

Institut kurde de Paris

«Şu top top kumaşlardan, şu torba torba altınlardan memnun olmamış mısın ki, gözün ışımaz. Yoğsa kulların azatlığa erip toprak sahibi olmasından mi hoşnut kalmamışsın ki, yüzün gülmez? Derdin nedir kurban? Yoğsa bilmediğim bir tasan mı vardır?»

Kollarımı boynuna dolayıp başımı göğsüne yasladım:

«Sen yanımda olanda içim öyle nurlanır, şenlenir ki, heç bir tasa yüreğime giremez Memo. Paşanın, Kumandar'ın sana olan güvenlerini, muhabbetlerini görende, daha bir sevince gark olmuşum. Hele Dersim hakkında heç kötü bir niyet beslemediklerini ağızlarından duyanda tüm ferahlık bulmuşum. Kulların azatlığından, toprağın bölüştürülmesinden neye hoşnut olmayım kurban? Kullar azatlık bulalar, zulümden kurtulalar, diye babalığımla çekişmemiş miyik? Obayı, aşireti kurtarmada Paşa da, Kumandar da bizi arkalamışlardır. Bize kos-koca bağ bağışlayanlardan biz bir çürük zerdeliyi mi esirgeyeciik? Salt Paşa'nın bağışladığını değil, tüm obayı kullara bölüştürsek n'ola? Obamız, aşiretin malı değil mi? Kumandar'ın dediği gibi, toprağı sahibine geri versek, n'ola? Mezraalar tüm aşiretin üzerinde duracağına, varsın hayme hayme bölünsün! Obamızın yatağı, mezraası uçsuz, bucaksızdır. Kullara da, bize de yeter...» dedim.

Memo kaftanımın düğmelerini çözerdi:

«Kumandar'ım şıhlara, seyitlere güvenilmeyeceğini öğütlemiştir. Gel de böyle yiğit, böyle cömert bir Şıh Ana'ya kul köle olma! Böyle **Şirin** avradı olan

Institut Kurde de Paris

kişi, **Ferhat** kesilüp dağları devirse yeridir.» deyüp yatağa yıktı beni.

6

Dönüşte, İaşe Ambarı'ndan verilen arpayı, nohudu, unu bulguru, şekeri, gazyağını esterlere yükleyip yola düzüldük, Mameki üzerinden Harçık deresine indik. Marabamızın Harçik deresi üzerinde kurulan Kahmut köprüsünde çalıştığını bilirdik. Demenan, Haydaran obaları, obamızdan yakındı buraya. Bir var ki, Şıh Cebaril ile Şıh Kamer, Raşo Dayıyımın hatırını sayıp müteahhide yüz vermemişlerdi. O da tamahkâr Şıh Persin'e yanaşmıştı.

Köprü kurulan sarp boğaza varanda, ilkin kayalar üzerine sıralanmış beyaz beylik çadırlarını gördük. Dersim'in bağrında açmış, azman yaban çiçeklere benzerlerdi. Bir yamaçtan öbürüne uzayan köprü, kale duvarı gibi muhkem örülmüştü. Çevresinde marabalar, karınca gibi kaynaşırlardı. Kimi sırtında çamur çeker, kimi kazmayle yeri eşer, kimi taş kırardı. Ester sürücülerin kimi, hayvanın iki yanına yüklenmiş sandıklarle dağdan taş taşır, kimi, karnından yarılmış harharle, dereden kum çekerdi. Marabanın arasında tüfenkli, kırbaçlı cendermeler dolanırdı. Bunlar arada bir kırbacı şaklatıp küfrederek marabaya gözdağı çekerler, biçareleri sırtlarındaki çamur tenekeleriyle koştururlardı.

Şıh Persin'in, uşağımızı, para hatırına, nasıl perişan ettiğini gözümle görende içimden kan gitti.

Institut Kurde de Paris

Avratların haramiyi eziyetle öldürmüş olmalarına hınç duyarak sevindim.

Boğazın başında nöbet tutan iki cenderme yolumuzu çevirdi. Biri:

«Yasah hemşerim!» dedi, «İşi olmayan giremez!.»

Memo'nun kaşları çatıldı:

«İşimiz olmadığını ne bildin ki, yasak! deyip, karşımıza dikildin kardaş?» dedi.

Cenderme, sıkıntıyle tükürdü:

«İş tutacak olsanız, kazma kürekle gelirdiniz buraya... Siz tüm silâha donanmışsınız. Niyetinizin kötülüğü bundan bellidir.»

Memo, horlukle bakıp gülümsedi:

«Silâha donanmak kötü niyete işaret sayılsa, size de tüfek verilmezdi cenderme kardaşım. Neye böyle konuşirsin kurban?»

Cenderme, Memo'nun aşağıdan konuşmasına üst perdeden karşılık verdi:

«Silâh taşımanın sivillere suç sayıldığını duymamış mısınız ki, sırtınızda tüfekle dolaşırsınız?»

Memo, gene yumuşak sesle konuştu:

«Hele kim olduğumuzu, nerden geldiğimizi bir sor kardaşım! Kim olduğumuzu öğrenmeden horzort! etmenin bir faydası ola?» Koynundan cenderme komutanının verdiği zarfı çıkardı: «Hele şuna bir göz gezdir cenderme kardaşım!» diye uzattı zarfı.

Cenderme okuma bilirmiş. Zarfın içinden kâğıdı çıkarıp okuyanda sıfatı, tüm değişti, varıp Memo'nun eline sarıldı:

Institut kurde de Paris

«Silâha donanmış görende, ürkmüşüm, Paşa'nın adamı olduğunuzu bilememişim, kusur işlemişim kurban! N'ola, suçumu bağışla ağa?» diye özür söyledi. Önümüze düşüp:

«Buyurun, Taşaron'un yanına gidek! Paşa'nın buyruğunu duyurak!» dedi.

Hayvanları yedeğe alıp yoldan aşağıya doğru inende, taş çeken ırgatlardan ikisi, bizi tanıdılar; işi yüzüstü koyup seğirttiler. Biri, elini ağzına vurup köprüde çalışanlara seslendi:

«Şıh Anamız Senem gelir kardaşlar!.. Ne durursuz? Varıp ayağına yüz sürek!»

Çağrıyı duyanların cümlesi, işlerini bırakıp haykırışarak, hoş-amedi'ye koşuştular. Sel gibi akıp geldiklerinden, cendermelerin biri de karşı durmak cesaretini gösteremedi. Tüfeklerine dayanıp seyir baktılar.

Marabalar, soluk soluğa gelip eteğime yüz sürdüler, ömrüme duacı oldular. İçlerinden yaşlıca biri ileri varıp.:

«Şıh Ana! Gelişin hayırdır inşallah!» dedi, «Obamızı Şıh Persin'den geri almağa dâvacı olduğunu duymuşuk. Lâkin kadıdan fetva alıp almadığını bilmezik.»

Elimi marabanın omuzuna koydum:

«Hızır bahtımızdan güldürmüştür kurban!» dedim, «Kadı kapısından obamızın geri verilmesine fetva yazılmıştır. Lâkin babalığım, obadan çıkmazım, diye silâaha sarılmıştır, isyankâr olmuştur. Bunun üzerine Paşa kapısından defteri dürülmesine ruhsat verilmiştir. Hızır'a bin şükür, zalım, cezasını bulmuş-

Institut kurde de Paris

tur. Perişan ettiği kulların öcü alınmış, zalımın leşi, ibret için, çarşı ortasında dara asılmıştır.» dedim. Cümlesi oh! çekip Hızır'a şükran söylediler, Paşa'ya duacı oldular.

Halo, bu sıra, Memo'yu koluyle sarıp:

«Şükranınızı bu yiğitten de esirgemeyin uşaklar!» dedi, «O olmasa, biz ilin şikeftanında rezil olduğumuz gibi, siz de bu derede kırbaçlanıp kırılırdınız. Seyidimiz Memo kurtarmıştır yitirdiğimiz ne varsa... Şimdi de sizi buradan alıp götürmeğe gelmiştir.»

Marabalar:

«Hey yiğit aslan, uğruna canımız kurban!» diye çağrışarak Memo'nun ellerine sarıldıkları sırada gördük ki, başında bir şekil papak bulunan karayağız bir herif, elinde mavzer, peşinde adamlarını, cenderdermeleri katmış, üzerimize gelir. Yaklaşanda:

«Ule itoğullari!... İşi yüzüstü koyup nere gidersiniz? Dönün işinizin başına!» diyerek adamları, sopayle marabamıza giriştiler. Fakirler, başlarını, gözlerini sakınıp kaçışırlardı. Lâkin Halo, tüfekçilerle sopalı adamların karşısına dikilende duraladılar.

Papaklı herifin yüzü mos-mordu. Avurtları oynar, gözlerinden şimşekler çakılırdı.

Bizi içeri salan cenderme, kapışmayı önleye, diye ileri atılanda papaklı herif, kızgınlığını ona boşalttı; ağız dolusu küfrederek:

«Ule itoğli it! Ule sen cenderme misin, yoğsa uğruların kılavuzu musun? Neden sokmuşsun bu uğruları içimize?... Ule yidiğiniz gözünüze, dizinize...» diye bağıranda, Halo, kendini tutamayıp fırla-

Institut Kurde de Paris

dı, bir eliyle harifin yakasına bir eliyle tüfengine sarıldı:

«Ağzını topla namert, ugrı olsak sen gibi, biçare kulları angaryede dipçik altına düşürürdük; dağdan kaya söktürüp, dereden kum çektirerek, boğazın iki yakasına köprü ördürürdük. Ule haraminin gözü sensin ki, yolumuza dikilirsin!» diye tüfengi çekip aldı elinden, kafasına çala, diye havaya kaldırdı. Memo, atılıp tutmasa, kızgınlıktan gözü dönen Halo, tüfengi herifin başında paralayacaktı.

Bir manga tüfekçiyle etrafının çevrildiğini görende, Taşaron'un morarmış yüzü, kül gibi soldu, kuyruğu kısıldı:

«Ne durursunuz? Beni öldürmelerini mi beklersiz?» diye cendermelerden, adamlarından imdat dilerdi. Lâkin onlar da pısmışlardı, kımıldamazlardı.

Bunun üzerine, bizi içeri sokan cendermeler araya girip herifi Halo'nun elinden aldılar. Bizden de özür diledîler:

«Emir kulunun kusur işlemesi, başına belâ açılır korkusundandır. N'ola, Taşaron ağayı bağışlayın kurban!» dedikten sonra, yakasını paçasını düzenleyen Taşaron'a döndü: «Bunlar, Ke... uşağı aşiretinin şıhı, ağasıdırlar. Paşa'dan ferman getirmişlerdir. Köprüde iş tutan marabalarını alıp götüreceklerdir.» dedi, elinde tuttuğu kâğıdı gösterdi.

Taşaron, bir kâğıda, bir bize baktı :

«Nasıl alıp da, götürürlermiş? Müteahhit begimiz, Şıh Persin'den peşin parayle kiralamıştır bu marabayı... Kışa dek burada çalışacaklardır, bir yere gidemezler.»

Institut kurde de Paris

Bunun üzerine sözü Memo aldı:

«Uğrılanan mal, sahibine verilir kardaş, dünya kurulalı bu töreye uyulur. Şıh Persin, haramilik edip, Ke... uşağını ele geçirende, biçare kulları para hatırına ziyan etmiş, onları olmadık kişilere kiralamıştır. Lâkin yaptıklarının cezasını bulmuş, daraağacına asılmıştır. Ve de kulların sılaya dönmesine Paşa kapısından ferman yazılmıştır. Bu ferman elimize verilende, ne sen, ne de - her kimse - senin müteahhit begin, marabamızı bir saat alıkoyamazsınız burda... Karşı gelirseniz, yıkar geçerik. Bunu böyle bilmiş olasınız. Çıkacak şerrin hesabı da bizden değil, sizden sorulur.»

Tüm tüfekçiler, marabalar Memo'nun ardına yığılmışlardı. Yumruk sıkıp göğüs şişirirlerdi. Bunca insanla boğuşmayı göze alamayan cendermelerin yaşlısı ileri çıkıp fermanı Taşaron'un elinden aldı, göz gezdirdi:

«Ağa hak söyler...» dedi Taşaron'a, «Madem Paşa kapısından ferman yazılmıştır, köprüde çalışan Ke... uşağı marabası, bir tamam dönecektir o basına. Cendermeye düşen de, onları salimen yolcu etmektir.» dedi.

Böylece yolumuzdaki engel çözüldü, marabamızın hazırlığına destur verildi. Göz açıp kapayana dek kullar, çulu esteri, kazmayı küreği, pırtıyı destiyi toparladılar. Birlikte çalıştıkları ırgatlarle helâlleşip yanımızda biriktiler.

Yola çıkanda marabanın sıla türküsü dağları tutardı.

Institut kurde de Paris

7

Laç deresi kavşağında, gönderdiğimiz adamların, Nur Ağa'ya götürülen sürüyü celebi, önlerine katmış döndüklerini görende, o yanda da işlerin iyi gittiğini bildik. Ali Kıro'nun anlattıklarından, sürüyü kaçıranları Peri suyunu aşarken bastırdıklarını; çobanlardan kimisinin kaçıp Karaçur dağına sığındığını, kimisinin derede kaldığını; hayvanları bir tamam ele geçirdiklerini öğrendik. Onların katılmasıyle katarımız iyice zenginleşti. Obaya, ganimet yüklü savaş gazileri gibi dönende, aşiret halkı şadlığa gömülüp bayram etti: Angaryadan kurtulanlar avradı anasıyle sarmaşıp söyleşirler, hayvanlar obaya kavuştuklarına sevinip meleşirlerdi. İhtiyarlar, bugünü gösteren Hızır'a şükran söyleyip ağlaşırlar, cümlesi erime duacı olup niyaz söyleşirlerdi.

Memo, kulların sevincine coşup müjdeledi:

«Paşa'nın, kumandar'ın selâmını getirmişim size... Paşa, Dersim'de fitneye sebep olan Şıh Persin'in defterini dürmenizden ziyadesiyle memnun kalmıştır. Yaranıza merhem olur, çektiğinizi unuttturur, diye bu zahire çuvallarını armağan göndermiştir. Şıh Persin'in rahmetli Şıh Anadan mires yediği toprağı kom'u da müsadere edip, marabaya dağıtmak şartiyle, aşiretimize bağışlamıştır. Böylece obamıza yeniden bir tamam sahip olmuşuz. Bağışları gün-be-gün uşağımıza dağıtacıık, bundan heç kuşkunuz olmaya...» dedi.

Kullar sevincin şaşkınlığıyle ne söyleyeceklerini bilemediler, Memo'nun ayağına düştüler. Elif Ana:

Institut Kurde de Paris

«Bundan böyle biz senin kulun, kölenik, müridinik!... Sen ne istersen o olur, izinden hizmetinden ayrılmazık!...» diyerek cümlesinin muradını dile getirdi.

Erzak yüklü esterleri, sürü mallarını şikeftana yollayanda kullar, kanatlanıp yuvalarına uçuştular. Yanımızda bir Elif Ana kalmıştı.

«Sen neye gitmemişsin?» diye soranda eteğime sarıldı:

«N'ola beni konağına hizmetkâr al Şıh Ana! Seyidin en sağlam müridi ben olurum. Onu oğlum yerine koymuşum, bikes kalmış yüreğimin tüm muhabbetini ona bağlamışım. Beni konağına al ki, saçım süpürge edip hizmetine bakayım, aşına işine dolanayım, gece-gündüz canına, ırzına, dölüne bekçilik edeyim.» dedi. Öldürsem bu niyetinden döndereme-yeceğimi bakışından sezip isteğine karşı gelmedim:

«Erimin de, dölünün de, benim de sen gibi yiğit bir koca-ana'ya ihtiyacımız vardır. Küçük Memo'nun odasında kalır, yavruya ebe-analık edersin!» diyerek Elif Anayı hizmetime aldım. Elim öpüp hayır dua söyleyerek pırtısını almağa gitti. Biz de, konağın sekizinde oturan Azbet Ağası Huso'nun yanına vardık. Lâkin gördük ki, ağanın kaşları yıkılmış, gözleri dargın bakardı.

Elini öpüp:

«Sen olanlardan hoşnut kalmamış mısın, Huso Emmiciğim? Niçin somurtursun?» diye soranda, dili çözüldü:

«Bağışlanan toprağın, kom'un marabaya dağıtılacağını duyar da, nasıl sevinirim? Toprağı mara-

Institut Kurde de Paris

baya dağıtmak, Ke... uşağına en büyük kötülüğü etmektir. Kötü niyetini sezinlemeyip, Paşa'nın buyruğuna nasıl he, demişsiniz?» deyi bizi azarladı.

Lâkin Memo azbet ağası Huso'nun fikrine karşı çıktı:

«Neye he! demeyek kurban? Paşa bize görülmedik izazda bulunmuştur, askeriye mahfelinde şölen tertipletip bizi meclisine almıştır, bir sözümüzü iki etmeyip angaryede çalışan marabamızın sılaya dönmesine ferman yazdırmıştır. Kese kese altın, çuval çuval zahire armağan etmiştir. Uşağımıza toprak bağışlamıştır. Bu toprağı kullara dağıtmamızı istemesini neden Paşa'nın kötü niyetine yorarsın da, baboluk edip uşağımızın Şıh Persin elinde uğradıkları ziyanı karşılamak isteğine vermezsin? Doğrusu aşiretimize bunca iyilikte bulunan Paşa'dan hâlâ kötü niyet sezinlemeni anlayamazım. Bunun kötülük neresindeymiş?»

«Kötülük şurasında ki,» dedi Huso, «toprağı bölüştürmekle uşağımızı canavarın ağzına atmak arasında bir fark yoktur. Dersim'de toprağı marabaya bölüştüremezsin. Bölüştürende marabalar aşiretten kopmuş sayılırlar. Üzerlerinde şıhın, ede'nin, azbet ağalarının bir hükmü kalmaz. Onları yıldırıp ayartarak toprağı ellerinden almağa kalkacakların ardı arkası kesilmez. Sürü malı gibi kapanın elinde kalırlar da, kolumuz böğrümüzde seyir bakarık. Toprağın aşiret malı bilinmesi bundandır. Şıhın ağanın tüfekçisi korkusuna kimse aşiretin toprağına yan bakamaz. Bir var ki toprak bölük börçük marabanın olanda, çulsuzun biri de, silâhına güvenip biçareyi bastı-

Institut kurde de Paris

racağından, marabalar başlarına geleceklerden yılıp, kendilerini koruyacak yeni bir şıh, ağa arayacaklardır. Obamız dağılacaktır. Paşa'nın niyetinde hayır olsa, böyle bir belâyı başımıza sardıra?»

Memo başını salladı:

«Yanlışsın kurban!» dedi, «Paşa'nın aşiretimizi perişan etmeğe bir kastı yoktur. Sandığın gibi kötü bir niyeti olsa, Şıh Persin'in toprağını kullarımıza bağışlayacağına arkaladığı bir ağaya verirdi de, bir kalemde Ke... uşağının yarısını başkasına kul ederdi. Böyle etse ne diyebilirdik? Oysa Paşa, böyle etmemiştir. O yeri kullarımıza bağışlamıştır ki, birlikten ayrılmayalar. Paşa'nın isteği kulların toprak, kom sahibi olup kimseye muhtaç düşmemeleridir. Başkaca bir niyeti, kastı yoktur. Toprak, kom bölüştürülende yağmaya uğrayacağından yılgınlık getirmen de yersizdir. Toprak, kom bölüştürülmemiş de, yağmagerliğin ardı kesilmiş mi Dersim'de? Obayı tümüyle Şıh Persin'e kaptırmamış mısınız? Ben derim ki, toprak, kom bölüştürülse maraba, yurduna aşiretine daha bir yürekten sahip çıkar. Şu sebebe ki, kişioğlu, kendi öz malının canı gibi korur. Bunun böyle olduğunu Zozana'da gözümle görmüşüm ben.» diyerek Karga Düzü'nden koğulan kulların, Çakalgediği mezraasına nasıl yerleştiklerini, toprağın sahibi olanda işlere nasıl dört elle sarıldıklarını uzun uzun anlattı:

«Bu sebebe ben Paşa'nın niyetinde heç bir kötülük sezinlemezim. Toprağın kullara bölüştürülmesi, uşağımızın hayrına olacaktır.» deyi sözünü bağladı.

Institut Kurde de Paris

Sakalını sıvazlayıp Memo'yu can kulağıyle dinleyen azbet ağası Huso:

«Sözlerin akla yakın görünürse de, ben töreye örfe daha çok inanırım. Töre bin yıllık tecrübeden süzülüp gelmiştir. Heç bir zaman şaşmaz. Aşiretin yaşlısına düşen, töreyi dile getirip gençleri uyarmaktır. Töre toprağın bölünmesini birliğe aykırı saymıştır. Paşa'nın öğüdünü tutarsan tüm aşiret reislerini ağalarını kendine duşman edersin, bunu da hatırdan çıkarma!» dedi.

Memo, yiğit bir gülüşle güldü:

«Aşiret reislerinin duşmanlığından yılıp uşağımızı bağıştan mahrum bırakmağa gönlüm razı olmaz. Toprağın dağılmasiyle uşağımızın birliğinede bir ziyan gelmez. Çünkü Paşa'nın hazırlığı tüm aşiret topraklarının marabaya bölüştürülmesi üzerinedir. Büyük meclisten zagon çıkanda her yanda marabaya toprak kom dağıtılacaktır. Kuşkuya düşüp tasalanmaya bir sebep yoktur.» deyi kesip attı.

Institut Kurde de Paris

8

Devrisi gün erkenden atlara binip obayı dolaştık. Kullara verilecek yatağı, mezraayı, onarılacak kom'ları ağılları gözden geçirdik. Obamızın uçsuz bucaksız yataklarını, işlenmemiş mezraasını görende Memo keyiflenirdi. Obada her kulun nasıl iş tutacağını, nerelere arpa buğda, nerelere gılgıl darısı ekileceğini kestirir, malımızı ekinimizi çoğaltmağa tedbir söylerdi. Azbet ağası Huso'nun ağzını açıp, şu da şudur! demediğini görerek:

«Doğru söylemez miyim kurban, buraları iyi mezraa olmaz mı?» diyende, ihtiyar başını geri attı:

«Olmaz!» dedi.

«Neye olmaya kurban? Görmez misin, kına gibi milli bir topraktır. Ne ekersin ki, yetişmez?»

«Doğrusun, milli bir topraktır, ne diksen yetişir. Lâkin gene de bura mezraa olmaz!»

Memo, gözlerini şaşkınlıkla açıp bakardı:

«Neye olmaya kurban? De ki öğrenek!»

«Şunun için ki,» dedi azbet ağası Huso, «Dersim'de mezraa edilecek yer, bir kurşun atımından uzak olmayacak obaya, köye... Yoğsa ektiğini biçemezsin. Ekin, mal değil ki, gündüzün yayıp, gece ahıra bağlayasın. Karanlık inende mezraaya haramiler dadanıp gılgılını, arpanı yolar, götürürler.»

Huso bunları söyleyende Memo, dudağını çekiştirir, düşünürdü:

«Öyleyse şu yamaca beş on kom'luk köy kurup bir bölük marabayı buraya göçürürük. Toprağı açıp bir âlâ mezraa ederik, he mi? diyende Huso:

«Sen masarifi göze alanda, benim de bir itirazım kalmaz.» söyledi.

Gezmedik yan komayıp, ora gibi bir çok mezraa yeri daha peyleyerek obaya döndük. Davul dövdürüp uşağımızı divan toplantısına çağırdım. İki saate kalmadan aşiretin genci ihtiyarı, avradı eri, ağası edesi konağın önüne yığıldı.

Oba halkı tamam olanda Memo'yu alıp sekiye çıktım:

«Ey Ke... uşağı!» dedim, «Hızır'a bin şükür ki, çil yavrusu gibi dağılmışken bir araya geldik, ecdat

Institut kurde de Paris

yadigârı obamıza, ocağımıza kavuştuk. Lâkin hunhar babalığım elinde yurdumuz bakımsız kalmış, viraneye dönmüştür. Kom'ların haymelerin sıvası toprağı dökülmüş, merteği tavanı bel vermiştir, oturulacak bir yanı kalmamıştır. Ağıllarımız çökmüş, mezraamız yozmuştur. Bugünden işe dört elle sarılmazsak, kış basanda perişan oluruk, insanımıza hayvanımıza kıran girer. Bu sebebe sizi kış hazırlığı toplantısına çağırmışım. İmeceyle çalışacaksınız. Viran kom'lar, ağıllar onarılacak, yenileri kurulacak, mezraalar açılıp sürülecektir. Bu kez azbetlerimiz halkı, her zamandan ziyade gayret gösterseler, alınterini kıskanmadan işe sarılsalar yeridir. Zira ki, sonunda mezraalar da, komlar da kendi öz malları olacaktır.» deyi sözümü bağlayanda marabanın şaşkınlıktan ağzı açık kaldı. Azbet ağaları Navruz ile Ede Cağfero'nun aralarında söyleştiklerini görürdüm. Lâkin Huso'dan kararımızı öğrenmiş olduklarından ağızlarını açıp: 'Şu da şudur!' demezlerdi.

Azbet marabalarından Hasso Ağa, duramayıp ileri çıktı, azbet ağalarına sitem söyleyip yakıldı:

«Şıh Anamızın söylediklerini duymamış mısınız? Bizi leylek yavrusu gibi yuvadan atacak olur da, siz neden susarsınız? Yetmez mi Şıh Persin eline düşüp helâk olduğumuz? Kurtulmuşuk diye sevinirken...»

Hasso ağanın sözünü kestim:

«Yok kurban, sen sözümü yanlış anlamışsın!» dedim, «Sizi obadan sürüp atmağa bir kastımız yoktur. Biz salt azbet toprağını, kom'unu kullara bölüş-

Institut Kurde de Paris

türeceik ki, çoluk çocuk malınızı bilip kendiniz için çalışasınız, alınterinizi başkasına yidirmeyesiniz.»

Hasso Ağa bir an duraladı :

«İyi söylersin Şıh Anam ya, toprak, kom öz malımız olanda sürümü, bakımı da bizim üzerimize olur. Böyle olanda haymemizi hangi parayle pulla onarırık? Sabanı, çift öküzünü kimden alır da mezraamızı sürerik? Arpayı, gılgılı nerden bulur da toprağımızı ekerik?» deyi tasalandı.

«Mezraayı imeceyle açıp, kom'ları el birliğiyle onaracağımızı söylemişim ya kurban, duymamış mısın?» dedim, «Şu da var ki, toprak bölüşülende saban da, çift hayvanı da, tohumluk da verilecektir size Paşa kapısından. Toprağınızı ekmeğe heç bir sıkıntı çekmeyeceksiniz.»

Marabaların heveslendiklerini, gözlerinde mal hırsının tutuştuğunu görürdüm... Lâkin Hasso Ağa, kapıldığı kuşkudan kendini kurtaramazdı:

«Paşa'nın bizi bunca arkalayacağını heç ummazım ya, tut ki sözünde durdu. Çifti, tohumluğu aldık, toprağı ektik. Ya acep yek başımıza ürünümüzü, malımızı eşkıyadan, soyguncudan nasıl koruyacıık? Uğru basanda kimden imdat alacıık? Her can kendi malının kaygusuna düşende, kim kimin yardımına koşar? Ekinimiz davarımız yağmalanıp gidende, çoluk çocuk ne yer ne zıkkımlanırık? Bir daha çifti tohumluğu kimden alırık? Hele hele cendermeye, tahsildar efendiye nasıl meram anlatırık?» Bunları söyleyende Hasso, ayağıma düştü:

«N'ola Şıh Ana, bu sevdadan vaz gel! Eyilik ni-

Institut Kurde de Paris

yetine bizi bilmediğimiz bir zulûmkârın kucağına atma!» dedi.

Bu sıra Memo öne çıkıp konuştu:

«Korunma tasasına düşüp boşuna yılgınlık gösterirsin Haso Ağa! Kim olursa olsun, uşağımızın bir tek oğlağını kaldıracak, bir tutam gılgılını yolacak harami, elbet ki, bizi karşısında bulur. Azbet toprağının bölüştürülmesi sizi birbirinizden hiç bir suretle ayırmayacak. Çakal gediğinde olduğu gibi, mezraanızda el birliğiyle çalışacaksınız, ürünü el birliğiyle kaldırıp, kendi aranızda bölüşeceksiniz. Kimseye şıh hakkı, ağa hakkı, çırağ parası ödemeyeceksiniz. Bir devlete vergi vereceksiniz.» diyerek uzun uzun, kendi başına buyruk yaşamanın vasfını öğdü kullara.

Onca dil dökmesinden sonra da, Hasso'yle birlik birkaç maraba:

«N'ola toprağı, kom'u bölüştürme! Bizi aşiretten ayrı düşürme!» diye ayağıma kapanıp yakarında, avratların arasında duran Elif Ana sabredemeyip ağzını açtı:

«Ule yüreksiz itoğli itler!» diye bağırdı. «Biz kancıklığımızla Seyit ağamızın söylediklerine akıl yatırmışız, siz hâlâ ne sebebe toprak dağıtılmasına karşı direnirsiniz? Siz hayrımızı Seyit ağamızdan iyi mi düşüneceksiniz? Her dediği hak çıkmamış mı o yiğidin? Obamızı burnumuz kanamadan, zalımdan kurtarmamış mı? Sizi angaryacıların kırbacı altından toplayıp, yuvanıza kavuşturmamış mı? Şimdi de âşık yüreğinin cömertliğiyle toprağı size bölüştürmek, cümlenizi evinin ağası etmek ister. Ule şimdiye Dersim'de böyle kul arkalayan Seyit görmüş müsünüz

Institut Kurde de Paris

ki nankörlük edip, buyruğuna karşı durursunuz? İhsanına şükran söyleyip, ayağına kapanacağınız yerde, malı mülkü koruyamazık korkusuyle, bağışını geri çevirmeğe cesaret bulursunuz? Ule sizin gibi er olmaz olsun! T... ğınızı burdurup kancık kaftanı giyseniz, evde kalıp hamur karsanız, aş pişirseniz yeridir. Er işini de kancıklara bırakın! Bırakın ki, malın, kom'un, ekinin nasıl korunacağını, uğrunun gözü nasıl oyulacağını görüp ibret alın!» diye bağırdı.

Tüm avratlar kabarıp taşarak Elif Ana'nın yanını tuttular:

«Seyit Ağamıza, Şıh Anamıza canımız kurban! Ne derlerse başımız üstüne, gözümüz üstüne!»

«Toprak, kom bölüşülecekse varsın bölüşülsün! Mezraa kendimizin olanda gece gündüz içinden çıkmazık, taşını kayasını ayıklarık! Saban bulamazsak toprağı tırnağımızla eşerik. Bir ekin yetiştirik ki, görülmüş değil!»

«Mülk kendimizin olanda bir kula yan baktırmazık!» deyi çığrıştılar.

Kancıkların teklifimize sahip çıkmaları üzerine erler de yola yattılar, ağızlarını tuttular.

Elif Ana, orta yerdeki balta, kazma, kürek yığınlarından bir balta kavrayıp, coşkun yürekle avratlara seslendi:

«Davranın kancıklar! Birer kazma kürek alıp ardıma düşün! El ele verip öyle bir iş tutak ki, kaltaban erleri, utandırıp ardımızdan koşturak!» dedi.

Kullar birbirleriyle yarışarak baltayı kazmayı kapıştılar.

Büyük bir hevesle kolları sıvayıp, bakımsız kal-

Institut kurde de Paris

mış obanın onarılmasına giriştik. Eri kancığı, ağası marabası elbirliğiyle işe sarıldık: Kimimiz ormandan ağaç keser, mertek çeker; kimimiz çamur karar, duvar örerdik. Kimimiz pencere kapı yontar döküp kom'ların damını örterdik. Gece olanda, yorgunluğa aldırmaz, ateş yakıp topluca eğlenirdik. Kulların benizlerine kan, bedenlerine can gelmişti. Monzur Gözesi'ne çöken uğursuz karanlık mey sesine ayak uydurup topuk değdiren gençlerin etekleriyle savrulup açılır, derelerden türkü kahkaha saçılırdı.

Obayı teslim aldığımızı duyanlar kutlamağa geldiklerinde konuğumuz da eksiz olmazdı. Şih Persin'i ağa düşürüp, Dersim'i fitnesinden korumuş diye, cümlesi Memo'ya kaside okur, armağan sunardı.

9

Bir akşam, Raşo dayımle Ozan Şir de konuk gelip eğlentimizde bulundular. Dayım, sohbetin bir sırasını kollayarak, Şih Persin'in Akabalı uşağını oğluna biat ettirip haracına bağladığını söyledi, sonra lâfı dolandırıp Paşa'dan aldığımız bağışa getirdi:

«Paranızı mezraa açmağa, kom onarmağa harcayacak zamanı iyi seçmemişsiniz kurban!» dedi. «O parayı mavzere kurşuna yatırmadığınıza günü gelip, nadim olacaksınız. Osmanlı'nın ilkyaz'a Dersim'e saldıracağı, gayri gün gibi aşikâr olmuştur. Düzün ağaları, her yıl bu aylarda, para döküp, aşiretlerin bahara doğacak kuzularını satın alırlardı. Oysa şu güne değin, ne Haydaran obasından, ne Demen aşiretinden, ne Abbaslı'dan bir kuzu satın a-

Institut kurde de Paris

lınmamıştır. Ağalar: 'Paşa'nın niyetinden, Dersim'in kana boyanmasından yılarık, paramızı göz göre batağa atamazık!' diye özür söylemişlerdir. Hal böyle iken, siz kom onarıp hayme kondurmağa, mezraa açmağa çalışırsınız. Bana Paşa'dan aldığınız bağıştan bir pul, ele geçirdiğiniz sürüden bir baş koyun bile göndermemişken, maraba uğruna bunca masraf neye? Zulumdan kurtulup başlarını sokacak bir çatı bulduklarına bin şükür etsinler.»

Dayımın haraç isteğini duymazlıktan gelip dedim ki:

«Biçarelerin başlarını sokacak çatıları olsa elbet ki, paramızı, gücümüzü harcamazdık. N'edelim ki, hayırsız babalığım, yıllar yılı obamıza bir çivi çaktırmamıştır. Kom'ların duvarları sökülmüş, damları dökülmüştür. Düzde oturan ağaların ağzına bakıp, Osmanlı saldıracak korkusuyle kom'ları, ağılları onarmayak da, onca insan, davar açıkta mı kalsın? Malımız kulumuz soğuktan telef mi olsun? Elbet ki, bakımsız kalmış oba onarılmağa himmet ister, masraf edilmek ister. Böyle günde uşağımdan para pul esirgemezim, diye kınanacağım heç aklımdan geçmezdi.» deyip somurttuğumu gören dayım, kaşlarını çattı:

«Duymuşum ki, Paşa'nın buyruğuna uyup, marabaya toprağı kom'u parasız dağıtırmışsınız. Doğru mudur?» diye sordu.

«Doğrudur.» dedim. «Paşa, Persin'den alınmış toprağı, komu, sürüyü davarı kullarımıza bağışlamıştır. 'Mezraası, kom'u kendilerinin mülkü olacak-

Institut Kurde de Paris

tır.' buyurmuştur. Biz de buyruğuna uyup aracılık ederik.»

Raşo Dayım gözlerini açarak bağırdı:

«Divane mi olmuşsunuz? Heç böyle buyruğa uyulur mu? Obanın toprağı bölünür mü?»

«Obanın toprağını böldüğümüz yoktur dayım!» dedim, «Kullara dağıtacağımız, Şıh Persin'den müsadere edilip uşağımıza bağışlanan topraktır. Ne sebebe Paşa'nın buyruğuna karşı gelek? Kötü bir niyeti yoktur. Bu sayede mires sebebiyle elimizden çıkmış toprak da obamıza katılır, aşiretin olur.»

Raşo Dayım avaz avaz bağırıp dövünürdü:

«Dersim Dersim olalı, aşiret malının kullara bölüştürüldüğü heç görülmüş, duyulmuş mu? Paşa'nın aramıza fitne sokmağa çalıştığını nasıl anlamazsınız? Toprak marabaya dağıtılanda aşiretin birliği kalır mı? Böyle bir yol açılanda, başka aşiretlerin kulları da toprak, kom sahibi olmağa heves duymaz mı? Bunca zamanın itaatli kulları, mal hırsına kapılıp azmaz mı? Birbirine düşman kesilmez mi?»

O ana dek Memo, başını eğmiş susardı, durmaz, bıyığın yolardı. Raşo Dayımın bu sözleri üzerine doğrulup:

«Neye duşman kesile, neye aza kurban?» diye söze karıştı, «Benim bildiğim kul kısmını azdıran talana süren yoksulluğudur. Malı toprağı olan uğrılığa, haramiliğe kalkmaz. Silâhına gözüpekliğine değil, öküzüne demirine, bir de alınterine güvenir. Paşa'nın kullarımıza toprak dağıtmasından kötülük sezinlemene de şaşmamak elden gelmez. Dersim,

Institut Kurde de Paris

Dersim olalı kullara toprak dağılmamış da, birlik kurulmuş, dirlik düzenlik sağlanmış mı? Kullar birbirinin malın çulun uğrulamaz mı? Aşiretler birbirinin gözün' oymaz mı? Paşa'nın muradı, bizi birbirimize düşürmek olsa, bugünkü aşiret nizamını sürdürmekten daha iyi bir çare bulamazdı.»

Memo'nun bu hak sözleri Raşo Dayımı büsbütün azdırdı:

«Yani n'etmemizi istersin? Dersim'e dirlik, beraberlik gele deyi, töreyi çiğneyip, tüm aşiret reisleri toprağı marabaya mı dağıtak?»

Memo, heç bağırmadan konuştu:

«Benim bir istediğim yoktur. Toprak kendinizin, mal kendinizin. Dilediğinizi yaparsınız. Lâkin Paşa'nın bağışladığı toprağı marabamıza bölüştürürük, diye de bizi kınayamazsınız. Biz bu işi uşağımızın hayrına görürük.»

Bu sıra, çekişmeyi önlemek kastiyle Şir, araya girdi. Pestten konuşup bin dereden su getirerek, düşüncesinin yanlışlığına Memo'yu inandırmağa çalıştı:

«Âşık yüreğin iyilik dolu olduğundan, kimseden fitne ummazsın! Lâkin çook yanılırsın kurban! Osmanlı'nın Dersim'e iyi niyet beslediği heç görülmüş, duyulmuş değildir. Sultan Mecit zamanından beri bizi içimizden çökertmeğe tedbir düşünürler. Aşiret nizamımızı dağıtmağa gücü yetmeyende Sultan Mecit, kastını hud'aya dökmüştür. İlkin Mecidiye denilen pulu aramıza sürüp, para hırsını kulların kanına sokmak istemiştir. Ardından şıh ile marabanın arasını açmağa, tapu senedini icat etmiştir. Toprak

Institut Kurde de Paris

şıhın olanda kulların obasını gönülle savunmayacağını bilip, şıhı ağayı obanın tapusunu almağa heveslendirmiştir. Toprak tapulu malı olanda aşiret halkı, şıhın ağanın kölesi mertebesine düşeceğinden, hizmetine dört elle sarılmayacak, toprağı almağa gelecek Osmanlı beğine ağasına karşı obayı gönüllle savunmayacak, deyi ummuşlardır. Lâkin Osmanlı, umduğuna erişememiştir. Dersimli şıhlar ağalar, kulların mecidiye toplamasına fırsat vermemişler, tapuyu da aşiret üzerine çıkartıp nizamı korumuşlardır...

Abdülhamit, rütbe verip, şıhı ağayı paşa ederek oğullarını askeriye mektebinde okutarak, Dersim'i Osmanlı nizamına bağlamak istemiştir. Lâkin o da fitnesini sürdürememiştir.»

Şir, bir an soluk alıp bıyığını sıvazladıktan sonra, Memo'ya eğildi:

«Cumhuriyet devrinde de Osmanlı'nın niyeti değişmemiştir.» dedi, «Kemal Paşa, tahtını Halifenin başına geçirip Anadolu'ya hâkim olanda, zagon çıkarıp, Osmanlının yüzyıllık kastına son vereceğini duyurmuş, karşılıklı antlaşıp bir arada yaşamağa bizimle söz kesmiştir. Lâkin zaman ilerleyende yerine ısınıp o da andını tutmamış, Dersim nizamını değiştirmeğe padişahtan ileri gayret göstermiştir. Şimdi ise Dersim toprağını ağadan alıp kula dağıtmağa hazırlandığı kulağımıza çalınmıştır. Bu maksatla meclisten toprak zagonu çıkartmış. Bu, Dersim nizamına zorlu bir tuzaktır. Ancak iblis düşünür böyle hud'ayı. Gaflet gösterip Osmanlı'nın isteğine karşı çıkmaz da, Dersim toprağını marabaya bölüştürüp tapılatırsak, bundan böyle kul kısmı şıha ağaya hiz-

Institut Kurde de Paris

meti zulum sayacaktır. Şıh da kulumdur, deyi marabasına sahip çıkamayacaktır. Böylece Dersim nizamı bozulacak, aşiretler yozup dağılacaktır. Osmanlı begleri, o zaman Dersim'i rahatça ele geçirecektir ve de Hızır'ın, Navruz'un diyarında oniki imamın destanı duyulmaz olacaktır.»

Şir sözünü bağlayanda Memo doğrulup söze durdu:

«Şu yaylaya ayak bastığım günden beri duyduklarım hep, Dersim nizamının korunması üzerinedir. Oysa ben bu yaylanın her obasını gezmiş, dolaşmışım; şıhtan ağadan başkasının yüzü güldüğünü, ocağı tüttüğünü görmemişim. Biçare kullar, açlık sefillik içinde perişan dolanırlar. Korunmasını istediğiniz nizam nasıl bir nizamdır ki, aşiret halkının çoğunluğu yiyecek ekmek, giyecek kaftan bulamaz? Yok kardaşım yok, bugünün Dersim nizamı, korunacak hak bir nizam değildir. Halifelerin Dersim'e kastını bilmezim. Ola ki, aleviliğe duşmanlıklarından, görülmedik yezidîlik etmişlerdir. Lâkin Kemal Paşa'nın niyetinde kastında, Dersim'e en küçük bir kötülük bulunacağını aklıma sığdıramazım. Vatanın bir parçasını öbüründen ayırmaz, adaletli bir Paşa'dır o. Niyeti hastır, milletin birliğini kurmağa, kulları namerde muhtaç düşürmemeğe çalışır. Dersim'e yaptıklarını, bir arada yaşama andına vefasızlık göstermenize de şaşmışım. Kemal Paşa, bir arada yaşayacak olanların aynı nizama bağlanmasını, aynı zagonlara uymasını ister. Bir peygamberin ümmeti olan alevînin sünnînin, şıhın ağanın, kulun marabanın ayrı tutulmamasını ister. Meclisten toprak zago-

Institut kurde de Paris

nu çıkarmağa çalıştığını biz de Elazizli abukatımızdan duymuşuk; muradının kulları, eski günlerde olduğu gibi, toprağının komunun sahibi etmek, yoksulluğu şekaveti ortadan kaldırmak olduğunu öğrenmişik. Oysa bugünkü Dersim töresi şıhların ağaların aşiret toprağına oturmasını, kullardan haraç alıp cer toplamasını, fukaranın alın terine ortak olmasını zulum saymaz. Siz n'edersiniz edersiniz, lâkin ben obamda böyle haksız bir törenin korunması uğruna, bağışını tepip, Paşa'yle bozuşmağa bir zaman razı gelmezim.» dedi.

Memo'nun bu sözlerine Raşo Dayımın ağzı köpürdü. Ayağa fırlayıp, avaz avaz:

«Paşa'nın husumetinden korkarsın da, benimle bozuşmaktan çekinmezsin, öyle mi?» diye haykırdı, «Üle seni boşuna mı ağu içenler mertebesinden seyit etmişim? Elimi öpüp cerini haracını ödeyerek, hayır duamı dileyeceğine, Paşa'nın ardına sığınıp bana karşı mı gelirsin? Yazıklar olsun sana! Şıh Persin'den kurtulmuşuk, diye sevinirken, karşımıza damadımız mı çıkacaktı? Bizde suç ki, cancı ustası olduğuna bakmayıp, şıh kızıyle nikâhını kıydık, sırtına seyitlik hil'atı giydirdik. Kul tohumundan ağa çıkmayacağını bilemedik.»

Memo, dişlerini sıkıp misafire olmadık bir saygısızlıkta bulunmamağa, kendini güç zaptederdi. Avazını gemleyip:

«Ben de» dedi, «Ke... uşağını gece vakti Muhundi'ye sürüklemekten kastının, aşiretimizi haracına bağlamak olduğunu sezmekte kusur işlemişim.

Institut Kurde de Paris

Bir var ki, beni sürüne çoban edemeyeceğini göreceksin.» deyip dayıma sırtını döndü.

Bunun üzerine dayım, Şir'e başıyle işaret edip:

«Yürü, gidek! Yoğsa elimden bir kaza çıkacak!» dedi.

Önlemedik. Huso Emmi de araya girmeğe cesaret bulamadı. Biçare ihtiyar, durmaz sakalını sıvazlardı.

Kapıya varanda Raşo Dayım dikildi, tümümüzü karşısına alıp:

«Toprağı bölüştürmeden iyi düşünün! İşlerimize karışmağa Paşa'ya fırsat verirseniz cerimi haracımı ödemezseniz perişan ederim sizi.» dedi, selâmsız yürüdü, gitti.

Kumandarın, Huso'nun dedikleri çıkmıştı, toprağın dağılmasına ilkin dayım karşı durup, erime duşman kesilmişti. Herhal öteki şıhlar da seyit dayımı izleyeceklerdi.

«N'edek? Başa gelen çekilir!» deyip kaderi göğüslemeğe hazırlandım. Bir var ki, Dersim nizamına onca bağlı olan Huso'nun, Raşo Dayımın yanını tutup Memo'nun fikrine karşı çıkmadığı gözümden kaçmadı. İhtiyarın nurlu yüzünden, tatlı bakışından hakperestliği okunurdu.

10

Konağın damını onardığımız gün, öğle üzeri, gözcüler aşağı yoldan iki cendermeyle beş atlı efendinin geldiklerini duyurdular. Gelenlerin kim olacaklarını kestiremeyip birbirimize bakıştık.

Institut kurde de Paris

Halo:

«Ola ki, vergi tahsildarıdırlar.» dedi, «Tahsildar efendiler cendermesiz dolaşmazlar Dersim'de bilirsiniz.»

Huso:

«Yok,» dedi, «Tahsildar efendilerin geleceği zaman, bu zaman değildir. Bunlar başka maksat için gelirler herhal... Osmanlı efendisinin Dersim'e hayır için geldiği duyulmamışsa da, biz gene yüreğimizi bozmayarak, hayırdır! deyip hayıra yorak!» Toparlandı: «Hele, varıp hoş-âmedî söyleyüp, kim olduklarını öğrenek!»

Kılığımızı değişmeğe vakit olmadığından yamalı, tozlu işliklerle karşı gittik. Gelenler, Monzur gediğini aşmış, göze'ye yaklaşırlardı. İkisi önden gelirlerdi. Bunlardan biri her haliyle gözü kendine çekerdi, görülmedik bir kılığı vardı: Başına, çevresi tüylü bir başlık geçirmişti... Sırtına geydiği hırka meşindendi; yakasına kürk dikilmişti. Ayağındaki çizmeler, yağlı saç gibi ışıldar, göz alırdı.

Yanında gidenin kılığı gösterişli değilse de, kendi alımlıydı. Gür kaşları altından gözleri pervasız bakardı. At üstünde öyle otururdu ki, sanırsın dünyaya meydan okurdu.

Arkadan gelenlerin emir kulu oldukları, her hallerinden anlaşılırdı, bir at boyu geriden yürürler, saygıyle susarlardı.

Yaklaşanda meşin hırkalı efendi, hayvanının gemine asıldı, kılığımıza bakıp bizi maraba sandığından:

Institut Kurde de Paris

«Hey marabalar!» dedi, «Bura Ke... uşağı obası mıdır?»

Memo, maraba olmadığımızı bildirmedi:

«Beli, Ke... uşağı obasıdır efendi.» dedi.

«Memo Ağa nerdedir? Kılavuzluk edip bizi yanına götürün hele!..»

Memo, gözlerini kısıp, efendiyi tarttı:

«Nideceksiniz Memo Ağayı?» deyi sordu.

Hayvanı üzerinde dim-dik oturan beriki efendi, kırbacını sabırsız sallayarak, kürklü efendinin önüne geçti:

«N'edeceksek edeciik. Ne üstüne vazife senin? Soruyu, suali bırak da, önümüze düş, yol göster!» deyi bağırdı.

Memo'nun boynu gerildi, başı dikildi:

«Yol göstermeğe hec lüzum yoktur. Aradığınız Memo Ağa, benim! Bu Şih Anadır, bu seyisi Halo'dur, bu da uşağımızın muhtarı Huso'dur!» dedi.

Efendiler şaşırdılar, sıkılıp birbirlerinin yüzüne baktılar. Meşin kaftanlı efendi attan inip Memo'nun elini tuttu:

«Dostluk ziyaretine gelirdik. Kılığınıza bakıp yanılmışık, saygıda kusurumuz olmuştur. N'ola bağışlayın ağa!» dedi. Öbürü attan indi, lâkin özür söylemedi.

Azbet ağası Huso, dostluk ziyaretine geldiklerine inanmış görünüp, arayı yumuşatmak isteğiyle:

«Yanılmakta yerden göğe haklısınız...» dedi. «Üstümüzün tozu, elimizin çamuruyle karşı çıkmamalıydık. Lâkin, ansızın gelmişsiniz, işlik değiştirmeğe fırsat bulamamışık... Siz de bizim kusurumuza bak-

Institut Kurde de Paris

mayın! Hele, hoş gelmişsiniz, safalar getirmişsiniz!» diyerek hoş-âmedî söyledi, önlerine düşüp yol gösterdi.

Konak yolunu tırmananda kürklü efendi, dil döküp gönül almağa çalışırdı. Ke... uşağı aşiretinin çalışkanlığını, dayanıklılığını, gözüpekliğini söyleyip bizi şaşkına dönderirdi.

Halo, önden gidip dışarıda oturacak yer hazırlatmıştı, iki efendi için kürsülere şilteler koydurmuştu. Cendermelerle adamları için uzakça bir ağacın altına çul serdirmişti.

Kürklü efendi, kürsünün birini arkadaşına buyur etti, birini kendi altına çekti, yanyana kuruldular. Biz de karşılarına oturduk, hal hatır sorduk, kim olduklarını öğrenmek diledik. Meşin kaftanlı efendi:

«Ben müteahhidim; yol döşerim, köprü kurarım, bina yaparım. Arkadaşım da ester kervanı işledip yapımıza taş çeker, kum çeker.» diyende uşağımızı Şıh Persin'den kiralayıp angaryede çalıştıran, obamızı satın almak isteyen beg olduğunu bildik. Demek abukatımızı ayartmağa kalkışan, dava için Ankara'dan namlı abukat getirten bu herifti? Huso'yle Memo da bunu hatırlamış olacaklar ki, kaşlarını yıkıp, ağızlarını büzmüşlerdi. Müteahhit begin bu kez muradı neydi ki?

Müteahhit beg, dost ağzıyle konuşurdu:

«Buraya Ke... uşağının yeni ağası Memo Beg'le tanışıp dostluk kurmağa gelmişiz. Her işin başı dostluk... Dostu olmayanın postuna göz diken çok olur. Başı sıkışanda, soluğu daralanda, arkalayacak dostu olmayanın eli böğründe kalır...»

Institut Kurde de Paris

Bu tekerlemenin ardı nerde duracak, deyi tüm merak kesilmiştik. «Öyledir, hak söylersin!» diyerek kafa sallardık.

«Görürüm ki, dostluğumuzu bildirmeğe tam zamanında gelmişik. Madem obayı onarırsınız, ola ki, para darlığı çekersiniz. Ne kadar isterseniz, sakınmadan söyleyin! Ke... uşağının beginden heç bir yardımı esirgemezim.»

Memo, müteahhit begin para yardımını öne sürmesinden karşılık isteyeceğini sezip:

«Hudeşte razı bi, beg!» dedi. «Lâkin Paşa, aşiretimize büyük ihsanda bulunmuştur, paraya pula şimdilik bir ihtiyacımız yoktur.» diyerek müteahhit begin yardım teklifini geri çevirdi.

Müteahhit, sırnaştı:

«Fazla para göz mü çıkarır, canım ciğerim ağam?» dedi, «Neye yardımına uzanan elimi teper, hatırımı saymazsın? Parayı sana bağış vermezim ki, onuruna dokanır hey canım ağam! Sen hancı, ben yolcu değil miyik? Elbet uyuşuruk, bir kolayını bulur, ödeşirik ağam kardaşım...» diyerek ağzından baklayı çıkardı: Eli kazma tutan marabamızı kendine, esterimizi ayakdaşının yük kervanına kiralamağa talip çıktı.

Bunu duyanda, Memo'nun suratı asıldı:

«Obamız uzun yıllar bakımsız kalmıştır. Kullarımız,kendi işimizin hakkından gelseler, öpüp başımıza koruk; nerde kalmış ki, yolda köprüde iş tutalar...»

Müteahhit beg, lâf anlamazdı:

«Neye yokuşa sürersin beni canım ağam? Tüm

Institut Kurde de Paris

kullarını götürmeğe gelmemişim, iki gözüm. Bana yüz can versen, yeter. Kalanı da senin işini rahat rahat görür... Bilirim ki, Ke... uşağı marabası eline çabuk kullardır. Şu da var ki, bana vereceğin canlar, köprü kurulmasında kırk gün ya çalışır, ya çalışmazlar. Havalar sertelende sılaya dönerler, gene senin hizmetine koşulurlar. Kira bedelini de peşin öderim, can başına bir mecidiye gündelik üzerinden hesap görürüm.» derdi.

Memo, başını sallayıp dayatırdı:

«Yok,» derdi, «Bir koyundan iki post çıkmaz. N'ola, kulları bu yıl bana bağışla kurban!» derdi.

Müteahhit beg, Memo'nun zoru göstermesini, fazla para koparma isteğine yorup kesenin ağzını açardı:

«Bir mecidiyeyi az mı görürsün canım ağam?» derdi, «Güzel hatırın için bir çeyrek arttırırım gündeliğini. Dilersen gelen yaz çalışacaklarına karşılık da, kirayı peşin sayarım avucuna... Daha bir diyeceğin kaldı mı?»

Lâkin Memo, sıkıntısından tükürür, işimizin sayısını, sırasını karşısına yığıp elinden sıyrılmağa çalışırdı:

«Kusura kalma beg, isteğine peki! diyemezim. Görürsün ki, aşiretin tüm erini, kancığını işe sürmüşüz. Kimi dağdan mertek indirir, kimi komlarda, haymelerde çalışır. Kimi mezraada kök söker, kimi dağda kireç yakar, kimi ocaktan kil toprağı çeker. İşsiz bir can yoktur. Öyleyken kulları, kış basmadan bir çatı altına yerleştiremezik, deyi korkarım. Oba-

Institut kurde de Paris

mızın görülecek işi çoktur beg.» derdi.

Konuşulanları tırnağını kemirerekten dinleyen ester kervancısı, Memo'nun direnmesine sabredemeyip patladı:

«Obanın işi, der de bir daha demezsin herif... Bilmez misin ki, devletin işi, her işten önce gelir? Kış bastırmadan Kahmıt köprüsünün kurulup tamamlanması Ankara'dan buyurulmuştur. Elinden geldiğince yardım edeceğine, neye tekere odun sokmağa çalışırsın? Yoksa devlete duşman mısın?» dedi.

Memo, gözlerinin karası bulanarak baktı ester kervancısına, pısmadan konuştu:

«Devlete duşman olsak, Paşa bizi ihsanına boğmaz, aşiretimize toprak bağışlamazdı. Bilmez misiniz ki, Paşa yazılı ferman çıkarıp, Kahmıt'ta çalışan Ke... uşağı marabasının sılaya dönmesine ruhsat vermiştir? Neye artlarına düşüp buraya dek yorulmuşsunuz? Dersim'de Ke... uşağı marabasından başka kul mu kalmamış ki, bu işe ille de aşiretimizi sürmek dilersiz? Kışın er mi bastıracağı, geç mi kalacağı bilinmez. Kom'lar, ağıllar onarılmazsa, kullar da, mallar da soğuktan kırılır, demişim size!..»

Bunun üzerine müteahhit beg araya girdi, Memo'nun çenesini okşadı:

«Kızmadan konuş, canım ağam benim!» dedi, «Elbet bir sebebi varki, marabanı istemeğe, kalkmış buralara gelmişik.»

Memo:

«Sebebi neymiş?» diyende:

«Sebebi şu ki,» diye dillendi müteahhit beg. «Biz Ke... uşağı marabasını öldürülen şıhlarından peşin

Institut Kurde de Paris

parayle, bir yıllığına kiralamışık... Daha iki ay çalışacaklarken, sen Paşa'dan ruhsat almışım, deyi sorusuz, sualsiz marabanı toplayıp götürmüşsün... Paşa'nın hatırını sayıp buna da eyvallah! demişik, kalkmış, buralara gelmişik... Alacağımızın sözünü etmemişik. Marabanızın işimize alışkanlığını hesaba katıp, çifte kiraya rıza göstermişik... Sen de bir dostluk nişanesi göster, canım ağam! He! de de, bu iş olsun bitsin, el sıkışıp helâllaşak gözüm kardaşım!» dedi.

Bu sözlere Memo'nun kaşları iyice kapandı, avurtları sıkıldı:

«Dostluğa gelen, yeni içinde hançer taşımaz. Haraminin vurgununu ödemek de bize düşmez!» deyip beglere sırtını döndü.

Bu kez meşin hırkası kürklü müteahhit beg de celâllanıp ayağa fırladı, ayakdaşı ester kervancısına:

«Kalk gidek kardaş!» dedi, «Boşuna dil döküp vakit harcamayak. Memo Ağayı bize yanlış belletmişler. Yola yatacak bir ağa değildir. İnadı ester inadından betermiş, Nuh deyip peygamber demezmiş. Yazık ki, taban tepip buralara dek gelmişiz.»

Memo'nun beglere direnişinden keyiflenen azbet ağası Huso, sözü pazarlığın dışına aktarmak isteğiyle:

«Uşaklar taze çay demlemişlerdir. Hele bir çayımızı için, öyle gidersiniz!» dediyse de, müteahhit beg, canı sıkkın:

«Gönlünü kırdığınız kişinin çayle hatırını alamazsınız ağa!» deyi yürüdü.

Institut Kurde de Paris

Beglerin kalktığını gören adamları da toparlanmışlardı. Müteahhit, el edip hayvanları getirmelerini işaretledi.

Hayvanları koşturup getirdiler.

Müteahhit, hayvanın sırtına oturup dizginleri alanda, Memo'ya döndü:

«Üç güne dek teklifimi teptiğine nadim olanda Elaziz'e gel, **Kısmet** Hanı'nda beni bul! Kusuruna bakmam, dostluğumu gösterir, vadimi bir tamam yerine getiririm. Lâkin gecikirsen, bir daha heç karşıma çıkma!.. Ayağıma kapansan, beni edeceğimden caydıramazsın!» dedi. Bir cevap beklemeden hayvanın başını dönderdi, yürüyüp gittiler.

Memo, bir süre gidişlerini izledikten sonra:

«Çalımına tükürdüklerim!» dedi, «Kılıklarına bakarsın da, efendi sanırsın, beg sanırsın. Meğer ki, biri ester cambası imiş, biri de maraba cambazı...»

Azbet Ağası Huso, bakışlarından yıldız saçılarak, Memo'nun sırtını tabışladı:

«Gözüm senden yılmıştır.» dedi, İki koca cambazı bir ipte oynadıp eli boş döndermek her yiğidin kârı değildir.»

Institut Kurde de Paris

11

Gelen günlerde obanın işlerine öyle daldık ki, müteahhit begin, Raşo Dayımın ziyaretlerini heç hatırlamaz olduk. Kış basmadan işleri bitirek, deyi tüm oba halkı canını dişine takar da çalışırdı. Her gün onarılan kom'lara bir kaç kul tayfası yerleşirdi. Başını çatı altına sokan kullar, çoluk çocuğuyle şükra-

na gelirlerdi. Şıh Persin, ellerinde bir şey komadığından, bir çanak darı bile veremezler, hayır dua söyleyip hizmet vaadi ederek ihsana lâyık olmağa çalışırlardı. Biçarelerin ne üstlerinde vardı, ne başlarında... Yırtık kaftanlarından tenleri görünürdü. Bu sebebe şükrana gelenlere biz bağışta bulunurduk. Kaftanlık kumaş, un, arpa, sağılmağa mal, davar verirdik.

Halo, cömertliğimizi görüp:

«N'ola, konağın yanındaki kom'u da bana ver Şıh Ana!» diyende, azbet ağası Huso, muradını sezinleyip:

«Ne o Halo? Bir geline mi sevdalanmışsın ki, kendine has kom istersin?» diye sordu.

Halo ağzı kulağında:

«Beli Huso Ağam!» karşılığını verdi.

Huso Emmi, yalandan tekdir ağzı kullanıp:

«Bak hele şunun saygısızlığına!.. Heç bize sormak, danışmak yok mu herif? Kimmiş bu bahtlı gelin?» diye soranda, Halo iç geçirip başını salladı:

«Van Kup'un en yahşî ceyranı Zelho'dur.» dedi, «Üç yıldan beri yolumu gözler biçare... Yerimiz yurdumuz belli olmadığından verdiğim sözü tutmağa fırsat bulamamışım.»

Huso, başını iki yana salladı:

«Cenderme Ali'yi ziyaret bahanesiyle, Demen şikeftanından ne sebebe sık sık kaçtığını şimdi anlamışım.» dedi.

Ben söze karıştım:

«Van Kup kancıklarının güzelliği dilerde destan gezer. Lâkin Zelho kızın güzelliği, bizim oba gelin-

Institut Kurde de Paris

lerinin hüsnünden baskın değilse, Süleyman hazinesini çırağ parasıdır, deyi getirsen, evlenmeğe izin koparamazsın benden.» dedim.

Bu sözlerim üzerine Halo, âşık gibi dillendi, sevdiğinin vasfına kaside söyledi:

«Zelho gibisini acep heç görmüşlüğün var mı Şıh Anam? Saçları kudretten yağlıdır yıkayıp taradıkça ışık saçılır her telinden. Gözleri öyle şavklıdır ki, bakanda yüreğin' tutuşturur. Teni öyle narindir ki, su içse gerdanınından görünür. İpek şalle sıkılmış beli öyle incedir ki, avucunla sararsın. Oyuna kalkıp eteklerin uçarsa, Dersim'e bahar gelmiş, yamaçlar elvan çiçeğe bezenmiş sanırsın; kaftanının kıvrımından yonca, sümbül kokuları saçıldığın duyarsın...»

Huso, elini Halo' nun ağzına tuttu:

«Yetti herif, yetti... Ateş bacayı sarmış da haberimiz yok...» dedi.

Ben de:

«Kom'u sana bağışlamışım.» dedim, «Lâkin elini tez tut, bir ayak önce kafesini onar ki, hasretlikten yanıp kül olmayasın, Şıh Anamı iyi bir seyisten etmeyesin!»

12

Obanın konağı kom'u, damı ağılı onarılıp, ağası kulu yerli yerine yerleşende, Kumandar'a haber saldık. Efendiler geldiler, bir kaç gün konuk kalıp marabaya dağıtılan yerleri ölçüp biçtiler, kütüğe geçirdiler. Kom'ları, hayvanları sahipleri üzerine yaz-

Institut kurde de Paris

dılar. Kâğıtlara parmak bastırdılar:

«Uğurlu kademli ola!» dediler. Heybelerini armağan, avuçlarını şabaş doldurup uğurladık, gittiler.

Bu iş bitende Halo'yu daha fazla bekletmedik. Başlığını ödeyip Zelho'yu Van Kup'tan gelin getirdik. Düğünü vesile sayıp obacak eğlenceye döküldük. Zelho gelinin hüsnüne, oyununa diyecek yoğdu. Ayağına öyle tetikti ki, Halo, zor yetişirdi. Oba halkının:

«Ha, ha, ha kurban ha!» diye Zelho'yu coştur ması Halo'yu dahada keyiflendirirdi, ağzı kulağından çözülmezdi.

Memo da eğlentide sazını dillendirirdi. Lâkin söylediği türküleri hep hasret, ayrılık üzerine yakılmış olanlardan seçerdi.

Halo, keyfinin cüretiyle, Memo'yu kınayıp:

«Zelho gelini almış getirmişiz, hasret de, ayrılık da dağın ardında kalmıştır. Bu türküleri kimin üzerine söylersin kurban?» diyende, Memo, dudağının ucunu kemirip:

«Kavuşmayanlara, sevdiğinden ayrı düşenler üzerine.» diye karşılık verdi. Ardından deli bir horon vurup, kulları tüm ortaya döktü. Lâkin bende oyun hevesi bir türlü mayalanamadı.

13

Halo'nun düğünü bekâr marabaya yolu açtı. Evlenmeğe izin isteyen ilk yiğit Zaro oldu. Zaro öksüz, kimsesiz bir delikanlıydı.

«Alacağın kız kimdir?» diye sordum.

Institut Kurde de Paris

«Zerenlik köyündendir, Şıh Anamız.» dedi Zaro.

«Burada kız tükenmiş mi ki, Zerenlik köyünden kız alırsın hey Zaro?» diyende, delikanlı sıkıldı, önüne baktı:

«Babosu başlık parası istemez, Şıh Anamız.» karşılığını verdi.

«Bir kusuru mu vardır ki, başlık istemez babosu, yoğsa kız sakat mıdır? Obaya bakılacak bir boğaz mı sürmektir muradı?»

«Haşa, bir sakatlığı yoktur Gülzer'in, Şıh Anamız. Yaşı da onikisine yeni basmıştır. Lâkin cenderme zoruyle Osmanlı mektebine gider. Bu yüzden iş tutamaz, hayvan güdemez, nafakasına ortak olur, diye kızını elden çıkarmak ister babosu...»

«Madem öyledir, evlenmene izin vermişim.» dedim.

Zaro;

«Tanrı ömrün arttıra Şıh Anamız.» diyerek elimi öptü, şıhlık hakkımı vermek için kesesini çıkardı. Evlenecek marabanın şıha on mecidiye çırağ parası ödemesi gerekirken Zaro, boynunu büküp:

«Şimdi yedi mecidiye veririm Şıh Anamız. Kalanını gelen sene tekmillerim kurban!» dedi, paraları avucuma saydı. Gördüm ki, üç mecidiyeyi parmakları arasında gizlerdi.

«Paran varmış da, neye hakkımı bir tamam vermezsin?» diyende Zaro:

«Bunları nikâh kıyacak seyide saklarım Şıh Anamız.» dedi, «Seyit kısmı parayı almadan nikâh kıymaz, bilirsin...»

Institut Kurde de Paris

Bu sıra Memo, oturduğu yerden fırladı, kalktı, avucumdaki mecidiyeleri alıp, Zaro'ya geri verdi:

«Hele, bunlar da sende kalsın kardaş! Dilersen yavukluna gelin kaftanı alırsın, dillersen evinin bir noksanını görürsün!» deyi bağışta bulundu. Dünya verilse Zaro, bunca sevinmezdi. Şaşkınlığından ne diyeceğini bilemezdi. Ağzından:

«Bundan böyle uğruna canım helâl, gözüm helâl...» sözünden başka lâf çıkmazdı.

Memo'nun ağalık hakkını Zaro'ya bağışladığı duyulanda, evlenme izni isteyenler çoğaldı. Memo, heç birini ayırt etmeden, şıhlık hakkını evlenmeğe talip olanlara bağışlardı. Memo'nun cömertliği yüreğimi ısıtırdı. Lâkin yalandan döğünüp yakılırdım:

«Cömertliğinle marabayı şımartıp başımıza çıkaracağın bir yana, günün birinde ele güne avuç açtıracaksın şıh karına...» derdim.

Memo beni koluyla sarar:

«Şıhlık postunda da otursan, en başta kendini çancı ustası Memo'nun avradı bileceksin! Kulların malına, puluna bel bağlamayacaksın! Erinin alınterine güveneceksin! Kumandar'dan duymamış mısın, marabalar, kullar şıhın, ağanın boyunduruğundan kurtulurlar... Heç biri ne çırağ, ne haraç vermeyeceklerdir yakın bir zamanda, N'ola, şimdiden alıştır kendini buna...» derdi.

14

Obanın düzeni gelip kom'ların bacası huzurle tütende, adağıma uyup, anacığıma mum götürmek

Institut Kurde de Paris

diledim. Üç gün süren yağmurdan sonra güneşin şavkı Monzur'u ısıtanda Memo'ya dedim ki:

«N'ola kurban, bu güzel günden faydalanıp anacığımın mezarına uzansak, taşına mum dikip adak sunsak, ruhunu hoş edip biz de huzur bulsak!» dedim.

«İyi olur.» deyi karşılık verdi Memo, «Oğlumuzu da birlik götürüp hava aldırırık.»

Yanım sıra erim, kucağımda dölüm, ardımda seyislerim, at sırtında, korkusuz Dersim'e seyrana çıkanda mutluluğumu derinden duyar, kanatlanıp uçmak isterdim.

Memo da keyifli idi. Mezraalarda toprağı eşen kulları, yatakta yayılan malları görende yüreği genişlerdi:

«Bir de şu hayvanların boynunda çan çıngırdak olsa, nasıl şenlenirdi bu oba!.. İlk fırsatta takım düzüp çan dökmeğe ahtim ola!» derdi.

Suların çağıltısına, kuşların cıvıltısına özenip ben de susmaz, şakırdım; dağın taşın, kurdun kuşun meselini söylerdim:

«Bilir misin kurban, Monzur suyu neden süt gibi akar kayalardan?» diye sorardım.

Memo, omuzlarını kaldırıp:

«Nerden bileyim Senem, ben buranın yerlisi miyim? Acep neden ki?» diye karşılık verirdi. Ben, bilgimi göstermeğe kurulurdum:

«Buralarda vaktınan pinti bir ağa varmış. Kulu, seyidi gözetmez, yoksuldan bir çanak südü esirgermiş. Monzur çoban, acından ölecek bir garibe acıyıp, parasız bir çanak süt verdi, deyi ağası kızmış, sopa-

Institut Kurde de Paris

yı alıp dövmeğe, Monzur çobanı kovalamış. Çoban bu kayalara varanda süt dolu bakracı yere çalmış, sütler köpürüp kayalardan akmağa başlamış. Tanrının sevgili kulu Monzur çoban, ağanın eline düşmeye, deyi güvercin olup kayanın kovuğu içinde kaybolmuş. O gün bu gün, süt beyaz dökülürmüş sular kayalardan...»

Yamaçlardan çörtük (*) devşiren bir kara ayıya rastlayanda yeni bir mesele başladım:

«Şu ayıyı görür müsün kurban? Zamanında seyidin bedduasına uğramış yoksul bir marabadır. Biçare adam, seyidin cer toplamağa geldiğini görende, kerevetin altına gizlenmiş. Avradına: 'Seyide evde olmadığımı söyleyip, sav gitsin!' demiş. Seyit, kolay savulacak adam mı? Cer'ini, bağışını almadan gider mi? He vallaha da, ciğerini söker. 'Erim evde yoktur.' diyen kancığın sözüne inanmayıp, kom'un her köşesini araştırmış seyit. Biçare marabayı kerevetin altında bulanda, elindeki kutsal değneği dokandırıp: Kalk ayı!' demiş. Adamcağız kerevetin altından böyle bir kara ayı olup çıkmış. Şimdilerde dağda gezen kara ayılar onun torunlarıymış.»

Ne var ki, ben ağaca, kuşa mesel söyleyip dillendikçe, Memo'nun ağzı kilitlenir, yüzü gamlanırdı. N'edip de canını sıktığımı kestiremezdim.

Anamın mezarına varıp:

«Beni duyar mısın anacığım? Mumunu dikip toprağına yüz sürmeğe, ahvalimizi sana duyurmağa gemişim. Obamızı, aşiretimizi zalım babalığımdan kurtarıp yurdumuza bir tamam yerleşmişiz. Heç bir nok

(*) **Çörtük:** Ahlat armudu

Institut Kurde de Paris

sanımız yoktur. Ağamızın, marabamızın keyfi yerin dedir. Benim de erim başımda, dölüm kucağımdad Mezarında rahat uyu, bizden şefaatini esirgeme anacığım!» diye seslenende erimin yüzü daha da karardı.

Dönüş yolunda hasret türküsüne duranda, Zozana'lı gelinin hatırına düştüğünü bir eyice sezip coşkunluğumu yitirdim. Kıskançlık hançer olup yüreğime sokuldu. Kabuk tutmuş yaram yeniden açılıp kanadı. Obanın gailesine dalıp Cemo'yu unuttuğunu sanarak, boşuna sevinmişim. İçin için yanarmış da görmezmişim. Beni severken o birini düşünürmüş de bilmezmişim. N'etsem de, Memo'yu oyalasam, deyi kafa yorduğum sıra, kayanın dibinde pusuya yatmış biri, elinde silâh, fırladı, yolumuzu kesti. Saçı sakalına karışmış olduğundan şaki sanıp kastinden oğlumu korumağa, bağrıma gizledim. Seyisler, tüfenk doğrultup bağırdılar:

«Kıpırdama ule itoğli! Yoğsa tepelerik!..»

Memo da ayılıp, silâha davranmayan saçı sakalına karışmış herife seslendi:

«Ule sen kimsin? Şaki misin, bâğı misin? Değilsen tüfenkle ne çıkmışsın önümüze?»

Herif, elindeki tüfengi yere çaldı:

«Şaki olsam kurşunlanmayı göze alır da, ortaya çıkar mıydım hey Memo? Tanımamış mısın Cemşido kardaşını?» dedi.

Memo, "Cemşido" adını duyanda, bir sevinç narası basıp kendini hayvandan yere attı, koşup adama sarıldı:

«Vay Cemşido kardaş, sen misin? Tanınmaz ha-

Institut Kurde de Paris

le gelmişsin herif! Bu kılığın nedir böyle? Buralarda ne ararsın?»

Kucaklaştılar.

Memo, çocuk gibi sevinip:

«Cemşido, Çakal Gediği mezraasındandır, yiğit bir kardaştır.» deyi Cemşido'yu bize tanıttı. Lâkin bizim kim olduğumuzu ona bildirmedi. Ben herifin, Cemo yanından gelen biri olduğunu bilip buz kestiğim sıra, seyisler yolumuza çıkanın duşman olmadığını anlayıp, tüfenklerini indirdiler.

Yeniden yola düzülende Cemşido, inanmazlıkla Memo'nun yüzüne bakıp:

«Biz seni ölmüş bilirdik kurban! Meğer sen buralarda beg gibi yaşarmışsın da, haberimiz yoğmuş.» diye söz değdirende, Memo gözlerini açtı:

«Bakındı şu işe... Biri kara haberimi mi getirmiştir?» diye sordu. Cemşido, başını salladı:

«Yok,» dedi, «Kara haberini bir getiren olmamıştır. Bir sabah Cemo gelin, kapısının önünde senin kanlı gömleğine sarılı hançerini bulmuştur. Saçın başın yolup döğünerek, mezraayı ayağa kaldırmıştır. Sorikoğlu'nun canına kast ettiğine inanıp kederden tüm helâk olmuşuktur.»

Memo, dişleri arasından:

«Yanılmamışsınız,» dedi, «Sorikoğlu dağdan kaya yuvarlatıp canıma kast ettirmiştir. Lâkin emeline ulaşamamıştır. Cellâdının, yitirdiğim hançeri ele geçirdiği, kendi kanlı gömleğine sarıp kastına delil gösterdiği, Sorikoğlu'nu da, sizi de ölümüme inandırdığı anlaşılır. Vay namert hud'akâr!..»

Erim, Cemşido'nun haline bakıp, Sorikoğlu'nun

Institut Kurde de Paris

başka namertliklerinden kuşkulandığından, benzi ataraktan sordu:

«Buralarda saç sakala karışmış dolaşmanı hayra yoramazım kurban... Elinden bir kaza mı çıkmıştır, yoğsa Sorikoğlu mezraanın başına belâ mı getirmiştir?»

Cemşido, kafa sallayıp:

«Belâ ki, hemi de nasıl belâ, heç sorma kardaş! Başımıza gelmeyen kalmamıştır, anamızdan emdiğimiz, burnumuzdan gelmiştir.» deyi yakılarak döğündü, Sorikoğlu'nun ettiklerini saydı, döktü:

«Velo Dayının korktuğuna uğramışık, başımızda ağamız olmadığından Sorikoğlu bizi mezraadan söküp atmıştır. Cenk kardaşlarımızdan kimini öldürmüş, kimini dama tıktırmıştır. Avradı bebeyi, sürüyü celebi önüne katıp götürmüştür. Ben yakayı kurtarıp dağlara düşmüşüm, Dersim'e sığınmışım.»

Memo, Cemşido'nun yakılmasına ara verdirip, soluğu kısılarak sordu:

«Cano sağ mıdır?»

«Cano da, Cemo da sağdır.» dedi Cemşido, «Bir var ki, Cano damda yatar, Cemo vilâyet hastanesindedir. Olan, karnındaki biçare bebeye olmuştur, Sorikoğlu'nun tekmesine kurban gitmiştir.»

Memo, boğazı düğümlenmiş gibi yutkunur, ağzını açıp bir kelâm söyleyemezdi. Cemşido, kederi tazelenmiş, durmaz anlatırdı:

«Başımıza ne gelmişse, panganın uğursuz parasından gelmiştir. Tevekkelli, oradan para alan iflâh olmaz, dememişler!.. Pangaya olan borç senedimiz, meğer, Sorikoğlu üzerineymiş. Alçak, adam gön-

Institut Kurde de Paris

derip ikiyüz altını isteyende şaşırdık: 'Bizim borcumuz pangayadır. Sorikoğlu ne parası ister?' diye dikildik. Adamı: 'Borcunuz pangaya değildir. Parayı ağamın hesabından almışsınızdır. Haftaya ikiyüz altını hazır etmezseniz, malınızı, çulunuzu, ekininizi, harmanınızı, sürünüzü celebinizi alıp götürecektir.' diyende dünya başımıza zindan kesildi. Onca parayı nirden bulak, kimden isteyek? Panga kapısına vardık kovulduk. Hökümat kapısına vardık, dövüldük. Hangi kapıya vardıksa, yüz geri çevrildik. Bir yandan bir umudumuz kalmayanda, silâh elde Sorikoğlu'nun baskınını bekledik. Lâkin Sorikoğlu yerine cendermelerle, efendilerin geldiğini gördük. Silâhları gizleyip gelenlere karşı gittik. Efendilerin başı, ikiyüz altın borcumuza karşılık, ekinimizin davarımızın, malımızın, pırtımızın üzerine haciz konulduğunu duyurdu. Mezraanın eri avradı, saçın yolup dizlerini dövdüğü sıra, Sorikoğlu ile adamlarının Çakal Gediği'nden aşağı indikleri görüldü. Her adamı, yedeğinde iki boş ester getirirdi.

Sorikoğlu yanımıza varanda, durup herkese ayrı ayrı göz gezdirdi. Bakışından birini aradığı belli olurdu. Keçisinin boynuna sarılmış duran Cemo'yu görende atını onun yanına sürdü:

«Cemo!» dedi, «Benimle gelmeğe rıza gösterende, bir kulun malına el dokundurmazım, alacağımı tüm bağışlarım şu itoğluitlere... Hele, gayri inadına bir sebep kalmamıştır. Çancı ustası dünyasını değiştirmiştir. Ölenle ölünmez! Gel, bana itaat göster ki, seni baş tacı edeyim.» dedi.

Cemo, keçisini bırakıp Sorikoğlu'nun karşısına

Institut Kurde de Paris

dikildi:

«Bağışın başında paralansın! Memo'yu bu dünyada erim bilmişim, obir dünyada da ondan başkasına erim demezim.» deyi bağırdı.

Sorikoğlu, kaşlarını yıkıp:

«Ne hayrını görmüşsün ki, bunca bağlılık gösterirsin o namerde? Benimle gelmediğine pişman olacaksın. Şu kulları da perişan edeceksin!» diyende, Cemo'nun yüzüne kan çıktığı görüldü. Yiğit gelin, hıncını dilinin zehrine katarak bağırırdı:

«Parayle cellât tutup canına kıydırdığın, alnında kanının lekesini taşıdığın erime, bir de namert dersin, he mi? Namert sana derler ki, yol keser, can kıyar, mezraa basarsın! Namert sana derler ki fakir kulların malına göz diker, kancıklarının uçkuruna el uzadırsın! Araya kan girende yedi sülâlemizi kendine düşman ettiğini bilmezlikten gelip, onları bir de kanadının altına almağa mı çalışırsın? Yiğidim, cellâdının elinde can vermişse, dölü karnımda yatar. Yavrusunun da kendi gibi bir yiğit olacağını bilirim. Beşiğini sallayanda, babosunu ardından hançerletenin kim olduğunu ninni edip söyleyeceğim ki, büyüyende kanının davacısı olup, öcümüzü yanına komaya!..» diye kükreyip yüzüne tükürdü.

Sorikoğlu, efendilerin önünde, Cemo'nun kendisine baş kaldırmasına ziyadesiyle öfkelenip, divaneye döndü. Üzengiden çıkardığı çizmeli ayağını hızle Cemo'nun karnına indirip, biçareyi cansız yere serdi:

«Var, şimdi ninni söyleyeceğine, doğmamış piçine de ağıt oku kahpe!..» dedi.,

Institut Kurde de Paris

Bir işareti üzerine adamları, kom'lara dalıp nemiz varsa toplamağa koyuldular.

Koşup Cemo'yu kollarına alan Cano, kızının eteklerinden kan sızdığını görende, döğünüp beddua yağdırdı:

«Yavrumu soluksuz kodun, senin de soluğun kesile Sorikoğlu! Babosu gibi doğmamış bebesinin de canına kıydın, senin de canına kıyalar Sorikoğlu!»

Lâkin Sorikoğlu bedduaya kulak asmazdı. Buğdamızın arpamızın, malımızın çulumuzun esterlere yüklenmesine seyir bakardı. Hayvanlar sarılanda, sürümüzü celebimizi de önüne katıp çekildi, gitti. Elimiz böğrümüzde kala kaldık.

Efendiler, Cemo'nun halini iyi görmediler:

«Şehere götürüp, hastaneye yatırak biçareyi!» dediler. Cemo'yu iki hayvanın arasına kurulan Mahfeye yatırıp götürdüler. Cano da artlarından gitti mızıldayarak...

Üç gün sonra dönende, Cano'dan öğrendik ki, hekimler Cemo'nun karnını yarıp, ötesini berisini keserek, canını kurtarmışlar: İki ayda anca ayağa kalkar; lâkin bu avrat, bir daha döl tutmaz!..' demişler.

Cano, hıncından parmaklarını ısırırdı:

«Namert, yavrumun dünyasını zindan etmiştir. Bunu Sorikoğlunun yanına koyan, ondan daha namerttir.» derdi.

Sorikoğlu'na olan hıncımız, Cano'nun sözleriyle alevlenirdi.

Daha o akşam, silâhlanıp Sorikoğlu'nun konağı-

Institut Kurde de Paris

na baskına gittik. Lâkin haraminin pususuna düştük. Adamları bizi dere içinde bastırıp, kurşun yağmuruna tuttular. İlk ağızda Cağfero ile Haydaro düştüler. Yaralı Cağfero'yu kurtarayım derken, biçare Velo Dayıya da kurşun değdi.

Müsademe uzamadan cenderme yetişti, kalanımızı topladı. Dama götürülürken ben kaçıp kurtuldum ellerinden. Lâkin Sorikoğlu'na bir kastim olur, diye peşimi bırakmadılar. Bu sebebe dağları aşıp Dersim'e sığındım.»

Cemşido'nun anlattıkları bağrımı delmişti. Herkesten çok, onca kıskanıp dertlendiğim Cemo gelineye yanmıştım. Merhametten yüreğim ezilir, bağrıma muhabbeti kazılırdı.

Cemşido'dan duydukları Memo'yu da helâk etmişti. Böğrüne hançer yemiş gibi uluyup:

«Ley Cemo, ley Cemo, biçare Cemo!.. Gün ışığı göremeden giden bebe!.. Suçlu Sorikoğlu mudur, ben miyim hey kardaş?» diye dövünmesine ben de yürekten katılırdım, sebeb olana bin beddua yağdırırdım. Obasına varıp Sorikoğlu'nu kurşun yağmuruna tutmak, kuş olup Cemo'yu yattığı hastahaneden getirmek, Memo'yu sevindirmek hevesleri gelirdi içimden.

Bu hevesle:

«Memo,» dedim, «N'ola haykırıp dövünerek helâk olma kurban! Madem Cemo gelinin canı kurtulmuştur, bugünden tezi yok, varıp hastahaneden alır, gelirsin! Burada iyice besler, tez vakitte ayağa kaldırırık. Sonra da baskın tertipleyip, onca insanın kanına giren namerdin haddini bildiririk.»

Institut Kurde de Paris

Memo, sözlerimi duyanda, Çakalgediği halkının derdine düşüp bizi unuttuğuna utandı, koşup yanıma geldi:

«Sorikoğlu'nun ettikleri aklımı şaşırmış, divaneye döndermiştir beni. Sözlerinle erinin yarasına merhem çalıp, onu kendine getirmişsindir. Hudeste razı bi!.. Hek söylersin! Dövünüp yakılmaktan bir fayda yoktur. Tez elden tedbir düşünmemiz gerekir.» dedi.

Cemşido, konuşmamızdan, Memo'nun ehli olduğumu anlamıştı. Şaşkınlık, dargınlık okunurdu yüzünde. Memo, bunu görüp, o vakte dek söylemekten kaçındığını açığa vurdu:

«Dertten, şaşkınlıktan bildirmeği unutmuşum kurban. Öğüdünü duyduğun, merhameti mürüvveti çok bu yiğit gelin, avradımdır. Adı Senem'dir. Şıh kızıdır, koca bir obanın sahibidir. Ardında seyisi, atlısı dolanır. Kucağında taşıdığı bebe de öz oğlumdur. Yavrumun yaşından da anlaşılır ki, Senem, Cemo'dan önce gönlüme girmiş, canı canıma kaynamış bir gelindir. Lâkin Şıh Persin adındaki harami babalığı yüzünden bahtımızın turası bozulmuş, yüreğimiz ayrılık acısıyle ezilmiştir.» diye başlayarak başımızdan geçenleri bir bir dile getirdi. Sonunda:

«Kumandarımın yardımı, Hızır'ın inayetiyle obayı kurtarmışız. Kulların bir tasası, sıkıntısı kalmamıştır. Senem'in öğüdüne uyup, bir bölük atlı ile yola çıksak; bir kolumuz Cemo'yu hastahaneden alsak, bir kolumuz Sorikoğlu'na baskın versek n'ola? Namert, bizi cellâdının hançeri altında can vermiş bildiğinden, baskınımızı beklemez... Ansızın bastırıp defterini dürmek isten değildir.» dedi.

Institut Kurde de Paris

Cemşido, öçlerini ben alacakmışım gibi sevinip koştu, eteğimi öptü:

«Hızır senden razı ola Şıh Ana!.. Kabul edersen, bundan böyle ben de hizmetinize girerim, kulun, kurbanın olurum. Kolum güçlü, gözüm pektir. Malını pulunu ziyade etmeğe herkesten çok gayret gösteririm. Yolunda gelecek her belâya bağrım açarım. Yavrunu konağını, yatağını mezraanı korumağa, gözüm budaktan sakınmazım. Uğruna kanım helâl, canım helâl!» dedi.

15

Memo'nun obayı aşireti yüzüstü koyup Zozana'ya gitmesine ağalar ilkin razı olmadılar. Huso:

«Toprağı dağıtmışız, diye aşiretimizin duşmanı çoktur. Ola ki, başımıza gaile açarlar. Şıh Ananın yanında bulunacağın zamandır.» dedi.

Lâkin Memo:

«Ke... uşağının şıh anaları da, Huso baboları da başlarındadır. Ben olmasam da, onları her belâdan korurlar. Lâkin Çakalgediği mezraasındakiler arkasız kalmışlardır, bir gözü doymaz oğanın talanına uğramışlardır. Yiğitler kurşunlanmış, yüklü kancıkların karnı tekmeleyip bebesi düşürtülmüştür. Kalanlar da sürülüp götürülmüştür. Böyle Yezidî haramiyi cezasız komak, mertliğe sığmaz. Bana on gün izin vereceksiniz. Gidip sağ kalanları toplayayım, âşık elim kana bulansa da, ölmüşlerin öcün alayım ki, lânetleri üzerime olmaya!.. Bunu yapmazsam, Ali'nin şefaatini yitiririm, mezarından anacığımın ke-

Institut Kurde de Paris

miklerini sızlatırım.» diyende, kimsede karşı durmağa mecal kalmadı.

Azbet ağası Huso direnmekten vaz geçip:

«Böyle olduğun bilmezdim... Seni yolundan dönderirsek, biz de lânetine ortak oluruk. Beğendiğin marabayı ardına katarak git!.. Lâkin işin bitende heç eğlenmeden dön, gel! Şıh Anayı desteksiz koma!.. Dağların başını duman sarmıştır. Akşama sabaha kar düşüp, derelerin çayların türküsünü keser. Bellerin boğazların geçidini kapar, yollarda kalırsınız.» dedi.

Memo, beş marabayla Zozana'ya gitmekle kolaylık görürdü. Lâkin ben az tüfekçiyle canının tehlikeye düşeceğinden yılıp, bir düzine adamı yanına almadan yola çıkmasına rıza göstermedim. Halo da, kuşkumu helecanımı görüp, Memo'nun ardına katılmak isteyende pek sevindim. Lâkin Cemşido, göğsünü yumruklayıp, Halo'nun isteğine karşı çıktı:

«Bir ağaya iki seyis fazladır Halo kardaş! Ben Memo'nun ardından gidende, sen Şıh Ananın yanında kalacaksın ki, ağanın gözü arkada olmaya.. Bir de var ki...» deyip duraladı, sonra ağzı kulağında, sözünü tamamladı:

«Taze gelini evde koyan yiğidin aklı geride kalır, kurşunu şaşar...» Bu sözlerinden Halo'ya karşı çıkmaktan muradının onu kayırmak olduğunu bildim.

Halo, Cemşido'nun sürdüğü sebebi, baskına katılmasına muhkem delil sayıp, kayırılmasına fırsat komadı:

«Madem erliğimize, atıcılığımıza söz dokandırmışsındır, baskına katılmam vacip olmuştur. Cemşi-

Institut Kurde de Paris

do... Kurşunumuzun şaşmayacağını bir tamam göstermeliyik sana kurban! Bir de var ki, bu baskında seyit ağamıza iki seyis fazla değildir. Zozona'da sen lâzımsan da, Dersim'de kılavuzluğun hakkından gelemezsin! Silâhlı adamlarımızı cendermenin gözünden gizleyecek yolları bilemezsin!» diyerek baskın takımının onsuz tamam olmayacağına delil söyledi.

Bunun üzerine hep birlikte hazırlığa koyuldular. Birbirleriyle şakalaşıp heybelere azık çerez doldururlar, tüfenkleri, fişeklikleri saman çuvalları içine gizleyip esterlere sararlardı.

Birden ayrılık acısı ateş olup yüreğime düştü, Memo'yu yitirme korkusu yaş olup gözümden taştı. Üzüntümü bilmeyenler, keyiflerini bozmayalar, diye yavrumun ağlamasını vesile edip içeri kaçanda, Memo ardımdan geldi, beni kollarına aldı, çenemi tuttu, kaldırdı:

«Neye ağlarsın? Gözlerine acımaz mısın kurban?» dedi, yanağımı kokladı.

İçimden geçenleri bildirmedim, gözyaşımı yudup gülmeğe çalıştım:

«Ağlamazım, gözüme saman çöpü kaçmıştır.» dedim, avucumle gözyaşımı sildim. Memo, dudağını kemirirdi:

«Tez dönerim.» dedi.

Başımı salladım:

«Hızır işinizi rast getire!» dedim. Altın kemerimi çözüp beline bağlamak istedim: «Zor gününüzde lâzım olur.» dedim.

Almak istemedi.

«Bilinmez, bakarsın hekimin, ilâcın parasını ö-

Institut Kurde de Paris

detirler.» dedim. Almağa razı oldu:

«Geleceğini ummazım.» diyerek kemeri beline sardı.

Sitemle yüzüne baktım:

«Sözün salt biçare Senem'e mi geçer?» diyecektim, diyemedim.

«Dik başlıdır, onurludur.» diyende kolumu boynuna doladım:

«Sevdayle dolan yürekte onura, inada yer kalmaz. Zira ki, alın yazısına karşı durulmaz!» dedim.

Karşılık vermedi.

16

Memo, yavrusunu hopladıp beni kollarında sıktıktan sonra, adamlarının başına geçip, at koşturarak, gecenin karanlığına dalanda, kendimi zaptedemeyip boşandım, yavrumu bağrıma basıp odaya kapandım.

Dersim'li kancıkların nasibi böyle karılmıştır. Erler oba basmağa, kervan soymağa gidende kancıkları bir sıtmadır kavrar. Üşür üşür titrerler, yanar yanar terlerler. Dudakları kavrulur, uçuk olur. Ana yüreğidir kanar, avrat yüreğidir yanar, bacı yüreğidir sızlar. Elleri işe varmaz, yüzleri gülmez, dilleri niyazsız durmaz, akşamı sabahı bilmez, perişan olurlar biçareler.

Lâkin bu kez benim perişanlığım, heç birine benzemezdi. Kıskançlık kor olmuş, bağrıma düşmüştü, başına bir hal gelir mi, korkusunu unutturmuştu. Kendimi türlü evhama kaptırırdım. Beni kollarıyla saranda onu düşünen Memo'nun, yüzünü görende, be-

Institut kurde de Paris

ni tüm unutacağını kurar, Cemo ayak direyip, Dersim'e gelmeyende, Memo'nun da yanından ayrılmayacağına inanır, divaneye dönerdim. Kuruntumu boşa çıkara, diye yıldıza aya niyaz okur, Sultan Hızır'dan şefaat dilerdim.

«Ey yıldız, kayıp gönlüme gir ki şavkınla kara kuruntularım dağıla. Ey Sultan atamız, Hızır babomuz! Şu eysik etekten keremini esirgeme ki, erim duşmanın hançerinden kurşunundan, kancıkların sihrinden büyüsünden kurtula... Yatağımı ersiz, bebemi öksüz koma! N'ola tez günde, erimi sağ selâmet geri gönder!...» derdim. Lâkin yüreğim kuşkudan, tasadan halâs bulmazdı. Geceler sabaha erişmez, gündüzler akşama kavuşmazdı. Sedirde yumulup yatardım. Obayı, bebeyi gözüm görmezdi.

Hizmetime bakan Elif Ana:

«Kişinin acıyan yeri başka, acıkan yeri başka...» diye durmaz, yiyecek taşırdı. Lâkin boğazımdan lokması geçmezdi.

Azbet Ağası Huso, akşam sabah yanıma girer, oba ahvalinden haber verirdi. Lâkin bir sözü kulağıma girmezdi. Başımın içi:

«Memo-Cemo! Memo-Cemo!» adlarıyla uğuldardı.

On günde bir ömrün çilesini doldurmuşum ki, Elif Ana eteğini uçurarak müjdeye geldi:

«Hele gözün aydın, gözümün nuru! Baskına gidenler sılaya dönerler!» dedi.

Yüreğim ağzımda, fırladım yattığım yerden. Ne diyeceğimi bilemeyip, Elif Ananın ellerine sarıldım:

«Nerededirler? Kim söylemiştir geldiklerini? Es-

Institut Kurde de Paris

sah mıdır sılaya döndükleri?» deyi sorular yağdırdım.

Elif Ana, gülümseyip başını iki yana salladı:

«Elbet de essatır.» dedi, «Halo, sılaya döndüklerini bildirmeğe, ulak göndermiştir. İki saate kalmaz, burada olurlar. Elimi bırak ki, saçın başın düzleyim kurban!»

Sevinçten divaneye dönüp Elif Anayı belinden kavradım, öpüp odanın içinde döndürmeğe başladım. Hatuncağız elimden kurtulmağa çalışır:

«Hele tek dur kurban! Başımı döndürürsün, yüreğim aktarırsın!» diye yakarırdı.

Soluğu kesildiğini görüp, kollarımı çözdüm belinden. Gözünü tutup sedire yığıldı:

«Hay deli gençlik!» diye solurdu.

Şıhlık kaftanımı, koku şişesini, yağı, tarağı alıp önüne oturdum:

«Müjdeyi getirdin, bağışı da hak ettin. Dile benden ne dilersin!» dedim.

«Senin keyiflendiğini görmek en büyük bağıştır bana kurban!» dedi Elif Ana. «Kederden kararmış yüzün' görmeğe yürek dayanmazdı. Kendim için heç bir dileğim yoktur. Lâkin erini oğlum yerine koymuşum, muhabbetini tüm ona sardırmışım. Baskından sağ salim dönende Monzur baboya iki mum adamışım. Kilerden iki mum almama izin ver ki, biz gibi Monzur çobanın gecesi de nurlana!»

Aynada gözlerimin altındaki çürüklere bakıp:

«İstediğin mumu alır, Monzur babonun gecesini nurlandırırsın. Bir var ki, elinin hünerini kullanıp sararmış yüzümü, morarmış gözümü nurlandırsan, daha çok sevaba girersin!» dedim.

Institut Kurde de Paris

Uykusuz kalıp döğündüğüme solgun düşüp çirkinleştiğime şimdi pişmanlık duyardım. Memo'nun Cemo'yle birlik geldiğini düşünüp, her zamandan ziyade güzel olmayı isterdim. Elif Ananın her yaptığına kusur bulur, saçımın her örgüsünü on kez çözdürüp yeniden bağlatır, sonra da elini çabuk tutmaz diye yüreğini daraltırdım. Biçare hatun, beni süsleyip kuşandırasıya, sırsıklam tere bulandı.

En sonu yavruyu kollarıma alıp eteğim uçurarak dışarı çıktım. Ağası edesi, kancığı marabası toplanmış, beni beklerlerdi.

Cümlesi adına Huso Emmi, göz aydınlığı diledi, sonra el edip davul dövdürdü. Hep birlikte yola döküldük, gelenleri Monzur Gediği'nde karşıladık

En çok Cemo gelini merak ettiğimden yüreğim çarpardı. Lâkin gelenlerin arasında bir kancık kaftanı, bir leçek seçemezdim. En başta Halo'yle Cemşido'nun ortasında Memo at sürerdi. Baskında seyitlik kaftanına bir hal gelmiş olacak ki, onu soyunmuş, sırtına düzün köylerinde giyilen bir giysi geçirmişti. Yüzü solgun, bakışı dalgın görünürdü.

Memo'nun ardından yüklü esterleri yedeğe almış marabalar yokuşu tırmanırlardı. En arkadan da sığırlar, davarlar gelirdi. Salt bir tek tüfekçinin kolu çapıtle boynuna asılıydı. Gerisinin baskında burnu kanamadığı anlaşılırdı.

Uşağımızın bir bölümü, erlerinin sağ salim döndüğüne, bir bölümü yüklü mal, ganimete sevinip koşuştuğu, haykırıştığı sıra ben de ileri varıp Memo'ya:

«Hoş gelmişsin kurban! Hızır'a bin şükür ki, sağ salim seni aramıza göndermiştir.» dedim.

Institut Kurde de Paris

Memo'nun yorgun, uykusuz, gamlı yüzünde zoraki bir gülümseme belirdi:

«Hudeşte razı bi!» dedi. Eğilip kucağımdan yavrusunu aldı, yanağını koklayıp önüne oturttu. Ağzını açıp başka lâf söylemediğinden, ağaların, uşağın hoş-âmedîye sokulmalarını fırsat bilip, Memo'nun yanından açıldım. Yüreğimin mahzunluğunu bildirmeyip dil dökerek Halo'nun, Cemşidonun hatırlarını sordum, baskına katılmış tüfekçilere gönül alacak sözler söyledim. Lâkin yüreğimden kan giderdi. Memo'nun Dersim'e Cemo'suz döndüğüne sevinemezdim. Küskünlüğü, gamı yorgunluğundan değildi, bilirdim. Cemo'yle birlik canının Zozana'da kaldığını sezer, kahrolurdum.

Kucaklaşmalar, hal hatır sormalar bitende obaya çıkıldı, ganimet malları konağın önüne yığıldı. Hayvanlar yoklanıp sayıldı, armağanlıklar ayrıldı, kalanlar kızgın demirle dağlanıp işaretlendi, malı olmayanlara dağıtıldı. Arpa buğda, çuvalları ambarlara taşındı.

Memo, armağanlıkların kime verileceğini sorup, her baskından Raşo Dayıma seyitlik payı ayrıldığını öğrenende, hatır gönül düşünmeden:

«Uşağımızdan başkasına pay ayrılmasına, cer yollanmasına iznim yoktur.» deyi kestirip attı da, azbet ağası Huso'yu tüm şaşırttı. Biçare ihtiyar:

«Gelenek böyledir kurban! Seyitlerin en ulusuna pay ayırmadan olmaz. Seyit etmekle seni töreye daha muhkem bağlamıştır. Töreye uymazsan tüm Dersim'de kınanırsın! Bir de varki, armağan sunarak, uşağımıza kırgın olan seyit Raşo'nun gönlünü

Institut Kurde de Paris

almış, duşmanlığını savuşturmuş oluruk.» dediysede Memo, lâf anlamazdı:

«Kınanmak korkusuna düşürüp kulları malsız, bebeleri sütsüz koyan töre yere batsın! Kulların, marabanın hakkı şıha seyide verildiği de yetsin gayri!.. Ben Seyit Raşo korkusuna bu töreye ne seyitlik, ne kulluk edemezim. Ağadan alınmış bu malı marabaya dağıtmağı adamışım. Armağanlık ayrılmadan, tümü de uşağımızdan malı olmayanlara verilecek!» dedi. Öyle celâllı konuşurdu ki sanırsın yer sarsılırdı.

Başlarında Elif Ana, tüm kancıklar Memo'nun yanını tutup ömrüne duacı olduklarından, Huso Emmi, Memo'nun isteğine karşı çıkıp, töreyi savunmağa kendinde cesaret bulamadı.

Memo, yürüdü konağa girdi.

Gamına, hiddetine bakıp derdinin, acısının büyük olduğunu anladığımdan dağıtım sonunda, geleneğe uyup eğlenti yapılmasına rıza göstermedim. Göze'de toplanan halkı, salt Halo'yle Cemşido, baskın destanıyle oyaladılar. Biri bırakıp biri alarak Zozana'ya nasıl gittiklerini, ne hiyleler dönderdiklerini, Sorikoğlu'nu ansızın nasıl bastırdıklarını ballandıraraktan anlatırlar, birbirlerinin yiğitliğini, döğüş hünerlerini öve öve bitiremezlerdi. Lâkin Cemo'nun adını ağızlarına almazlardı. Oysa ben, Cemo'nun akıbetini duymak hırsiyle, merakımdan ölürdüm.

Uşağımızın eri kancığı, destanı can kulağıyle dinler, arada çoşup Halo'ya, Cemşido'ya tabış tutarlardı.

Bir süre sonra kulları destancılarla baş başa bırakıp içeri girdim.

Institut Kurde de Paris

Memo, sedire uzanmış, kollarını çaprazlayıp gözleri üzerine koymuştu. Yanına sokulup, başımı göğsüne yasladım. Yüreği derinden gümülerdi.

Koltuğu altına girdiğimi duymamış gibi sessiz yatanda, bir elini tutup ağzıma götürdüm. Hızle çekti:

«Bırak kurban! Öpülecek yeri kalmamıştır, yazık ki, hünerli elim en sonu pis kana bulanmıştır.» dedi.

Bahtımızı şaşırtan babalığıma bile kurşun değdirmekten sakındığını bildiğim Memo'nun üzüntüsünü dağıtayım diye yaltaklık ettim:

«Elin kana boyanmasa, hısımının öcü alınmaz, ak alnına çalınan kara yunulmazdı. Eline bulanan mazlumun kanı mı ki, tatlı canını üzersin? Bir zulûmkâr haramiden daha temizlemişsin dünyayı...» dedim.

Başını salladı:

«Neyleyim, ölüsü de yolumu tıkamış, ayağımı bağlamıştır. Gayri Dersim'den bir adım dışarı çıkamazım...» dedi.

Bilmezim neden, heç sevinemedim...

Institut kurde de Paris

17

Gece gözüne uyku girmeyen, yatakta oflayıp dönen Memo, devrisi gün erkenden, tüfengini sırtlayıp avlanmağa gidende:

«Acep derdinin ne olduğunu öğrenebilir miyim?» deyi Cemşido'yu çağırttım. Meğer ki, o da benimle tenha konuşmağa can atarmış; koştu geldi:

«Hele şu emanetini al Şıh Ana!» deyip, koynundan çıkardığı çaputa sarılı çıkını avucuma koydu.

«Bu nedir? Kim göndermiştir? İçinde ne vardır kurban?» diye soranda, Cemşido göğüs geçirip:

«Avratların en çilelisi, kulların en talihsizi Cemo gelin göndermiştir Şıh Ana. İçinde en sevdiği takısı vardır.» dedi.

Meraklanıp çıkını çözmeğe koyuldum. Sallandıkça içinden cümbüşlü sesler dökülürdü. Üzerini saran çapıtı çözende, deriye dikilmiş iki sıra çıngırdak çıktı ortaya. Takıyı kulağıma kaldırıp salladım. Davar yayılan yataktan bahar yeli esti sandım.

Cemşido, gözlerini takıdan ayırmazdı:

«Bu saç ucu, Memo'nun en hünerli işidir.» dedi, «Cemo'yu satın aldığı gün bunu saçına bağlamıştır. Biçare Cemo canı gibi severdi onu. Gündüz-gece saçından heç çözmezdi.»

«Bunca severdi de, neye bana göndermiştir?» diye soranda Cemşido dertli dertli soludu:

«Şimdi öğreneceksin esbabını Şıh Ana...» diyerek Zozana'da olup bitenleri anlatmağa başladı:

«Burdan gidende ilkin Cemo'yu selâmete ulaştırak, dedik. Hastahaneye vardık ki, çıkmış... 'N'ere gitmiştir?' deyi sorduk. 'Bilmezik! Üç gün önce cenderme alıp götürmüştür.' dediler. Bunu öğrenende Memo kaygulandı: 'Acep dama mı tıktırdılar, yoğsa Sorikoğlu'na mı götürdüler?' dedi. At sürüp Ş... ye vardık, Halo'yu dama gönderdik. Cenderme, paraya yüzü olmayan biriymiş. Mecidiyeleri görende bildiklerini ortaya dökmüş. Meğer ki, Kaymakam efendi, Cemo'yu Sorikoğlu'na verecekmiş. Lâkin Cemo, ölü-

Institut Kurde de Paris

rüm de gitmezim! diye ayak direyende, gözünü yıldırıp yola yatıralar, diye biçareyi dama tıktırmış. Değirmenci Cano'yu gözü önünde döğdürüp, Cemo'nun inadını kırmağa çalışırmış.

Kaymakam efendiye ağanın çiftlik konağında eğlendiklerini, damdan iyi bir haber beklediklerini duyanda, yerini öğrenip, gece oraya baskın verdik. Neye uğradıklarını şaşırdılar. Davranmağa vakit bulamadan adamlarının kolunu bağladık. İçki sofrasında ağayle kaymakam efendiyi kıskıvrak yakaladık. Sorikoğlu, Memo'yu karşısında görende, mum gibi eridi, Kaymakam Efendi can kaygusuna düşüp, aman diledi:

'Benim heç bir suçum yoktur. N'etmişse Sorikoğlu etmiştir.' dedi.

'Öyledir de, neden Cano'yu, Cemo'yu dama tıktırmışsın, biçare ehtiyarı sopaya yıktırmışsın? deyi gürledi Memo.

'Dama tıktırmasam, Sorikoğlu'nun eline düşer, helâk, olurlardı. Onları ağanın şerrinden korumuşum.' deyip haktan göründü.

Ben dayanamayıp ileri vardım, yakasından tutup sürüdüm. Kaymakam Efendi direnip yıldırmayı denedi:

'Ben Osmanlı efendisiyim. Bana saygıda kusur işleyen hökümata karşı gelmiş olur, cezasını da bulur.' diyende yakasına asıldım:

'Ule namert!' dedim, 'Sen efendiliğini bilmedin ki, sana saygı gösterek. Bir zalıma kapılanıp, hökümatın şanına leke sürdün! Bir mezraa halkının perişanlığına göz yumdun! Gün görmüş savaş gazilerini

Institut kurde de Paris

dağda belde kurşunlattılar, bilmezlikten geldin. Yüklü avratlarını tekmelediler, duymamış göründün. Bunlar yetmezmiş gibi ırzına göz dikilen gelinleri yola yatırmak için dama tıktıran sen değil misin? Şimdi de kalkmış, bunu Sorikoğlu'nun şerrinden korumağa alınmış tedbir gösterirsin, he mi? Ule sen Yezidi'den de alçak bir namertsin! Senin efendilik sıfatın mı kalmıştır? Hele, ver şu düvelin mühürünü!' diyerek Kaymakamlık mührünü elinden aldım. Kendisini dışarı çektim.

Memo da Sorikoğlu'nu sürüyüp getirdi. Sorikoğlu, canını bağışlaya, diye Memo'nun ayaklarını öper, yerlerde sürünürdü. Lâkin Memo, aman vermedi:

'Avradımın kollarını tutturup, karnındaki bebeyi tekmeyle düşürtmüşsün! N'ola ben de, başını ayağımla ezsem!..' diye tekmeyle girişip, ağzını yüzünü dağıttı, gözlerini akıttı. Her yanından kan boşandı. Namert, kan içinde boğulup cezasını buldu.

Kaymakam efendi, sıra kendine gelir, diye korkudan titrerdi. Lâkin Memo, ona ilişmedi. Damdakilerin salıverilmesine ferman yazdırıp, Cemo'yle babosu selâmete ulaşasıya Kaymakam Efendinin rehin tutulmasına karar kesti.

Efendi fermanı yazasıya çiftliğin ambarları, ahırları boşaltıldı. Gazyağı dökülüp kom'u, samanlığı ateşe verildi. Ganimet malı hayvanlara sarılıp yola çıkıldı. Bitlis kavşağına gelende Memo beni yanına çağırdı:

'Cemo gelini, Cano'yu teslim almağa sen gideceksin!' dedi, 'Burda yolu izi bir sen bilirsin! Fermanın mührü turası tamam olduğundan, bir zorluk gö-

Institut Kurde de Paris

receğini sanmazım. Biz Ahlatlı Gediğinde konaklayıp yolunuzu gözleyeceğik.'

Ne düşündü de, kendi teslim almaya gitmedi, bilmezim. Besbelli Cemo'yle birden karşılaşmaktan kaçınırdı.

Fermanı koynuma sokup, yedeğime iki hayvan alarak yola çıktım. Esahtan da Ş...'da heç bir güçlükle karşılaşmadım. Damın kapısındaki cenderme, fermanı okuyanda, temenna çakıp içeri girdi. Çok geçmeden Cano'yle Cemo'yu ardına katmış, döndü. Biçare Cano'nun yüzü gözü çürük içindeydi. Beni görende ikisi birden koşup boynuma sarıldılar. Soru sual yağdırmalarına fırsat versem, cendermenin yüreğine kuşku düşeceğini bilip:

'Şükür çileniz tamam olmuştur kardaşlar. Hele atlayın hayvanlara da gidek, bizimkileri bekletmeyek!' dedim. Esterleri altlarına çektim. Cendermeye bir mecidiye bağış verip helâllık diledim. Cenderme, mecidiyeye sevinip hayır dua söyledi:

'Tanrı bir daha düşürmeye sizi buralara!' dedi.

Köşeyi dönende Cano:

'Hele anlat Cemşido, bu ne iştir? Bizi damdan çıkarmaya kimin gücü yetmiştir?' deyi sordu.

'Her işin bir sırası vardır Cano!' dedim, 'Konuşmayle harcanacak vaktimiz yoktur. Bir ayak önce uzaklaşmalıyık buradan... Sürün hayvanları!,.' dedim. Telâşıma bakıp Cano başımızda bir tehlike dolandığını sezerek hayvanı topukladı.

Bitlis kavşağına dek konuşmadan yol aldık. Oraya varıp hayvanın başını Bitlis yoluna çevirdiğimi görende, Cano gemlere asıldı:

Institut kurde de Paris

'Dur be kardaş!' dedi, 'Ardımızdan bir kovan yoktur. Böyle dolu dizgin nere giderik?

Hayvanın başını kasıp:

'Dersim'e giderik Cano...' dedim.

'Dersim'e mi?'

'Beli Cano! Yatağı mezraası uçsuz bucaksız bir obada yerleşip bir kuldan korkumuz olmayacaktır. Tanrı en sonu bahtımızdan güldürmüştür.' deyi başlayıp, Memo'yu Dersim'de nasıl bulduğumu, Sarikoğlu'ndan öcümüzü almağa nasıl gittiğimizi, Memo'nun Sorikoğlu'nu nasıl tepelediğini bir solukta dile getirdim.

Cemo, erinin sağ haberini, yavrusunun öcü alındığını duyanda, kendini tutamayıp bebe gibi ağladı. Cano'nun da sakalından yaş süzülürdü. Lâkin ağlamakle harcayacak vaktimiz yoğdu:

'Sorikoğluna baskın verdiğimiz duyulanda cendermeyi ardımıza salacaklardır. Hele ağlaşmayı bırakın da, bir ayak önce Ahlatlı Gediği'ne ulaşak. Memo, bizi orada bekler.' dedim. Hayvanları topukladık.

Cano, hem gider, hem duyduklarına sevinip kaside söylerdi. Bir ara Cemo'ya:

'İnşallah Memo iyi bir ağaya kapılanmıştır da, Dersim'de rahata kavuşur, çektiklerimizi unuturuk.' dedi.

Cano'yu da, Cemo'yu da daha bir ferahlatıp sevindirmek dileğiyle:

'Şüphe mi var Cano?' dedim, 'Ağamız Memo olanda rahat etmez olur muyuk kurban? Sorikoğlu'nun perişan ettiği kullara yeniden gün doğmuştur.

Institut Kurde de Paris

Memo, cümlesini buldurup Dersim'e aldıracaktır.'

Cano da, Cemo da duyduklarına inanmazmış gibi bakarlardı.

Cano kendini tutamayıp:

'Ne söylersin Cemşido, olacak iş değildir bu? diye bağırdı.

'Hak söylerim kurban!' dedim, 'Bizim Memo, yatağı mezraası geniş, sürüsü celebi gani bir şıh kızının eriymiş de, bilmezmişiz. İki yaşında bir de oğlu vardır.'

Bu sözüm üzerine, böğrüne hançer saplanmış gibi, Cemo'nun ah! edip dudağını ısırdığını gördüm. Yüzünden kanı tüm çekilmişti:

'Başıma bu da mı gelecekti hey anacığım? Ölüm Allahın emri, diye sabra mecal bulan yüreğim, bu acıya nasıl katlanacak, hey Hızır babocuğum?' diye dövünüp yakılanda:

«Yazılan bozulmaz Cemo!» dedim, «Bahtınız böyle kazılmış, nasibiniz böyle yazılmıştır. Feleğe karşı gelinmez! Kadere rıza göstermek gerek... Böyleyken böyle...' diye başınızdan geçenleri bir bir anlatıp onu yola yatırmağa çalıştım. Boynunu eğmiş, beni soluksuz dinlerdi. Haline bakıp kadere rıza göstereceğini umardım. Lâkin yanılırmışım. Sözümü bağlayanda Cemo hayvanın gemine asıldı:

'Ölen bir daha dirilmez Cemşido!.. Sorikoğlu'nun tekmesi dünyamı yıkmıştır, giden bir daha geri gelmez!' dedi, çıngırdaklı takısını saçından çözdü:

'Bunları Şıh Kızına götür! Erinden kopup ayrıldığıma delil saysın! Kendi saçına takamazsa da, n'ola, kızı olanda onun saçına bağlasın!' dedi.»

Institut Kurde de Paris

Cemşido'nun sesi kısılmıştı, yutkunurdu. Ben de dayanamayıp boşandım. Cemo'nun acısı ciğerimi sızlatırdı. Gözlerimden sicim gibi yaş akardı. Avucumda tuttuğum çıngırdaklar ateş olup parmaklarımı yakardı. Takıyı saçından çekip yolmuşum gibi yüreğime utanç dolardı.

Cemşido, gözümün yaşına saygı gösterip susardı. Neden sonra sözünün ardını getirdi:

«Biçare Cemo, takıyı bana verende hayvanının başını geri çevirdi. Cano'ya:

'Ben Zozana'ya dönerim babo... Sen var, Cemşido ile Dersim'e git! Buralarda kalanda, seni gene yakalayıp dama tıkarlar!' deyip esterin karnını tekmeledi, dört nala uzaklaştı. Cano'yle kala kaldık.

'Cemo, doğru olanı yapmıştır.' deyi söylendi Cano, 'Yarım canle aralarında yeri olmadığını görmüştür. Acınıp incinmektense, gözden ırak olup ayrılığa katlanmayı yeğ görmüştür, biçare bahtsız yavru!...

Cano'nun dama düşmek korkusuyle peşimizden gelmeyeceğini bilirdim. Bu sebebe Cemo gözden kaybolanda, silâhımı, para kesemi verip sarmaştım:

'Hakkını helâl et Cano!..' dedim, 'Cendermeden halâs bulur, değirmene yerleşirsen, çoluk çocuğumu buldurup Dersim'e bir haber ilet! Onlara kavuşursam ömrüm boyu sana duacı olurum.' dedim, obamızın adresesini verdim.

O da helâllık diledi:

'Memo'ya selâm et!.. İki cihanda onu oğlum bilirim. Hak yoldan ayrılmaya!' dedi, o da hayvanın başını dönderip sürdü, gitti.

Institut kurde de Paris

Ahlatlı gediğine yalnız geldiğimi görende Memo, damda Cemo'yu Cano'yu dayaktan öldürmüşler sanıp, efendiyi boğazlamak istedi. Lâkin Cemo'nun ne sebebe kaçtığını öğrenende, kervanı yüzüstü koyup, dolu dizgin geri döndü.

Onu yalnız bırakamazdım. Bu sebeble:

'Halo!.' dedim, 'Kervan da, efendi de sana emanet! Yoldan kalmayıp ganimeti selâmete eriştirin!.. Ola ki, Şerafettin dağına varmadan size kavuşuruk!"

Böyle söyleyip hayvanın karnını tekmeledim, Memo'nun ardından gittim. Hayvanı durmaz kamçılardım. Lâkin Memo'ya yetişmek ne mümkün? Yel olup dağları çoktan aşmıştı.

Memo'nun Zozana'ya gittiğini bildiğimden, kestirim yoldan geçip, Gerzevil dağını tırmanarak, Kargadüzü'nden gelen mercan suyuna indim. Bu su, Cano'nun değirmenini döndərirdi.

Hayvanımı yedeğime alıp, dere boyundaki kayalardan sekerek, ağır ağır ilerleyende, boğazda Memo'nun sesi yankılandı:

'Cemo, Cemooo!..'

Hayvanımı bir çalıya bağlayıp kayalığa tırmandım, baktım. Memo, çavlanın üst yanındaki ağacın dibinde, at sırtında dikilirdi. Alt yanda Mercan Gölleği kızıla boyanmış yayılırdı. Gölleğin bu yakasındaki kayaların üzerindeyse Cemo ayakta dururdu. İkisi de birbirlerini görürlerdi. Aralarını Mercan deresi ayırırdı.

Memo, çağrısına karşılık alamayınca yeniden seslendi:

'Cemo!.. Zozana'nın kurdu kuşu, toprağı taşı se-

Institut Kurde de Paris

ni istediğimi duymuştur. Sen duymamış mısın ki, sesime ses vermezsin!'

Bu kez Cemo'nun dikbaşlı sesi yankılandı boğazda:

'Sen kimsin? Sesini alamamışım...' dedi.

Memo, siteme sığınıp:

'Ben Memo değil miyim? Bu derede bahtını bahtına bağladığın, sevgisine ömür adadığın Memo'nu ne çabuk unutmuşsun ki, sesimi almazsın, Cemo?' diye karşılık verdi. Lâkin sitemi Cemo'ya kâr etmedi:

'Yok,' dedi, 'Memo sen olamazsın! Bilirim ki, sevgisine ömür adadığım Memo, Dersim'de can vermiştir. Bir tamam öğrenmişim bunu. Şunca zamandır yasını tutmuş, mumunu yakmış, ağıdını söylemiş, ağlamışım. Sende âşık yiğidime benzer bir yan görmezim. Sırtında seyit kaftanı vardır. Şıh gibi, ağa gibi kasılıp dikilirsin atının üzerinde. Yavrumu doğmadan öldüren, obamı dağıtan ağadan bir farkın yoktur. Bense tüm beglerin, ağaların can düşmanı kesilmişim. Ben Memo'yum! dersin, lâkin değilsin! Ne sesin benzer ona, ne sıfatın! Memo olsan, yüzünde nakşım görünür, sesinden bu yerin dağı taşı can bulur, kurdu kuşu dem çekip uçuşurdu. Oysa ben gibi, onların da kılı kıpramamıştır. Yok hâşâ sen Memo olamazsın!.. Memo'nun canına Dersim'de kıymışlardır.'

Memo, bu sözlerin altındakini sezip, Cemo'yu yola yatıracak son çareye başvurdu. Yavaştan yavaştan yanık bir türkü tuturdu, âşıklığına güvenip, Cemo'yu kararından döndereceğini umdu. Lâkin tür-

Institut Kurde de Paris

küsünden kaylar eridiyse de, Cemo heç yumuşamadi.

O sırada, dağın tepesinde görünüp böğüren yaban tekesine doğru koştu:

«Tekem, ceylânım!..» diye haykırarak hayvana erişti. Boynuna sarılıp gözlerinden öptü. Sonra hayvanla birlik yürüdüler. Cemo'nun Pir Sultandan yakıştırıp okuduğu uzun hava boğazda yankılanırdı:

Şihın ağanın zulmu kahri
Perişan eder kulu hakiri
Güldüre marabayı fakiri
Hak inayet eyleye de bir gün.

Hep toplana bir araya iller
Köylüler, marabalar ve kullar
Sürünüp ağlayan sefiller
Divan kura da, şad ola bir gün.

Çeke sancağı götüre
Marabalar tahta otura
Şihı, ağayı yola yatıra
Sürüye davara sala bir gün.

Institut Kurde de Paris

Bu uzun hava bitmeden dağı aşıp gözden kayboldular.

Memo'nun üstünü başını yırtıp, dövündüğünü görende imdadına seğirttim. Bir yandan seyit kaftanını koparıp atar, bir yandan şıhlığa, ağalığa sövüp sayardı.

Yanına vardığımı duymadı. Şaşkındı yitikti, yenikti. Atının başını dönderdim, direnmedi.

Kılığı perişan olduğundan, Mutki pazarından bir köylü kaftanı aldık. Şerafettin dağlarında bizi bekleyen baskın katarına kavuştuk.

Halo. Kaymakam efendinin, kaçmak isteyende dağdan yuvarlanıp helâk olduğunu bildirdi.

Ağaya şıha kulluğunun cezasını çekmiştir. Kullara zulmedenin zulüm göreceğine gayri yürekten inanmışım.' dedi Memo. Halinden tüm şıhlara ağalara duşman kesildiği sezilirdi.»

Cemşido, derin göğüs geçirip sözlerini söyle bağladı:

«Gayri baskın günlerinde olanları öğrendin Şıh Ana. N'ola, sorup eşeleyerek derdini tazeleme erinin! Elbirliği edip geçmişi tez günde unutturak Memo'ya!.. Bir de şıhlara, ağalara dil uzadırsa hoş görek, kınamayak...»

Oysa bizim göz kulak olmamıza heç lüzum kalmadı. Birbiri ardı sıra başımıza açılan belâlar, Memo'nun geçmişi düşünmesine fırsat komadı. Sabır taşını yüreğime basıp birliğe, huzura erişmeği umduğum sıra, göklerden musibet yağdı.

18

O günlerde Ferhatlı uşağından okuntu mumu alanda, avunur mu ola, deyip Memo'yu sünnet düğününe götürmek diledim. Sandıktan temiz bir kat seyit kaftanı çıkarıp karşısına dikildim:

«Hele tozlu işlikleri soyunup, şunları giy ki, sünnete gidek, Ferhatlı uşağı şıhına küçük düşmeyek! Armağanımızı götürüp hatırını hoş edek!» dedim.

Memo, kaşının altından bakıp soludu:

Institut Kurde de Paris

«Mezraa açıp toprağa arpa saçtıkları günde, kulları yüzüstü koyup düğünde eğlenmek yakışık alır mı? Canın konakta oturmaktan bezmişse mezraaya varıp, n'ola, sen de işe sarıl!..» dedi, kaftanı elimden kapıp yere çaldı: «Bunu da yok et! Bir daha gözüm görmeye! Yoksul kulları soyup, kara ayıya dönderen zulümkârlara mı benzetmek meramın, yoğsa sen de dayının seyit sopası altına mı düşürmek istersin beni?»

Öyle zehirli konuşurdu ki, ağzımı açıp bir söz söylemeğe mecal bulamadım, isteğine uyup, seyit kaftanını yok ettim. Az sonra hayvanlara binip mezraa yoluna düzüldük. Nal seslerinin boğazdaki yankısını dinleyerek bir süre, konuşmadan yol aldık.

Ansızın Memo gemlere asıldı:

«Baskın dönüşü halimde başkalık görüp şaştığını, meraktan için için yanıp kül olduğunu bilirim Senem! Derman bulamazım, deyi ürker, yaramı açmağa cesaret edemezsin! Oysa korkulacak bir yaram, berem yoktur. Huma kuşunun sırtından yedi kat yerin dibine düşmüşüm, günlerden beri kafamı taştan taşa çalmışım, yol aramış, iz sürmüşüm, derdimizin dermanını sezmişim, başımıza ne gelmişse şıhtan, ağadan geldiğini görmüşüm. Babomu, anacığımı dinamitle havaya uçurup beni öksüz koyan kim? Şıh Sait... Dayımı gölde boğdurup parasını gaspeden kim? Ak sakalından utanmaz namert bir şıh... Zozana'da bir mezraa halkını perişan eden, savaş gazilerini kurşunlatıp, yüklü kancıklarının karnını tekmeleyen kim? Sorikoğlu denen hunhar bir ağa... Beni senden ayıran, bileğime zincir vurduran,

Institut Kurde de Paris

seni bedevilere satıp obandan, ocağından sürdüren kim? Şıh Persin denen harami. Zozana'da, Bitlis'te, Diyarıbekir'de, Urfa'da, Malatya'da, Dersim'de kulların cümlesi, biz gibi, ağa zulmünden, Şıh-seyit soygunundan helâk olurlar. Ağalar şıhlar, biçareleri mezraada marabalığa, yatakta çobanlığa, düzde talana, soyguna sürerler. Cümlesinin alınteri helâl, canı helâl, ırzı helâl ağa uğruna... Sağmal inekten bereketlidir kullar: Öşür ondan, haraç ondan çırağ ondan, cer ondan sağılır. Öyleyken aç gezerler, çıplak gezerler, canı boğazında gezerler. Tartaklanır, kurşunlanır, yozarlar; tevekkül gösterip her zulme katlanır, başı yerde gezerler. Hızır'dan, Ali'den başka şefaat kapısı bilmezler. Oysa 'gözleyi, gözleyi dört göz oldukları' günün gelip kapıya dayandığını görmezler. Pir Sultan çıksa da:

Kızılırmak gibi bendinden boşan,
Hama'dan, Mardin'den Sıvas'a döşen!
Düldül eğerlendi, zülfikâr kuşan
Ali'm, ne yatarsın, günlerin geldi?

deyi bağırsa yeridir.»

Erimin gözlerine bakardım, ışık tutuşurdu, dilinde turnalar ötüşürdü:

«Şükür ki, Pir Sultan'ın sırrına ermişim Senem. Gayri yolunu gözlediği uğruna dara asıldığı şah'ın kim olduğunu sezmişim. Geleceğini haber verdiği kurtarıcı, elbet ki fukara babosu Gazi Paşa'dır. Kulları şıhın, ağanın zincirinden çözdürmeğe Mehdî olmuştur. Onları toprak sahibi, mal sahibi eder ki,

Institut Kurde de Paris

kullar, yüreklenip doğrulalar, zalımlardan halâs bulalar. Kumandarım hak söylemiştir. Bana düşen Şah'ımın Dersim'e vali gönderdiği Paşa'ya can-u gönülden hizmet etmek, Dersimli'ye halâs yolunu açmaktır. Sözde birlik davulunu çaldırıp kulları nahak yere azdıran şıhların, ağaların, seyitlerin fitnesini bozdurup, Dersimli'yi ezilmekten korumaktır. Bunun sırrını da Paşa kulağımıza söylemiş, yolu izi göstermiştir: Toprağı sahibine vereceksin, kulları diriltip yüreklendirecek, birbirlerine kenetlendireceksin Başına buyruk köylü vatandaş edeceksin! Eğer ki, beni erin bilir, hatırım sayarsan, bu işte benimle birlik yürürsün! Yok, der de, karşı durursan, n'ola sazımı silâhımı alıp obaları dolaşırım, dil döküp kulları uyarmağa yek başıma çalışırım.»

Cemo'nun ağa düşmanlığını dert edinip bu yola girmiş olsa da, Memo'yu heç bir vakit bunca yiğit, heç bir vakit kendime bunca yakın görmemişim. O ne istemiş ki, ben karşı durmuşum? Canım feda yoluna...

Sevinçten kanat açıp uçmayım, deyi ellerine sarıldım. Gözümden mutluluk yaşı dökerek:

«Erim, yiğitim, aslanım; pirim, efendim, sultanım! Sen ne dersen o olur. Elbet ki hak olan yerini bulur. Kimse ardından gelmese, ben izinden ayrılmazım, sözünden çıkmazım, uğruna canım feda ederim...» dedim.

Böylece alın yazısını değiştirmeğe gücümüz ye-

Institut kurde de Paris

ter mi, yetmez mi, heç düşünmeden, hak yolundan yürümeğe, aşiret malının tümünü kullara bölüştürmeğe, Dersimli fukarayı mülk sahibi etmeğe uğraşan Paşa'nın ardından gitmeğe her türlü fitneyi, hud'ayı bozmağa söz kestik. Bir var ki, felek andımıza yâr olmadı...

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

V. BÖLÜM

Institut kurde de Paris

1

GÜNLERDEN bir gün, erleri Ovacık pazarına Genger sakızı satmağa giden Zelho ile Gülzer, kuşluk vakti dibek taşında bulgur döver, gülüşüp baş sallayarak, türkü söylerlerdi :

Bazara kundura vekir
Delâli hellican
Şekre ki nev desmali
Hazali yar yar can (*)

Birden türkü, hayvan kişnemeleri, nal sesleriyle kesildi. Gelenlerin kim olduğunu merak edip sekiye çıktım. Baktım ki, bir bölük cendermeyle efendiler gelirlerdi. Zelho ile gülzer, tokmakları bırakıp leçeklerini uçurarak, kom'larına kaçarlardı.

«Hayırdır!..» deyip aşağıya indim. Cemşido, cenderme kulâhını görende gizlendiğinden, iki tüfekçiyi ardıma alarak, gelenlere karşı gittim. Ziyaretlerinin hayra olmadığı, sıfatlarından okunurdu. Hele yüzünü

(*) Pazardan kundura alayım
Delâli hellican
Şekeri mendile sarayım
Hazali yar yar can.

Institut kurde de Paris

ilk kez gördüğüm gök gözlü cenderme onbaşısının bakışından garaz, zehir olup dökülürdü. Bu onbaşının zehiri yaktı bizi ya!..

Hoş-âmedi söyleyip kim olduklarını soranda: «Vergi efendileriyik!» dedi başları, «Uşağınızın birikmiş yol-parası borcunu toplamağa gelmişik. Ağanız, muhtarınız ner'dedir?»

Yol parası neydi ki? Uşağımızdan böyle bir para alındığını heç duymuşluğum yoğdu. Her hal, azbet ağası Huso bilirdi, yol parası'nın ne olduğunu.

«Ben aşiretin şıh anasıyım. Erim muhtarla birlik mezraaya gitmiştir, toprağa tohum saçan marabanın başındadırlar. Adam salıp çağırtayım. Siz şöyle buyurun, oturun! Kahve çay için, yorgunluk alın!» dedim.

Efendiler, kürsülere geçip oturdular.

Başları :

«N'ola şıh yenge, kullarına söyle de hayvanların torbalarına yem dolduralar! Dün sabahtan beri yol tepmişlerdir, açlıktan bacakları titrer biçarelerin.» dedi.

«Heç kasavet çekme, kurban! Hayvanlarınızında, sizin de karnınızı doyururuk!» karşılığını verdim.

Çay demleyip kahve pişiresiye, koşturduğum adamlar, Memo'yle Huso'yu bulup getirdiler.

Huso, erimi konuşturmadan, suratlarını karartıp oturanlara:

«Hoş-âmedi efendiler, ola ki ziyaretiniz hayır içindir!» deyi yaltaklık etti. Lâkin efendilerin yüzü gülmezdi. Başları :

Institut kurde de Paris

«Hayır, şer Allahtan!.. Muhtar hanginiz?» diye sordu.

«Benim!» dedi Huso, «Buyruğunuz nedir?»

«Hökümatın alacağını tahsile gelmişiz obanıza...» dedi efendi. Azbet ağası yaltaklığı elden bırakmadı :

«Osmanlı'nın aşiretimizden bir alacağı olduğunu, tövbe bilmezik!.. Ne alacağıymış bu kurban?»

Efendi, kucağında tuttuğu tomarı gösterip:

«Bu kütükte kulların beş yıllık yol parası borcu olduğu yazılıdır. Beş yılda beş para ödenmemiştir.»

Huso, hep güleryüz gösterirdi :

«Yol parası nedir ki kurban? Tövbe bilmezim.»

Efendi celâllandı :

«Sen nasıl bir muhtarsın ki, yol parasını bilmezsin? Yol parası, yani ki, yol vergisi... Angarye kalktığı günden beri her erkekten alınır. Dersim'de oturanlar gâvur milleti midir ki, yol vergisi vermeyeler?»

«Neye gâvur milleti olak? Elhamdülillah hep müslümanık!» dedi azbet ağası Huso. «Bir var ki, canlardan yol vergisi alındığın ilkin senden duyarım. Böyle bir vergi Dersim'de şimdiyecek ağza alınmamıştır, kurban!»

Efendi kâğıtları karıştırdı sıra :

«'Duymamışık öğrenmemişik!, demekle bir kuldan bir kul, yakasını kanunun elinden kurtaramaz. Duymamışsanız, duyun! Öğrenmemişseniz öğrenin!» Silâh altındaki erlerle, ihtiyarlar müstesna, tüm erkekler yılda altı Osmanlı lirası yol vergisi öderler. Veremeyecek olan gider, oniki gün yollarda bedeniyle çalışır.» dedi. Karıştırdığı kâğıtlardan aradığını

Institut kurde de Paris

bulup çıkardı : «Aha, aşiretinizden yol parası ödeyecek kulların esamisi... Ağası, marabası yüz oniki candır. Bunların beş yıllık vergi borcu tutarı üçbin üçyüz elli liradır.» diyerek kâğıdı Huso'nun eline tutuşturdu : «Parayı nakten mi ödeyeceksiniz? Yoğsa bedenen çalışarak mı,» deyi sordu.

Azbet ağası Huso, kâğıtları geri çevirdi:

«Hele dur, kardaş!.. Konuşup anlaşmadan ne sokuşturursun kâğıdı elime? Bizim Osmanlıyle böyle bir vergi pazarlığımız yoktur. Fermanda yazılan öşür vermek, kamçur (*) vermek, bir de angaryada çalışmak, savaş açılanda orduya cebeli yollamaktır. Başkaca bir andımız yoktur. Yol vergisine pazarlık kesilmemiş ki, borcumuz ola...»

Efendi diklendi :

«Ne söylersin sen ihtiyar? Hangi fermandan söz açarsın, Gazi Paşa'nın padişah fermanlarını tüm bozduğunu bilmez misin, Yoğsa cumhuriyet zagonlarını tanımazlıktan mı gelirsin? Silâh altındakilerle ihtiyarlar müstesna, tüm erkeklerin yol vergisi ödeyeceklerini söylemişim sana. Cumhuriyet zagonu böyle buyurmuştur. Karşı gelmek kimin haddine? Siirt'lisi, Diyarıbekir'lisi, Malatyalısı nasıl verirse, Dersim'lisi de öyle verecektir. Nasıl vermezsiniz? Görmez misiniz ki, dağlar yarılıp, sizin için geniş yollar açılır, muhkem köprüler kurulur?»

Azbet ağası Huso :

«Bizim dağdan aşırılacak arabamız mı var, kurban? Geniş yolları köprüleri biz ne'dek?» dedi; 'O yollar Osmanlı için açılır' demeğe getirdi.

(*) **Kamçur: Hayvan vergisi**

Institut Kurde de Paris

Efendi bir an duraladı:

«Hikmeti senden, benden sual olunmaz herhal! Bize düşen zagona itaat edip vergiyi zamanında ödemektir.» dedi, kâğıdı yeniden uzattı:

«Aha, borcunuz kalem kalem kütükte yazılıdır. Bir daha sorayım: Borcunuzu nakten mi ödeyeceksiniz? Yoğsa marabanız yolda mı çalışacaklar?»

O zamana dek tırnağını kemirerek konuşulanı dinleyen Memo, kâğıdı efendinin elinden alıp göz gezdirdi, sonra geri vererek:

«Angaryanın yerini yol vergisi almıştır, bilirik. Vergiyi ödemeyen angaryeye sürülür, bundan da haberimiz vardır. Lâkin Şıh Persin zamanında yıllarca Ke... uşağı angaryadan baş kaldıramamıştır. Yol, köprü angaryasında da çalışmıştır. Öyleyken bu borç nerden çıkmıştır? Bunu anlamamışım...» diyende, efendi yıldırmak isteyen sert bakışlarını Memo'ya dikip:

«Sözünü tart ta konuş ağa! Hökümatın kütüğüne dil mi uzadırsın? Verginizi ödeseniz borç yazılır mı idi kütüğe? Uşağınız angaryada çalışmışsa, borçları ödendiğine makbuz da verilmiştir. Var mıdır makbuzunuz? Varsa gösterin!» diyende birbirimize bakıştık.

Huso:

«Yoktur!» dedi.

Efendi, omuzlarını kaldırıp:

«Öyleyse kütükte gösterilmiş borcunuzu ödeyeceksiniz!» dedi.

Memo, terslenmenin hayırlı olmayacağını görüp:

«Makbuzumuz olmadığından elbet ki borcumuzu

Institut kurde de Paris

ödeyeciik. Lâkin üçbin üçyüz elli Osmanlı lirası, hemen tedarik edilir bir para değildir. Bu dar zamanımızda anca' ağaların, seyislerin borcunu ödeyebilirik. Marabanın borcu için bize uzunca bir mühlet vereceksin! Obayı soyguncu bir şıhın elinden yeni kurtarmışık. Kom'unu, ağılını onarmışık. Ne azbet ağalarında, ne bizde para pul kalmamıştır...» dedi. Lâkin efendi mühlete yanaşmadı :

«Borcu ödeme mühleti çoktan gelmiş, geçmiştir. Beş yıldan beri Hozat Hususiye sandığına bir pul yatırılmamıştır. Maraba için ödenecek paranız yoğsa, devlet kolaylık göstermiştir. Varsın yolda, köprüde çalışıp borçlarını temizlesinler ağa!.. Her yılın borcu için beher can, çok değil, oniki gün çalışacaktır.» karşılığını verdi.

«Nasıl çok değil?» dedi Memo, «Beş yılın borcunu temizlemeğe her birinin altmış gün çalışması gerekir. Önümüz kıştır. Maraba kışlık tedariki görmemiştir. Mezraayı sürüp ekmemiştir. Bu işleri yüzüstü koyup, köprüde, yolda çalışmağa giderlerse kış gelende açlıktan, soğuktan kırılırlar... Biz borçlarının kefiliyik. Elbet ki, en kısa zamanda parayı tedarik edip Hozat Hususiye Sandığına yatırırık.»

Lâkin efendi meram anlamazdı. Koynundan turası, mühürlü olan bir kâğıt çıkarıp gösterdi :

«Elâziz kapısından ferman yazılmıştır. Para bugün ödenmezse cenderme, esamisi yazılı marabayı toplayıp çalışmağa götürecektir.» dedi.

Memo, fermanı okuyanda dudağını kemirdi :

«Bu yaptığınız bir zulümdür, bir aşiret halkını perişan edeceksiniz.» dedi.

Institut Kurde de Paris

Efendinin kılı kıpırdamadı :

«Şeriatın kestiği parmak acımaz! N'edek?» dedi. Kimlerin parasını ödeyeceğimizi sorup, adlarını kütükten düştükten sonra, cenderme onbaşısına el etti. Gök gözlü onbaşı koşup, efendinin karşısına el pençe dikildi. Efendi:

«Tursun onbaşı!» dedi, «Adları kütükte yazılı marabayı toplayacaksın! Kazma kürek alacaklar. Onları yol çavuşuna götürüp teslim edeceksin! Bir kul noksan olmayacak. Anlaşıldı mı?» buyurdu.

Onbaşı, kısılı dişleri arasından:

«Heç merak etme efendi!» dedi. «Elimizden bir kul kurtulmaz. Hastasını sağlamını bir tamam toplar, götürürük.» Bir an Memo'yle göz göze bakıştılar. Onbaşı tüfengini omuzundan indirip elinde tuttu.

Yaşları Huso'dan küçük iki azbet ağası ile yedi seyisin vergi makbuzlarını kesip, iki cendermeyi yanlarına alarak gittiler, meydan Tursun onbaşı'ya kaldı. Onbaşı, tüfengine dayanarak karşımıza dikildi. Elindeki kütükten, angaryaya gidecek olanların adlarını okudu. Vergi borcu çıkarılanların bağış toprağından yer alanlar olduğunu görüp pek şaştık.

Tursun Onbaşı, okumasını bitirende yiyecek gibi yüzümüze baktı :

«Bu yüz oniki canı, kazmaları, kürekleriyle bir tamam isterim. Kaçan olursa, hesabını sizden sorarım, zararı size olur.» dedi.

Çaresiz mezraada çalışanlara haber salıp, marabayı alana topladık. Erlerin çağrıldığını duyan kancıklar, bebelerini sırtlayarak geldiler, alanı doldurdular. Yüzlerinin kanı çekilmiş, gözleri korkuyle

Institut Kurde de Paris

açılmıştı.

Marabaların cümlesi hazır olanda ileri varıp dedim ki :

«Babolar, kardaşlar! Şimdi adları okunacak canların birikmiş vergi borcu olduğunu, bugün gelen efendilerden öğrenmişim. Şıh Persin'in, namertlik edip verginizi vaktinde yatırmadığı anlaşılır. Bu sebebe, Hozat Hususiye Sandığı, borca karşılık yolda çalışmanıza hüküm kesmiş olduğundan, cendermeler bu kardaşlarımızı götüreceklerdir. Tevekkül gösterip bu musibete katlanacaksınız! Elbet ki, erimle Hozat hökümat kapısına, olmazsa Elâziz'e varıp hakkınızı arayacıık. Hızır bizden şefaatini esirgemez inşaallah!»

Bu sözlerim üzerine kancıklar dövünmeğe başladılar. Onbaşı, avratlara görünüp onları susturdu :

«Çalışmağa gideceklerin esamisini okuyacağım. Adını duyan, şu ağacın dibinde toplanacak!» deyip, okumağa koyuldu. Adını duyan yığından ayrılıp ileri çıkanda, avradı, anası kendini yere atar, saçını yolardı :

«Oy çileli başım oy! Ağı katılır gene aşıma, dünyada kalırım yek başıma! Erim gidende ben kimlere sığınayım?»

«Ananı eli böğründe koyup nerelere gidersin oğul! Benim halimi itler yemez. Kendimi dereye mi atayım, başımı taşa mı çalayım oğul!»

Tursun Onbaşı, okumasını bitirende, ağıda durmuş avratlara tekme sallayarak :

«Uluyup tepineceğinize varın erlerinize kazma kürek getirin!» deyi girişti, aralarına canavar girmiş

Institut kurde de Paris

sürü gibi dağıttı biçareleri.

Marabalar kazmayı, küreği azık torbasını sırtlayanda, Tursun Onbaşı, avratları, bebeleriyle helâllaşmalarına fırsat vermeden, onları yola çıkardı. Lâkin kancıklar, bebeler ağlaşarak peşlerinden gittiler. Sağdan soldan değirdip, erlerinin, babalarının, yavrularının boyunlarına sarılırlardı. Cendermeler dipçikle üzerlerine yürüyüp sille tokat, onları gidenlerden uzak tutmağa çalışırlardı. Ağzı burnu kanamadan kancıklardan heç biri erinden çözülüp kopmazdı. Ne var ki, birer birer sürüden dökülüp ayrıldılar. Kazma kürekli maraba, Monzur gediğinde gözden silindiler. Elimiz böğrümüzde kala kalmıştık. Yüreğimizden kan giderdi. Kimsenin ağzını bıçak açmazdı. Memo, cenderme dipçiğini kendi yemiş gibi ter döker, yumruğunu ısırırdı. Vergiyi ödeyemeyip onca marabayı cenderme zulmü altına düşürdüğüne bin lânet okurdu.

Azbet ağası Huso, durmaz sakalını sıvazlardı. Besbelli başımıza açılan bu belânın kimden geldiğini düşünürdü.

İlkin Navruz Ağa sessizliği bozdu :

«Boşuna sakalını yolup durma Huso!» dedi, «Bu ne Yezidin taşıdır, ne şeytanın işidir. N'ettirmişse Paşa ettirmiştir. Kaşıkla verdiğin' sapıyle kusturmuştur. Öyle olmasa cenderme, salt bağış toprağı dağıtılmış marabamızı toplamazdı.»

Azbet Ağası Huso, başını sallayıp :

«Doğrusun, niyetinin ne olduğu şimdiden belli olmuştur. İğvasına kapıldığımıza daha çoook pişman

Institut kurde de Paris

oluruk, deyi korkarım.» diyerek Memo'ya söz değdirdi.

Canı üzgün olan Memo'nun, bu sözlere, kaşları hançer oldu çatıldı:

«Bunda Paşa'nın sun'u taksiri olmadığını yüreğim gibi bilirim.» dedi, «Eğer ki, Paşa marabamızın yolda çalışmasını istese obaya dönmelerine ruhsat verip ferman yazdırmazdı. Bu belâ ondan gelmemiştir. Gelmişse ester kervancısından, maraba cambazından gelmiştir. Fendiyle Paşa'ya da söz getirir namertler.»

Lâkin pazardan dönen Halo ile Zaro, cendermelerin komşu aşiretlerden de yol borcuna maraba topladıklarını duyuranda, suçu kimden bileceğimizi tüm şaşırdık.

«Ola ki, işin altında iş vardır, herhal yakında kokusu çıkar!» dedi azbet ağası Huso.

«En iyisi,» dedi Memo, «Hozat Hususiyesine varıp, bir ayak önce işin aslını sormalı, öğrenmeliyik. Haklıyı haksızdan ayırmalıyık ki, tutacağımız yolu, yordamı bilek!»

2

Memo'nun öğüdünü uygun gördük.

Erim, hemen yola çıkılmasını isterdi. Lâkin azbet ağası Huso, boş kemerle hökümat kapısına varmanın fayda vermeyeceğini ileri sürüp, bizi alakoydu, kendi Demen Şıhı Cebrail'den borç para istemeğe gitti.

Ne var ki oradan eli boş döndü. Canı üzgün, yüzü asıktı:

«Gidişim kötü zamana rastlamıştır, Şıh Ana! Dayın, Demen uşağına konuk gelmiştir. Onun yanında

Institut kurde de Paris

istemeğe cesaret bulamamışım. Dönmüş geri gelmişim.» deyi özür söyledi. Oysa olup bitenler çok başkaymış. Sonradan öğrenmişim ki, Huso Emmi, başımıza geleni duyurup, Hozat Hususiyesinden, azbetimiz marabasına çıkarılan vergi borcunu ödemeğe, Demen Şıhından, senet karşılığı, dörtbin Osmanlı lirası ödünç almış. Döneceği sıra Raşo Dayım:

«Hele çayımızı içek, birlikte yola çıkarık!» demiş. Huso Emmi heç bir şeyden kuşkulanmadan, Raşo Dayımı beklemiş. Çayları içip birlikte kalkmışlar. Huso Emmi:

«Bu eyiliğini heç unutmazık!» diyerek Demen Şıhına şükran söylemiş. Helâllaşıp ayrılmışlar.

Yolda bir süre şurdan burdan konuşmuşlar. Sarp dere içine girende, birden seyit dayım, atının başını çevirip Huso'nun yolunu kesmiş, karşısına dikilmiş:

«Hele, koynundaki keseyi çıkar gel, Huso Ağa! Bana olan cer borcunuz, haraç borcunuz dururken, Osmanlı'ya vergi ödemenize iznim yoktur!» demiş.

Huso Emmi, şaşırıp:

«Sana nerden böyle bir borcumuz ola, kurban? Ne sen şıhlık postumuza oturmuşsun, ne biz kulluğuna biat vermişik?» diyecek olmuş. Dayım gözlerini açmış:

«Şıhlık postunuza ben oturmamışsam, Şıh Persin'i oturtmuşum ve de uşağınıza biat verdirmişim. Şıh Persin'in, azbetim Akabalı uşağının ağası olduğunu, bana haraç verdiğini unutmamışsındır herhal. Onun şıhlığı zamanında Ke.. uşağının ödenmemiş

Institut Kurde de Paris

cer borcu, haraç borcu vardır. İşte bu alacağı isterim sizden.» demiş. Huso Emmi, Raşo Dayımdan böyle bir haramilik ummadığından n'edeceğini, ne söyleyeceğini bilememiş:

«Şıh Persin rahat döşeğinde ölmemiş ki, azbet ağalığını öne sürüp böyle bir hakka talip olursun, kurban? Darağacına çekilip mülkü müsadere olunmuş bir şıhın -kitap kavlince- günahının sevabının, borcunun alacağının hesabı mahşer'de sorulacağını bilmez misin?» karşılığını verende, dayım, ağzı köpürerek bağırmış:

«Şıh Ananızın nankör eri, cer hakkımı vermeye, deyi Paşa'nın ardına sığınıp, sırtına giydirdiğim seyitlik hil'atini soyunur; sen, tanrının kelâmına sarılıp, alacağımı öbür dünyaya ertelemeğe gayret gösterirsin! Ule siz Ke... uşağı ne milletsiniz ki, kendinizde Dersim'in en hatırlı şıhına karşı gelmeğe cesaret bulursunuz? Bu saygısızlık yetsin gayri! Seyitlik onurumu bir uşağa çiğnetmemişim şimdiye Dersim'de, uşağınıza da çiğnetmezim. Kız kardaşım kızıdır, deyi Senem'in hatırın' saydığıma pişman etmişsinizdir beni. Sustuğumu yılgınlığıma verip başıma çıkmışsınızdır. Öğüdümü dinlemeyip, Şıh Persin'den oğluma kalan toprağı kom'u marabanıza bölüştürmüşsünüzdür. Lâkin bunu sizin yanınıza komazım. Elbet ki, zamanı gelende mülkümü söküp elinizden alırım, azbetiniz marabasını haracıma muhkem bağlarım.» demiş, karşılık söylemesine fırsat bırakmadan, adamlarına işaret verip, Huso'nun kollarını tutturmuş, para kesesini zorla koynundan söküp almış. Gitmeden:

«Yarına Şıh Persin'in sürüsünden mires hak-

Institut kurde de Paris

kımı, bir de Zozana ganimetinden payımı almağa adam yollayacağım. Üçyüz koyun, otuz sığır, bir o kadar ester göndermezseniz, siz düşünün! Her belâyı üstünüze sardırırım.» diye tehdit savurmuş, sonra hayvanın başını dönderip karnını topuklayarak uzaklaşmış, gitmiş.

Biçare Huso, kala kalmış...

Devrisi gün, ağaların, kulların olanca parasını kemerimize sarıp, Haloyu, Zaro'yu da yanımıza alarak, yola çıktık. Hozat'a varanda doğruca Hususiye kapısına gittik.

Eşikten adımımızı atanda, içerden efendinin bizden önce şikâyete gelmiş bir şıha avaz avaz bağırdığını duyduk:

«Şimdiye dek yol parası vermemişseniz suç işlemişsiniz, vergi kaçırmışsınız. Bundan böyle heç kimseye göz yumulmayacaktır. Hökümattan ferman yazılmıştır. Efendiler, oba oba dolaşıp canların sayımını yapacak, künyesini kütüğe düşürecektir. Senin aşiretinden şimdilik, eskeriye şubesinde kaydı olanları borçlandırmışız. Gelen yaza, tüm marabandan yol vergisi alınacaktır.»

Bunu duyanda aşiretimizden yol parası borcu çıkarılanların esamesini tapu efendilerinden almış olacaklarını düşündük.

Memo, kolumuzdan tuttu:

«Yürüyün, gidek! Burda yapılacak iş yoktur. Boşuna efendinin karşısına dikilip, azar işitmeyek!..» dedi.

Hususiye kapısından çıktığımız sıra, Cenderme Ali'yle burun buruna geldik. Aşiretimize yakınlığı sebebiyle iftiraya uğrayıp Nazımiye Karakolun-

Institut Kurde de Paris

dan gideli görüşmediklerinden, Halo ile sarmaşıp dil döktüler, hasret dindirdiler. Sözün arasında Cenderme Ali:

«Rüşvetçi olmadığımız bilindi. Komutanlar, bühtana uğradığımızı anlayıp, geçen ay bizi bura karakoluna verdiler.» dedi.

Cenderme Ali, Memo'yu seçende, Halo'yu bırakıp ona sarıldı. Bizi bir arada gördüğüne ziyadesiyle sevinip, buluşmamıza kaside söyledi:

«Yörün bize gidek, iki lokma aş yiyek! Sizi kavuşmuş görüp benim biçare kanayaklı da sevine, kederden soyunup dirile!» dedi.

Bunun üzerine Memo:

«Sağ ol kardaş! Aşını yemiş kadar olduk. Bize izin ver de durmadan Eleziz'e geçek, işimizin düğümünü çözebilir miyik, bir görek!» diye karşılık verdi.

Cenderme Ali, o vakit ayılıp, çıktığımız kapıyı farketti:

«Hayır ola? Hususiye efendilerine bir işiniz mi düşmüştür?» deyi sordu. Memo, başını salladı:

«Sorma kardaş! Böyleyken böyle...» diyerek cenderme onbaşısının marabayı dipçikle toplayıp götürmesinden yakındı:

«İşin aslını öğrenmeğe, derdimize bir çare bulmağa gelmişik. Heç yoğsa borcumuza mühlet dileyip marabayı angaryadan kurtarak, deyi Hususiye kapısına varmışık. Lâkin efendinin avazından, tekdirinden yılıp karşısına çıkamamışık.» dedi.

Cenderme Ali, Tursun Onbaşıyı yakından bilirmiş:

Institut Kurde de Paris

«Haraminin gözüdür. Para hatırına etmeyeceği yoktur. Heç bir karakolda üç aydan fazla tutulmamıştır. Karakolunuzun onbaşısı olmasına üzülmüşüm. Hızır yardımcınız ola!» diyerek gök gözlü onbaşının ne mal olduğuna söz değdirdikten sonra: «Yörün, vergi işinden anlayan bir tanışıma götüreyim sizi! Derdinize derman olursa, Veysel Efendi olur.» dedi, bizi ardına katıp götürdü.

Veysel Efendi, zayıf, kuru bir adamdı. Burnunun ucunda duran gözlüğünün üstünden bakardı.

Cenderme, Ali, bizi hısımı bildirip derdimizi ortaya dökende, efendi gözlüğünü alnına kaldırıp:

«Doğrudur!» dedi «Borcunu ödemeyen yol vergisi mükelleflerinin toplanmasına Elâziz Paşası'ndan ferman gelmiştir. Dersim'de iş tutan müteahhitler, çalıştıracak adam bulmakta güçlük çektiklerinden yakınarak bu ruhsatı koparmışlardır. Bir var ki...

Veysel Efendi duralayıp:

«... anlatacaklarımı benden duymamış olacaksınız. Namus sözü vermezseniz konuşmazım!» diyende:

«Tövbe, heç bir kula söylemezik!» diye ant verdik.

Bunun üzerine Veysel Efendi dedi ki:

«Nafia'nın ruhsatı müteahhitlere angarye kapısını açmıştır. Hususiye efendileri, müteahhide teslim edecekleri her can başına iki lira alacaklarından, adı hökümat kütüklerinde kayda geçmiş kulların defterini yapıp cendermeyle oba oba dolaşır maraba devşirirler. Her cana üç yıllık, beş

Institut Kurde de Paris

yıllık vergi borcu gösterirler ki, şıhları ağaları parayı çok görüp ödemeyeler, kulları angaryeye yollayalar. Onlar da kese kese altın toplayalar.»

Memo'nun gözleri açılmıştı:

«Vay namertler! Demek keselerini doldurmak için biçare marabayı dipçik altına düşürürler, bebeye kancığa kanlı gözyaşı döktürürler? Meğer ki, yol parasını vesile edip, efendiyi, cendermeyi üzerimize salan, aşiret halkını dipçik altına düşüren müteahhit denilen o maraba cambazlarıymış! Zozana'da hökümat efendileri Sorikoğlu'nun zulmüne âlet olur. burada müteahhide hizmet eden gene hökümat efendileridir. Ule bu ne iştir? Kemal Paşa'nın hökümatı, ağa'nın beg'in hökümatı mıdır? Ule bu fukara kulların taksiratı nedir ki, şıhı ağası, begi efendisi onların sırtından geçinir?» deyi bağıranda Veysel Efendi gözlüğü üzerinden bakıp karşılık verdi:

«Bura Dersim'dir kardaş! Dersim'in kaderi böyle yazılmıştır: Keçi'yi ayı, kuzu'yu zırnavın, pilici tilki yapar. Marabayı da şıhı, ağası, seyidi, efendisi soyar.»

Memo, Dersim'in kaderine lânet yağdırıp bir süre ağzına geleni söyledikten sonra :

«Biz şimdi nedek, marabamızı bu canavarların elinden nasıl kurtarak?» deyi sordu.

«Burda sizi arkalayacak bir efendi bulmanız müşküldür. Kimin karşısına varsanız, itilir kakılırsınız. Bu düğüm anca' Elaziz kapısında çözülür. Hatırlı birini bulup borcunuza Paşa kapısından tecil çıkarırsanız, marabanızı angaryeden toplar, götü-

Institut kurde de Paris

rürsünüz. Ve illâ borcu ödemekten başka çare yoktur.» dedi Veysel Efendi.

Bunun üzerine Memo, toparlandı:

«Kalkın Elâziz'e gidek! Kumandarımızı bulak! Elbet ki, şıhın, ağanın, efendinin, begin akbabalar gibi üzerimize üşüşmesine, sahipsiz mal sayıp marabamızı uşağımızı bölüşmesine göz yummayacak, elimizden tutacaktır.» dedi.

Dönüşte konuk kalacağımıza söz kesip cenderme Ali'nin elinden kurtulduk.

3

Çe fayda ki, kışla nizamiye kapısında, elimiz böğrümüzde kaldık.

Kumandarı aradığımızı duyanda nöbetçi ters ters yüzümüze baktı:

«Yirmi gündür burada yoktur. Kumandarlık kursuna çağrılmıştır. Ne vak't döneceğini bilmezim.» dedi, sırtını döndü.

Başımıza kaynar su dökülse böyle helâk olmazdık. Ayağımızı sürüyerek geri geri çekildik.

«Şimdi n'edeciik, kimden imdat dileyeciik?» diye dövünerek Memo'nun kanadı altına sokuldum. «Acep, Paşa'nın katına çıkak, desez bırakırlar mı? Marabamıza toprak bağışlayan Paşa'mız, ola ki, bu kez de ellerinden tuta!..»

Memo, kararsız omzunu kaldırdı:

«Eyi söylersin a, önümüze biri düşmeden, bizi Paşa'nın katına bırakmazlar. Günde yüz kişiye meram anlatan yaveri de bizi çoktan unutmuştur.» dedi.

O anda abukat Nusrat Beg düştü hatırıma:

Institut Kurde de Paris

«Öyleyse abukat Nusrat Beg'e varak, bizi Paşa'yle buluşturması için yakarak. Her akşam mahfelde biraradalarmış, bir yidikleri ayrı gidermiş. Vaktinde böyle söylemişti, hatırlamış mısın?» dedim.

Memo'nun yüzü aydınlandı:

«*Bunu eyi akıl ettin Senem!* Abukat Nusrat Beg, her hal önümüze düşer.» dedi.

Tam bu sıra bir subay karşımıza dikildi:

«Ooo!.. Memo Ağa, burada işin nedir, kışlada beni mi aramışsın?» dedi. Sesinden Memo'yle eğlendiği sezilirdi. Subayın yüzünü görmüşlüğümüz vardı, lâkin kim olduğunu birden seçemedik. Şaşırıp konuşmadığımızı görende subay:

«Eğer ki, ettiğinden pişmanlık getirip şefaat dilemeğe gelmişsen, geç kalmışsın tatar ağası!.. Biz marabayı angaryede çalıştırmanın çaresini bulmuşuk. Sen ayağına gelen kısmeti teptiğinle kal! Kulların argaryede kazma salladıkça sana bin beddua yağdırsalar yeridir.» dedi, burnumuza gülüp yürüdü, kışla kapısından içeri girdi.

O zaman subayın, obamıza müteahhitle birlik gelen, ester kervancısı olduğunu bildik, umudumuzu tüm yitirdik. Vergi borcuna karşılık marabanın angaryede çalıştırılmasına Paşa'dan ruhsatı ester kervancısı koparmışsa, ne'debilirdik? Paşanın huzuruna varıp şefaat dilemekten ne hayır umabilirdik?

Gene de abukatın kapısını çalmadan edemedik.

Abukat Nusret Beg, bize kardaş yakınlığı gösterdi:

Institut Kurde de Paris

«Pek tasalı bir halınız vardır, başınıza olmadık bir iş mi açılmıştır?» deyi sordu. Tutunacak bir dal bulmuş gibi ellerine sarıldık, içimizi döktük. Müteahhitle Hususiye efendilerinin ettiklerini dile getirdik:

«Yol parası borcuna, Paşa'nın toprak bağışladığı kullar toplanıp angaryeye götürülmüştür. Mezraaya tohum saçılmamış, kışlık hazırlığı görülmemiştir. Tujik'in, Monzur'un, kışı daha kaç gün gögüsleyip Dersim'e sokmayacağı bilinmez. Kış basanda uşağımızın malı, dölü kırılacaktır. Vergi işinden anlayan bir efendi bize yol göstermiştir. Paşa kapısından ferman alıp borcu geri bıraktıranda, marabamızı angaryadan kurtaracağımızı öğütlemiştir. Bu sebeple Kumandar'dan şefaat dilemeğe gelmişik. Lâkin kursa çağrıldığını, yirmi gündür burda olmadığını öğrenip naçar kalmışık. Şeherde senden başka bir tanışımız yoktur. Ne olursa senden olur begim. Kumandar'ın has kardaşından ileri olduğunu bilirik. N'ola gel onun yokluğunu bize duyurma! Önümüze düşüp bizi Paşa konağına götür ki, müteahhidin, Hususiye efendisinin ettiklerini Paşa'mıza bildirek, biçare marabamıza şefaatini dileyek! Dersim'in hayrına çalışan Paşa babomuz, elbet ki bu haramiliğe göz yummayacaktır, vergi borcunun geri bırakılmasına ferman çıkaracaktır.» dedik.

Avukatın kaşları çatılmıştı:

«Ne yazık ki, sizi Paşayla görüştüremezim. Paşa da on gün önce Ankara'ya gitmiştir. Büyük Mevlis Encümeninde toprak zagonu görüşülürken fikrini alacaklardır.» deyip dertli dertli için döktü:

«Demek ki haramiler, kumandarın, Paşa'nın

Institut Kurde de Paris

yokluğundan faydalanıp bu ruhsatı çıkarmışlardır. 'Dersimli kulların vergi yükünü azaltacaksınız! deyi ferman buyuran Paşa burda olsa, heç şüphe yok, yol vergisi borcu çıkarıp marabayı angaryeye toplamalarına izin vermezdi. Şu sıra Kumandar'ı da buradan çekmeleri heç iyi olmamıştır. Kumandar, Paşa'nın mutemet adamı idi, akıl danışanı idi. Yiğit kumandar, madrabazların Paşa'yı yanıltmalarına fırsat vermezdi. Tedbiri, öğüdü ile tüm kötülerin oyununu bozardı. O gidende Paşa, yardımcısız kalmıştır. Çıkacak toprak zagonundan tedirgin düzün olanca ağası, begi el ele verende, bir Paşa, onca haraminin hakkından nasıl gele? Toprağın ellerinden alınıp kullara dağıdılacağını öğrendikleri günden beri, bu ağaların beglerin gözüne uyku girmez. Toprak zagonunu çıkarmamağa, çıkanda işlemez hale koymağa bin bir çare düşünürler, tedbir alırlar. Bu sebebe, el altından Dersim şıhlarını, ağalarını zagona karşı kışkırtırlar: 'Bu zagon sizi ormansız, yataksız, malsız kulsuz komak için çıkarılır.' deyi korkuturlar, sancak açmağa zorlarlar. Beri yandan Paşa'ya, hâkümata dilekçe üstüne dilekçe yağdırıp, Dersim eşkiyasından bizarlık getirirler, Demen, Haydaran, Abbaslı uşağının tedibini isterler. Paşa'nın çevresindekileri, cenderme komutanlarını para hatırına yola yatırıp Paşa'yı Dersim'e leşker sürmeğe zorladırlar.

Muteahhitlerin yol vergisi borcuna kulları topladıp angaryeye sürmesi de, aşiretleri cenderme zulmü altına düşürmesi de, sabırlarını taşırıp Dersimlileri isyankârlığa kaldırmak içindir. Eğer ki bunu başarırlarsa, bir yandan toprak zagonunu işlemez ha-

Institut Kurde de Paris

le koyacaklar bir yandan da, Dersimliyi Osmanlıya kırdırarak, Şıh Saitli ayaklanmasına katılmamalarının öcünü onlardan almış olacaklar.»

Abukatın sözleri gözümüzdeki perdeyi kaldırırdı. Dört bir yanımızı sarmış canavar sürüsünü apaçık görürdük; n'edeceğimizi bilemez, birbirimize sokulurduk.

Abukat konuşanda, işlerin daha da sarpa saracağını öğrenip helâk olduk:

«Korkarım ki,» derdi abukat, «Seyit Raşo, haramilerin kazdığı çukura düşecektir. Şu sıra Kürt Paşası'nın Bağdad'ı ele geçirmesi, Irak'ta Kürt hökümatı kurması, Dersimi ayaklanmağa zorlayanların ekmeğine yağ sürmüştür. Bundan böyle Seyit Raşo'yu azdırmaları güç olmayacaktır. Seyit Raşo'nun şimdiden, Kürt Paşası'nın adamlariyle gizli gizli buluştuğu duyulmuştur. Size düşen, eteğine asılıp, Seyit Raşo'yu rahat durmağa zorlamaktır. Eğer ki Dersimli şıhlar birleşir de, sancağı altında toplanmayacağınızı Seyit Raşo'ya duyurusanız, tek başına bu çılgınlığa kalkışamaz, beglerin ağaların çevirmek istedikleri oyun da bozulur.»

Sözünü bağlayanda Memo, abukata şükranını söyledi:

«Dersim'in başında dönen oyunu görmüş, boynumuza borç olanı bir tamam öğrenmişik. Hızır yardımını esirgemezse, elbet ki aşiretlerin nahak yere kırılmasına fırsat bırakmazık, oba oba dolaşıp kulları, edeleri uyarmağa çalışırık. Bir var ki, ilkin cendermenin toplayıp yola, köprüye sürdüğü marabayı ellerinden kurtarmalıyık. Sonra da Tursun Onbaşı

Institut Kurde de Paris

gibi zulümkâr karakol çavuşlarının Dersim'den uzaklaştırılmalarına çalışmalıyık. Bunu yapamazsak, kendi uşağımızı bile öğüdümüze inandırıp ardımızdan götüremezik. Cenderme zulmundan yılıp, bi kusur kullar, ağaların seyitlerin iğvasına kapılıp tuzağa düşerler, isyankâr olurlar.»

Abukat, Memo'ya hak verdi:

«Doğrusun!» dedi. «Müteahhitlerin ağaların çevirdiği fitne bozulmalı, marabalar angaryeden kurtarılmalıdır. Paşa dönmeden ruhsatı geri aldıramazsak da, angaryeye sürülen marabanıza Hususiye müdüründen şefaat dilerik. Ola ki, hatırımızı sayıp sizin için bir kolaylık gösterir. Hele kâğıt yazayım da, varıp efendiye bir danışın !» dedi. Bir kâğıt çekip yazdı, zarflayıp elimize verdi:

«Hususiye müdürüne, işinizi benim işim bil dirip, çare bulmasına iltimasın istemişim. Herhal kayıracaktır sizi.» dedi. Kâtibini çağırıp, bizi ona emanet etti.

Institut kurde de Paris

4

Hususiye Müdürü, saçına kır düşmüş, burnulo'yla Zaro'yu dışarda koyup huzura çıktık.

Hususiye Müdürünün kapısına varanda, Hanun ucunda çıban nişanı bulunan, asık suratlı bir efendiydi. Lâkin abukatın selâmını bildirip mektubu verende, kaşlarının arası açıldı, oturmamız için yer gösterdi.

Mektubu okuyup bitirende kâtibe dönüp:

«Abukat Nusrat Bege selâm et! Yüreğini fe-

rah tutsun. Hatırı için bir kolaylık düşüneciik!» dedi de, yüreğimize ferahlık geldi.

Kâtip eğilip çıkanda, Hususiye Müdürü:

«Paşa'nın, Kumandar'ın saydığı bir ağaya hizmet etmek boynuma borçtur Memo Ağa!» dedi, «Hozat Hususiyesi'nin çıkardığı borç ne kadardır, bilir misin?»

«Beli!..» dedi Memo, «Beş yılın borcu üçbin üçyüz elli liradır. Üçyüzünü ödemişik, üçbin elli lira borcumuz kalmıştır.»

Hususiye Müdürü, bıyığını yoldu:

«Eski şıhınız, vergi borcunu zamanında ödemez, giden tahsildarı boş dönderirdi. Hozat Hususiyesi şerrinden bizardı. Demek ki, borç bunca birikmiş. Üçbin küsur Osmanlı liresi kolay ödenir bir para değildir.» deyip elini çenesine vurarak düşündü:

«Ne var ki, borcun tümünü bıraktırmağa da gücümüz yetmez. Zagon elimizi kolumuzu bağlamıştır. Heç olmazsa bir yılın borcu yani ki, altıyüz lira ödenecek, Memo Ağa! Başka çaresi yoktur.»

Memo'nun alnında ter boşandı:

«Tüm paramızı obanın onarılmasına harcamışık begim. Elde avuçta kalmamıştır. Altmış, yetmiş Osmanlı lirasından başka paramız yoktur. Efendilerden ödemeye mühlet istemişik, rıza göstermemişlerdir. Gösterseler mal satıp para tedarikine çalışırdık. Mal dediğin 'ha!' deyince satılmaz ki...»

Hususiye Müdürü, gene bıyığın' yoldu:

«Malınıza karşılık, bir yılın vergisini kapatacak para bulsam, alır mısınız?» deyi sordu.

Memo, bana baktı.

Institut Kurde de Paris

«Elbet alırık, kurban!» dedim, «Marabamızı angaryeden kurtarak da, isterse ikiyüz koyun getsin!»

Hususiye Müdürünün gözleri aydınlandı:

«Öyleyse kasavet çekmeyin derdinize derman buluruk! Yör'ün gidek! Hacı Mustafa'dan lâzım olan parayı alırık! Elbet hatırım' kırmaz!» dedi.

Kalktı. Biz de ardından yürüdük.

5

Hacı Mustafa, aş kazanından kapı kilidine, ester boncuğundan çift demirine dek her çeşit mal bulunan bir dükkânın bölmesinde, halı üzerinde otururdu. Elindeki sarı tesbihini şakırdatır, dudağından Tanrı kelâmı dökülürdü.

Hususiye Müdürü, Hacı Mustafa'ya bizi Paşa'nın mutemet adamı bildirip, mal karşılığı borç para almağa geldiğimizi duyurdu.

«Memo Ağa'nın borcuna ben kefil olurum!» dedi.

Hacı Mustafa, hizmetkârına kürsü getirdip bizi karşısına oturttu, çay söyledi, hatır sordu, sonra Hususiye Müdürüne dönüp:

«Müdür Begim!» dedi, «Seyit Raşo'nun, Haydaran uşağının azacağı söylendiği şu sıra Dersim Ağasına borç para verilecek zaman değildir. N'etsek, ne işlesek? İstedikleri para çok olmasa Allah vere de!..»

Hususiye Müdürü:

«Çok değil Hacı Mustafa, sekizyüz Osmanlı lîresi isterler...» dedi.

Institut Kurde de Paris

Hacı Mustafa, tesbihini hızlandırarak şakırdattı:

«Az da değilmiş, begim!» dedi.

Hususiye Müdürü, Hacı Mustafa'yı kınadı:

«Ayıp ettin, Hacı Mustafa!» dedi, «Koskoca Ke.. uşağı Şıhının elli lire borç isteyeceğini mi sandın? Sekizyüz lira anca' hacetlerini görür. Hususiye sandığına borçlanmışlardır.»

Hacı Mustafa, Hususiye Müdürüne karşılık vermedi. Tesbihini dönderip bizi eyice süzdü:

«Kaç koyununuz var?» deyi sordu.

Karşılığı ben verip:

«Bin beşyüz, ikibin olmalı Hacı Ağa!» dedim.

Hacı Mustafa, bir süre tesbih dönderip yere baktı, bir hesap kurduğu görülürdü. Sonunda başını kaldırıp:

«Baka ağa!» dedi, «Müdür Begin hatırını sayıp, istediğin parayı bir tamam vereceğim sana. Lâkin paranın karşılığında koyun istemezim. Satılmağa panayırlara, sürü sürü davar iner şu sıra.. Koyunların bir alıcısı yoktur. Satılan da yok bahasına gider. Ne sen ziyana gir, ne ben gireyim. Bu sebebe borcunu gelen baharın kuzularıyla ödemen münasip olur...»

İyice ferahlayan Memo, terini yağlığıyle kurulayarak:

«Nasıl dilersen öyle olsun Hacı Ağa!» dedi.

Hacı Mustafa, Memo'nun elini, eline aldı; pazarlık kesmeğe salladı:

«Kaçtan hesap göreciik kurban?» deyi sordu.

«Sen bilirsin Hacı Ağa'm» dedi Memo.

Institut Kurde de Paris

«Ahsuata'da pazarlık karşılıklı kesilir... De bakalım Memo Ağa!»

«Ben şimdiye hiç kuzu satmamışım, ne isteyeceğimi bilemezim» dedi Memo.

«Bu yılın kuzuları dört lire ile altı lire arasında satılmıştır, Memo Ağa... Biz hesabı üç lireden görsek, iyi mi?»

Bu pazarlığa Memo'nun aklı yatmadı:

«Ne sebebe bunca düşünürsün kuzuların değerini ağa?» deyi sordu.

Hacı Mustafa, gözlerini açıp:

«Ne sebebe olacak kurban?» dedi, «Ahsuata'nın gereği budur. Anasının karnında satılan kuzu her vakit ucuza gider. Şu sıra başkası bir buçuğa da versen almaz. Ben müdür begin hatırını sayıp üç lireden pazarlık kesmişim. Nasıl, razı mısınız?»

Hususiye Müdürü, bizden önce davranıp:

«Eysik olma Hacı Mustafa! Ağayı kayırdığına pek sevindim. Başkası olsa üste faiz de alırdı.» dediğinden:

«Razı değilik!» diyemedik. «Madem ahsuata'nın gereği böyleymiş, n'edek, varsın üç'ten hesap görülsün!» dedik.

Hacı Mustafa, yeşil kasayı açarken, Hususiye Müdürüne karşılık verdi:

«Tanrıya bin şükür, bugüne değin bir kuruş faiz almamışım, parama, malıma haramın katrasını katmamışım. Ne kazanmışsam ahsuata'dan helâl kazanmışım.» dedi.

Hususiye Müdürü:

«Sen Tanrının sevdiği bir kulsun, Hacı Mustafa!» dedi, «Muhammet Efendimizin **elkîsibü habibul-**

Institut Kurde de Paris

lah hadisi, senin gibi dini bütün esnaf için söylenmiştir.»

Hacı Mustafa, kasadan kâğıt çıkardı, pul çıkardı, bir deste para çıkardı. Hususiye Müdürüne, bizden ikiyüz yetmiş kuzu alacağı olduğuna senet yazdırıp pulu yapıştırdı. Memo'ya imzalattı, bana parmak bastırdı. Senedi katlayıp kasaya yerleştirdi. Sonra desteyi çözüp avucumuza sekizyüz lire saydı:

«Paranın hayrını görün! dedi.

Helâllık dileyip kalktık. Hususiye Müdürü yerinden kıpırdamadı. Hozat Hususiye efendisine bir kâğıt yazıp mühürledi bize verdi:

«Hozat Hususiye Sandığına bir yılın vergi borcunu yatıracaksınız! Gerisini gelen yıla ertelemelerini yazmışım. İşiniz görülecektir. Hadi, yolunuz açık ola! Ben bir çay içimi daha Hacı'yle oturacağım.» dedi.

Memo, veda için elini alanda müdür bege:

«Bize büyük iyilik etmişsin, hakkını nasıl ödeyeciik kurban?» diye sorup bağışa hazır olduğuna kinaye düşürdü. Lâkin Hususiye Müdürü:

«Abukat Nusrat Beg kardaşımız hatırına hizmetinizi görmüşüm. O beni vaktınan damlarda çürümekten korumuştur. Canımı istese veririm ona.» diyerek heç bir bağış kabul etmeyeceğini bildirdi. Helâllık dileyip yanından ayrıldık.

«N'ola, gelen sene iki kuzu da Hususiye Müdürüne yollarık.» dedi Memo.

Çarşıya vadık, Memo, için döküm takımı düzdük.

Institut kurde de Paris

Hozat'a varanda Halo, Cenderme Ali'yle buluşmağa izin istedi, Zaroyu ardına katıp gitti. Biz Hususiye Efendisinin yanında vardık, karşısına dikildik:

«Ke.. uşağının şıhı, ağasıyık! Marabamızın yol vergisi borcunu ödemeğe gelmişik!» diyende efendi, sözü ağzımıza tıkadı, hırlayıp üstümüze yürüdü:

«Ne hakkına bu işe karışırsınız? Aşiretten ayrılmış kulların borcunu düşünmek size mi kalmış? Tümü birden borçlarını, yolda çalışarak ödeyeceklerine senet vermişlerdir. İşte kâğıtları buradadır. Ne istersiniz biçarelerden? Yol borçlarını ödeyip karşılığında yıl boyu kök mü söktüceksiniz mezraanızda onlara? Ule siz ne Allahtan korkmaz ağalarsınız? Nedir zulmünüz bu fakir kullara?»

Memo, efendinin marabadan yana görünüp bize yüklenmesine bozulur, dudağını kemirirdi. Lâkin işimiz sarpa sarmaya, diye karşılık vermezdi. Hususiye Müdürünün gönderdiği kâğıdı koynundan çıkarmış, elinde tutar, efendinin yatışmasını bekledi.

Hususiye Efendisi bağırıp çağırmaktan yorulanda, yerine oturdu. Gözü, Memo'nun elinde tuttuğu zarfa değende, rüşvet vereceğimizi sanıp, kulağı dikti:

«O elindeki zarf nedir?» deyi sordu.

Memo, zarfı uzadıp:

«Elaziz Hususiye Müdürü, zatınıza yollamıştır, begim.» dedi.

Efendi, zarfı kapıp açtı. Kâğıdına göz gezdiren-

Institut kurde de Paris

de sıfatı tüm değişti, canavar bakışı tadlandı, yüzünde güller açtı:

«Neye Hususiye Müdüründen kâğıt getirdiğinizi önceden söylemezsiniz, a kardaşım? İleri geri konuşup tatlı canınızı üzdüğüme, tövbe pek sıkılmışım. N'olo, bağışlayın kurban!» diye dil döküp özür diledi, gönlümüzü almağa n'edeceğini bilemedi. Altımıza kürsü sürdü, hademeyi çağırıp çay söyledi. Sonra defteri açıp işimizle uğraştı:

«İlkin marabanın borç karşılığı yolda çalışacaklarına dair verdikleri şu senetleri yok edek ki, paranızı kabule yol açıla!» dedi. Bir tomar senedi yırtıp yırtıp ocağa attı, çakmağıyle tutuşturup yaktı. Bu iş bitende kâğıtlara eğildi, hesabımızı çıkardı:

«Aşirtinize bağlı yüz oniki mükelleften onunun borcu bir tamam kapanmıştır. Yüz iki mükellefin borcunu yolda çalışarak ödeyeceklerine kayıt düşülmüştür. N'edek?» deyi başını kaşıyıp duraladı. Sonra omuzunu silkeleyip: «N'edeciik?» dedi, «yanına şerh yazıp, Hususiye Müdürünün fermanıyle, bir yıllık borcun sandığa yatırıldığını, gerisinin gelen yıla ertelendiğini belirtirik, olur biter. Hele altıyüz oniki Osmanlı liresini verin görelim!» diyende, parayı bir tamam sayıp önüne sürdük. Aldı, çekmesine attı. Karşıllığında makbuz kesti.

«Bir de Tursun Onbaşı'ya kâğıt yazak ki, marabanızı çalışmağa götürdüğü yerden toplaya!»

Memo, efendinin eline sarıldı:

«Kulun olam efendi, bizi o gök gözlü onbaşı'yle yüz yüze getirme!.. Ağzı bozuk, gözü dönük bir belâdır. Bakarsın, işimizi yokuşa sürer?» diye yakardı.

Efendi güldü:

İstiklal Kütüphanesi

«Tursun Onbaşı'dan âlâ cenderme zor bulunur Ağa! bozukluğundan sana ne? Bir cuara parasına hizmetine alırsın!» diyerek onbaşıyı arkaladı. Fazla bir şey diyemedik.

Memo, efendinin sözlerinden bağış yemeğe alışık olduğunu anlayıp, el sıkma bahanesiyle, avucuna para koydu. Efendi, bağışa ziyadesiyle sevinip bizi kapıya dek uğurladı.

7

Dışarda Halo, Zaro, bir de Cenderme Ali yolumuzu gözlerlermiş. Elimizde makbuzlar, kapıdan çıktığımızı görende, koşup geldiler. Cenderme Ali, hoş-âmedi söyleyip sordu:

«Nasıl işinizi yoluna komuş musunuz kurban?»

«Bir yıllık borcu yatırmış, marabanın angaryadan salınmasına ferman almışık.» dedi Memo; «Lâkin efendi, bizi Tursun Onbaşı'nın kucağına itmiştir. Gökgözlünün ne mal olduğunu sen bizden iyi bilirsin! Müteahhidin kemiğiyle beslenen it bize kuyruk sallaya? İşimizi savsatmaya, bin bahana bulacak, deyi korkarım. O herifle yüz yüze gelmek istemezim.»

Cenderme Ali, tırnağını kemirirdi:

«Bu işte Hususiye Efendisinin bir kasti yoktur. Sizin oraların karakol çavuşu Tursun Onbaşı olduğundan, her iş ondan sorulur. Bir var ki, kulları o toplayıp götürdüğünden, çalıştıkları yeri de o bilir. İşinizi savsatmağa bahane bulamaz. Ama sen madem onbaşı'yle yüz yüze gelmek istemezsin, varsın marabayı toplamağa Halo kardaşımız gitsin!

Institut kurde de Paris

Marabayı devşirdi devşirdi. Devşirmedi? O zaman bi çaresini düşünürük!» dedi.

Hususiye efendisinin kâğıdını, zorluğu bozacak bağış parasını vererek Halo'yu, Zaro'yle birlik, Tursun Onbaşı'ya yolladık. Biz de sözümüzü tutup, Cenderme Ali'ye mihman olduk.

Cenderme Ali'nin avradı bizi, kırk yıldır tanırmış gibi yakınlık gösterip, ağırladı; kilerinde nesi varsa ortaya döktü, kendi yatağını altımıza serdi, donattı. İş görürken boynuma sarılı sarılı vermesi:

«Hüsnünle, viran evimi aydınlatmışsın Şıh Ana, senin de iki cihanın aydınlana! Gül nakışlı yüzü, solmaya!» demesi her ikramından çok yüreğimi ısıtırdı.

Meğer ki, başıma gelenleri, ölüp dirildiğimi, Memo'dan ayrı düştüğümü o da bilirmiş.

«Hele erim, âşık Memo'yu Zozanalı bir gelinle oturur görüp, gözüne görükmeden geri dönende, bilsen ne helâk olmuşum, ne gözyaşı dökmüşüm senin için?» diyerek, bir araya gelmemizden duyduğu sevinci anlatmağa söz bulamazdı.

Cenderme Ali, konukluğumuzu vesile bilip Hozat'taki âşıkları cem sohbetine çağırdığından gece uyumağa vakit bulamadık.

Gelenler, iki hak âşığıyle, Hozat Cenderme Alayı'ndan bir subaydı. Sık sık bir arada yiyip söyleştiklerinden birbirlerinden bir gizledikleri yoğdu.

Sohbete oturanda ilkin âşıklar hüner gösterip nefes okudular, destan söylediler. Sonra sazı Memoya verip:

«Görelim sen ne söylersin?» dediler.

Institut Kurde de Paris

Memo, sazı göğüsleyip tellere dokandı, Pir Sultan ağzından bir ezgi okuyup tüm yürekleri kendine bağladı:

Benim hakka münacatım
Şaha, padişaha değil
Ali, Hasan'a minnetim
Şaha, padişaha değil.

Hak dergâhına varırım
Hob didarın' görürüm
Bir Allaha yalvarırım
Şaha, padişaha değil.

Institut Kurde de Paris

Memo, susanda, âşıklardan kısa boylusu kalkıp, erimi alnından öptü:

«Yaman bir sesin sahibisin, tesiri yüreğinden gelir. Hızır soluğunu arttıra! Ezgini dinleyende, Şir'in gençlik günlerini hatırlamışım. O da yaman bir âşıktır. Tanımış mısın Şir'i?»

«Beli!» dedi Memo, «Lâkin söyleyişini ağzından duymamışım.»

«Has âşıktır, değme ozan eline su tökemez.» deyi övdü kısa boylu âşık; «Sakalına ak düşmüşse de, soluğu tazedir, dinleyenin yüreğin' oynadır. Geçende Amutka'daydım. Şir'in konuşacağı bir oba toplantısına götürdüler beni. Heybetli ozan'ı bir kez daha dinledim. Dertli olduğundan sesi daha tesirli, sözü daha zehirliydi.»

Memo, gözlerini kısıp baktı kısa boylu âşığa, kuşkuyle sordu:

«Derdi neymiş ozanın?»

«Yakında çıkacak bir Osmanlı zagonuna dertlenmiş. Uzun uzun konuşup zagonun altında yatan kasdı ortaya koydu. 'Gözümüzü açıp davranmazsak, kom'umuzu yatağımızı, ecdat toprağımızı elimizden alacaklar, bizi sürgüne göçmeğe zorlayacaklardır.' dedi, sazıyle ayak tutup:

Gözleyi gözleyi gözüm kör oldu,
Ali'm ne yatarsın, günlerin geldi
Korular alınır, yatak alınır,
Ali'm ne yatarsın, günlerin geldi

söyledi, marabayı seyidi tüm ayağa kaldırdı.»

Kısa boylu âşığın bu sözlerine Memo, ateşlenip doğruldu:

«Şu sıra zaman, marabayı seyidi ayağa kaldırana kaside söylenecek zaman değildir, kardaş!» dedi, «Dersim'e fitneyi süren kim olursa olsun, makbul bir kişi sayılmaz. Hele hak âşıklığı çok su götürür. Âşığın hası hakkın yanındadır, halkın yanındadır. Eğer ki, kulları ezen, marabayı soyan şıhın ağanın, begin efendinin hizmetine girer de, korunun yatağın, ecdat toprağının davacısı görünüp, canları fitneye sürer, zincire daha sıkı sararsa, o herif hak âşığı değil, başı ezilesi bir iblis, ya da ateşte yakılacak ahmak bir kalın kafalı kuldur.»

Kısa boylu âşık, Dersimli bir âşiret ağasından böyle karşılık beklemediğinden pek şaşırdı, ne diyeceğini bilemeyip pıstı, kaldı.

Memo, gücendiğini sanıp, âşığın sırtını tabışlayarak:

«Sözlerime sakin incinip darılma kurban!» deyi

Nejmettin Kürde de Paris

konuşmasını sürdürdü; «Ben Hak âşıkıyım, yüreğimden konuşurum. Şir'in yaptığını âşıklığına yakıştırmazım. Hak âşığı olsa, çıkacak zagonun, bir karış toprağı olmayan marabayı mülk sahibi edeceğini, onlara heves getireceğini, taze can katacağını bilir de, biçareleri yanıltıp azdırmağa, talihlerini bozdurmağa kalkışmazdı.» diyerek, Dersim'in başında dönen belâyı, düzdeki ağaların, beglerin kastını, abukattan duyduğunca anlattı, sözünü şöyle bağladı:

«Âşıklara düşen kundakçıya körük tutmak değil; oba oba dolaşıp, çevrilmek istenen oyunu ortaya dökerek, bigünah Dersimli aşiretleri ayıltmaktır. Bizim gözümüz açılmıştır. Biz çıkacak toprak zagonuna karşı değilik. Şimdiden toprağımızın bir bölümünü kullara dağıtmışık. Kalanını da seve seve uşağımıza bölüştüreciik. Aslında aşiret toprakları şıhın, ağanın değil, uşağın ortak malıdır. Bundan böyle yapacağım iş, ayağıma çarığı çekip, sazı boynuma asarak obaları dolaşmak olacaktır. Dilim döndüğünce konuşup marabaya hak olanı tanıtacağım, ve de tehlikeyi gösterip, baş kaldırmamağa onlardan ant alacağım.»

Memo'nun sözü bağlaması üzerine subay konuşmağa durdu:

«Memo Ağa yerden göğe haklıdır. Hozat'a geldiğim günden beri karakol çavuşları, düzden gelen seyitlerin, obaları dolaşıp, uşakları ayaklanmağa kışkırttıklarından yakılırlar. Bir kaçının kollarını bağlayıp kadıya göndermişlerse de, gelenlerin ardı arkası kesilmez. Seyitlerin Dersim'de en çok Abbaslr uşağından yüz bulduğunu duymuşum. Başları Seyit Raşo için de iyi şeyler söylenmez. Obasını silâh de-

Institut Kurde de Paris

posu haline koyduğu, büyük aşiret reislerini ayartmağa çalıştığı dillerde dolaşır. Bu sebebe cendermenin gözü altındadır. Bir var ki, fesadı önlemeğe cendermenin gücü yetmez. Azacak olanlar, niyetlerinden cayarsa, yalnız kalacakları korkusundan cayar. Aşiretlerin ardından gelmeyeceğini bilen hangi haramî, Dersim'de sancak açmağa cesaret bulur? Memo Ağa, yapılacak işi iyi sezinlemiştir. Aşiretini, ocağını seven onun yaptığını yapar, oba oba dolaşıp milleti uyarmağa, fitneyi bozmağa çalışır.» dedi.

Bunun üzerine âşıklar, gözlerinden perdeyi kaldırdığı için Memo'ya şükran söylediler:

«Böyle olduğun' bilmezdik. Elbet ki bundan böyle biz de izinden yürürük!» dediler, obaları dolaşmağa, hatırlarını sayan şıhları, seyitleri, kulları marabayı ayıltmağa söz kestiler.

Memo, sarılıp âşıkları bağrına bastı:

«Bir iken üç olduk. Yarın beş oluruk, bin beşyüz oluruk! Kulların zihnine girer, şıhların eteğine asılırık! Hızır destur verirse tuzak torbasının ağzını büzerik!» dedi.

Andın coşkunluğuyle yeniden mey çekip, sazlarını söylettiler. Memo'nun Pir Sultan ezgisini, cem sohbeti dağılasıya ağızlarından düşürmediler.

Yatağa girende, meyin serhoşluğu, andın coşkunluğuyle Memo hâlâ ezgiyi mırıldanırdı:

Hep toplana bir araya iller,
Köylüler, marabalar ve kullar...

Institut Kurde de Paris

8

Devrisi gün Halo ile Zaro, asık suratla döndüklerinde, Tursun Onbaşı'nın zorluk çıkardığını bildik.

«Namert, kaya gibi dikilmiştir karşımıza.» deyi anlattı Halo; «'Ben sürünüzün çobanı mıyım?' söylemiştir, 'Marabayı topla! demişler, toplamışım, yol çavuşuna teslim et! demişler, teslim etmişim. Bizim işimiz bu kadardır. Ner'e götürdüklerini, n'ettiklerini ben ne bilirim?' deyip işin içinden sıyrılmıştır. Bunun üzerine alttan alıp yüzüne gülerek onbaşıyı yola yatırmağa uğraşmışım. 'N'ola, kerem et onbaşı!' demişim. 'Buraların en açıkgöz cendermesi bilirik seni!' demişim, 'Sen isteyende akşama kalmaz, topunun izini sürersin!' demişim, 'Biz de altında kalmaz, ayak kiranın diyetini veririk!' demişim... Lâkin onbaşı, uzlaşmağa yanaşmamıştır. 'Kuyruklu kürt!.. Senin burnun canavardan keskin koku alır. Var, kendin sür izlerini!' diye tersleyip, bizi siktir etmiştir karakoldan. Dönmüş, gelmişik...»

Memo, kısılı dişleri arasından:

«Sözüm çıkmıştır, bağışımızı müteahhit begin kemiğine değişmemiştir harami.» dedi, Cenderme Ali'nin gözüne baktı: «Şimdi n'edeciik kurban?» diye sordu.

Cenderme Ali düşünmeden:

«Teğmene danışacıık!» karşılığını verdi.

«Hay ömrüne bereket!» dedi Memo, «Ben de teğmenden imdat dilemeği aklımdan geçirirdim. Yörü'n, gidek!»

Hep birden varıp, cenderme kışlasında teğmeni

Institut Kurde de Paris

bulduk. «Böyleyken böyle!..» diyerek Tursun Onbaşı'dan eski-yeni tüm şikâyetimizi duyurduk. Birimiz bırakıp birimiz söyledik, sonunu Memo bağladı:

«Marabamızın vergi borcunu ödeyip angaryeden salınmasına ferman almışık. Öyleyken Onbaşı, çalıştıkları yeri gizleyip biçareleri süründürmeğe fırsat hazırlar. Hizmetinin devlete mi, yoğsa müteahhide, ağaya mı olduğunu gayri kendin bilirsin, teğmenim!» deyip sustu. Teğmenin kızgınlıktan avurtları oynardı, öyleyken sakin konuştu:

«Üzme tatlı canını Memo Ağa!.. Akşama kalmaz, marabanızın çalıştığı yeri öğrenir, onları angaryadan alırık! Kusuru varsa onbaşı'nın da cezasını veririk!» dedi.

Ceza görende gökgözlü onbaşı'nın bize büsbütün duşman kesilip başımıza beklenmedik belâlar açacağını düşünerek, teğmenin ellerine sarıldım:

«Marabamızı angaryadan kurtarman yeter bize begim! N'ola, kusuru olsa da, onbaşı'yı cezalandırma! Ola ki, acısını bizden çıkara!» dedim.

Teğmen başını salladı:

«Kötülük işleyen, ceza görmeyende, temelli azar duşmanın etmediğini eder bi-günah kullara... Ben tutacağım yolu bilirim yenge... Sen yüreğine tasa düşürme!» dedi.

Teğmen, sözünün eri çıktı, yol çavuşunu buldurup marabamızın çalıştığı yeri öğrendi, toplayıp getirmeğe atlı cendermeler yolladı. Bir var ki, müteahhidin hatırına, zagonu çiğneyip marabanın bir bölüğünü uzak yere gönderdiğinden, yol çavuşunu Elaziz Nafiasına şikâyet etti.

Institut Kurde de Paris

«Bunu bilip bize haber salmadığından Tursun Onbaşı da cezayı hak etmiştir.» diyerek, alıp getirmelerine adam saldı.

Devrisi gün marabamızı bölük bölük getirip kışla avlusunda bize teslim ettiler. Teğmene şükran söyleyip helâllık diledik, obamıza davet ettik. Memo:

«İlk fırsatta hayvanına çıngırdaklı bir koşum yapmak boynuma borç ola!» dedi.

Gelmeğe söz kesip ellerimizi sıktığı sıra Teğmen, omuzumu okşayıp:

«Gayri Onbaşı'dan bir korkun kalmaya yenge! Eyice bir ısladıp dama tıktırmışım. Çıkanda başka bir karakola sürdürürüm, size bir zararı dokanmaz, meraklanma!» diyerek içimi ferahlatmak istedi. Ömrüne duacı oldum, lâkin yüreğimin korkusu, tasası azalacağına artmıştı.

9

Obaya varanda yolumuzu gözleyen avratlar koşuşup erlerine sarıldılar, meleşip koklaştılar. Zelho ile Gülzer de, sarmaşıp söyleşerek seyislerimi elimden aldılar. Kom'larına dağılan kulların uçuşan eteklerine bakıp:

«İkiyüz yetmiş kuzu borçlanmışık ya, şunca insanı da sevindirmişik. Bu sevap, parayle pulla satın alınmaz, kurban!» diye kaybımızı yürekten helâl ettiğim sıra Elif Ana yavrumu kucağıma verip hoş-âmedî söyledi.

«Husso Emmi nerededir? Niçin görünmez?» diye soranda Elif Ana:

«Başına kötü bir sancı girdiğinden, Âşık Sup-

Institut kurde de Paris

han'dan yardım görüp, kanlı koyun postuna sarınmıştır. İçerde ter döküp ilâçlanır.» karşılığını verdi.

Huso'nun her yıl, baharda güzde, iki kez, yeni yüzülmüş, sıcak, kanlı koyun postuna sarınıp yatmak âdeti idi. Böyle vakitsiz sancılanıp ilâçlandığı heç görülmemişti.

Ne sebebe sancılandığını merak edip yürüdüm. Memo'yle yavrumuzu kucaktan kucağa hopladıp koklayarak, Elif Ana'ya emanet ettikten sonra Huso'nun yattığı göze çıktık:

«Âfiyet daim!» diyerek içeri girdik.

Âşık Suphan, ihtiyarın başı ucunda oturmuş, alnından sızan terleri silerdi. Huso'yu ferahlatmak isteğiyle:

«Vakitsiz kanlı koyun postuna yatışın ne sebeptendir? Eğer ki, uşağımızı cendermelerin angaryeye götürmesine dertlenmişsen, cümlesini toplayıp getirdiğimizi müjdeleyim de, derdin gussan çözüle!» dedim.

Huso, ne sebebe terlemeğe yattığını bildirmedi, kaşlarının altından gülen gözlerle bakıp:

«Uşağımızın angaryeden döndüğünü, kancıkların meleyişinden bilmişim. Şunu da bir âlâ anlamışım ki, erin tuttuğunu koparır bir yiğittir. Hızır onu sana da, aşiretimize de bağışlaya! Hele, şöyle geçip oturun da, n'ettiğinizi, marabayı ellerinden nasıl kurtardığınızı anlatın!» dedi.

Erimle geçip sedire oturduk. Birimiz bırakıp, birimiz alarak başımızdan geçenleri dile getirdik. Memo, sözü Paşa'ya getirip:

«Şu gidişimizde şunu bir tamam anlamışık ki,

Institut kurde de paris

Elaziz Paşası, Dersimli'nin duşmanı değil, en has dostudur. Yaptığı her iş, aldığı her tedbir kulların hayrınadır. Dersimli'nin can duşmanı, düzün Şıh Saitli begi, ağasıdır. Bunlar zamanında Şıh Saitli'ye katılmamışık, deyi bize hınç beslerlermiş. Seyitlerini, adamlarını aramıza salıp fitne kazanını kaynadırlar, Paşa'yı bize duşman bildirirlermiş. Öteyandan Paşa'ya dilekçeler yazıp, marabamızın baskınından, uğrılığından bizarlık getirirler, üzerimize leşker gönderilmesini isterlermiş. Tavşana kaç, tazıya tut! diyen namertler, Paşa'nın bu fitneliğe kapılmadığını görende, para hatırına efendiyi, cendermeyi başımıza sardırırlarmış ki, Osmanlı zulmünden bunalıp kafa kaldırak, Osmanlı'yle belâya girek! Böylece hem bizi Paşa'nın leşkerine kırdırıp Şıh Saitli öcün' alacaklar, hem de Kemal Paşalı'nın, fukara maraba hayrına yazdırdığı Toprak Zagonunu çıkmaza sürecekler. Ne yazık ki, bugünecek kimse bu fitneyi görüp sezmemiştir. Dersim'in en ferasetli ağaları, şıhları iblislerin iğvasına kapılmışlardır.» diyerek Huso'ya, Raşo Dayıma söz değdirdi. Lâkin Huso Emmi'nin alınıp karşılık vermediğini görende sözlerini sürdürdü:

«Elaziz'de duymuşuk ki, şimdilerde Senem'in hatırlı seyit dayısı, haramilerin pohpohuna kabarıp Dersim'i ardına toplamağa çalışırmış. Irak hökümatını ele geçiren Kürt Paşası'nın adamlarıyle gizli gizli buluşup, silâh alırmış. Ozan Şir'i obalarda gezdirip kulları azdırırmış. Kendi de Dersim Nizamının koruyucusu görünüp, şıhları ayartırmış. Şıhlara ne söylediğini kulağımle duymuş gibi bilirim: 'Kemal Paşalı, bize verdiği sözü tutmamış, bir arada yaşama andını boz-

Institut Kurde de Paris

muş, töremize örfümüze el uzatmıştır. Toprak Zagonu çıkarıp aşiretlerimizi bölecek, bizi tarumar edecektir.' Oysa Muhammedin soyundan gelen biri, yalana dolana sapmaz, yüreğinin marazını mertçe ortaya döker: 'Ben Kemal Paşalı'nın Dersim'e getirmek istediği cumhuriyet nizamından yılarım. O nizam kulu, ağayı bir sayar, fukarayı zalıma ezdirmez, marabanın haracını şıha ağaya yedirmez. Zorbalıkle gaspettiğimiz aşiret toprakları elimizden alınıp uşağımız dağılanda, biz n'ederik, haracı öşürü kimden toplar da, sırt üstü yatarık!' derdi. Oysa Seyit Raşo haktan görünüp, tafra söyleyerek bicare aşiretleri kandırır. Sözünü keramet sayan cahil marabalar, Kemal Paşalı'nın kendilerini kulluğun sefilliğinden, ağanın zulmünden kurtarıp, insan gibi yaşatmak istediğini bilseler, acep onun ardına düşerler mi?» diye öyle coşup dillendi ki, Huso Emmi'de karşı durmağa takat komadı.

Memo:

«Bu sebebe canımızı dişimize takıp, içten dıştan çevrilmek istenen fesada karşı çıkmamız gerekir. Efendiyi, cendermeyi üzerimize salan kan davacılarının oyununu bozdurmak, Dersim'i belâya düşürecek fitneyi yozdurmak için, oba oba dolaşıp aşiretleri uyarmayı birinci vazife sayarım. Sen n'edersin, uşağını obanı, ecdat torpağını seversin de, belâ kundağını söndürmeğe obaları dolaşır mısın; hatırını sayan ağaları edeleri, şıhları seyitleri uyarır da, onları Seyit Raşo'nun ardına katılmaktan alakor musun? Yoğsa söylentiyi batıl sayıp, kanlı post'a sarınarak, kulağın üstüne yatar mısın? bilmezim. Lâkin ben,

institut kurde de paris

uşağımı obamı fitneden korumağa ant vermişim; kulları uyarıp diriltmeğe baş koymuşum.» diye sözünü bağlayanda Huso Emmi, yüzünü eğip çenesinden süzülen teri postun tüylerine silerek:

«Sözlerine hak vermemek elden gelmez, oğul!» deyip derin derin iç geçirdi:; «Ne var ki, dört bir yandan canavar salanda, divaneye dönen sürüyü toplamağa da takat yetişmez. Ne diyeyim, Hızır yardımcımız ola!»

Huso, bir süre sessiz durup düşündü:

«Doğrusun! Elbet ki, fitneyi görmezlikten gelip yanlamak olmaz! Elimizden geleni yapmalıyık! Zorlanmadıkça heç birinin silâha sarılmayacağını bilsek de, aklı başında aşiret şıhlarını dolaşıp, kan davacısı Şıh Saitli'nin, Dersim'e kastını duyurmalıyık. Eğerçe, dedikleri gibi, yanlış yola sapmışsa, Seyit Raşo'nun kıştırtmalarına kapılmamalarını öğütlemeliyik.» diyerek, Memo'nun tedbirine katılacağını bildirdi. Böylece Dersim'de ayrı ayrı dolaşıp aşiretleri uyarmağa söz kestiler.

Institut kurde de Paris

10

Devrisi gün Memo, konağın bir gözüne çan takımlarını yerleştirip, Cemşido'yu yanına alarak, döküm işine koyuldu.

Huso Emmi, bunu fırsat bilip beni bir kenara çekti:

«Böyleyken böyle!» diyerek Demen'e ödünç para almağa gidende olup bitenleri, Raşo Dayımın ormanda kendisini nasıl soyduğunu yakılarak anlattı:

«Tehdidinin altında neyin gizlendiğini bilmezsem de, Zozana ganimetinden pay istemesine bakıp, Sorik Ağanın katilidir, deyi Memo'yu cendermeye gammazlayacağını sezinlemişim, naçar senden izinsiz üçyüz koyun, otuz sığır, yirmi ester göndermişim. Garazını yatıştırıp zararını önlemek kastıyle kendisine bağlılık andı iletmişim. Cer toplamağa erini yola yatıracağımı, gelen yaza toprak bölüştürülen kuliardan haracı, öşürü toplayıp cer'e katarak kendisine sunacağımızı duyurmuşum. Lâkin rahat durur mu, durmaz mı bilmezim. Başıma sancı girmesi bundandır. Memo'nun dayın için söyledikleri ona olan güvenimi kökünden sarsmıştır. Dersim nizamının en sağlam direğini de kurt kemirmiş de habarımız yoğmuş. Gene de Dersim'i dolaşmağa çıkanda obasına varıp, bize olan hıncını yatıştırmağa, yüreğini sadakatımıza ısındırmağa çalışacağım ki, heç olmazsa bize zamansız bir zararı dokunmaya. Bir var ki, vakıt fevt etmeden sürümüzü celebimizi Suriye'ye aşırıp paraya çevirsek yeridir. Halo çobanlarla bile gidip bu işin hakkından gelir. Oradan otuz-kırk bin Osmanlı lirasıyle dönende her fitneye karşı dururuk. Seyit Raşo'nun garazına daha sağlam gem vururuk, kom'ların eşiğinden seyitlerin de, cendermenin de, efendilerin de ayağını kesmeğe destek buluruk.» deyip konuştuklarımızı Memo'dan gizlemeğe sıkı tembih geçerek: «Gençtir, ateş almağa hazırdır. Dersimli fukarayı soygundan gözetmeğe girişeceği bir sıra soyulduğumuzu duyarsa, tehevvüre kapılıp bir zamansız cenge girişir de, yapacağı hayırlı işi yüzüstü bırakır.»

Huso Emminin, iyiden iyiye Memo'nun fikrine

Institut kurde de Paris

yattığını görüp sevindiğim sıra, kuşkum hatırıma düştü:

«Oba oba dolaşıp, kulları ayartır, diye acep dayım erime bir kötülüğe kalkışmaz mı?» diye sordum. Huso Emmi:

«Elbet ki, Memo'ya bildirmeden, tüfekçileri gölge edip ardında dolandırırık. Bir de var ki, ben Seyit Raşo'yu ziyarete gidende, sırasını getirip, Memo'yu yola yatırdığımı, cer toplamağa obaları dolaşacağını söyler, haramiyi yanıltırım.» diyerek kuşkumu dağıtmağa delil söyledi. Sonra lâfın karıştığını görüp toparlandı: «Sürünün davarın satılmasına fikrini söylememişsin kurban. Tedbirimi uygun bulmamış mısın yoğsa?» diye sordu:

«Yok» dedim, «Tedbirini çok yerinde görmüşüm. Bu geceden tezi yok, çobanları, tüfekçileri işe süreriк. Bir var ki, malımızı Suriye'ye aşıracağımızı, Halo'dan başkasına bildirmeyek. Uşağımıza da şimdilik, sürünün kışlamağa Diyarıbekir düzüne indirildiğini söyleyek.»

Bunun üzerine Huso, desturuma uyup çobanları, sürünün kışlamağa Diyarıbekir düzüne indirileceğini, akşama dek tedarik görmelerini duyurdu:

«Üç katar olacaksınız! Karanlık basanda tüfekçilerin gözcülüğünde üç ayrı yoldan Dersim'den çıkacaksınız! Perisuyu Deresinde bir araya geleceksiniz. Halo, ardınızdan yetişip size Külüşkür Köprüsünde kavuşanda, Murat Suyunu aşıp, Ergani üzerinden Diyarıbekir düzüne ineceksiniz. Şıh Tahir'in obasında mihman olacaksınız. Haydi, bahtınız açık ola!» dedi.

Institut Kurde de Paris

Çobanlar, tüfekçiler elini öpüp yol hazırlığına gidende, Huso, Halo'ya seslenip kalmasını söyledi. Elayak çekilende Huso Emmi, elini seyisinin omzuna koydu:

«Halo,» dedi; «Seferin ağır yükü senin omuzlarındadır, kurban! Şıh Tahir'in obasına varanda damızlık yüklü hayvanları ayırıp yayılmağa çobanlarımıza teslim edeceksin! Gerisini, pazarlık kesip, Şıh Tahir'in adamlarıyle Suriye'ye geçireceksin! Pazarlıkta Şıh Tahir'e hayvan başına dört mecidiyeden fazla müruriye fidyesi vermeği kabul etmeyeceksin! Göreyim seni! Bundan böyle Dersim'de paraya pula ihtiyacımız artacağını düşünüp, işimizi sağlam tutasın! Dosta duşmana mal, pul kaptırmayasın! Ve de sözlerimi Zelho Geline bile duyurmayasın!» dedi.

Halo elimizi öpüp, yüklendiği işi kusursuz göreceğine ant verende Huso:

«Var şimdi üç gün Zelho gelinin dizine yatıp dinlen! Ola ki iş uzar, bir kaç ay eşinden ayrı kalırsın!» dedi.

Institut Kurde de Paris

11

Azbet ağası Huso, sürüyü davarı yola salıp, marabayı kış hazırlığına sürdükten sonra, kendi de tedarik görerek Kalan'ı, Demen'i dolaşmağa, ora şıhlarıyle buluşmağa gitti:

Onu uğurlayanda ben de, Gülzer'i, Halo'nun ardından gözünün yaşı dinmeyen Zelho'yu, gücü yerinde Elif Anayı yanıma alarak, döküm odasında Memo'nun yardımına katıldım.

Yüreğimdeki tasayı bildirmeden, gülüp türkü çağırarak işe sarıldığımı görende, cümlesi keyifle çalışırdı. Kimimiz çanları sürter, parlatır, kimimiz tasmaya başlığa çıngırdak diker, ırlatırdık. Düğün hazırlığı görür gibi hevesle çalışır, türkü çağırmada birbirimizle yarışırdık. Elimizden öyle iş çıkardı ki, haftasında Memo'nun pazarcı sandıkları tasmayle, başlıkle, yularle doldu. İşin sona ermesinden sevinen Memo, tasmalardan birini sallayıp şıngırdattı, bir kolunu Cemşido'nun omuzuna sarıp kabardı:

«Şu sese bir bak herif! Boynuna bağladığın malı diriltip yayılmağa heveslendirmez mi?» dedi, sonra Cemşido'yu bırakıp bana sokuldu, bir koluyle belimi sarıp:

«Sen olmasan bu iş bunca tez bitmezdi.» diyerek yanağımı kokladı.

Bir işe yaramanın keyfiyle şımarıp Memo'ya takıldım:

«Hep koyunlar sığırlar, esterler atlar için çalıştırdın bizi. 'Şu eysik eteğe de bir saç ucu, bir halhal dikek!' demedin. Bizim heç de mi hatırımız yok, kurban?»

Memo, sözlerimde sitem sezip kaşları altından bir süre baktı, sonra koluyle beni kendine çekip, kulağıma soludu:

«İpek saçına gönül bağlamışım, al topuğuna canım bağışlamışım, ceyran! Saç ucu, halhal ne gerekir sana?» dedi. Dünyalar verilse bunca sevinmezdim.

Institut Kurde de Paris

12

Cemşido'yle, çan pazarlamak bahanesiyle, aşiretleri dolaşmağa çıktıkları sabah Memo, obamıza ilk geldiği gün gibi alımlıydı. Sırtına o günkü kaftanını giymiş, çiftesini omzuna çaprazlamış, sazını pazarcı sandıkları yüklü estere asmıştı. Türkü mırıldanıp hayvanın koşumlarını sıkardı. Bense gözümün yaşını bebemin saçına gizleyerek, kapı önünde dikilirdim. Yukarıdan, mezraaya giden çapalı kazmalı marabalar inerlerdi.

Memo'nun gitmeğe hazırlandığını ilk gören Haso Dayı oldu. Yaklaşıp gözlerini taaccüple kırpıştırarak sordu:

«Hayır ola seyit ağam, bu ne haldır? Çancı ustalığın hatırına mı düşmüştür ki, bu kılığa girmişsin? Yoğsa Şıh Anamızın eri olduğunu unutup pazara çan mı götürürsün, kurban?»

Memo'nun yüzü, gün şavkı vurmuş gibi aydınlandı:

«Eyi bildin Haso Dayı!» dedi, «Pazara çan götürürüm. Az kalsın kendimi ağa sanıp âşıklığımı, çancı ustalığımı yitirecektim a, bereket başımı taşa çalıp, ayılmışım.» karşılığını verdi.

Haso Dayı, Memo'nun kendisiyle zevklendiğini sanıp:

«Tövbe maytaba alırsın beni... Muradın başka senin herhal ağa!.. Çan pazarlamağa gitmezsin, he mi?» diyende Memo, yürekten gülerek:

«Ne sebebe inanmazsın kurban?» diye sordu; «Hem vallaha da çan pazarlamağa giderim. Neye hayırlı pazar! dilemezsin de, kısmetim bağlarsın?»

Haso Dayı kulaklarına inanamazdı:

Institut Kurde de Paris

«Aman seyit ağam, aman gözümün nuru! Nasıl edersin sen bu işi? Ağa kısmına kul gibi çalışmak yaraşır mı? Biz ne güne dururuk? Kullarının ağılını malsız, konağını çulsuz, keseni pulsuz koyacağından mı korkmuşsun ki, pazarcılığa kalkışmışsın? Bizi Dersim aşiretlerine rüsva mı edeceksin? 'Ke.. uşağı kulları ağalarını ile-güne muhtaç düşürmüş!' diye kınayıp, bizi yerin dibine mi geçirmek muradın? Aman seyit ağam, aman iki gözüm, vaz gel bu sevdadan! Satılacak malın varsa, pazara biz indirek, n'ola!» diye ellerine sarıldı. Lâkin Memo'nun, sözlerini kulağı ardına atıp, hazırlığı kesmediğini görende kulları imdadına çağırdı:

«Aman kardaşlar, bu yana gelin! Başımıza ne hallar açıldığını bir görün! Ayağına düşüp seyit ağamızı niyetinden caydırak, yoğsa âleme bakacak yüzümüz olmayacak!» diye yakılarak işe gidenleri yolundan çevirip konağın önüne topladı. Niyetini öğrenende cümlesi dize varıp, Memo'yu pazarcılıktan vaz geçirmeğe uğraştı.

Memo, eli böğründe, marabanın sadakatına telâşına bakardı:

«Ule şu yırtık anterisinden eti, yamalı donundan götü görükenlere bak! Kulluğun sefilliğinden arlanıp yakılacaklarına, ağalık seyitlik şanıma benden ileri arka çıkarlar! İş tutmayayım, deyi eteğime sarılırlar! Ule marabalığa kulluğa bunca bağlılık neye? Ule Paşa size toprak, kom tapılamamış mı? Siz de haymenizin ağası olmamış mısınız?»

Haso Dayı elini uğuşturup cevaba durdu:

«Haşa kurban!» dedi, «Ağa olmak bizim ne had-

Institut Kurde de Paris

dimize? Biz kul yaradılmışık. Ağaya hizmet borcumuzdur. On kom bağışlasalar nasibimiz denişmez, şıhın ağanın kapısından ayrılmazık!»

Bunun üzerine Memo, sandığa asılı sazını kavradı, karşılarına geçip telini tımbırdattı, ardından davudî sesi dağı taşı oynattı:

Ali'yi, Oniki İmam'ı
Sayan gelsin işte meydan!
Dört kapıyı, kırk makamı
Bilen gelsin işte meydan!

Tövbe deyip mar'balığa
Sahip çıkıp bu toprağa
Kendini şıh, seyit, ağa
Gören gelsin işte meydan!

Oba basar, keser yolu,
Dersim marabası, kulu.
Ağada, şıhta vebalı
Bulan gelsin işte meydan!

Erişmiştir, deyip demi
Onarıp haymeyi damı,
Dağıtanda toprağ', kom'u
Alan gelsin işte meydan!

Cümlesi kulak kesilmiş, Memo'yu yürekle dinlerlerdi. Memo'nun davudî sesi, karşısında Ke.. uşağının bir avuç marabası değil de, tüm Dersim aşiretleri varmış gibi, avaz avaz gümbürderdi:

Institut kurde de Paris

Şıhın, ağanın zulmü kahırı,
Perişan eder kulu hakiri,
Güldüre marabayı, fakiri
Hak inayet eyleye de bir gün.

Hep toplana bir araya iller.
Köylüler, marabalar ve kullar
Sürünüp ağlayan sefiller
Bir ola da, divan kura bir gün.

Bunları söyleyende Memo, ağır ağır yola düzülürdü. Esterin çanı Memo'nun sazına nefesine ayak düşürürdü. Sanırsın bir katar Monzur Boğazı'ndan Dersim'e müjde götürürdü:

Devşireler de beği paşayı,
Âbat eyleyeler dört köşeyi,
Husrev eyleyeler temaşayı,
Kullar şad ola da güle bir gün

Kazmalı, çapalı marabalar, Pir Sultan dirilip önlerine düşmüş gibi dem çekip ardından yürürlerdi:

Meclislere fermanı götüre,
Marabalar tahtına otura
Şıhı, ağayı yola yatıra
Sürüye davara sala bir gün.

Memo'nun ardı sıra yürüyen marabalar da bir ağızdan nefese katılırlardı:

Institut Kurde de Paris

Şıhı, ağayı yola yatıra
Sürüye davara sala bir gün!

O sıra Âşık Suphan, koltuğunda sazı, kopup geldi:

«Âşık olan bu kervandan uzak kalmaz!» diyerek esterin yularına sarılıp pazarcı katarına katıldı:

Ağır ağır Monzur Gediği'nden ağaşı doğru indiler, gözden kayboldular. Lâkin sesleri, Monzur'un suyu gibi çağıldar, yankılanırdı boğazda.

Memo'yu gözedeler, deyi bir düzüne tüfekçiyi peşinden salıp içeri girdim.

13

Memo'nun yokluğunda yavrumle avunurdum. Tatlı zamanıydı, kıpır kıpırdı, elde avuçta durmaz, yarım dilinin keyfine doyum olmazdı.

Ayağının derman kazandığını, sedirin yastıklarına tutunup bir boydan bir boya sıraladığını görende:

«Elif Ana!» dedim, «Yavrumun yörüme zamanı gelmiştir. Sabaha yağlı çörek pişireceksin! Bebeleri eve toplayacıık, Memo bebeyi tez elden yörümeğe alıştıracıık!»

Bizim buralarda gelenektir, bebe sıralayanda **çörek yağmalama** oyunu edilir: Yavrunun eline bir çörek verilir. Kendisinden büyücek bebeler çevresinde toplanırlar. Teker teker saldırıp, elindeki yağlı çörekten birer sokum koparır, kaçarlar. Yavru çöreğini kurtara, deyi yağmacıların ardına düşmek ister. Böylece ilk adımlarını atmağa başlar. Bu oyunle Dersimli,

Institut Kurde de Paris

daha emekleyip yerde sürünürken, ekmeğinin komşularınca aşırılacağını belleyip, korunmasını öğrenir.

Elif Ana, oyunu bilirdi. Bu sözüm üzerine Memo Bebe'nin kıçına saplağı vurup:

«Sıkı dur herif! Yarına çöreğini vala (*) gibi kızartacağım ki, daha bir hırsla korunmağa heves duyasın!» dedi.

Devrisi gün üç-beş yaşında bebesi olan avratları çörek yemeğe çağırttım konağa. İlkin bebeler yağma oyununa çıktılar. Odanın ortasında dikilen oğlumun çevresini sardılar. Elif Ana, büyük yağlı çöreği Memo'nun eline verdi:

«Gözünü aç! Bu canavarlar çöreğini elinden kapacaklar!» dedi. Yavrum, söyleneni anlamış gibi, çöreğini iki eliyle sıkı sıkı kavrayıp ağzına götürdü, ısırıp keyifle çiğnemeğe koyuldu. İşaretim üzerine bebelerden biri atılıp Memo'nun çöreğinden bir sokum kopardı, kaçtı. Uzaktan Memo'yu kızdıracak sözler söyleyip elindekini ağzına attı. Memo n'edeceğini bilemedi. Daha sıkı kavradı çöreğini. O sıra, başka bebeler, haykırıp gülüşerek seyirttiler, oğlumun çöreğinden birer tutam koparıp kaçtılar. Memo, yağlı çöreğinin ufaldığını görende, hırslanıp bağırmağa başladı. Yağmacıların ardına düşüp kaptıklarını geri almağı istedi. Düşe kalka bir kaç adım atanda sarılıp kucağıma aldım, eline başka bir çörek verip susturdum.

Elif Ana, çörek sinisini konukların önüne sürdü. Avratlardan önce bebeler çığrışarak çörekleri kapıştılar.

(*) **Vala:** Kırmızı yazma

Institut Kurde de Paris

Odanın içi bebe kahkahasıyle dolup taştığı sıra, bir tüfekçi telâşla içeri girdi:

«Şıh Anam, obaya cendermeler gelirler.» dedi.

Cenderme, sözüyle avratların lokması boğazlarına tıkıldı. Bebeler ağlaşıp analarının eteğine sokuldu. Erimin, Husso Emminin yokluğundan yılıp, benim de yüreğim oynamış, sırtımı ter basmıştı. Lâkin korkumu belli etmedim, Memo'yu Elif Ana'nın kucağına verip, leçeğimi başıma çektim:

«Hayırdır!» deyi yürüdüm. Çıkmadan: «Siz de geri kapıdan evlerinize dağılın!» dedim kancıklara...

Avratlar, konağın çatısı tutuşmuş gibi canlanıp, yavrularını kucaklayarak obür kapıya doğru kaçıştıkları sıra dışarı çıktım. Cendermeler, konağın önüne varmış, hayvanlardan inerlerdi. Aralarında gökgözlü onbaşıyı görende ayağımın bağı kesildi. Subay, bu itoğlini dama tıktırmamış mıydı? Vay başıma, vay gözüme!.. Şimdi öç almağa bize kök söktürecek namert... Memo'nun obada, onca özenerek çimlendirdiği tohumları, kirağı çalmış gibi, yakar mı sana?

Tursun Onbaşı, tüfenğini omuzlayıp konağa yöneldi. Bakışından zehir saçılırdı. Yanımda dikilen tüfekçiye:

«Ne dursun itoğli, muhtarınızı neye çağırmazsın?» deyi bağırdı.

Tüfekçinin yerine ben cevaba durdum. Rütbesini yüceltip yaltaklık ederek:

«Muhtarımız Huso Ağa da, erim de obada yoktur, çavuş efendi. Bir diyeceğin varsa bana söyle!» dedim.

Onbaşı, duşmanca bakıp yere tükürdü:

Institut kurde de Paris

«Beni dama tıktırmanız sebepsiz değilmiş. Meydanı boş bulup obayı mavzerle, kurşunla doldurmuşsunuz! İhbar vardır; kom'ları aramağa gelmişiz.» dedi.

Tüfenklerimiz şikeftanda gizlenmiş olduğundan, fütursuz:

«Yorulmuş gelmişsiniz, n'ere isterseniz ararsınız, kurban! Lâkin gammazlayan her kim ise, namertlik etmiştir, bühtan söylemiştir. Tüfengimizi, kurşunumuzu Paşa'ya teslim edeli, obamıza bir tek mavzer sokmamışık. Ağızdan dolma av tüfengimiz bile yoktur.» dedim.

Onbaşı, dişleri arasından:

«Var mıdır yok mudur, gözümüzle göreciik. İlkin harami seyislerin Halo ile Zaro'nun kom'larına götür bizi!» diyerek yürüdü. Sesindeki garaz, Halo'dan, Zaro'dan hınç almağa geldiğine şüphe komazdı.

Halo gurbette olduğundan, cendermeyi ilkin Zaro'nun haymesine götürdüm:

«Bura, seyisim Zaro'nun kom'udur!» diyende Tursun Onbaşı, soluyup kapıyı dipçikle dövdü.

İçerde Gülzer çamaşır yuvarmış. Sırtındaki kaftandan başka giyeceği olmadığından, biçare gelin, anadan doğma çıplak iş görürmüş.

Zaro, kapıyı dövenin cenderme olduğunu anahtar deliğinden görende, n'edeceğini bilememiş, Gülzer'i sedirin altına sürüp çulu üzerine örtmüş.

Cendermeler, açılmaz, deyi sabırsızlanıp avaz avaz bağırarak, tekmeyle kapıyı kırmağa giriştikleri

İnstitut kurde de Paris

sıra, Zaro'nun içerden sürmeyi çektiği duyuldu. Cendermeler yüklendiklerinden kapı hızla açılıp, ardına çarptı, gümüledi; cendermeler tökezleyip içeriye yığıldılar.

Tursun Onbaşı, kızgınlıkla Zaro'nun yakasına sarıldı:

«Ule itoğli it! Kapıyı neye tez açmadın? Silâhını mı gizledin?» diye tartaklayıp, sırtını duvara vurdu. Biçare Zaro:

«Cılbahtım, üstümü geyinirdim, cenderme efendi!» diye özür söyledi. Onbaşı daha bir azgın, saldırdı Zaro'ya, sağlı-sollu iki tokat indirdi suratına:

«Beni çayır züppesi subay mı sanmışsın ki, kizbe sapıp yanıltmayı umarsın, itoğli? Mavzer satın aldığın ihbar edilmiştir, tez silâhı sakladığın yeri söyle ki, kafanı dipçikle ezmeyek!»

Onbaşının tokadı dudağını yardığından, ağzının bir yanı kana bulanmıştı.

«Ne söylersin cenderme efendi, biz kaftan satın almağa para bulamazık, değil ki, mavzer satın alak!» diye homurdandı Zaro.

Tursun Onbaşı, Zaro'nun yakasından çözüldü. Yerdeki çamaşır legan (*) ını tekmesiyle devirip, cendermelere:

«Her yanı iyice arayıp mavzeri bulun ki, şu harami Kürt'ün başında paralayak!» dedi.

Cendermeler ilkin aradıklarını kom'un hayvan bağlanan yanında bulacaklarını umdular. Zaro'yu işe sürüp, yemlikteki samanı, kuru otu boşalttırdılar; el-

(*) **Leğan:** Leğen

Institut kurde de Paris

leriyle fışkı yığınını eştirdiler. Onbaşının bunu Zaro'ya eziyet olsun, diye yaptırdığı keyfinden belli olurdu.

Sıra oturma bölümündeki sedirin altını yoklamağa gelende Zaro:

«Orayı arayamazsınız!» diye karşılarına dikildi.

Tursun Onbaşı, aradığını bulmuş gibi horozlanıp, Zaro'nun tepesine bindi:

«Açıl önümüzden ule kuyruklu Kürt!» diyerek Zaro'yu kolundan tutup savurmak istedi. Lâkin Zaro'yu sedirin önünden koparamadı. Zaro, bir yandan cendermeye direnir, bir yandan yakarırdı:

«N'ola, kerem eyle cenderme efendi! Ehlimi, namahremimi bunca erin o kılıkta görmesi günahtır!» derdi.

Kolunun gücü yetmeyende onbaşı, Zaro'ya dipçikle girişip bağırdı:

«Ule sana açıl demişim itoğli it! Sedirin altına neyi gizlediğini göreciik, mahrem midir namahrem midir, zer midir yoğsa mavzer midir, bileciik!» dedi.

Cendermeler yardıma gelip Zaro'yu sürüdüler, sediri kaldırıp aldılar. Çula sarılı bir yığın, ortada kaldı.

Tursun Onbaşı, çulun ucundan kavrayıp çekende, altından Gülzer'in yere yumulmuş körpe vücudü, çırıl cıbıldak ortaya çıktı.

Onbaşı, ettiğine utanacağına, yavruyu ayağıyle dürtüp tekmeledi:

«Ne yumulup yatarsın, koynunda silâh mı gizlersin? Hele durma, davran kancık sıpa!» diyerek, kızı yattığı yerden kaldırdı. Leceğimi üzerine atmasam her yanı görünecekti.

Institut Kurde de Paris

Zaro'nun damarları oluk oluk gerilirdi. Yüzünden boncuk boncuk ter boşanır, ağzının akan kanına karışırdı. Hırsından parmaklarını ısırır, kemirirdi. Kendini güç zaptettiğini görürdüm. Orada bulunmasam, herhal cendermeyle başı derde girerdi.

Tursun Onbaşı, Gülzer'in koynunda bir şey gizlemediğini görende, seyisimi suçlamağa başka bir vesile buldu:

«Ule harami Kürt, bu kancığı obasından kaçırmışsın he mi? Öyle olmasa, ummadığın sıra geldiğimizi görende, onu çulun altına gizlemeğe kalkmazdın! Ule bunca körpe kızın kanına girmeğe sıkılmamış mısın? Ule mektebe gidecek çağda bir bebeyi eve tıkıp zina işlemeğe utanmamış mısın?» diye üzerine yürüdü:

Zaro'nun sabrı tükendiğini, kendini tutamayıp onbaşıya baş kaldıracağını bilip araya girdim:

«Yok» dedim, «Yanlışsın, kurban! Seyisim Gülzer'i kaçırmamıştır. Bana ve de babosuna rızalık ödeyip Zerenik köyünden gelin getirmiş, seyide nikâhını da kıydırmıştır. Gülzer, göründüğü kadar körpe değildir, fukaralıktan kavruk kalmıştır biçare.» diyerek onbaşıyı yatıştırmağa çalıştım. Lâkin onbaşı meram anlamazdı:

«Bu yaşta bir kancığa seyit bile nikâh kıymaz!» diye dikilirdi:

«Seyisini korumak için böyle konuşursun, bilirim. Lâkin bunu yapmakle kulunun suçuna sen de ortak olursun. Elbet ki, cezasını görürsünüz.»

Bunları söyleyerek onbaşı, yere tükürüp yürüdü, kom'dan çıktı:

Institut Kurde de Paris

«Şimdi obir ayının inini görek!» dedi.

Ayı, sözünü duymazlıktan geldim:

«Seyisim Halo, çoktandır burda değildir. Davarımızı otarmağa, çobanlarle düze indirmiştir.» dedim.

Tursun onbaşı, çok bilen biri gibi gözlerini devirip kafa sallayarak:

«Davar otarmanın harami dilinde, sınırdan mal kaçırma, anlamına geldiğini, tüm cendermeler bilirik. Sattığının parasıyle seyisin, silâh derleyecek, kurşun toplayacak, he mi? Biz dama girende meydan eşkıyaya kalmış, hey babo!» dedi. Karşılık vermediğimi görende bağırdı:

«İtoğli kendi yoğsa, avradı, hısımı da mı yoktur? Taze evlendiğini duymuşum, Elbet kom'unu, damını göreciik.» dedi.

Erinin yokluğunda Zelho, konakta kalıp hizmetime bakardı. Öyleyken Halo'ya olan hıncını, avradından çıkarır korkusuyle:

«Seyisim avradını da bile götürmüştür. Lâkin kom'unun anahtarı bendedir.» deyip tüfekçimi konağa gönderip anahtarı getirttim. Bu kez onbaşı, hıncını kom'un temiz eşyasından çıkardı. Gizli silâh arama bahanesiyle kırıp dökmediği çanak çömlek, sandık sepet; yırtıp batırmadığı çul çaput komadı.

Cendermeler akşama değin, yeni yapılmış ya da onarılmış kom'ları, haymeleri bir bir dolaşıp kullara etmedik zulüm komadılar. Silâh gizlemişler, deyi kimine yeni örtülmüş damın toprağını eştirirler, kimine döşemenin odununu söktürürlerdi. Akıllarına esende dipçik değdirip destiyi küpü dağıtırlar, keyifleri isteyende avradı bebeyi dayağa yatırırlardı. Ocağına

Institut kurde de Paris

düşüp fukaraya acımasını söyleyende, onbaşı gözlerini açar:

«Beni dayağa yıktırıp dama düşürenler, bana acımış mı ki, ben de bunlara acıyayım?» diye bağırıp niyazımı ağzıma tıkardı.

Akşama dek elden geçirmedik kom, perişan etmedik ocak komadılar. Cendermeler çekilip gidende akşamın karanlığı obaya çökerdi. Kom'ların birinden de bir beddua, bir inilti duyulmazdı. Lâkin her damın altında, gece karanlığından uğursuz bir duşmanlığın kımıldadığı sezilirdi.

Odama çekilende, gün boyu tuttuğum gözyaşım, sel olup boşandı.

14

Üç gün geçmeden Tursun Onbaşı, bir bölük cendermeyle obaya yeniden baskın verdi. Bakışında öç almanın hınçı keyfi okunurdu. Yüreğim çarparak muradının ne olduğunu soranda:

«Kızı babosuna, uğrı seyisini de zincire vurup dama götürmeğe gelmişiz.» dedi, «İşin aslı dediğim gibi çıkmıştır. Haraminin körpe yavruyu mektep kapısından kaldırdığı, babosunun şikâyet dilekçesinden, şahitlerin ifadesinden anlaşılmıştır. Damda çürüme sırası şimdi seyisindedir.»

Tursun Onbaşının biçare Ali Ağayı, komşusunu dayağa yatırıp Zaro'nun suçluluğuna delil topladığı anlaşılırdı. Kastını bozdurursak kadı huzurunda bozdururduk. O sıra Zaro'yu elinden kurtarmağa gücümüz yetmezdi. Lâkin onbaşıya yılgınlığımı bildirmedim:

Institut Kurde de Paris

«Seyisimin Gülzer'i mektep kapısından kaldırdığı tüm kiziptir, tüm iftiradır. Babosunun rızasıyle kızı buraya gelin getirdiğini Zerenik köylüğü de, Ke... uşağı kulları da bilirler. İlle de suçludur, deyi seyisimi zincire vurup götürürseniz, götürürsünüz. Biz de elbet, kadı huzuruna varıp hakkımızı ararık. Biçare Ali Ağanın ve de komşularının nasıl bir zor görüp seyisime iftira söyledikleri şüphe yok, ortaya çıkar.» dedim.

Onbaşı bed bed sırıtıp:

«Kadı kapısını kızılbaş değirmeni mi sanmışsın ki, hak aramayı umarsın? Kadıların fetvayı, cenderme külâhıyle ölçüp biçtiklerini duymamış mısın hey şaşkın?» dedikten sonra kaşlarını yıkıp:

«Almağa geldiklerimiz yerinde midirler?» deyi sordu.

«Yerindedirler.» karşılığını verende, onbaşı cendermelere dönüp:

«Yörün!» dedi. Hep birlik yörüdüler.

Cenderme külâhını gören kullar, kom'larına kapandıklarından, ortalıkta kimseler görünmezdi.

Cendermeler, Zaro'ların kapısını tekmeleyip açtırdılar, küfür yağdırıp içeri doldular, seyisimi yakalayıp, bileğini zincire bağladılar. Bohçasını dürüp Gülzer'in sırtına verdiler. Enselerine vurup tartaklayarak, biçareleri önlerine kattılar, geldikleri yoldan çekilip gittiler. Elim böğrümde seyir baktım, insanlığımdan utandım.

Sonradan duyduk ki, Tursun Onbaşı, seyisimi karakolda üç gün alakoyup, akşam sabah dayağa yatırmıştır, avradını da hizmetine baktırmıştır.

Institut kurde de Paris

Dördüncü günü, iki cenderme Gülzer'i götürüp babosuna teslim etmişler. Gülzer, gözyaşı dökerek başlarına gelenleri anlatanda Ali Ağa, olanlardan kendini suçlu görüp, günahını temizlemeğe namus sözü kesmiş, silâhlanıp karakol yolunda pusu kurmuş ki, onbaşıyı tepeleye... Lâkin gözlediği yoldan, onbaşı yerine, Zaro'yu Hozat'a götüren cendermeler görünmüşler. Ali Ağa, kurşun sıkıp cendermeleri devirmiş, Zaro'yu ellerinden kurtarmış. Cendermenin belindeki anahtarle Zaro'nun bileğinden zinciri çözmüş, sarmaşıp damadından helâllık dilemiş.

«Dipçik zoruna, kızımı sana satmadığıma ifade vermişim. Gülzer'i okutmağa Elaziz'e götüreceklerine inanıp yanılmışım, böyle kötülük edeceklerini bilememişim.» demiş. Zaro, kayınbabasını bağışlayıp vebalını onunla paylaşmış. Cansız yatan cendermeleri soyup, silâhlarını kuşanarak geri dönmüşler. Gece vakti köye varıp Gülzer'i yanlarına almışlar, mektebin saçağına yağlı kundak sokup dağa çıkmışlar, Kafat mağaralarına sığınmışlar.

Zaro, çobanlarla bağlılık selâmını iletip elik avlamağa, cenderme kovmağa kurşun; örtünmeğe çul istemiş. İstediği çula, tuluk tuluk kavurma, dizi dizi zerdeli kurusu, iç ceviz sarıp yolladım; bir zaman sıkıntıda komayacağımı duyurdum.

Zaro'nun pususuna düşme korkusundan mı, yoğsa birden havaların bozmasından mı, bilmezim, ogünden sonra ve de kış süresince onbaşının yüzünü bir daha görmemişik.

Institut Kurde de Paris

15

Gayri Tujik'in başı dumandan kurtulmazdı. Turnalar dizi dizi engine akarlardı. Kar bastırıp Memo'nun yollarda kalacağından korkardım. Lâkin Memo, turnaların dilinden anlarmış. Gökyüzü kararıp, Tujik ak kocuğunu Dersim'in yatağına deresine yazmadan Memo da, azbet ağası Huso da obaya döndüler. Memo, yorulup incelmişti, lâkin yaptıklarından hoşnut görünürdü:

«Her gittiğimiz yerde Pir Sultan gibi dillenip marabalığa destan söylemişim, kulları kendi gücüne inandırıp hak yoluna yatırmışım. Şıhların zulmünden kurtulmağa dilekçeler yazıp, Paşa'dan toprak istemelerine önayak olmuşum. Gayri kolay kolay Şıh Sayıtlı seyitlerin sözlerine kapılmazlar.» diye kabarırdı.

Huso Emmi de pek çok şıhle buluşup görüşmüştü, Şıh Saitlinin öç kastını bildirip, çevirdiği fitneyi gözlerine sermişti:

«Bundan böyle onları kimse, sancağı altına toplayıp Kemal Paşalı'ya karşı götüremez.» dedi.

Olanları bildirme sırası bana geldiğini görüp:

«Yazık ki, benim size vereceğim haberler yürek ferahlatıcı değildir.» diyerek söze durdum, «Böyleyken böyle...» deyip onbaşının damdan kurtulduğunu, yeniden başımıza belâ kesildiğini duyurdum:

«Az kalsın namert, zulmüyle tüm Ke... uşağını ayağa kaldırırdı. Siz fitneyi önlemeğe Dersim'i dolaşırken, Tursun Onbaşı obamıza yağlı kundak sokardı. Bereket kullar, hatırımı sayıp haramiye uymadılar, zulmuna sabırle boyun eğdiler. Ziyanları salt Zaro'ya dokandı. Onbaşı, dama tıkılmasının hıncıyle, körpe

Institut Kurde de Paris

avradına el uzatanda Zaro Kayınbabasiyle birlik cendermeleri devirip mektebi yakarak, dağa çıkmıştır; şimdi Kafat mağaralarındadırlar.»

Bunları işidende pek üzüldüler:

«Biçareler kış kıyamette orada n'edecekler, ne yiyip ne içecekler?» diye dövündüler. Çobanlarla kışlık nafaka yolladığımı söyleyende teselli bulup biraz rahatladılar.

Memo, onbaşının zulmü yüzünden, Osmanlı'ya karşı uşağımızın yüreğine giren hıncı yatıştırmağa, cenderme dipçiğinin kötü izlerini silmeğe, üç gün Cem toplantısı tertipledi. Dağlar Pir Sultan ezgisiyle iniledi Monzur'un suları destan olup çağıldadı.

O sıra uşağımızdan toprak dağıtılanlara Elazizden tohumluk arpa buğda, sapan demiri geldiğinden kulların kararmış yürekleri nurlanıp aydınlandı; Paşa'ya olan güvenleri tazelendi. Toprak almamış olanlara da heves gelip:

«N'ola Şıh Anamız, kalık (*) toprağınle bizi de sevindir!» diye cümlesi karşımda elpençe dikildiklerinden obanın kalan toprağını, kom'unu da dağıtmağa söz kestik. Memo, Elaziz'e varıp işi yola koymağı dilediyse de, dayımın şerrinden yılgınlığımı ayrılık hasretine gösterip, gitmesini önledim. Onun yerine Âşık Suphan'ı Elaziz'e yolladık, abukatımızdan tapu efendilerine aracılığını diledik. Abukat isteğimize uyup aracı olmuşsa da, tapu efendileri: «Hava kışlamıştır, toprağı ölçüp biçmeğe zaman elverişli değildir. İlkyaz'a bir çaresine bakarık!» deyi dileğimizi geri çevirmişler.

(*) **Kalık:** Ecdat

Institut Kurde de Paris

16

Çok geçmeden Dersim ak uykusuna yattı. Derelerin çağıltısı, türküsü sustu. Onun yerine Tujik'in doruğuna oturmuş Hızır Sultan'ın üfürdüğü mey sesi, acından gözü dönmüş zırnavın (*) sürülerinin ulaması aldı.

Yemliğinde samanı otu, sofrasında azığı ekmeği, ocağında odunu kermesi (**) eksik olmayan marabamız Dersim'in ak uykusunda kara düş görmezdi. Gündüz-gece birbirlerinde toplanır, eğlenirlerdi. Gökyüzü açılanda, karlara gömülmeye, diye ayağına kasnağı geçiren, eline sopasını alan keklik düşürmeğe çıkardı. Ayak işlerinden yamaçlarda çığırlar açılırdı. Kom'ların önünde bebeler güleşir, oynaşırlardı.

Bizim konağımızda da kış, tatlı bir düş gibi geçerdi. Dumanlı havalarda gündüzün, ya sıcak odamızda yavrumuzu koşturup oynadırdık, ya erimin döküm hücresinde türkü çağırarak, bahar gününde düz'ün köylerinde pazarlanacak çıngırdaklı halhallar, saçuçları, hayvan başlıkları hazırlardık. Güneş açanda, bebemizi Elif Ana'ya, Zelho'ya emanet eder, kekliklerin, eliklerin ardına düşer, karlı yamaçları aşardık. Geceleri birbirimizin kucağında emişip koklaşarak, gençliğimiz safasını sürerdik. Memo'nun hamaylı asılı göğsüne yatanda dünyayı unuturdum. Kırk anahtarlı dilinin açmadığı kapı, sevdalı elini çözmediği büyü yoğdu. Onun ağzında her iş kolaylaşırdı, olmayacak şeyleri oldurur, uyanık göze düş gördürürdü.

(*) **Zırnavın**: Canavar, kurt

(**) **Kerme**: Tezek

Institut Kurde de Paris

Konakta bir gözü yaşlı olan Zelho idi. Dönmesi geciken erine dertlenen Zelho'yu yatıştırmağa, Halo'nun davarımızı Suriye'ye satmağa götürdüğünü açığa vurmak zorunu duydum. Biçare gelin bir ara ferahladıysa da Halo'dan bir haber çıkmamasına daha da tasalandı. Başına bir hal gelmiş olacağına inanıp helâk oldu. Bizim de Halo için yüreklerimiz tasalıydı. Lâkin belli etmezdik, onu oyalamağa herbirimiz olmadık şaklabanlıklar yapardık. Bir Cemşido Zelho'nun damarına basar, Halo'nun gecikmesini vefasızlığına yorardı. Lâkin ne zaman Cemşido:

«Seninki sürüyü satıp paraları heybeye doldurandа, kendini ağa bellemiş, bir arap dilberiyle gönlünü hoş eylemiş olmalı. Böyle olmasa itoğli, Dersim'in yolunu unutmazdı.» diyecek olsa, Elif Ana:

«Bühtan söylersin! Bizim Ke... uşağında haram süt emmiş bir kul çıkmamıştır.» diyerek yumruğunu Cemşido'nun sırtına indirirdi.

Institut kurde de Paris

17

Kışın heç bitmemesini, gördüğüm tatlı düşün kıyametecek sürüp gitmesini isterdim. Meğer ki, belâ eşiğimizde pusuya yatmış da bilmezmişim.

Hızır bayramı arifesi, kara düş, ak düşümü bölüp dağıtanda kötü günlerin yaklaştığını sezinledim: Düşümde yavrumle ormanda dolaşıp yarpuz toplardık. Birden Tujik'in bağrından bir kaya devrildiğini, altından sular fışkırdığını gördüm. Monzur kabarıp köpürmeğe başlayanda kaçmağa çalıştım. Lâkin seller her yandan yolumu keserdi. Kıp-kızıl köpüren su-

lar, boğazları, dereleri doldururdu. Sular yükseldikçe ben, bağrımda sıktığım yavrumla kaçar, can heveliye Tujik'in yamacına tırmanırdım. Lâkin bastığım yerden kayalar çözülür, çakıllar dökülürdü. Düşe kalka, soluğum silerek dağın doruğuna varanda bir de gördüm ki, Sultan Hızır, sandukasını sırtlamış gider.

Ardından bağırmak isterdim, sesim çıkmazdı. Güç hal ile:

«Bizi koyup n'ere gidersin, hey Sultan babomuz?» diyende boğuk boğuk cevabını duydum:

«Görmez misin dağlar yıkılır, Dersim'i belâ götürür? Şu azgın sularda helâk olmak istemezsen ardımdan gel!»

Kucağımda bildiğim yavrumu, sandukasına oturmuş, anasından ayrılmış kuzu gibi meler görende, ben de ardından koşmak diledim, lâkin sular ayağımı yerden kesti, dereye yuvarlandım.

Gözümü açtım ki, ter içinde bunalmışım. Yanımda uyuyan Memo'nun rahat soluğu, yavrumun mışıltısı, yüreğimin çarpıntısını dindiremezdi. Korkulu düşümü güzel günlerin bittiğine işaret sayar, gene de dua mırıldanıp hayra yormağa çalışırdım; lâkin bin şerrin korkusuyle helâk olurdum.

Düşümü heç kimseye, dizlerinin ağrısıyle odasından çıkamayan Huso Emmi'ye bile söylemedim. Bayram günü tasalı yürekle dolandım. Kavut bulamacı boğazımdan geçmedi. Hava ayaz olduğundan Demen'de yatan anacığımın mezarını ziyarete gidemedim.

Gün batanda, Hızır'ın gelip ocaklarına bereket doldurmasını dileyen marabalar, kapıyı açık koyup,

Institut Kurde de Paris

ellerine ekmeği çöreği alarak, ata mezarına mum yakmağa taşınırlardı. Biz de çöreğimizi fukaraya dağıdıp aralarına katıldık: mezarlığa varıp mumumuzu yaktık. Bir var ki, ben bu yıl Hızır'ın bereketi üzerimize olacağına yüreğimi bir türlü ısındıramazdım.

Konağa döndüğümüz vakıt tüfekçiler, yüzü gözü dayaktan gövermiş, dudakları yarılmış iki marabamızı getirdiler.

«Bu haliniz nedir? Kim etmiştir bunu size?» diye soranda ikisi birden:

«Gökgözlü onbaşı etmiştir, Şıh Anamız!» diyerek ofladılar. Bir kez yüreğim hopladı, lâkin kendimi tutup:

«Ne suç işlemişsiniz ki, sizi dayağa yatırmıştır Yezidi?» diye sordum.

«Bir suç işlememişik!» dedi biri; «Meşeliğimizden odun kesip hayvanlara yüklemiş, obaya dönerdik ki, cendermeler yolumuzu çevirdiler: 'Odun kesmeğe ruhsat almış mısınız?' diye sordular. 'Ruhsat ne ki, kurban?' dedik. Cendermeler sırıttılar: 'Ne olduğunu onbaşı öğretir size, düşün önümüze!' deyi yolumuzdan dönderdiler, karakola götürdüler: 'Ormandan ruhsatsız odun çekerlerdi, çevirdik.' dediler. Onbaşı üzerimize yürüdü: 'Ule ayının dölleri, kuş uykusuna mı yatmışsınız? Yatakların, ormanların hökümata geçtiğini, ruhsatsız odun kesilmeyeceğini duymamış mısınız? Ruhsatsız ağaç devirende kurşunlarlar adamı ule!' deyi girişip ikimizi de dayağa yatırdı, sonra da odun yüklü esterlerimizi alakoyup: 'Yarın beşer Osmanlı lirası getirirseniz, esterlerinizi geri alırsınız. Getirmezseniz, hayvanları beylik malı

Institut Kurde de Paris

edip Hozat'a yollarık. Bundan böyle ormandan odun kesmeğe ruhsat alınacaktır.' diyerek bizi karakoldan siktir etti. Gayri sen bilin Şıh Anamız!»

Birden ne diyeceğimi bilemedim:

«Sabaha bir çaresini düşünürük elbet!» dedim, «Siz şimdi varın yaranızı sardırın, karnınızı doyurun!» diyerek marabayı Elif Ana'nın yanına saldım.

İçeri varanda, ocağın başında saz çalan Memo, yüzümün sarılığını görüp yanında yer açtı:

«Üşümüşsün kurban! Yüzünün kanı çekilmiş. Şöyle gel otur yanıma da, ısın!» dedi.

Yanına sokuldum, başımı göğsüne devirdim:

«Üşümemişim kurban, onbaşının ettiklerine bozulmuşum. Böyleyken böyle...» diyerek marabamızın başına gelenleri duyurdum:

«Onbaşı hak mı söylemiştir, yoğsa marabayı soymağa yeni bir dolan mı uydurmuştur, kestirememişim. Senin fikrin nedir kurban? Paşa'nın, abukatın sözünü ettiği zagon çıkmış olmaya?» dedim.

Memo, tırnağını kemirip uzun uzun düşündü:

«Doğrusun!» dedi, «Ola ki, zagon çıkmıştır. Çıkmasa bu yezidi ormanların Osmanlı'ya geçtiğini söyleyemezdi. Lâkin zagon çıksa da, ruhsatsız odun kesilmeyeceği muhtarlara duyurulmadan yasak konmazdı. Onbaşının ettiğinde bit yeniği aramakta yerden göğe haklısın! Fırsat düşkünü haraminin, zagon ardına gizlenip soyguna yatmadığı nerden belli? Elbet ki, yakında kokusu çıkar. Şimdilik marabanın odun kesmesini önlemeliyik!»

Devrisi gün, biryandan ellerine istenen parayı verip, marabayı, esterlerini geri almağa gönderdim,

Institut Kurde de Paris

bir yandan tüfekçileri dolaştırıp kulların bir süre meşelikten odun kesmemelerini tembihledim.

Çok geçmeden öğrendik ki, Demen'de de, Kalan'da, da cendermeler marabayı korulara sokmazlar, devlet malı olmuştur, deyi odun kesenlerden haraç alırlarmış.

Uşağımızı cendermeye soydurmamanın bir çaresini bulmak umuduyle, havanın açmasını gözleyip Hozat'a gitmeği kurduğumuz sıra seyisim Halo, iki çobanla birlikte çıka geldi. Edesi marabası sevinçle etraflarını sardık. Her kafadan bir ses çıkar, herkes aklına geleni sorardı. Halo, kavuştuğu Zelho'sunu göğsünde sıkar, ağzı kulaklarında, her sorulana cevap yetiştirirdi.

Halo'ya takılıp.:

«Az daha gelmesen, kış kıyamette bu yavruyu yollara düşürecektin. Neye bunca zaman oyalandın herif?» dedim.

«Suriye'de karışıklık çıkıp sınırlarda sıkı tedbir alındığından, kara kış bastırmadan, sürüyü öbür yakaya geçirememişik!» karşılığını verdi Halo, «Oyalanmamızın sebebi budur Şıh Ana! Lâkın iyi bir parayle dönmüşük geri.»

Cemşido, Halo'nun sırtına vurup:

«Yalanım yok, sen bunca gecikende, yüreğim bozulmuştur, bu itoğli ya sürüyü, ya parayı kaptırmıştır ki, geri dönemez, deyi dertlenmişim.» diyende Halo, dirseğiyle Cemşido'yu dürtüp:

«Bende cendermeye, uğrıya mal pul kaptıracak göz var mı hey kardaş? Altunların bir bölümünü hayvanların eğeri arasına istiflemişim, kalanını hurma

Institut kurde de Paris

basılı tulukların içerisine gizlemişim, bir tamam getirmişim.» diye böbürlendi.

Çobanlar, eğerleri, tulukları, heybeleri, torbaları yıkıp içeri taşıyanda biz de konağa girdik, azbet ağası Huso'nun yattığı hücrede toplandık. Biri elini öpüp, diğeri sırtını sıvazlıyarak hatır soruştular. Halo herbirimize, çoban armağanı çam sakızı, diyerek getirdiklerini sundu, yağlık leçek, sigara ağızlık dağıttı.

Yerde serili post'a kurulup sigarasını tellendirende Memo:

«Elaziz'e uğramış mısınız, kumandardan abukatımızdan bir haber getirmiş misiniz?» diye sordu.

Yüzüne kara haberin gölgesi düşen Halo, ağıtlı bir dille:

«Kudandar'ın Elaziz'e dönmeyeceğini öğrenmişik, yiğit abukatımızın kadıyle kevşe gidende, dâvâlı tarafın pususuna düşüp kurşunlandığını duymuş, helâk olmuşuk.» diyende tutunacak bir dalımız kalmadığını görüp biz de helâk olduk. Memo, habere inanmak istemezdi:

«Sağlam yerden mi duymuşsun, kurban? Kim söylemiştir bunu sana?» deyi soranda Halo:

«Cenderme Ali kardaşımdan duymuşum.» karşılığını verdi. «Bilir misin, çok zamandır cenderme Ali de, Hozat'ta tanıdığımız cenderme subayı da Elaziz' de vazife görürlermiş. Tursun Onbaşı'yı dama tıktırmışlar, deyi ikisini de Hozat'tan alıp Elaziz'e vermişlerdir.»

Memo dalgın bakarak:

Institut Kurde de Paris

«Onbaşının bunca arkalayanı varmış demek.» dedi, dudağını kemirdi.

«Beli,» dedi Halo, «Cenderme Ali'nin ağzına bakarsan, hakkında her gün yüzlerce şikâyet dilekçesi gelirmiş, lâkin hepsi de hasıraltı edilirmiş. Yapmadığı yoğmuş namerdin. Obalara baskın verip derlediği silâhı kurşunu, el altından gene sahiplerine satarmış, akla gelmedik dolanle marabadan haraç toplarmış.»

Memo, canı sıkılarak döğündü:

«Biz de, sırtının kalın olduğunu bilmez, ruhsat belâsına marabayı soyar, deyi yezidîyi şikâyete hazırlanırdık.»

Bu kez Halo, gözlerini açtı:

«İtoğli it, uşağımızdan da mı ruhsat haracı alırdı? Cenderme Ali, sizden şikâyet gelmediğine bakıp, Zaro'nun belâsına, onbaşının bizim obayı rahat bıraktığını sanırdı.»

«Zaro'nun başına gelenleri duymuşsun demek?» dedim.

«Beli Şıh Ana!» dedi Halo; «Biçareyi zorla dağa çıkardıklarını, Cenderme Ali bir tafsil anlatmıştır. Lâkin onbaşı vebalı aşiretimizin üzerine yıkmış; 'Bebelerini okumağa göndermeyeler, diye cendermeyi kurşunlatmış, mektebi yaktırmışlardır.' yazıp bizi Elaziz'e kötü bildirmiştir.»

Halo'nun Cenderme Ali ağzından anlattıkları soluğumuzu keser, yüreğimizi daraltırdı. Zagonun çıkması hiç iyi olmamıştı. Cendermenin, efendinin soygununa fırsat hazırlamıştı. Şimdi cendermeler haraç almadan marabayı ormana koruya sokmazdı. İlkyaz'a hayvan otarmağa yatak da bulunmayacaktı.

Institut kurde de Paris

Daha bugünden parayı esirgemeyen düzün savahçı ağalarına kapatırlardı her yanı.

Azbet Ağası Huso, çubuğunu çekiştirip doğruldu:

«Anlaşılır ki, Paşa'nın iyi niyeti, Osmanlı'nın kötü niyetinden baskın çıkamamıştır. Ormanı yatağı elimizden alıp ocağımızı söndürürler, malımızı yataksız korlar ki, ceddimiz gibi göçebe olak, yaz-kış obayı söküp diyar diyar dolaşak! Devlet kapısı uğruların, soyguncuların eline geçende, elbet ki fitne kazanı kaynayıp taşar, sazın sözün, nasihatın öğüdün kimseye kârı olmaz. Gırtlağına bunca basılan Dersimli, yolunu şaşırıp azarsa, kınamağa kimin dili varır?» diye dertli dertli yakınıp Memo'ya söz değdirdi. Lâkin Memo, ağzını açıp 'Şu da şudur!' demedi.

18

Hozat'a varıp orman efendisinden ruhsat almanın güçlüğü, cendermenin haraç toplamada aç gözlülüğü kulları yıldırdığından, kazma kürek yakılasıya korudan odun kesilmedi. Lâkin yakacağı kalmayan, soğuktan bebelerinin donacağını gören babalar, canlarını dişlerine takarak, gece vakti ormana girerlerdi. Avratlar da gündüzleri, buzları çözülen Monzur deresini dolanıp, suların sürüyerek getirdiği dalı, ağacı toplarlardı.

Bir gün, aralarında Zelho'nun da bulunduğu bir düzüne kancık, derledikleri odunları sırtlayıp dönerlerken, cendermeler yollarını kesmişler, ruhsat sormuşlar. Olmadığını öğrenende:

Institut kurde de Paris

«Ormandan ruhsatsız odun kesilmeyeceğini bilmez misiniz kancık eşekler?» diye azarlamışlar. Avratların cümlesi pısmışlar, lâkin Zelho pısmamış:

«Ormandan odun kessek, bıçkımız baltamız olurdu. Görmez misiniz ki, bunlar dereden toplanmış odunlardır.» diyerek kendilerini savunmuş. Lâkin cendermeler söz dinlememiş:

«Ha kesmişsiniz, ha derlemişsiniz; hepsi birdir. Yörü'n karakola! Derdinizi onbaşıya anlatırsınız!» deyip kancıkları çevirmiş, götürmüşler.

Karakolda onbaşı:

«Bu kancıkları nerden toplamışsınız?» diye sormuş cendermelere, onlar da:

«Monzur Gediği'nden toplamışık. Ruhsatsız odun çekerlerdi.» karşılığını vermişler.

Tursun Onbaşı:

«Bunların Ke... uşağı kancıkları olduğunu bilmeliydim. Dersim'de eri-kancığı harami olan başka aşiret var mıdır?» diyerek, uşağımıza karşı içinin garazını dökmüş. Sonra kancıkları karşısına alıp:

«Ruhsatsız, ormana girmeğe sıkılmamış mısınız?» diye azarlayanda, biri karşılık vermemiş, gene Zelho, yüzü al al:

«Biz yasak çiğnememişik, ormana girmemişik! Çalıyı dereden derlemişik!» diye direnmiş.

Bunun üzerine onbaşının gök gözleri daha da gövermiş, sıritıp Zelho'nun yanına sokulmuş:

«Dikbaşlılığına bakılanda erinin seni iyice timar etmediği anlaşılır. Sen kimin avradısın?» diye sormuş.

Institut Kurde de Paris

Zelho, heç yılgınlık göstermemiş, onbaşının gözü içine bakıp:

«Ke... uşağının en namdar, atıcısı, en hünerli binicisi Halo'nun avradıyım.» demiş.

Onbaşı gözlerini kısıp:

«Erin, Şıh Ananızın seyisi olur, he mi?» diyende Zelho:

«Beli!» diye kasılmış.

Bunun üzerine onbaşı, tokatlamağa hazırladığı elini, öbür eli içine alıp bir süre uğuşturmuş, sırıtıp keyiflenerek aralarında dolanmış, kancıkları bir bir gözden geçirmiş. Sonra yaşlıları bir yana, gençleri bir yana ayırmış. Yaşlılara:

«Sizin sırtınızdaki odunlar, kendiniz gibi, kurumuş kadide dönmüştür. Ormana girmediğinize, yükünüzü dereden topladığınıza inanmışım. Evinize döneceksiniz. Lâkin bu kancıkların odunu, kendileri gibi tazedir. Ormandan kırıldığına heç şüphe yoktur. Onlar karakolda kalacaklardır.» demiş, dediğini de yapmış, üçünü alakoyup gerisini salıvermiş.

Koca avratlar, dövünüp haykırmaya Monzur Gediği'nden başladıklarından, tüm oba halkını ayağa kaldırmışlardı. Sekiye çıktım, baktım ki, eri-kancığı alanda kaynaşırlardı. Koca avratlar, cendermelerin ettiğini öyle zehirli dille sayıp dökerler, bir koruyanları bulunmadığından öyle ağıtlı dille yakılırlardı ki, kimsede sabra tahammül komazlardı:

«Sahipsiz sürü malı gibi yağmalandık soyulduk, dayağa yıkılıp döğüldük, bir ses çıkaran olmadı. Zaro'ya, avradına türlü hakaret edildi, biçareler nahak yere dağlara düşürüldü, bir arkalan bulunmadı. Na-

Institut Kurde de Paris

mertler yüz bulup en sonu ırzımıza göz diktiler. Hâlâ susacak mısınız, alnımıza kara çalınmasına da seyirci kalacak mısınız ule?» diye obayı yerinden oynatırlardı. Dişlerini gıcırdatmalarından, yumruklarını sıkmalarından tüm marabanın karakolu basmağa hazır oldukları anlaşılırdı. Bir yolunu bulup kulları yatıştırmazsak, sel olup akacaklar ortalığı yıkacaklardı. Azgınlıklarının nerde duracağı bilinmezdi.

Huso'dan Memo'dan tedbir sormağa içeri koştum. Onları Huso'nun yattığı hücrede söyleşir buldum. Neye geldiğimi anlayan Huso:

«Kulları yatıştırırsan, sen yatıştırırsın Şıh Ana! Şekvalarından anlaşılır ki, çektiklerinin vebalını bende, erinde görürler. Ola ki, ileri süreceğimiz her tedbire karşı çıkarlar. Onlarla konuşanda, silâh çekilmeden önce, adam yollayıp onbaşıyle pazarlığa oturmayı akıllarına sokarsan, ola ki fitne önlene!» dedi.

Cemşido'yu bir yanıma, Elif Ana'yı obir yanıma alarak sekiye çıktım.

O sıra avratları karakolda alakonulan seyisim Halo, nalbant Ali Kıro, maraba Genco, kurşuna silâha donanmış olarak, yukardan inerlerdi. Esterlerini yedeklerinde getirirlerdi. Yüzleri kararmıştı, burunlarının doğrusuna yürürlerdi. Alandakiler onları görüp bağırtıyı kesmişlerdi. İki yana açılıp, tepeden tırnağa belâ kesilmiş üç yiğide yol verirlerdi, sonra da ardına toplanıp, onlarle birlik konağa doğru gelirlerdi.

Üç silâhlı yiğit, sekinin önüne varanda durdular, kullar da gelip onların çevresinde biriktiler.

İlkin Halo, boğuk boğuk söze durdu:

Institut Kurde de Paris

«Şıh Anam!» dedi, «Ruhsat bahanesiyle onbaşı, avratlarımızı karakolda alakoymuştur. Irzları tehlikede olduğundan imdatlarına gitmek isterik, rızanı dilemeğe gelmişik!.»

Birden karşılık veremedim. Aralarında Halo'nun bulunmasından karşımda dikilenlere söz dinleteceğim sanısına kapılırdım, lâkin konuşmaya nerden başlayacağımı kestiremezdim. Uygun bir söz bulmağa dikilirdim. Marabaların soluğunu tutup ağzıma baktıklarını, cevap beklediklerini görende daha fazla susamadım:

«Halo!» dedim, «Ben de onbaşının gelinlerimizi karakolda alakoduğunu duyanda ifrit kesilmişim, baskın verip, namerdin başını ezmek gelmiştir içimden. Lâkin kendimi tutmuş, aklımı başıma devşirmişim. Bunu yapanda ilkin gelinlerimizin canları tehlikeye düşeceğini düşünmüşüm. Sonra sırtında cenderme rubası taşıyan haraminin hod-be-hod üzerine varılmayacağı düşmüştür hatırıma. Hele hele, siz gibi, silâha donanmış olarak üzerine varanda fitneye sebep olacağımızı, Osmanlı'ya baş kaldırmış sayılacağımızı kestirip tümden duralamışım.»

Sözümün burasında nalbant Ali Kıro: kendini tutamadı:

«Biz de onbaşının talanını, ırzımıza kastını, Osmanlı'nın Dersim'e saldırdığına saysak, acep suç mu işlemiş oluruk?» diye bağırdı.

Bunun üzerine Ali Kıro'yu muhatap tutup, yumuşak bir sesle:

«Hele bağırmadan konuş kurban!» dedim, «İşimizi akılla görek ki, şeytan fitne çevirmeğe fırsat

Institut Kurde de Paris

bulmaya... Başı ezilesi bir pire için yorgan yakmağa ne zorumuz vardır? Onbaşının beylik rubası altına gizlenmiş bir şaki olduğunu bir tamam öğrenmişik. Muteahhitlerin, hanefî ağaların hatırına, namerdin bize zulmettiğini sen söylememiş misin Halo? Toprağı marabaya dağıtmak için yazılan zagonu ters gösterip soygununa vasıta kılmaktan kastının sabrımızı taşırmak, bizi suç işlemeğe zorlamak olduğunu Elaziz'de duymamış mısın? Onbaşının fitnesine uyanda, duşmanlarımızın ekmeğine yağ çalmış olmaz mıyık?»

Halo'nun kafa sallayıp sus-pus durmasından cesaret bularak teklifimi sürdüm:

«Bana kalırsa, uşaklar, zor kapısını sırtlamadan önce, ihtiyarlarımızı karakola yollayıp, onbaşıyle bir uzlaşma yolu aramalıyık! Parayı pulu esirgemeyende, azbet ağası Huso'nun namerdi yola yatıracağından heç kuşkum yoktur.»

Üç silâhlı yiğit, bir an duralayıp birbirlerine bakıştılar. Tedbirime akıllarının yattığı anlaşılırdı. Lâkin birinden biri de ilkin adımını geri almağa talip olmazdı.

Elif Ana, bunu sezip bağırdı:

«Neye birbirinize şaşkın ester gibi bakıp vakıt harcarsınız, itoğulları? Şıh Anamız gelinleri kurtarmağa en sağlam tedbiri göstermiştir. Altın gümüş sesine tutkun olduğunu bildiğimiz gökyüzlü onbaşı, elbet ki yola yatacaktır. Suriye'den getirdiğin altınlar, meğer ki bak ne işe yarayacakmış Halo!» diyerek inatlarını kırmağa çalıştı.

Bunun üzerine Halo, tüfengini omuzundan aldı:

Institut kurde de Paris

«İnşallah dediğiniz olur, lâkin ben onbaşının yola yatacağını ummazım. Zelho'nun avradım olduğunu öğrenmiştir. Bana olan hıncını Zelho'mdan çıkarmakta direneceğinden yılarım.» diyerek kuşkusunu belirtti.

Nalbant Ali Kıro ile maraba Genco da:

«Onbaşı, niyetinden caymazsa, elbet ki yapacağımızı bilirik.» diyerek silâhlarını omuzlarından aldılar. Böylece ihtiyarların onbaşıya şefaatçı gitmesi kararlaştı.

19

Altın kemerimi sardığım Huso Emmi, temkini tedbiriyle tanınmış Ede Navruz Ağayle, güçlü kuvvetli iki marabayı ardına katarak, onbaşıyle uzlaşmağa gidende, marabayle sözleşip birbirlerini azdırmayalar, diye erim, Halo'yu, Ali Kıro'yu, maraba Genco'yu konakta alakodu. Temizlenecek çanları, çıngırdıkları ortaya yığıp onları işle oyalamağa çalıştı. Yiğitler, karşı durmadılar. Yığınların başına çöküp dökümleri silmeğe koyuldular. Lâkin ağızlarını bıçak açmazdı, ellerinden çok avurtları oynardı.

Ben de güler yüz gösterip dil dökmeğe cesaret bulamaz, kucağımda yavrum, bir pencereden öbürüne gidip haber gözlerdim. Onbaşının tüm kötülükleri başıma üşüşür, yüreğimde binbir kuşkunun ateşi tutuşurdu. Zaman bir türlü geçmez, gidenlerden bir türlü haber çıkmazdı. Akşam karanlığı korkumu daha da arttırırdı. İtin ulumasını kötüye yorar, onbaşının şefaatçılara kurşun sıktığını kurardım.

Institut Kurde de Paris

Gerçekten de gidenlerin gecikmesi hayra değilmiş. Onbaşı şefaatçılara kurşun sıkmamışsa da, azbet ağası Huso'nun mevtine sebep olmuş:

Bizimkiler, akşam vaktı karakola varanda, onbaşı içerde rakı içermiş. Böyle zamanda keyfinin bozulmasına kızdığını bilen nöbetçi cenderme, bizimkileri: «Yasah!» diye önlemiş. Lâkin azbet ağası Huso:

«Ben Ke... uşağının muhtarıyım, onbaşıyı herhal göreceğim.» diye dayatmış.

Bunun üzerine nöbetçi, diğerlerini sekinin altında tutup Huso'yu kapıya götürmüş. Lâkin içeri sokmamış, kendi yalnız başına onbaşının yanına varıp Huso'nun isteğini duyurmuş.

Tursun Onbaşı, keyfinin bozulduğuna köpürüp taşmış, fırlamış kapıya çıkmış:

«Ule harami tayfasının muhtarı!» demiş, «Adamlarını ardına katıp karakol basmağa mı gelmişsin?» deyi eğlenmiş.

Huso, söyleneni işitmezlikten gelmiş:

«Ruhsatsız odun derlemişler, deyi taze gelinlerimizi karakolda alakoduğunu duyanda, fitneyi önlemek kastıyle hasta yatağımdan kalkmış, buraya gelmişim. Söyleşip anlaşacağımızı, bir uzlaşma yolu bulacağımızı ummuşum.» demiş.

Onbaşı sırıtmış:

«Boşuna umuda kapılmışsın, ester çobanı!» demiş, «O kancıklar üzerinde pazarlığa gayri cevaz kalmamıştır. Kaçak odunla yakalandıklarından satılık beylik malı olmuşlardır.»

Huso Emmi duyduklarına inanamayıp:

«Ne söylersin, kurban?» diye bağırmış, «Ağzın-

Institut Kurde de Paris

dan çıkanı kulağın duymaz mı? Gelinleri ester mi sanmışsın ki, kaçak odun sırtlamışlar, deyi gasp ile beylik malı etmeği kurarsın?»

Bunun üzerine onbaşı, daha bir şer sırıtıp demiş ki:

«Benim bir kuruntuladığım yoktur, Kürt karısının kancık esterden kalır bir yanı olmadığını bilirim. Yanılan sizsiniz ki, Paşa'nın ağzına bakıp kendinizi adamdan sayarsınız, medeniliğe talip çıkarsınız. Kancıkları sabah, birbirine bağlayıp Kahmıt Karakoluna sevkiyat edeceğim. Orada sırtlarındaki odunla bile satılacaklardır. Paranız çoğsa oraya varır, arttırmaya katılıp malınızı geri alırsınız!»

Azbet ağası Huso, onbaşının akıl almaz küstahlığına ziyadesiyle öfkelenmiş.:

«Ağzının kokusundan, sözünün dokusundan serhoş olduğun anlaşılır. Aklın başında olsa böyle töreye zagona uymaz, edebe saygıya sığmaz kelâm söylemezsin!» diyerek onbaşıyı kınamış. Serhoş, sözüne pek içerliyen onbaşı:

«Ben serhoş değilim, lâkin sen bunamış bir koca Kürtsün! Karşında kim olduğunu seçmeden konuşursun! Hele sana kim olduğumuzu bir gösterek!» diyerek, yumruğunu biçare Huso Emmi'nin yüzü ortasına indirmiş, ağzından burnundan kan boşandırmış. Neye uğradığını bilemeyen biçare ihtiyar, tutunacak bir yer aramış. Akşamın ayazında buz tutan seki ayağı altından kaymış, beyin üstü aşağıya yuvarlanmış.

Seki altında bekleşenler, Huso'nun düştüğünü görüp imdadına koşuşmuşlar, Lâkin fukarayı, bey-

Institut Kurde de Paris

ni açılmış, cansız yatar bulmuşlar. Yukardan sövüp sayan onbaşıya, silâhlı cendermeye bir şey yapamayacaklarını bildiklerinden, gözlerinden yaş giderek Huso'nun naşını kucaklamışlar, esteri üzerine yatırmışlar, obaya dönmüşler.

Huso'yle birlik gönderdiğimiz tüfenkçilerden biri, gece vakti haykırıp:

«Oy, Ke... uşağının erleri, kancıkları! Uyunacak zaman değildir! Uyanın da başımıza gelenleri görün! Cendermeler azbet ağamızın tatlı canına kıymışlar, bizi babosuz komuşlar, gelinlerimizin ırzına leke sürmüşlerdir.» deyi obayı ayağa kaldıranda hep birlikte dışarı uğradık.

Marabalar, ellerinde çıralarle yollara dökülmüşlerdi. Koşuşup bağrışırlar, cenaze katarının çevresinde toplanırlardı.

Huso'nun ester sırtında kas-katı yattığını, ak saçının pamuk sakalının; beyaz kaftanının kana bulanmış olduğunu görende, kancıklar dövünüp bir ağızdan ağıda durulardı. Erkekler yumruk sıkıp küfür, beddua yağdırırlardı. Katar an-be-an büyür, karşı durulmaz bir azgınlıkle kabarırdı. Gayrı Hızır gelse fitneyi önleyemezdi.

Huso'yu ağır ağır konağın önüne getirdiler, esterden indirip karların üzerine yatırdılar. Navruz Ağa ileri varanda ses soluk kesildi. İhtiyar, sönük ağıtlı bir sesle:

«Başın sağ ola, Şıh Ana! Huso Emmi'n, aşiretin selâmeti yolunda can vermiştir. Tanrı rahmetini Oniki İmam şefaatini esirgemeye ondan» dedi, sustu.

Eğilip Huso'nun kanlı sakalını öptüğüm, sıcak

Institut Kurde de Paris

gözyaşımı üzerine döktüğüm sıra, Navruz Ağa, karakolda geçenleri kırık dökük anlatırdı. Onbaşının yumruğuyle Huso'yu cansız devirdiğini, gelinleri de sabaha Kahmıt'a yollayıp ester gibi sattıracağını söyleyende, aşiretin sabrı köpürüp taştı, her kafadan bir ses yükselmeğe başladı. Cümlesi Huso'nun kan davacısı olurlar, karakolu basıp, onbaşıyı cendermeyi kurşunlamağa fetva çıkarırlardı:

«Tüfenklerimizin paslandığı yetsin gayri!»

«Alnımıza çalınan karayı kan temizler!»

«Huso'nun kanı kurumadan kan davacısı olmazsak, uşağımızın Dersim aşiretlerine bakacak yüzü kalmaz!» deyi hep bir ağızdan bağırışırlardı.

Birden Memo'nun gür sesini duyup irkildim. Başımı dönderip, elinde mavzer sekiye fırladığını görende, marabayı silâh zoruyle niyetinden döndermek isteyeceğini sanarak, yüreğim ağzıma geldi. Gözü dönmüş kulların ilkin onu tepeleyeceklerine heç şüphe yoğdu.

Lâkin Memo, korktuğum gibi konuşmadı:

«Halo, Cemşido!» diye ünledi, «Tez varıp gizlediğimiz yerden tüfenkleri, kurşunları çıkarın, kardaşlarımıza dağıtın! Silâhı alan Göze'de toplansın! Baskına gidilecek!»

Memo'nun bu sözlerini duyanda kullar, bir an şaşırdılar. Nice zamandır gelecek günlerin destanını söyleyip barışı, sabrı öğütleyen Memo'dan böyle bir buyruk geleceğini ummamışlardı. Lâkin ne dediğini farkedende, cümlesi, sevinç naraları atıp Memo'ya tabış tuttular, yaşa! diye bağırıp ömrüne duacı oldu-

Institut kurde de Paris

lar, Sonra da kancığı eri, Halo'yle Cemşıdo'nun ardına düşüp, hırstan titreyerek, silâhlanmağa gittiler.

Koşup Memo'nun yanına çıktım, elini öpüp yüzüme sürdüm:

«Baskınınız baharın ilk gününe rastlar kurban, Hızır sizinle olacaktır.» dedim.

Saçımı okşadı:

«Baharın ilk gününe rastlaması, korkarım zararımıza olacaktır Senem! Baskını kendi hevesimizle tertipledığimizi sanıp fitneyi bizden bileceklerdir.» dedi. Tüfekçilere seslenip Huso'nun naşını sekiye taşıttı, üzerini çulle örttürdü.

Tüm oba halkı, gün ağarırken Göze'de toplanıp Monzur'a niyaz söyledik, yiğitlerimizin baskında muzaffer olmasına, tutsak gelinlerimizin sağ selâmet kurtulmasına Hızır'dan imdat diledik. Sonra erler avratlarıyle analarıyle helâllaşmağa durdular. Halo gelip elimi öptü:

«Hakkını helâl et, Şıh Ana! Zelho için de, benim için de dua et!» dedi. Gözlerim ıslanarak helâllık diledim. Halo, bu işler kendi başından çıkmış gibi utanırdı, gözünü kaldırıp yüzüme bakamazdı. O sıra Memo geldiğinden, bir teselli söyleyemedim. Savuştu:

Memo, helâllık dilemeğe beni kollarına alanda:

«En sonu korktuğumuza uğramışık, kurban! Onbaşının belâsına, en çözülmez fitne içerisine sürüklenmişik! Bu gidişin nerde duracağını kestirmek müşkildir. Tüm Dersim'in başına belâ açılmasından yılarım. Tursun Onbaşının kolunu bağlayıp Paşa kapısına götürmektir muradım. Bunu başarırsam ola

Institut kurde de Paris

ki, onbaşının zulmunu ortaya döküp, Paşa'nun gazabını üzerimizden çekerim. Lâkin başaramaz da, döğüşmek zorunda kalıp geri dönersek, göçmeğe hazır durmalısın, zira ki gayri Dersim'de huzur yüzü görükmez.» dedi, yanağımı koklayıp helâllık diledi. Atına atlayıp, baskına katılacak olanların başına geçti. Monzur'un akışına yön tutup dereden aşağıya indiklerinde Tujik'in dumanlı başına gün vurmuştu, sanırsın doruğundan ateş saçılırdı.

20

Baskına gidenler, karakolda kimseyi bulamamışlar. Onbaşı, Ke... uşağının öcünden yılıp, karakolu boşaltmış, gelinlerimizi de birlik götürmüş.

Cendermeyi bulmayan yiğitlerimiz, hınçlarını karakoldan çıkarmışlar, kapısını penceresini indirip, damını duvarını yerle bir etmişler, onbaşının n'ere kaçtığını bilip Kalan'a doğru akmışlar.

Yolda bir bölük silâhlı Demen uşağına rastlamışlar. Yasak canlarına yettiğinden, silâhlanıp korudan odun kesmeğe giderlermiş. Bizimkilerden onbaşının ettiklerini, çok saydıkları azbet ağası Huso'nun canına kıyıldığını duyanda, onlar da azmışlar, odunu ağacı unudup baskın katarına katılmışlar. Gece vaktı Kahmut'a varıp köprünün beri başını tutmuşlar, karakolun yolla bağlantısını kesmişler.

Memo, kan dökülmesini önlemek istemiş, gür sesiyle cendermelere seslenmiş:

«Cenderme kardaşlar!» demiş, «Bizim sizlere bir kastımız yoktur. Gelinlerimizi, bir de azbet ağamı-

Institut Kurde de Paris

zın katili Tursun Onbaşıyı teslim ederseniz, kılınıza dokanmadan, çeker giderik!»

Lâkin karakoldan, kurşun sıkarak karşılık vermişler. Bunun üzerine kör müsademe başlamış. Sabahacek iki taraf birbirine kurşun yağdırmış. Bizimkilerden sekiz can ecel şerbetini işmiş. Cendermelerin de yarısı kırılmış. Gündüzün müsademeden bir kişinin sağ kurtulmayacağını kestiren cendermeler, kendilerini na-hak yere kırdıran onbaşının bileğini bağlamışlar, canlarını kurtarma hevesiyle, gün ışıyanda beyaz çapıt asıp süreye talip olmuşlar. Memo, oyuna gelme kuşkusuyle muhkem tedbir aldıktan sonra atışı durdurmuş, cendermelerin elçisini köprü başına çağırtmış.

Elçi:

«Muhtarınızın katili Tursun Onbaşının bileğini bağlamışık. Yaralımızı, ölümüzü alıp gitmemize izin verirseniz onbaşıyı ve de gelinleri size teslim ederik!» demiş.

Pazarlıkta cendermeler, ilkin kendilerinin karakoldan çıkmasını şart koşmuşlar. Bizimkiler ilkin gelinlerin, onbaşının teslimini istemişler. İki taraf da, karşısındakinin niyetinde hile sezdiğinden görüşme uzarmış. En sonu cenderme, beş can rehin karşılığı ilkin gelinleri salıvermeğe, ardından onbaşıyı teslim edip karakolu boşaltmağa rıza göstermiş.

Gün dağın ardından görünüp Harçik deresine ışıklarını döktüğü sıra, uşağımızdan beş canın karakola rehin gitmesiyle süre şartlarının uygulanmasına başlanmış.

Memo, avradını almağa ilkin Ali Kıro'yu gönder-

Institut kurde de Paris

miş köprüye. Ali Kıro avradının adını ünleyende, karakolun kapısı açılmış, gelin koşup inmiş aşağıya. Köprünün ortasında buluşup birbirlerine sarmaşmışlar, koklaşıp ağlamışlar.

Onlar bu yana geçende, maraba Genco köprüye çıkıp karısıyle buluşmuş. Sıra Halo'ya gelmiş. Biçare Halo, buluşmağa gidende zangır zangır titrermiş. Köprünün üstüne varanda, tanınmaz bir sesle:

«Zelho!» diye ünlemiş sevdiğinin adını. Az sonra karakolun kapısından Zelho çıkmış. Lâkin başı önde, güç hal ile yürürmüş. Halo, Zelho'nun düşeceğini görüp seğirtmiş, biçare kendinden geçip yıkılacağı sıra erişip, sevdiğini kollarıyle sarmış, kaldırmış. Ağır ağır beri yana gelende, karakoldan ard ardına üç el silâh patladığı duyulmuş. Halo'nun sendelediği, sonra da devrildiği görülmüş.

Meğer ki, bileği bağlanan onbaşı, cendermelerin, acıklı buluşmaya seyir bakmaların fırsat bilip, bağlarından soyunmuş, tüfenklerden birini kavradığı gibi, Halo'yu ardından vurmuş.

Bundan sonra ortalık fena karışmış. Hınçları bilenen marabalar, ne cenderme, ne karakol komamışlar. Demen'liler de, Dersim'in Osmanlı diyarıyle bağlantısı kesile, diye Müteahhidin kazma kürek ambarlarını yağmalayıp, onca zamandır kurulmasını korkuyle izledikleri köprüyü yıkmışlar.

İki aşiret, bağlılık andı verip, yaralılarını, ölülerini toplayarak obalarının yolunu tutmuşlar.

Institut Kurde de Paris

Baskına gidenlerin, yaralıları terkiye almış, ölüleri ester sırtına sarmış, kederli yorgun döndüklerini duyanda tüm avratlar, bebeler ve de ihtiyar dedeler yola döküldük. Soluksuz koşar, gazinin şehidinerimiz olmamasını yürekten niyaz ederdik. Erinin oğlunun sağ selâmet döndüğünü görenler, secdeye varıp Sultan Hızır'a şükran söylerler, koşup yiğidin boynuna sarılırlar, sevinç gözyaşı akıtırlardı.

Sevdiğini yitirenler, dövünüp ağıda dururlar, gözünün kaşının methini yiğitlik destanını sıralayıp, kendileriyle birlik tüm aşiret halkını da ağlatırlardı.

Memo, en arkada kaldığından ilkin onun da baskında düşmüş olduğunu sanıp ecel teri döktüm, lâkin az sonra hayvanı üzerinde yiğit duruşunu seçip yavrumu yüreğimde sıkarak Tujik'e döndüm:

«Yatağımı ersiz, yavrumu öksüz komamışsın, sana bin şükür sultan babomuz!» söyledim. Bir var ki, sevincimi gizleyip, yüreğine ateş düşmüş anaların, gelinlerin, bacıların dedelerin acısını paylaşmağa seyirttim. Cümlesine başsağlığı, sabır dileyerek katarın ardını aldım. En arkada Memo, onun yanı sıra nalbant Ali Kıro, maraba Genco, eşlerini terkilerine almış gelirlerdi. Cemşido yedeğinde iki ester getirirdi. Hayvanların arasında çuldan yapılmış eğreti bir mahfe sallanırdı. Aralarında seyisim Halo'yle Zelho'nun bulunmadığını, cümlesinin gözlerinden yaş yerine keder döküldüğünü görende, çulda yatanların Halo ile Zelho olduğunu bilip gözyaşı dökerek, mahfeye yanaştım. Örtüyü aralayıp baktım ki, biçareler,

Institut kurde de Paris

baharın ilk günü, kanlı güllere donanmış, koyun koyuna yatarlardı.

Yüreğimde kardaş yarasının açıldığını duyup acısına dayanamayarak dövünmeğe, gülün vasfını, şahan yiğidin destanına katarak ben de ağıt düzmeğe koyuldum.

Baskın gazilerinin yarasını, Zınbık'lı İbiş'ten el almış Navruz Ağa, kızgın yağ döküp Halvora otunun merheminden çalarak sarardı.

Cenderme baskını gelir korkusuyle Memo, oba halkını şikeftana sürdüğünden, Huso'yu ve de şehitlerimizi, Zeve köyünün seyitleri gömmeğe hazırlarlardı. Bir yandan malını çulunu toplayanlar, nara atıp katar katar şikeftana göçerler, bir yandan seyitler bağlama çalıp ağıt okuyarak cenaze götürürlerdi. Obada bir ana-baba günü giderdi.

Ölüleri gömüp, göçenlerin ardını alanda biz de şikeftana çıkacaktık. Memo, her an cenderme baskınını beklerdi:

«Fitne kazanını kaynadanların gayri Paşa'yı yanıltması kolaydır. Baskınımıza Demen uşağının katılmasını Dersim'in azgınlığına verip savaş davulunu çalacaklar, cendermeyi leşkeri üzerimize salacaklardır.» derdi, yavrumla beni Cemşido'ya emanet ederek, yengesinin köyüne göçmeğe zorlardı. Ben gitmemeğe direnir, bin dereden su getirirdim:

«Şıh baboma kasem söylemişim, kul tayfasının başlarından ayrılmamağa ant vermişim. Sözümden hulf edersem insan yüzüne çıkamazım, andım beni çarpar, yarın mahşerde babocuğum yirmi tırnağıyle yakama sarılır.» derdim.

Institut Kurde de Paris

Lâkin Memo, heç bir özür dinlemezdi:

«Evvel-bahar günü yel bozuk bozuk esmiş, oban aşiretin dağılmıştır.» derdi, «Gayrı şıhlık taslayıp andını tutmana bir sebep kalmamıştır. Sana düşen analığını kuşanıp yavrumuzu selâmete ulaştırmaktır. Şikeftana sığınanların başında ben olacağımdan, heç biri seni kınamağa cesaret bulamayacaktır.»

Varıp kollarımı boynuna doladım, yüreğimle konuşup:

«Seni tufan içre koyup gidemeyeceğimi anlamaz mısın, kurban? Sen buralarda helâk olanda acap ben sağ kalır mıyım? Yaşayacaksak da, öleceksek de neye bir arada olmayak? N'ola, beni yanından ayırıp iki kez öldürme!» diye yakardım.

Beni kollarında sıktı, heç duymadığım tatlı bir sesle:

«Biz bir olmuş iki can değil miyik Senem?» dedi, «Ölümün bizi birbirimizden ayırmayacağına inanmadan mı bana: 'Pirim, efendim, sultanım!' demişsin; sözümden çıkmamağa, ardımdan izimden ayrılmamağa ant vermişsin? Eğer ki, beni pirin bilmişsen sözümden çıkmazsın, yavrumuzu alıp Dersim'den uzaklaştırırsın! Kumandar şefaat eder, Paşa merhamete gelir de affa uğrar mıyık, başımızı dardan kurtarır mıyık, bilmezim. Eğer ki, kurtulup gelemezsem, sözlerimi vasiyet sayasın: Huso'nun sözündeki hikmeti anlamışım. Salt bir aşirette, salt bir ilde marabayı toprak sahibi etmek, onları şıhların şerrinden korumağa yetmez, tersine daha çok belâya sokarmış. Zagon her ilde birden yürütülmedikçe kurtuluş yoktur. Bu sebebe oğlumu âşık yetiştirip zamanı ge-

Institut Kurde de Paris

lende, zulum gören kulların arasına salasın ki, köy köy, oba oba dolaşıp Pir Sultan sırrını onlara talim ede, gözlerinden perdeyi kaldıra! Aralarından nice âşıklar türeyip yetişe! Bir zaman sonra marabalar anlaşıp gönül birliğine ulaşalar, kulları arkalayan zagona sahip çıkalar, ağaların şıhların töresinden davacı olalar, cumhuriyet nizamında çoğunluğun istediği her işin yürüyeceğini unutmayalar! Bir gün toprak, sahibini bula, marabalar tahta otura!» diyende karşı durmağa mecal bulamadım.

Tez elden hazırlık görüldü, heybeler hayvanlara sarıldı. Meğer ki, Memo, adamlarıyle görüşüp bizi yavrumle yengesinin yanına götürmeğe her tedbiri almış: Cendermenin güney yolları tutmuş olacağını düşünmüş, bizi gün batısından dolandırıp Behre Gediği'nden Kemaliye'ye indirmeği kararlaştırmış. O yolları çok iyi bilen Maraba Genco'yu kılağuz seçmiş. Genco bizi Kemaliye'ye ulaştıracak, ahvali soruşturacak, haber toplayıp dönecekmiş. Cemşido'nun Osmanlı içinde cendermeden bir korkusu olmaya, diye baskında ölenlerden birinin kafa kâğıdını koynuna vermiş.

Memo, Elif Ana, bir de Genco'nun avradı şikeftan kavşağına dek bizimle yürüdüler. Orada yollarımız birbirinden ayrılırdı. Cümlesiyle helâllaştık. Feleğin şu oyununa bak ki, ilk rastladığımız yerde erimden ayrılırdım. Yüreğim kan ağlardı. Lâkin kendimi tutardım.

Memo, sazını ardıma bağladı:

«Oğlumun oyuncağı da, silâhı da bu olacaktır. Dostu onunla güldüre, duşmanı onunla yıldıra!» dedi.

Institut Kurde de Paris

Sonra yavrumu kucağımdan alıp bağrında sıktı, öpüp kokladı. Geri verende Cemşido'yle Genco'ye:

«Oğlumun canı, Şıh Ananızın ırzı size emanettir..» dedi, hayvanına atladı, karnını tekmeledi, ardına bakmadan şikeftan yoluna sürdü. İki avrat ardından gittiler. O anda gözyaşımın perdesi arkasında silindiler.

Gurbet yoluna düşende, gün önümüzde devrilirdi, bahar yelinin soluğunda karlar ılgıt ılgıt erir, dökülürdü.

22

Kaç gün yol gittiğimizi, nerelerden geçtiğimizi heç bilmezim. Kökünden sökülmüş, ağaç gibi solar, sararırdım. Memo'yu Dersim'de koyup göçtüğüme bir türlü inanamaz, korkulu düşün batağından bir türlü sıyrılamazdım.

Lâkin Memo'nun bizi gönderdiği köye varıp, yengesinin bir yıl önce sevdiği çobanla kaçtığını duyanda dirilip ayıldım. Çaresiz düşen, n'edeceğimizi soran Cemşido'ya yapacağımı çok zamandır kararlaştırmışım gibi, heç düşünmeden:

«Zazona'ya gideciik, kurban!» Cemo'ya verilecek bir emanetim vardır.» dedim. Cemşido, gözlerime bakıp bir şey sormadan önüme düştü, dağ yolundan çıkmağa başladık. Her yanı yeşil, her yan çiçeğe bezenmişti. Ağaçlarda kuşlar ötüşürdü. Dalların arasından Tujik'ten heybetli, başı dumanlı bir dağ görünürdü. Birden bayram arifesinde gördüğüm düş hatırıma düştü. Sandukası üstünde, Sultan Hızır'ın yavrumu benden ayırıp götürdüğü geldi gözü-

Institut kurde de Paris

mün önüne. Gülümsedim, Hızır yolu izi bir tamam göstermiştir, hayırlısı olan budur, diyerek ferahlık buldum.

İkindi vakti yolumuz bir değirmene ulaştı.

Cemşido, hayvandan inip halkayı dövende, yaşlı bir adam çıktı kapıya. Cemşido, Hızır görmüş gibi sevinçle bağırıp:

«Cano! Gözümün gördüğü sen misin, itoğli? Gene değirmende mi mihmansın? Bense seni dama tıkmışlardır, deyi helâk olurdum.» diyende, ihtiyarın kim olduğunu bildim.

Cano da Cemşido'yu tanımış, sevinip kollarını açmıştı:

«Ya sen de Cemşido değil misin, kardaş? Sakalına kaftanına yanılıp, cer istemeğe gelmiş seyit sanacaktım az kalsın seni.» deyip sarmaştı:

«Kaymakam efendinin mühürlü kâğıdı, dama düşmekten korumuştur bizi, Sorikoğlu tepelenende, damda olduğumuz anlaşılıp suçsuz görülmüş, salıverilmişik. Sen nerden gelirsin? Dersim ağalarının Kemal Paşalı'ya sancak açtığını duyanda orada kaldığını sanıp, helâk olmuşum. Eyi ki, kaçıp gelmişsin! Buralardan Dersim ayaklanmasını bastırmağa gönüllü yazılırlar. Yazık ki, kana boyanacaktır Hızır diyarı.» dedi.

Memo, kana boğulmuş gibi titredi yüreğim. Kuş olup Dersim'e uçmak, erimin yanına dönmek dilerdim. Memo'yu bırakıp bunca irak yerlere geldiğime lânet söylerdim.

O sıra Cemşido, kısılmış bir sesle Cano'dan sordu:

Institut Kurde de Paris

«Benim yavrulardan bir haber almış mısın, kurban?»

Cano nasıl karşılık vereceğini bilemeyip yutkundu:

«Çok aramış, soruşturmuşum, lâkin bir izlerine rastlayamamışım. Ne öldüklerini bir gören olmuştur, ne yaşadıklarını bir duyan. Bir var ki, Tanrıdan umut kesilmez Cemşido. Canları tendeyse, elbet bir gün buralara gelirler.» dedi, sırtını sıvazlayıp, kederden soluğu kesilen Cemşido'yu teselliye çalıştı.

O sıra, kucağımda yavrumla dikildiğimi görüp sordu:

«Bu gelin kimdir, Cemşido?»

Cemşido, yeniyle ağzını silip derin bir soluk verdikten sonra:

«Dersimli Şıh Anamızdır.» dedi, «Cemo'ya emanetini vermeğe gelmiştir. Kız içerde midir?»

Cano üzgün, başını geri attı:

«İçerde yoktur, kurban!» dedi, «Biçare yavru Zozana'da gezer, dolanır; Mercan Gölleği'nde oyalanır. Anasından atasından, güneşten yıldızdan şefaat dilenir. Havalar ısınalı değirmene uğramaz olmuştur.» diye dert yandı. Sonra bana dönüp hoşâmedî söyledi, ayran içip yorgunluk almağa içeri buyur etti. Girmedim:

«Dinlenmeğe vakıt yoktur, kusura kalma Cano Ağa! Bir ayak önce kızını arayıp bulmalıyım, emanetini verip geri dönmeliyim.» dedim. Benimle birlik gelmeyi isteyen Cemşido'ya kalmasını söyledim. Hayvanın yularını eline verdim, yavrumu, sazı sırtıma

Institut Kurde de Paris

vurdum, heybeden Cemo'nun saç ucu sarılı çıkını aldım:

«Değirmenin arkı beni Mercan Gölleği'ne götürür, he mi?» dedim. Baş salladılar.

Suyun yanından yürüyüp Cemo'yu bulmağa çıktım. Kuşburnu çalıları arasından geçip çavlanlı bir boğaza vardım. Cemşido'nun anlattıklarını hatırlayıp, Memo'nun Cemo'dan ayrıldığı yerde olduğumu bildim. Ağacın altına vardım. Para kemerimi beline sarıp yavrumu yere oturttum. Çıkını açıp saçucunu elime aldım, silkeledim. Çıngırdak sesleri boğazda rüzgârlandı, yayıldı. Bir kuş cıvıltısı kayalardan kayalara gezindi. Sesler eriyip sönende saçucunu yeniden silkeler, boğazı kuş cümbüşüne, bahar sevincine boğardım.

Birden çıngırdakların türküsüne, bir elik böğürmesi karşılık verdi, yukarı kayalıktan. Az sonra eliğin yanında bir gelin belirdi. Eliyle yüreğini tutarak bakınırdı. Bunun Cemo olduğunu bilip, yavrumu kucağıma alarak, ağır ağır yanına tırmandım.

Kaçmadı.

Kaya başında yüz yüze dikilip bakıştık bir zaman. Ayrılık acısı tenini soldurmuşsa da, gözündeki ateşi söndürmemişti. Dayanılmaz bir güzelliği vardı. Bakışının büyüsü yüreğime dolar, hasedi kıskançlığı içimden kovardı.

Kırk yıldır birbirimizi tanırmışız gibi:

«Cemo!» dedim, «Şıhların ağaların gadrine uğrayan Âşık Memo'nun selâmını emanetlerini getirmişim sana... Telinde âşık yüreği çarpan sazını, kanında umudu hasreti gizlenen yavrusunu sana yollamış-

Institut Kurde de Paris

tır. 'Cemo gelin ana olup ona baksın, sazımı eline verip âşık yetiştirsin!' Okudup adam etsin! Vaktı gelende kulların, marabanın arasına salsın! Âşıklar üreyip çoğalsın! Kullar yüreklenip dirilsin! Şıhların, ağaların zulmune fırsat veren töre unutulsun! Kemal Paşalı'nın ana zagonuna sahip çıkılsın! Kullar elele verip şıhlardan ağalardan dâvacı olsunlar! Obanın aşiretin toprağını bölüştürmeğe ferman yazdırsınlar!» diye, Memo'nun bana olan vasiyetini Cemo'ya yıkarak, yavrumu kucağına verdim, sazı sırtına bağladım. Biçarenin soluğu kesilirdi, ağzını açıp bir söz söyleyemezdi, lâkin yüzündeki şükran, gözündeki muhabbet Memo Bebe'ye canını vereceğini gösterirdi.

En sonu takıyı uzattım:

«Memo, böyle bir saçucunu senden başkasına yapmamıştır. Bu dünyada tek sevdiği gelin sen olmuşsun! Bunu bağlamak sana yaraşır. Dilersen ilerde gelinine verirsin!» diyerek çıngırdaklı takıyı, kırk örgü saçına bağladım. Sarılıp yanağını öptüm, yavrumun saçını kokladım. Sonra ardıma bakmadan kayalardan aşağı attım kendimi. Bastığım yeri bilmezdim.

Institut Kurde de Paris

23

Şimdi Cemşido'yle birlikte Dersim yolunda at koştururuk. Benim yerim, pirim sultanım Âşık Memo'nun yanıdır. Tufandan sağ kurtulamayacağımızı bilirim. Sultan Hızır, aşiretlerin son sığınağı Tujik'ten ayrılmıştır. Yer sarsılır, dağlar devrilir, şıhı, ağası, seyidi ile Dersim'in altı üstüne gelir. Elbet bir gün

ortalık yatışacak, kullar marabalar tahta oturup zulumsuz, talansız bir çağın keyfini süreceklerdir. O zaman başları üzerinde çift uçuşan mercan ayaklı kuşlara bakıp bizi hatırlayalar, Tujik'ten gökyüzüne ilk kez kanat açanların biz olduğumuzu unutmayalar!

Institut Kurde de Paris

Hozat Seyyar Jandarma Alayı Yedek Asteğmeni Dersim Ayaklanmasına Ait Anılarını Anlatıyor

Institut kurde de Paris

SONSÖZ

Institut kurde de Paris

..... Dersim ayaklanmasını, Hatay anlaşmazlığı yüzünden, Fransızların kışkırttığı söylenmiştir. Aynı aylar içinde Irak'ta, Kürt asıllı Bekir Sıtkı Paşa'ya, Kürt subaylara bir hükûmet darbesi yaptıran İngiliz'lerin de bu kışkırtmada rol oynadığı iddia edilmiştir. Doğru mudur, yanlış mıdır, bilemem. Ama, **"Hozat Seyyar Jandarma Alayı**'nın bu ayaklanmada vebali var mıdır?" diye sorarsanız, kuşkusuz "Vardır!" derim. Hem de vebali büyüktür. Ayaklanmadan pek az önce bu alayda çalıştığım için günahını, sevabını yakından bilirim.

Hozat kışlasındaki jandarmaya,**Sürgünler alayı** denilse daha doğru olurdu. Çünkü komutanından erine, katırından beygirine dek alayın mensupları hep sürgün gelmişlerdi buraya. Kimisi zimmet suçundan, kimisi sahtecilikten, kimisi ırza tasalluttan, kimisi rüşvet almaktan sürülmüşlerdi. Ama onlar **serkeşlik, itaatsizlik** suçunu giyinerek sürgünlüklerini bir karakter sağlamlığı, bir eğilip bükülmezlikle yorumlarlar, hayasızca böbürlenirlerdi. Çoğu iri yapılı, kaba görünüşlüydü; insana sağlam ayakkabı olmadıkları sanısı verirlerdi.

Hayvanlar da onlardan farksızdılar. Cüsseli, ham yapılı, azgın yaratıklardı. İri nallarıyla bir kaç seyisin ya da erin kara haberini yazdıran bu hayvan-

Institut kurde de Paris

ların suratları da, canavar suratını ansıtırdı.

Alayın en korkunç görünüşlü yaratığı, yüzü barut aleviyle yanmış bir gedikli çavuştu. Herif sırıttığı zaman, mezardan ölü çıkarmağa gelmiş bir sırtlan dikiliyor karşınızda sanırdınız.

Alaya yeni bir subay, ya da gedikli çavuş geldi mi sorarlardı:

«Kur'ayle mi, yoksa ta'yinle mi geldin?»

«Ta'yinle geldim!» derseniz, sizi kendilerinden sayarlar, aralarına alırlardı.

«Kur'ayle geldim! derseniz, kuşkuyla yanınızdan açılırlardı. O günden sonra sizi her zaman göz altında tutarlar, kuyunuzu kazarlar, bir punduna getirip ayağınızı kaydırmak için, akla gelmedik iftiralarda bulunurlardı.

Alaya kur'ayle geldiğimi söylediğim zaman yanık yüzlü çavuş, astlık-üstlükle bağdaşmaz bir yüzsüzlükle:

«Mareklanma asteğmenim, seni de biz sürgün ettiririz!» diye sırıtmıştı. Dediği de çıktı ya. İki ay geçmeden, Alayın birlik ve beraberliğine ayak uyduramadığım, gerekçesiyle Hozat'tan Elaziz'e sürüldüm. Mahfelin idaresini bana verdiler.

Sürgün Alayı mensupları sürgünlüklerinin vebali Dersim halkınınmış gibi, hınçlarını onlardan çıkarırlardı. Silâh arama bahanesiye sık sık obaları basıp biçare marabaya duyulmadık eziyetleri ederlerdi. Zulüm yapmağa vesile ararlardı adeta. Aşiret reislerinin bitmez tükenmez rekabetleri, düşmanlıkları, toprak kavgaları, haraç yeme çekişmeleri jandarmaya bol bol vesile hazırlardı. Jandarma, yetkisini kötüye kul-

Institut kurde de Paris

lanır, zulmünü kışkırtana da, kışkırtılana da pek pahalıya satardı. Karakol çavuşları, onbaşılar, rüşvet karşılığında şıhların, ağaların, beylerin müteahhitlerin hizmetini görürken köylüyü, marabayı haraca kesmesini de beceririerdi. Zulümlerine karşı duranları: «Soygunculuk etmiştir.», «Evinde silâh bulunmuştur.», «İsyan kışkırtıcısıdır.», «Asker kaçağıdır.» suçlamalariyle perişan ederlerdi.

Dersim'de yalnız jandarma kışlası değil, hükûmet konağı da sürgün yatağıydı. Dışardan gelen memurlar hep "Yukarıdakilerin gadrine uğramış" kişilerdi. Onlar da çevresindekilere gadretmekte yerden göğe haklı görürlerdi kendilerini. Ne var ki bunlar Dersim'de çok kalmazlardı. Giden memurun yerine, altı aydan önce yenisi gelmezdi. Hükümet dairelerinde sürekli iş görenler yerli memurlardı. Bunlar devletten çok şıhların, ağaların, beylerin, müteahhitlerin adamları idiler. Baremin en alt basamağından maaş aldıkları, yıllarca terfi etmedikleri için, kolayca şıhların ağaların avuçlarına düşerlerdi.

Memurların da zulmü köylüye, marabayaydı. Jandarmayla memurların yaptıkları eziyeti, aşretler Cumhuriyet Hükûmetinden bilirlerdi. Seyitlerin, şıhların yorumlarıyla, jandarmaya, memura karşı duydukları husumet, kolayca Cumhuriyet Hükûmetine karşı düşmanlık biçimini alırdı.

Aslında, Şıh Sait ayaklanmasının tasfiyesi yapılırken, **Takrir-i Sükûn** Kanununu uygulayanlar, bilerek bilmeyerek, işledikleri hatalarla, Dersimli'ler arasına düşmanlık tohumları ekilmesini kolaylaştırmıştır. Bu isyana katılmadıkları halde, Dersim'in ileri ge-

Institut Kurde de Paris

len beyleri, ağaları da, Seyh Sait'e yardım ettikleri ithamiyle Elaziz'de asılmışlardır. Belki Şeyh Saitliler, büyük ölçüde ifadeleriyle mahkemeyi yanıltarak, onların asılmasına zemin hazırlamışlardır. Belki de bunlar İstiklâl Mahkemesinin hızla sonuç alma çabasının kurbanı olmuşlardır. Vebal kimin olursa olsun, bu idamlar vicdanlarda derin yaralar açmıştır. Ben de yüreğimde böyle bir acıyı zaman zaman duyarım:

Mahkemenin çalıştığı günlerde ben, Elaziz Öğretmen Okulunda öğrenciydim. Sıra arkadaşım, Dersimli bir aşiret beyinin oğluydu. Babası, Abdülhamid'in Kabataş'ta açtığı aşiret okulundan yetişmişti. Bir gün bu bey okulda oğlunu görmeğe geldi. Söz arasında:

«İstiklâl Mahkemesinden çağırmışlar. Herhalde biri şahit göstermiş olacak. Bunu fırsat bildim, seni görmeğe geldim.» dedi. Derslerini sordu, getirdiği çerezleri verdi, para verdi, gitti.

Akşam, son dersten sonra arkadaşımla izin alıp çarşıya çıktık. Meramımız alış-verişten ziyade, asılmış olanları görmekti. O sıra her gün çarşı meydanına sehpalar kurulurdu. Mahkemede hüküm giyenler, birkaç saat sonra asılırdı.

O günü hiç unutmam. Çarşı meydanında üç sehpa kurulmuş, üç adam asılmıştı. Biri, sıra arkadaşımın babasıydı.

... Dersim ayaklanması Seyit Raşo'dan bilinir. Dersim'in en hunhar şeyhi olan Seyit Raşo'nun İngilizlerden, Fransızlardan, hattâ Ruslardan yardım gördüğü söylenirdi. Bu söylentiler 1936 kışında öyle dallandı, budaklandı, öyle yoğunlaştı ki, İlkbahar'da Se-

Institut Kurde de Paris

yit Raşo'nun Dersim halkını sancağı altına toplayıp Elaziz üzerine yürüyeceğine herkes inanır oldu. Memurlar ve zengin esnaf içinde, ailelerini şehirden uzaklaştıranlar vardı.

Oysa 1937 martında Pah Karakolu'nu basanlar Demenli'ler olmuştur. Karakol çavuşu, Ke... uşağının bazı kadınlarını alıkoyduğu için ayaklanmışlar, diye haber geldi Elâziz'e.

Seyit Raşo'nun Sin Karakolunu basması Nisan sonundadır ve Demen ayaklanmasıyle hiçbir ilişiği yoktur. Ama bir yıl öncesinden başlayan söylentilerin etkisiyle, onun karakolu basması, beklenen ayaklanma olarak yorumlanmıştır.

Oysa Seyit Raşo'nun karakolu basması bambaşka bir nedenden ileri gelir:

Seyit Raşo, Kırgan aşiretinin şıhını öldürüp, uşağını zorbalıkla haracına bağlamıştı. Kırgan uşağı şeyhlerini çok sayarlardı. Bu yüzden Seyit Raşo'ya kin beslerlerdi. Nisan içinde Elaziz Hapisanesinden kaçan, ölen şeyhin tüfekçilerinden Maho adında biri, geceleyin Seyit Raşo'nun çok sevdiği oğlunu bastırıp boğazlamış, sonra da gidip Sin Karakoluna teslim olmuş.

Hunhar seyit, önce Kırgan obasını basıp günahsız kulları kurşunlamış, sonra da katilin sığındığı yeri öğrenip atlılarıyle Sin Karakoluna baskın vermiş, katilin kendisine teslimini istemiş, jandarmayla kapışmışlar.

Haber, Elaziz'e: «Dersim ayaklandı!» diye bildirildi. Öyleyken Paşa hiç telâş göstermedi. Salt jandarmayı âsilere ezdirmemek için Kahmut'takilerin

Institut Kurde de Paris

Mazgird'e, Sin'dekilerin Beyazdağ'a çekilmelerini buyurdu.

Subayların çoğu, gecikmeden Dersim'de harekâta geçilmesinden yanaydılar. Bunların en ateşlisi, Bulgarya asıllı bir subaydı. Çevre illerinin, Dersimli talanından şikâyetçi şeyhlerine, ağalarına aracılık eden bu subayın Paşa üzerinde nüfuzu vardı. Bundan faydalanıp Bulgaryalı'nın müteahhitlerle ortaklık ettiği söylenirdi. Bulgaryalı, Paşa'nın Dersimde izlediği siyasete temelden karşıydı. Paşa, Dersim'in ekonomik kalkınmayla şekavet yuvası olmaktan kurtulacağına inanırdı. Aşiret topraklarının marabaya dağıtılması gerekliliğini savunurdu. Ellerinden tüfengi alıp, onlara kazma kürek vereceğini söylerdi. Bulgaryalı, bu tutumun istenen sonucu vermeyeceğini iddia ederdi:

«İbrahim Tali de öyle yapmıştı Paşa'm!.. Sürgünden dönen Şeyh Saitlilerin elinden silâhları toplatmış, yerine kazma kürek vermişti. Ama onlar kazmayla ilkin, Şeyh Sait isyanını haber veren ve âsiler tarafından şehit edilen öğretmen Zeki Dündar adına dikilmiş anıtı parçalamışlardır.» derdi.

Paşa, görüşünde ısrar edip:

«Kan dökülmeden Dersim'e medeniyeti getireceğim.» deyince de Bulgaryalı:

«Bunlar çapulculuğa, adam öldürmeğe alışkındırlar, iyilikten anlamazlar Paşam. Zorlanmadıkça medeniyet boyunduruğuna koşulmazlar.» diye karşılık verirdi.

Paşa bu yargıya katılmaz, Dersimli'lerin barışsever insanlar olduğunu ileri sürerdi:

Institut Kurde de Paris

«Mahkemesi, polisi, hapishanesi olmadığı halde tek tük vukuat kaydedilir. Dersim'de. Oysa bir gün İstanbul polissiz, mahkemesiz kalsa, insanlar birbirlerini yerler. Ben barışı, eğlenceyi seven Dersimli'lerin fukaralıktan kurtulunca, rahatlıkla medenileşecekleri kanısındayım.»

Bulgaryalı o zaman, teatral bir davranışla, pek sevdiği özdeyişini tekrarlar:

«Kan ile beslenmeyen topraktan medeniyet çiçek açmaz!» diye kesip atardı.

Dersim'den ayaklanma haberi gelince Bulgaryalı pek sevindi:

«Eh, bu ayaklanmadan sonra bereket de, medeniyet de gelir Dersim'e» diyerek çok kan döküleceğine imada bulundu. Oysa Paşa Bulgaryalının umudu boşa çıkardı: «Biz şan, şöhret peşinde koşmuyoruz.» diyerek Dersim'de harekâta yanaşmadı. Dağa çıkanları, aşiret reislerinin düşmanlıklarından, kalleşliklerinden faydalanarak, birbirlerine kırdıracağını söyledi. Birliklerine, Nazimiye - Keçiseken - Sin - Karaoğlan hattını tuttürdü, Dersim'i sıkı ablukaya aldı. Eşkiyanın sinirlerini bozdu. İsyancı şeyhlerin başını getirenlerin affedileceğini Dersim'e duyurdu.

Kararın doğruluğu az zamanda belli oldu.

Şeyhler, birbirlerinin ardına düştüler. Bir-kaç ay içinde Lâç aşiretine sığınan Seyit Raşo, Paşa'ya teslim edildi. Demen Şeyhi Cebrail ile Haydaran Şeyhi Kamer de, diri olarak Elaziz'e getirildiler. Cümlesi yargılandıktan sonra asıldılar.

Böylece Paşa, fazla kan dökülmeden, Dersim'de sükûnu sağlamıştı. 1937 yazında **imar ve temdin** işine yeniden hız verilmiş, Elazığ'ı Dersim'e bağlayan Sin

Institut kurde de Paris

köprüsü törenle trafiğe açılmıştı. Ne var ki o yaz sonu işbaşına getirilen yeni hükümet, Paşa'nın sabırla, müsamahayla Dersimli aşiretlerin yüreğinde kurmağa çalıştığı köprüleri temelinden attırmış, yeni Başbakan hükümetin **Doğu** siyasetinde **temdin** yerine **tenkil** görüşünü hâkim kılmıştır.

1938 başında Kalanlıların Diztaş Karakolunu basmaları bu siyasetin uygulanmasına vesile olmuş, Erzincan ordu birlikleri tedip harekâtına sürülerek Dersim, Bulgaryalıyı mutlu edecek ölçüde kana boyanmıştır. Kurtulanlar, bir tapu memurunun karısı tarafından yazılan acıklı şefaat mektubu üzerine, Fevzi Paşa'nın emriyle, uzak illere sürgün edilmiş, uzun bir süre Dersim'de kara ayılarla yaban keçilerinden başka bir canlı görülmemiştir. O günlerde Şeyh Saitli seyitler, gezdikleri dolaştıkları yerde keramet yumurtlarlar:

«Dersim'i "Sizin de yurdunuz Kerbalâ'ya döne!" diyen Şeyh Sait'in bedduası tutmuştur.» derlerdi.

... Çancı Memo mu? Küçük bir aşiretin reisi idi. O da 1937'de kırdırılan ağalardandır. Oba oba dolaşıp, Pir Sultan Abdal ezgileriyle, Dersimlileri sancak açmağa çağırdığından kaydı görülmüştür.

Pah Karakolunu basanların listesi Paşa'ya verildiği zaman, Bulgaryalı da yanındaymış. Paşa, Memo'nun adını listede görünce:

«Memo Ağa da mı katılmış aralarına? İşte buna pek üzüldüm. O yiğitten bunu beklemezdim. Yazık, çok yazık!» diye kederlenmiş. Memo'yu tanırmış, aşiretine pek çok iyiliği dokunmuş.

Bulgaryalı, Paşa'nın üzüntüsünü görüp:

Institut kurde de Paris

«Acınacak bir şeyh değildir, Paşam!» diye bildiklerini ortaya dökmüş. «Siz onu iyi tanımamışsınız! Her taşın altından çıkan bir engerek yılanıdır o! Siz ona toprak bağışladınız, hayvan bağışladınız, tohumluk verdiniz! O bunları Seyit Raşo'yu güçlendirmeğe harcadı. Bir yandan oba oba dolaşıp Pir Sultan destanlarıyle coşturup aşiretleri ayaklanmağa çağırır, bir yandan da adamlarını talana, soyguna sürerdi. Birkaç ay önce, kendi başlarına olduğu halde, Ş... na dek uzanıp, Sorikoğlu adında bir ağanın ocağını söndürmüştür.» diyerek, jandarma komutanlığına, Memo'nun yakalanıp gönderilmesi için Siirt ili savcılığından yazılan tahriratı göstermiş.

Bunun üzerine, Paşa, Kafat mağalarına sığınan Memo'nun ölü-diri yakalanmasına buyruk yazdırmış.

Sığındığı sarp mağalara yaklaşmak pek güç olduğundan Memo aylarca ele geçmedi. Miçobizi adındaki eşkiyanın silâhlarını toplamağa gittigimiz günlerde, af vadiyle elde edilen bir şaki tarafından tepelendi.

Miçobizi'nin düşmanları onda iki martin, bir mevzer bulunduğunu haber vermişlerdi, tüfenklerin numaralarını bile bildirmişlerdi.

Karargâh hekimiyle konakladığımız yere çağırttık Miçobizi'yi. Üç tüfengi birden istesek, herifin karşı tarafa geçeceğini bildiğimiz için, silâhları teker teker ele geçirmeği kararlaştırdık.

«Miçobizi!» dedik, «Sende bir martin varmış. Şunu getir de, affını isteyelim Paşa'dan.»

Miçobizi:

«Vallah bende bir tüfek yoktur beg. Ama ma-

Institut Kurde de Paris

dem Paşa'ya suçum bağışlatacaksınız, varıp öküzü satayım, bir martin alayım.» dedi.

Martini getirince ikincisini istedik. Miçobizi bu kez katırını satacağını söyledi.

Sıra mavzere gelince:

«Yoktur!» dedi, dayattı. Biz de çadıra hapsettik Miçobizi'yi. Hava kararmaya başlayınca, eşkiya yalvarıp yakararak ayağımıza düştü:

«N'ola, bırakın da gideyim beg! Karı evde yalnızdır.»

Hekim arkadaşım takıldı:

«Birini içeri alır, diye mi korkuyorsun Miçobizi?»

Eşkiya, başını sert bir hareketle geri attı:

«Hâşâ, benim kari kimseyi almaz eve!» dedi.

Arkadaşım peşini bırakmadı:

«Ya alırsa, ne yaparsın?»

Miçobizi, başını kaşıdı:

«Biraz dögersin, biraz sögersin, terbiyesini verirsin!» dedi.

Institut kurde de Paris

Bunun üzerine arkadaşım Miçobizi'ye şefaatçi oldu. Ben de:

«Peki seni bırakacağım Miçobizi, ama yarın mavzeri getireceksin!» dedim.

Eşkiya, elimizden kurtulamıyacağını kavramıştı.

«N'edek, evdeki buğda'yı, arpayı satak da, bir mazver alak bari. Ama kışa aç kalanda kapınıza varıp epmeği sizden dilenirik!» dedi.

Mavzeri getirdiğinde içki içiyorduk:

«Aferin Miçobizi! Mükâfatı hak ettin! Otur da rakı içelim!» dedim.

Oturdu.

İçki içerken hekim arkadaşım, eşkiyayı maytaba almak istedi. Bana göz ettikten sonra Miçobizi'ye döndü:

«Miçobizi!» dedi, «Seferberlikte Ruslar çekilirken Dersim'de mantelli bir topla elli gülle bırakmışlar. Bunların sende olduğunu öğrendik. Yormadan, onu teslim et bize!»

Miçobizi bem-beyaz kesildi:

«Sizin fikriniz bozuktur, beg! Muradınız beni astırmaktır. Dersim'i satsam, topu bulup getiremezim size.» dedi. Fazla üzerine varmadık. Kimde silâh olduğunu söylerse, mantelli toptan vaz geçeceğimizi bildirdik. Miçobizi de kendisini gammazladıklarından kuşkulandığı kimselerin adlarını verdi bize.

Onu uğurladığımız sırada jandarmalar, saçı sakalı birbirine karışmış bir kürdü getirdiler. Kim olduğunu, ne istediğini sorduk:

«Ben Seyit Raşo'nun yegeni Rehber'im. Paşa, Memo Ağanın başını istemiştir. Karısıyle birlik tepelemişim oni. Lâkin başını kesmeğe dinimiz izin vermez. Başlarını almağa birini yanıma katın ki, gidip getirek!» dedi.

Dersimlilerin çoğu Cağferî'dir. İmamlarının başı

Institut Kurde de Paris

kesilip helâ çukuruna atıldığından baş kesmezler. Evlerinde helâ bulunmaması da bundandır.

Elağız'a telefon açıp, Rehber'in Memo Ağayı ortadan kaldırmakla görevlendirilip görevlendirilmediğini tahkik etğimiz sırada, Rehber'i sorguya çekerek Memo'yu nasıl tepelediğini öğrendik:

Memo Ağa'yle Raşo'nun araları açıkmış. Rehber de Seyit Raşo'yle kanlı-bıçaklıymış. Rehber bundan faydalanıp Memo'yle dostluk kurmuş. Memo'ya birkaç kez fişek, silâh götürmüş, yiyecek götürmüş, güvenini kazanmış. İki adamıyle Memo'yu öldürmeğe gittiği gün de bir sandık cephane almış yanına. Mağaralara varınca nöbetçiler yollarını kesmişler:

«N'ere gidersiniz?» diye sormuşlar. Rehber:

«Memo Ağaya cephane getirmişiz!» karşılığını vermiş.

Nöbetçiler, yoldan açılmışlar.

Memo'nun gizlendiği mağaraya giderlerken, içedekiler kuşkulanmasınlar, diye Rehber tüfengini çarpraz olarak boynuna asmış. Öbürleri elleriyle sandığı taşır, öbür ellerinde de tüfenklerini tutarlarmış.

Rehber:

«Memo Ağa!» diye ünlemiş, «Hele gel kardaş! Sipariş ettiğin cephaneyi getirmişim.» demiş.

Az sonra Memo Ağa, karısıyle mağaranın kapısına inmiş. Memo silâhsızmış. Karısının belinde iki tabanca varmış. Dışarı çıkar çıkmaz, adamları cephane sandığını bırakıp tüfenklerine davranmışlar,

Institut kurde de Paris

Memo'yu devirmişler. Ama, Memo'nun iyi silâh kullanan karısı da, tabancalarıyle onların işini bitirmiş. Bu süre içinde Rehber, boynundan silâhını indirdiğinden, o da kadının canını almış.

Memo'nun başını getirmekle görevlendirildiğini öğrenmemize rağmen, Rehber'in yanına bir manga silâhlı er katarak emanetleri almağa gönderdik. Gidenler, beş saat sonra, kıl torba içinde iki başla döndüler.

Hekim arkadaşım, meslek alışkanlığıyle başları heybeden çıkartıp masa üzerine koydurdu, muayeneden geçirdi. İkisi de başlarından yara almamışlardı. Ağızlarından sızan kana saman çöpleri yapışmıştı.

Kadının gözleri kapalıydı. Memo'nun gözleriyse uzaklara bakıyor gibiydi.

Ekim 1966 - Kasım 1968

SON

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

MEMO

KEMAL BİLBAŞAR

FİATI : 30 LİRA